Ce înseamnă Marea pentru mine.

Marea!

Da, o iubesc; totdeauna a ocupat un loc de frunte în viața mea.

Născută pe o insulă, Marea înconjură țara în care am deschis ochii, izolând-o de restul lumii și, pentru a ajunge în orice altă țară, Marea trebuie trecută, lină sau supărată trebuie înfruntată.

Aceasta este cea ce face marea putere a Angliei: cuprinsă de apă — izolată, apărată; e un mic continent ea însăși.

«Britania stăpânește valurile!»[1]) Și Tatăl meu era marinar, așa că și el era stăpân pe valuri, stăpân pe distanță și spațiu.

Ce erou era, în copilăria noastră, acest Tată marinar, cu fața arsă de soare și de vânt, în care ochii erau ca două bucățele de cer, două lumini albastre umbrite de gene si de sprincene negre; un Tată de care orice fetiță putea fi mândră, așa de frumos, așa de ars de soare, comandantul unui vas, care de două ori a făcut înconjurul lumii.

Mai târziu deveni amiral; nu un amiral bătrân, ci încă frumos și în floarea vârstei. Atunci comanda o flotă întreagă, și Malta îi era baza navală, acea insulă

---

[1]) Figură alegorică a Marei Britanii, femeie cu scut și un trident în mână.

fermecată, ce are o istorie atât de interesantă; şi de aci Tata ajuta Britaniei să stăpânească valurile.

Noi, micile lui fiice, am fost crescute în dragostea de marină. Vapoare, marinari, catarguri, Mări furtunoase şi calme, valuri mari, vânturi puternice, şi peste toate fluturând pavilionul Britanic, victorios; roş, alb şi albastru: Union Jack.

Şi ca într'o viziune văd pe Bunica, Regina Victoria, pe bordul Yachtului ei alb: o mică bătrână îmbrăcată în negru, cu totul neimpunătoare, trecând în revistă cea mai formidabilă flotă din lume. Aşezată într'un scaun pe punte, înconjurată de mai marii ţării, Bunica plutea printre două rânduri de bastimente de război în haine de sărbătoare. Pavilioanele fluturau, muzicile intonau, marinarii aclamau; şi Bunica, mica şi bătrâna Bunică era regina a toate acestea; iar noi stăteam lângă ea privind cu mirare la această extraordinară desfăşurare de mărire, de putere şi de glorie.

«Britania stăpâneşte valurile!»

Pe urmă mă văd o mică copilă pe o plajă albă, bucurându-mă cu surorile mele de plăcerile Mării. O, ce minunate scoici de toate felurile găseam, divers colorate şi de diferite forme! Ce colecţii făceam! Şi toţi acei marinari voinici, liniştiţi şi arşi de soare, care ne învăţau să înotăm, să vâslim şi să mergem cu vele. Marinarii Bunicei, marinarii Tatii erau veşnic la dispoziţia micilor noastre persoane.

Apoi veni Malta cu flota ei, cu vapoare aşa de frumoase, ce, în seara sosirei noastre în portul Valetta, aşezate pe două rânduri, aclamau Yachtul nostru care trecea printre ele tocmai la ceasul când soarele apunea. Marea şi cerul erau aprinse, muzicile cântau, marele pavoaz era ridicat. Noi, cele patru surori, făceam parte din toate acestea, şi pentru noi marinarii aclamau cât puteàu.

Mai târziu la Devenport și Plymouth, Tata comanda flota metropolitană; și aci erau vapoare și marinari, vâslit, înot și vele: bucuriile Mării.

Și apoi.....

Un prinț dintr'o țară străină, dintr'o țară de care abea auzisem, dintr'un ținut spre răsărit, aproape de Soare Răsare, Făt Frumos venise să-și ia mireasa din acea insulă, pe care Marea o ținea în brațe.

Chemarea dragostei e o chemare ciudată: tinerețe spre tinerețe, instinctul de cuib; și cu toate că abia cunoșteam forma României pe hartă, la 17 ani am urmat pe prințul necunoscut într'o țară străină.

O țară de visuri, o țară de soare, o țară de libertate! Acesta este înțelesul ce-l avea în urechile mele. Plaiuri, păduri întinse, văi adânci și râuri tulburi, căzând din munți stâncoși, ale căror femei lucrau acele minunate țesături pe care Regele le trimise în dar de nuntă miresei. Un pământ îndepărtat..... pământul României.

Visul și realitatea nu sunt întotdeauna aceleași.

Fata de 17 ani venise dintr'o familie unde era apărată, fără griji, într'o casă severă, unde «Datoria» era dârjul zeu, în fața căruia toți se plecau. Abnegație, sacrificiu, înfrângerea oricărei dorințe personale, era regula tuturor lucrurilor, și «verboten» sta scris mare peste tot, «verboten»......

La 17 ani aceste cuvinte sună cumplit de dureros. Visuri, libertate, unde erau ele? Pământ lângă răsăritul soarelui? — Poate. Dar, vai, au trecut mulți ani grei, înainte să fi avut voe să-l descopăr, să-l iubesc și să mi-l însușesc.

Datorie, abnegație, răbdare, ascultare..... și peste tot fețe străine și o limbă ce nu era limba mea.

Dincolo de zidurile palatului, dincolo de severa mână a bătrânului Rege erau, fără îndoială, câmpii

întinse, munți și râuri. Era undeva, pe un orizont îndepărtat, ce nu era al meu, o lume de miraj, o țară de descoperiri încântătoare..... pentru alții, nu pentru mine..., nu pentru mine.

Astfel visul zbură pe fereastră și Făt Frumos numai zâmbea ca atunci, când venise să-și ia mireasa; educația mea fusese rău neglijată, nimeni nu mă învățase că viața era grea, rece, urâtă; că viața nu era făcută să fii fericită ca o pasere în lumina soarelui, sau ca o floare într'un câmp. Viața era o școală serioasă, mai ales pentru o naivă fetiță, care venise într'o țară străină și care într'o zi trebuia să-i poarte coroana.

Amintiri de acasă, de veche libertate, vechea viață neturburată, îmi răsăreau înainte rupându-mi inima într'o mie de bucăți, o mie de regrete. Visul zburase pe fereastră..... și acolo, peste șeapte țări și șeapte mări, era o insulă de smarald, pe care Marea o ținea în brațe — acolo era căminul meu...... Livezi verzi, grădini fermecate, castele, palate, fețe zâmbitoare, persoane care te iubeau, al cărora copil ai fost.... Nici regula înflexibilă, nici abnegația nu se găseau la noi. Dacă erau necazuri, alții le suportau, acei cari te uibeau, acei cari te pricepeau, acei cari vorbeau limba ta.

Dincoace, erai într'o mulțime de profesori, care te priveau ca pe o mică străină neliniștită, ce trebuie să'nvețe să lucreze, să fie serioasă și care trebuie să lase deoparte: râsul, jocul și veselia. Viața era o cale pietroasă, nu un joc!.

Și Marea, nesfârșita Mare albastră, cu velele și vapoarele ei, cu veselele Yachturi — Marea, Marea cu valurile, fluxurile și refluxurile, și eterna ei cântare, — Marea, albastră, neagră sau verde, furtunoasă sau liniștită — Marea Tatii, Marea Bunicii?...

Timid îl întrebam pe Regele Carol, stăpânul meu, educatorul meu, ce-mi conducea zilele și era arbitrul soartei mele:

«Unchiule, mergi vreodată la Mare? Cum e Marea Neagră, Unchiule? Ași vrea așa de mult să văd Marea României!»

«La Mare? da, vom merge într'o zi,» zise Unchiul; «am niște docuri de inaugurat, portul Constanța a fost mărit, orașul va face o primire frumoasă.»

«Dar Marea, Unchiule?»

«Marea?» Unchiul nu prea pricepea ce vroiam să zic prin «Marea».

«Nu-mi place Marea», zise el; «îmi vine rău pe Mare».

Asta a fost un timp, dar iar și iar fiica de marinar plictisea pe Regele încărcat de necazuri, cu dorul de a merge la Mare.

Și într'o zi, o, ce veste minunată: mi s'a spus că datoria cere să ne ducem la Mare! O, da, de datorie mergeam, căci în zilele acelea nu făceai nimica de plăcere.

Insfârșit s'a hotărât să mergem la Constanța. Incântarea a fost mare; ca un copil, ce așteaptă o sărbătoare, număram zilele: Duminică, Luni, Marți, Miercuri — Joi era ziua — Constanța!

Cu o bucurie aproape bolnăvicioasă, am început să-mi aleg hainele pentru ocazie, pălăria potrivită, haina aceia, de era vreme rea. «Uite, Nando, asta e bună, nu e așa?»

«Ce? hainele acelea?» și Prințul își strânse sprincenile.

«Dar, draga mea, tu nu pricepi, este o vizită oficială, trebue să fii elegantă, cu hainele tale cele mai bune».

«Dar, când eșim pe Mare?»

«Dar, nu vom merge pe Mare!»

«Dar, Nando, cum poţi merge la Mare fără a eşi la larg?»

«Dar, copile drag, tu nu pricepi, este o vizită oficială. Unchiul inaugurează docuri noui, vom vizita şcoli, vom merge la biserici şi cazărmi şi poate vom inspecta câte-va vapoare, dar nu va fi vreme pentru altceva.»

«Nu e vreme să mergem pe Mare?»

«Dar nu pricepi, Unchiului nu-i place Marea!»

«Dar nouă ne place—şi tu o iubeşti, Nando!»

«Da, dar Unchiul»...

«Da, dar Unchiul» — ştiam ce înseamnă. Unchiul-veto în viaţă, omul de fier, omul datoriei, căruia nu-i plăcea Marea.......

Aşa că pusei deoparte hainele de mare, şi le-am scos pe cele elegante, ca pentru ceai, şi o pălărie de care vânturile Mării ar fi râs; şi am mers la Constanţa.

Constanţa!.

Şi Unchiul inaugură docurile; vizită şcoli şi cazărmi, orfelinate şi case pentru cei bătrâni, şi peste tot era Nando. Am fost o pereche ascultătoare, care făcea, ce i se spunea. Intotdeauna am făcut ce ni se spunea..... întotdeauna..... cele douăsprezece ceasuri ale zilei, dealungul lunilor şi a anilor.......

Biserici, cazărmi, orfelinate, case pentru cei bătrâni şi dincolo Marea! Marea chemându-mă, cântând veşnicul ei cântec, cântecul din vechea patrie.... vechiul cămin din ţara celor veseli şi liberi.

Incepusem să obosesc. Am ascultat multe discursuri, ce nu le-am priceput; «limba lor nu era încă limba mea». Ca una care nu avea ce căuta acolo, urmam pe Unchiul care, plin de simţul datoriei, nu simţea nici plictiseală, nici oboseală. Il urmam de aproape, o mică străină distrată în haine prea elegante.

Ultima noastră «datorie» era, să inspectăm nişte

cargo-boturi. Erau aliniate lângă cheiu în aşa fel, ca Marea să fie evitată pecât posibil. Cu capul plecat urmam, obosită, deziluzionată, cu dorul în inimă. Un vapor după altul ..... şi dincolo Marea, Marea mea, Marea Tatii, Marea pe care nimeni nu părea că o iubeşte aici, Marea pe care nu mă lăsau să merg.

Şi deodată, în învălmăşala de cuvinte fără înţeles pentru mine, o voce ...... o voce ce glăsuia englezeşte .... englezeşte .... limba mea!

M'am uitat în sus: un bătrân marinar, cu părul şi barba cenuşie, o faţă blândă şi surâs bun, un uriaş de om.

Şi-mi vorbea englezeşte, ori mai corect, scoţiana; ce-mi spunea?

«Eşti o fetiţă drăgălaşă, adevărat drăgălaşă, mă bucur să te văd, Dumnezeu să te binecuvinteze!»

«De unde eşti?» l-am întrebat tremurând.

«Din Edinburgh».

Dela Edinburgh!

Edinburgh fusese numele meu, înainte să devin o mică străină, Maria, Principesă de Edinburgh, îmi fusese numele.

Şi aci într'o ţară depărtată, cu Marea chemându-mă, Marea albastră ce toţi mi-o negau..... venea o voce din Edinburgh, un grai scoţian, vorbind limba mea.

Tragedia fu că, cuprinsă de o mare bucurie, ce era şi durere, nu am găsit ce spune acelui uriaş de Scoţian cu capul şi barba cenuşie.. Nici Marea nu o puteam vedea, căci ochii îmi ereau plini de lacrămi.

Acesta a fost primul meu contact cu Marea Neagră şi, mulţumesc lui Dumnezeu, nu a fost ultimul. Constanţa, Mamaia, Balcic, erau sortite să-mi devie dragi.

Incetul cu încetul, după ani de frământare şi din partea mea multe lacrămi, severii mei educatori şi cu mine am început să ne pricepem mai bine; concesiuni

reciproce ne-am făcut şi, deşi nu am vorbit pe deplin nici odată aceiaşi limbă, învăţarăm să ne cinstim şi să ne respectăm opiniile unul celuilalt, şi la urmă să ne iubim cu adevărat. Eu am început să merg mai voitoare pe calea ce-mi era trasă, şi cei ce-mi guvernau viaţa îmi dădură un frâu mai lung, căci nu eram din acelea ce trebuiesc duse cu biciul.

Veni şi un timp binecuvântat când Constanţa ne era permisă, puţin, o săptămână, zece zile; odată când sănătatea a cerut-o, ni se dădură chiar trei săptămâni! Aceasta a fost o concesie nemaipomenită, care ne-a fost reamintită mulţi ani.

Astfel, puţin câte puţin, fiicei marinarului îi fu îngăduit să reia stăpânirea Mării.

Mica noastră marină îmi deveni dragă. — Cunoşteam fiecare vapor, ofiţerii şi marinarii mi-erau prieteni şi erau fericiţi să aibă pe una ca mine, care ţinea la lucrurile ce aparţin Mării.

Aveam un adevărat aliat în bătrâna Regină Elisabeta, care iubea Marea într'un fel mai abstract şi mai poetic, poate, decât mine, dar era bătrână când i s'a permis să meargă la Constanţa. Atunci fu construit micul pavilion pentru dânsa pe dig, un colţişor pe care-l iubea.

De obicei, când veneam la Constanţa pentru un timp îndelungat, mi se îngăduia să stau pe unul din vasele de pasageri, când nu erau în cursă. Acestea erau locaşuri de fericire pentru mine şi fiecare ceas îl trăiam cu tot focul tinereţei mele restrânse.

Zile binecuvântate, zile fericite, sorbând mult iubita briză de mare, vele, vâslit, inot şi lungi galopuri sălbatice pe larga plajă dela Mamaia, de care caii păreau să se bucure cum mă bucuram şi eu. Valurile veneau spre noi, ca şi cum ar fi vrut să ne împiedice mersul;

vântul râdea de noi, pescăruşii se roteau ca lumini albe peste capetele noastre. Tinereţe, libertate, extaz, *la joie de vivre* era un răgaz dela dârja muncă a vieţii.......

Mi-am crescut copiii să iubească Marea. Am putut obţine pentru ei ce nu putusem pentru mine: lungi şi fericite săptămâni la Mare. Aşa că Constanţa deveni pentru ei, ce a fost Osborne, Devenport şi Malta pentru mine.

Şi ziua fericită veni, când am putut să-mi trimit al doilea fiu la marină, în Marina Britanică, unde numele Bunicului său este încă iubit şi cinstit, şi care a făcut din el un marinar după inima mea.

Mi-a fost dată marea bucurie, acum câţi-va ani, ca să mai merg încă odată la Malta, paradisul copilăriei mele, unde am fost primită cu toată cinstea datorită unei Regine, a cărei ţară s'a luptat de partea marei ţări în care m'am născut. Intreaga Malta îşi aminti cum acum patruzeci de ani, împreună cu Mama mea şi cele trei surori ale mele, când Tata comanda Flota Mediterană, ne primise cu aceleaşi onoruri, într'o seară minunată de toamnă, când soarele apunea.

Impreună cu fiul meu, ofiţer de marină, am revăzut locurile copilăriei mele şi, cum prin el trăiam din nou, am putut suporta amintirile zilelor ce nu mai sunt, am putut opri vedeniile de a mă doborî, am putut asculta, fără prea mare durere, vocile ce-mi veneau de dincolo de mormânt.

Anii trecură. In timpul războiului a fost distrus micul pavilion pe care Mătuşa Elisabeta îl locuia spre bucuria Constănţenilor, cărora le plăcea să-i vadă silueta albă, stând pe terasă, salutând vapoarele ce plecau şi veneau.

Noi l-am reclădit şi eu am petrecut multe zile fericite acolo, pânăce, spre marea noastră durere, a fost

din nou distrus de un incendiu, tocmai după ce-l orânduisem din nou, cu multă grijă şi dragoste.

Azi, nu-i nimeni care să-mi frâneze dragostea de Mare. Mi s'a îngăduit să-i dau drumul cu acea patimă devenită mai mare, ce a fost atâta timp înăbuşită, încât Cara Dalga, încăpătoarea şi frumoasa casă dela Mamaia se înfăptui, o casă pe care Regele Ferdinand şi cu mine o plănuiserăm pentru bucuria multora, o casă clădită pentru ospitalitate, cu odăi mari, unde mulţi pot fi primiţi. Dar . . . Dumnezeu dori să fie altfel; noi nu trăirăm nici odată împreună într'ânsa, şi pentru mine singură era prea mare, aşa că am dat-o mamei micului nostru Rege, reţinând pentru mine doar micul pavilion în aceiaşi grădină.

Acum generaţia tânără trebuie să meargă spre fericire; dă-le Doamne sănătate şi pace.

Cel din urmă, dar nu ultimul în inima mea este Balcicul. Tenha-Yuvah, Cuibul Singuratic—o casă mică albă, colţ de frumuseţe, colţ de odihnă, colţ de pace, pe care-l împart cu Ileana, care, din toţi copiii mei, iubeşte mai mult Marea.

Scumpă casă albă, mică şi simplă, dar deschisă tuturor celor ce bat la uşă. Nu e un castel, nici un palat, ci o simplă locuinţă în culoarea zăpezii, unde domneşte armonia complectă.

Adorat refugiu, clădit cu totul după gustul meu, simplu, rustic; nu poţi ajunge la el decât pe jos.

Dar Marea se sparge pe terase, Marea, iubita Mare a copilăriei mele, nu Marea Tatii, dar Marea Neagră, care nu e neagră, ci albastră şi câteodată verde, culoarea speranţei.

Şi Ileana, a cărei ochi sunt mari şi luminoşi, Ileana copilul meu cel mai mic, una care a privit adânc în inima mamei ei, merge pe ea.

Ca un fluture uriaş văd velele ei plutind peste valuri, Ileana cu sufletul plin de visuri spre tot ce e nobil, generos şi bun.....

Şi în serile când luna argintează locaşul nostru alb, plin de pace, stăm împreună, ea şi cu mine, pe pridvorul ce pare că atârnă peste apă şi ascultăm eternul cântec al valurilor. Şi câte-odată îi povestesc de cealaltă Mare, acea Mare a copilăriei mele, acea Mare largă, largă de tot, pe care Tatăl meu, marinar, a făcut de două ori înconjurul lumii.......

Maria

CONSTANŢA

Constanţa evocă pentru mine multe amintiri, încă de când eram de patru ani. Aceste amintiri îmi sunt cele mai dragi şi despre ele ţin să vorbesc, căci ele m'au făcut să iubesc Constanţa.

Sunt treisprezece ani, de când am stat cu fraţiorul meu Mircea, acolo, în casa din oraş, care avea vederea asupra portului şi în care acum e Curtea de Apel.

Mi-aduc aminte cum, în clipa când ne deşteptam, fugeam la fereastră să privim jos, la poalele dealului, portul cu vapoarele străine sau cunoscute. La cheiul cel mai apropiat: frumoasele noastre vapoare de pasageri: Impăratul Traian, Dacia, România, Regele Carol şi Principesa Maria. Era o veşnică bucurie pentru noi, să vedem, care venise şi care plecase.

La stânga: vapoarele de export străine, până la Bricul Mircea, acostat sub pavilionul de pe dig, unde stătea Mătuşa (Regina Elisabeta); iar mai departe: prelungirea digului până la farul Carol, care pe atunci îmi părea aşa de mare; iar pe valurile venite din larg, ce păreau că mă chiamă în veşnica lor nelinişte, uşor legănată, geamandura mugind. La dreapta: portul de petrol, care avea pentru noi, nu ştiu ce misterios, — probabil fiindcă nu fusesem niciodată acolo — iar în dosul celor două faruri, mereu vapoare. Aci chiar, dacă-mi aduc bine aminte, era Crucişătorul Elisabeta, ancorat la cheiul de sub marile grânare.

Primul lucru ce-l făceam apoi, era să mergem să vedem pe Mătuşa. O văd şi acuma într'o lungă rochie albă, cu părul despletit ca o aoreolă stufoasă şi albă în jurul capului, cu zâmbetul pe buze, dând primul bun venit, sau ultimul adio vapoarelor ce plecau şi veneau, — vapoare mari, liniştite şi demne,

ce lăsau după ele valuri lărgindu-se în chip de pană, până ce se spărgeau de dig. Mătuşa adora Marea şi-i plăcea să vină în micul ei pavilion, s'o vază şi s'o audă mereu. După ce ne spunea bună dimineaţa, cu un dulce sărut, ne trimetea la joc. Când făceam prea mare gălăgie în jurul casei, eram goniţi mai jos, unde Mircea, mai răbdător decât mine, pescuia împreună cu bunul Costescu. Venea apoi la mine cu ochii strălucind de fericire, arătându-mi peşti prinşi de el: «Ilana, uite ce a prins Mişa». Şi cum ne iubeam mai presus de toate, mă bucuram şi eu de bucuria lui. Ne mai având la urmă ce face, plictiseam pe ofiţerul de gardă, ca să se joace cu noi, ofiţer, care era mai totdeauna un prieten de pe «Mircea».

Bricul Mircea, ce amintiri aduce şi el! Alb şi strălucitor în soare, cu catargele înalte, cu nenumăratele parâme, ca un vis din vremea cea veche! Barca, aşteptată cu nerăbdare, venea la scara de piatră a cheiului şi ne ducea la bordul bricului, care era legat cu pupa la câţi-va metri de cheiu. Aci plăcerile erau nemăsurate. Micile tunuri prin cari fraţii noştri mai mari trăgeau cu ciocolată! Ofiţerii: Căpitan Manolescu, Locot. Istrati, Locot. Koslinski, Sublocot. Dragalina, Râşcanu şi Jeles, toţi ne erau prieteni; nu le dădeam un pic de pace, cerându-le ori explicaţii ori să se joace cu noi. Eu eram cea mai curioasă, încât cuvintele: babord, tribord, pupa, prova etc. ajunseseră să nu-mi fie străine. Imi plăcea să privesc în sus la catargele cu velele strânse, cu parâmele ce făceau pe cer un motiv minunat şi cari îmi păreau atât sus! Iar imaginaţia îmi împletia poveşti minunate, când chemarea lui Mircea: «Ilana, asta ce?» mă readucea la realitate.

Il văd şi acuma: o figură mică, într'o rochiţă albă, peste pantalonaşi scurţi; picioare solide, arse de soare, umeri laţi, un căpşor rotund cu părul neondulat; blond de tot, ochii mari, căprii şi o gură ce zimbea mereu. «Ilana, asta ce?» şi arăta cu braţul întins şi un deget mic şi gras, lucrul ce dorea să-l ştie; şi eu îi răspundeam cu drag....

Intr'o zi ne-au dus, pentru prima oară, cu barca, în larg, pe valuri. In primul moment simţii, cum mi se opreşte inima; iar Mircea se strânse tot mai aproape de mine. Pentru el însă avui curajul să înfrunt frica şi să pot vedea frumuseţea. Din clipa aceia nu m'am mai putut sătura de valuri şi de Mare!

Ne duceam şi la «Impăratul Traian». Aci ne aştepta Căpitanul Perieţeanu, căruia îi ziceam «Pikitani»; şi era bun cu noi, cum rar a mai fost cineva. Bucuria cea mai mare a noastră era, când ne ducea sus la comandă şi acolo se juca cu noi. Pe comanda lui, unde a stat atâta timp, cât vaporul lui drag plutea pe apă, acest marinar între marinari, mic la stat, era mare la inimă şi la minte.

De Crucişătorul «Elisabeta» mi-aduc aminte mai puţin, căci în ultimul an nu mai era acolo. Ii văd doar bordurile de fier negru, scara, ce urca sus şi ofiţerii, care ne aşteptau. Insă cum îi chema şi dacă i-aşi mai cunoaşte pe aceştia, nu pot spune, căci eram mică şi orizontul meu nu trecea de centironul lor. Mi-aş putea cel mult aminti de picioarele lor, ceia ce nu e suficient spre a recunoaşte pe cineva.

Mai am o amintire vagă dar măreaţă: venirea Ţarului la 1914.

Era o zi minunată şi toţi erau în haine de sărbătoare. Era o mare cinste, ce ne-o făcea Impăratul tuturor Ruşilor. Fiind însă prea mică, nu pe mine nu mă interesa decât că-mi voi vedea verişoarele pe care nu le cunoşteam.

Parcă văd şi acum frumosul yacht acostat la cheiu, iar din el ieşind curtenii ruşi, toţi înalţi, în uniforme minunate. Pe mine însă numai Cazacii mă făceau să-i privesc cu mirare. Inalţi, cât un brad; traşi ca prin inel; cu talia mică şi pe piept cu numeroase cutii de cartuşe, lucrate în argint; cu feţele lor roşcovane, cu barba lor neagră, sub căciulile de astrahan. Ieşiau mereu, mereu; iar la urmă, Ţarul şi Familia Lui. Bine nu-mi aduc aminte, dacă m'au sărutat toţi. Ştiu numai, că mergeam în urma surorilor mele, să dau bună ziua curtenilor ruşi. Cum eu eram însă foarte mică iar ei foarte înalţi, nici nu mă băgau în seamă! Deodată simţii o mână în mâna mea. Era cineva puţin mai mare ca mine: fiul Ţarului!

«Cum te chiamă?» l-am întrebat.— «Alexis» mi-a răspuns şi pe loc ne-am împrietenit, ţinându-ne de mână tot restul zilei.

Le-am făcut o vizită pe yacht. Mi-aduc aminte, că aveau coridoare cu covoare roşii, moi sub picioare, şi la fiecare uşă doi cazaci, ca două statui. Ce a mai fost nu prea ştiu, verişoarele mele erau drăguţe şi bune cu mine şi de Tatiana mă îndrăgostisem în deosebi.

Au stat numai o zi. Pe urmă s'au întors în împărăţia lor, care azi nu mai este. Nu voi uita niciodată apoi ziua, când am aflat că au fost aşa de mişeleşte ucişi, şi mai ales îmi amintesc pe Alexis care-mi făgăduise, că va reveni să mă ia şi să mă ducă în ţara lui. Eu aveam 5 şi el 6 sau 7 ani, şi fiind copii luam lucrurile în serios. Acuma el nu mai este, s'au dus toţi pe vecie. Un neam întreg de oameni minunaţi, din al cărui sânge, sunt mândră, că curge şi în vinele mele!

Seara, Mircea şi eu ne culcam osteniţi şi fericiţi, împărtăşind bucuriile zilei pânăce somnul ne cuprindea. Viaţa, unul fără altul, nici nu intra în gândurile noastre.

Şi au trecut 13 ani de atunci! Moartea, şi războiul ne-a răpit mulţi dragi; iar o boală grea l-a luat şi pe Mircea. M'am întors la Constanţa tocmai în 1926. Am găsit-o la fel. Nimic nu se schimbase, afară de oameni. Am fost şi pe «Impăratul Traian» cel frumos şi drag. M'am dus şi pe Bricul «Mircea». Acum îmi părea foarte mic şi figurile de pe dânsul îmi erau străine, afară de bătrânul Antonio. Pe când toţi râdeau, eu îmi revedeam zilele copilăriei şi parcă auziam: «Ilana, asta ce?». Asta e, Mircea scump, dragostea noastră, care ne uneşte veşnic, arde cum arde candela la mormântul tău din Cotroceni. Iar când drumul vieţii mele mă va duce lângă tine, dragostea noastră va fi rămas aceiaşi în infinitatea timpului.

Şi oriunde aşi merge, în orice port, cât de mare şi de frumos, numele de Constanţa va evocà pentru mine toate aceste amintiri. Va evocà dragostea, ce mi-a dăruit-o Marea. Constanţa va rămânea pe veci, şi pentru mine întotdeauna, portul porturilor.

Ileana

SFINXUL

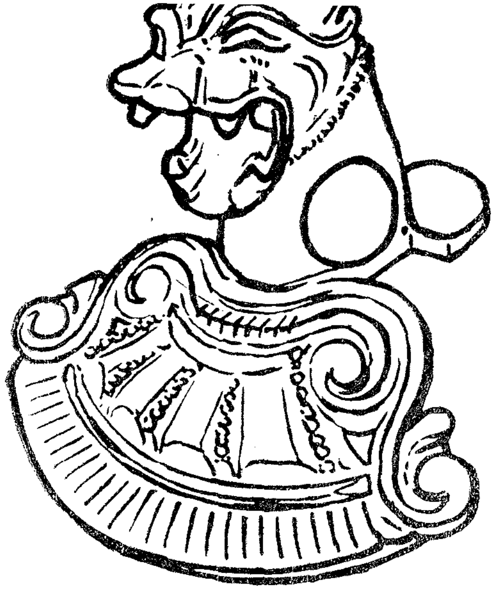
In nesfârşitul veşnicei Sahare,
Ca un simbol şi-a împietrit statura.
Chiar vechiul timp uitatu-i-a măsura
Intruchipării sale milenare.

Copilul vremurilor legendare
C'un vag surâs întâmpină natura,
Nisipul tot, Simunul şi căldura
Nu i-au clintit superba nepăsare.

Iar soarele — în veci nestinsa vatră —
Văzând eternitatea într'o piatră,
C'un larg avânt îşi dăruie prinosul.

Apoi privind la calma-i neclintire,
Pe zi ce trece mângâie colosul
Şi'l poleieşte 'n stropi de nemurire.

Mircea Pavelescu

Balaurul scitic.

TEZAURUL SCIT DELA CRAIOVA

Pagubele suferite de tezaurele noastre de artă, în urma războiului, se datoresc, în mare parte, tocmai acelora în a căror pază au fost încredințate. Căci cele câte-va biserici bombardate nu atârnă atât de greu ca transportarea la Moscova a *Closcei cu puii de aur dela Pietroasa* și a celorlalte tezaure bisericești, manuscrise și alte obiecte de artă, ce nu ni s'au întors. Dacă, după cum cred, depozitul nostru artistic se află intact la Moscova, atunci mai putem hrăni speranța de a reintra vreodată în drepturile noastre inprescriptibile. In această așteptare, am căutat, prin revendicările ce se puteau face pe baza tratatelor de pace, să compensăm pe cât posibil pierderile suferite.

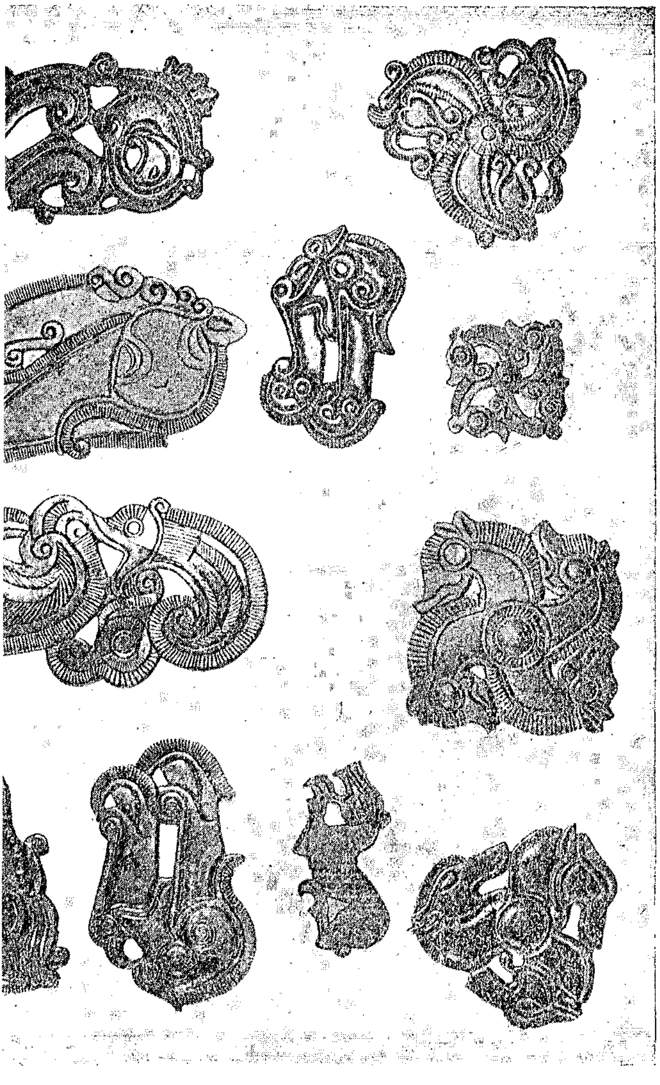
Dintre revendicările realizate, cele mai importante sânt din domeniul archeologic. Săpăturile făcute în timpul ocupației, de Directorul Muzeului de preistorie din Berlin, la Monteoru, Sălcuța, Coțofeni și Cernavoda au dat la iveală o serie de obiecte, ale căror dublete au fost cedate Muzeului

din Berlin, unde sânt expuse, într'o sală numită „*Rumänischer Saal*", alături de splendidele vase dela Cucuteni, dăruite în 1910 de Spiru Haret. Pentru cei cari ar critica cedarea dubletelor, mă grăbesc să adaog că reclama ştiinţifică ce se face ţării, ale cării bogăţii artistice sânt aşa de puţin cunoscute, întrece cu mult valoarea obiectelor cedate. Pe baza studiilor întemeiate pe documentele din Berlin s'a dat numele de „*Monteoru Kultur*" întregii epoci de bronz din jurul mileniului întâiu înainte de Hristos, alegându-se ca prototipuri vasele şi obiectele de bronz din cetăţuia Buzeului nostru.

Cea mai importantă revendicare însă este acea a *Tezaurului scit dela Craiova*, despre care a apărut, în ultimul Nr. din Praehistorische-Zeitschrift, un studiu special al D-rului Hubert Schmidt, care a achiziţionat obiectele la Craiova în 1917. După locul de provenienţă, acest tezaur a fost dela început denumit: „*Skytischer Silberfund von Craiova*", fiind astfel consemnat chiar în Catalogul oficial al Muzeului din Berlin, unde a fost expus înainte de revendicarea noastră.

Nu fără surprindere constatăm că în recenta publicaţie, de când numai o minimă parte a obiectelor a mai rămas în Berlin, pe când exemplarele unice şi marea lor majoritate ne-au revenit nouă, locul de origină al tezaurului nu se mai indică a fi Craiova, ca până aci. Noul studiu e intitulat: *Ornamente de harnaşament scitice dintr'un tezaur de argint de origină necunoscută.*

Prin incertitudinea produsă în privinţa locului de provenienţă, autorul, vădit nemulţumit că întreg tezaurul nu a rămas în Berlin, ar dori să atenueze importanţa descoperirii pentru noi, neadmiţând incursiile Sciţilor până în Oltenia. Intr'acest scop ignorează chiar interesantele descoperiri din Transilvania, consemnate în lucrări ce nu-i sânt necunoscute. Deşi se admite înrudirea tezaurului nostru cu altele din Bulgaria, deci mai la S. de Craiova, totuşi autorul exclude posibilitatea ca ele să fi fost găsite de plugarii din Pleniţa, pe simplu motiv că o asemenea descoperire nu ar fi putut trece nesemnalată. Dr. H. Schmidt uită însă că tezaurul a eşit la iveală în vremea de consternare şi de teroare ce domnea sub ocupaţie şi nici nu ţine seamă de firea tăinuitoare a ţăranului nostru. Şi istoricul descoperirii dela

Diverse piese din tezaurul scitic.

Pietroasa pledează împotriva aserţiunii interesate a D-rului Schmidt.

Discuţiunea asupra provenienţei tezaurului nu atenuează valoarea lui, pe care chiar autorul german nu o contestă, punând-o în evidenţă prin compararea cu alte obiecte similare din Rusia meridională.

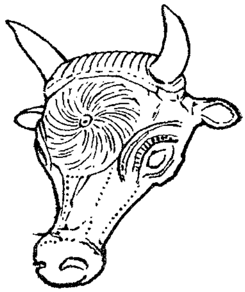
Intreg tezaurul se compune din ornamente în argint ale hamurilor unui călăreţ scit. Obiectele de acelaş fel sânt în mai multe exemplare şi împărţirea lor se poate face în următoarele grupe: 1) serii de plăci mici (3, 7×4, 5 cm.) reprezentând câte 4 capete de animale stilizate cu coama adusă în jurul unui bold central; maxilarele inferioare şi urechile au forma de volute; 2) plăci mai mari (6, 5×7, 1 cm.) reprezentând capete de animale stilizate, dar mai naturalistic redate decât cele dintâiu; 3) plăci (6, 6×7, 1) compuse din 3 capete de câini, stilizate, cu gâturile scurte, ce se grupează în jurul unui bumb şi sânt mult mai naturale ca precedentele.

Mai tare stilizate sânt celelalte plăci mai mari (8, 8×5, 4) în care cu greu se recunoaşte lupta între două animale foarte schematice, din care mai clar rees capete de lei şi de balauri. Alte două plăci mai mici reprezintă câte un leu întreg, cu gura deschisă şi cu ghiare. Caracteristică este o placă reprezentând un cap de cerb cu coarnele stilizate în volute. In afară de aceste plăci, din care unele au contururi aurite şi mai toate prezintă pe dos o agrafă, pentru a fi prinse de curele, tezaurul mai cuprinde şi unele bucăţi plastice. Astfel sânt capetele de taur cu părul frumos stilizat şi în parte aurit.

Impunător este exemplarul unic al unui cap de balaur cu gura deschisă şi arătând colţii, terminându-se cu gâtul în formă de palmetă reliefată. Şi acest cap ca şi acele de taur prezintă perforaţii prin cari se fixează pe curele.

Se mai găsesc o serie de ornamente în formă de dinţi de mistreţi prevăzute şi ele cu inele pentru atârnat. Aceluiaşi tezaur aparţin peste 20 de nasturi de dimensiuni diferite, având agrafe pentru a fi fixaţi pe curele; un mâner de fier îmbrăcat în argint, precum şi inele, unele rotunde altele în formă conică. Parte din aceste obiecte sânt lucrate cu ciocanul, iar capetele de taur şi de balaur sânt turnate, frumos ciselate şi unele acoperite în parte cu plăci subţiri de aur.

Obiectele, afară de fragmente sânt în număr de 80, din cari 20 dublete, fără nici unul din exemplarele unice, au fost cedate Muzeului din Berlin, în schimbul preţului de cumpărare şi a altor speze, ce, potrivit tratatelor, ar fi trebuit să restituim Germanilor. Revendicarea tezaurului neputându-se face pe bază de bună înţelegere, deoarece în 1922 Guvernul german n'a acceptat împărţirea ce am propus în numele Statului român, am fost nevoit a aduce cazul în faţa Comisiunii de reparaţiuni din Paris. Prin hotărârea din 15 Iunie 1926, Comisiunea, cu excepţia delegatului englez, a recunoscut întemeierea reclamaţiunii noastre, obligând însă Statul român să îndemnizeze Muzeul din Berlin, ca ultim cumpărător al tezaurului în chestiune. Faţă de această hotărâre a majorităţii juriştilor Comisiunii de reparaţiuni, Germania a acceptat, prin protocolul încheiat în Ianuarie 1927, drept despăgubire cedarea dubletelor mai sus indicate.

Cap de bour scitic.

Studiul D-rului H. Schmidt, apărut acum în urmă, se referă la întregul tezaur, reprodus în mai multe planşe. Din compararea obiectelor cu cele foarte numeroase găsite în movilele din Sudul Rusiei şi din Bulgaria se poate stabili cu siguranţă că ele fac parte din ornamentarea harnaşamentului unui şef scit. Din reproducerile date de Minns şi Rostovtzeff asupra curganelor din Rusia meridională, reese clar că şefii sciţi se înmormântau cu numeroşi sclavi şi cai, dela cari s'au găsit ornamente la fel cu ale noastre.

Balaurul asemănător cu un cap de mâţă sălbatecă, aplicat prin curele pe tâmpla calului, servea ca suport la ciucuri sau cozi de blană, după cum reese din meşteşugitele perforaţii ce prezintă.

Caracterul oriental al tuturor animalelor stilizate din tezaurul nostru este bine stabilit şi ele par a fi inspirate de modele din secolul al 7-lea înainte de Hristos. Exemplarele noastre, judecate după tehnica lor, par a fi din veacul al patrulea înainte de Hristos şi întrebuinţarea lor se poate

fixa pela 300 a. H. în regiunea nordpontică şi balcanică, deci şi la noi. Din nefericire, necunoscându-se şi alte obiecte cari însoţeau pe cele ce ne-au revenit, nu se poate fixa o datare mai precisă a lor. Rămâne însă bine stabilit că ele provin dela un şef al Sciţilor, care se vor fi aventurat până în Oltenia noastră, pe unde trecerea lor este şi altfel dovedită, deşi Dr. Schmidt caută să o conteste.

Cercetările autorului asupra originii încă nefixate a Sciţilor şi a artei acestor nomazi ne-ar duce prea departe. Ne vom mulţumi a constata că formele de animale stilizate, de ei întrebuinţate, fac parte din grupa mai generală a unei arte eurasice, a cărei origini şi legături cu Orientul pe de o parte şi cu Siberia pe dealta nu sânt încă bine delimitate. Interesantă de reţinut pentru noi e constatarea autorului că „unul din cele mai bătătoare la ochi mijloace de expresiune ale simţământului stilistic al Sciţilor este *spirala*, ca volută şi în formă de S". Aceiaşi spirală deci, pe care o regăsim aşa de împământenită în olăria străveche şi în cea a ţăranului din zilele noastre. Această constatare ne îndeamnă a da atenţie mai deosebită aserţiunilor savantului bulgar Fillow, care examinând obiectele similare cu ale noastre, provenind din movilele de peste Dunăre, presupune existenţa unui stil „thraco-skythic", căruia ar aparţine tezaurele din Bulgaria şi, implicit, al nostru.

Problema este mult prea ademenitoare pentru noi şi deacea nu ne putem împăca cu soluţia prea categorică a Doctorului H. Schmidt, care atribue şcoalei naţional scite din veacul al 4-lea a. H. atât urmele din Bulgaria cât şi tezaurul nostru „de origină necunoscută".

Ce păcat că Comisiunea Monumentelor istorice, a cărei activitate postbelică este tare redusă, cu tot monopolul săpăturilor ce şi-a rezervat, nu se decide a săpa şi unul din măreţele gorgane ce brăzdează întreaga ţară.

Din tainele acestor mărturii mute ale trecutului, s'ar putea lămuri atâtea probleme interesante ale străbunilor noştri sau şi numai ale acelora cari au poposit prin meleagurile noastre, cum au fost şi Sciţii, dela cari ne revine tezaurul de curând revendicat.

Al. Tzigara-Samurcaş

LINIŞTEA UNIVERSULUI

Tăceri stelare culmile inundă
Şi Cosmosul, clipită cu clipită,
Extaziat, ascultă cum palpită
Neţărmurita linişte fecundă.

Creează tot, în veci neistovită:
Şi sfere noui, şi-a cugetării undă,
Şi bietul Cob în besna lui profundă...
Egal e tuturora împărţită.

Oricâte cataclisme s'abatură,
A dominat şi fulgere şi ură
Iluminând, senină, infinitul...

Din ev în ev perpetuindu-i mitul,
Planetele în haos intonară
Latenta simfonie milenară...

Victor Eftimiu

DETRONAREA LUI CUZA

ȘI REVOLUȚIA DIN PLOEȘTI

Următoarele două capitole fac parte din „memoarele" Colonelului **Grigore Polyzu** *(Născut la 23 Ianuarie 1836, mort . . . ?).*

Caetul cu memorii a fost încredințat, în Martie 1886, lui Titu Maiorescu, care a extras numai aceste două capitole, singurile menite să apără în „Convorbiri".

Azi, când nici unul dintre „eroii" citați nu mai trăește, fragmentele din memorii pot fi publicate, fără prejudiciu pentru nimeni. Cu câștig însă pentru istoria noastră contimporană, a cărei mai de aproape lămuriri nu se poate face decât pe baza documentelor autentice. Memoriile Colonelului Polyzu se disting printr'o istorisire sobră dar plină de amănunte care sporesc impresia de veracitate și sinceritate. Capitolul asupra „revoltei din Ploești" trădează umorul sănătos al demnului ostaș ce a fost autorul.

Din Memoriile Regelui Carol aflăm că, în 1874, Maiorul Polyzu era aghiotant al Domnitorului pe care l'a însoțit, în această calitate, în călătoria din Anglia. Din aceiași sorginte mai aflăm că, în 1877, rănitul și învinsul Osman-Pașa era escortat de Colonelul Polyzu și de călărașii lui în momentul când s'a predat Domnitorului Carol I.

Ar fi de dorit ca eventualii deținători ai „Memoarelor" să dea la lumină și alte capitole din amintirile așa de interesante ale prea distinsului ostaș.

D. R.

Noaptea de 11 Februarie 1826

Pe la orele 5 dimineaţa intră în camera unde dormiam cumnatul meu Constantin Caragea, care se retrăsese la pensie, şi'mi zice foarte agitat: „Scoală Gligore, Domnitorul Cuza a fost detronat de către armată şi popor în noaptea aceasta". La moment am dat ordin a'mi pune şaua pe cal şi am luat drumul spre cazarmă, căci eram căpitan adjutant major la regimentul de lănceri comandat de colonelul Constantin Brăescu şi aveam serviciu de septămână în acea zi. Eşind din quartierul unde locuiam, drumul cel mai scurt 'mi era pe la palat; debuşând în podul Mogoşoiei cu inima strânsă de durere şi indignaţie, am văzut armata amestecată cu mulţimea turmentată de beţie strigând: „Să trăiască Guvernul provizor, să trăiască Brătianu, Rosetti şi Golescu"!

Observam însă că numai trupe de artilerie, un batalion de geniu şi un batalion de vânători erau pe stradă amestecată la această trădare, şi cu fericire me convinseiu că regimentul meu şi regimentul I de linie comandat de Colonelul Solomon nu erau pe strade, prin urmare de sigur streine la cea mai joasă şi culpabilă din crimele ce pot fi comise de o armată.

Prima mea cugetare a fost de a me strecura la cazarma Malmezon, spre a afla ce s'a făcut cu regimentul de lănceri şi voind pentru aceasta a trece prin strada din dosul palatului spre a lua drumul cel mai scurt, o despărţire de 6 vânători cu un sergent din compania căpitanului Dumitru Leca ajuns general şi preşedinte de Cameră, ne opreşte luând arma la mână şi sergentul 'mi zice: „Nu este voe Domnule Căpitane a trece spre cazarma Malmezon"!

— Cine ţi-a dat acest ordin, sergent? — „Domnul Căpitan Leca, Comandatul companiei de gardă la palat", — 'mi respunse el.

Cum astfel de crime oricine înţelege că nu se pot comite de un singur om, ori cât de mare ar fi gradul lui de perversitate, Căpitanul Dumitru Leca, santinela neadormită a palatului, a avut complici în acea noapte şi pe ofiţerii A. Lipoianu, Costiescu Anton şi Pilat Constantin, triştii eroi ai celei mai triste drame din câte analele militare vor avea.

durerea a înregistra. Reuşesc cu multă greutate să parvin pe piaţa teatrului.

Acolo o altă decepţiune 'mi era reservată: Un alt ofiţer în uniformă, anume Fălcoyanu, era călare înconjurat de mulţime strigând din toate puterile: „Ura! Cuza s'a detronat. Ura! să trăiască Brătianu! să trăiască guvernul provizor“!...

Cu multă dificultate mi-am urmat drumul spre cazarmă prin acea mulţime, scoborând strada după lângă zidul caselor unchiului meu I. Ottetelişianu.

Era deja ora $6^{1}/_{2}$ când am ajuns la cazarmă, am găsit câţiva ofiţeri cari indignaţi 'mi spuneau cea ce aflase; le am respuns cea ce vezusem şi fără a descăleca luând o ordonanţă cu mine, am pornit în galop spre Generalul Florescu, care comanda divizia militară din Bucureşti.

Ajungând pe strada Styrbeiu-Vodă, unde locuia Generalul, prima persoană ce am întâlnit la intrare a fost Căpitanul Candiano-Popescu, înconjurat de câteva baionete inteligente. El me opreşte, abordându-me cu tonul omului stăpân pe situaţie: „Ce vrei Polizule? generalul Florescu este arestat şi vei fi aflat cred de faptul împlinit al detronerei lui Cuza“.

M'am abţinut din toate puterile de a-i zice ce simţiam: „ştiu trădătorule“, căci vroiam cu ori ce preţ să parvin a vorbi cu generalul; i-am zis: — ştiu iubite că s'a detronat Domnitorul Cuza, dar sper că odată faptul împlinit, pe generalul arestat şi păzit de tine nu poate fi nici un incovenient de a-l putea vedea; la cea-ce 'mi a respuns că pot prea bine să intru în cabinetul lui, căci este singur. — Intru şi găsesc pe organizatorul armatei române singur, enervat şi palid de emoţiune....

....Nu este timp de pierdut Căpitane, reia generalul după o mică pauză şi care caută să'şi învingă emoţiunea; fă tot ce-ţi va sta în putinţă ca să poţi străbate în dealul Spirei, vorbeşte cu colonelul Solomon, expune-i situaţia mea şi dacă el cu regimentul său întrunit cu acela al col. Brăescu crede că poate face o contra revoluţie şi găsi pe Pr. Cuza, să nu pearză un minut....

....Pe dată am plecat şi strecurând-me pe din dosul stradelor principale am parvenit a intra în cazarma Dealul Spirei unde am găsit pe col. Solomon înconjurat de ofiţerii săi şi trupa sub arme.

Era dureros mişcat de cea ce aflase; i-am comunicat ordinul generalului Florescu, la care 'mi respunde: că aceste erau şi sentimentele sale, dar că 'nainte de a începe acţiunea trebue să aflăm unde este deţinut Pr. Cuza ca să ştim spre ce punct să dirigem mişcarea; am trimis pentru aceasta doi ofiţeri, adaogă colonelul; nu aştept de cât resultatul cercetărilor lor.

....Plec şi ca să ajung la locuinţa col. Brăescu a trebuit să scobor pe la Mihai-Vodă. In dreptul temniţei însă sânt din nou oprit de un post compus de 12 soldaţi cu un sergent de geniu, care 'mi spune ca şi cel de vânători, când me duceam spre Malmezon, că are ordin de a nu lăsa să treacă nimeni spre oraş.

Fuseiu nevoit dar a întoarce calul şi ocolind dealul Spirei ajung la Malmezon. Col. Brăescu însă nu venise şi aflu de la un sergent muzicant (Sima) care fusese la dânsul acasă, că a fost chemat de urgenţă la Palat unde i s'a impus de guvernul provizor a adera la faptul împlinit al detronerei lui Cuza, la cea ce nesupuindu-se, a fost imediat arestat.

Col. Solomon neputând reuşi a afla unde se află Pr. Cuza s'a închis cu ofiţerii şi regimentul său în cazarmă, protestând astfel contra actului de trădare.

Revolta din Ploeşti, 8 August 1870.

La 1870 luna Iulie s'a dat ordine de recrutare pentru contigentul trebuitor armatei. Ca Ministru de resbel era D-l gen. G. Mano care făcea parte din Ministerul de atunci, al cărut şef de cabinet era D-l M. Cost. Epureanu.

Printre ofiţeri destinaţi ca recrutori figuram şi eu a face recrutarea în districtul Prahova. Pornind din Bucureşti, unde regimentul meu se afla, am început operaţiile recrutărei mai întâiu prin plăşile districtului şi la 7 August seara, după ce isprăvisem la plasa Filipeşti, m'am întors în Ploeşti spre a începe şi în acel oraş.

Me aflam dar în seara de 7 August în Ploeşti într'o cameră a hotelului Europa. Despre ziuă, pe la orele 4 în dimineaţa zilei de 8 August, intră cu sgomot în camera unde

dormiam şi care era deschisă, un D-nu anume Călinescu, care se retrăsese din armată, încins cu o sabie de călăraş şi cu un revolver la centuronul sabiei. Deşteptându-mă surprins de această visită matinală şi neştiind ce se petrecuse în acea noapte, îl întreb ce este? 'Mi respunde atrăgându-mi atenţia spre ferestre care erau deschise: „Nu auzi muzică?.. Nu ştii ce am făcut azi noapte?... Sculându-mă şi pe când me îmbrăcam cu iuţeală, auz într'adevăr: *Ura, să trăiască republica! Ura, să trăiască Brătianu! Ura! am scăpat de Nemţi!* — aceste toate acompaniate de marşul libertăţei de la 1848 cântat de muzica gardei Naţionale.... 'Mi a trebuit câteva minute pentru a me convinge că nu visez şi uitându-mă pe fereastră m'am convins că sunt deştept şi că cele zise de Călinescu sunt realităţi. L-am întrebat atunci să'mi explice ce se petrece? De ce a venit armat la mine şi de unde are sabia de călăraş cu care era încins? 'Mi-a răspuns, cam genat, că Candiano-Popescu l'a trimes la mine spre a'mi ţine de urât, spuindu-mi tot odată că Prinţul Carol s'a detronat în Bucureşti de către Brătianu, Colonelu Mitică Crezulescu, N. Golescu, armată şi popor. Cât despre cele ce se petrecuseră în Ploeşti 'mi spune că comitetul revoluţionar, compus din C. T. Gligorescu, Radu Stanian, George Kiriţescu, Stanu Popescu, Petre Apostolescu, Titu Bălăceanu Tache Drăghiescu, George Lăzărescu, Guţă Antonescu, Preotul Ştefan Dimcescu şi Preotul Neculae Ioachimescu, au ales de şef pe A. Candiano-Popescu, şi împreună cu mulţimea poporului din mahalalele oraşului în mare parte sârbii, s'au dus mai întâi la temniţa oraşului, unde au forţat santinelele liberând pe arestaţi; şi de acolo au mers la casarma Călăraşilor luându-le armele spre a merge şi la casarma trupei de infanterie, unde se aflau două companii de linie din regimentul I din care una presentă în Ploeşti şi parte din a II-a ca gardă la ocnele Telega. Scopul ce aveau de a le face să depue jurămăntu noului guvern republican şi a recunoaşte de Prefect al districtului Prahova pe D-l A. Candiano-Popescu.

.....Pe când dânsul se uita pe fereastră, i-am dat o pungă cu tutun ce era pe masă spre a-şi face o ţigară; eu fiind deja îmbrăcat am luat cu repeziciune fără a fi observat un

mic revolver ce-l aveam în cutia mesei. In acel moment Călinescu era aplecat pe fereastră, ocupat de a-şi face ţigara şi a privi spectacolul ce înfăţişa Candiano-Popescu pe piaţa Libertăţei din Ploeşti, înconjurat de o mulţime de peste 3000 oameni; m'am repezit spre uşa care era deschisă, având cheia pe din afară, pe care închizând-o, am întors cheia de două ori, parvenind astfel a fi eu liber şi Căl. ce me păzea închis.

Astfel fiind liber mai puţin de trei minute mi-a trebuit pentru a alerga spre cazarma infanteriei prin stradele laterale celei unde mulţimea era adunată şi pe unde nu se afla nimeni, de oare-ce mai toţi alergaseră să afle causa sgomotului produs de sunetul clopotelor de pe la biserici şi a muzicei gardei naţionale.

Ajuns la cazarmă găsesc pe doi ofiţeri locot. Costiescu şi sub-locot. Vasilescu, întreb dacă au înştiinţat de ce se petrecea pe maiorul Paleologu comandantul batalionului? 'Mi respunde că da, şi că sergentul trimis a adus ştirea că maiorul plecase la o vie în apropiere de oraş. Ofiţerii îngrijiţi mă întreabă ce se facă, căci aflaseră şi ei ce se petrecuse în acea noapte. — Li am spus atunci ce aflasem de la Călinescu şi intenţia ce are Candiano-Popescu de a veni la cazarmă pentru a face să depue jurământ ofiţerii şi trupa noului guvern revoluţionar.

Cu cea mai vie satisfacţie am observat atunci că ofiţerii indignaţi şi îngrijaţi mă roagă a lua comanda trupei şi a ordona ce este de făcut.

....Li am zis ofiţerilor, împrejurul cărora erau şi mai mulţi sergenţi: este de demnitatea şi onoarea noastră militară a întimpina cu arma în mână pe aceia cari liberează pe asasini şi hoţi şi pătrund prin surprindere în cazarma călăraşilor spre a le lua armele.

La moment ordinul s'a executat încărcându-se armele având fiecare soldat câte 12 cartuşe în gibernă.

După ce am luat dispoziţiele de mai sus, am conceput pe scurt şi un raport înscris adresat D-lui g-ral Solomon prin care-i arătam cele ce se petreceau. Acel raport 'l am încredinţat unui călăraş, anume brigadierul Savu Constantin care poseda un cal bun şi viguros de munte, zicându-i: „Băete,

sunt acum 6 ore, la $9^1/_2$ să fii în Bucureşti, chiar dacă ai perde calul de goană. ţi se va plăti şi vei fi răsplătit; trebue cu ori ce preţ să remiţi aceasta în mână D-lui g-ral Solomon". A pornit imediat şi la ora fixată a fost la quartierul D-lui g-ral, calul însă l-a perdut de goană, care a fost plătit chiar de M. S. prin mine, când, nu mult timp după cele descrise, ca adjutant al său i raportam cursa de 60 chilometri parcurse în $3^1/_2$ ore de un cal pietros de munte al numitului călăraş, căruia mi-a ordonat ai-i transmite şi ordinul de înaintare la gradul de sergent. Am fost silit a recurge la trimiterea unui om călare cu raportul meu, căci după cum se va constata din actele oficiale, staţia telegrafică era ocupată de către revoluţionari în acea noapte şi telegrafistul arestat.

După expedierea raportului către g-ral Solomon şi aşezarea companiei la linie cu armele încărcate n'au trecut 10 minute şi văz apărând pe strada care conducea la cazarmă, în toată splendoarea sa cu 2 revolvere la brâu, călare şi cu un steag roş în mână, pe eroul acelei zile, Candiano-Popescu, în capul unei mulţimi de peste 3000 oameni, înconjurat de consiliul comunal al oraşului şi însoţit de strigătele: Ura! să trăiască Candiano-Popescu prefectul districtului! Ura! să trăiască Brătianu!

Mi-am zis: Iată-l din nou în calea mea!

Mă aflam înaintea companiei la o depărtare ca de vre-o 10 paşi spre aripa stângă, când văz pe Dl Candiano călare pe un cal murg mic de talie rasă orientală, cu revolvere la brâu, care se desparte de mulţime ce'l înconjura şi venind spre mine 'mi zise: „Bonjur Polizule, am trimis pe Călinescu să-ţi spue ce s'a petrecut în Bucureşti, şi am venit acum eu singur ca să-ţi spui a da ordin trupei de sub comanda ta a depune jurământ noului guvern provizoriu." I-am răspuns: „Se poate D-le Candiano să fie după cum povesteşti D-ta, însă eu nu pot fi următor de a executa cele ce zici, de cât numai în urma unui ordin emanat prin calea erarchică militară şi tot de odată mă mir cum D-ta, ca fost căpitan în armată, să nu înţelegi că numai unui asemenea ordin pot eu ca ofiţer superior să fiu următor."

La aceasta mi-a răspuns, nu cu tonul de amicie cu

care începuse, ci zicându-mi: Reu faceţi D-le maior de a nu vă supune unui ordin ce emană din Bucureşti asupra unui fapt al detronărei lui Carol[1]).

Pentru a ve convinge iată depeşa ce am primit de la noul guvern. Şi începe a citi:

Prefect Candiano, Ploeşti.

Vă anunţ definitiv succes al libertăţei pe tot teritoriul României; din înalt ordin al Regentului primiţi jurământul funcţionarilor civili precum şi al trupei militare de acolo. Nesupunerea considerată de înaltă tradare către Naţiune.

Ministru Brătianu

Pe dată ce a terminat lectura acestei depeşe mulţimea care'l înconjura de peste 3000 oameni au început să strige: „Ura, să trăiască Dl Prefect Candiano! Să trăiască fraţii noştri din armată!"

La aceste aclamări de înfrăţire adresate soldaţilor cari aveau armele încărcate am răspuns comandând imediat cu voce tare: *„Gă-tiţi"* şi, profitând de tăcerea ce a produs asupra mulţimei efectul mişcărei de pregătire pentru începerea focului, am zis D-lui Candiano: „Vă invit D-le Can-

---

[1]) Prima proclamaţiune a apărut în Monitorul Of. No. 174 din 9 August 870. Comunicatul oficial despre cele petrecute în noaptea de 7 spre 8 August se află în Monitorul din 11 August 870 No. 175. Tot acolo se publică acum un număr de depeşe şi osebite acte emanate de la Candiano în calitatea sa de representant al Guvernului provizoriu:

D-lui Căpitan Georgescu Comandantul punctului Predeal. „Principele Carol resturnat, guvernul provizoriu instalat având în cap pe g-ral N. Golescu ca regent, sunt Prefectul districtului numit de guvernul provizoriu. Concentraţi imediat grănicerii şi în 24 ore dacă se poate să fiţi în Ploeşti. Aştept de la patriotismul Dv. şi de la energia Dv. acest serviciu.

Candiano-Popescu

Ziarul Albina, Pesta

„Principele Carol resturnat, guvernul provizoriu înfiinţat sub titlu de regenţă. In Ploeşti mare entusiasmu. Candiano-Popescu.

D-lui Sergent însercinat cu darea armelor: „Sunteţi invitat ca pe dată puştele ce aveţi în păstrarea Dv. să le împărţiţi la popor".

Prefectul judeţului Prahova Candiano-Popescu

diano a vă retrage, căci la cea mai mică mişcare dau ordin trupei de începerea focului."

Am văzut atunci pe acel Erou de stradă aplecându-se spre acei cari erau aproape de dânsul, vorbindu-le încet fără a putea auzi ce. Mulţimea care'l înconjura începând a se întoarce spre drumul care venise şi dânsul, cu calul întors jumătate spre mine, 'mi zice ameninţându-mă: „Vei fi răspunzător D-le Major de nesupunerea D-tale. Voiu cere la Bucureşti a vi se trimete şi ordinul prin calea erarchică ce'mi pretindeţi, însă veţi plăti scump conduita Dv".

După aceste cuvinte cu repeziciune a întors calul, pornind spre mulţimea care apucase drumul spre Primăria oraşului unde li s'a împărţit pâine şi vin şi pe care îi auziam din depărtare urlând: Ura! să trăiască Dl Prefect Candiano!

După plecarea D-lui Candiano de la cazarmă, aşteptam cu nerăbdare ceia ce se petrece în Bucureşti.

La ora 1 vine la mine un individ la faţă blond roşcat, îmbrăcat civil, încins cu o sabie de călăraş şi cu un bonet de poliţie în cap, pe care întrebându-l cine este? şi cum'l chiamă? mi-a răspuns: „Sunt poliţaiul oraşului Ploeşti, mă numesc Gh. Lăzărescu, sunt trimes de Dl Candiano a vă remite o depeşă transmisă de la Bucureşti", pe care mi-o înmânează:

Iată textul depeşei:

Bucureşti 8 August 870.

D-lui Major Polizu,

Ploeşti

Ve fac cunoscut că prinţul Carol s'a detronat de către popor. In numele guvernului provizor vă ordon a lua comanda garnizoanei şi pe dată a supune armata la jurământ pentru noul guvern. Tot deodată vă veţi pune la ordinele D-lui Candiano-Popescu, veţi menţine ordinea iar de urmare veţi raporta.

Ministru de Resbel

I. Brătianu

Citind această depeşă care avea toate aparenţele unei depeşe formale scrisă pe hârtie de blanquete telegrafice, mărturisesc că eram confus pentru ceia ce trebuia să răs-

punz, şi îndoind depeşa spre a o băga în buzunarul bluzei cu care eram îmbrăcat, observ că Dl Lăzărescu 'mi zice: Dl Candiano 'mi a poruncit să subsemnaţi pe depeşă de vederea ei şi să mi-o daţi înapoi, — observând totodată o mare precipitare în gestul ce a făcut de a mă împiedica ca să pun depeşa în buzunar.

I-am răspuns că nu este trebuinţă să iscălesc şi că depeşa o păstrez cu atât mai mult că eu am cerut D-lui Candiano un ordin formal fie chiar prin calea telegrafică dela Comandamentul diviziei g-ral Solomon, căci după toate regulele militare Ministrul răsbelului nu comunică direct cu comandanţii garnizoanelor fără a trece prin filiera erarhică a diviziei.

Atunci cu cea mai mare satisfacţie văd pe D-şorul Lăzărescu că se apropie de mine cu intenţie de a-mi lua depeşa din mână.

Lectorul 'şi poate închipui la această cutezanţă de cele urmate! . . . . . . Esistenţa depeşei ce am păstrat'o şi pe care am înaintat'o a doua zi D-lui g-ral Solomon cu raportul meu No. 66 se atestă în destul prin reproducerea textuală a următoarei scrisori olografe ce posed şi astăzi expediată mie de către Dl g-ral Mano Ministru de resbel atunci.

Cabinetul Ministrului de resbel

870, August 10

Domnule Major,

Vă remit odată cu aceasta depeşa sub semnătura D-lui Ioan Brătianu înaintată de Dv. cu raportul No. 66 care constată actul de înaltă tradare comis în ziua de 8 August de către Dl Candiano-Popescu, pentru a o remite D-lui jud. de Instrucţie însărcinat cu instrucţia revoltei din Ploeşti. Cu această ocazie fie 'mi permis, D-le Major, a vă exprima recunoştinţa şi mulţumirele mele pentru conduita adevărat militară ce aţi avut cu ocasia revoltei din Ploeşti.

Primiţi încredinţarea consideraţiei ce vă port,

Ministru G. Mano.

Afară de acest act olograf, existenţa acestei depeşe s'a constatat la instrucţia ce s'a făcut acuzaţilor chiar şi după mărturisirea D-lui Lăzărescu, cel care a fost însărcinat a mi-o aduce şi care în depoziţia sa, scrisă de dânsul, nu neagă că a fost însărcinat cu depeşa adresată majorului Polizu (Vezi Monit. Of. Nr. 251 şi 252 din 14 şi 15 Nov. 1870 unde se află desbaterile procesului).

Peste câteva ore de la a 2-a tentativă ce Dl Candiano a încercat asupra 'mi cu scop de a mă înşela, pe la 4 ore după amiază, mi se aduce ştiinţa că majorul Gorjan cu batalionul de vânători a pornit din Bucureşti cu calea ferată până la staţia Periş (căci numai până acolo era gata linia) şi de acolo cu marş forţat spre Ploeşti.

La ora 6 a şi sosit la barieră şi la ora 7 au început arestările indivizilor bănuiţi, liberând totodată pe directorul Prefecturii Dl Ruban precum şi pe şeful staţiei telegrafice, cari amândoi au fost arestaţi de către Dl Candiano în noaptea de 7 spre 8 August.

In acea noapte s'a făcut în Ploeşti mai toate arestările complicilor D-lui Candiano, afară de Eroul acelei memorabile zile, care împreună cu Comino, Chiriţescu şi Carada, acest din urmă sosit chiar în ziua de 8 August în Ploeşti, şi fugit pe la 5 ore înapoi, la Bucureşti, iar Candiano şi Comino, luând drumul spre Buzău cu o birjă, au fost arestaţi în noaptea de 8—9 August în apropiere de Comuna Lipia.

Colonel Grigore Polyzu.

STRĂBUNUL

CÂNTEC TRAC.

Sunt trac. Golesc bărdaca deodată. Mă supun
Poruncilor venite din codrii de gorun,
Cu voci clocotitoare de crengi isbite 'n vânt.
Mi-s pletele ca iederi pe-un trunchiu de arbor. Cânt,
Şi cântul meu e şuer de scorburi. Când iubesc,
Strâng trupul de fecioară în braţul bărbătesc
Şi 'n cleşte de aramă mijlocul i-se frânge
Ca àzima. Vrăşmaşii 'i-ucid râzând. Beau sânge
De căprioară 'n lidva întâiului omor...
Copii 'mi cresc în codru cu puii fiarelor,
Nu mă cunosc de tată, mă muşcă de-i mângâi;
Le stă de veghe codrul, când dorm, la căpătâi.
Nu mă gândesc la moarte. Târziu, când va veni,
Frunzarele-or să sune ca 'n orişicare zi.
Mă voi surpà deodată, cu fruntea 'n lut, asemeni.
C'un trunchiu isbit din ceruri de focul fără cremeni.
Nu vor veni gândacii să-mi răscolească 'n trup:
Din tufe-or să sticlească, aprinşi, doi ochi de lup....

N. I. Herescu

„CĂRVUNARII" *)

— SCENE ISTORICE —

1825

„Legenda este adeseori mai adevărată decât istoria".

Ch. Diehl

COMISUL IONICĂ TĔUTU **şi-a găsit o moarte sâlnică în mrejele unei dragoste veninoase.**

A. Russo

Schitul Hadâmbului din Codrii Iaşilor.

La poarta de stejar ferecat, din bolta turnului descalecă iute un copil de casă, îmbrăcat ca un paj francez din epoca Restauraţiei, apoi trage cu putere clopotul din zid şi se repede, smerit dar şi cu vădită plăcere, să dee jos depe cal o superbă amazoană, ce pare a fi o aristocratică siluetă dintr'o compoziţie a lui Français Gérard.

Poarta se deschide; pajul, cu amândoi caii, întră, în timp ce un călugăr frumos, voinic, murdar, înaintează spre amazoană — Domniţa Ana Craioveasca — cu paşi grăbiţi şi atitudine slugarnică, ipocrită, dar totodată şi de satir.

DOMNIŢA (Urcând spre poartă):

Unde-i Comisul, hadâmbule?

CĂLUGĂRUL (Respectuos, şi mult îndoit spre pământ):

A aţipit aşteptând pe Măria Ta...

(Spunând aceste cuvinte a ajuns foarte aproape de dânsa şi cu toate că a rămas tot aplecat, dar venind din susul coastei, având o statură înaltă şi mai ales rădicându-şi ochi — o privire îndrăzneaţă şi magnetică — nu mai părea deloc un rob care se târăşte):

---

*) Dintr'un volum ce este sub tipar.

...Știi bine că nu-s hadâmb... (După mică pauză): Sânt atâția ani și nu pot uita...

DOMNIȚA (Cu răutate și brutală):

Nemernicule! Dacă m'am slujit și eu de tine, într'o clipă, îți închipui că ai fost ibovnicul meu, zulipsăști pe Comis și-l vinzi dușmanului?... Bagă de seamă!... Știu vreo două boeroaice care se gândesc să pună pe meșterul Cotiucă să te facă după chipul și asemănarea (Arătând spre schit) ctitorului, dar nu îndrăznesc de teama (Cu râs disprețuitor) nebunelor... Bagă de seamă! (Și cu vajnică energie) Eu cutez orice! Bagă de seamă! ...Și acuma să piei din ochii mei! (In acest timp au ajuns sub poartă. Călugărul pleacă grăbit cu o privire de fiară dominată. Domnița, în urma lui, intră printre chilii. După scurt timp reapare într'un cerdac, ținându-se de mână cu Ionică Tĕutu, tânăr frumos, vioi, puternic, elegant, îmbrăcat cam după moda vechiului boer-oștean, dar simplificată cu gust occidental; fac o pereche romantică minunată, mai ales în lumina lunii care tocmai răsare. Vorbind, scoboară spre turn, n căutarea luminișului, ca să se bucure mai bine de strălucirea cerului. Domnița se așează pe banca de piatră din partea exterioară a zidului, lângă poartă. Comisul la picioarele ei, pe un petroi, îi ține mâna frământându-i nervos, dar cu duioșie, degetele a căror frumusețǎ se vede bine în această noapte luminoasă).

DOMNIȚA (Urmând convorbirea):

Mereu, mereu acelaș cântec. (Apoi cu stăpânită supărare): Ai ajuns nesuferit, Ionică...

COMISUL (Cu adâncă tristeță):

Dacă mă roade aceiași veche durere și mereu, mereu tot mai tare... Să știu că iubești pe altul... Că și altul îți alintă mâna asta dulce (Ii sărută degetele rând pe rând, în timp ce Domnița, cu cealaltă mână, îi netezește duios părul).

DOMNIȚA: Nu... Nu zi așa, Ionică... Nu-l iubesc cum îți închipuești... Este numai o mare înțelegere sufletească între noi... Gândim și simțim lumea la fel... Mi-a fost și de folos pe vremea Eteriei... îl răsplătesc... Imbrățișările lui nu le doresc... Și nici el de cât va timp nu prea le mai caută... (Comisul își ia capul în mâni cu desperare). Au ajuns pentru noi o veche obișnuință... Și din ce în ce mai rar... (Comisului

îi cade capul tot mai jos, spre genunchi) ...Se va sfârşi... (Fără să dea atenţie durerii lui, urmează să-i învârtească liniştit cuţitul în rană) Poate chiar s'a sfârşit... Poate nici n'am să mă mai dau vreodată lui... In curând ai să rămâii singurul în viaţa mea...

COMISUL (Sare în picioare):

— Ticăloaso!

(Domniţa are o clipă de spaimă, dar văzând că n'o zugrumă, îşi recapătă siguranţa şi îşi ia aerul de superioritate al femeei, care din insulte nu înţelege de cât că este iubită).

Ai scornit povestea asta ca să mă chinueşti pe mine... I-o minciună!.. De doi ani mă otrăveşti cu ea...

DOMNIŢA (Blând şi zâmbind enigmatic):

Ba-i adeverat... Trebuia să te mint? Nu pot minţi...

COMISUL: Fie! Dar te întrebam eu ceva? Eram eu zuliar? Nu eram vesel şi nepăsător? Aveam atâta încredere... Dar m'ai otrăvit!.. Indoiala mi-a ucis sufletul... Nu se mai poate... Mi-e scârbă de mine... şi de tine...

DOMNIŢA (Cu glas de naivitate şi nevinovăţie):

De ce?... De ce?... Nici nu ţi-am juruit credinţă, nici nu ţi-am spus că te iubesc, nici nu ţi-am cerut să mă iubeşti ca'n romane... De ce mă iubeşti aşa prosteşte? De ce mă iubeşti? Dacă nu m'ai iubi, n'ai fi oare prea fericit cu atâta cât pot să-ţi dau?.. Crede-mă, dragostea trupească este singura realitate... Ia-mă aşa cum sânt... (Cu indiferenţă şi siguranţă de sine face câţiva paşi. Comisul în spatele ei, are o clipă gestul de a se repezi s'o zdrobească... Se înfiorează şi stăpânit zice cu dezinvoltură aproape sinceră).

COMISUL: Ai dreptate!

DOMNIŢA (Intorcându-se spre dânsul):

Nu-i aşa? Şi între noi ar putea să fie un fel de înţelegere desăvârşită... Eu mă mulţămesc să nu fiu pentru d-ta de cât numai un trup de femee mai dorit de cât oricare altul... Şi-mi este dragă patima d-tale... Şi — ar trebui să-ţi ajungă — poftă, de mult nu mai am de cât de d-ta... şi dumneta numai de mine. Nu-i aşa?...

COMISUL: După atâţia ani nu sânt decât „dumneta"... şi unealtă de plăcere... Să-mi ajungă.. Are să-mi ajungă... Cu acest dumneta de gheaţă mi-ai amorţât avântul dragostei...

DOMNIȚA (Cu blândeță în glas ca să îndulcească aroganța gândului):

Nu te supăra... Nu sântem neamuri... N'am copilărit împreună... Nu-mi vine să-ți spun tu... Haide Ionică, nu fi prostuț! (Ii întinde obrazul — el o sărută).

COMISUL: Te-aș ucide... dacă n'aș năzui să-ți îmblânzesc firea... să te fac bună și iubitoare.

DOMNIȚA: Deocamdată să ne trăim ziua de azi... Nu ne-am văzut deatâta vreme... Și ce ți-a venit să mă chemi în pădure?... Dar noroc c'am venit... S'a nimerit bine... Pot să-ți fiu de folos... La răscruci am dat peste Vlad — îl știi — și am aflat lucruri vajnice; pe cari de altfel le cam mirosisem eu de ieri, pela Curte... Nu trebue să te duci la peșteră...

COMISUL: De ce? Doar pentru adunarea asta am venit tocmai din Stambul.

DOMNIȚA: Nu se poate. Ești încolțit rău. Mai întâi, trebue să știi, că de cum ai ajuns la Galați, cu toată îmbrăcămintea d-tale armenească, te-au cunoscut vameșii. Vodă a primit ștafetă; și ce-i mai rău, a aflat și Vornicul Râșcanu.

COMISUL: Da; dar mi-au pierdut urma.

DOMNIȚA: Te înșeli! Pretutindeni umblă iscoadele lor. Au și pe aici una; bănuesc pe un călugăr. Pădurea îi împănată cu oameni înarmați; mai ales râpile din calea peșterei... Și ceea ce este și mai rău, nu sânt slujitori domnești...

COMISUL: Adică ar fi mai bine dacă însuși Vodă mi-ar sta împotrivă? Dacă și-ar fi întors fața de la cei cari l'au suit în scaun?

DOMNIȚA: In beciul Spătăriei nu ți-ași duce grija... Intr'un fel sau altul ai ieși de acolo... Dar acei cari te pândesc, au dat șfară printre țiganii poposiți în codru că nu-s de cât lotri, cari lovesc drumeții pentru dobândă... Cum vezi, lucru îi pus la cale de Râșcanu, și vei cădea în laba lui Mihalachi.

COMISUL (Ingrijorat): Hm!.. Cam slut la Prut! Adică: niști lotri au ucis, ca să-l jăfuiască, pe un boer ce se rătăcise prin pădure mergând la schitul Hadâmlbului să-și întâlnească ibovnica; și care boer s'a 'ntâmplat să fie Comisul Ionică venit pe furiș din Stambul de dragul Domniței lui...

DOMNIȚA (Deodată gânditoare și preocupată numai de ea):

Da — da. S'ar putea afla că ne-am întâlnit aici... Domnița Ana, ca orice femeiușcă, noaptea pe lună după ibovnic... Asta cu nici un preț!.. Trebue să mă duc... Să plecăm de aici... Să nu ne apuce miezul nopții... Eu pe un drum, d-ta pe altul... Hai!.. Și apoi, cumpăna îi grea... S'ar putea să te omoare... Nu-i de șagă!

COMISUL: Du-te. Eu, doară ca să fiu în această noapte la peșteră, am făcut atâta cale... Trebuia să-mi fi luat de mult locul meu acolo; sânt doară (Cu falșă mândrie) „flacără de veghe".

DOMNIȚA: Ești totul și faci pe smeritul. Asta pe franțuzește se chiamă cabotinaj. Ai făcut din Sărdarul Dărmănescu, moșneag mucegăit, ciung și olog, Venerabilul-Mare-Ales! Iar alte tăcâmuri la fel, au toate rangurile cele mari, și tu nu ești decât una din flacările de veghe! Cabotinaj! Primești porunci dela Dărmănescu pe care Movilaschi îl învață ce să poruncească, după ce și el te-a întrebat mai întâi pe tine ce este de făcut... Teatru!.. Hai la mine!

COMISUL: Teatru cu tâlc. Moșneagul Dărmănescu este o icoană! El îi cel dintâi mucenic al primenirei noastre. Pildă vie a jerfirei de sine pentru acei șovăelnici de azi... N'a suferit el ocnă grea pentru ideile revoluționare franceze, înainte chiar de înfăptuirea lor acolo?... Anicule, vin în ziuă... Trebue să rămân... N'am alt chip să-i văd pe toți deodată și repede... Dăm lovitura!.. Rezmeriță!.. Luăm moșiile celor băjăniți și cele închinate... Le împărțim țăranilor, cum vra Mălinescu... Apoi din cele 77 de ponturi va ieși—hocus pocus— o adevărată constituție democratică. Turcilor le dăm un peșcheș, ca pe vremuri, și atâta tot; ie drept, mult mai mare, foarte mare, dar atâta tot. Alegem și un prinț străin ereditar. Vizirul nu cere decât să nu fie din marile dinastii domnitoare, ca să nu-i scape tributul... (Apare Basilius Movilaschi, foarte tânăr, dar cu înfățișare serioasă, energică, mândră; este îmbrăcat cam la fel cu Tĕutu).

MOVILASCHI: Păi aici este stejarul trăznit? Sărut mâna, Domniță. (Se înbrățișează cu Tĕutu. Domnița dă din cap, rece).

COMISUL: Iartă și tu. Spune repede.

MOVILASCHI: Avem arme!

COMISUL (Fericit, entuziast): Avem arme. Domniță!.. Avem arme...

MOVILASCHI: Da. avem.

DOMNIȚA: Sânteți nebuni de legat. De unde puteți avea arme?

COMISUL: Din Basarabia. Dar povestește cum, Vasilică. Drept să-ți spun, nu credeam să izbutești. Cum ai făcut?

MOVILASCHI: Foarte simplu. Mi le-a dat gheneralul Ivanof. Țarul vrea să-i ucidem boerii care ni-l vor stăpâni pe Sfinția Sa aici la noi, cu fier împărătesc.... îi mai cinsteș așa!..

DOMNIȚA: Lasă prostiile, spune lămurit.

COMISUL: Spune.

MOVILASCHI: Ce să spun! Am câștigat în cărți dela comandirul Basarabiei jumătate din armele și munițiile a trei reghimente. Și ca să nu mă laud cu un noroc la joc pe care nu-l am, trebuie să vă mărturisesc că am jucat cu cărți măsluite. Rusul știa, dar se făcea că nu știe: îi muscal deștept și cu rușine. A pierde — zicea el — avutul statului în cărți, este lucru obișnuit; dar să-l vinzi, îi crimă și... nu-i frumos... Frantușca lui însă, a primit multe și prețioase daruri, printr'un alt prieten al ei și al nostru, polcovnicul Nour. Am cheltuit mult: toate paralele adunate de noi, și vreo 3000 de galbeni ai unui boer Stroescu, un înfocat prieten despre care noi nici habar n'aveam. (Comisul îl sărută cu emoție).

DOMNIȚA: Toate bune și frumoase, dar dacă nu vă grăbiți, noaptea asta o să cădeți în mâna lui Mihalachi Sturza...

MOVILASCHI (Râzând): Are el mână lungă, dar nu chiar din Cordun până'n codrii Iașului... (Aplecându-se adânc și demn către Ana): Sluga dumitale, Domniță!.. (Către Comis): Te aștept la stejar.

COMISUL: Nu; mai bine du-te înainte. Vezi să nu adoarmă Dărmănescu. Eu vin singur. (Movilaschi iesă).

COMISUL (Către Ana): De-o fi primejdie cum spui, să nu-l prindă și pe el cu mine...

DOMNIȚA: Nu-i vorbă de prins. Nu te juca cu focul. Te vor ucide... (Iși frânge mâinile) te vor ucide...

COMISUL (Infrigurat de emoție):

Ți-e teamă pentru mine? Mă iubești, Anicule? (Domnița tace).

Mă iubeşti? Niciodată, niciodată nu mi-ai spus o vorbă duioasă... Şi, ori ce-ai zice, mă iubeşti... De atâtea ori ai plâns în braţele mele... Iţi sunt drag, nu-i aşa?

Domniţa (Aspru): Iar începi?

Comisul (Cu amărăciune):

Iar şi totdeauna! Zici că te înţelegi mai bine cu cellalt, dar când sânt departe — mă chemi, şi când sânt în ţară, un ceas pe zi n'ai vrea să lipseşti de lângă mine... (Ii ia mâna): Asta se chiamă dragoste, Anicule!.. Şi aşa, nu poţi iubi doi deodată...

Domniţa (Zâmbind): Toţi la fel.

Comisul: Cum? Şi el îţi spune tot aşa?

Domniţa: El? Cu el nu vorbesc fleacuri. Ai de gând acuma să fii şi zuliar? Asta ar fi plicticos din cale afară...

Comisul: Ar fi cineva şi cu mai puţin. Zuliar cum înţelegi d-ta, se chiamă acel care-şi închipueşte; dar acel care ştie, se chiamă nenorocit... Să ştiu, să-mi spui, că te împărţesc cu altul, dar să nu fiu gelos... ba să nu fiu nici trist, nici hursuz... (Sălbatec): Sânt răni din care sângele curge gâlgâind, cu atâta putere, că pătrunde cele mai strânse şi mai groase legături, şi pe albul lor nevinovat înscrie durerea victimei şi păcatul ucigaşului... (Işi trece mâna pe frunte ca să se liniştească şi cu adâncă mâhnire): Nu pot înăbuşi atâta suferinţă...

Domniţa (Cu voluptate crudă): Să o înăbuşi, Ionică... Să o înăbuşi ca să fierbi de dragoste.... Aburul care scapă, îi cam amar... dar dulce-i arsura lui!... Haide, (Drăgăstos, simplu): nu fi hursuz, Ionică... nu-mi place (Şi chiar cu doioşie): Eşti cam prostuţ...

Comisul (Uluit şi învins): Eşti cam nebună... Te-a înebunit trufia, dar mă iubeşti...

Domniţa (Iarăşi rea): Inchipuire ca să-ţi amăgeşti durerea... Hai să plecăm; şi pe drumuri diferite.

Comisul (Cu necaz): Dacă nu mă iubeşti, de ce-ai mai venit aici...

Domniţa: Ca să te văd; ca să-ţi dau cheia dela portiţa din ulicioară; ca să te scap dela moarte, poate... (Comisul se înseninează; gest de avânt; dar ceia ce urmează, îl opreşte). Doar suntem prieteni; n'aşi vrea să te pierd... Socot că sânt destule cuvinte.

COMISUL (Inciudat): Mai bine că nu te agăţi de gâtul meu... M'ai întoarce poate de la datorie.

DOMNIŢA (Energic): Să nu te duci!

COMISUL: Mă iubeşti? (Domniţa tace) Anicule, mă iubeşti?

DOMNIŢA: N'aşi vrea să mori.

COMISUL: Ascultă! Alege: El sau eu? (Domniţa tace). Rămâi cu bine! (Comisul pleacă furios).

DOMNIŢA (Gata să-l strige şi să se repeadă după el, dar se stăpâneşte): Nu pot; fie ce-o fi... Domniţa Ana prinsă în pădure cu un cărbunar care nu-i nici măcar boer de teapa ei... (Preocupată): Nu vor îndrăsni să-l ucidă (Şi zâmbind cu trufie, uitând primejdia): Dacă scapă, până'n ziuă îi la picioarele mele... Nu i-am dat cheia.. nici n'ar fi luat-o... pre era mânios...

Vra, nerodul! să-i liniştesc sufletul, ca să se cheltuiască mai bine pentru altceva de cât pentru mine... Dar eu ştiu să-mi apăr avutul!.. Nici în hotarul Corneştilor nu va mai rămâne picior de răzaş, nici în inima lui nu va mai fi loc decât pentru mine... (Gânditoare, trage mânerul clopotului dela poartă. Apare acelaş călugăr) Plec. Caii... Repede! (Se plimbă nerăbdătoare. Călugărul şovăeşte; dar se resemnează să împlinească porunca).

D. V. Barnoschi

VÂNĂTOAREA

Mor stelele pe cerul mat, concav...
Şi pupăza cu creastă tricoloră
Solid, îşi tapetează 'n auroră
Minusculu-i balcon, ca un zugrav...

Incepe matinală, vânătoarea:
Gălăgioase puşti deşteaptă zarea...

Trec prepeliţe grase de bumbac,
Mişcate de-un aerian resort...
Alicele prind àripe... Un brac
Tresare auzind detunătura,
Şi face, harnic şi nervos, aport
Cu coada — metronom bătînd măsura...—

Alexandru Bilciurescu.

REPORTAJ INTERNAŢIONAL

(Memoriile unui sinucigaş)

De câţiva ani în şir, petrec câte o lună de vară în Prinkipo. Un an în Iulie, anul următor în August.

Suntem trei oameni nefolositori, adică trei scriitori cari avem această înţelegere: Neruda, Coelho şi eu. In această insulă fericită, de unde ochiul cuprinde ţărmurile a două continente, ne schimbăm părerile şi impresiile asupra întâmplărilor de peste an.

Locuim într'un hotel clădit pe o înălţime, în mijlocul pădurilor de cipru. Aici aerul este curat ca lacrima şi e transparent ca diamantul; aici este locul unde firile fără scop real, pot să-şi lase sufletele în voia visurilor amăgitoare.

In fiece dată, după bucuria revederii, tristeţea constatării reciproce: îmbătrânim. Apoi nostalgia tinereţii, cu sbuciumul ei, cu visurile-i neînplinite, cu nebuniile ei fără prihană. Şi în urmă, lucrurile serioase.

Anul acesta, nefolositorii mei prieteni n'au venit, nici nu m'au anunţat. Cine ştie? La vârsta noastră, orice întâmplare vine să ne-amintească lozinca ezuitică: *memento mori*. Cu cât trece vremea însă, ne obişnuim cu ea, ca săracul cu nevoia. In cele din urmă, ştiind'o pe a noastră foarte aproape, simţindu-i pânda, moartea altora nu ne mai mişcă. Devenim chiar nepăsători.

Către sfârşitul lunei, într'o după amiază, stam pe terasa hotelului, cu procurorul. Este un om cult, dar curios, cu idei extravagante. Priveam amândoi soarele ce da în amurg. Deoparte, înspre Răsărit, peste mare, ochiul prindea ţărmurile Asiei; de cealaltă, mult mai departe, se desenau

delicat coastele stâncoase ale Europei. Marea Marmara, agitată de un vânt uşor, îşi ondula valurile albicioase, într'o cadenţă de vals. Privirile ni se odihneau pe acest tablou de basm, sufletele se îmbătau de-atâta frumuseţe.

Tocmai când soarele dispărea, roşind coastele, hotelierul sosi speriat:

— Poftiţi repede, domnule Procuror,... a murit Profetul

Procurorul întrebă cu totul rece:

— Care Profet?

Hotelierul abia îşi ţinea răsuflarea:

— Jeanot, profesorul... aşa-i spuneam noi... venea aici de mulţi ani... nu ştim cine i-a dat porecla. Dar poftiţi repede, domnule procuror... e ceva grav... s'a sinucis, ori poate, Dumnezeule! — a fost ucis... e ceva grozav.

Procurorul nu-şi pierdu calmul:

— A, bun... iată o întâmplare însemnată în Prinkipo... să mergem.

Pe când urcam scările, mi-a adăogat:

— Insula se modernizează... îmi place. Un asasinat în Prinkipo e semn de progres.

Doctorul hotelului era la patul profesorului, ca să-şi facă datoria, adică să-i constate moartea. Profesorul sta întins în patul desfăcut. Era îmbrăcat: numai jiletca atârna pe un scaun. Capul îi era aplecat înspre stânga, ochii deschişi sticleau. In mâna dreaptă o seringă golită, cu acul înfipt delicat la încheetura braţului stâng.

— Domnilor, este un caz nepomenit încă in analele sinuciderilor, — zise doctorul scoţând seringa. — Căci crima e exclusă.

— O!... este ceva grozav! — adăogă hotelierul.

Un minut, am privit mişcaţi, liniştea figurii mortului. Şi parcă zâmbea.

— Este interesant, — zise procurorul, apoi a intrat în rolul său oficial: răscolirea obiectelor celui care *a fost*.

Investigaţiile de prin buzunare au adus câteva hârtii de bancă şi o scrisoare.

— A! iată şi ce mă priveşte, — se'ntoarse vesel către noi. — Să vedem ce-mi spune. Staţi jos, vă rog. N'avem de ce a ne grăbi. Documentul acesta poate că desleagă enigma, deşi

mi-ar place ca misterul să învălue câtva acest caz. Luați loc, vă rog, și să ascultăm, căci destăinuirile morților, adresate nouă, nu formează secrete profesionale. Așa dar să ascultăm:

Domnule Procuror,

Nu te cunosc, nu mă cunoști. Dar așezările sociale au statornicit că dacă omul poate dispoza ca anumite dorinți să i se respecte când va păși peste viața pământească, el nu poate fi scutit de prezența procurorului, chiar când benevol își curmă sarcina vieții. Mărturisește singur că e absurd. Eu te voiu scuti de strădania cercetărilor și-ți voiu spune ce-am să fac, după ce termin această scrisoare. Scriu cași cum aș vorbi.

M'am hotărît să mor, pentrucă nu mai vreau să trăesc. Mi-ajung cei peste optzeci de ani. Din familia mea eu singur mai exist. Tovarășa mea, bătrâna Nicole, s'a dus anul trecut. Am bucuria că *eu* sting un neam întreg.

După cum vezi, sunt perfect lucid. Dar nu vreau să mai trăesc. Mi-am procurat lichidul, care va opri inima-mi să mai svâcnească. Știi cum fac? Foarte ușor. Mă întind pe pat și scot haina, după ce am tras în seringă sucul ucigător. Las mâna stângă în jos, cu pumnul închis, ca să se umfle vinele. Apoi o aduc întinsă pe lângă corp, cu dreapta înfig acul la încheetură, — înțepătura e foarte ușor suportată — și pompez ușor. Când se termină sucul, inima stă, se închide o viață, deschizând alta poate. Este o moarte, cum nu se poate mai frumoasă. Nu știu dacă voiu avea timpul să scot seringa. Te înspăimânți? Să privești fața-mi moartă, ea va proba liniștea mea deplină. Incearcă și D-ta atunci când vei ajunge anii mei și dacă poți avea voința mea.

Știu că mă va autopsia. Dacă voiu simți tăetura, voiu clipi din ochi. Va fi ultima contribuție ce-o aduc științei.

Acum termin, pun scrisoarea în jiletcă și, lucid, mă apuc de operație.

Jean Jeanot.

Procurorul a lăsat brațul să-i cadă ușor, s'a ridicat cu figura schimbată:

— Superb, domnilor, superb! Cu el m'aș fi înțeles minunat. Cum nu l'am cunoscut!

Hotelierul își frângea mâinile:

— O! e ceva grozav! Eu cred că era nebun.

Apoi, procurorul desfăcu valiza. Intr'o despărţire, cele necesare pentru călătorie, încealaltă un maldăr de hârtii scrise.

— Şi-aici trebue să găsim ceva interesant.

Le răsturnă pe masă. Erau aproape o sută. Incepu să le ia pe rând aruncându-şi ochii asupra fiecăreia. Eu mă apropiai şi reciteam pe cele văzute de el. Erau scrisori de-ale prietinilor, dar cele mai multe erau crâmpee de gândiri, însemnări asupra unor studii, fragmente de cercetări istorice.

— Iată alt document, — rupse tăcerea cercetătorul. — E foarte bizar. Hm! Ascultaţi.

Şi citi:

„Radiotelef.—Calcuta. Anul 270, luna Liberărei, 8. Reportaj Internaţional. Astăzi s'a desvelit monumentul lui Gandhi, promotorul mişcării pentru eliberarea Indiilor. Pe lângă M. S. Impăratul, au fost de faţă reprezentanţii marelor republici Franţa şi Rusia, ai marelor puteri Europene: Germania, Italia, România şi Federaţia Balcanică: trimişii regatelor Spaniei, Portugaliei şi Angliei; ai republicelor Polonă şi Scandinavă. Festivitatea s'a desfăşurat după fastul obişnuit în timpurile de-acum 300 de ani. Fastul este singurul punct de contact al poporului Indian independent, cu civilizaţia anterioară liberării lui. In bucuria generală, nota discordantă a fost delegatul micului stat Englez, scoborîtor al unei familii de lorzi, cari guvernaseră mulţi ani în Imperiul Englez de altă dată. Plângea retras. Reprezentantul Statului Monaco în zadar cerca să-l liniştească“.

— Cu siguranţă că înebunise, — încheie procurorul cu regret, trecând la celelalte hârtii. Eu pândii un moment de neobservare, ca să o bag în buzunar, definind practic noţiunea de furt. După alte hârtii şi scrisori obişnuite, procurorul dădu peste un caet mai gros, tot cu titlul de *Reportaj Internaţional*. L'a dat cu indiferenţă la o parte. Eu am pândit alt moment propice, şi-am definit a doua oară în mod practic noţiunea furtului, adică mi-am însuşit caetul pe sub ascuns. Până la urmă, procurorul n'a mai găsit nimic interesant.

— Acum putem merge, domnilor. Ne-am împlinit da-

toria şi iată că s'a înserat. In drum spre masă, voiu da ordin celor de la morgă să vină să-l ia.

Am spus că nu mănânc în seara aceia, retrăgându-mă în camera mea. Am încuiat, am lăsat storurile, am scos caetul furat, şi am cetit:

1919.

Războiul s'a sfârşit!

A încetat urletul mutilaţilor, s'au stins gemetele muribunzilor, s'au răspândit legiunile de corbi. Deasupra câmpiilor sătule de sânge, îngerul blând al păcei flutură lin flamura albă.

După patru ani de masacru grandios, diplomaţii tot se mai trudesc să afle pe cei ce-au aruncat omenirea în cumplitul măcel, şi cauzele lui.

Domnilor, nu vă mai obosiţi mintea şi nu vă mai irosiţi atâta nobila energie. Răspunsul e vechiu şi simplu: învinşii sunt cei vinovaţi, ei plătesc—cum se zice, aşa mai din popor—gloaba.

De mult, în a doua tinereţe, pe când mă pasiona cea mai şubredă ştiinţă, cercetam cu voluptate — împreună cu câţiva savanţi naivi — războiul celor două roze, războaele religioase şi pe ale Marelui Corsican. Cronicarii vremilor deatunci mi-au fost prieteni buni, ani întregi, căci slova lor — credeam — nu ocolea adevărul, nici chiar cu eleganţă, cum fac ambasadorii cei distinşi.

Vă acuzam, ilustre familii cu blazon de trandafiri, c'aţi pornit lupte pentru deşarte înfăptuiri vremelnice; mă revoltam în contra voastră, Guizilor sângeroşi; te blestemam, sadică şi frumoasă curtezană Medicis, autoarea nopţii de pomină a sfântului Bartolomeu; te uram viteazule Corsican, care ai purces asupra lumii Moscovite cu marea-ţi armată, pentru refuzul unei mâini de vlăstar împărătesc. Uram răsboiul, şi plângeam plebea răbdătoare, într'un caet revoluţionar, şi propuneam înfiinţarea L. P. E. R.*).

Astăzi însă, actor supravieţuitor al masacrului recent obosit şi cuminte, (am ars filă cu filă fructul revoltei de

*) Liga pentru evitarea războaelor.

demult) nu vă mai acuz, ilustre familii cu blazon de trandafiri, nu te mai blestem, trufaşă Caterină, şi nu te mai urăsc, nefericite Corsican. Acum sunt obosit, dar cuminte şi în istorie de mult nu mai caut adevărul, căci cronicarii vremilor m'au amăgit. — „Iată palatul pe care Majestatea Voastră mă sileşte să-l locuesc", — a spus — zic unii — Corsicanul către împăratul Austriecilor, poftind pe învins în cortul său, pe câmpiile Austerlitzului.

— Acesta-i provocatorul! — sfârşesc ei cu gravitatea ce dă siguranţa.

Alţii — şi ei foarte stimaţi de posteritatea naivă — aduc alte mărturii şi găsesc pe Corsican provocator.

Pe cine să crezi, domnule?

Conchidem dar, în spiritul Bibliei, că vinovaţi sunt tot învinşii, căci Dumnezeu nu lasă să triumfe „strâmbătatea" cum bine spune evanghelistul Marcu. Astfel scapă de trudă şi diplomaţii care asudă, cătând să dovedească pe cei ce-au provocat cumplitul măcel. Iar pe voi, contemporani ai tragediei, zadarnic v'au înspăimântat cele văzute. Generaţia războiului ce va să vie, va zâmbi delicat, cetind cronica vremii noastre. Altele, nebănuite, vor fi invenţiile pentru uciderea aproapelui. Şi de ele vor râde cei ce vor veni. Căci civilizaţia este'n progres!

Acum însă, războiul s'a sfârşit. Deasupra câmpiilor sătule de sânge, îngerul blând al păcei flutură lin flamura albă. Armatele se îndreaptă spre vetrele părăsite, pustiite. Comandanţii cedează pasul diplomaţilor. Maurul şi-a făcut datoria. A sosit rândul politicei.

Prima grijă, este răsplătirea jertfelor. Guvernanţii se substituesc delicat poporului recunoscător, ca să aducă pioase omagii celor ce s'au jertfit pe altarul patriei. Intâi vine rândul morţilor. E dreptul lor, căci au făcut jertfa deplină.

Dar voi, morţi glorioşi, cari-aţi căzut muşcând pământul, pentru o cauză scumpă; voi martirii idealului strămoşesc, cari-aţi închis pe vecie ochii, surâzând; voi răsbunătorii vremilor trecute, cari-aţi scris cu sânge o sublimă epopee, toţi cari acum vă odihniţi în grădina unde-i linişte deplină — voi toţi, vai! sunteţi prea mulţi, copleşitor de mulţi! Cum veţi putea fi slăviţi, aşa cum vrea posteritatea recunoscătoare?

N'aveţi grijă. Odihniţi-vă în pace în lojile văzduhului. Geniul creator al guvernanţilor veghează, morţi scumpi! Poporul recunoscător v'aplică scurt teoria factorului comun din algebră, iar voi cari-aţi închis pe vecie ochii, voi, răzbunătorii vremilor duşmane, cari aţi pierit cu statornicie, scriind cu sânge o sublimă epope, — voi toţi treceţi la *singularul* „tu"; şi astfel, sărmană plebe anonimă, dai naştere *Eroului Necunoscut*.

Apoi, nou-născutule, ţi se zideşte un cavou măreţ, care-ţi va adăposti lutul. Iar la ziua-ţi onomastică — statornicită de soborul preoţesc — s'adună guvernanţii şi prelaţii, oastea şi boerimea, ca să-ţi deschidă cu pompă răsunătoare, lăcaşul de veşnică odihnă.

După prohodul eroic, cu surle şi fanfare, un fruntaş din dregătoriile ţării, s'apropie smerit de trupu-ţi mort, slăvindu-ţi jertfa, viteazule anonim:

„De lângă tine se desprind în lungul şir al vremilor, „păstorii şi plugarii, sfetnicii şi vitejii, voivozii şi regii, „bărbaţi şi femei, cei cari au murit, cei cari au rostit, cei „cari au luptat şi toţi câţi au pierit cu statornicie, sau au „biruit cu jertfă, pentru a păstra fiinţa neamului şi a-i asi-„gura întregi, destinele lui".

Fruntaşul tace. Adunarea apleacă tristă capul. Câţiva ostaşi te coboară în cripta rece. Soborul preoţesc îngână jalnic veşnica pomenire, iar cripta întunecată se luminează de-o faclă electrică. Fruntaşul păşeşte copleşit de durere până la gura criptei şi urmează cu graiul mişcat:

„Ţie, care pe vecie întrupezi puterea înviorătoare a „truditelor înfăptuiri, rodirea înălţătoare a neţărmuritelor „jertfiri, — un popor recunoscător îţi închină prinosul său „de dragoste, de veneraţiune şi de slăvire, prinos datorit „vitezei şi scumpei noastre oştiri, fala neamului şi chezăşia „viitorului său".

Soborul mai îngână de trei ori pomenirea, fruntaşul îţi închide hruba, — şi publicul se risipeşte, căci comedia s'a sfârşit. Iar tu, sărman viteaz, simbolul sublimei jertfe, tu rămâi singur, în paza făcliei artificiale, pastişarea anticului foc sacru, păzit de vestalele virgine.

Postumele fasturi sunt îngăduite numai biruitorilor. Invinşii n'au drept, căci morţii lor nu-s eroi, ci vinovaţi. Ei n'au căzut pentru o cauză sfântă, pentru un ideal drept. Invinşilor li se lasă numai ochii, ca să plângă... şi speranţa ascunsă, a vindictei.

S'a schimbat rolul, defuncte Bismarck!

După sacra amăgire a posterităţii credule, veniţi voi la rând, orfani şi mame îndurerate, — şi voi schilavi, ce vă purtaţi printre noi, cu ochii plini de imputări nemărturisite şi de ertare nemeritată, trupurile trenţuite în lupte vitejeşti. Poporul recunoscător vă descinde larg braţele, strângându-vă în panteonul I. O. V.

Trăim timpuri sublime. Floarea cea mai rară — recunoştinţa — răsare acum în tot locul.

*

Apoi, exponenţii obşteştilor sentimente naţionale, îşi îndreaptă activitatea spre orizonturi mai largi: un vânt democratic suflă puternic şi poartă peste tot globul fiorii libertăţii. State şi stătuleţe, popoare şi triburi, se sbat cu furie şi gem în cătuşele sclaviei. Strâmbătăţile istorice trebuesc îndreptate.

In Europa, mai cu osebire, mocnea o boală, ce-o rodea în ascuns de secole întregi. După cum se spune în arta medicală, în ultimul timp pacientul ameninţa să sucombe, fără o „intervenţie chirurgicală". Şi — spre salvarea bătrânului continent — operaţia s'a produs sub ochii noştri, operaţie *sui generis*, şi care verifică ideal legea savantului ghilotinat: nimic nu se pierde, totul se transformă.

Acum pacientul se află în covalescenţă. La masa verde, diplomaţii îi vor scoate pansamentele, iar urmele operaţiei vor marca fruntariile noilor state, roadele principiului autodeterminării — copilul bicisnic al gândirii visătorului din Casa Albă.

Conferinţa păcii se apropie. Domnilor reprezentanţi, poftiţi la panorama mapamondului!

* * *

1919

Acum câteva zile aşteptam cu bucurie începutul conferinţei. Azi din contra, sunt foarte trist. Eri am avut o zi rea. Conform proverbului, s'a arătat de dimineaţă. Am primit o scrisoare: Domnului Jeanot, membru al Institutului.

La început m'a surprins. Uitasem că sunt membru al acestei savante adunări. Cărţile mele — cărora prietenii cei buni le-au făcut critici severe, contestându-mi pe drept cuvânt o faimă neîntemeiată — mi-au adus acum douăzeci de ani, titlul de membru al Institutului. Răspunzând dorinţelor nemărturisite ale prietenilor, am vizitat foarte rar acest templu. Chiar uitasem că-i aparţin organic.

Deschizând plicul, am cătat să aflu întâiu pe cel ce-mi scria. Era un înalt demnitar dela Ministerul de Externe, — şi unul din cei mai buni prietini, socotind după aprecierile făcute cercetărilor mele. Când un înalt demnitar te onorează cu asemenea adrese, e semn rău. *Timeo Danaos et dona ferentes.*

In adevăr, îmi propunea locul de expert în comisiunea istorică, depe lângă conferinţa păcii. „Dacă primeşti, treci pe la mine, iubite domnule Jeanot".

Iubite domnule Jeanot?!

In veacul Renaşterii, oamenii de Stat se'ntreceau în ghicirea intenţiilor altora şi în ascunderea gândurilor proprii. Cu cât ura şi răzbunarea le rodea mai mult inimile, cu atât privirile lor erau mai cordiale, cuvintele lor mai curtenitoare. Ei pândeau victima cu dibăcia tigrului, — şi când sosea ocazia aşteptată, cu figura senină o străpungeau într'o caldă îmbrăţişare, sau o îmbiau zâmbind, să bea otrava din cupele aurite.

Astăzi însă, Machiavellii au dispărut. Aşa că în cincisprezece ani, de când combate lucrările ce mi-au adus un fotoliu nedorit, sufletul închipuitului meu vrăjmaş a dospit sentimentul contrar! Ocolind scriptura, pot spune în spiritul ei: nebănuite sunt misterele tale, suflet omenesc!

Deci, cu voia mea, pot face parte din areopagul ce va schimba faţa Europei? Şi voi avea de susţinut o luptă de idei cu iluştrii adversari?!

— Perfect, — mi-am spus: — aceste lupte sunt cu atât mai înverşunate, cu cât ideile sunt mai fără temei. Şi cum relativitatea se'ntinde — ca panamaua naţională — peste legile socotite imutabile, mi s'anunţă o luptă acerbă.

— Perfect, — mi-am repetat.

A, ilustre adversar! Oricând îţi pot riposta, împreună cu veneratul Jèrôme Coignard: „Cine probează că tu judeci mai bine decât mine, care judec foarte prost?“ — Adevărul istoric este clădit pe temelie nisipoasă.

— Primesc demnitatea, iubite demnitar.

O emoţie serioasă m'a cuprins, oprindu-mi respiraţia pentru câteva clipe. Scrisoarea mi-a scăpat jos. Mi-am târât cu greutate până la fereastră, trupul fără vlagă. Aerul curat mi-a înviorat inima slabă, care zădarnic amăgeşte o viaţă sfârşită. Sărmane Jeanot! Iţi uitaseşi vârsta. *Festina lente*, moşnege!

In adevăr, la vârsta mea, viaţa trebue să curgă uşor, ca unda apei liniştită ce străbate câmpia. Bătrâneţele mele târzii trebuesc ferite de emoţii. Altfel — în opoziţie cu părerea lui Goethe — mor fără să consimt. Bătrânul Jeanot e prea slab. Vestitorii morţii, îi anunţă acest lucru la tot pasul, în tot minutul. Cedez locul altora tineri, cari deşi n'au reputaţia mea, nu sunt, totuş, mai puţin meritoşi. Renunţ la demnitate, cu regretul regilor după bunurile pământeşti, când îşi simt sfârşitul; cu regretul toreadorului gârbovit, după triumfurile tinereţii, — şi cu regretul celor cari, ca şi Lucretius, în van au căutat şi cată încă adevărul. Dar nu pot.

Eri m'am dus să-l văd şi să-i spun gândul; m'am dus să leg o prietenie ruptă pentru deşarte vanităţi. Nu-mi ştia hotărârea. Il înşela venirea mea.

— Domnule Jeanot, — mi-a spus, — cincisprezece ani ne despart.

Mi-a prins mâna, în mâna lui. Ne-am privit în faţă. In ochii săi uscaţi luciră două picături. Am simţit umezindu-se şi ochii mei. Apoi am căzut unul asupra altuia, îmbrăţişându-ne fără putere, lipindu-ne obrajii crestaţi de vreme. Timpul netezise urmele vrăjmăşiei din trecut.

— Aşa dar, primeşti, dragul meu Jeanot?

— Primesc, — i-am răspuns fără să vreau.

Iată de ce în după amiaza aceasta luminoasă, sunt trist ca o zi mohorâtă de iarnă. Bătrâna mea tovarăşe, buna Nicole, scoate din fundul cufărului — la cererea mea — fracul, vesta, tot costumul de gală, cu care am hotărât să fiu îmbrăcat prima oară, când voiu pleca în călătoria fără de liman. Bănuind un presentiment funebru, mă spionează cu privirea pe furiş, cercetând hainele bucată cu bucată, pe când pieptu-i sec se ridică uşor, în ritmul cântecului nedesluşit şi trist al astmului. Şi plânge robotind. Sărmana bătrână! — Ea nu ştie că Jeanot este expert istoric...

— Bătrână Nicole, — i-am spus, — e adevărat că lacrimile uşurează sufletele încărcate de dureri. Dar dumneata (la vârsta mea dispar, din vocabularul căsătoriei, tutuirile şi diminutivele dulci şi ridicule) te grăbeşti. Ceasul din urmă n'a sosit încă, deşi s'apropie, iar eu nu pot fi profetul morţii mele. Deocamdată sunt chemat să asist la pecetluirea morţii istorice a câtorva regate şi împărăţii. Păstrează-ţi puţinele lacrămi, bătrâna mea, nu le risipi pentru morminte străine. Şi la asemenea ceremonii, protocolul impune ţinuta de gală funebră. Vezi dar, că sunt nevoit a-l inaugura înainte de termenul hotărât. Trimite-l la croitorul din colţ, să-l calce. Eu mă duc să-mi fac plimbarea de seară, căci iată, soarele dă în amurg...

* * *

1919

Eri am trecut din nou pe la prietenul meu, demnitarul ca să-mi lămurească misiunea mea în Conferinţă, ca expert istoric. Data trecută, a fost prea mare emoţia revederii după lungă vreme de vrăjmăşie ascunsă. Ne-am despărţit numai cu bucuria împăcării.

L'am găsit cu un coleg, adică cu un demnitar, reprepentantul marei noastre aliate de peste Canal. Am fost prezentat. Ne-am bucurat amândoi, căci eram cunoştinţe vechi, auzite. Eu îl cunoşteam din gazete, pentrucă de multă vreme este la ordinea zilei, în lumea politică Europeană; el mă cunoştea din nepreţioasele mele lucrări istorice.

— Vă mărturisesc, — mi-a spus, — că nu v'am citit decât cele 7 volume asupra originei revoluţiilor şi evoluţiei lor. Şi regret că nu v'am putut citi toate scrierile. Am urmărit

însă pas cu pas, criticile aduse fiecăreia. Vi le prețuesc cu atât mai mult, căci, dragul meu — permite-mi să-ți spun ca unei vechi și iubite cunoștințe — meritul unei lucrări stă în raport direct cu numărul clevetitorilor.

Aici demnitarul s'a oprit zâmbind, apoi și-a aprins o țigară lungă de foi, pe când obrajii prietinului meu se îmbujorau.

Apoi ei și-au urmat vorbirea, întreruptă de sosirea mea, asupra mișcărilor sociale de prin Colonii.

— Și cum îți spuneam, — a prins vorba prietinul meu, — în secolul nostru nu mai pot dăinui subjugările. Popoarele ca și triburile vor libertate.

— Libertatea, dragul meu, nu există nici în natură și nici la individ. Ți-aduci aminte de chestiunea liberului arbitru, sfărâmată de Lombroso? Sărmanul om, își închipue că face aceia ce vrea, când în realitate el ascultă poruncile unei fatalități ce-l urmărește ca o umbră nevăzută. Libertatea e o chimeră, după cum legea e paravanul injustiției. In ultimul timp i s'a schimbat chiar înțelesul, căci azi libertatea înseamnează revendicarea privilegiilor. Despre egalitate — cu care uzurpatorii amăgesc plebea, trebue să spunem acelaș lucru. Chiar între Sfinți există o erarhie. Evanghelia ne spune că Dumnezeu este înconjurat de Serafimi, de Arhangheli, de Heruvimi. Nu-i deosebește însăși denumirea lor? Și când puținii aleși, ce stau la dreapta Tatălui, nu sunt egali, cum ar putea fi muritorii?

— Cunosc chestiunea liberului arbitru, — (i-a răspuns amicul meu), — și criticele ce i le-au adus adversarii. Deasemeni câteva din obiecțiile celor trei cuvinte magice. Ele seamănă minunat cu cele spuse de interpusul unui maestru pesimist. Dealtfel, dragul meu, toate se repet în această lume în care lucrul cel mai de preț, este ca omul să știe a fi al său însuși.

Am ascultat cu luare-aminte pe cei doi demitari, cari își verificau cunoștințele generale și superficiale totodată, cum se cere unor adevărați ambasadori. Apoi am amintit un fapt banalizat:

— Dar la baza păcii viitoare, stă tocmai principiul liberei determinări?

Demnitarul a zâmbit cu înțeles:

— O! aceasta e o sămânță periculoasă, svârlită de un utopist în cerdacul Casei Albe. Americanii, dragul meu, sunt avari cu bogățiile materiale, dar generoși cu ideile. Pe acestea nu le tocmesc, mai cu osebire când nu-i privește. In prezent principiul lor ne-a ajutat la slăbirea inamicilor comuni...

...Si noi avem tot interesul să-l consolidăm, însă numai în Europa. Să nu treacă granițele ei. Cred că suntem de acord, căci înțelegeți primejdia. Apoi aceste preocupări umanitariste sunt menite a rămâne încă multă vreme, pentru popoarele cari se agită acum, un vis frumos ce dispare odată cu ivirea zorilor. In America, zisă patria tuturor libertăților, nu există o rasă de milioane de oameni ce trăesc într'un sclavaj modern? Pentruce nu le dă libertăți, pentruce nu le aplică principiile pe cari le exportă cu atâta sublimă generozitate?..

După ce a aprins încă o țigară, a continuat:

— A! va veni și ziua pe care nici unul din cetățenii noștri insulari n'o dorește. Procesul își urmează cursul încet, ca mersul melcului, dar nu există forță să-l poată stăvili. Cea mai palidă rază de civilizație ce pătrunde în ținuturile noastre, este o lovitură de ciocan dată în temelia puterii noastre.

Zicând acestea, demnitarul a coborât glasul și a urmat cu tristețe:

— Orice opunere e zadarnică, oprimarea îndârjește. Când fructul s'a copt, cade singur de pe ram, dragii mei. Timpul încă n'a sosit, dar cu durere îl simțim. Va fi o zi de sărbătoare pentru cei cari o așteaptă, — și o zi de jale pentru noi. Un imperiu se va prăvăli, alte așezări se vor statornici în lume. A, civilizație!

Pe fața lui s'a lăsat umbra mâhnirei, în ochii lui am citit durerea unui popor rănit amarnic în orgoliul său. Dar n'a fost decât o clipă de trădare. Demitarul s'a recules, corpul i s'a îndreptat în fotoliu, timbrul glasului s'a îngroșat:

— Insă până se va coace fructul, rațiunea de stat impune minoritarilor ascultare.

— Dar mi se pare că dvs. sânteți minoritarii acelor ținuturi, — i-am amintit.

El a râs, răsturnându-se în fotoliu, ca un burghez:

— Da, da, noi suntem... minorii tari.

Și iar a râs.

Cinismul său m'a revoltat. Nu i-am arătat însă. Peste câteva minute am stimulat o migrenă, — și m'am retras ca un gentilom. In ușe, despărțindu-mă de prietinul meu, i-am spus:

— Imi retrag cuvântul, nu mai voesc să iau parte la conferință.

— Glumești, Jeanot?

— E ultimul cuvânt și pe care-l mențin. De altfel sunt și bolnav.

Și am coborât.

Acasă, Nicole cerceta costumul abia adus de croitor. I-am spus cu lipsă de interes:

— Pune-l la loc, bătrâna mea tovarășe; tot *atunci* va fi îmbrăcat întâia dată.

M'am culcat fără să iau masa. Multă vreme, până către toiul nopții, n'am adormit. Vanitatea mă îndemna să plâng după demnitatea refuzată, conștiința cinstită mă liniștea. Am pătruns ca niciodată, înțelesul acelui minunat paradox, sublimă înpletire de contraste: sunt atât de fericit, și totuș îmi vine să plâng.

Suflete, în zadar te frământi. *Sic fata tullerit.*

Am mărturisit furtul și mi-am salvat sufletul.

Em. Paulet

NOEMBRE

Ce umed e orașul și strada când o sui!
Noembre, vrea să-ți placă monotonia lui,
așa, cu sterpii arbori: așa, cu ziduri plânse,
și'n case mici cu fete, pe lângă sobă strânse.
Privește cum desfoae pereții vechi de var!
pe chei, trec oameni simpli și boi cu păr murdar,
trec cai urâți cu toamna care le plânge 'n coamă,
cum plânge în podgorii, mărunt pe coapta poamă
Călugăre prieten, în raftul de stejar
rămas'au cărți, ca vinul în ultimul pahar.
De-ai fi să bei în urmă ce a mai rămas pe file,
— în suflet cu tristețea dorințelor sterile —
din frunzele cântate în „Psalmii" lor bătrâni,
răcorea de alt 'dată ți-ar curge peste mâni;
și ar putea în râsu-ți lumina lor să 'ncapă,
cum încăpea reflexul cireșilor în apă,
când se duceau fecioare, cu caprele prin văi.
De-ai fi să-ți pleci privirea pe versul cel dintăi,
ca sufletul tău tânăr încet să buchisiască
altă filozofie, ca 'n alții s'o iubească,
bătrână cum sunt garduri la margine de sat!..
..Așa, rămas cu capul pe carte aplecat,
ai auzit Noembre, în geamuri cum lovește.
Apoi ți-aș spune: haide începe de citește,
pe slove dintr 'o filă, în demodatul stil,
capitolul cu titlul: „pe versuri de Virgil".

Filip Corsa.

ISUS VĂZUT DE CERNA

De câte ori s'a studiat concepția diferitelor poezii filozofice, de atâtea ori a survenit și întrebarea dacă există poezie filozofică sau numai filozofie versificată. De aceasta n'a scăpat nici chiar Panait Cerna, care în mai toate poeziile sale a țesut diferite concepții filozofice și care, atunci când a fost să facă pe criticul în această materie — cu prilejul doctoratului său „Despre poezia filozofică", a ajuns la concluzia afirmativă că există poezie filozofică.

Este adevărat că emoțiile au un caracter antagonist, dar acest antagonism îl au între ele, nu și cu alte stări sufletești. Cred că ori cine posedând oarecari noțiuni empirice de psihologie, poate fi convins că emoția estetică poate să coexiste cu o stare intelectuală anumită, fie aceasta de ori ce natură.

Dar nu acest lucru voim să desvoltăm; chestiunea aceasta o amintim numai spre a înlăturà oarecari nelămuriri ce s'ar impune atunci când încercăm a expune filozofia pe care Cerna a țesut-o în poezia sa „Isus" sau, cu alte cuvinte, concepția pe care Cerna a avut-o despre Isus cu ocazia acestei poezii.

Cred că în urma acestor rânduri putem vorbì de „Isus" a lui Cerna, ca de-o poezie filozofică, fără a mai vedeà pe cineva zâmbind ironic la această adjectivare.

Există poezie filozofică. Rămâne să vedem nu întru cât poezia „Isus" a lui Cerna este filozofică; aceasta va reeşì dela sine; ceeace voim să relevăm noi, este felul cum a văzut poetul Panait Cerna pe Isus Hristos.

Am ales pentru studiat poezia „Isus“ de Cerna, căci, pe lângă faptul că aceasta e o bucată în care arta şi filozofia se îmbină în modul cel mai măestrit, ceeace face din această poezie o perlă a literaturei universale, dar filozofia pe care autorul o interţese este originală în bună parte, mai ales, pentru un subiect ca acesta, şi mai ales pentru filozofia noastră care a înnumărat puţini gânditori în acest gen.

Când vorbim de concepţiile privitoare la filozofia lui Isus, fără să vrem ne apar trei personalităţi: Voltaire, Renan şi Nietzsche.

Il vedem—indirect—pe Voltaire, ateul acela zeflemitor de preoţi, de felul cum aceştia şi-l închipuesc pe Isus, drept un Dumnezeu. . .

Il vedem pe Renan, eruditul, călătorind prin mai toate locurile umblate de Isus, gata să ne arate par'că şi osemintele din mormântul acestuia.

Il vedem pe Nietzsche, înfuriat, arătându-ne pe Isus ca pe un om genial, un genial în rău, un genial-plagă pentru progresul omenirei şi pentru care nu găseşte destule cuvinte să-l acuze fiindcă . . . îl iubeşte . . .

Insfârşit ajungem şi la Cerna.

S'ar păreà o comparaţie improprie, nelogică.

Cum să pui unul care a scris despre Hristos numai o poezie de câteva strofe, alături de trei personalităţi cari au scris volume întregi? Cum pe Cerna, care pentru literatura universală e inexistent, să-l pui alăturea de un Voltaire, Renan sau Nietztche, cari sunt atât de cunoscuţi? Şi cu toate acestea e cu putinţă acest fapt. Căci aici e vorba de calitate nu de cantitate. Iar cât priveşte despre valoarea personalităţii literare universale, aceasta e o vină care-şi găseşte explicaţia în metehnele noastre naţionale.

Ca şi pentru cei trei amintiţi mai sus, Isus este un om, dar ca realizare de concepţie, pentru Cerna, Isus este cu totul diferit. In deosebire de ceştilalţi, Cerna, nu vede personalitatea lui Isus numai cu ochiul rece al minţii ci şi cu ochiul cald al sentimentului—dacă ne e îngăduit să zicem astfel—şi tocmai aici rezidă calitatea filozofică a poeziei de care ne ocupăm. Spre verificare, să ne gândim numai că:

„toate faptele noastre sunt trecute prin prizma sentimentelor“ (Spencer). Or, când zicem acestea vedem că felul de a privì filozoficeşte al lui Cerna, e foarte corect în comparaţie cu cei trei amintiţi în cazul nostru.

Isus nu este un Dumnezeu cum îl crede religia, „cum îl credeau părinţii“. El este un om. Dacă Isus ar fi fost un Dumnezeu, tot ceeace a făcut el pentru noi n'ar mai fi presupus nimic, căci:

„Pe Dumnezeu de l-am vedea în cue
Cu pieptul plin de lănci, cu chipul supt,
Am spune că-i un joc, dar jertfă nu e:
El din fiinţa lui nimic n'a rupt.“

Un Dumnezeu nu are simţuri omeneşti şi prin urmare, nici suferinţi ca atare. Meritul lui Isus rezidă în faptul că nu un Dumnezeu s'a sacrificat pentru omenire, ci un om.

„Un om, un om prin patimile sale
Şi totuşi cât de sus . . . . . .
Te-a înălţat răbdarea sfântă-a ta,
De mila ta, la glasul tău de jale“.

Un om s'a ridicat la Dumnezeire, bun înţeles la o Dumnezeire socotită de noi, de vulg, dar ne ajunsă în realitate. Căci Dumnezeirea este perfectă, pe când Isus a fost imperfect, deci om. Şi din ce reese aceasta?

Imperfecţia operei lui Isus se poate privì din două puncte de vedere:

1. că Isus, deşi ne-a înţeles pe noi, oamenii, nu a putut îndeplinì ceeace a voit, sau

2. că deşi Isus a ajuns la grade de superioritate sufletească nemaiîntâlnite: —

„Un om să fii şi tot să nu blestemi?
. . . .
Cum au putut să stee la olaltă
Atâta chin şi-atâta bunătate?“

... totuşi, din punct de vedere filozofic, el nu poate fi privit ca un Dumnezeu, şi aceasta cu atât mai mult cu cât am arătat mai sus că Isus este imperfect. Imperfecţia aceasta a lui i-a şi oprit de a ajunge la adevărata Dumnezeire, căci (pe Isus):

Ce ochi (îl) văzù vreodată
Că (s'a) suit la cer purtat de nori?
Ce gând nebun svârli această pată
Pe cel mai mare dintre visători?

Şi acest lucru nu s'a întâmplat fiindcă Isus nu şi-a îndeplinit misiunea complect:

Putut-a oare sufletu-i să fugă
La cei senini şi fericiţi din cer,
Când jos prin chin de murmură şi rugă
Atâtea braţe tremură şi-l cer?

Nu. Numai atunci când noi toţi vom devenì asemenea lui — sufleteşte — numai atunci misiunea lui Isus va fi împlinită. Deci, numai dacă misiunea lui se împlineà, numai atunci Isus atingeà perfecţiunea, numai atunci puteà fi considerat în adevăr drept Dumnezeu.

Dar dacă Isus nu poate fi privit ca Dumnezeu, fără îndoială că nici ca om de rând nu-l putem privì; atunci cum să-l socotim?

Concepţia lui Cerna despre Isus, este o punte de trecere între concepţia religioasă creştină şi cea nietzscheniană. Pentru Cerna, Isus este un supra-om; dar nu supra-omul lui Nietzsche — acel „Uebermensch" care se ridică mai presus de vulg prin asprime, care se impune semenilor săi ca un tiran, prin forţă. Şi nici un Isus din „Anticrist", care, abuzând de naivitatea semenilor, se impune prin minciună, — „minciuna nu poate durà mii de ani" (Carlyle), — deci Isus se impune nu prin forţă şi nici prin minciună, ci prin adevăr; şi adevărul la Isus e bunătatea, e iubirea. Aceasta se evidenţiază din atitudinea pe care Cerna i-o atribuie lui Isus, când i se adresează cu următoarele:

Apostolului răsplătit cu ură
Tu-i spui: Mergi, nu eşti singur în durere;
Şi gura i-o'nfrăţeşti cu sfânta gură
Ce-a revărsat nădejdi şi mângâere;

De cel ce geme ne putând să moară
Apropii cupa liniştei de veci,
Mereu sporeşti a inimei comoară
Şi drum de zâmbet laşi pe unde treci.

O bună precizare relativă la felul de a privì Cerna pe Isus, ne dă d. I. Pillat*):

Pentru mintea lui Cerna, zeii sunt prea departe de om şi prea deasupra omenirii ca să poată să aibă un amestec cu fericirea sau suferinţa pământului. Dar în faţa unei divinităţi oarbe, eroismul uman consistă tocmai prin a se jertfì pentru oameni.

Acest fel de a concepe frăţia umană e creştin; dar poetul e un creştin care nu admite divinitatea exterioară lumei, o divinitate rece şi senină, atunci când atâta nedreptate, când atâtea lacrimi sunt pe pământ.

Constantin Stelian

---

[1]) Poezia lui P. Cerna. Conf.

PRINOS

Celui care-a fost în mine,
Ca prinos să i se'nchine
Pe un covor bătut cu stele
Toate dorurile mele.

Celui care-a fost, să-i fie
Puse flori. Şi să'l încue
Intr'o temniţ' aurie
Cu portaluri incrustate
In lemn cedru, şi să-i pue
Două vase sidefate,
Două scoici de mare, pline
Cu extrase aromate
De iubiri ce-au fost în mine.

Pe un rug cu flăcări sfinte
Să se ardă trandafirii
Veştejiţi de altădată,
Ca'n aromele iubirii
Să răsară înc'odată
Trandafiri ca mai 'nainte.

Celui care geme 'n mine
Ferecat în lanţuri grele,
Zăvorit în visuri rele
De durerile haine,
Poarta ţintuită 'n cue
Larg în lături să-i deschidă
Şi din lanţuri să-l descue.

Să-l îmbrace 'ntr'o hlamidă
Ce-a țesut din fir de lună
Intr'o noapte Astartea,
Şi pe frunte o cunună
Ce a 'mpletit în visu-i zea
Dintr'un bachic mirt în floare,
Şi'n vârtej de bacanale
Să-i aducă stropi de soare,
Să-i aducă cupa plină
Ca 'ntr'un strigăt de urale,
Să se 'mbete cu lumină,
Să se 'mbete cu uitare.

Celui ce va fi, să-i fie
Ridicat din pietre rare
Un altar cu dibăcie
Injghebat din alabastru,
Dantelat cu val de mare
Şi boltit cu cer albastru.

Pe altar urcat să fie
Idolul cioplit din vise
Incrustate'n piatră vie,
Idolul inform ce ține
In privirea lui închise
Doruri ce vor fi în mine.

Şi acestui zeu nălucă,
Pe un taler de argint
Cizelat de Pirgotil,
Ca prinos să i s'aducă
Intre ramuri de mirtil
Visurile ce mă mint
Şi nădejdile deşarte
Intre dafin fără moarte,
Ş'idealurile mele
In buchet de micşunele.

Petru Vignali

ISTORIA VIEȚII MELE

(Urmare)

Agonia.

Pe la doă după miezul nopții, au adormit! și iarăși se trezi. Așa i se petrecuse până a dăoa zi!

A dăoa zi vin și prietenii de la Falticeni, *Alecu Forăscu, Matei Gane.* El se bucură mult, când i-au văzut; și le mulțumește că au venit să-l vadă!

Și în această zi s'au muncit în slăbăciune și *stenahorie* până sara! Și iar trimete să cheme pe toți în casă, acei cari era cu noi; și se adresază către mine cu aceste cuvinte: să aduc să-l îngroape arhimandritul *Meletie Istrate* și arhimandritul *Veniamin Cananău,* că pe ei îi are prieteni adevărați, și i-au iubit; „iară Vlădică nu-mi trebuește la îngropare, fiind că molitfa de ertare mi-au cetit-o Vlădica *Veniamin Roset"!*

Pe la asfințitul soarelui îi vine iarăși *agona* smazmurilor, în cât nu putè să mai vorbească, de cât arăta ca să-i sloboadă sânje din mână! Doftorul pentru liniște lui, i-au pus lanțeta, care n'au făcut nici un efect! Și pe minută se pierdè, neavând liniște! decât pe mine mă chemà, arătându-mi semne să șăd lângă el! Și toată noaptea au fost în ce mai mare *agonă;* și se cere să umble prin casă, ținându-l doi ficiori; îl purta cu mare greu, și copilul Nicu îi purta piciorul cel lovit!

A dăoa zi în zioă s'au cerut pe pat; însă simțire tot o avè, de cât nu putè vorbi, de slăbăciune ce avè de chinul agoniei! Arăta să șăd lângă dânsul și se uita la mine neclintit, de ofta din inimă, curgându-i lacrimile!

Eu stam înaintea lui, ca să-i fie mulțămire! Insă eram ca cum ar fi cineva hotărît la moarte ori la ștreang! Vazându-mă toți în așa stare amărîtă, au socotit să mă scoată

puţin în alta odae, şi cu mare greutate, că nu vroeam să mă departez de el! M'au scos pentru vr-o câteva minute!

Văd că vine doftorul şi-mi zice: „Haide, soro! că el vra să moară, uitându-se la dumneta; că numai aceste cuvinte le vorbeşte: *Elencu* şi *Nicu*; iară altă nimică!"

Dară simţire o are, până să mă ducă pe mine, ajunsese Nicu lângă dânsul. Ii arată semn să ei ciasornicul lui să-l pună în buzunarul lui. Care l'au luat. Am mers lângă patul lui ca o nenorocită, şi-i zic: „fraţioare, iată, aice sânt!"

El zice întâi: „Elencu!" Şi-mi è mâna şi o sărută, curgându-i lăcrimile! Imi lasă mâna şi-mi traje o parte din păr de pe cap din dreapta, şi începe a-l săruta şi a se sterje cu el pe ochi! Au ţinut aceasta ca un ceas!

Vede doftorul că aceasta au venit la agonie, au pus să-mi scoată părul din mâna lui, şi cu mare greutate mi l'au scos! El atunci se sileşte a se ridica, şi-mi arată să èu cruciţa cu sfântul lemn, ce o purta la gâtul lui, că să o èu şi să o pui la mână, şi după ce i-am luat cruciţa mă è iarăşi de mână şi mă ţine. După aceasta cere cu semne condei şi hârtie se scrie. I se dă, dar nu putè să înţeleagă cineva ce scria de cât iscalitura cu greutate!

Mirându-se toţi câţi era, ce vroè să facă, şi zicè că aceasta o face de la nesimţire. Doftorul le zice că simţire o are, să vă arăt dovadă. Incepe doftorul şi-i zice greceşte să-şi facă cruce, el face! Şi spune nemţeşte: „fă-ţi cruce"! El face! Ii zice moldoveneşte: „blagosloveşte copiii, cum blagosloveşte popa". El blagosloveşte.

In sfârşit slab din minunt în minunt, sbuciumându-se în stenahoriia morţii; însă când şi când se uita să mă vadă; şi cum mă vedè, se mai liniştè! Aşa s'au muncit până ce au înoptat. Au început a-şi pierdè şi cunoştinţa! Eu tot îl privèm, vrând a-i face mulţămire să mă vadă, când a vroi.

Vine doftorul şi toţi câţi erau în casă şi-mi zic să mă scoată în altă odae, că el nu poate muri de mila mè, şi numai se chinueşte!

Atunci m'au luat ca pe o nenorocită în ţipatul cel mai mare şi m'au dus în altă odae. Nu doresc nici o fiinţă să ei păharul acesta otrăvitor, care l'am luat eu! Că nu ştiiam ce să mă fac, decât eram înt'un răcnet nemărjinit, şi

într'o desnădăjduire, că cunoștèm cum mi se rupe inima de durere!

S'au săvârșit din viață cu mare chin de durere la 4 ceasuri sara la anul 1850 la 19 Octombrie.

Inmormântarea.

Peste doă ceasuri vine și fiică-me de la Ieși să vadă pe tată-său. O de isnoavă durere pentru mine, când am vazut-o și mi-am închipuit cât năcaz și durere au pricinuit tătâni-său până la moarte! e acè pe care au iubit-o atât de mult! Să-și închipuiască cineva în 9 luni de zile ce eram pătrunsă de suferința boalei barbatu-meu și de pierdere bietului frate, care îl iubèm mult! nu mai știèm ce să fac cu mine; decât eram într'un răcnet desnădăjduit 4 zile, și la al 5 zi când s'au înmormântat nu mai simțèm nimica, obosită de toate!

Las că tot drumu de la Roman și până acasă am fost într'un răcnet! dară, când m'am apropriat de casa me sara pe la șese ceasuri, care era luminată și plină de toți și prietinii și cunoscuții noștri, până și ogradă plină de toți neguțitorii din târg! care mă aștepta ca să mă mângâe; când am ajuns la scară și m'am dat jos din trăsură n'am mai știut ce s'au făcut cu mine! că m'am trezit în odaia mè între toți și toate prietenele mele, care mă plânjè de milă!

Văzându-i zic: „că au pierdut pe prietenul Hartulari și eu pe scumpul meu bărbat! De la cine am să am milă! Părinți nu am! Frați nu! Am rămas străină!"

Ii întreb: „unde ați pus pe bărbatul meu să-l văd"?

Ei toți mă înpotrivè; însă n'au fost chip și m'au dus la dânsul cu toți, câți erà! Și l'am îmbrațișat cu raclă cu tot, rugându-l să mă ei cu dânsul, sărutându-i picioarele. Și în aceste cad ca moartă lângă sicriul lui, în cât n'am știut ce au făcut cu mine!

Toți au stat cu mine, privighindu-mă noapte în chinul ce mă găsèm, de plâns și de durere; și nimene nu era în stare să mă poată mângâè, decât numai copilul Nicu și nepotul Grigore, cari sta în jenunchi înainte me și mă ruga să mai continesc macar de mila lor, cari erà prăpădiți de plâns, văzându-mă în așa stare!

La aşa hal al meu mi-aduc aminte că bărbatú-meu mi-au zis să adun toate satele, de pe la moşiile, ce le ţinèm în posesii, să fie la înmormântarea lui şi să înjenunchiu eu la mormântul lui rugându-i să-l erte!

Aceasta ştiind-o şi călugărul Cozma au spus'o Catihetului, ce au spus cuvântul că el o ştie, ca să o îndeplinească el, neputând'o eu! căci eu eram fără simţire.

A dăoa zi deodată aud un ţipet al văduvelor, ce se ţinè de casa mè, care toţi vroè a le opri să nu aud eu; dară n'au fost chip! că eu le-am auzit, şi m'au patruns şi a lor durere, în cât am fost în altă *senă*, îmbrăţişându-le, plângând cu ele cu amari dureri! Şi abiè le-au putut scoate de la mine!

Vine ceasul îngropărei, unde era să se îngroape pe bărbatu-meu la moşia noastră Huşii. Şi pregăteşte a merje cu toţii! Eu eram într'o stare, că nu putèm să mă ţiu pe picioare! Se îngriji toţi cum să merg fără să-mi dei ceva să mănânc! că nu mâncasem de atate zile!

Şi vine nepotu Grigore cu un păhăruţ de rachiu si o bucată de paine. Şi mă jură să-l îngrop şi pe el, dacă n'oi lua, căn alt fel nu pot să mă ei la înmormăntare în slăbăciune ce sânt!

Eu pentru hatârul lui èu şi beu jumătate de păhăruţ şi când am înghiţit, am cunoscut că am luat foc, care îndată m'au rănit şi-i zic nepotului: „ce mi-aţi dat, că am luat foc?“...

El rămâne încremenit şi ese şi caută şipul din care mi-au dat; şi gustă doftorul acel rachiu şi găseste că s'au pus vitriol în rachiu! Si au venit îndată şi mi-au dat lapte să beu. Eu neputând bè îmi clatesc gura numai şi le zic: „lăsaţi-mă să mor!“. Şi fiind că eram asteptată, es să mă duc la petrecere bărbatului meu! Şi l'au dus întâi la biserica din Fălticeni, unde eram ctitori, de i-au făcut prohodul. M'au dus şi pe mine la sărutări de pe urmă. Atâta ştiu că l'am sărutat mâinile şi picioarele şi m'am dus şi l'am îmbraţişat, iarăşi sărutându-l; şi am picat vr-o câteva minute, n'am ştiut nimic! Mă trezesc! însă eram ca o statue, că nu mai putèm răcni; de cât lacrimile îmi curjè.

Ajungem la mormântul lui, la care era un Vlădică şi prietenii *Meletie Istrati* şi *Veniamin Cananău* şi *Catihetul*!

Eu cad în jenunchi lângă mormântul lui, unde era barbatul meu, pus cu răcla! Şi Catihetul zice cuvintele de ertare către tot norodul, că eu nu puteam; şi s'au făcut un huet mare de cuvântul „Dumnezeu să-l erte!"

Iară eu am rămas fără simţire, că m'am trezit acasă la Fălticeni! Ah, vai! Cu ce amară durere m'am dus să-mi èu sărutare de pe urmă, care a fost *sena* ce de pe urmă şi cea mai pătrunzătoare! plăngănd toţi de mila me, şi a copilului Nicu, cu care éram îmbrăţişaţi! Şi de abia m'am rădicat de m'au pus în trăsura. Şi n'am ştiut nimica! M'am trezit numai acasă la Falticeni în adunare prietenilor şi a doftorului care pe o parte mă mângâe şi pe de alta parte îngrijeşte de paharul cu rachiu ce luasem.

Stam aşa fără să vorbesc ceva ca o uimită, lăsată pe o perina! Mă întreba, eu nu putèm să le răspund; numai arătam la gât! De o dată mă doboară un somn de patru ceasuri; şi-n aceste ceasuri eram în agonie; dar mă rădicam şi cerèm să es afară! Adecă ce era? mi se pornise cu sânje pe amândouă canalurile şi fiind o călugariţă şi Madam Tiso lângă mine spre pază, văd atâta sânje, merg şi spun doftorului, care dormė în altă odae. Se îngrijeşte doftorul şi zice: „trebue să o trezim, să-i dau ceva!"

Doftorul vine în odae la mine împreună şi cu alta damă prietenă şi cu mare greutate, năcăjindu-se vr-un ceas m'au trezit! Puindu-mi mâna doftorul pe puls, cunoaşte în ce primejdie mă găsesc şi-mi zice că trebue şi cu doftorii, fiind că mi s'au tulburat sânjele!

Eu nu vroèm nici de cum. Şi aşa au stăruit cu toţii la mine să èu, până m'am hotărât şi eu să èu. Şi-mi zic că numai trei prafuri am să èu la tot sfertul şi să ma frece pe tot trupul. Incep a mă freca şi încep a lua prafuri. Iar călugariţa acea, care se îngrija de mine vede că nu mai conteneşte sânjele şi merge la doftor şi-l scoală şi-i spune; şi vine iarăşi. Şi vine şi-mi vede pulsu şi-mi dă şi al patrule praf, din care mi-au contenit. Şi rămâi numai cu gâtul rănit, de nu putem să mănânc nimic. Şi m'am chinuit şi cu această doă săptămâni, cu feluri de doftorii, până m'am îndreptat!

Când m'am mai dismeţit puţin şi văd că am rămas fără de acela, ce l'am iubit cu atâta nemărjinire, îmi vinè furii de nebunie să mă omor; şi tăcèm! Iacă o prietenă, Madam Tiso, ce şidè cu mine spre mângăere şi se lupta cu mine, de nu mă lăsa şi mă lua cu vorbe fiind o damă de duh şi învăţată! îmi punè mai întăi copii, că-i am nevrâsnici, să am milă de ei; şi că sânt încurcată cu datorii. Ce fac? vreu să-i las săraci?

Gândèm că-i adevărat ce spune è. Dar dacă nu mă putèm stăpâni! mă sbuciumam zi şi noapte cu amari lacrimi!

Atâta zic: „vai şi amar de o asemene fiinţă! Mărturisesc înainte Celui Puternic că peste un an am fost ca o nebună de durere suferinţei, că nu ştièm ce se face cu mine! Nu poate să-şi închipuiască cineva durere, in care eram cuprinsă, văzându-mă că am rămas streină pe pamânt şi cu bieţi doi copii nevrâsnici pe lângă mine!

***Intre soacră şi ginere*:**

La 40 zile fac grija bărbatului-meu, unde vine şi fiică-me cu bărbatu-său. Şi la acel hal de disperaţie, în care eram, îmi pretinde să-i dau zestre! I-am zis: acum n'am putere a-ţi da lucrurile, în stare care mă găsesc! Bani nu am ca să-ţi dau! Ţ'oi da dobânda regulată.

E fără milă de poziţie me, îmi zice: „Mie îmi trebue lucrurile; să le èu acum!"

Văzând atâta stăruinţă a ei, m'am hotărât să i le dau. Şi fiind de la întâmplare un prieten al meu, *Dumitrachi Canta*, îl rog să ste la dare lucrurilor; îi deschid lada, care era supt pecetea ei, şi-l rog să le scoată el după izvod, ce este în ladă, ce-l lăsase è, când se dusese la Paris; şi i le dau luând adiverinţă de la dânsa. Şi-şi è totul ce au avut la mine. Şi ceiace au mai vrut, i-am dat să scap de aceasta!

După doă zile încep a veni adesea ca să plătesc câştiurile de 2600 galbeni! Eu răspund să fiu păsuită, că bani nu sânt la casă, fiindcă bărbatu-meu murise la 19 Octombrie şi câştiurile trebuè date la 26 Octombrie, şi velniţa de la moşiia Brăeşti de gătit şi casa de pe Brăeşti şi alte cheltueli, ce mai trebuè a se gospodări moşiile. Şi eu jur inainte lui Dumnezeu şi nainte lumii că n'am găsit decât 800

galbeni, când au murit bărbatu-meu, din cari am plătit cheltuiala la han, la Roman 40 galbeni; am dat doftorului 50 galbeni, precum îmi zisese bărbatu-meu, cheltuiala îngropării lui, care s'au cheltuit 750 galbeni, numai bani fără vitele, ce s'au tăèt, care le am plătit în urmă, şi altele! Şi familie şi lumea mă critica că am bani ascunşi!

Nu ştiu care om cu bună judecată ar putè să mă învinovăţască aşa de crud, când această avere am făcut-o noi amândoi şi prin a mele mijloace, în vreme de 24 ani, ce am trăit împreună, din 3 sorocoveţi, ce au avut bărbatu-meu când m'au luat! Cum putam să ascund un drept mai mult al meu, care îl ştiè toată Moldova, că avèm o protecsie aşa de *aventoază* a lui Mihail Sturza, care prin a mele stăruinţe îi da şi *cinuri* bărbatu-meu, începând de la căminar, spătar, agă şi postelnic şi orice cerèm de la el îmi da; şi mai mare dovadă testamentul, ce mi-l lasă bărbatu-meu, în care mărturiseşte adevărul că am drept de o potrivă cu el în această avere şi prin chibzuirile mele să plătesc datoriile şi când oi vroi să împart pe copii, fără a-mi lăsa epitropie, de cât mă lasă deplin stăpân să dispozez şi să fac cum oi vra.

De odată văd că se porneşte o goană asupra me de la copii: fiică-mea şi bărbatul ei, îndemnând şi pe frate-său Matei, de au vinit la toată necuviinţa a mă supăra.

Era condracte de rachiu, făcute de bărbatu-meu pe 20 mii vedre de la două moşii şi luaţi banii de el la cumpărare moşiei Brăeştii şi la îmbunătăţire ei, de câte 2500 galbeni mai rămăsese la condracturul *Leiba Cana* din acel rachiu, pe cari bani am dat la câştiuri şi restul din dobânda, ce avèm a da lui vornicu Gheorghieş Sturza, de la care luase moşiia Brăeştii; dobânda fiică-me pe zestre, de 800 galbeni şi altele încă! Ce rămăsese la casă numai trei zivete de luat bani: de la vornicu *Alecu Forăscu*, de la aga *Iancu Botez* şi de la casa postelnicului *Alecu Lazu*, suma de 300 galbeni, cari parà cătră parà i-am luat la nevoile cheltuelilor moşiilor. Şi eram silită a purta gospodăria a patru moşii: doă ce le avèm în posesie încă pe doi ani, şi doă a noastre de veci; a face acarete la Brăeşti, pornite numai de bărbatu-meu; velniţa, casa, slădăria,

grajdu de piatră pentru 300 boi; și atâtor daraveruri de datorii pe moșiia Brăeștii, zestre și alți 200 galbeni în mărunte! Ce-mi rămăsese să întâmpin și toate hârtiile lovitoare de la ginerele meu de pe câștiuri și de la toți creditorii; adică *Gheorghieș Sturza*, lui *Leiba Cana*, lui *Plastira* și alte mărunte datorii rămase, care mai în toate zilele eram eczicutată prin ocârmuire, și mai cu prisos cu răvașe batjocorindu-mă fiică-mea și bărbatu-său, pe care le păstrez! încât îmi făgăduì jinerele că are să mă lese pe uliță, precum au făcut! să cunosc cu cine am a face!

Vindèm boi de la grajdu! el îmi punè *țefestru*! Făcèm alte vânzări!... tot asemenea urmà!

Eu las toate deoparte, văzând că nu este chip a să plăti datoriile și a se mai plăti câștiuri, și am găsit de cuviință să zălojesc moșiile pe o sumă de ani; și vin în consfătuire cu nepotul meu Grigore Docan. El au găsit bani și-l îndemn să între el că are bani. El îmi zice că singur nu poate, ca să nu cadă în categoria că nepotul m'au prădat; dar dacă ginerele meu a vroi cu dreptul zestrei și ca unu din copii să fie tovarăș, el a fi pentru hatârul meu să mă scape de toate!

Apuc pe ginerele *Cracti* cu multe rugăminți și cu lacrimi să fie tovarăș cu nepotul pe 8, pe 10 ani; să dei copiilor la amândoi câte 600 galbeni pe fiecare an și mie 500 galbeni și casa să șăd într'însa; care în acești 500 galbeni întra și grijile bărbatului!

Rămâne să merjem la Ieși să facem înscrisurile. Ducàndu-se ginerele la Ieși mai înainte, fiică-me l'au oprit de la aceasta; și, când m'am dus eu, îmi spune că nu poate să intre în aceasta! Pe alții nu găsèm după intrigile lor.

Eu ne mai putând lupta cu *țefestrele*, ce'mi punè, am hotărât să dau în posesie măcar moșiia *Brăeștii*. Așteptam să pregătesc binalele pornite și să dau și rachiul lui *Kana* care îi datorèm.

Cu toate împotrivirile și nevoile gătesc binalele, adică velnița, slădăriia, grajdul de boi și casa de pe Brăești; și pornesc velninţa de la moșiia Hușii și velninţa de pe Brăești; și dau regulat rachiu pe fiecare săptămână câte doă *tranzportu*, de la amândoă velnițele.

Peste 2 luni vine o altă nenorocire pe mine! Arde velnița de la Brăești. Ce eràm să fac, de cât iarăși de iznoavă să o fac! și ard și 400 vedre rachiu și 500 merță făină, ce era în podu velniței.

Mă sbuciumam în toate părțile și nu știiam de gospodăriia moșiilor să caut, sau să mă duc la Ieși și să resping țefestrele ce-mi punè Cracti! Mă ducèm la Ieși, la ocârmuire, silită a lăsà interesele moșiilor în vreme lucrului. Vai! când mă ducèm la divanuri, cu câtă greutate și spaimă! Când suèm scările, mă lovè tremur, și mai mult pe jenunchi le suèm sprijinită de nepotul Grigore, de imoțiia ce-mi făcè halul în care am ajuns! Mă încuraja nepotul, zicându-mi că am să vorbesc, când oi întra! Mă ducè ca pe o moartă de brațe, până mă vâră în nuntru! Și toți mă *opserva*, văzându-mă cât sânt de pătrunsă! Și care mă cunoștè îmi da scaun! și de abiè peste vr'un sfert de ceas putem începe a-mi spune năcazul! Și de multe ori divaneștii lăsau alte trebi și se silè a-mi da rezultatul, văzându-mă în așa stare!

Audiența la Grigore Ghica Vodă:

Și până ajungèm numai la moșii, îmi vinè altele! M'am dus de șapte ori să întru la domnitorul țării, la Grigore Ghica, ca să-mi tânguesc împotrivirile, și n'au fost chip, având Cracti prieten pe un *Portar bașa*, care era atașat lui Ghica, până odată mă disperez și mă duc la curte! Mă *anonsez* la Ghica. Și în sfârșit nu mă primește. Eu stau să văd ce-oi pute face să întru!

Iese Ghica să treacă în altă odae! Eu mă duc să-i dau *jaluba*. El îmi zice să o dau la aghiotant! Eu îi răspund că n'am venit să dau la aghiotant jaluba: la Inălțime Voastră! El îmi zice să merg altă dată, că acum este târziu! Eu îi zic că eu am venit mai înainte de cât toți, și eu am rămas! El zice să merg Luni, când se dau jalubele, numai ca să scape de mine! Ii zic că am fost și în doă Luni și tot nu m'ați priimit! Știu că sânteți domnitorul țării și mai ales părintele orfanilor și a văduvelor! Dar toată a me nenorocire, că întâi nu sânt tânără și al doilè nu sânt frumoasă! Că de atunce eram priimită, în așa disperație mă găsèm!

Că toţi miniştrii erau, fiind Duminică! şi au încremenit de vorbele mele; şi mă întorc iarăşi a-l blăstămà! Şi es pe uşă! Mă întâmpină un prieten, şi merg la gazda me, la nepotul meu cu amari lacrimi şi-i spun ce s'au întâmplat.

(Sfârşitul în No. viitor)

Elena Hartulari
născută Plitos
Tălmăcit după Cirilice de
Gh. Ghibănescu.

GÂNDUL MEU

Gândul meu a'nebunit!
Vine-pleacă, pleacă-vine...
L'am legat odată bine
Şi-a rupt lanţul şi-a fugit.

Bate drumul tot la ea
Ca un prost, când ei nu-i pasă;
Ca un prost, când ea nu-l lasă
Lângă gândul ei să stea.

Câte nu i-am spus eu lui,
Dar n'a vrut nici să m'asculte!
Multe nopţi şi zile multe
A umblat aşa, hai-hui...

Eri s'a 'ntors bolnav, umil
Şi scârbit, cerând ertare:
Era plin de întristare
Şi plângea ca un copil.

Eu atunci l'am mângâiat,
Nu i-am spus de rău nimica:
Semăna cu păsărica
Când aripa i-ai tăiat.

Il credeam dar pocăit
Şi 'mi părea aşa de bine!
Noaptea a dormit cu mine—
Dimineaţa, a fugit!

Alex. Şt. Vernescu

SPRE PERMANENTIZAREA CHESTIUNII SOCIALE

Intr'o carte tradusă şi în româneşte, Masaryk, preşedintele republicei cehoslovace îşi pune întrebarea: „Cum poate fi în Rusia socialism ştiinţific, când acolo oamenii nu ştiu citi şi scrie?"

Ce înseamnă aceasta? Că Masaryk, măcar acum când se află pe scaunul grelelor răspunderi, vrea să ni se arate curăţit de socialismul, pe care l-a îmbrăţişat şi propăvăduit odinioară ca tânăr? Că Masaryk, criticând bolşevismul din Rusia, vrea să tămăduiască pe muncitorii cehi de utopiile socialismului?

Nu, nicidecum. El vrea numai să le spună că socialismul ştiinţific nu poate fi practicat în Rusia; dar nu pentrucă acolo ca şi pretutindeni ar fi socialismul nerealizabil, ci numai pentrucă în Rusia oamenii nu ştiu încă să citească şi să scrie. Cu alte cuvinte, după Masaryk, socialismul ştiinţific ar putea face minuni ori pe unde poporul ştie doară să citească şi să scrie. Deci şi în Rusia Lenin şi Troţki au greşit, nu pentrucă au aplicat reţeta socialismului ştiinţific, ci numai pentrucă au aplicat-o prea de vreme, adică mai inainte ca poporul rus să fi ştiut să scrie şi să citească.

Inţelegeţi?

Reformatorii nu vor să înceteze de a mai croi o lume trasă cu echerul şi întocmită după nişte rigide formule matematice şi deducţiuni logice. Căci răul cel mare este că nici unul din aceşti prea semeţi şi prea idealişti reformatori nu vreau în ruptul capului să creadă, că nu nedibăcia

altor înfrânţi reformatori, nu nepregătirea popoarelor aruncate sub jugul socialist, nu niscaiva alte mărunte împrejurări locale au zădărnicit pururea aşezarea unei societăţi întocmite după calapodul utopiilor socialiste. Nici unul nu vrea să creadă, că înfrângerile tuturor celor mai naintea lor căzuţi, îşi au izvorul într'o cauză generală şi neînlăturabilă, şi anume în faptul, că toate aceste reţete şi sisteme sociale, care atât de minunat izbutesc atunci când sunt aplicate doar în închipuirea reformatorilor sau doar pe hârtie, — nu pot să nu se prăbuşască, îndată ce sunt puse la încercare în lumea asprelor şi neînduplecatelor realităţi.

Dar lucru şi mai curios este că până şi unii din cei cari îşi propun să combată socialismul, nu se pot stăpâni să nu-l încurajeze. — Şi aceasta, cred eu, din pricină, că se tem să nu-i arunce ziarele în rândurile aşa numiţilor reacţionari, adică în rândurile cari nu poartă galonul lat al *înaintatilor în idei.* Aşa de pildă, Dl. Alex R. Moroianu într'o scriere, anume tipărită ca să combată bolşevismul, nu pierde din vedere să ne spună:

„Bolşevicii au vrut să treacă dintr'o extremă într'alta, din despotismul ţarist deadreptul la regimul socialist. Rusia însă nu posedă nici condiţiunile obiective, nici pe cele subiective pentru a se putea aplica doctrina socialistă. Rusia nu avea o majoritate, şi nici măcar o minoritate proletară, cât de puţin pregătită, pentru a lua în mâini destinele unei ţări cu o populaţie de 160 milioane. Ii lipsea proletariatul şi pregătirea intelectuală şi cea economică, iar fără ele societatea socialistă nu putea lua fiinţă. Şi acum constatând, că lipseau în Rusia şi condiţiile subiective, putem conchide că această ţară nu era de loc pregătită pentru întronarea regimului socialist. Şi în Rusia, ca şi în România (poate mai mult acolo) se pune problema „socialismului în ţările înapoiate".

Negreşit că prin astfel de încheeri nici decum nu li se taie naivilor şi agitatorilor pofta de a înscăuna regimul socialist. Cu chipul acesta se dă mai de grabă întruna apă la moara utopiilor socialiste. Prin astfel de încheeri, pline de îngăduinţă, se hrăneşte mereu speranţa, că regimul socialist ar fi aplicabil, dacă nu în toate ţările, măcar în

cele cari nu sunt prea înapoiate. De altfel, care proletariat, în trufia lui, nu se crede pregătit pentru a exercita mult dorita dictatură? Care popor nu se crede, dacă nu şi prea cult, măcar prea inteligent, şi pedeasupra şi născut poet? Şi în greşeala aceasta cad foarte mulţi. Aşa, însuşi Dl. Iorga, dojenind mai acum cinci sau şase ani pe Lenin, scria:

„Invăţatul învăţaţilor a săvârşit crima, după ce ani de zile a epuizat tot depozitul bibliotecei populare din Geneva, şi-şi formase părerea, că între un Muscal şi un Genovez nu e nici o deosebire, cu toate că un număr oarecare de secole deosebea cultura morală a unuia de cultura morală a altuia".

Bineînţeles că citind aceste încurajatoare rânduri, proletariatul din Geneva, ca şi cel din Anglia, Franţa şi America, este în drept să creadă că utopia comunistă, care s'a prăbuşit în Rusia, — ar putea totuşi, spre fericirea popoarelor, să fie înfăptuită oripeunde se pretinde şi se asigură, pe cuvânt de onoare, că ar exista o veche cultură morală.

Ei bine, aci stă greşeala cea mare. Aci este izvorul cel mai îmbelşugat al tuturor rătăcirilor. De aci îşi soarbe proletariatul român, ca şi cel de pretutindeni, toată pornirea si puterea de a visa. Greşeala cea mare stă aşa dar în faptul, că mai nimeni nu vrea să spună şi să scrie, că este şi va fi veşnic oriunde şi oricând socialismul neaplicabil, pentru cuvântul că vrea să înlocuiască *interesul personal*, care în genere este aproape singurul îmbold al activităţii omeneşti, prin acel neexistent *interes social.* Căci astăzi prin lume bântuie năsdrăvana credinţă, ca omul, chiar lipsit fiind de orice interes personal, va putea totuşi să muncească din răsputeri şi cu drag, înboldit fiind nu de speranţa vreunui câştig material, ci numai de acea „nobilă rivalitate a intereselor morale". De aceea, mai nimeni astăzi nu vrea, ca împreună cu economistul academician Maurice Block să recunoască adevărul că: „nu există socialism bun, de vreme ce nu există sofisme bune".

Şi se pare că nici nu este cu putinţă să se recunoască azi acest adevăr. Căci după cum nici doctorii nu ar dori să se stingă boalele, nici avocaţii să se curme procesele, — tot astfel nici economiştii, nici sociologii şi nici oamenii politici nu ar putea să urmărească potolirea luptelor de

clasă: această nesecată mină şi îmbelşugat izvor de agitaţii, de frământări, de reforme şi intervenţii aducătoare de răsplătiri morale şi materiale.

„Politica şi economia politică — observă Brunetière în ale sale *Questions Actuelles* — par într'adevăr să nu aibă uneori altă ţintă decât aceea de a întreţine rivalităţile şi luptele de clasă şi să exaspereze, ceeace constitue un alt motiv pentru a încerca să scoatem „chestiunea socială" de sub incompetenţa lor".

Dar nu e numai atât. Căci mulţi, şi mai ales dintre tinerii studenţi, sunt atraşi în spre ideile socialiste, şi prin faptul, că dela un timp mulţi profesori universitari şi literaţi cu nume mare, nu numai că privesc cu simpatie în spre steagul roşu, dar încă se şi pripesc să justifice arborarea şi fluturarea lui.

„De când sufragiul universal — scrie academicianul francez D'Eichthal în *Problèmes sociaux*—a dat socialismului o actualitate întru câtva permanentă, multe personalităţi, care până mai ieri se ocupau cu studii diferite, şi printre aceştia un mare număr de tineri literaţi, cred că au descoperit „chestiunea socială", şi în acelaşi timp îi şi găsesc nenumărate soluţii. — Unii sunt pentru „Socialismul" pur şi simplu, alţii pentru „socialismul de stat", alţii pentru „solidaritatea socială", alţii pentru simpla „politică socială". — Acuma „socialismul de stat idealist" caută să se răspândească în unele regiuni ale învăţământului superior. — Mişcaţi de o foarte firească râvnă după dreptate şi jicniţi de spectacolul lumei industriale de astăzi, — pe de altă parte obişnuiţi fiind cu absolutul formulelor şi cu rigoarea deducţiunilor logice,—câţiva străluciţi universitari cred că pot să aplice la materiile sociale procedeele din metafizică. Nu cunosc primejdie mai mare pentru echilibrul intelectual al tinerelor generaţii ca această ameninţătoare invazie a spiritului filosofic metafizic în materiile economice şi sociale. — Nu odată s'a semnalat rolul spiritului clasic în revoluţiunile noastre politice şi s'a denunţat influenţa, pe care o exercită obişnuinţa abstracţiunilor raţionale asupra aşezămintelor de guvernământ. — Pe terenul social rolul şi influenţa acestora sunt încă şi mai primejdioase. — Ele se

adresează nu minților, care raționază (privilegiul unei minorități), ci trupurilor şi inimilor, care suferă, adică imensei majorități. — Ele procură în aparență nişte foarte ispititoare satisfacții de logică și de dreptate, nepăsându-le dacă sistemele lor, odată puse în practică, aruncă lumea într'o stare de anarhie și dezorganizare economică, față de care starea actuală de lucruri ar putea să treacă drept un paradis".

In orice caz, fapt sigur este că astăzi, în goana după popularitate şi subt presiunea necurmatelor greve și agitațiuni, şi autoritățile dau într'una apă la moara năzdrăvanelor cereri ale mulțimei, căreia drept hrană i se aruncă mereu legi şi reforme, ce sunt, poate prea generoase ca principii, dar nu câtuşi de puțin laudabile ca rezultate.

„Guvernele chiar — constată Délafosse în *Téorie de l'Ordre*, — au devenit o conspirație revoluționară, în loc să fie, cum s'ar cuveni, o apărare socială. — De la ele vine primejdia, adică dela materialismul, pe care ele îl propagă, dela indisciplină, pe care ele o răspândesc, dela duşmăniile, pe care ele le aprind, dela poftele, pe care ele le dezlănțue cu un cuvânt: dela ațâțătoarea şi răufăcătoarea lor nesocotință. — E un neîntrerupt concert de linguşiri josnice, de tămâieri neruşinate, de laude lipsite de orice fel de măsură, de asmuțiri sălbatece, care ar suci capetele cele mai cumpănite şi ar zăpăci mințile cele mai echilibrate. — Cum să țină piept lucrătorul unui astfel de tratament? — Nici unul din cei pe cari el îi ascultă, nici gând nu are să-i spună adevărul. El cu nesaț trage pe nas această tămâie grosolană, care îl îmbată, îl ameţeşte, şi de aceea el nu-i socoteşte drept prieteni de cât pe cei, cari îl îmbuibă cu asemenea linguşiri".

In această slugarnică şi asurzitoare supralicitație este firesc, ca foarte puțini să mai cuteze, ca împreună cu academicianul economist Block să le spună:

„O mare parte din măsurile politice, economice... şi chiar medicale, n'au alt scop decât să ascunză sau să acopere lipsa unui leac real. — Nu vrem să le spunem: Nu putem nimic pentru voi, sau nu este nimic de făcut. Mulțimea vrea să faci ceva pentru ea, sau măcar să te vază că te sbuciumi

pentru ea. Ei bine, ambițioșii uzează și abuzează de această slăbiciune a mulțimei“.

Și rezultatul?

Rezultatul este, că pe drumul acesta tot gonind, în loc să ne apropiem de deslegarea așa numitei *chestiuni sociale*, vâslim într'una în spre ațâțarea, hrănirea și permanentizarea unei cumplite primejdii sociale.

M. Mihăileanu

MARINĂ

Se sbate valul numai spume,
Spre ţărmuri furtunos s'avântă;
Ecou-i pare că anume
In larg detunător cuvântă.

Talazuri altele s'aruncă
Să urce-a' malurilor creste:
Aceeaş tainică poruncă
Le mână oare şi pe-aceste?

Ori îşi aduc-aminte ele
De vremuri — când fusese una:
Şi ape şi pământ şi stele —
Ş'acum răsboi le cere luna?

In pieptul stâncei neclintite
Izbesc, sub biciul urii crunte,
Dar val pe altul se înghite—
Şi zac sub zalele cărunte!

Răsună plângător vuirea
Ce merge'n gol cu infinitul;
Ş'acum, vrăjind nemărginirea,
Şi-arată luna răsăritul.

Oglinda mişcătoare-a mării
In fundu-i chipul drag îl prinde;
Iar ţărm şi lungul depărtării
Adorm în tihna ce se'ntinde...

Eug. Ciuchi.

PRIMĂVARĂ

Priviam la fața sclipitoare
A cerului senin de Mai,
La florile-ademenitoare
Ce'n alba mână le purtai;

Mă tot uitam cu-aceeaș dusă
Privire care multe-ar vrea,
Dar căreia o vorbă spusă
Intreaga încântare-i ia.

Tăceai și tu mereu, dar floarea
La buze-ai dus-o, tremurând;
Ș'acum, ghicească-ți vrăjitoarea
Ce dulci ispite-aveam în gând!

Eug. Ciuchi.

POEZIA ROMÂNEASCĂ
IN SEC. XVII ŞI XVIII

Inchei cu aceasta, doi ani de cercetări. De la trecutul nostru ştiinţific, forţat, trebuia să alunec pe acest teren. Răsfoirea unei colecţii de manuscrise nu putea să nu mă conducă la asemenea derivări. Şi în cazul acesta, ca şi în celalt, rezultatul însă este identic. Aceleaşi surprinderi! Am ajuns, după vorba poporului, ca, ceia ce visez noaptea, să văd realizându-se ziua. Şi exclam iarăşi, cu aceiaşi nedumerită mirare: cum se poate, ca toate aceste noutăţi să nu fie de demult vechituri, bune de plictisit elevii de liceie. Dar pare, că poporul acesta s'a născut într'o zodie nefericită, căci e greu, ori cât ar fi cineva de pesimist, să admită, că cei chemaţi au fost mereu, ori de rea credinţă, ori de o crasă incapacitate.

Am intitulat acest studiu rezumativ: „Poezia românească în sec. XVII şi XVIII". Cred, că titlul singur va aduce pe fruntea ori cărui intelectual acel semn de întrebare, pe care cunoştinţele, sau mai bine lacuna cunoştinţelor sale şcolare, fără îndoială trebuià să-l aducă. Mai bine intitulam: „descoperirea poeziei româneşti între 1650—1850", ori, imitând pe Burgezul-Gentilom al lui Molière: „Cum avea Românul poezie, fără să ştie". Căci în rezumat aceasta este descoperirea mea.

Şi acum să explic şi cum am ajuns la aceasta. Ştiind din grafia veche şi medievală, că toată opera poetică, datorită scumpetii materialului, era copiată fără treceri la linie cu începutul fiecărui vers, ceia ce şi face atât de grea transcrierea clasicilor, mi-am zis într'o zi: „dar bine, nu se poate

ca acest popor să fi rămas izolat în mijlocul evoluţiei vecinilor săi!“ „Nu cumva aceeaş cauză a avut acelaş efect şi la noi?“.

Zis şi făcut, şi pe fiecare manuscris, pe care îl bănuiam, îl găsiam în regulă cu poezia.

Am tot spicuit astfel, până am ajuns să pot înjgheba o întreagă literatură poetică. Azi o aşez cronologic, nu pentru altceva, dar pentru a-i da toată amploarea, ce comportă o asemenea descoperire. Ştiu, că aceasta va supăra pe mulţi, dar mai ştiu, că şi oul lui Columb a supărat grozav lumea.

Caracterizarea generală a acestei literaturi poetice este acum uşor de dat. Atât în operile quasi-religioase, cât şi în cele pur laice, tiparele nu vor varia mult. Versul va fi acelaş. Vers liber şi ritmat, un soi de vers oratoric, sau mai bine declamatoriu. El servia gramaticilor, în nopţile lungi de iarnă, ca să întreţie lumea, la acele priveghiuri, cari, în casele cărturarilor şi ale boierilor ţineau loc de „soarele“ şi de „jocuri de cărţi“, introduse în urmă de armatele ruseşti. Numeroasele copii, făcute în intervalul celor două secole, arată cât au fost operile de căutate şi de preţuite. Picăturile de ceară arată de asemenea, câte nopţi albe n'au procurat ele cetitorilor lor. Trebuie să adaog, că D. Cantemir a călcat puţin alături cu drumul şi a încercat să dea pe alocuri şi rimă versului psalmodic.

El a modificat chiar ritmul, şi a creiat astfel câteva piese, cari vor rămânea în literatura veche românească.

*
* *

Bine înţeles, operile citate mai la vale nu sunt singurele opere din această categorie. Un studiu amănunţit va trebui să se facă asupra tuturor celor cunoscute. De asemenea nici studiul lor literar ne fiind făcut, rămâne şi această lacună de împlinit. Până acum ne reprezentând o deosebită valoare această literatură, era de înţeles lăsarea ei la o parte. Acum însă, chiar traducerile devin sub haina versului, opere ce fac parte din literatura noastră. Cu atât mai mult cu cât aproape toate sunt opere considerabile ca dimensiuni, ceia ce li dă şi mai mare importanţă. Lăsând la o parte limba literară, evoluată în intervalul celor două secole, limbă, de care noi nu avem aproape nici o ideie, — opera poetică în sine este

considerabilă şi nu poate fi delasată. Sunt popoare cu o producţie culturală mai veche şi mai intensă ca a noastră, şi nu şi-ar permite luxul de a dispreţui o asemenea producţie literară. Dar noi?!

*
* *

Opera, pe care o desvăluim mai jos, este în mare parte de origină orientală. Legea şi politica ne legau strâns de această lume, şi nu e de mirare, ca vântul să bată de acolo. Ea este deci o traducere în versul semnalat, a ceià ce era mai săritor în ochi, în acel Orient apropiat. Ea se compune în majoritate din *poeme semi-religioase ori eroice. Sunt însă si originale.* Cum am scris mai sus, le vom semnala în mod cronologic, lăsând altora grija unei complecte puneri la punct.

*
* *

SECOLUL XVII

Prima, pe care am descoperit'o, a fost *Cronica lui Moxa* din Oltenia anilor 1620.

Iată începutul ei:

Să începem de acum a arăta
Şi de Împărăţia Râmlenilor
Şi de începutul lor.
Pe vremea ce împărăţia David Ierusalimul
Iar în Troada domnia Priam,
Şi avea doamnă,
Se născură dintr'ânsa feciori mulţi
De-i chiema Cavrà.
Iară Priam văzù atunci un vis:
Părù-i că văzù un tăciune aprins
Ieşind din trupul muierii lui,
Şi dădù de o parte vânt
De arse cetatea toată.
El spuse aceasta filosofilor,
Iar ei răspunseră, că:
Ar fi mai bine, ca,
Ce va naşte, să-l arunce în foc.
. . . .
Deci dacă crescù voinic (Parie),
El fu cunoscut de Priam,
Şi îl luară la dânsul,
Că-i părù, că au scăpat de pacoste.

Ceià ce este să fiè,
Nu se poate însă trece!
Aici, fără pesteală, Alexandru Parie
Işi ucise un frate.

. . . .

* * *

A doua la rând, a fost traducerea lui „Varlaam şi Ioasaf" de *Udrişte Năsturel*, la 1648. In epoca deci a lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, în epoca cărturarilor şi a luptelor religioase date de ortodocşi, pare că se naşte şi necesitatea unei poetice româneşti. Cumnatul lui Matei, pare a-i fi pus începutul. Opera a fost retipărită acum 25 ani, bine înţeles, fără a se fi descoperit versificarea ei, adică întreaga ei valoare.

Iată începutul:

Intuneric ca acela, căzând pre ţara Indiii,
Şi creştinii fiind goniţi din toate părţile,
Iar ajutoarele păgânilor, împuternicindu-se,
Cât de sângele şi aburul jertfelor idoleşti
Se spurca văzduhul;
Unul din boiarii Impăratului, Voevod cu dregătoria
Şi împodobit cu mărirea şi prezbirea sufletului
Şi cu alte frumuseţi, cari îi arată bigorodia,
Atât cea dinafară, cât şi cea dinlăuntru;
Care era mai mare şi mai ales de cât toţi;
Acesta auzise această păgânească poruncă,
Părăsi deşartele şi râvnitoarele dulceţi,
Şi se amestecă în cetele călugăreşti.
Făcându-se pribeag în pustie;
Şi nevoindu-se cu post şi cu priveghiu
La învăţătura dumnezeiştilor cuvinte,
Işi curăţi bine spaţirile şi-şi schimbă sufletul
Din toată dragostea poftelor,
Şi cu lumina nepoftirii se lumină.

(Ms. 418, Ac. R.).

* * *

In Sbornicul cu No. 4143 Ac. R. se găseşte la pag. 167, o bucată intitulată „Pentru robia Ţarigradului", care este atribuită lui *Constantin Stolnicul*.

Citez începutul:

Mahomed Sultanul turcesc, al acelui nume al doilea,
Murind tatăl său Amurat, în Asia, în ţinutul Bitiniii,

In cetatea Burastre, care, îngropându-l cu cinste,
Se puse Impărat în locul tatâni-său.
Și întâi începu răsboiul cel nesăvârșit,
Carele încă îl începuse tată-sĕu cu Craiul Caramonilor,
Pre carele, biruindu-l, îl făcù supus luiș.
Apoi, nevrând să păzească, în lucruri mai de jos,
 Își rădică gândul la lucruri mai înalte,
Dorind neîncetat, cum ar putea lua
Impărăția grecească desăvârșit,
Ca să stăpânească și Țarigradul,
Negândind nimica de pacea, care o avea atuncea
Cu Impăratul Constantin Paleologul,
Feciorul lui Emanoil,
Și care o făcuse încă frate-sĕu Ioan.
Ii da lui și mai mare îndrăznire
Neunirea, care avea între sine Creștinii.
Că putea atuncea, ca să zică cinevași:
Văzând, n'au auzit,
Și auzind, n'au văzut.
Și lăsară să cază o Impărăție, ca aceasta grecească
Și slăvită la Răsărit.
Că nu vrea, sau nu putea mai nainte
Să stea împotriva unii răutăți ca aceștia,
Și să dea ajutor,
Ci, cu adevărat și singuri Grecii nebunise de tot.
Că mai poftiră, cu averile lor d'impreună să piară
De cât să cheltuiască cu apărarea sa,
Și să aibă pre muierile și pre copiii sĕi,
Și toate averile în toată slobozenia,
Ci ce grăiesc acesta.

Nicolai Costin traduce prescurtând și neconservând de cât pasagiile inteligibile sfârșitului sec. XVII în Moldova, faimosul „Ceasornic al Domnilor" de Guevara. In cartea apocrifă a lui Marc Aureliu se află și faimoasa fabulă: „Țăranul de la Dunăre", pe care La Fontaine a pus'o în versuri. Fabula lui Guevara este extrem de lungă. In textul latinesc de la Cluj, ea este în proză. Nicolai Costin, afară de introducere, a pus'o și el în versuri. Vre-o 20 de pagini versificate ne pun în fața primului nostru fabulist.

Iată începutul:

O! Părinți, adunați! O! neam fericit!
Eu, țăranul Milan, lăcuitorul orașelor și râpelor Dunării,
Vouă sfetnicilor râmleni, cari sunteți adunați într'această curte,

Mă închin;
Și mă rog Dumnezeilor celor nemuritori,
Ca și limba mea astăzi să o îndrepteze și să o chivernisească,
Cum spre a moșiii mele, cele ce se cuvine a le grăi,
Așa și vouă spre ocârmuire bună, a stăpânirii voastre de obște,
Ascultare să-mi fie!

Apoi invectiva următoare:

Ascultați, Romanilor, ascultați!
Acestea ce ar zice,
Și măcar să le puteți înțelege.
Căci într'alt chip și eu m'aș amăgi,
Și voi, nici un folos de varoava mea nu veți lua.
Toți hulesc mândria,
Iară nime nu primește plecăciune.
Toți hulesc preacurvia,
Iară nime nu vor să oprească de dânsa.
Toți hulesc neoprirea,
Iară nime nu silește să se oprească.
Toți laudă răbdare,
Iară nime nu face răbdare.
Toți leapădă înputiciunea.
Și ei șăd fără lucru.
Blăstiamă toți lăcomia,
Și pre toți cu jocuri îi vezi.

Sfârșitul fabulei este iarăși în proză, ceià ce permite o distingere perfectă între acesta și versuri. De asemenea sfârșitul „Ceasornicului" este în versuri. Discursul lui Marc Aureliu pe patul de moarte este redat în vre-o 20 de pagini de versuri (Mss. Ac. Rom).

*
* *

Dimitrie Cantemir tipărește la 1698 în Iași „Divanul Lumei". Cartea a trecut în ochii celor de azi drept un soi de dedal teologic și apologetic al monahismului. Fiind scrisă în formă prozaică, ea era greu de cetit. Opera este însă în versuri și reprezintă un *poem gnomic,* în genul școalei lui Solon și a Indienilor primitivi, și era destinat educației poporului moldovenesc.

Iată începutul cărţii I.

ÎNŢELEPTUL

Vrere-aş şi aş pofti ca să ştiŭ,
O! lume, falnică, amăgitoare, trecătoare,
Cine te-a făcut şi ce eşti?
De când eşti? Şi de când eşti,
Cum te ţii?

LUMEA

Eu sunt fapta şi plăsmuirea veşnicului Împărat.
Şi sunt grădina plină de pomi, sau pomii plini de roadă.
Şi mai adevărat: vistiar plin de tot binele.
Şi sunt 7207 ani, de când într'acest chip frumos,
Domnul m'a meşteşugit,
Şi mă ţiu cu oamenii şi oamenii cu mine.

. . . .

Iată şi un pasaj din cele şeapte vârste:

Vârsta 6-a.

Aşa dar, o prietenule! ce gândeşti?
Şi ce, întrebând, alergi?
Iată, înainte vestitorii ţi-au venit!
Iată, solii ţi-au sosit!
Iată, perii albi, în cap şi în barbă, ţi-au răsărit!
Iată, genunchile, slăbind, spre pământ a se închina au început!
Iată, că mijlocul spre slăbiciune s'au prefăcut!
Iată, că din doi ochi, patru îţi trebuiesc!
Iată, că toate, a trupului organe, te părăsesc!
Iată, că cele patru stihii, cine de sine în ades se sfădesc
Iată, că spre împăcare şi aşezarea lor la mijloc
Şi mijloacele nu ţi s'au dat!

. . . .

De data aceasta apare şi rima.

* * *

Un al doilea *poem gnomic, anonim şi nedatat,* dar care după limbă pare chiar anterior „Divanului", este *Albina* (Pcela).

Iată începutul: *Pentru Credinţa.* (Ms. Ac. R. 1330)

Fost'au după zilele acelea......
Adus'au Cain jertfă lui D-zeu, din roada pământului
Intru acestaş chip, adus'au şi Avel
Ce au fost mai bun din oile sale.
Deci primi D-zeu pre Avel şi pre jertfa lui,

Iară pre Cain și jertfa lui nu vru să primească.

. . . .

Mai departe:

Eu sunt Domnul D-zeul tău,
Cela ce te-am scos din țara Egiptului,
Și din casa robiii.
Drept aceia să n'aibi alți D-zei,
Fără de mine!
Nici să-ți faci ție Idoli
Sau vre-o asemănare, cel pre cel de sus,
Nici celor, ce sunt jos, pre pământ
Nici câte sunt în ape, să nu te închini lor,
Nici să le slujești lor!

* * *

SECOLUL XVIII

Cel care deschide acest secol cu brio este *Dimitrie Cantemir.* Romanul lui alegoric, *Istoria Ieroglifică,* pe care am retipărit'o eu sub titlul: *Lupta dintre Inorog și Corb,* **este întreg scris în versuri.**

Iată începutul:

Mai dinainte de cât temeliile Vavilonului a se zidi,
Și Semiramis într'ânsul raiul spânzurat a sădi,
Cel ce din șapte ale lumii minuni unul este.
Și Eufratul, între ale Asiei ape vestit, prin ulițe-i a-i porni;
Intre creerii Leului
Și tâmplele Vulturului,
Vifor de chiteală
Și holbură de socoteală
Ca aceasta scorni.

In partea treia, descrierea *cetății Epitimii*:

Iară, unde apa Nilului depre șes, ce despre apus venia
Și din vârful munților în gârlă cea de jos se vărsa, cetatea stà,
A cărei nume, cei din loc îmi spuseră, precum Epitimia o chiema.
Iară făptura și îngrăditura cetății așa era:
Din marginea malului, unde Nilul ca pre șipot în bălți se vărsa,
Spre apus, pe o parte și pe altă parte de apă,
Ca la zece mile, zid gros și vârtos de piatră cioplită era,
Carile, după ce de la pământ, ca la cinci stânjeni se ridica,
De aceia stâlpi mari și groși de marmoră porfiră în sus se înalța.

Apare deci și *rima,* monotonă, dar apare. In acest roman se mai află și *trei bucăți în versuri,* cari pot face corp

a parte şi cari ridică pe *Cantemir la rangul de prim poet al nostru, şi de mare poet.* Una este eroico-comică, alta erotico-lirică, a treia elegiacă. Aceste trei poeme reprezintă cea mai senzaţională descoperire a mea, în acest domeniu. Sunt toate trele redate în versuri, în „Lupta dintre Inorog şi Corb".

Iată câte un fragment din fiecare:

RESBELUL GÂNGĂNIILOR CU PĂSĂRILE.

. . . .

După această poruncă împărătească, cu toţii de masă se lăsară,
Şi de arme şi de răsboi se apucară.
„Căci, precum după răscoale linişte şi veselie;"
„Aşa, şi după veselie, armele şi gâlcevele urmează",
Toată jigania cumplită colţii îşi tocia,
Şi toată pasărea rumpătoare pintenii îşi ascuţia.
Cucoarele, cu buciumile, buciuma,
Lebedele, cântecul de pe urmă al morţii, cântă.
Păunii, de răutate, ce vedea, în gura mare se văita;
Şoimii, ca hatmanii,
Ulii, ca Serdarii,
Coruii, ca căpitanii,
Pe dinaintea gloatelor şi a bulucurilor se primbla.
Pupăza, ca ciauşii, la alai îi aşeza,
Càiele din fluere, şuierà,
Brehnacele, înalt, pentru pază, se înălţà,
Vulturul, deasupra tuturor, cele trebuitoare poruncià,
Cari în aripa dreaptă ori stânga de răsboi se sicuià.

. . . .

DIN TÂNGUIRILE AFRODITEI.

Iubitul: Eu m'am învechit,
M'am vestejit
Şi ca floarea, de brumă,
M'am ofilit.
Soarele m'a lovit,
Căldura m'a pălit,
Vânturile m'au negrit,
Drumurile m'au ostenit,
Zilele m'au vechit.

. . . .

Iubita: Că între toţi D-zeii de şi este, Soarele, mai frumos,
Insă eclipsa îl întunecă şi noaptea îl depărtează;
De şi este Luna între Boaze (Zeiţe) şi Venera între stele mai ghizdavă,
Insă lipsa luminei şi acoperirea norilor le astupă;

Singură, numai de cât toate frumuseţile, frumuseţea ta, ziua luminează,
Noaptea străluminează, de departe mângâie şi sufletul veseleşte,
Lumina ei apus nu ştie şi priveala saţ nu are.

DIN ELEGIE.

Ochiuri de cocoare,
Voi, limpezi izvoare,
A izvorâ, să părăsiţi,
Şi în amar vă primeniţi!
Gliganul, sălbatec vier,
Şi în livezile lui Ursu, uşier,
Să se facă!
. . . .
Clătească-se cerul,
Tremure pământul,
Aerul trăsnească,
Nourii plesnească,
Potop de holbură,
Intuneric de negură,
Vântul să aducă!
Soarele zâmţii să-şi reteze,
Luna, siindu-se, să se ruşineze.
Stelele nu scânteieze,
Nici Galatea nu lumineze,
Tot dobitocul ceresc glasu-şi sloboadă,
Fapta nevăzută, plecându-se, vadă!
. . . .
Mute-se Articul,
Strămute-se Antarticul!
Osia sfericească, în două să frângă!
Toată uşurinţa în centru s'împingă,
Stihiile toată tocmirea să-şi piardă,
Orânduială bună în veci să nu mai vadă,
Toate în dreapta ş'în stânga s'învârtească,
De jele să se uluiască,
De ciudă să se amorţiască,
Şi dreaptatea norodului să povestească!

* * *

Vlad din Mălăieşti, din închisoarea austriacă a Milanului, unde ispăşia păcatele unui stăpân aventurier şi negustor de decoraţii, traduce şi el *Varlaam şi Ioasaf*. Traducerea este în versuri şi ea arată perfect, faţă de cea a lui Hărăscu, mişcarea noastră poetică din sec. XVII şi XVIII.

Iată începutul (pag. 11. Ms. Ac. R. 417):

Iosofat apoi fiind în palat, după câtăva vreme
S'au făcut el foarte frumos, drăgostos și gingaș.
Așa, despre aceia, Krasolului i-au venit poftă
A merge să vadă pe fiu-său,
Și aflându-l așa de frumos și drăgostos,
Multă bucurie au avut,
Și nu putù să rabde opt zile a trece,
De a nu merge el la Palat
A-l vedea iar.
. . . .
Și locuind Iosofat în Palat,
In șeapte ani dascălul lui îl învăța a scrie, a ceti,
Și el avea bună minte și înțelegere a învăța,
Și în 13 ani învățase el atâta învățatură și științâ,
Cât dascălul foarte se minuna
Și zicea către Lionime
Că de và avea viață Iosofat,
El va fi mare filosof.

* * *

De la un *anonim* avem o *Istorie a căderei Țarigradului.* Versul aici este mai destrămat.

Când au luat Țarigradul,
La leat 1453 de la Hristos,
Era Mahomet, Sultanul turcesc,
Al cărui nume era al doilea.
Murind tatăl său,
Au murit în casă-i
Și i-au făcut vrednică îngropare,
Și fără nici o zăticnire
Au moștenit toată Impărăția tătâni-so;
Și îndată au ridicat răsboi necurmat
Cu Domnul Țării Carnirilor.
. . . . (Ms. Ac. R. 44).

Cap. II începe:

Iară la anul de la facerea lumii
Și de la întruparea cuvântului D-zeiesc,
In luna lui Dekemvrie, Sultanul Mohamet,
Impreunându-se cu mulțime de oaste,
Făr de număr, cu prea luminată ridicare,
Și cu înfricoșată pornire, pre mare și pre uscat,
Au venit sub Țarigrad și îndată au poruncit,

Să strige prin toată oastea, că de vor birui
Şi vor lua cetatea, toată averea, ce se află acolo.
Lor se va da.

* * *

Un nou *anonim* ne dă o Istorie a *Risipiriii Ierusalimului* (Ms. Ac. R. 124)

Iat'o:

Când nu'mai de cât au luat Vespasian cinstea Kezariceştii vrednicii
Şi fu întărit poruncitor a toată lumea,
Indată, în anul dintâi a Impărăţiii sale,
Au început atunci, pentru Jidani, cari mai rămăsese,
De nu vreau să se supuie lui.
Şi mult sfat făcù pentru aceasta.
Au trimis pre Tit, fiul său, cu multă putere,
Ca să-i răpună pre prea slăvita cetate Ierusalimul.
Iar Tit, ridicându-se cu oştile sale,
De la Alexandria, au mers pre uscat în cetatea Nicopolui,
Care este departe de la Alexandria 20 mile.
Şi de acolo în Elada.
Suindu-se în vase se slobozîră
Pe prea slăvita apă, ce se chiamă Nilul.
Şi aşa, cu bună norocire, fără de nici o împiedicare,
Inotară şi ajunseră la cetatea Tanina.
Şi oştile, cari s'au pogorât de la Elada,
Au început a se aşeza pe uscat,
In cetăţile Peluziei, în Eraclia şi în Tanina;
Şi odihnindu-se Tit cu oştile sale acolo două zile
. . . .

* * *

O *Istorie a Troadei* ni este redată de alt *anonim*. (Ms. 63. Ac. R).

Deci într'o noapte au visat Impărăteasa
Un vis groaznic şi ciudat
Unde a ieşit dintr'ânsa un tăciune aprins,
Şi dintr'ânsul s'au aprins toată cetatea Troadei
Şi au ars'o până în pământ.
Impreună cu toate satele d'imprejur.
Aceasta nu o putu ascunde Impărăteasa
Ci spuse Impăratului.
Şi mult s'a mirat Impăratul pentru aceasta
Şi s'au sfătuit să cheme pe toţi filosofii şi vrăjitorii elineşti,
Să-i întrebe pentru aceasta.
Şi chemându-i pre toţi, i-au întrebat de aceasta.
Iar filosofii, toţi, au zis Impăratului:

Dacă va naşte acest prunc,
Sau să-l omoare,
Sau să-l lepede în pustie
Să-l mănânce gădinele;
Că acest cocon, mult rău va să facă cetăţii Troadei.
Deci, peste puţină vreme, s'au născut pruncul
Şi era foarte frumos,
Iar maică-sa nu se îndură să-l omoare,
Văzându-l aşa de frumos,
Ci au zis să-l lĕpede
Să nu-i vază moartea.

. . . .

* * *

Vine apoi rândul faimoasei *Alexandrii*, care a circulat în popor în mod fantastic (Ms. Ac. R. 438).

In vremea aceia era cursul anilor de la începutul lumii 5253.
Iar la începutul anului împărăţia la răsărit, la Indii,
Marele Impărat Poru.
Şi spre miază-zi, la Persiada Turcilor,
Impărăţia Marele Impărat Darie.
Şi la Râm împărăţia Tarkiniu Impărat,
Şi tot Apusul, cu toţi craii şi la Makidonie,
Era Filip Craiul
Şi la Egipet împărăţia Nihtinova Impărat,
Şi era foarte filosof mare,
Şi vrăjitor şi fermecător şi de stele cititor.
Şi atât era măiestru, cât lua bunătăţile a patru ţări,
Grâul şi vinul şi untul, şi era ţara lui tot sătulă
De toate bunătăţile şi sănătoasă.
Iar între cele patru ţări era tot foameţie şi boale grele.
Şi cine încerca pe Nihtinova încă a-l putea bate?
Că făcea Nihtinov farmece şi bătea ţara lui pre toate ţările,
Şi fugiau şi se risipeau şi nu se ştia ce să facă.
Atuncea se strânseră cei patru crai, toti la un loc,
Şi se sfătuiră pentru ţările lor:
Cum vor face de Nihtinova de la Egipet,
Şi ziseră dar, că ne sărăceşte ţările noastre,
Şi nu ne putem bate cu el.

. . . .

* * *

Trecem deodată în ultimul deceniu al sec. XVIII. In această epocă o mare activitate literară se desfăşoară în toate trele ţările româneşti. Sub influenţa probabil a curentelor re-

voluţionare occidentale, o efervescenţă are loc în lumea creaţiunilor. In câmpul literilor, afară de Văcărescu, singur cunoscut până azi, o lume de scriitori produc. Vom arăta producţiunea poetică a acestora.

Intâi dăm peste două *Cronografe în versuri*. Şi cu această ocazie să arătăm şi ce sunt aceste cronografe.

Necunoscute, sau mai bine lăsate la o parte, ca netrebnice, de către cei ce s'au îndeletnicit cu studiul vechii noastre literaturi, aceste cronografe sunt, ca şi tot ce am scos eu la lumină, o lume nouă. Din sec. XVII până în epoca de primenire occidentală dinprejurul lui 1821, lumea noastră s'a îndeletnicit mai ales cu lectura acestor cronografe. Ele sunt luate după cele bizantine şi conţin povestirile mai de seamă, legendele şi actele eroice ale Impăraţilor lumii vechi, dar mai ales a celei romane şi bizantine. Au circulat atât de intens aceste cronografe, încât numai Academia are vre-o trei zeci de exemplare din secolele arătate.

Limba lor românească este neaşteptat de frumoasă şi arată evoluţia literară a limbei noastre timp de două secole şi jumătate. Despre acest lucru noi, bineînţeles nu avem ideie.

Nu voiu spune mai mult despre ele, pentrucă nu pot să păşesc în câmpul de activitate a d-lui prof. Ştefănescu, care are lucrarea asupra lor, aproape gata. Apariţia acesteia va fi o surprindere tot atât de mare, ca şi acelor ce scriu eu în aceste rânduri.

Printre aceste multe cronografe am descoperit două în versuri. Ambele din deceniul amintit. Una este *anonimă*, alta semnată *Neculai Popovici*, din Scheiul Braşovului, anul 1798. Variaţiunea versului, arată până la evidenţă existenţa lui.

Iată pe Popovici (Ms. Ac. R. 3450. pag. 343):

IMPARAŢIA LUI IUSTINIAN CEL MARE

Când au fost cursul anilor de la Adam
    Şase mii două zeci şi unu de ani,
Şi dela naşterea lui Hristos
    Cinci sute două zeci şi şapte de ani,
Atunci stătù Impărat mare Iustinian.
Şi numai cum au luat schiptrul cel de Impărăţie,
Cum au şi început a face goană mare în Elini
        Şi în Dumnezeii cei elineşti.

Stricară şi potoliră toate eresiile şi păgânătăţile,
Că muncia pe păgâni şi eretici în toate părţile,
Şi zise numai legea creştinilor să se vestiască
Şi să se înmulţească sub ţinerea Impărăţiii sale.
Şi câte biserici au fost ale ereticilor
Toate le-au dat jos mâna creştinilor.

. . . .

La Anonim acelaş pasaj (Ms. Ac. R. 4622. p. 828):

In cursul anilor dela Adam şase mii două zeci şi unul de ani
Iar dela naşterea lui Hristos cinci sute nouă zeci şi şapte de ani,
Atunci stătù Impăratul Iustinian cel mare, împărat Ţarigradului.
Şi luă schiptrul Impărăţiii în mâna cea dreaptă.
Şi au împărăţit ani trei zeci şi şase,
Luni şapte şi zile trei spre zece.

. . . .

Pentru complecta edificare citez din acest anonim:

IMPĂRĂŢIA MARELUI CONSTANTIN IMPĂRAT.
(pag. 531)

Iară după ce au tăbărât mare Impărat Constantin
Cu toate oştile sale pre malul apei Tiverului,
Şi după ce au birut pre Maxentie Impărat,
Atunce cetăţenii Râmului, văzând că Impăratul Maxentie
S'au înecat în apa Tiverului,
S'au cunoscut mântuiţi din Tirania spurcatului Impărat;
Şi făcând ei veste afară din cetate, prin sate,
S'au strâns din toate părţile,
Impodobind toate uliţele Râmului
Cu ursinice, cu dibale şi cu sarasiruri,
Şi nici n'au avut cal mai bun
Şi mai scump şi mai frumos;
Şi împodobind casa pe dinafară,
Impodobind şi cetatea frumos
Şi porţile cetăţii.
Şi sculându-se cu toţii, au mers la marele Impărat Constantin,
Poftindu-l cu bună voinţă lor să le fie Impărat.
Şi închinându-se cu feţele la pământ,
Şi aşa luându-l l'au petrecut tot norodul,
Cu mare cinste şi pohvală şi cu litiu
Până în cetatea Râmului.

. . . .

*
* *

Trecem de la importantele Cronografe, la nu mai puţin importantul *Erotocrit.* Poem eroic cretan, acest Erotocrit a fost una din cele mai celebre opere ale orientului din sec. XVIII. Tradus şi la noi în diferite rânduri, el va continua să aţâţe curiozitatea cititorilor până dincolo de Anton Pann.

Traducerea în versuri, ce o dăm aici este de *Vârnav*, cu ilustraţii de *Tăutu*, carbonarul lui 1821. Acelaş Vârnav are multe traduceri, şi chiar tipărite la Pesta, cum e de exemplu romanul Pompei al lui Florian.

In vremile vechi, pre când stăpâniau Elinii
Şi erau Impărăţiile mai mici şi mai multe,
Fost'au şi la ţara Atinei un Impărat,
Singur stăpânitor, ce-l chiema Eraclie.
Om foarte învăţat şi iscusit,
După cum această numită ţară Atina,
Era vestită, cum că ar fi fost scaunul
Invăţăturii şi al Inţelepciunii a toată lumea.
Şi numitul Impărat Eraclie era vestit,
Şi ales, de cât mulţi Impăraţi ai acei vremi.
Avea şi Impărăteasă, ce o chiema Atirmia.
Şi era Impăratul ghizdav şi iscusit.
Şi între amândoi se hrănia
O întristare a nerodirii de fiu,
Care după vreme şi aceasta s'au potolit,
Că împreunându-se Impărăteasa au născut o fiică
De au strălucit ca razele frumuseţii
In toată lumea şi în ţara sa.

. . . .

*
* *

Cele două opere, ce urmează, înseamnă sfârşitul acestei literaturi, cu forma ei poetică, cu tot. Influenţa Occidentului schimbă toată faţa vieţei noastre, în acea epocă şi deci trebuia să o schimbe şi pe cea literară. Forma italiană, a versului, cu număr fix de silabe, şi cu rimă se impune. De la această epocă şi până în timpurile noastre ea se va menţine apoi pe terenul câştigat.

*
* *

Prima este *„Trei viteji“ de Budai Deleanu.* Poemă satirică, ea reprezintă icoana fidelă a societăţii din acele timpuri. Satirizează viaţa publică din cele trei ţări româneşti, şi este astfel unicul nostru document social al epocei. Este o operă

naţională extrem de importantă, tocmai prin strângerea la un loc a vieţei celor trei ţări. Este nu numai un monument naţional, prin faptul acesta, ci şi unul literar. Budai Deleanu satirizează, în special „Ciocoimea“, întruchipând'o în trei Don Quijoţi.

Pentru edificare iată pe *Mazilul moldovean* care este o perlă:

Dar iată, pornit, un mazilaş, bine,
Din fundul Moldovei, tot drumul pedestru,
El că ar fi viteaz şi mare se ţine,
Şi unul dintre cei cu mintea nebună,
Ce vrù să svârle cu toporu'n lună.

* * *

Pentru multe ale lui fapte prea ciudate,
Pentru mintea şi marea 'nvăţătură,
Că citise acum cărţile toate
Şi multe ştia măcina din gură,
Pentru hatârul unei jupânese,
El, căpitan de ţigani, ajunsese.

* * *

Şi măcar, că avea el o moşioară,
De un stânjen, cu trei coţi şi jumătate,
Totuşi gândia, cum că are un corn de ţară,
Sau doar vre-un ţinut cu vre-o trei zeci de sate,
Aşa era de fudul şi gâmfat,
Ca cum ar fi fost el Ler Impărat.

* * *

N'avea de-acasă nici o para
Totuşi zaifeturi adeseori da.

. . . .

Trebuie să arăt, că această poemă am descoperit'o eu, căci înainte trecea drept o simplă imitaţie a lui Don Quijotte.

* * *

Şi acum să arăt şi un exemplar extrem de curios al unei literaturi dintr'o epocă, tot atâta de curioasă. Din timpul *Carbonarilor*, într'adevăr, nu avem aproape nimic. Câteva tradiţii orale. Printre acestea, că ar fi existat o întreagă *literatură de pamflete, în foi volante*. Cele două tabere în luptă, şi-ar fi aruncat reciproc în obraz amabilităţi.

Ceace prezintăm ar fi de *Pogor*. Se află printre hârtiile lui. Este din câmpul adversar libertarilor. A circulat, deoarece se recomandă la fine, d-lui Logofăt al Dreptăţii, căruia era adresată, să o restituie autorului, după ce va fi luat notă, de ea.

PATRIOTUL VACULUI

Prea cinstită stăpânire, vreme este, socotesc,
Cu adâncă plecăciune, două vorbe să-ţi şoptesc:
Te-am slujit făr' încetare, şi la ori ce s'au tâmplat,
Faptele Măriei Tale, glasul meu le-au lăudat;
Şi în versuri şi în proză, tuturor li-am dovenit,
C'aşa bună stăpânire, de mult nu s'a pomenit.
Când asprimea, nedreptatea (vorba fie între noi)
Apăsa sărmana lume, cu necazuri şi nevoi,
Eu povăţuiam norodul a'mpleti cununi de flori,
Şi strigam, că se coboară fericirile 'n noroi.
Când acum, cu toate acestea, pentru câte am făcut,
Vre o dreaptă răsplătire dela nimeni n'am văzut.
Domnul meu! Să ne 'nţelegem! Căci de nu-mi vei da ce cer,
Veacul fericirii noastre îl prefac în veac de fier,
Iţi ridic fără zăbavă bunurile ce am luat,
Din Staturile-Unite şi c'o vorbă ţi le-am dat.
Opoziţia m'aşteaptă, ea doreşte al meu vot,
Şi vede cum mi s'aprinde sângele de patriot.
Drepturile ţării mele, cari nu prea se păzesc,
Sunt materie destulă, ca să strig şi să vorbesc:
Insă de-ai voi să 'ntrebi, ce-am defăimat, ce-am lăudat?
Atunci! Atunci!... voi răspunde, că vremile s'au schimbat,
Că erau odată bune, sau măcar de suferit,
Dar, o culme! neamul nostru, a ajuns nenorocit,
Că ţăranul pătimeşte, şi se află 'npovărat,
Şi la judecată pierde, tot acel nevinovat,
Că dreptatea este surdă, că pravila a căzut,
Că intriga e cinstită şi meritul nevăzut.
Cu un cuvânt numai, eu singur, o să strig, cum strigă toţi,
Şi o să las patriotismul moştenire la nepoţi.

CĂTRE PATRIOTUL VACULUI, RĂSPUNS LA RĂCNETUL SĂU.

Prea iubite Patrioate, ce vrei de la stăpânire,
Două vorbe să-ţi şoptească, ori să aib'o tălmăcire?
Iar de altă parte-arăţi toate într'o prescurtare,
Slujbe, lauzi, defăimare, nu în şoapte, ci'n glas mare?
Şi cu glasul bunătăţii, câte rele le defaimi,
Şi te jelui cu-amar mare, că răsplată nu s'a.....?

Ingrozit, fără sfială, arăţi cui nu te-or tenta,
Osândă şi vas de fier, dacă, ce ceri, nu ţi-or da?
Şi că binele, ce-ai luat, din ispitit, bună unire,
In grab le-ai ridica, fără nici o ocrotire.
Şi că aştepţi, pentru toate, ca să faci o răsplătire,
Poziţia ce o aprinde sângele fără oprire.
Iartă-mă iubite frate, ca să-ţi fac o luare-aminte,
La câte arăţi, la toate, că nu ai drepte cuvinte,
Mai întâi, că a şopti, spre fericirea obştească,
Fapta'n parte, ea s'ar zice nici cum patriotească.
Ce zici dar, că vei strigà, precum ar răcni cu toţii?
D-ta te osebeşti, de fii, fraţi şi patrioţii?
Rolul cel îndoitor, ce în demarşul stăpânirii,
Aduci fără îndoială, a creditului teu pieire,
Şi doar stăpânirea ştie greutatea ce ridici,
In a obştiei credinţă, dar zadarnic te învingi!

AL 2-LEA RĂSPUNS

Cea mai dreaptă răsplătire pentru câte ai făcut,
Vrednică de-a ta faţă, măsura poate-ai primit?
Ori aştepţi, ca pentru răul de tine mărturisit,
Să ţi se răspundă bine la osânda, ce-ai croit?
Binele de l'ai croit, pentru ce îl defaimezi?
Şi răul de l'ai pornit, pentru ce te 'nsângerezi?
Ia acele, după-a vredniciii mulţumiri,
Şi nu mai trage asupra-ţi a cerului osândiri!

AL 3-LEA RĂSPUNS

Ce îngrozeşti cu viitoare şi posiţii aşteptate?
Căci sunt ele 'ntâmplătoare, ori neştii, că îţi sunt date?
A şti ceasul, a şti vremea, a şti a lor povârnire,
Ori a sta în mâna ta, a lor dreaptă cumpănire?

Bucureşti, Februarie 1928

Em. C. Grigoraş

SENSITIVE

(CÂNTECE)

I

Plîng pe lîngă drumuri,
In spre fapt de sară,
Plopii solitari;
Bucezi şi bătrîni,
Plopii solitari!
Plîng fără sfîrşit,
In spre fapt de sară,
Plopii solitari!
Plîng de veşnicii!!

II

Romanţa mea,
E-a ori şi cui,
Şi-a tuturora!
A răsărit cu 'ntîia stea,
Sub coperişul nimănui,
Romanţa mea!
De-atunci, oricînd, răsună ora,
Ascult mereu, romanţa mea!
Ascult mereu!!

III

Clopotele bat,
Lung, din depărtări;
Clopotele bat,
Pentru 'nmormîntări
Clopotele bat!

Clopotele bat,
Bat încet şi lin,
Intristaţii vin,
Vin din lung şi 'n lat,
Cînd din depărtări,
Clopotele bat...

IV

Cine-a dispărut,
In amurgul trist
Repetînd povestea,
Palidului Crist?
Cine-a dispărut?

V

Inimă! de-ai vrut,
Să mă naşti artist,
Cum nu te-a durut,
Inimă! de-ai vrut?

Artur Enăşescu.

DE HATÂRUL VIITOAREI OMENIRI ?
(O MĂRTURISIRE A UNUI TATĂ BASARABEAN)

...Datoresc demult câteva explicaţii prietinilor mei. De ce am procedat — cum am procedat — cu fiul meu care reuşise, acum câţi-va ani, să fugă din Rusia şi să treacă Nistrul, în Basarabia ? Băiatul n'a rămas cu mine şi se găseşte acuma în Egipt, la Cairo, de unde se pregăteşte să plece mai departe, în Sudan sau în Africa de Sud, căutând să-şi facă o carieră pur materială...

M'am despărţit de dânsul, acum un an şi jumătate, cu inima uşoară şi cu sufletul liniştit. Sunt perfect conştient, că, după toate prin câte a trecut în Rusia, nu mai trebuia să trăiască în mijlocul confuziilor, frământărilor, speranţelor, succeselor, pericolelor, bunătăţilor şi eşecurilor noastre.

Aşa cum ne e dată firea şi tradiţia românească; aşa cum ne ducem viaţa naţională, social-politică, intimă şi obştească, — ne mai găsim pe deasupra şi încadraţi în rivalitatea puterilor mari şi a curentelor fatale, care ne antrenează spre un viitor necunoscut. Nu putem întrezări nici măcar viitorul cel mai apropiat — în reţeaua universală a complicaţiilor de tot felul.

Totuşi, ne-am născut aci şi ne-am identificat cu ţara, cu destinele ei. Dar el, băiatul meu, care nu s'a născut nici măcar în Basarabia, ci la doi paşi de Nistru: la Odesa — capitala Transnistrianei noastre şi portul actualei „Republici Sovietice Moldoveneşti" pe care, din nefericire şi din nepriceperea noastră, n'am cuprins-o la timp între hotarele României Mari ? El, care n'a avut o mamă romîncă, nu s'a jucat decât cu copii din societatea atât de rusificată a Chişi-

năului; el care n'are mentalitatea românească, fiindcă o astfel de mentalitate era ceva imposibil în Basarabia de sub ruşi, şi numai rarii intelectuali basarabeni au fost în stare să-şi crească voinţa idealismului românesc?...

Apoi şcoala, toată educaţia, viaţa timp de 9 ani (1914-1923) în Crimeea, la început în grija rudelor complect rusificate, — nu s'au resfrânt oare asupra sufletului acestui copil, făcându-l impropriu aşezării sufleteşti din România, şi mai ales din Basarabia, unde confuzia a două lumi striveşte sau descompune psihologia individuală până şi cea a moldoveanului basarabean pur?

La vârsta recrutării, fără să poată vorbi decât extrem de slab româneşte, fără să priceapă măcar pe departe nuanţele, glumele şi aluziile graiului zilnic din Regat, — la câte confuzii şi greşeli nu s'ar fi aventurat băiatul meu, cam melancolic, contemplativ şi distrat, faţă de superiorii — mici şi naivi, — dacă făcea serviciul militar în ţară?

Venit la mine cu stomacul dilatat peste măsură — din cauza că se hrănise numai cu mămăligă fără sare şi băuse numai apă timp de doi ani în mijlocul foametei şi secetei ruseşti, — el ar fi fost incapabil să înfrunte fiziceşte lipsurile şi regimul spartan al militarului de rând. Deşi l'am vindecat, deşi l'am ţinut vara mereu la munte, fizicul său a rămas tot zdruncinat, şi va trebui să mai treacă câţi-va ani de regim raţional, ca băiatul să-şi recapete ceiace a pierdut în mijlocul catastrofei moscovite.

Fugit fără vre-un act de şcoală sau de identitate; liceul din Bahcisarai, vechea capitală a Crimeii, fiind desfiinţat de guvernul Sovietic după exodul populaţiei odată cu armatele lui Wrangel; iar actele, depuse acolo în 1914, fiind poate, arse, în cursul iernii (când lipsiseră mai ales în Crimeia despădurită, lemnele), — băiatul meu s'a trezit aici fără vre-o dovadă de legătură între noi doi; şi eventual ar fi trebuit să facă doi ani armată, pe picior de egalitate cu cel din urmă ţigănuş analfabet, deşi a fost primul în clasă, începând cu clasa a patra până la a opta.

Ne-am hotărât deci, să nu mai înveţe carte, să nu mai fie nevoit să-şi reconstruiască graiul, expresiile şi mentalitatea; ci, mai bine, să se apuce de alt' ceva. Astfel, după

trei ani, a ajuns şofeur şi mecanic automobilist, a studiat şi s'a familiarizat cu technica electricităţii aplicate la automobilism; s'a specializat în cele peste 15.000 piese de schimb, mici şi mari, automobilistice, ceiace constitue o meserie destul de promiţătoare.

Apoi, i-am procurat un paşaport Nansen (al Ligii Naţiunilor) ca pentru ori ce refugiat Rus. Autorităţile noastre superioare mi-au priceput, cu o rară delicateţă şi amabilitate, situaţia, în acest caz special. Le-am explicat totul; şi l-am înscris pe băiatul meu ca refugiat din Ucraina, cu numele de familie a mamei lui de care m'am despărţit, pe când băiatul nu avea decât doi ani. (Procesul a durat apoi şeapte ani, ajungând la Curtea de Apel şi la Senatul de Casaţie din Petersburg, până când am reuşit ca fiul meu să-mi fie încredinţat mie şi nu fostei mele soţii).

Apoi, cu paşaportul acesta internaţional, căpătând cu „şperţuri" mari vizele necesare, băiatul a plecat în Africa. Cine poate acum şti, dacă în curând nu voi ajunge şi eu să plec acolo, unde el începe să prindă rădăcini şi să-şi creieze o situaţie bună la o casă engleză de turism transafrican, casă care posedă şi plantaţii întinse de trestie de zahăr, de bumbac şi de Cauciuc, în Sudan!

Aşadar, băiatul meu nu va mai trebui să treacă din nou, clasă cu clasă, tot liceul din România sau din altă ţară europeană. Nu va avea de îmbrăţişat vre-o carieră de funcţionar umil în mijlocul birocratismului nostru. Nu va depinde de vre-o întorsătură de jargon, întrebuinţată de vre-un caporal. Nici nu va mai încerca din nou să-şi capete actele de şcoală din Bahcisarai....

Iar în ceiace priveşte despărţirea mea de dânsul,—despărţire cu inima uşoară şi cu sufletul liniştit, pentru care am văzut multă uimire şi nedumerire la prietenii mei, — cum vroiţi să nu fiu plin de bucurie, dacă, după purgatoriul — tortură, încercat de dânsul în Rusia, l-aşi trimite acuma să descopere Polul de Nord sau să sboare peste ocean? —

Şease ani, 1917—23, n'am avut nici o ştire despre el şi l-am crezut pierdut ca şi atâtea sute de mii şi milioane de tineri, din Rusia! Şease ani orice încercare a mea rămăsese zadarnică — de a obţine vre-o veste de la el! Nu mi-a

reuşit nici aventura mea din iarna 1918—1919, când rătăcisem trei luni prin drumurile Ucrainei barate de un Mahno autentic şi de milioane de alţi Mahno—dubluri ale acestuia. N'am putut pătrunde nici la Kiev, unde îmi murea (şi a murit de lipsa medicamentelor!) singura mea soră, nici în Crimeia, unde mai speram atunci să-mi regăsesc copilul.

Epuizat, zguduit de atâtea clipe când scăpam de la moarte sigură, m'am întors, printr'o întâmplare norocoasă, la Nistru, şi de aci — în ţară. Am căzut apoi în prostraţia sufletească şi fizică, din care am revenit la viaţă, definitiv, numai la reîntoarcerea minunată a fiului meu.

Totuşi, după cum m'am născut aci şi m'am identificat cu ţara, n'aşi fi trecut peste egoismul meu firesc de a-mi avea copilul nedespărţit de mine de acuma înainte, chiar dacă conştiinţa îmi spunea că nu e bine să-l ţin lângă mine ca pe o păpuşă iubită. L-aşi fi ţinut aici, lângă mine, în ţară: să depindă de orice caporal prost; să rişte, din cauză că nu pricepe graiul viu şi şugubăţ al românului; să se supună brutalităţilor şi tembelismului „supiriorilor"; să fie tratat ca un análfabet; să devină funcţionăraş pipernicit, — adică toate considerentele câte am înşirat aci mai sus, le-aşi fi şters cu o singură mişcare de burete — din egoism şi din naţionalism...

Dar n'am făcut-o şi, dimpotrivă, am căutat să plece; fiindcă a trebuit să-l pun în condiţii cu totul noui, fie şi exotice, absolut străine, complect originale şi neasemănătoare cu ale noastre, care, în unele privinţe, sunt identice cu stările din Rusia (caşi condiţiile de prin alte ţări europene, unde partidele, cu cel comunist în frunte, duc fatalmente lucrurile spre repetarea catastrofei ruseşti).

Şi am procedat astfel dintr'o cauză cu totul excepţională, pricepând profund psihologia bolnavă a fiului meu, căpătată în 1921—22 într'o tragedie trăită de dânsul în Crimeia. Zguduiri ca acea care urmează mai jos, ne explică şi justifică complect atitudinea.

* * *

In vara 1917 mi-am văzut fiul venit din Crimeea după trei ani de despărţire. Il mutasem din Chişinău la Simfe-

ropol în 1914 când pentru un basarabean era o mare fericire să-şi poată ţine copiii în clima caldă şi în abundenţa sănătoasă dela Riviera Rusiei. Apoi în 1915, o rudă a mea la care băiatul stătea cu gazdă — Inspector al Liceului din Simferopol — fiind numit Director la Liceul din Bahcisarai, fiul meu se mutase tot acolo, împreună cu familia acestuia.

Duceam o corespondenţă foarte animată, cu Bahcisarai. Băiatul învăţa din ce în ce mai bine şi ajunsese în 1916 prim-elev, la trecerea în clasa a cincea. Războiul deslănţuit în 1914, deşi îmi permitea — ca basarabean — să preconizez prăbuşirea Rusiei ţariste, revoluţia şi auto-tortura rusească, — părea că totuşi îmi lăsa siguranţa în ce priveşte soarta peninsulei Crimeea expusă acţiunii vaselor — fie engleze, fie germane; pe când Basarabia intrase de mult în zona frontului de luptă şi nu mai prezinta aceiaşi siguranţă. Deocamdată şi flota rusă a Mării Negre constituia o forţă considerabilă împotriva lui „Goeben“ şi „Breslau“...

Astfel am ajuns să-l văd pe băiatul meu în vara 1917, de vacanţă, crescut cu 3 ani şi devenit din copil — un adolescent. Era şi plin de sănătate, mulţumită sporturilor practicate cu rost prin şcolile din Crimeea. Mă uimea cu fel de fel de jonglerii şi trucuri echilibristice prinse dela artiştii unui circ: jongla cu patru farfurii sau cuţite, umbla pe mâni, se ridica vertical, cu picioarele în sus, sprijinindu-se numai în palma mânii drepte.... Intr'un cuvânt, la vârsta de 15 ani continua să se dezvolte original şi raţional. Îi mai rămâneau patru ani până la bacalaureat.

Rusia, în vara 1917, se încurca în haosul revoluţionar. „Sfatul Ţării“ din Basarabia părea încă o instituţie foarte slabă. Frontul ruso-român suporta loviturile dela Mărăşeşti şi Mărăşti. Proectul unei retrageri a Refugiului Românesc — dela Iaşi în fundul Rusiei, părea şi el realizabil, la ordinea zilei... In aceste împrejurări, la 3 August 1917 băiatul meu a plecat înapoi la Bahcisarai. De atunci, timp de peste cinci ani — nici o veste nu mi-a mai parvenit dela dânsul; dar nici dela mine — lui, nu i-a ajuns vre-un semn de viaţă, cu toate repetatele şi energicele mele încercări — până la nereuşita expediţiei mele din iarna 1918—19, când din cauza „petlurismului“, „mahnismului“, bolşevismului şi a celor-

lalte flori sociale, cam la fel plăcute şi mirositoare, nu putusem pătrunde pe căile sigure, care să mă fi dus în Crimeea.

Totuşi, eram informat bine asupra stării de lucruri din Crimeea. Aci, timp de trei ani ultra-revoluţionari 1917—1920, populaţia şi aşezarea vieţii politice n'au suferit decât foarte puţin, incomparabil mai puţin decât în restul Rusiei cuprinse de foc. După o scurtă stăpânire bolşevistă, cu ajutorul flotei rebele, din 1917—1918, mişcarea lui Denikin, şi mai târziu a lui Wrangel, contribuiau la păstrarea ordinei. Şcolile îşi urmau cursurile, dregătoriile toate rămâneau în picioare, etc.. Se ştia însă că tot tineretul dela 17 ani fusese recrutat. Asupra acestui punct negru mi se adunau, deci, mereu gândurile mele mai dureroase....

Prin ce încercări şi perturbaţii a trecut însă, în aceşti şease ani, el, băiatul meu, acolo? Mai întâi, îl chinuia mereu gândul că Basarabia, caşi tot frontul ruso-român, fusese lovită de Germanii care, învingând aci rezistenţa, au impus o pace ruşinoasă şi spoliatoare. Presa din Crimeea mai exagera într'atâta cele întâmplate Basarabiei şi României în 1918; denatura apoi sensul tratativelor dela Versailles sau al expediţiei româneşti asupra Budapestei etc., — încât fiul meu îşi închipuia că în haosul românesc îi pierise tatăl, şi fuseseră distruse toate rudele. Numai cu greu, şi foarte încet, ideile sănătoase asupra Basarabiei — României îşi croiseră drumul în minţile Crimeenilor, şi se arătaseră în stare să-l facă pe băiatul meu să întreprindă apoi în 1922, fuga lui plină de peripeţii şi de pericole, dela Bahcisarai spre Nistru. Dar până atunci, încercări înspăimântătoare îl pândeau încă...

Recrutat de Denikin şi de Wrangel, însă neluat în oştirile lor dezorganizate, el urma clasă după clasă, ajungând în momentul prăbuşirii lui Wrangel, elev al clasei a opta dela Liceul din Bahcisarai. Un an de şcoală şi pierduse doar, prin amânarea, în câteva rânduri, a cursurilor normale, provocată de evenimente. Crimeea fiind evacuată de Wrangel şi flota rusă din 120 unităţi pornită din Sevastopol la Constantinopol, trupele şi birocraţia bolşevică au ocupat această Rivieră rusească, în numai trei zile! Şi atunci, s'au petrecut cu fiul meu, următoarele.

Ca unul care n'a luat nici o parte la mişcările generalilor antibolşevici, sau ca şcolar, a preferat să rămână „acasă“, împreună cu profesorii şi cu rudele lui dela Bahcisarai. Dar numai în câteva zile liceul din Bahcisarai fusese închis şi localul lui dat unei unităţi de armată roşie. Profesorii şi elevii au fost scoşi din locuinţele lor. S'a anunţat şi desfiinţarea liceului „până la înlocuirea lui cu o şcoală de tip nou“. Apoi a început prigoana intelectualilor în genere. A încetat comerţul şi s'au închis prăvăliile. Teroarea ceru carnea şi sufletele omeneşti spre a le sacrifica pe altarul „satisfacţiei proletare“.

Rămas liber şi singur, băiatul a lucrat prin cooperative — singurele instituţii vechi tolerate pe atunci de bolşevicii-reformatori. Dar cercul de fer al persecuţiei, terorii şi foamei, se tot strângea în jurul populaţiei rămase la cheremul învingătorilor. Băiatul meu povesteşte cum şi cât de repede au dispărut toate articolele de hrană, întronându-se în acelaş timp şi lipsa totală de lucru. Tot ce a mai fost ca rezervă de grâne, de conserve, de vite, fiind confiscat pentru armata şi flota roşie, locuitorii intrară în iadul foametei. Percheziţiile, confiscarea tuturor lucrurilor de valoare şi împuşcarea celor percheziţionaţi — n'au ocolit nici o casă în oraşe....

Ca mulţi alţii, a cunoscut şi băiatul meu, în iarna 1920-21, goana după pisici, ciori şi şobolani. Dar pe deasupra s'a mai abătut şi demoralizarea, mizeria şi groaza sufletească, de care nimeni nu avea încă idee. Crimeenilor le păreau până atunci ca fantastice exagerări — veştile despre ororile bolşevice din Rusia propriu zisă. Lenin, nemulţumit de „blândeţea“ autorităţilor bolşevice militare, a trimis în Crimeea o secţie specială a „Comisiei Extraordinare pentru combaterea Contra-Revoluţiei“, în fruntea căreia a fost pus Bela-Kun, fostul dictator comunist al Ungariei fugit în Rusia şi primit acolo cu mare fast.

Oare tocmai după Marx, după Socialism —se cuvine unei ţări ne-bolşevice să fie pusă sub oblăduirea unui străin, dictator crud şi ignorant în ce priveşte condiţiile locale? — Ca pe timpul autocraţilor „sfinţi“ şi al baronilor medievali, lui Bela Kun i-a fost dată administrarea Crimeei ca satis-

facție pentru eșecul suferit de dânsul în Ungaria! O mentalitate de Tamerlan, de asiatic, e suficientă pentru un „comunist“ ca să guverneze o provincie înfloritoare pustiind-o și luându-i mai cu seamă toată generația tânără a populației.

Bela Kun a deslănțuit în acea iarnă, în Crimeea, o teroare unică în istoria omenirii! In afară de circa 150.000 de „burjui“ exterminați, peste 50.000 de tineri, a căror vină era că se ascundeau, ca orice copii, ca elevi, *pentru a nu fi înrolați în nici-o armată* deși fuseseră recrutați, — au fost torturați și uciși apoi de comisarul Ungur al Crimeei. Bolșevicii au găsit prin cercurile de recrutare listele celor recrutați cu doi și trei ani în urmă, și i-au pus sub urmărire pentru faptul că nu s'au oferit ca voluntari entuziaști armatei bolșevice! „Comuniștii“ le pretindeau aceasta, spunând: „dacă într'adevăr n'ați vrut să serviți sub Wrangel — trebue acuma să vă oferiți cu bucurie Armatei Roșii!“...

Unii, văzându-se urmăriți, au fugit în munții și codrii Crimeei. Atunci părinții și prietinii lor au fost arestați, anchetați, ținuți ca ostateci sau executați. Orice amenințare și teroare, orice forțare produce oriunde fuga celor terorizați și forțați. Numai „comuniștii“ nu pricep acest lucru firesc. Tineretul Crimeean începuse să se refugieze în munți, de unde, fiind urmărit, întreprinse un război de *„guerilla“*, distrugând coloanele de aprovizionare și decimând grupurile de patrulare bolșevice.

Atunci Bela-Kun a declarat tot tineretul crimeean pus în afară de orice lege — chiar de legea sovetică, „a Revoluției“!. In loc să tot aresteze pe rudele și prietenii celor dispăruți, s'au făcut arestări în masă, până când nici o percheziție n'a mai putut descoperi nicăeri vre-un tânăr ascuns. Aruncați pretutindeni în beciurile Comisiei Extraordinare, ca gunoi uman ce sunt, tinerii au format aglomerări imense de ostateci. Omenirii i s'a cerut milenii de civilizație și aproape un secol de propagandă „științifică“, socialistă și marxistă, grand-elocventă și promițătoare a eternei fericiri sociale, pentru ca în Rusia, primul stat „comunist“, să reînvieze nobilul institut al ostatecilor, inventat de toți antropofagii, barbarii, tiranii, fanaticii inchizitori, plantatorii și baronii medievali! Și, întroducând acest institut, subalternii

lui Bela Kun din Crimeea au pornit cu prelucrarea acestui gunoi uman adunat în beciuri.

Pe unii „marcaţi“, mai suspecţi, presupuşi complotişti sau informatori ai camarazilor lor „verzi“ din munţi, inchiziţia sovietică îi „ancheta“, zmulgând acestor copii cele mai fantastice auto-învinuiri sau depoziţii împotriva zecilor de rude şi de cunoscuţi; apoi îi împuşca pretutindeni în fiecare noapte: la Teodosia, Ialta, Kerci, Simferopol, Sevastopol, Bahcisarai, Eupatoria....

Iar din masa amorfă de ostateci, zilnic erau împuşcaţi câte zece pentru fiecare bolşevic ucis undeva de partizanii „verzi“, sau rănit de necunoscuţii rămaşi nedescoperiţi.

A intrat în masa arestaţilor şi băiatul meu. Ceiace a suferit timp de patru luni în pivniţele inchiziţiei — va forma cândva o povestire aparte. Deoarece pe seama lui nu erau nici prietenii „compromiţătoare“ şi nici legături „suspecte“, tortura lui consta mai mult în a asista la tortura altora, fizică şi sufletească, deşi a fost şi el de câteva ori bătut şi „încercat“ cu ajutorul revolverului pus „la tâmplă“. Să vedeţi: după Marx, Lenin şi ceilalţi profeţi ai viitoarei omeniri fericite, se cere împuşcarea zecilor de mii de ostateci? Se cere stingerea ţigărilor de ochii copiilor încăpuţi pe mâna „comuniştilor“ dela Siguranţa Statului Sovietic? Se cere siluirea de către doi-trei soldaţi roşii a unei surori, — pentru ca acuzatul, cu unghiile rupte şi cu încheieturile sfărâmate, întru încetarea abominabilei mârşăvii, să depună orice „mărturisire“ contra sa însuşi, contra părinţilor; cu toate acestea, acuzatul şi sora lui siluită sub privirile sale, sunt împuşcaţi; iar căţeluşa favorită a „tovarăşului“ Şef al inchiziţiei, să le lingă sângele şi să le mănânce creierii zburaţi de gloanţe?.... Da, chipul acestei căţeluşe răsfăţate astfel, constitue astăzi una dintre cele mai chinuitoare amintiri ale băiatului meu.

Patru luni de zile a durat torturarea şi exterminarea sistematică a tineretului Crimeean. Au mai rămas în viaţă ultimele mii de ostateci. „Contra-revoluţionarii mai activi“ au şi fost ucişi, pentru ca Siguranţa Statului Sovietic, sub autoritatea lui Lenin şi sub conducerea lui Bela Kun, să clădească înainte, nesupărată, fericirea omenirii viitoare.

Băiatul meu a adunat în aceste patru luni destule impresii, pentru ca tot restul vieţii să-l chinue visurile cu revolvere la tâmplă şi ceafă, sau căţeluşa îndopându-se cu sângele şi cu creerii zburaţi, după ce sadistul sau sadista dela Siguranţă binevoeşte să apese însfârşit trăgaciul revolverului. (Mai ales sadistele bolşevice se complac în astfel de delicii, după ce descoperiseră că revolverul nu e de temut când îl ţii tare; ba şi ucide pe arestaţi la sigur, când nu tragi în ei dela o distanţă mai mare). Aşa dar, băiatul meu rămăsese la Simferopol, în pivniţă, printre ultimele convoiuri de ostateci.

Atunci Bela Kun, pacificatorul Crimeii, s'a decis să isprăvească cu resturile tineretului arestat. Armata roşie a şi ocupat munţii, nimicind pe partizanii „verzi". Tăcere mormântală se întronase în Crimeia. Nici un atentat anti-bolşevist nu mai avu loc. La consfătuirile Siguranţei se şi ventila ideia de a da drumul restului de ostateci. Insă Bela Kun s'a ridicat împotriva acestei măsuri: tinerii de prin pivniţe au văzut şi au suferit prea multe. Dintre ei mai pot eşi răzbunătorii. Trebue deci împuşcaţi aceşti circa 8.000 de tineri rămaşi în toată Crimeia. Dar la fiecare zece, doi vor fi scoşi din rândurile „murituri"-lor, în ultima clipă, şi lăsaţi liberi, nebuni, cu sufletul spintecat şi petrificat, ca să meargă în lume şi să răspândească, prin însăşi existenţa lor, frica şi teroarea faţă de el, Bela Kun, faţă de puterea Sovietelor şi faţă de comunism. Fără această măsură, nu se va putea clădi Statul Socialist al fericirii universale; nu se va putea realiza paradisul viitorului, pentru care el, Bela Kun, şi cu Lenin, pun astăzi şi astfel, tot fundamentul....

* * *

Zis şi făcut. Ultimele sute de tineri au început să fie scoşi în fiecare noapte, duşi de plotoane sau de secţii afară din oraş; aci erau puşi să sape o groapă, comună, mare; apoi să se desbrace goi şi să vadă cum soldaţii roşii împart între ei îmbrăcămintea lor, mai mult decât săracă, mai mult decât murdară. Doar, cu patru luni înainte, fuseseră băgaţi în pivniţe, după ce Siguranţa „Socialistă" le luase tot ce era pe ei mai ca lumea...

După aceasta, erau postaţi pe marginile mormântului comun deschis. Răsuna comanda: „Foc!... Unu!... Doi!"... Dar aci intervenea un gest de contramandare a focului. Şeful plotonului de călăi nu pronunţa „Trei", ci oprea execuţia, pentru a alege din fiecare zece victime, doi: al nouălea şi al zecelea, care, fiind „graţiaţi", urmau să fie lăsaţi liberi, din acel moment, să meargă în lume cu noua veste evanghelică despre mila lui Bela Kun, şi inspirând prin pilda lor, înebuniţi, frica şi ascultarea oarbă faţă de Zeul Revoluţiei Sociale!...

Adică, nu erau liberi, imediat. Lăsaţi să stea la o parte, mai asistau la împuşcarea restului de opt din fiecare zece. Se repeta atunci comanda: „Foc"!... Unu!... Doi!... şi „Trei!"... Ciuruiţi de gloanţe (dacă erau ciuruiţi!), tinerii cădeau în groapă. Unii, căzuţi îndărăt, pe spate (erau împuşcaţi stând cu faţa spre groapă şi cu spatele spre plotonul de execuţie), se svârcoleau pe marginea gropii, răniţi; atunci erau împinşi cu paturile puştilor să cadă (odată şi odată!) în groapă. Alţii rămâneau — răniţi sau neatinşi de gloanţe (mai ales dacă călăii-soldaţi erau şi cam băuţi), pe marginea mormântului, în picioare, ca paralizaţi, ca stâlp de sare din legenda femeii lui Lot. Câţi-va, din rest, înebuniţi, săltau — şi soldaţii trăgeau în ei. Interveneau uneori şi baionetele. Cei ce ţipau în mod sălbatec, înspăimântător, primeau sau o baionetă în inimă, sau un „glonţ de milă" în ceafă — din partea şefului, care avea şi datoria să se convingă dacă executaţii au murit...

Dar ce măcel se mai desfăşura atunci când oamenii nu vroiau să stea calmi pe marginea groapei, ci se sbăteau, se luptau nebuneşte cu călăii! Sau, încă: cât de solid erau legaţi unii cu frânghii şi lanţuri, de păreau saci umpluţi cu carne tocată!.. O, să nu credeţi că toate acestea n'ar fi fost necesare de hatârul viitoarei omeniri, pe care o năştea atuncea Lenin, neavând, acest mizantrop chel şi tabetic, măcar un copil propriu — când reuşise să prezideze, din fotoliu-i de paralizie progresivă — Revoluţia Socială Mondială!... Da, violenţa universală, cu ajutorul căreia „comuniştii" — aceşti reacţionari şi poliţişti medievali eşiţi din sadismul şi din degenerarea stârnită de război — vor să reformeze lumea,

merita un asemenea preşedinte! Natura şi dreptatea imanentă au avut grija unei glume şi batjocuri punând acest creer ros de sifilis în fruntea „proletariatului triumfător"!..

. . . .

Astfel, execuţia ajungea să se isprăvească. Rezultatul abatorului uman zăcea în fundul groapei comune. Mulţi executaţi nici nu erau încă morţi deabinelea. Dar aci interveneau tinerii „graţiaţi", obligaţi, după acest spectacol, să-şi îngroape camarazii. Deci, hârleţele se puneau pe lucru în mânile tinerilor supravieţuitori. Peste vreo jumătate de oră, pământul răscolit era bătut de picioarele goale ale cioclilor fără voie, ca să ajungă netezit şi nivelat cu suprafaţa câmpului. Pentru a evita să se ridice un morman deasupra groapei comune, locul era ales totdeauna într'o râpă sau într'un şanţ natural, pentru ca nivelarea să fie cât mai uşoară. După aceia, locuitorii din împrejurimi n'aveau voie să se apropie de acel loc, sub pedeapsa cu moarte...

Acesta a fost procedeul elaborat în Crimeea de fostul mare dictator roşu al Ungariei. Nici graţierea celor doi din fiecare zece (la lichidarea ultimelor resturi de ostateci, era lăsat numai unul la zece) nu era cunoscută nimănui dinainte. Condamnaţii, duşi la împuşcare, nu ştiau că astfel se va mai tria convoiul lor cel jalnic, în ultima clipă. Şi, de pildă, nici deţinuţii dela Sevastopol, zăcând în pivniţe în aşteptarea eliberării, nu ştiau că vor fi totuşi executaţi şi că li se va aplica triajul de 2 la 10; deşi, demult, la Teodosia, de pildă, — s'a şi procedat astfel, şi s'au şi golit subteranele Comisiei Extraordinare...

Dar, dacă voi mai spune acuma, că băiatul meu trecuse prin toată operaţia aceasta cu care Bela Kun curăţa în Crimeia solul pentru viitoarea omenire comunistă ce se va înneca în fericire, — va însemna că n'am spus încă nimic...

Grozăvia clipelor de aşteptare a morţii a fost trăită de băiatul meu la fel cu ceilalţi 139 de camarazi. A săpat şi el groapa; săpau vre-o 30 din 140 de „murituri", fiindcă atâtea hârleţe numai fuseseră aduse pentru ultimul act al existenţei acelor tinere forţe muşchiulare. Săpau, deci, cu schimbul....

A stat şi el gol pe marginea groapei, după ce pentru ultima oară îşi scosese hainele şi se descălţase, pentru a-şi lăsa lucrurile acestea pământeşti drept moştenire şi proprietate — soldaţilor călăi. Dar, la oprirea primei comande de „foc", destinul a vrut ca numărătoarea, cea în scop de „graţiere", ajungând până la el, să-l declare **„Al-Nouălea"**.

Astfel, zăpăcit şi aproape inconştient, se dăduse la o parte; asistase la împuşcarea camarazilor care n'au fost atinşi de îngerul vieţii cu cuvinte sacramentale de: „al-nouălea" şi „al-zecelea"; apoi împreună cu ceilalţi 27 rămaşi în viaţă din „mila" lui Bela Kun, a muncit la îngroparea celor 112: — mereu gol, mereu alienat, mereu transportat de fantasticul întâmplării, într'o toropeală animalică, fără de care Lenin şi Bela Kun, Stalin şi Troţchi nu admit construirea justiţiei sociale.

Şi iată, aci ne-am apropiat de punctul cel mai negru al întregei istorisiri.

Era o noapte friguroasă, de primăvară întârziată. 28 de ciocli au terminat cu nivelarea locului de îngropăciune a celorlalţi 112. Goi, aduseseră cele 30 de hârleţe la camionul ce însoţea detaşamentul de execuţie. De îndată ce s'au obicinuit cu ideia că sunt vii, graţiaţi şi liberi, le reveni şi nevoia elementară de a fi din nou acoperiţi cu îmbrăcămintea lor....

Deci, cei 28 s'au adresat plotonului de execuţie, rugând ca hainele lor să li se dea înapoi: sunt doar 8 chilometri până la oraş, e noapte, e frig; şi ei sunt lăsaţi să meargă unde vor (numai să se prezinte mâine la registrare, altfel vor fi împuşcaţi când vor fi prinşi), sunt graţiaţi, sunt liberi şi sunt,... goi!... A aşteptat şi băiatul meu să i se dea lucrurile...

Aci abia intervenise clipa groazei supreme, şi numai aci se deschisese în faţa lui toată adâncimea infernului şi a satanismului care puseseră stăpânire pe sufletele omeneşti acaparate de bolşevism.

Soldaţii şi şeful detaşamentului au refuzat acestor 28 să le restitue hainele lor....

Dar omul e oportunist; graţiaţii au încercat să mai ceară totuşi ceva: măcar izmenele! — **Şi nu li s'au dat nici izmenele....**

Şi astfel, goi, părăsiţi, dar obligaţi să se prezinte mâine la Siguranţă pentru registrare, s'au întors în oraş, şi au bătut, goi, la uşile oamenilor speriaţi; şi au cerut să li se arunce măcar rogojine, cârpe, saci putreziţi....

Băiatul meu mi-a povestit toate câte a suferit şi a cunoscut mulţumită revoluţiei şi graţie „Manifestului Comunist" publicat odinioară de Marx şi Engels şi „realizat" acuma de Lenin şi de Bela Kun. Dar din toată desfăşurarea intermitentă a povestirii lui, din toată reconstruirea verbală, îngrozitoare, a ororilor din Crimeea de sub Bela Kun, inclusiv inchiziţia şi tortura, foamea şi umilinţa, — nimic nu s'a imprimat pe sufletul băiatului meu atât de dureros, ca acest refuz al soldaţilor de a-i restitui izmenele! Se poate concepe şi pricepe asasinarea mea de alţi oameni. Insă, raţiunea refuză să vadă vreo urmă de impuls *uman* într'un asemenea refuz, necunoscut în tot cursul lung şi însângerat al istoriei tuturor tiraniilor! Aducându-şi aminte de acest fapt, retrăindu-l de fiecare dată din nou, băiatul meu începe (şi va urma până la moartea lui) să se sufoace; i se dilatează ochii de groază **absolută** şi de un desgust mortifer. Oare nu era acel detaşament de execuţie complectat din nişte oameni, muncitori **odinioară** dela câmp şi dela fabrică, care mai aveau undeva fraţi sau prieteni sau şi copii? — Inarmaţi şi plecaţi pentru totdeauna dela muncă — la funcţia de unealtă a unei dictaturi — ei au şi încetat să mai fie oameni: iată ceia ce n'a cunoscut până în clipa aceia băiatul meu, şi nu cunoaşte încă lumea care priveşte şi nu pricepe Rusia lui Lenin şi a lui Bela Kun.

Astăzi, băiatul meu ştie că oamenii, de oriunde ar fi ei, fiind împinşi să se sălbătăcească aşa cum s'a întâmplat în Rusia sub imboldul „comunismului revoluţionar", vor aduce automat în viaţă o identică procedare, la fel cu Bela Kun şi cu soldaţii roşii ai acelui pluton de execuţie. Fiindcă sufletul, ruşinea şi remuşcarea nu există acolo unde „totul e permis pentru noi — reformatorii lumii"....

Dar şi prietenii şi cunoscuţii, la uşile cărora, în acea noapte neuitată, bătuse, după „graţiere", fiul meu, — nu s'au arătat prea cuprinşi de curaj civic şi umanitar: văzându-l gol, şi crezând că fugise *astfel* din pivniţa Comisiei

Extraordinare, prietenii i-au refuzat orice ajutor: desigur, de frica persecuţiei care s'ar fi abătut peste dânşii, dacă ar fi dat adăpost, ajutor sau numai o cârpă — unui fugar urmărit de organele „Socialismului Triumfător". Noroc că oraşul rămăsese atunci fără câini: altfel, „graţiaţii" ar fi fost goniţi dela casele prietinilor, cu ajutorul acestor „singuri prietini ai omului"....

Dar pe lângă regule sunt şi excepţii. Băiatul meu căpătase însfârşit dela cineva, în noaptea aceia, nişte pantaloni şi o cămaşă. Chiar fusese lăsat să doarmă în grajd, golit demult de cai, — când reuşise să convingă pe cei speriaţi neîncrezători şi sceptici, că realmente fusese graţiat abia acum trei ceasuri....

Sunt lucruri mai teribile decât tortura şi decât moartea. Cunoscându-le, cum se prezintă şi cum s'au şi manifestat prin revoluţia „comunistă" din Rusia, se poate închipui ce contingente imense de tineri, zdruncinaţi în toată firea lor materială şi spirituală, la fel cu băiatul meu, s'au format acolo de „hatârul omenirii viitoare".

Recapitulez. Băiatul meu e unul din milioanele de tineri cu sufletele despicate de groază, trăită aevea peste toată faţa fostului mare imperiu. Trecând numai dincolo de graniţa infernului şi rămânând în vecinătatea-i imediată, într'un mediu şi într'o natură înrudite cu ale Rusiei de Sud, — el nici-odată nu şi-ar fi putut veni în fire.

Numai o lume cu totul nouă — şi cu cât mai exotică cu atât mai bine — îi mai poate şterge urmele stigmatelor imprimate în creer şi în suflet decând cu înjghebarea Crimeei „comuniste" de sub Bela Kun.

După toate câte sunt înşirate mai sus, pierde, bineînţeles, din interes, deocamdată, vreo povestire eventuală: cum, apoi, scăpat în noaptea aceia de moarte, băiatul meu a mai întrebuinţat *doi ani* pentru a ajunge dela inima Crimeei până la mine!....

Alexis Nour

Dela Intemeietorii Revistei

SCRISORI

dela

T. MAIORESCU către A. NAUM

București $\frac{31 \text{ Mai}}{12 \text{ Iunie}}$ 1892.

I.

Iubite Domnule Naum,

Imi pare foarte bine de numirea D-tale la Școala Superioară, la care — în urma unei convorbiri cu d-l Vârgolici — am putut contribuì și eu, puind pe Carp în spinarea d-lui Tache Ionescu, ca să-i arunce de pe spinare pe smintitul de Șuțu - Herodot Cartea IV.

Aud că te făcuseși cam mahmur, și îmi pare dar îndoit de bine, cu gândul că are să te animeze noua ocupare, precum animează orice succes, mare sau mic.

Adecă să te animeze pentru ducerea la bun sfârșit al lui Rein Fuchs.

Știi că sunt un statornic admirator al scrierilor D-tale, și nevastă-mea și cu mine păstrăm o foarte caldă aducere aminte de sara de la hotel Binder, în care ne-a cetit Eug. Ionescu părți din poemul D-tale.

Am regăsit aceiași impresie la cetirea cântului de introducere în numărul jubilar al „Convorbirilor".

Unde ești cu poemul? Nu începi a-l trimite la „Conv."? Nu-mi trimiți acum partea terminată (acum, adică până pe la 19 Iunie, când e să plec de vacanță undeva în străinătate), pentru a o da la numărul din 1 Octombrie și a-i îngriji eu însumi corecturile?

Ce bine venită este această foarte spirituală epopee tocmai acum în mijlocul atacurilor smintitului „Spiritist Hasdeu"!

Să nu amorţim noi bătrânii, că ne iau înainte flecăriile celor tineri, Vlăhuţă — Delavrancea — Caragiale, Gherea, cei cu auri sacra fames, vânătorii de budget sub pretext de literatură!

Al D-tale vechiu prieten
T. Maiorescu.

P. S. Sub bandă îţi trimet tot astăzi vol. I din noua ediţie a „Criticelor“.

Vol. II apare în Sept., vol. III în Decemvrie.

II.

Bucureşti 15/27 Decemvrie 1892.

Iubite Domnule Naum,

Târziu îţi scriu, dar de abià azi am câteva minute de răsuflare din salahoria advocaturei, Camerei, Rectoratului.

Mi-a adus Cuza cele 3 caete „Poem. Vulpei“. Le-am cetit alaltăeri din nou într'un mic cerc literar, — mare efect, veselie şi totodată eleganţă de spirit. Prologul şi cântul I sunt în mâinile lui Negruzzi, pentru a se publicà în „Convorbiri“, îndată ce vor fi gata ilustraţiile la Socec. Apoi vor venì fără întrerupere celelalte cântări, pe care te rog să mi le trimiţi la 9/21 Ianuarie, când mă voi fi întors din călătoria mea de vacanţă Crăciunului (plecăm Sâmbătă).

Cântul II îl iau cu mine la drum. Mi-a părut prea lung, ţi-a părut şi D-tale aşa, fiindcă ai mai suprimat şi intervertit câteva versuri.

Dar mai trebuesc suprimate. Inceputul dialogului între bou şi asin e prea intins asupra unor lucruri indiferente pentru poem.

Imi dai voe să scurtez ceva?

Ştii că o fac cu precauţiune şi că, încântat precum sunt de lucrarea D-Tale, sunt şi pătruns de spiritul ei şi mă voi conformà lui.

Al D-tale
totdeauna devotat
T. Maiorescu.

Ce binevenită este această foarte spirituală epopee tocmai acum în mijlocul atacurilor smintitului „Spiritist Hasdeu“!

I. SLAVICI către I. NEGRUZZI

Viena, 12/24 Maiu, 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Acuma nu-e bine! Mai bine nu pot sà ti-o spun. Este vorba, cà n'am caletorit la băi si aici nici nu stiu dacà voi caletori ori ba. De zece zile am pus imobil in pat. Mi sà pun cataplasme reci ziua si noaptea. Succes? puţin. Nu dorm, nu mănâc: am slàbit cu desevirsire.

Ce are sà urmeze, nu stiu.

Iti voi scrie insu-mi, ori te voi informà p'in altii despre schimbarile, ce vor urmà.

Pentru durerile, ce sufer nu sunt decàt ţipete inarticulate.

Primeste expressia stimei mele.

Al Dtale

Ioan Slaviciu.

Hinter-Brühl, 2 Iunie n. 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Eri sara la 11 oare am sosit dela Viena, unde am fost sà càstig parale si să me arèt medicului, de oare-ce in urma strapaţelor ce am făcut şi a vremilor plouoase eară-şi i s'a năzărit braţului. Parale n'am putut castiga; eară me-

dicul a fost suprins de progresele, ce a făcut braţul şi mi ordinat să stau căte-va zile in pat, facănd cataplasme reci. Peste căte-va zile eară-şi am să me arăt apoi.

Şi astă-dată iţi scriu dar' numai in pripă.

Parale n'am primit ăncă. Am primit inse scrisoarea D-tale, şi me privesc ca om cu parale — ţiindu-me — in sfirsit — de cătră pădure.

Un lucru inse. Pentru cortel şi laptele pe luna trecută sum dator la olaltă 52 f. 85 cr. Voi fi dar silit să imprumut dela comitetul societăţii „Romania-Jună" vr'o 25-30 fior. pentru-ca, plătind detoriile, să imi remănă ăncă caţi-va fiorini. Te rog dar', că să-mi trimiţi parale căt mai in decurènd, pentru-ca nu cumva din vina mea comitetul să cază in perplesitàţi.

După-ce voi putea să stau eară-şi la masă, iţi voi scrie mult — foarte mult.

Deocamdată iţi mulţămesc şi te salut!

Al Dtale

Ioan Slaviciu.

Iti trimit şi o poveste!

Slaviciu.

Viena, 3 Iulie, 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

N'am scăpat ăncă: am inse destul temei a crede, că şi astă dată voi scăpà. Sum caşi corăbierul, ce după vifor vĕnslează spre mal pe o bucată din fosta sa corabie. Restimp de doaue zile mi-a fost viaţa in pericol, incăt chiar şi amputarea braţului parea in mare grad zedarnică; ba chiar o ingreunare a stării, in care me aflam.

De mult m'am temut de o afectiune in incheiătura atăt de serios atacata pin necrosa. Acuma, in urma mai ales a vremii rele, afectiunea a venit. In restimp de căte-va zile capsula dela cot s'a ămplut de exudate, partiele din a-

propiare s'au inflamat, necrosa a intrat intr'un stadiu mai acut şi intregul braţiu s'a umflat până chiar şi degetele. Era peste putinţă, ca o afectiune atât de puternică să nu atace intregul organismu. In restimp de 2—3 zile am slăbit, incât sculându-me din pat, n'am putut să stau in picioare.

După ce mi s'au pus vr'o 8—10 zile cataplasme reci, profesorul a observat, ca chiar si sub ghiaţă exudatele din capsulă s'au prefăcut in puroae. A hotărit să amputeze braţul. Marţi erà să se intêmple amputatiunea. Luni profesorul a făcut ăncă o incercare desperată spre scăparea bratului: a spart capsula, pentru-ca să curgă puroaele. Acesta este stadiul in care me aflu. De vr'o 3 septemăni puroaele tot curg, fără-ca să decurgă. Vor decurge şi când, asta nu se poate hotări. Astfel ăncă nu este hotărit, că nu se va amputa braţul.

Este acuma o lună de zile decând zac culcat pe spate cu braţul aşezat pe nişte perini ămplute cu paie. Braţul are să zacă mai sus decât trupul meu, din care motiv perinile trebuieşc să zacă peste pieptul meu. Iti inchipuieste acuma căldura, ce am se sufer si iti inchipuieste cât de cu greu trebuieste să resuflu. Cătră toate aceste mai adaug nisce dureri păgâneşti, dureri ce au drept cuvênt nici n'au să fie numite dureri. Sunt o bucata din iad. Nici povestea nu le presenta. Zac intr'o baltă de sudori. Cliciurile me dor de zacut, piciòrele imi amortesc, fiind intinse. Vine apoi braţul bolnav. Numai dacă cine-va păşeşte mai greu p'in casă, sufer încât trebe să ţip ca un nebun. Mai grozave sunt durerile când braţul pierde poziţia, ce se intêmplă foarte des, căci paele fug. Culmea este inse, când profesorul apasă capsula, pentru-ca să scoaţa puroaele. Mai mult decât toate aceste impreuna este inse durerea urmată din schimbarea vremii. Un amic al meu a fost la profesorul şi la intrebat de starea mea. Erà tocmai vreme ploioasă. „Wenn das Wetter aufhält, so ist er nicht zu retten“ a respuns. Şi dac'ar fi să mor, nici nu poate să-mi vină moartea decât de sus — din nouri. Acesta este stadiul bolnăvirii mele. Aştept, ca puroaele să decurgă, fără-ca să intre aerul in capsula. Inainte de asta cu căteva zile (cam p'in 10 Iun.) s'a intèmplat inse că capsula s'a spart p'in ăncă 2 locuri. Găurile aceste

sunt mari, cam de mărimea unui galbĕn. Astfel intrarea aerului nu s'a potut impedeca. Astă-zi cotul, după-ce a intrat aerul, mi s'a descheiat; oasele se pot mişcá in tot chipul şi la atingere ele dau o schirţeitură (erepitaţion).

Nu stiu, dacă tot mai este cu putinţă, ca să mai scap cu braţul intreg. — Tac, sufer şi aştept. Profesorul, parcă nici el nu ştie mai mult decât mine. Să-ţi zic inse una. Am o natură de fier. Decănd zac, m'am intremat. Nici suferinţele, nici pierderea de substanţă n'au fost in stare să mă facă *pe mine* bolnav. Bolnav este numai bietul de braţiu. Eu mănânc, beu, dorm căte 4 oare, ba şi cate 5, la zi,—şi lucrul de căpetenie, sum vesel. Numai organele de respiraţiune nu-mi sunt intocmai tefere.

Păralele, ce Dl. Maiorescu mi-a trimis, au contribuit in mare grad la dobăndirea acestui resultat. Cănd imi mergea mai greu, puteam să indemn sevitoarele la o mai bună ingrijire. Cănd nu puteam să gust măncările din spital, puteam să-mi căştig alte măncări. Cănd inima-mi doria orice doria, aveam mijloacele, p'in care să-mi căştig ce doream. Mai mult inse este spriginul moral. Decănd bunavoinţa D-Voastre, de care poate nici nu sum vrednic, mi-a inlesnit susţinerea zilnică şi existenţa mea etică a devenit mai suportabilă in urma măngăerii, ce mi-aţi dat. Mai ales dupăce m'aţi hotărit să trec in Romănia, uit cu incetul tristul meu trecut, uit, ce am pierdut: viaţa mea eară-şi are un scop; găndesc numai la aceasta, la lucrarea, ce-mi promit că voi putea inaugura in lumea noauă, in care voi intra. Nu desperez mai mult. Chiar nici frica de moarte nu me supera. Moartea m'ar lipsi de viaţă; ea ar pune inse capet suferinţelor mele. N'o doresc dar; nici frică n'am inse de ea. Adese-ori sbier ca un nebun oare intregi. Se mai alina apoi durerile, eu incep a canta „Scumpă ţară şi frumoasă....“

Nu pot inse nici ceti nici scrie. Am primit Nri I—II ăncă inainte de miserie. Şi nrl. III, mi-a venit in zilele aceste. Me voi hotări să-l cetesc. Păn'acuma n'am cetit decăt „Satira III“. Să fiu sincer: este buna,—dar' in mine a produs un efect neplăcut. „Satira II“ este una dintre cele mai bune scrieri române. „Satira III“ poate fi clasică; işi pierde inse, valoarea etica p'in caracterul seu prea individual. Dacă

este adevĕr, ce zici, Hajdĕu nu merita scalda, dacă nu este, eară-si nu merită. Eu cred, că puteai vorbi mai pe ghâcite. Cum se potrivea, când ziceai: „Stiu, că multi vor zice“.... De altmintrele eu nu sum critic, ci numai om sincer.—Bismarck, V. Hugo ori, ca figură extraordinară, și Gambetta pot să fie obiectul unei satire; nu cunosc inse pe Hăjdeu, ca om vrednic de onoarea, ce i-o faci. Poate el este;—atunci pardon!—Eu cred inse, că el este numai unul dintre multi; deci etc.. Se ințelege—fiind vorbă de „Convorbiri“: Ce „Ghimpele“ poate, nu poate foaea, in care au aparut chiar și „satira II“ și „Dumbrava Roșia“.

Se apropie sesonul de băi. Aşi fi foarte satisfacut, dacă nime dela Dvoastre n'ar visita baele germane, atăt de iubite la romăni. Stiu inse că nevoile ori vĕnarea de plăceri va face pe cine-va să tréca p'aici. Fiind „om din oameni“, zii să me viziteze.

Dar' să sfirşesc acésta scrisoare inceputâ inainte de asta cu vr'o 3—4 sĕptĕmăni. D'atunci p'ăn acum'a in starea mea s'au schimbat multe. De present me aflu mai bine decăt ce speram: inflamațiunea este redusă la un petec de mărimea pălmii; puroaele sunt puține; durerile sunt mai rare; misc degetele: deşi tot trebuieşte să me mai tem de amputatiune, sperez, că voi scăpà cu brațul numai imobil la cot.

Primeste salutările mele!

Al D-tale

Ioan Slaviciu

CRONICI

Cronica Militară

O lacună în educaţia corpului ofiţeresc. — Corpul ofiţeresc ca să corespundă menirei lui, trebue să stăpânească o *instrucţie* temeinică şi o *educaţie* completă.

Aceşti doi factori esenţiali în formarea personalităţii ofiţerului, alcătuesc un tot armonic. Unul fără altul nu pot exista. Nesocotind pe unul din ei, nesocoteşti însăşi munca ce s'a depus, căci rezultatul nu va fi nici odată cel dorit.

Este de netăgăduit, că în ce priveşte *instrucţia*, toate silinţele îşi pun conducătorii oştirei, pentu ca ofiţerii noştri să poată face faţă multiplelor şi variatelor cerinţi ale războiului viitor, care va fi din ce în ce mai ştiinţific.

La liceele militare şi în şcolile pregătitoare de ofiţeri, studiile se predau cu toată îngrijirea de către un corp ales de profesori civili şi militari. Apoi tânărul ajuns odată ofiţer, în toată cariera sa este obligat să treacă numeroase probe şi să frecventeze anumite şcoli de specializare, şcoli de trageri, cursuri de informaţii etc.; de aceea cu multă dreptate s'a afirmat că ofiţerul nu isprăveşte învăţătura decât odată cu eşirea sa la pensie.

Se poate chiar spune, că în unele direcţiuni se cam exagerează. Astfel, spre exemplu, de la încheierea păcei şi până astăzi, aproape singurele criterii pentru ca un Colonel să capete epoletul de General, au fost anumite examene teoretice trecute pe băncile liceului din Piatra-N. sau Braşov, după cum s'a întâmplat în toamna anului trecut.

Este destul de regretabil că şefii armatei noastre au uitat aşa de curând, că adevăratele probe pe care Generalii vor avea să le treacă în faţa inamicul nu sunt de ordin teoretic, şi că prin urmare Coloneii în loc să fie examinaţi şcolăreşte, mai bine ar fi puşi să comande cât de des trupe de toate armele la manevre, cu care ocazie s'ar putea într'adevăr constata adevăratele lor aptitudini ostăşeşti.

Dacă totuşi vedem că iustrucţia ofiţerilor este destul de bine îndrumată, întrebarea ce suntem în drept a ne-o pune este: Ce fac şefii armatei pentru *educaţia* corpului ofiţeresc? Răspunsul pe cât de simplu pe atât este şi de dureros, căci în realitate prea puţin se lucrează în această privinţă.

Desigur, chestiunea educaţiei este foarte complexă, însă în studiul de faţă nu ne vom ocupa decât de o siugură latură a ei — şi desigur cea mai importantă pentru un ofiţer — adică de *desvoltarea spiritului de iniţiativă*, atât de necesar oricărui şef în răsboiu.

Intr'adevăr, dela Napoleon încoace, toate victoriile se datoresc în cea mai mare parte spiritului de iniţiativă, de care au dat dovadă şefii în subordine pe timpul bătăliilor.

Astfel s'a întâmplat în răsboiul franco-german din 1870, când în ziua de 16 August, marele strateg Moltke, conducătorul armatelor germane, nici nu ştia care este adevărata direcţie de retragere a Francezilor.

Şi totuşi bătălia de la Rezonville care a avut loc în aceea zi, a fost câştigată de germani numai datorită spiritului de iniţiativă al comandanţilor corpurilor III şi X de armată.

Acelaşi lucru s'a întâmplat şi în bătălia de la 18 August 1870 dela Saint Privat, când comandamentul suprem german, nu cunoştea exact până unde se întindea aripa dreaptă a trupelor franceze.

Victoria a fost şi în această împrejurare de partea germanilor, mulţumită spiritului de iniţiativă, de care au dat dovadă Comandantul Corpului XII de armată şi acel al Gardei prusiene.

Aceleaşi stări de lucruri s'au produs şi în războiul mondial. Exemplul clasic este, necontestat, bătălia de la lacurile Mazuriene. Din studiile de curând apărute chiar din sursă germană, se dovedeşte că strălucita victorie obţinută contra ruşilor, nu se datoreşte planurilor generalului Ludendorf, după cum s'a crezut până acum, ci numai spiritului de iniţiativă de care au dat dovadă generalii François şi Mackensen, comandanţii corpurilor I şi XVII de armată.

Aceste puţine exemple sunt suficiente să ne dovedească, că actele de iniţiativă săvârşite de diferiţi şefi ai armatei germane atât în răsboiul din 1870 cât şi în cel mondial, nu erau ceva întâmplător, ci rezultatul unei educaţiuni îngrijite, ce se dăduse tuturor ofiţerilor acestei armate încă din timp de pace.

Să nu se creadă că spiritul de iniţiativă se dobândeşte prin prelegeri teoretice făcute în şcoli, prin conferinţe ţinute ofiţerilor pe la regimente, sau prin circulări, ordine şi decizii ministeriale.

El se capătă numai printr'o muncă îndelungată şi *prin acte de conducere şi de administraţie, punând pe fiecare ofiţer în cât mai multe situaţiuni de a lua singur hotărâri, pe propria să răspundere.*

* * *

Care era în trecut şi care este astăzi situaţia în armata noastră?

Sistemele de conducere şi de administraţie ce se întrebuinţau în oştirea noastră înaintea marelui răsboiu, nu erau din cele mai fericite.

Ele se pot caracteriza: printr'o centralizare extraordinară ce domnia în armată, printr'o neîncredere completă a şefilor în subalterni, prin o timiditate care mergea până la teamă a celor mici de a lua cea mai neînsemnată hotărîre; precum şi prin funcţionarea nesfârşitelor comitete şi consilii, menite să acopere răspunderea acelor ce se fereau de a o lua.

Totul pornea dela Ministerul de Răsboiu, iar diferiţii şefi în subordine trebuiau să se mulţumească de a executa în mod automat ordinele primite, fără a avea prilejul de a mai putea face cel mai mic act de iniţiativă.

Prin asemenea procedee *caracterele* se atrofiau, *individualităţile* nu se puteau forma, iar *răspunderile* rămâneau ne-definite.

Urmările acestei stări de lucruri au fost, că mulţi din coloneii şi generalii armatei noastre, în prima parte a răsboiului, s'au arătat de o complectă lipsă de îndrăzneală.

In loc de a lua *hotărîri* repezi pe propria lor răspundere, ei cereau ordine dela superiori şi sfaturi dela inferiori, rămânând între timp în inacţiune.

Cine nu-şi aminteşte de măsura dureroasă — luarea comandei — pe care Marele Cartier al armatei a fost nevoit s'o aplice la finele anului 1916 contra unui mare număr de coloneli şi generali, ce se arătaseră şovăelnici pe câmpul de luptă. Victime nevinovate ale unui sistem greşit de educaţie ce se practicase în armata noastră.

In partea a doua a campaniei, lucrurile s'au schimbat ca prin minune.

Marele Cartier General, şi în special Generalul Prezan, comandantul armatei, în cele 9 luni cât a durat refacerea oştirei, nu s'a ocupat numai de instrucţia trupelor şi a ofiţerilor, sau de dotarea armatei cu muniţiunile şi armamentele de cari avea nevoe, ci a dat cea mai mare atenţie şi educaţie corpului ofiţeresc, căutând să încurajeze şi să desvolte cât mai mult spiritul de iniţiativă la toţi şefii armatei.

Astfel, de exemplu, s'a dat deplină libertate comandanţilor de armate, corpuri de armată şi de divizii, să poată muta ofiţerii de la o unitate la alta, lucru ce ar fi fost considerat ca un sacrilegiu înainte de război.

Aceleaşi comandamente puteau lua cele mai largi măsuri în chestiuni administrative, pe propria lor răspundere, fără a mai cere anumite aprobări.

In fine, în tot acest interval de timp, în întreaga oştire nu a funcţionat nici un consiliu şi nu s'a convocat nici un comitet. Şefii trebuiau să ia hotărîri fără a mai consulta pe alţii.

Şi cu toate acestea, abuzuri nu s'au săvârşit, nici în chestiuni de conducere, nici în cele de ordin administrativ.

Rezultatele unor asemenea metode s'au văzut cu prisosinţă pe câmpurile de bătălie de la Oituz, de la Mărăşti şi Mărăşeşti, când toţi ofiţerii au făcut acte de adevărată iniţiativă, aducând astfel o glorie neperitoare armatei noastre.

* * *

Din nenorocire însă, cei ce s'au găsit în capul oştirei de la încheierea păcei şi până acum, au uitat repede şi înfrângerile dureroase din prima parte a răsboiului, şi cauzele cari au contribuit la victorie în a doua parte a acestei campanii.

In loc să se continue dar cu sistemele de conducere şi de administraţie, cari dăduse la finele războiului atât de frumoase rezultate, — odată cu încheierea păcei s'a rupt brusc cu trecutul apropiat, revenindu-se la vechile metode dinaintea răsboiului, cu toate că rezultatele lor erau deja cunoscute şi pecetluite printr'o tristă experienţă.

Şi astfel ne-a fost dat să vedem în ultimii 8 ani cum zi de zi, sistemele de conducere şi de administraţie deveniau tot mai centralizatoare.

De la Ministerul de Răsboi porneşte şi astăzi totul, iar comandamentele oştirei sunt din ce în ce mai atrofiate, mulţumindu-se să trimeată cele mai mărunte chestiuni Ministerului „spre a hotărî".

In administraţie, cu toate verificările şi toate controlurile, abuzurile şi fraudele nu au putut fi înlăturate.

In fine, astăzi ca şi acum un sfert de veac, întâlnim la fiecare pás acel număr nesfârşit de comitete şi consilii, adunări anonime şi fără răspundere, luând hotărîri în locul şi în numele şefilor, tocmai pentru a-i feri de răspundere.

In faţa unei asemenea stări de lucruri, nu suntem oare în drept să ne întrebăm: când se va găsi un Ministru de Război, care să aibă curajul să rupă cu trecutul, să se inspire de metodele de conducere şi administraţie cari s'au întrebuinţat în timpul războiului, dând deplină libertate şi obligând chiar pe fiecare ofiţer în sfera sa de activitate, să ia hotărâri pe propria sa răspundere?

Numai atunci spiritul de iniţiativă va putea să se desvolte la ofiţerii noştri. Numai atunci instrucţia va fi completă, căci se va rezema pe o educaţie tot aşa de completă; astfel că, dacă un nou răsboiu ar izbucni, apoi să fim siguri că în loc de înfrângerea de la Turtucaia vom culege laurii de la Mărăşti şi Mărăşeşti.

General Alevra

Cronica Istorică

Candidaţii la domnia ţărei Moldovei, după anul 1856. — După memoriul lui Stokera K. K. Landeskommissär în timpul ocupaţiei din 1854-1857.) — Paralel cu acţiunea pornită în Ţara românească pentru atragerea ei în sfera politico-economică, s'a început acelaş lucru şi în Moldova, căutându-se să se aleagă, în urma cercetărei viitorilor candidaţi la domnie, pe aceia cari ar fi inclinaţi spre Austria.

Memoriul lui Stokera însă, e mai puţin studiat ca acel pentru Ţara-românească, făcut de Wimpffen. El se prezintă sub forma unui raport în stilul şi forma biurocratică austriacă.

Deoarece prezintă şi acesta aprecieri destul de juste asupra persoanelor doritoare de domnie din acele vremuri, merită să fie cunoscut.

I. Candidaţii cu şansă la alegere. — 1. Fostul domn *Mihail Sturza* care în prezent locuieşte la Paris. Bărbat foarte capabil, bogat, însă sgârcit şi puţin onest. In ţară are foarte mulţi prieteni ce şi i-a făcut în timpul domniei. In 1834 a fost ales domn pe viaţă dar, în 1849, din pricina relei administraţiuni, poate chiar din cauza relei purtări a fiului său Grigore cât şi din cauza mişcărei susţinută de consulul rus, a fost detronat iar ţara ocupată de trupele ruseşti.

In legăturile politice înclină către Rusia, este însă în stare s'o părăsească imediat ce ar simţi că nu-i aduce destule foloase.

El stă în foarte strânse legături de prietenie şi corespondenţă cu diplomaţii Turciei, Rusiei şi Franţei.

La Constantinopol are numeroşi agenţi ca: tatăl său vitrig Vogoride, Arghiropulos şi pe toţi marii bancheri.

In ţară pentru el lucrează: Ministru Ştefan Catargiu, Lascarachi Paşcanu-Cantacuzino, fraţii Asachi şi Mihalachi, postelnicii: Cornea, Lipan şi Burghelea, spătarul Burada şi alţi.

Deasemenea Sturza se bucură de foarte mare simpatie şi printre clerici.

Aşa, este bun prieten cu Mitropolitul, cu Episcopul de Huşi şi aproape cu toţi stareţii de Mânăstiri.

Are mari speranţe să reuşească ajutat de marea-i bogăţie precum şi prin sprijinul numeroşilor partizani ce-i are cei mai mulţi în slujbe de Stat, iar restul clerului sperând să-l capete prin concursul Mitropolitului.

2. Beizadea *Dimitrie Sturza*, fiul lui Mihai Sturza, căsătorit cu o munteancă, în prezent la Paris. Studiile şi le-a făcut în Prusia şi-i un foarte bun prieten al acesteia. A fost comandantul general al miliţiei moldovene la care a introdus disciplina şi uniforma prusiană. A trimis mulţi fii de boeri moldoveni în şcoli militare de la Berlin. Este un bărbăt onest, cu apucături aristocratice, însă cu spiritul cam sărac.

In ţară n'are nici un partid, totuşi poate conta pe cei ai tatălui său, la nevoe şi pe averea de care dispune:

Din ţară lipseşte cam de multă vreme şi-şi petrece timpul prin oraşele din Germania şi din când în când chiar şi pe la Viena.

3. Beizadea *Grigore Sturza*, al doilea fiu al lui Mihai Sturza. Energic, inteligent, cu apucături aristocratice, totuşi sgârcit, lacom şi violent. Şi acesta şi-a făcut studiile în Prusia.

A aparţinut partidului filo-rus şi a fost în serviciul militar al Ruşilor.

Acum se află în serviciul Turcilor, la Constantinopol, sub numele de Muklis Paşa.

Soţia lui este deasemenea munteancă.

In ţară se bucură de o foarte proastă reputaţie din pricina deselor scandaluri şi violenţe ce le-a făcut în timpul domniei tatălui său, din care pricină n'are absolut nici un partizan.

Speră în caz de candidare la tron, pe sprijinul Turcilor pentru care lucru de altfel a intrat în serviciul lor.

4. *Grigore Ghica*, actualul domn al Moldovei.

Onest, delicat şi politicos, cu puţine daruri de administraţie; în ceiace priveşte progresul, este bigot, egoist, capricios şi are slăbiciunea căpătuirei pe seama Statului a numeroaselor sale rude.

In ţară n'are nici un partid, parte din pricina slăbiciunei şi a conrupţiei guvernului său, parte din starea precară a finanţelor.

In 1849 cu ocazia alegerei era partizan al Turcilor, în 1854 al Austriacilor, iar acum al Turco-Francezilor.

La Constantinopol se bizue pe sprijinul lui Reschid Paşa, a lui Alistrachi, apoi pe a lui Fotiadis şi Constantinidis. Intreţine corespondenţa asiduă cu Ministrul Franţei la Viena Bourgeny şi are slăbiciune pentru corespondenţă politică, pe care chiar în afară de cazuri de trebuinţă îi place s'o întreţină cu diferiţi diplomaţi şi în cazuri ce nu-l privesc.

In prezent între el şi marii boeri, precum şi clerul înalt, există mare încordare.

In Rusia are un singur prieten pe fratele său vitrig generalul Harting.

5. Vornicul *Lascar Cantacuzino-Paşcanu*, bărbat cu maniere aristocratice şi cu oare care talent în administraţie, imoral însă, depravat, foarte sgârcit, energic şi foarte bogat. S'a căsătorit de trei ori, în prezent cu o belgiană, după ce s'a despărţit de soţia de a doua, o fiică de a prinţului Vogoride.

In prezent e în streinătate petrecându-şi vremea când la Berlin, când la Paris.

In ţară are numeroase rubedenii şi în Martie 1853, în timpul boalei domnului Ghica, a fost numit de Turci în locul acestuia. Rusia însă, n'a vrut să-l recunoască de oarece n'a vrut ca la începutul conflictului chestiunelor orientale să se mai facă vre'o schimbare.

Paşcanu a reuşit să capete atunci bunăvoinţa Porţei datorit intervenţiei socrului său Vogoride, pe care acum despărţindu-se de fiica sa, nu mai poate conta. Acum poate spera pe concursul rudelor, pe a lui Mihai Sturza, Calimah şi a fostului Ministru francez pe lângă Poartă, dar mai ales pe bani, căci dispune de averi imense.

In ţară are partizanii săi la care s'au mai adăogat în ultimul timp şi câteva din rudele lui Mihai Sturza.

In privinţa legăturilor politice nu-i stabilit, inclină însă spre partidul Franco-Turc.

6. Vornicul *Tudoriţă Balş*, fire aristocratică, fără talent şi energie în administraţie, este condus peste tot de soţia sa şi nu-i prea bogat.

La Constantinopol nădăjdueşte în ajutorul lui Reschid Paşa, Tuad Efendi, Sadik Paşa şi a cumnatului său Vogoride. Se mai bucură de favoarea Consulului rus, Koţebue, de a comisarului general rus Duhamel precum şi de aceia a prinţului Gorceacoff.

In slujbele ce le-a avut până acum, exercitate destul de prost, s'a lăsat a fi condus de soţia sa.

In ţară are un partid foarte mic, care-i compus din rudele şi clienţii săi. Stă în strânse legături de prietenie cu Episcopul de la Huşi şi cu încă alte câteva feţe bisericeşti.

La Constantinopol se află ţinut pe lista candidaţilor pentru domnia Moldovei.

7. Vistiernicul *Niculae Roset-Rosnovan*, fire la fel aristocrată, fără nici un talent administrativ, are multe bogăţii, este pretutindenea condus de soţia sa foarte ambiţioasă şi de secretarul său particular.

Până acum n'a avut nici o slujbă politică căci năzueşte numai spre domnie.

Cu Mitropolitul stă în strânse legături de prietenie şi este un filo-rus înfocat. La Constantinopol n'are nici un agent.

8. Logofătul *Ştefan Catargi*, în prezent ministru la interne, aparţine mai mult partidului naţional, de cât celui rusesc şi a avut cele mai înalte demnităţi în ţară. Totuşi este dotat cu prea puţin spirit de administraţie şi nu-i prea bogat. Are şi el boala nepotismului căpătuindu-şi rudele pe seama Statului. Stă în strânsă legătură de prietenie cu o rudă a soţiei logofătului Bălănescu, care îl încurcă în conducerea departamentului.

In ţară are foarte puţini partizani, la Constantinopol n'are nici un agent şi nu se poate bizui de cât pe un ajutor din partea lui Mihai Sturza.

8. Vornicul *C. Negri*, actualul ministru al lucrărilor publice. A trăit mulţi ani în Italia, şi-i foarte bogat; capricios însă, şi fără energie. Aparţine ideilor sociale-democratice. In 1849 a fost exilat, în ţară n'are nici un partid. La Poartă a fost făcut cunoscut de ruda sa Vogoride şi de prietenul său Ghica de la Samos.

Misiunea cu care a fost însărcinat de prinţul Ghica la Viena şi Constantinopol precum şi prietenia ce a legat-o cu Sadik Paşa, a făcut să se nască în el pofta după Domnie şi-şi bazează reuşita pe prietenia ce o are la Turci.

II. După regulamentul organic mai au dreptul să candideze la domnie şi persoanele notate mai jos; toate însă, fără nici un serviciu real adus ţărei, fără partizani, şi în acelaş timp fără pretenţii până în prezent.

1. Logofătul Const. Sturza.
2. Logofătul Costel Sturza.
3. Logofătul Gheorghieş Sturza.
4. Vornicul Gheorghieş Sturza.
5. Vornicul Vasilică Sturza.
6. Vornicul Alecu Ghica.
7. Vornicul Theodoriţă Ghica.
8. Logofătul Vasilică Ghica.
9. Logofătul Niculae Canta.
10. Logofătul Dumitru Paşcanu.
11. Logofătul Theodor Balş.
12. Logofătul Costin Catargi.
13. Logofătul Petrache Rozet.
14. Logofătul Alecu Mavrocordat.
15. Vornicul Nicu Mavrocordat.
16. Vornicul Iordachi Beldiman.
17. Logofătul Năstăsache Başota.
18. Logofătul Iordachi Costachi.
19. Logofătul Răducan Rozet.
20. Logofătul Scarlat Rozet.
21. Beizadea Costachi Sturza.
22. Logofătul Alecu Balş.
23. Vornicul Lascarachi Bogdan.
24. Vornicul Nicu Rozet.
25. Vornicul Manolachi Chrisoverghi.
26. Logofătul Grigore Crupenschi.
27. Logofătul Iancu Cantacuzino.
28. Vornicul Alecu Cantacuzino.
29. Vornicul Scarlat Crupenschi.
30. Vornicul Lascarachi Rozet.
31. Vornicul Alecu Sturza dela Bârlad.
32. Vornicul Grigore Done.
33. Vornicul Grigore Carp.
34. Vornicul Iorgu Vârnav.
35. Vornicul Alecu Catargiu.
36. Vornicul Grigore Sturza.
37. Vornicul Iencuşor Canta.
38. Vornicul Dumitrachi Mavrocordat.
39. Beizadea Costachi Ghica.
40. Vornicul Alecu Sturza.
41. Vornicul Dumitru Ralet.
42. Vornicul Iancu Paşescu.
43. Vornicul Nicolai Milo.

III. Persoane fără drept la alegere după regulamentul organic şi totuşi în caz de alegere cu multe şanse de reuşită:

1. Prinţul *Nicolae Şuţu*, bogat, energic şi cu experienţă în administraţie, cunoaşte ţara în amănunţimi, onest, are tact diplomatic, progresist de mijloc, este indiferent pentru rubedenii şi a administrat onest cea mai însemnată slujbă.

Este însă fanariot, e partizan al Ruşilor, iar la Turci nici o trecere, mai ales din pricină că fratele său poetul Şuţu a aprins răscoala din 1813 în Tesalia.

Totuşi la Constantinopol are susţinători pe Vogoride, Calimach, Arghiropol, Fotiade şi Musuris.

In ţară are de partea sa pe toţi intelectualii.

2. Spătarul *Mihai Cantacuzino-Paşcanu*, după regulamentul organic n'are dreptul la titlul de Vornic. Are o avere destul de mică şi nici o îndămânare în administraţie.

Până în prezent n'a avut nici o funcţie administrativă. Aparţine partidului turcesc, iar în ţară are foarte puţini partizani.

3. Vornicul *Petrachi Mavrogheni*, actualul ministru de finanţe. Fanariot crescut în Rusia şi fost supus al acesteia. E căsătorit cu o greacă supusă rusă. In Rusia are foate multe rude.

Venit în Moldova se înrudi cu prinţul Ghica şi fu însărcinat de acesta cu diferite slujbe înalte.

In timpul ocupaţiei ruseşti din 1813, conduse trei ministere. Are multe simpatii în Rusia şi printre clerul înalt.

Culoarea politică nu ş'a dat-o pe faţă până în prezent. Pe lista eventualilor candidaţi la domnie a fost trecut numai de Domnitorul Ghica.

Incheere:

Deoarece de la început, candidaţilor la demnitatea de Domn, nu li s'a cerut nimic altceva de cât favoarea ce ştiau să şi-o dobândească la Petersburg şi Constantinopol, din această cauză aceştia până acum nu se căsnesc decât pentru împlinirea acesteia, lipsindu-le în majoritate orice iscusinţă în conducerea ţărei.

Din această cauză nu există nici un singur candidat care să se bucure de simpatia generală şi de aceia, cu ocazia alegerilor pentru Domnie, partidele se duşmănesc între ele ajungând până la scandal, şi rămânând fiecare cu partizanul lor, nici un candidat nefiind în stare să câştige oameni din partidele adverse.

Dacă însfârşit se va întâmpla să se facă alegerea Domnului, este de dorit ca ea să nu fie mărginită la candidaţi ce au drept după regulamentul organic, iar în caz de neînţelegere să se menţină guvernul provizoriu până când diferitele partide se vor hotărî în comun pentru un candidat.

Iaşi 17 Ianuarie 1856

ss Stokera K. K. Bevoll. *ü.*
Landeskommissär.

Memoriul pentru Moldova este mai puţin realist pentru interesele Austriei. Stokera se mărgineşte să înainteze lista persoanelor ce ar avea şanse în caz de candidare la demnitatea de Domn, lăsând pe acei din Viena să hotărască cele ce vor găsi de cuviinţă.

S'a înşelat şi acesta în aprecieri căci curentul unionist început aici şi susţinut de marele Kogălniceanu, Alecsandri şi Mitropolitul ţărei, alegând o persoană pe care memoriul acesta nici nu pomeneşte.

S'a adeverit şi aici dictonul că „omul propune şi Dumnezeu dispune".

Mih. Popescu

RECENZII

O carte despre Lenin

Cartea aceasta aparține unui publicist *german* **Valeriu Marcu** și a apărut în editura *Paul List* din Leipzig; Conține ilustrațiuni din care unele sunt noui și interesante. Zugrăvește, chipul lui Lenin în legătură cu evenimentele ultimelor trei decenii din Rusia. Are un aspect frumos. E scrisă cu talent și ține pe cititor legat de citirea celor 356 de pagini. Și totuși nu-l satisface.

Dar să facem aici, o remarcă: prin ce complex de împrejurări, *un român*, **Valeriu Marcu**, a devenit publicist *german*, cunoscător al Rusiei și biograf al lui Lenin? Nu cumva se va găsi cineva, care îl cunoaște, care ar putea să ni-l caracterizeze și să descifreze enigma personalității acestui evident intim al mișcării comuniste - revoluționare din Germania și din Rusia, timp de trei decenii?...

Așadar, cartea lui Valeriu Marcu e atât de interesantă, și totuși nu e în stare să-l satisfacă pe cititor? De ce? Răspunsul la aceasta întrebare nu poate fi dat, decât de acei, care cunosc Rusia și îi pricep tragedia.

Faptul că Valeriu Marcu îl lasă nesatisfăcut pe cititor, se explică nu prin aceia, că autorul e pătruns de o vădită simpatie (deși nu tocmai profundă și nici prea sugestivă), pentru Lenin, adică pentru un om, care e *„erou al unui roman politic"*, scris și trăit **nu pentru noi**. Lipsa de satisfacție pentru cititori decurge din constatarea că, cu tot talentul autorului, figura lui Lenin rămâne nelămurită iar capetele-i spirituale — nelegate unele de altele.

Lenin e de nepriceput la acest nou biograf al său. Lenin nu e rezumat și extras aci neștirbit din contraziceri. Nu e construit integral din materialele dificile cum sunt: utopismul pedeoparte și realismul pedealtăparte, atât de caracteristice pentru Lenin cași celelalte trăsături și concepții ale lui:

fanatismul unui maximalist extaziat;

inclinația permanentă spre transacții oportuniste și compromisuri lipsite de simțul rușinei;

credința nestrămutată în idealul lui social; și surâsul sceptic și viclean al buzelor sale...

In cartea lui Marcu, Lenin dă multă atenție orișicărei persoane individuale, dar tot el n'are într'însul nimic duios sau măcar uman: ucide cu sânge rece, mii, zeci de mii, sute de mii de oameni cu ajutorul teroarei, și nu privește la pierzania rusească decât ca la o *„devastare produsă de o epidemie în mijlocul lumii de muște"*.. Despre aceasta din urmă insectă, acelaș Valeriu Marcu își mai aduce aminte încă odată; atunci când își compară eroul cu o „muscă, care s'a răsculat împotriva globului pământesc pentru a-l arunca în aer"...

Cititorul mai rămâne nesatisfăcut fiindcă e impresionat şi influenţat negativ de tonul acestei cărţi, ton desgheţat, uşor şi vesel. Da, tocmai *vesel* vorbeşte acest scriitor „german" despre tragedia rusească! El lasă frâul liber spiritelor lui destul de talentate; escapadele-i verbale sunt surprinzătoare; schiţările-i sunt elegante; şi toată maniera lui de a le expune, pitorească, căutată şi capricioasă, trece foarte des la cochetărie literară.

E natural deci, ca un astfel de stil să-i prezideze lui Valeriu Marcu raporturile lui intelectuale nu numai cu Rusia, dar şi cu istoria în genere. Paginele cărţii şi le-a imbibat el cu veninul fin al ironi i. Fără această ironie, radicalismul dulceag al autorului ar fi fost şi mai insuportabil — acel radicalism european pe contul Ruşilor păţiţi, împărtăşit de Valeriu Marcu cu numeroşii intelectuali marcanţii din Europa — spectato i străini ai nenorocirilor catastrofale ruseşti.

Snob al stilului, mare amator al fioriturilor filosofice şi psihologice — în majoritate amuzante şi frumoase, Valeriu Marcu mai e şi proprietar al unor amănunte şi tălmăciri foarte nimerite: manevrează, cu supremă dezinvoltură, cu detaliile istorice ruseşti cele mai noui. E bine informat asupra amănuntelor picante, însă...., în fond el nu cunoaşte Rusia şi nu i-a pătruns adâncimea. Alunecă uşor şi abil peste suprafaţa ei, dar prejudecăţile şi spiritul străin îl însoţesc în aceasta patinare, ca un cort permanent, ca un frunziş abundent, de subt care autorul se uită, când la dreapta şi stânga, când inainte şi îndărăt; deci, nu vede realitatea şi istoria Rusiei decât din poziţiunea acestui cort ambulant, — după cum atâţia alţii văd ţara lor proprie sau orice ţară străină — de la fereastra vagonului în neîncetata lui deplasare.....

Acestea zise deocamdată, vom reveni în numărul viitor pe larg asupra acestei cărţi şi, poate, asupra personalităţii lui Valeriu Marcu — *român ? — german ?...*

A.

Despre „Divina Proporţie". Matila C. GHIKA: „Esthétique des proportions dans la nature et dans les arts". N. R. F. 1927.

Există un tablou pictat de Giacopo Barbari: un călugăr Franciscan cu o glugă lăsată pe frunte; pe fondul negru al tabloului, alături de chipul sever al Franciscanului, sclipeşte spălăcit un mare cristal întunecos; înaintea călugărului, pe marginea unui „in-folio" se află *„corpul — cel mai nobil dintre toate corpurile regulate — numit „dodecaedru"*, tăiat în marmoră albă şi limitat de pentagoane regulate...

E Luca Pacioli, autorul tratatului despre „Divina Proporţie", amicul lui Alberti şi al lui Leonardo d'a Vinci, pe care, în Bologna, l'a vizitat Dürer cu scopul special de a fi iniţiat în toată profunzimea „perspectivei tainice".

Principiul „Secţiunii de Aur" (sau „Divina Proporţie") a atras atenţiunea, în toate epocile civilizaţiei, din partea artiştilor şi a savanţilor. Discuţiile asupra importanţei acestui principiu pentru arhitectură le găsim şi la cei mai vechi autori ai antichităţii. Apoi şi „zidarii" cei mari ai Evului Mediu l'au cunoscut şi l'au lăsat moştenire arhitecţilor Renaşterii.

In secolele XV, XVI şi XVII, interesul fascinator provocat de „Divina Proporţie" îşi ajunsese apogeul: fermecaţi de marea ei taină, au scris şi au comentat-o nu numai pictorii de talia lui Dürer, ci până şi savantul Kepler a căutat s'o aplice cercetărilor Naturii. In zilele noastre, în legătură cu operele lui Cook, lui Hambage şi lui Lund, celebru arheolog norvegian, se observă un nou val de interes palpitant faţă de „teoria proporţiilor".

Dar să ne aducem aminte: ce anume se numeşte „Secţiunea de Aur“? E o astfel de diviziune în două părţi a unei bucăţi de linie dreaptă, când partea mai mare se referă la partea mai mică, ca bucata întreagă — la partea mai mare. Dacă vom numi partea mai mare: a, iar acea mai mică: b, — vom avea o următoare ecuaţie algebrică:

$$\frac{a}{b} = \frac{a+b}{a}$$

Aceasta e „Divina Proporţie“ a lui Pacioli, şi e, în acelaş timp, cea mai simplă dintre toate proporţiile imaginabile; fiindcă o bucată de linie dreaptă prezintă cea mai simplă figură divizibilă, iar „Secţiunea de Aur“ e singura diviziune posibilă a unei linii drepte, care condiţionează raportul proporţional între linia însăşi şi părţile ei (dacă i-am exclude diviziunea la mijloc, în două jumătăţi egale).

Cartea d-lui Matila C. Ghyka, tratând despre „Estetica Proporţiei“, poate fi uşor numită: „Tratat asupra Divinei Proporţii“, la fel cu opera predecesorului său italian. La baza acestei expuneri, adică la baza „Geometriei Estetice“ în tălmăcirea d-lui M. C. Ghyka, e pus principiul „Secţiunei de Aur“ sau — *principiul simetriei a-simetrice* (după cum autorul îl numeşte uneori). Acest principiu e aplicat de d. Ghyka nu numai liniilor drepte, ci şi cazurilor de măsurare a volumelor şi a suprafeţelor plane. Numărul iraţional (F=1,618...), exprimând raportul bucăţilor *a* şi *b*, se află şi la baza raporturilor dintre elementele celor mai variate figuri geometrice, ca de pildă — în toate figurile bazate pe pentagonul regulat.

Tocmai de aceste figuri se foloseşte d. Ghyka pentru cercetarea atât a monumentelor arhitecturale cât şi a morfologiei Naturii, mai ales în ce priveşte botanica şi cristalografia. D-l Ghyka e convins de necesitatea ştiinţei exacte în domeniul artelor plastice; el cere o disciplină şi o învăţătură precisă asupra armoniei şi a proporţiilor.

In ultimele capitole ale acestei cărţi, autorul caută să dovedească că toate epocile în care înflorea arhitectura (Egipt, Grecia, Gotica, Renaşterea), au fost şi epoci de procedee ştiinţifice-geometrice în rezolvarea problemelor arhitecturale. Numai în secolul trecut se vădeşte o complectă neglijare a acestor ştiinţe, deci şi a principiilor testate de epoca Renaşterii (ultima-i fază de înflorire).

Ca rezultat, avem decăderea extremă a zidăritului, şi bazarul arhitectural al secolului al XIX-lea... a... n...

Bilete de Papagal.

In articolul program din primul număr al „*Biletelor de Papagal*“ *d. Tudor Arghezi* scrie c'a vrut să scoată o revistă — purice.

Liliputanele bilete sunt într'adevăr spirituale, agere şi iuţi. Ele constitue în lumea tipografică ceiace reprezintă puricele în lumea de carne şi de oase.

Ritmul în care sunt scrise, precum şi materialul interesant şi variat cel prezintă zilnic cititorilor, au făcut să devie nelipsite de pe masa de recreaţie a orişicărui intelectual.

„*Biletele de Papagal*“ se bucură de colaborarea scriitorilor: F Aderca, Al. Bilciurescu, Romulus Dianu, Horia Bottea, Al. O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu, Otilia Cazimir, N. D. Cocea, D. Pătrăşcanu, Sergiu Dan, Sărmanul Klopstock, etc.

Cu această colaborare plină de pitoresc ce are în frunte pe T. Arghezi, revista în scurt timp a avut un succes răsunător; succes

material și moral! Aceasta constitue un eveniment fericit în analele noastre literare precum și'n epoca acută de criză prin care trecem.

Fără subvenție, fără încurajarea oficialității, *„Biletele de Papagal“* s'au impus. Scriitorii în fine au tribuna lor.

D-l Arghezi a introdus o inovație: câte un publicist scrie un număr în întregime.

Otilia Cazimir, F. Aderca, Arghezi și Ionel Teodoreanu au scris astfel câte un *„Bilet de Papagal“*.

Că există cititorii în Țara Românească, a dovedit-o strălucit apariția *„Biletelor de Papagal“*. Avem un public dornic de-a citi, el nu este exigent decât în privința calității. De aceea multe cărți și reviste se ofilesc în vitrină ca niște flori nebăgate în seamă de nimeni.

Aida Vrioni: *Și zilele grăesc*
cu desene de Nadia Grossman — Bulyghin
edit. Cartea Românească

Despre literatura feminină s'au scris pogoane întregi de hârtie. Acest subiect ar fi putut cădea în desuetudine, dacă numeroșii săi detractori nu l-ar fi pus vecinic pe orizontul actualității.

Mulți critici au confundat literatura feminină cu feminismul însu-și, reproșând scriitoarelor lipsa unei discipline de cugetare, precum și o atitudine prea nonșalantă în fața vieții.

Punând scrisului femeiesc eticheta diletantismului, ei au refuzat să recunoască tuturor publicistelor titlul de scriitoare autentice.

Totuși când arta românească e reprezentată în poezie prin Ottilia Cazimir, în proză prin Lucia Mantu și'n plastică prin Nina Arbore, nu mai e posibil să negăm că aportul feminin este azi considerabil.

Théophile Gantier spuneà cândva într'o spirituală causerie că'n artă stilul e totul, fie că îmbracă haina ritmului, a marmurei, a culoarei, ori a sunetului.

Intr'adevăr citind ultimul roman al doamnei Aida Vrioni, ne convingem de acest adevăr, savurând stilul d-sale. delicat, poetic și limpede ca un cristal.

Abordând un subiect demn de Marcel Proust, autoarea disecă cele mai complexe stări psihologice.

Zilele prind graiu ca să protesteze împotriva împărțirii arbitrare făcută de oameni: *Trebue să se înțeleagă odată că, deși suntem cunoscute sub numele generic de zile, nu ne aseamănăm de fel una cu alta.* ***Puțin*** *inventivi, oamenii ne-au dat numai șapte nume; ca și cum eu, joia de azi, sunt acelaș lucru cu joile trecute, sau cu cele viitoare!“*

Astfel zilele prind graiu, începând să-și povestească vieața...

*

E demn de relevat curajul cu care o scriitoare, lăsând la o parte subiectele mondene și frivole, abordează un gen atât de dificil și de ingrat, lansat de Marcel Proust.

Originalitatea acestui subiect tentează pe cititorul cult, și „graiul zilelor“ — graiu complex și ciudat — trezește interes chiar și 'n mințile cele ma blazate.

Dacă doamna Aida Vrioni n'a căutat un succes facil de librărie, ci unul pur moral, poate fi sigură de izbândă. Cititorul de cultură mediocră nu va citi cartea, negăsind în ea elementele favorite ale vulgului: adulterul, violul, libertinajul și incestul — flori de viciu — care cresc în grădina societății contimporane.

Stejar Ionescu: *Domnul dela Murano*
edit. „Viața Românească“ 1928

In galeria tinerilor noștri scriitori, d-l Stejar Ionescu și-a câștigat un loc aparte.

Nuvelele publicate în „Viața Românească“ și'n „Adevărul Literar“ au dovedit publicului cititor că pe firmamentul beletristic a apărut o nouă stea.

Scrise subt forma subiectivă de memorii-jurnal nuvelele] au ca subiect eternul feminin, care se concretizează fie sub forma unei pisici capriţioase ce revoluţionează liniştea acoperişurilor, ori sub forma Catiuşei — femeiuşcă ciudată — venită brusc în menajul tihnit a unui tânăr burlac,

Prin stil d-l Stejar ne amintește uneori pe Sadoveanu, însă un Sadoveanu mai „modern“ cu imagini îndrăznețe care ar putea figura cu succes într'o poezie de Philippide sau de Demostene Botez!

Cunoașterea sufletului feminin este desigur apanajul Don-Juanilor. In această privință Casanova a fost cel mai mare psiholog. Trebue însă multă rutină și experiență. D-l Stejar e, credem, prea tânăr ca s'o aibe: Și de aceea probabil nuvelele d-sale sunt scrise într'o formă atât de obiectivă. Le-ai crede uneori pagini rupte dintr'un jurnal intim.

Când d-l Stejar Ionescu nu va mai apare în dosul personagiilor sale, trăgând sforile și suflându-le replica cuvenită, când va aborda nuvela în stil mare, nuvela pur obiectivă și cu personagii devenite tipuri caracteristice, atunci d-sa, cu drept cuvânt, va ieși complect din diletantism, devenind un scriitor autentic.

Talentul d-sale e un arsenal complex și bogat în resurse, pe care d-sa trebue să-l supravegheze sever și să-l șlefuiască harnic ca pe un diamant brut.

Cu aceste rezerve, „Domnul dela Murano“ rămâne una dintre cărțile serioase ale vitrinei românești din ultimul timp.

A. B.

Gh. Nichita: *Destrămare* (poezii).

Volumul aduce note noui în inspirație:

Inchisă'n noapte grea, apăsătoare,
Neliniștita lavă clocotește
Și izbucnind, în scoarța sa izbește,
Din veșnica dorință către soare.
(Vulcanul)

Acestui fapt, se pare, că autorul i-a închinat întreaga-i stăruință. Și a reușit, în bună parte. Tehnica însă, mai păstrează ceva din procedeele inerente începătorilor, chiar în bucățile cu accente sensibile: Toamna, Două ape. D. Nichita își îndepărtează parcă, voit, consacrarea d-sale ca poet autentic, din cauza că preferă subiecte îndrăznețe și neglijează să făurească un aliaj propriu de idei și de stil, înlocuindu-l încă, și în acest volum, prin lesturi versificate...

Eugen Relgis: *Melodiile tăcerii.*

Autorul este de mult cunoscut și apreciat încă dela primul volum apărut prin 1913. De atunci talentul i s'a cristalizat și oprit asupra nobilelor idei umanitariste, care se reflectă în majoritatea scrierilor

sale, sociologice caşi literare. Cu drept cuvânt, putem afirma că domnia sa picură idei ştiinţifice în literatură şi frumuseţile literare în ştiinţă.

In „melodiile tăcerii" cântă atmosfera de misticism pe care ne-o inspiră liniştea. Cuprinsul şi stilul insuflă lectorului vagi nostalgii. Fiorul talentului străbate întregul volum.

Simona Basarab: *Robii pământului.*

Apariţia autoarei, în arena scrisului, a făcut pe vremuri, nu îndepărtate, vâlvă, — s'a iscat nedumeriri asupra originei. Nu ştim dacă misterul a fost însă desvăluit. Un talent autentic, poate nu destul de lucrat, s'a impus deodată. A debutat cu poezii viguroase şi originale ca subiect.

Şi volumul „Robii Pământului" păstrează oarecum calităţile şi scăderile debutului.

Cei mici, umili, slujesc de subiect autoarei, pentru a-i înconjura cu mila şi talentul ei. Darul observaţiei este bine stăpânit. O lectură bogată, ar fi pentru talentul Simonei Basarab, ca ploaia abundentă îndată după semănat.

C. C. Petrovici.

Emil Vîrtosu: *Tudor Vladimirescu*
Editura Casei Şcoalelor.

Despre activitatea lui Tudor Vladimirescu în anul 1821 d-l E. Vîrtosu dă la iveală o serie de documente noi, cele mai multe din archiva principelui Constantin Basarab-Brâncoveanu, însoţite de trei studii şi de glose.

Deosebit de importantă este corespondenţa inedită dintre Căpitanul Pandurilor şi Marele Vistier Alexandru Filipescu, poreclit Vulpe, care aruncă o lumină nouă asupra relaţiunilor Divanului cu mişcarea revoluţionară.

Intr'un studiu documentat, autorul, după ce cercetează numeroase izvoare, stabileşte cu certitudine că Tudor Vladimirescu a sosit la Cotroceni în ziua de 16 Martie şi până la 21 Martie a negociat cu boerimea pentru a lămuri situaţia şi a împăcă ambele tabere; iar în ziua de 21 la ora 2 după amiază, a intrat în Bucureşti. Reconcilierea a fost confirmată prin „Cartea de adeverire" din partea Boerilor şi „Jurământul lui Theodor" din 23 Martie (p. 81) în care, după ce jură că nu „voi cugeta, nici de faţă, nici prin chip de viclenie, asupra vieţii şi a cinstii cuiva şi din patrioţii mei, s'au asupra hrăpirii averii sale" recunoaşte „vremelnica stăpânirea ţării", promiţându-i concursul său şi al oştirii sale, cu condiţia însă ca acesta să aibă îngrijire pentru norod, ferindu-l „de ori ce jaf şi nedreptate".

După părerea d-lui Vârtosu, caracterul mişcării, la început pur social, a evoluat spre unul naţional-social, sfârşind prin a deveni naţional pur, „din nevoia de consolidare politică şi legalizare a mişcării, demonstrând astfel în ce mare măsură posedă Tudor simţul politic".

Relaţiunile dintre Vladimirescu şi Gheorghe Lazăr sunt privite dintr'un punct de vedere nou, punând în evidenţă lipsa de încredere şi rezerva ce acest mare cărturar şi însufleţit patriot, apărător însă la ordinei constituite, le-a arătat faţă de revoluţia Pandurilor.

O nouă contribuţie ni se aduce în notele despre cancelaria lui Tudor, în care autorul se ocupă de proclamaţiile, de grămăticiie, de scriitorii pe care îi avea în jurul său şi de organizarea propagandei revoluţionare.

Interesant este raportul sfatului administrativ al Țării Româneștî din 1832 către generalul Paul Dimitrievici Kisseleff, relativ la cererea Vornicului Alexandru Filipescu zis Vulpe, de a i se plăti suma de 286.894 piaștri cu cari a împrumutat Țara în zilele de grea cumpănă ale anului 1821, când mai toți Boerii se retrăseseră în Transilvania (vezi lista „Boerilor cei mari câți au intrat în Brașov la leat 1821 și cei ce s'au aflat în București, când au intrat oștirile turcești, la Maiu 15 — p. 19), după ce fusese cooptat Mare Vistier de către Căimăcănia compusă din Mitropolitul Dionisie, Grigore Băleanu, Grigore Filipescu. Constantin Samurcaș, Iordache Slătineanu, Gheorghe Filipescu, C. Negri, S. Vogoride.

Prin bogatul material bibliografic, compus din documente, memorii, anale, iconografie, care cuprinde și toate operile literare inspirate de epopea lui Tudor, d-l Vîrtosu pune la dispoziția cercetătorilor un câmp larg de investigație în această epocă scurtă în timp, însă cuprinzătoare în fapte hotărâtoare pentru evoluția neamului nostru.

S. T. S.

Marian (Liviu): *B. P. Hașdeu și M. Eminescu.* Chișinău 1927, Tipografia eparhială, 31 pag.

Această broșură ne vine din Basarabia, unde, face bine autorul că desvoltă o așa de intensă activitate literară românească. Broșura are și mult material informativ și deaceea ar fi trebuit mai bine sistematizat.

Studiul *s'ar putea* împărți în două părți *deosebite.* Intâia: o adevărată *paralelă* între Eminescu și Hașdeu. A doua: *aprețieri reciproce*, făcute asupra operelor, de chiar Eminescu și Hașdeu.

H. a fost luptător, E. vizionar sfios. E. a fost fin și nevendicativ, H. grosolan și neiertător. Ambii se desvoltă la școala lui *Aron Pumnul* din Bucovina, căruia ambii îi dedică poezii. H. atinge fericirea, E. nu; Ambii trăiesc în izolare și sunt cântăreți ai trecutului. Au aceleași antipatii: Turcii, Fanarioții, Rușii, Evreii. Apropie *Doina* lui E. de *Drumul de fier* a lui H. Iată deci multe puncte de asemănare între aprigul dușman al Junimiștilor și un Junimist de frunte.

Aceste însușiri, urmărite paralel, sunt *întrerupte* de autor prin aprețierile ce-și fac, reciproc, unul altuia. E. este omul obiectiv, cu vorba măsurată: laudă pe H. ca dramaturg în 1870 (*Familia* din B. Pesta), după ce *Carp* condamnase *Răsvan și Vidra.*

Hașdeu e flexibil și nehotărît, obiectiv dar și pătimaș după cum dictau raporturile lui cu „Junimea". Laudă pe Eminescu în *Sarcasm și Ideal* 1897, pag. 152 și spune că el a umbrit faima lui Alecsandri, pentruca în *Revista nouă* 1892 p. 206 să spuie: „umbra e tot umbră", Eminescu nu poate umple golul lăsat de Alecsandri, care murise.

Aprețiază la E. mai mult poezia lui satirico-filozofică, condamnă pesimismul și spune că E. căuta forma. Oricât se silește autorul să ne convingă de Hașdeu că a înțeles opera lui Eminescu, nu putem conchide la aceasta, când știm patima cu care scria în *Dumnezeu* versuri cu:

Virgiliu și Horațiu n'au stat a făuri
Pe *Tisa plânsu-mi-s'a*, sonore chițibușuri.

Cartojan (N.) *Contribuțiuni privitoare la originile liricii românești în Principate*, (Extras din „*Revista filologică*" I (1927) Cernăuți 1927, pag. 189—206 și un fac-simil.

Toate lucrările d-lui Cartojan se prezintă cu două calități fundamentale: aprofundarea *completă* a chestiunii și sugerarea de *probleme*

nouă istorico-literare. Lucrează cu aceiaşi preciziune în domeniul literaturii noi, cât şi vechi.

In studiul acesta autorul aduce contribuţiuni şi puncte nouă de vedere în judecarea originii liricii româneşti.

Intâi: *adânceşte*, pe baza materialului inedit din manuscrisele Academiei Române, *conexiunea poeziei lirice dela începutul sec. XIX cu literatura populară.* Pela 1800—1810, un dascăl anonim al bisericii Maica Precista din Buc. copiază, sau compune, poezii în româneşte, de factură populară, ale căror motive se găsesc în literatura populară sau prelucrate în literatura cultă, de mai târziu (Ex. Anton Panu.) Adaogă că nu numai lăutarii transmiteau motivele poetice, dar şi profesorii de muzică din casele boiereşti.

Al doilea: manuscrisele numeroase din colecţia Academiei, în limbile greacă şi română (cum de ex. ms. lui *Gh. H. Peşacov*) dovedesc că poezia neo-grecească stă la baza liricii noastre. Asemenea poezia turcească ar trebui judecată comparativ cu lirica noastră începătoare.

Al treilea: Lirica erotică română nu-şi are începutul în opera lui Conachi sau Milo (1802), ci, după cercetările din manuscrise, cu mult mai înainte. Aşa, găseşte manuscrisul 1629 Ac. Rom. *copiat* de moldoveanul *Popa Ioniţă* în 1778, plin de stihuri lirice-erotice. Arătând caracterul popular şi sensual-erotic al acestor stihuri, d-l Cartojan aduce interesante contribuţiuni asupra *raporturilor dintre literatura veche românească şi literatura populară.* Astfel, motivul popular al *amărâtei turturici* a lui E. Văcărescu îşi găseşte origina, nu în fragmentul *Fiziologului* (1777) publicat de Gaster (în Archivio glattologico italiano, X) ci „cea mai veche versiune scrisă a legendei se găseşte în textul *Albinuşei,* copiat la 1620 de *Popa Ion Românul,* în satul Sâmpetru din Hunedoara". Această versiune cunoscută din *Albinuşa,* derivă, la rându-i, dintr'un prototip occidental din veacul al XIII-lea.

Analizează apoi conţinutul m-ssului lui *Popa Ioniţă,* care cuprinde bucăţi erotice, elegiace, hazlii şi epigrame chiar.

Studiul ca toate lucrările d-lui Cartojan — aduce preţioase contribuţiuni în judecarea literaturei noastre, mai ales cea veche.

Cartojan N. *Alăuta românească — Intâia revistă literară a Moldovei* (Extras din „Omagiu lui I. Bianu") Buc. 1927, 30 pag.

Cu aceiaşi siguranţă lucrează autorul şi în domeniul literaturii moderne. Aci, ne dă un studiu, la lumina documentelor inedite, asupra *Alăutei româneşti* dovedind că la *14 Martie 1837* a apărut primul număr, dar numai ca *supliment literar* la *Albina* lui Asachi. Ca supliment, *Alăuta* a ieşit în 7 numere, ultimul fiind în *3 Februarie 1838.* Cam pela 15 Martie 1838, Kogălniceanu era în Iaşi, întors din Berlin, iar la *1 Iulie 1838* apare *Alăuta românească sub nouă formă* şi sub direcţiunea lui Kogălniceanu, după cum ne-o dovedeşte însuşi autogaful lui Kogălniceanu, cuprinzând titlul şi materia primului număr. Aci d-l Cartojan rectifică pe d-l Eug. Lovinescu, care consideră autograful ca simplă *copie manuscrisă.* (Ms. 3740 B. A. R.)

Autorul analizează amănunţit conţinutul numerelor, punând în lumină multe articole scăpate din vedere altor istorici literari.

Apoi, după cercetările d-lui Cartojan, *Alăuta* încetează să mai apară odată cu No. 5 din Septembrie, din cauza articolului„ *Filosofia visului*, scrisă de un rus, filosof a naturii. Articolul nu este — cum s'a spus — o traducere de Kogălniceanu, ci „este o prelucrare originală a lui Kogălniceanu. după articolul scriitorului rus, de origine po-

loneză, Tadeu Bulgarin", articol, care apăruse în revista germană din Berlin, *Magazin für die Literatur des Auslandes*, numărul din 25 Ianuarie 1837. Prelucrarea lui Kogălniceanu introducea aluziuni satirice la adresa consulului rus Kotzebue, şi deaceea luă o pedeapsă de o lună închisoare.

Acela care odată, în *Conv. lit.*, ne-a arătat vieaţa *Propăşirei*, acuma ne arată vieaţa altei reviste tot aşa de puţin cunoscută, până la cercetarea d-lui Cartojan.

Simionescu Dan
Asistent Universitar

FAPTE

Omagiul lui I. Al. Brătescu-Voineşti

La sărbătorirea d-lui I. Al. Brătescu-Voineşti în seara de 26 Ianuarie 1928, în sala „Ateneului Român“ din Bucureşti, sărbătorire organizată de către „Societatea scriitorilor români“, d. I. Rădulescu-Pogoneanu a rostit în numele revistei noastre următoarele cuvinte:

Aduc din partea *Convorbirilor Literare* expresiunea profundei afecţiuni şi recunoştinţe ce o păstrează strălucitului scriitor care în cercul lor şi-a luat sborul.

Brătescu-Voineşti e un scriitor de rassă. Marile lui însuşiri sufleteşti, care-l fac să fie în mijlocul neamului nostru un exemplar rar de aleasă umanitate, şi ca om de societate şi ca scriitor, vin din depărtate adâncuri străbune şi s'au înfiripat în mijlocul unei vieţi de familie de o superioară armonie.

Privirea sa iubitoare asupra oamenilor şi a lumei, bunătatea şi nobila concepţie de vieaţă ce se desprinde din scrisul său, distincţia sa sufletească, incomparabilul său talent de povestitor — sunt zestrea pe care i-au dăruit-o părinţii şi strămoşii. Ar fi avut-o, oricare ar fi fost mai târziu oamenii cu care s'a întâlnit şi în mijlocul cărora a vieţuit. Norocul însă a făcut ca tânărul cu aceste binecuvântate însuşiri să vină în apropierea unui mare animator de talente şi în acelaşi timp un neîntrecut îndrumător, un mare educator.

La cursurile de filozofie ale lui Titu Maiorescu, neuitate, unice, s'a trezit în tânărul student în drept chemarea de cugetător şi de scriitor. Apoi, prin afecţiunea şi în intimitatea acestui suflet bogat de cultură şi de educaţie euro-

peană și de un așà de desăvârșit gust, și în cercul celor din jurul „Convorbirilor Literare“ — în care, din generația întemeietorilor, pe lângă vecinic seninul și fermecătorul Titu Maiorescu, erau încă Iacob Negruzzi, I. A. Cantacuzino, traducătorul lui Schopenhauer în franțuzește, Petre Carp — au înflorit și s'au desăvârșit darurile de acasă ale tânărului scriitor.

Cât datorește Brătescu-Voinești lui Titu Maiorescu, cât îi datorăm noi toți prin el, pentru formațiunea sa literară, nimeni nu a spus-o cu mai multă sinceritate și autoritate decât însuși Brătescu, în mișcătoarea sa cuvântare de acum un an, la serbarea de 60 de ani dela apariția *Convorbirilor*.

Nimeni nu s'a apropiat de Maiorescu fără să primească un spor sufletesc în ființa sa. In câți a deșteptat chemări, pe câți i-a călăuzit în formarea gustului și a culturii, ce parte are el în scrisul unora din cei mai mari ai literaturii noastre! Nici odată însă el nu a spus vreun cuvânt despre aceasta — cuvântul „eu“ nu cred să se afle în vreun articol al lui Titu Maiorescu — în deosebire de alții, mărunți epigoni, care nu obosesc a vorbì într'una despre sine și despre închipuita lor influență asupra scriitorilor!

Erà dela început o afinitate morală, de gust și de educație, între Maiorescu și Brătescu; dar cât trebuie să fi agonisit un suflet ca al său din conversația, din sfaturile și din îndemnările unei minți și unui caracter ca ale lui Titu Maiorescu!

Dacă legătura duioasă cu pământul natal și cu ce e mai profund și mai cald în felul de vieață al neamului nostru, în toate clasele lui sociale, e una din trăsăturile originare ale scrisului lui Brătescu-Voinești, — aplecarea sa spre o privire filozofică a întâmplărilor vieței și a aspectelor naturei, familiarizarea cu literatura și cugetarea apuseană, sobrietatea sa de expresie și arta sa de compoziție s'au rafinat și s'au adâncit în intimitatea lui Titu Maiorescu.

Brătescu-Voinești este astăzi, împreună cu autorul admirabililor „Oameni dela munte“ și încă doi-trei scriitori din genereția sa, cel care, prin contact personal cu Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi, înfățișază în mijlocul prefacerilor

aduse de succesiunea generațiilor, o continuitate directă a literaturii noastre clasice.

Pornind dela Constantin Negruzzi, Bălcescu, Alexandrescu, Alecsandri, Odobescu, Maiorescu, trecând prin Eminescu și Creangă, apoi prin Duiliu Zamfirescu, în Brătescu-Voinești, literatura noastră continuă nobila tradiție a unui scris însuflețit de idealism pătruns de spiritul de măsură, de bun-gust, de cuviință, de distincție, de sentimentul marei răspunderi de educator al națiunii ce e legată de vorba și fapta oricărui conducător, oricărui scriitor cu prestigiu.

Ii suntem recunoscători că, în perindarea curentelor și a modelor literare, adesea străine vieței noastre, a rămas credincios sie însuși, credincios înțelegerei înalte a misiunii de scriitor, avântului din anii fericiți ai tinereței, dăruindu-ne astfel o comoară de vecinică încântare și înălțare sufletească a tuturor celor ce-l vor cetì și mai ales a tinerimei.

Ii dorim ani mulți încă, spre a sporì această nepieritoare comoară.

I. Rădulescu-Pogoneanu.

Rusologie

UN REGE LA MOSCOVA

Ce-i drept, Amanulla — Regele Afganistanului — nu e un rege burghez, democrat sau constituţional, ci un monarh oriental — „Padişah“ — stăpân al unuia dintre acele popoare pentru care bolşevicii dela Cremlin poartă o deosebită grijă, văzând într'însele pe eventuali aliaţi împotriva Europei.... Şi totuşi, ce de recepţii, ce fast, ce curtenire — s'au desfăşurat pentru acest despot exotic, în capitala „Republicii Sovietice Socialiste a Muncitorilor şi Ţăranilor“ !...

Da, ispita şi seducţia au fost considerabile de astă dată pentru toată lumea comunistă a fostei Rusii ! Publiciştii sovietici au învins, desigur, nişte dificultăţi imense, când s'au însărcinat (şi executat !) să explice tuturor proletarilor conştienţi şi inconştienţi, posibilitatea unui astfel de caz : un Rege la Moscova !

De zece ani, locuitorilor Rusiei Sovietice li se bagă forţat în cap următoarele: Dacă „Burjuiul“ e cel mai mare rău din Univers, şi dacă regimurile democratice parlamentare sunt nişte minciuni şi pacoste supreme, — mai există ceva şi mai şi, incomparabil, de sublimă scârboşenie : monarhia sub toate aspectele ei !...

Monarhii, oricum s'ar numi (pentru „Padişahi“ nu se făcea nici o excepţie !) oricari ar fi ei : buni sau răi, umanitari sau cruzi, factori de fapte mari sau de catastrofe înspăimântătoare, — toţi erau puşi pe acelaşi nivel, toţi erau proclamaţi duşmani ai maselor şi popoarelor, cari trebue nimiciţi, exterminaţi.

Şi nici pentru monarhii din trecut, ideologia propagandistă bolşevică nu cunoştea vre-o excepţie : Petersburgul sau Petrogradul a încetat să existe, transformat în Leningrad, pentru ca poporul rus să dea uitării un geniu care a fost şi ţar. Timp de zece ani s'au luat măsuri draconice ca prin cărţi, manuale, opere muzicale — să fie stârpită memoria monarhilor glorificaţi de ştiinţa Istoriei şi cântaţi în legende şi reprezentaţii.

Numele şi chipul de „monarh“ nu trebuia să provoace fericiţilor cetăţeni ai Statului Sovietic decât un sentiment de scârbă şi dorinţa de a-l linşa sau „la zid !...“

Şi deodată, un Rege la Moscova! Un rege în carne şi oase, viu, veritabil, care nu pierde nimic din esenţa-i regească când e numit „Padişah". Şi a fost acest rege la Moscova nu într'o cuşcă, nu pentru ca poporul să-l judece, apoi să-l expuie batjocorei publice, legat de stâlpul infamiei, şi, însfârşit, să-l sfâşie; ci a sosit cu trenul care a aparţinut ţarului Nicolae II, şi e păzit cu străşnicie, înconjurat de demnitarii sovietici şi de mari onoruri....

Guvernul, care e întruparea însăşi a victoriei asupra scârboasei puteri monarhice, l'a salutat pe Regele Amanulla, spunându-i „Majestate"! Steagurile roşii ale armatei roşii ţărano-muncitoreşti, s'au aplecat de sute de ori în faţa acestei „Majestăţi". „Maestrul de Ceremonii" sau „Şeful de Protocol" din Moscova, tovarăşul profesor Florinschi a recurs la rămăşiţele curtezanilor ţarişti care au mai rămas în viaţă prin cine ştie ce minune, şi a reuşit să organizeze primirea lui Amanulla cu un ceremonial caşi cel practicat în Rusia acum 15 ani la curtea ţarului. Tovarăşa madam Colontai, ambasadoarea Sovietică din Norvegia, fiind de educaţie aristocratică, a fost ataşată şi ea la Regina Suraya....

Presa sovietică a descris cu mare entuziasm primirea lui Amanulla la Moscova. Şi dacă „unul şi indivizibilul" partid comunist, purces dela Marx, nu s'ar fi despicat în două din cauza „Troţchismului", am fi constatat astăzi, că Regele Afgan e primit de însuşi Beloborodov, ministrul de interne sovietic, care în 1918 a măcelărit, la Ecaterinburg, familia ţarului. Siguranţa-Inchiziţia Sovietică, care extermină până şi pe anarhiştii şi pe socialiştii ne-bolşevici, a organizat o pază draconică în jurul lui Amanulla cu suita lui de „derbedei-criminali" — toţi mari proprietari, stăpâni ai robilor-muncitori Afgani, generali cu uniforme şi decoraţii etc... Şi dacă Beloborodov şi Troţchi nu ar fi trecut în „opoziţie", Siguranţa s'ar fi îngrijit, poate, ca aceşti „regicizi" din 1918 să nu-l fi atins cumva în 1928 şi pe Amanulla?

Explicaţiile date prin presă de publiciştii „cazoni" Sovietici, cu ocazia vizitei lui Amanulla în Rusia, nu sunt şi nu pot fi convingătoare pentru „muncitorii" şi comuniştii, buimăciţi, un deceniu întreg, de principiile anti-monarhice şi anti-democratice predicate de pe toate tribunele.

Presa a recurs deci la artificii sofiste: Amanulla e un erou în lupta poporului Afgan pentru independenţă şi împotriva Angliei; el e devotat intereselor poporului, e duşman al imperialiştilor, e prieten sincer al Sovietelor, e mare luminător cultural al maselor etc...

„Insuşi" Cicerin a scris (ceiace face destul de rar) că Amanulla s'a devotat unei munci pozitive şi intense de civilizare a Afganistanului; că domnia lui a deschis o nouă pagină strălucită din istoria poporului Afgan....

Citind toate aceste complimente şi laude, cititorul proletar rus e obligat să ia drept adevărul sfânt tot ce e scris pe pagi-

nile ziarelor. Totuşi, acest cetitor poate să-şi pună şi unele întrebări destul de primejdioase: — Dacă Amanulla, deşi un rege, poate deschide pagini strălucite în istoria poporului Afgan prigonit; dacă Amanulla e primit la Moscova cu un fast care întrece cu mult primirile făcute celor mai celebri comunişti veniţi la congresele Internaţionalei Comuniste („Cominternului"), — atunci pot exista, deci, unii regi ne-criminali şi chiar foarte *utili* pentru unele popoare prigonite?!

Şi dacă tocmai Amanulla e un astfel de monarh „util", atunci de ce numai Afganistan are capacitatea de a naşte astfel de fenomene excepţionale şi fericite? De ce să nu admitem că şi alte ţări au avut şi mai pot avea nişte monarhi nu tocmai inferiori lui Amanulla? De ce să nu presupunem că şi unii ţari au făcut pentru Rusia nu mai puţin decât Amanulla pentru poporul Afgan? — Petru I, Ecaterina II, Alexandru II, etc...?.... Se mai poate admite că în viitor până şi Uniunea Sovietică va naşte nu numai pe un Lenin sau pe un Stalin, ci şi un oarecare nobil şi bun Amanulla?!...

Proletarii ruşi mai pot raţiona şi mai departe. Dacă aşa e cu Amanulla, atunci de ce *toţi* monarhii sunt decretaţi cei mai criminali dintre oameni şi însăşi amintirea lor trebuie ştearsă din sufletul poporului? Şi de ce astăzi presa, conducătorii bolşevici şi propagandiştii comunişti, afirmă ceva opus şi contrar celor ce au vorbit şi insistat în cursul ultimilor zece ani? Aha, deci bolşevicii sau mint astăzi, sau au minţit până acuma? Deci, luptând împotriva monarhilor, ei au urmărit nu excluziv interesele popoarelor, ci şi interesele lor personale? Nu cumva au făcut-o pentru a uzurpa puterea, a acapara bunurile ei? In acest scop au arătat ei, oare, pe monarhi în culori atât de negre?....

Astfel de gânduri „eretice" apar prin capetele „comuniste" de rând, care au bucherisit manualele sovietice. Dar rusul e cugetător încăpăţânat chiar dacă e mahalagiu autentic. Scepticii „în afară de partid" mai sunt capabili să se întrebe: un monarh *oriental* e în genere mai acceptabil pentru dictatorii din Cremlin, poate, tocmai prin înrudire psihologică? In Afganistan, doar, cu toate reformele strălucite făcute de Amanulla, drepturile cetăţenilor, în ce priveşte libertatea cuvântului, conştiinţei, întrunirilor etc., sunt, probabil, mai aproape de constituţia moscovită decât de structura juridică a mizerabilelor monarhii şi democraţii din Occident?... Poate că Stalin se simte mai înrudit cu Stăpânul Afganistanului, decât cu preşedinţii republicelor democratice, aleşi din voinţa poporului exprimată prin Votul Universal?...

Desigur, bolşevicii, la ei acasă, în cercul lor intim, pot spune că primirea fastuoasă a lui Amanulla nu e decât un truc, îndreptat împotriva Marei Britanii; că astfel de tactică e o artă diplomatică ţesută din minciuni convenţionale, când aceste minciuni sunt necesare şi utile. Dar asemenea lămuriri, bune pentru

cei oarecum iniţiaţi, nu se pot debita faţă de masele „neiniţiate". Nu se poate spune maselor: — „Noi numai jucăm un rol, cu viclenie. Noi minţim. Suntem gata să recunoaştem şi monarhismul, dacă avem nevoie de el pentru a mai băga intrigi. Când vom reuşi, — atunci vom isprăvi şi cu regele Afgan caşi cu alţii. De fapt, când noi aci, la Moscova, îl primim solemn pe Amanulla şi-i lăudăm guvernarea, agenţii noştri trimişi de „Cominternul", predică în Afganistan, caşi în China, că acolo, la fel cu orice altă ţară, numai o singură formă de conducere poate fi utilă şi fără păcate: Sovietele bazate pe dictatura Partidului Comunist!"...

Toate acestea nu se poate spune mulţimii proletare! Doar i s'a cerut mereu acestei mulţimi să creadă absolut tuturor predicilor social-politice ţinute până în prezent pe toată suprafaţa Rusiei bolşeviste...

Un rege la Moscova... Pentru proletariatul educat în spiritul absolutismului bolşevist — e aci o contrazicere ale cărei crăpături nu mai pot fi astupate cu nimic în lume. Masele moscovite care l'au văzut pe Amanulla, au fost cuprinse de o curiozitate obişnuită, dar şi de o altă curiozitate oarecare, specială, specifică.

Toţi privesc cu interes cum duşmanii monarhiei, care afirmă pătimaşi că singura lor atitudine faţă de ţari şi de regi, e decimarea acestora prin subterane şi cazemate, — tocmai aceştia au sărbătorit acuma pe un rege, răsturnându-şi demonstrativ principiile declarate adevăr absolut, obligator pentru întreaga omenire, şi a cărui încălcare nu e decât contra-revoluţie şi trădare....

A. N.

XENOFON C. GHEORGHIU

In ziua de 2 Ianuar a. c. a trecut la cele veşnice un vechiu membru al socităţii „Junimea", Xenofon C. Gheorghiu. După studii de literatură făcute la Paris şi Bruxelles, unde ajunsese să cunoască pe toţi reprezentanţii de frunte ai timpului, Xenofon Gheorghiu s'a întors la Iaşi, locul său de naştere, unde a fost până mai dăunăzi un devotat servitor al învăţământului, unul dintre aceia prin mâna căruia a trecut în curs de atâtea decenii, o mulţime de oameni ce au ajuns până la cele mai înalte situaţiuni în societatea noastră.

Nu credem să fie vreunul dintre aceştia în mintea şi 'n inima căruia să nu fi rămas neştearsă această figură cu maniere aşa de distinse, cu o discreţie şi bunătate neobişnuită şi cu o cultură aşa de rafinată, pe care el o căpătase în străinătate, ascultând prelegerile atâtor bărbaţi de samă la Sorbona sau College de France. A fost firesc ca un om de talent, dezinteresat de situaţiuni şi onoruri, şi pasionat pentru lucrările spirituale, să se alipească, odată întors în Iaşi, de mişcarea Junimei şi de toţi aceia ce au făcut acestă mişcare în Iaşul cel glorios de altă dată. In acest mediu, în care a cunoscut pe Alexandri, Eminescu şi Creangă — pentru a-i cità numai pe aceştia — Xenofon Gheorghiu şi-a desvoltat aplicările sale şi a ajuns să fie un reprezentant de seamă al culturii.

Când ne gândim la o şcoală literară a cărei aureolă s'a resfrânt asupra tuturor membrilor ei, am fi nedrepţi să ne ocupăm numai de personalităţile de samă şi să nu ne gândim şi la cei mai mărunţi, care lucrau pentru aceleaşi idealuri şi'n inima cărora băteau aceleaşi gânduri. De aceia

trebuie să amintim şi de scrierile regretatului dispărut. Iubitor al literaturii franceze, Xenofon Gheorghiu a publicat în „Convorbiri Literare“ o serie de articole care se citesc şi astăzi cu interes, şi pe care el le-a strâns într'un volum sub titlu de „Incercări critice de literatură franceză“. Cunoscător adânc al literaturii antice — o viaţă întreagă a fost profesor de limba latină, ocupând timp de zece ani şi catedra de literatură latină de la Universitatea din Iaşi — el a scris câtevà lucrări şi 'n această direcţiune, aşa de uitată astăzi.

Deplângând dispariţia sa înainte de vreme, căci nimenea n'ar fi putut-o crede aşa apropiată şi nici el care se bucurà pe deplin de toate puterile sale, să vărsăm o lacrimă de amintire peste mormântul de curând închis spunându-i: *sit tibi terra levis*!

Alexandru Naum

FRANÇOIS DE CUREL

In al 82-lea an al vieţii sale, a decedat celebrul autor dramatic François de Curel, membru al Academiei Franceze. Impreună cu dispăruţii Becque şi Bataille, şi Henry Bernstein — în viaţă încă, de Curel a aparţinut acelei pleiade de dramaturgi francezi cari, deşi nu pot fi consideraţi ca reprezentanţi ai veritabilei „literaturi mari", totuşi se deosebesc foarte mult de furnizorii pieselor de bulevard; ceiace-i suficient pentru ca istoria teatrului francez să le păstreze numele şi să amintească nouilor generaţii despre gloria lor trecută. François de Curel şi Becque, mai bătrâni cu vreo 20 ani, erau mai puternici şi mai interesanţi decât Bataille şi Bernstein; de Curel a şi luat acum cu sine elementele viguroase ale stilului dramatic, necunoscute succesorilor săi.

S'a născut la Metz în 1854. Vroia în tinereţe să devie inginer şi să-şi administreze marile proprietăţi industriale moştenite. Dar s'a făcut literat, debutând cu câteva romane de oarecare valoare.

Cea dintâi piesă dramatică a scris-o la vârsta de 36 ani. Succesul nu i-a venit deodată, dar nici n'a prea întârziat, fiindcă însuşi Antoine, cel mai „modern" dintre inovatorii teatrali din acea epocă, s'a interesat foarte mult de noul talent dramatic, răsărit în persoana lui de Curel. Antoine a pus în scenă „Căptuşeala unei Sfinte" şi a interpretat rolul eroului din „Les Fossiles". Apoi a urmat o serie de opere care l'au consacrat pe de Curel ca autor dramatic popular: „Invitata", „Figuranta", „Le Répas du Lion", „Noul Idol" şi mai ales „Sălbateca" şi „In zbor" (1906). Aci intervine o pauză de 14 ani, dar tăcerea n'a dăunat reputaţia lui de Curel.

In 1918 a fost ales membru al Academiei. In 1920 „Comédie Française" i-a jucat „Dansul înaintea oglinzii" — piesă prelucrată dintr'o scriere veche a sa. Cu începere de 1921 de Curel mai lansează câte o piesă în fiece an. Maniera lui rămâne neschimbată, arta lui nu evoluţionează; numai partea technică a vechilor variante se tot perfecţionează în urma unei munci evidente şi uimitoare la vârsta lui, atât de inaintată.

De Curel s'a afirmat odată și pentru totdeauna ca scriitor matur și definitiv — însă la vârsta de 40 ani. N'a luat parte la viața literară, n'a intrat în vreun grup sau curent, nici n'a discutat sau disputat despre literatură pe la conferințe, adunări, cafenele.... A stat la Paris foarte puțin, rămânând mai tot anul la moșiile lui din Lorena, ocupat mereu cu vânătoarea. Avea pasiune pentru viața la țară; iubea pădurile, agricultura și vânătoarea. A ajuns să scrie o carte, rămasă neisprăvită, care să-i fi ilustrat dragostea pentru viața rurală: „Pădurea vie"....

Dramaturgia lui de Curel ca și a tuturor autorilor teatrali din epoca lui, păcătuește prin raționalism, secătuitor și exagerat. Piesele lui tratează totdeauna numai rezolvarea problemelor date sau aduse de afară. In prologul lor e închisă totdeauna o chestiune importantă, la ordinea zilei. „Noul Idol" schițează falimentul științei și răspunderea savantului, „Valetul" pune problema naționalismului, „Le répas du Lion" tratează lupta de clasă, „Les Fossiles" se ocupă de prejudecăți de rasă, „Pământul morții" relevă conflictul între datorie și sentiment, creat de răsboiu. In fine: „Sălbateca" și „L'âme en folie" distanțate una de cealaltă cu 20 de ani, reprezintă problema asupra bazei elementare și animalice a simțurilor, gândurilor și faptelor umane....

Toată această „conștiență", schematică și raționalistă, lasă pe spectatori destul de reci. Și totuși se poate spune că François de Curel vroia să creieze mult mai mult decât a realizat; și că talentul lui era în stare să facă minuni literare și dramatice. Dar retras cum era, înstrăinat de lumea reală, a căzut în insuficiența impresiilor și a ajuns la raționalism descriptiv și puțin pedant.

Uneori, însă, teatrul lui de Curel ne face totuși să simțim forța sa virgină, brutală, iar în dosul lecturii lui științifice-literare se observă substratul unui joc irezistibil al patimilor. Momentele acestea din acțiunile dramatice creiate de dânsul, sunt cel mai frumos și prețios activ al teatrului său. Mulțumită lor, de Curel nu e un autor academic încununat cu laurii clasici; nici nu e un creator de opere netezite cu rațiune, după cum s'ar putea crede văzându-i succesele și popularitatea, obținute cu atâta calm și fără piedici aparente.

N.

BIBLIOGRAFIE

Aderca F.: Femeia cu carnea albă, Ed. „Ancora", S. Benvenisti, Buc., lei 75.

Alevra, General: Reducerea duratei Serviciului Militar, tip. „Socec", Buc., lei 25.

„Astra": Speologia, ştiinţă nouă a străvechilor taine subpământeşti. Cluj, Ed. „Astra".

Basarab Simona: Robii pământului, schiţe, Ed. „Adevărul", Bibl. „Dimineaţa", Buc., lei 10.

Basarab Simona: Zgomotul Uzinelor, poezii, tip. „Adevărul", Buc.

Bilciurescu Alexandru: Fii fericirea mea!, versuri, tip. „Lupta", Buc., lei 20.

Bilciurescu Alexandru: Morţii, versuri, tip. „Convorbiri Literare", Buc., lei 10.

Budai Deleanu Ion: Trei viteji, Poem satiric. Prefaţă de Em. C. Grigoraş. Ed. „Ancora", Bibl. „Universală", Buc., lei 12.

Cazimir Otilia: Din Intuneric (Din carnetul unei doctorese). Ed. „Cartea Românească", Buc., lei 75.

Condiescu N. M.: Conu Enake, Ed. „Scrisul Românesc", Craiova, lei 70.

Coué Emile: Stăpânirea de sine, Introducerea de D. V. Barnoschi, Ed. „Cultura Românească", Buc., lei 30.

Dragoi V. Sabin: Liturgia Sf. Ioan (partitură complectă în note), Suc. „Cartea Românească", Timişoara.

Dragomirescu Mihail: Problema Culturală, tip. „Române Unite", Buc.

Dulfu P.: Faptă şi Răsplată, scriere premiată, Ed. „Cartea Românească", Buc., lei 25.

Florin L.: Calendarul Ştiinţei, tip. „Trecerea Munţilor Carpaţi", Iaşi, lei 20.

Graur Const.: Libertatea Presei, Ed. II „Adevărul", Buc.

Irimescu S., Dr.: Combaterea Tuberculosei, tip. „Ioan C. Văcărescu", Buc.

Kiriac G. D.: Cântările Liturgiei pentru copii şi popor, Ed. II, tip. „Miloşescu", Tg.-Jiu, lei 25.

Lascarov-Moldovanu Al.: Domnul Preşedinte, Nuvele şi schiţe, Ed. „Cartea Românească", Buc., lei 60.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

ANUL al 61-lea
Maiu-August
1928

BUCUREŞTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

93515

IN BASARABIA PĂDUROASĂ

Eram, de câteva zile, cufundat în studiul unei dificile cestiuni de comentar la Noul Testament, ca şi de introducere mai largă: *anume cine sânt Galatenii cărora le scrie Sf. Pavel?* Sânt ei Galatenii din provincia romană Galatia, sau sânt numai urmaşii Galilor năvălitori — Polistobogii, Trocmii şi Tectoragii?...

Această cestiune a dat lungi insomnii învăţaţilor isagogişti şi a bântuit, vajnică, în Teologia Exegetică, timp de vreo şaptezeci de ani...

Deci, mă aflam, de câteva zile, în acest câmp de bătălie al nobilei ştiinţe, când, la uşa mea, se iviră doi ucenici şi-mi comunicară că sânt aşteptat a doua zi — cu multă cinste — în casa unui coleg al lor, student teolog şi paroh în Basarabia Păduroasă.

Mărturisesc, cu umilinţă, în faţa celor ce iubesc studiul şi biblioteca, mărturisesc că am fost slab şi am cedat.

La faim, l'occasion, l'herbe tendre, et, je pense,
Quelque diable aussi me poussant...

Oboseala, plictiseala, înextricabilul problemei urmărite... şi poate chiar ultima împrejurare, pomenită de fabulist, m'au încovoiat şi m'au făcut să primesc escapada din ziua următoare.

De cu noapte, am pornit la gară şi, după un ceas de ritmică huruială, am coborât la staţia Bucovăţ. Am găsit un căruţaş moldovean şi ne-am făcut loc în fânul din căruţă.

Era întâia oară când buruenile, praful, colnicele, ogoarele, duhul şi ţăranii Basarabiei mă înfăşurau de aproape şi cu drag. Nu mă găseam în lume necunoscută (fiindcă mi-e plină inima de frumuseţile şi de amintirile din Moldova) dar unele amănunte şi unele înfăţişări erau noui şi originale. Mergeam pe un drum şerpuitor, în fundul unei văi de un kilometru, şi sub poalele cerului creşteau biserici în stil rusesc, deşi — precum ne spunea cărăuşul — închinătorii erau toţi moldoveni. Munca şi sărguinţa dovedite de suprafaţa pământului erau mediocre. Cărăuşul se scărpină în cap :

— Ei, Naş Părinte, să vedeţi D-v. cum muncesc Nemţii pământul şi ce gospodării au....

Da, am auzit şi eu! Dar cum am face să difuzăm această hărnicie nemţească şi s'o vedem răspândită peste toate satele şi ogoarele Basarabiei?

Cei doi elevi, cari călătoresc cu mine, îmi vorbesc despre unele slabe înrâuriri lexicale ruseşti asupra graiului nostru din această provincie. Sânt unele cuvinte technice, administrative, militare.... cari stăruesc în vorba populară şi cari nu vor muri mai de grabă decât generaţia cărăuşului nostru.

Pe fruntea dealurilor, cari stau mereu departe deasupra noastră, prind să se arate crânguri şi stufişuri. Ne apropiem de pădurea care înveleşte, într'o largă parte, satul dorit de noi. Valea urmărită până acum se strâmtează; în dreapta pornesc să urce case peste case, iar în stânga se desfăşoară, mai naltă decât satul, pădurea ocrotitoare.

Intrăm în sat şi urcăm până la casa preotului şi ucenicului amphitrion. Locuinţele văzute până acum — afară de coloarea lor de ou de raţă şi de scrobeală albastră — sânt cam la fel cu acele din satele de peste Prut. Casa la care poposim, însă, e cu mult mai presus decât o locuinţă preoţească oarecare, din vechiul Regat.

E construită din bârne; e ocolită, toată, de ceardacul vechi, românesc şi (fiindcă locul este prăvălatic) în faţă are o scară cu destule trepte şi un pridvoraş cu cortine de viţă.

Sântem primiţi cu deosebită bucurie. Se întâmplă că şi preotul şi soţia lui sânt studenţi ai Facultăţii noastre teologice. Casa ni se deschide largă, simpatică şi plină de plante exo-

tice. In salon, la umbra unui bananier, odihnește un clavir. Paturi, pătucuri și jilțuri sânt pretutindeni....

Gospodina așterne masa din sofragerie cu o pânză de omăt și deschide dulapurile din preajmă.... Ceai, cafea cu lapte, brânză cu smântână, unt, miere, fructe, slănină, mezeluri... Aceasta se numește gustarea dela ora zece de dimineață.

Ca să mai putem admite, că vom mânca și la ora două, după amiază, trebue să facem o lungă plimbare, cercetând în deosebi biserica și școala... Sântem la culesul roadelor de toamnă și fiecare grădină din sat poartă sălbi de mărgean și de chihlibar. Pe unde merele au fost culese, se ridică adevărate piramide galbene și roșii. Toată această bogăție a pământului basarabean — altădată canalizată până spre Neva și Volga — azi așteaptă o canalizare nouă.

Mă las îmbiat de soarele dulce, de toamna darnică, de ucenicii afectuoși și uit de controversa *Epistolei către Galateni*, uit de rigorile și de convențiunile profesorale, și-mi deschid inima clipei care trece și frumuseților cari amăgesc...

Mâine, toată podoaba acestor grădini va fi amestecată cu pământul. Crivățul va preface totul într'un mormânt... Tot mâine, aceste puține puteri, cari ne fac să mai simțim farmecul vieții, grația florilor și prietenia semenilor noștri, vor fi interzise și secerate!... Să ne bucurăm dar, cu măsură, în această zi de toamnă personală, să ne bucurăm de toamna lui Dumnezeu și să preamărim atât legile lui cele fixe cât și dispensele pe cari ni le acordă uneori!

Pe la vecernie, am plecat, într'o trăsurică condusă de gazdă, spre un ocol silvic din vecinătate. Treceam printre livezile de meri și de pruni, printre grădinile cu nuci și cu corni...

Prin crengile împletite deasupra cărării noastre se strecura luna, în primul ei pătrar.

Ocolul silvic era în marginea pădurii, dar printr'o potriveală neprevăzută, în ceasul sosirii noastre nu era nimeni la Ocol, afară de nu știu ce persoană subalternă.

Era însă, la locul lui, un heleșteu molcom în care se răsfrângeau luna, câteva bărci și întunericul ciuruit de amurg al pădurii de stejar. Ne-am urcat în bărci și-am adăstat, în cercurile apelor de sânge, căderea soarelui, dincolo de pădure.

Elevii mei purtau lopeţile, cu o îndemânare şi cu o tinereţe, pe care luna le sporea până la farmec. Şi mi se părea că eu acum încep să fiu sfios şi elev...

Dar barca s'a izbit de ţărm o ultimă oară, lumina lunei mi-a căzut în ochi şi în inimă — până la fund — şi dascălul a fost încărcat în trăsurică şi dus acasă, să doarmă între bananier şi clavir.

Gala Galaction

MASCA LUI BEETHOVEN

Lui *V. Grigorescu*

Am văzut-o într'o zi de Septembrie, când m'am oprit lângă un loc viran plin cu grămezi de gunoaie şi cu gropi de stins varul, între două case mici din strada Romană, cartierul Romana-Viitor.

Cadrul în care mi se înfăţişase, era cu totul neobişnuit: o adevărată „junglă" din lobodă, cătină, mătrăgună, urzică şi alte buruieni uriaşe, care aşteptau atuncea şi mai aşteaptă şi azi — să-şi cedeze locul fundamentelor şi zidurilor de beton. Vârită în această ramă de verdeaţă prăfuită şi stropită cu var, Masca lui Beethoven m'a privit mirată, chiar în clipa opririi mele, sclipind din ochii ei adânci, aspri şi străini: îi turburasem, adică, tocmai astfel, singurătatea!?...

O văzusem de mai multe ori înainte, în *hauts-reliefs* şi în *bas-reliefs*, de obicei — cu 20-30 de centimetri deasupra capacului de sus al unei pianine, atinsă în partea-i de jos — uneori chiar astupată pe jumătate — de un vraf haotic de „Tägliche Übungen" şi „Studii" de Czerny. Atunci, decorul, pe care se reliefa ghipsul ei odinioară alb, punctat de muşte, erau numai plantele zmângălite în culori fantastice pe pereţii tapetaţi cu rulouri de hârtie textilă mauve. Dar din îngrămădirea acestor flori, Masca de ghips nu se uita, nici nu putea să se uite cu ochiu-i oval, mai mult decât spălăcit: de un alb de cretă îngheţată, fără pupilă (nici un punct dintre cele lăsate de muşte, nu nimerise în centrul ovalului) şi fără iris.

Masca aceasta oarbă a unui Geniu Surd mai înfrumuseţează salonaşele acelor case, în care se face măcar puţină muzică şi sunt copii torturaţi de profesoare cu ajutorul caietelor de note...

Acela care nu poartă oarecum întotdeauna, în memoria lui, viziunea Măştii lui Beethoven, ar fi zis că — din jungla buruenilor de pe locul viran din strada Romană, se aruncase asupra lui în acea clipă — fluidul unui „cap“ minunat şi înspăimântător de meduză, fără sex şi fără vârstă şi fără să fi fost chiar capul Meduzei... Şi nici un tată al unei familii promiţătoare-muzicale, n'ar fi consimţit desigur niciodată ca de deasupra pianinei, luate cu chirie sau cumpărate cu sacrificii dozate în rate lunare, să fi privit în permanenţă astfel de ochi vii şi o astfel de grimasă aspră, acoperind parcă nişte colţi ascunşi de bestie...

O faţă copilărească mare şi osoasă, cu frunte lată; un nas gros, cu nări cărnoase ca la Tolstoi — şi, la prima vedere, ca la Beethoven cel îmbătrânit; — apoi un surâs de copil mizantrop, auster-timid, tăinuind impulsuri feroce, fără de cute beethoveniene pe pielea feţei, arsă şi întunecată ca arama unei cratiţe necurăţate de ani de zile; un păr bogat, încâlcit, smolit şi murdar-roşcat în acelaş timp, căzând în plete dezordonate, nepieptănate niciodată, ca nişte şerpi măcelăriţi în masă; ochi mari când profunzi-negri, când de un albastru-cenuşiu deschis, sălbateci şi schimbători; şi urechi — scoici mari, abia arătate din haosul pletelor... Cu toate acestea am avut o subită impresie că văd Masca nealterată a celui mai mare Geniu muzical.

Mi-am dat seamă în aceiaşi clipă al cui poate fi copilul acesta. Peste vre-o trei numere-fără-soţ de case, o echipă de Constructori ai acestei Capitale transforma un alt loc viran într'o mare vilă boerească, muncind la pietriş, nisip, apă, ciment, var, asfalt şi cărămidă.

Constructori ai Capitalei... Nomazi aruncaţi de cadenţa mişcărilor şi mutărilor a atâtor popoare timp de patru milenii, şi imobilizaţi definitiv de arta clădirii şi arhitecturii moderne... Ceeace nu putuseră face autorităţile, făcuse nevoia elementară de a-şi continua existenţa — în faţa stepilor ocupate în întregime de plugari sadea şi în dosul barierelor administrative de pe la suburbii, care impun şi ţiganului vagabond să stea în casă...

Masca lui Beethoven din lobodă şi mătrăgună aparţinea, evident, unei familii ţigăneşti care lucra la clădirea vilei vecine.

Trecând de câteva ori, seara, prin dreptul clădirii în construcţie, prindeam câte un crâmpei de scripcă acompaniată de ţimbal făcut chiar de mâna ţâmbalistului însuşi, din felde-fel de ferărie veche. Specia aceasta de oameni mănâncă făcând muzică: puteţi vedea în fiecare seară, pe la numeroasele lucrări de clădiri din Bucureşti, în jurul unui foc prelins în şuviţe peste tot pitorescul bârnelor şi cărămizilor încălecate de siluete şovăitoare, cum pletele capetelor acestor oaspeţi se îmbină cu flăcările clipitoare şi cu trilurile doinite de o vioară discret-primitivă.

Sună o melodie milenară şi fierbe ceaunul cu mămăligă. Zumzetul ţimbalului reproşează vioarei de lemn prost, scârţiitura-i intermitentă...

Oprit în faţa Măştii lui Beethoven, toate aceste asociaţii de idei şi dezlegări de mici întrebări, n'au durat decât câteva clipe. Doar şi când mă apropiam de acel loc viran, scârţiitul arcuşului nesacâzat de pe strunele de cine ştie ce origină, eşia tocmai din jungla urzicilor şi cătinilor, slab şi absurd, fără vreo cantilenă lămurită.

Au trecut câteva clipe în care ochii micii bestii de vagabondaj permanent rămâneau înfipţi în curiozitatea şi mirarea feţii mele. O singură mişcare supărată — şi Masca lui Beethoven s'ar fi transformat într'o faţă mânjită de ţigănuş speriat. Eram pe punctul de a şi face acea mişcare, când în dosul meu, odată cu sunetul paşilor, am auzit o exclamaţie voioasă, nepăsătoare dar şi provocătoare:

— Mă, Dajide, ştii să cânţi „Arde-te-ar focu 'n pădure“?

Masca lui Beethoven se înseninâ ca prin farmec. Un zâmbet de simpatie şi bucurie apăru pe această faţă osoasă şi lată. Auzii cum răspunse:

— Nu ştiu. Dar tata ştie. Tata le ştie pă toate...

Mă întorsei şi văzui pe băiatul băcanului din colţ, care îmi zise numai decât:

— Trăiţi, Domnule...! Vă salut! V'am văzut când v'aţi oprit aci, la muzicantul nostru...

— E frumos cântecul acesta... cum îi zice: „Arde lemnul în pădure“...? — întrebai grăbit, dorind să iau parte cât mai deaproape la „conversaţia“ angajată de băiatul băcanului cu Masca lui Beethoven.

— Tata îl ştie şi pă ăsta. Tata le ştie pă toate. Eu nu ştiu....

— „Arde, te-ar focu 'n pădure“, — repetă corijindu-mă băiatul băcanului şi adăogă cu jumatate de voce:

— Aş, de unde să ştie tat-su! Nici nu e aşa cântec. Dar îmi place cum răspunde: „Tata le ştie pă toate“.

Şi băiatul băcanului scoase din buzunar câteva bişcoturi mici, le întinse lui Dajid şi-i zise:

— Ia cântă-ne ceva, Dajide! Şi boerul o să-ţi dea doi gologani....

Mă grăbii să-mi bag mâna în buzunar şi să scot câteva hârtii mici de unu şi doi lei (întâmplarea a avut loc acum şeapte ani)...

Masca lui Beethoven, luminată de bucurie, se uita la băiatul băcanului. Apoi se desprinse încet deasupra buruenilor; şi înaintea mea se ivi un ţigănuş de vreo şease-şeapte ani, acoperit cu o cămaşă jegoasă, ruptă dinainte de sus în jos.

Capu-i neobişnuit de mare părea cât jumătate din restul trupului; pântecul era umflat ca de obicei — la copiii hrăniţi cu fel-de-fel de resturi dizolvate în enorme cantităţi de apă băută în cursul zilei. Pe acest pântec gol se vedea un monstruos buric — ca o scoică mare cu mai multe spirale: urma artei moşitului la ţigani...

Picioarele şi mânile avea subţiri — ca pe ilustraţiile de reviste cu tipuri de copii indieni înfometaţi. Aceste mâni ţineau o vioară mică şi veche, de pe care dispăruse demult orice urmă de lac, caşicum ar fi fost odată fiartă.

Arcuşul, strunele... dar mai e oare nevoe să enumăr rupturile şi legăturile lor, combinate din sârmă şi sfoară?...

Pe dată devenit serios, cu expresia feţei din nou aspră şi încordată, ţigănuşul îşi lipi, cu mâna stângă, grifa vioarii de buric; aşa, încât spiralele grifei şi ale buricului fiind de aceiaşi culoare, se contopiră într'un singur ornament tăiat în lemn aramiu, — şi începu să scoată din acest instrument

muzical nişte sunete sălbatece şi absurde. Degetele lui mici nu erau în stare să cuprindă bine gâtul grifei, dar mi-te să apese strunele la distanţele cerute de scara exactă a tonurilor şi semi-tonurilor!...

Insă, ritmul mişcărilor arcuşului şi al alternării sunetelor false era de o siguranţă surprinzătoare şi-mi permitea să disting cântecul produs de Dajid, după cum se poate deosebi şi în „alicele“ unei tobe — cam ce melodie anume vrea să bată toboşarul. Ţigănuşul nostru se silea, evident, să ne cânte cu variaţiuni proprii şi repezi — „La Bacău, la Bacău, într'o mahală“.

Puterea lui de abstracţie şi de fantezie stăpânea deci realitatea: în haosul sunetelor disparate, ritmul şi cadenţa organizatoare aparţineau în cel mai înalt grad acestui germen de muzicant. Tot astfel şi Scriabin şi Stravinschi domină disonanţele şi formează din ele o muzică nouă şi emoţionantă, cu ajutorul ritmului, cadenţei şi expresivităţii...

Ascultam şi mă gândeam la inspiraţia ce-i acoperea faţa şi făcea din ea o copie atât de izbitoare a figurii lui Beethoven...

Dar cufundarea mea în atenţie n'a durat mult. Se apropiară de noi şi alţi trecători; glumeţi şi gălăgioşi, se legară de pletele-i smolite-roşcate, netunse niciodată şi încâlcite. Şi buricul monstruos, şi restul goliciunii până în degetele picioarelor, goliciune ritmic clătinată de Alesul Muzicii, provocară deodată explozii de râs...

Nu îndată, ci treptat, ţigănuşul se desmetici şi pricepu situaţia. Cele din urmă mişcări ale arcuşului său din ce în ce mai nehotărîte, încetară şi faţa i se schimonosi de teamă şi de scârbă.

Ii aruncai gologanii pregătiţi, îmi întorsei capul şi plecai. Nu prinsei decât izbucnirea unui plâns de copil în mijlocul gălăgiei „auditorilor“, şi pricepui că ţigănuşul fugise prin buruene spre fundul locului viran...

— Uite cum fuge, cum fuge! Peste urzici! — se înnecau de râs cele câteva voci...

— Am strâns banii de pe jos, Domnule, — mă ajunse băiatul băcanului, — şi-i dau pe urmă...

Şi-mi arătă patru hârtii-monedă aruncate de mine...

— Da, ai să-i dai pe urmă. Bine, — mă despărţii de dânsul, nedorind să mă fac centru al gâlcevii celor câtorva golani. Aceştia urmau încă cu glume şi cu bufniri de râs; şi, desigur ar fi putut să mă ia şi pe mine „în lucru", dacă le arătam vre-un interes mai insistent pentru victimă, loc, şi întâmplare. Pricepui dealtfel că ţigănuşul fugit din faţa lor, a şi dispărut.

Trebuia să mă mai interesez mai departe de soarta acestui copil?...

Au trecut şeapte ani de atunci. De două ori l-am mai văzut în curtea clădirii celei noui, unde lucrau părinţii lui. La depărtare de vre-o cincizeci de paşi, copilul stătea călare pe o bârnă, nedespărţit de vioara lui, dar nu cânta din ea. De acolo capul acesta cu pletele şi mai încâlcite, părea şi mai mult că e al lui Beethoven însuşi...

A fost o coincidenţă fără vre-un rost mai profund, sau Natura intenţiona aci să repete creaţiunea unui geniu?...

Intrebai într'o zi şi pe băiatul băcanului.

— Nu mai vine în acelaş loc. Se ţine de părinţii lui. I-am dat atuncea gologani şi bişcoturi. Mă iubeşte. Aşa de neobişnuit cântă cu vioara lui! Fals de tot, Domnule, dar parcă-i frumos, nu-i aşa?

— Da, foarte fals, — îi zisei şi isprăvii discuţia.

N'am mai căutat să aflu ceva despre acest copil.

Numai să-mi fi dat interesul meu intelectual pe faţă, pentru părinţii lui — şi n'aşi fi ştiut apoi cum să scap de dânşii? Sau s'ar fi putut întâmpla şi altfel?...

Septembrie, anul acela, a fost ploios şi câteva zile în urma întâmplării cartierul Romana-Viitor s'a transformat în „boala igrasiei". Ţiganii mai scoteau din vila aproape terminată ultimele roabe cu moloz, apoi au dispărut; şi de atunci nu mai ştiu nimic despre marea Mască a lui Beethoven descoperită de mine în mijlocul Bucureştilor în construcţie ţigănească.

Nici băiatul băcanului nu mai ştia nimic despre soarta ulterioară a lui Dajid, când, cu vre-o două luni mai târziu riscasem să-i pun o întrebare.

Tot cu picioarele şi cu braţele cât chibritul? Tot cu pântecul umflat, cu cămaşa jegoasă ruptă, de sus până în jos; cu buricul — scoică uriaşă şi cu vioară, — mai rătăceşte în spaţiu Masca lui Beethoven cea cu ochii atât de vii?... Sau s'a şi însurat; şi acuma, la 13—14 ani, trăeşte cu o consoartă de 18—19 (ori şi mai în vârstă), după tradiţiile matrimoniale ţigăneşti?

Intr'o zi, luând masa la un fost prim-ministru şi fost preşedinte al Filarmonicei, am povestit în scurt întâmplarea descrisă mai sus. Am caracterizat mai ales talentul ritmului şi al expresivităţii variaţiilor improvizate, descoperite astfel la un copil sălbatic cu faţa lui Beethoven.

Cazul acesta n'a interesat, nici măcar pentru un minut, asistenţa aleasă care, cu amfitrionul meu în frunte, se îndopa cu icre proaspete şi cu mere australiene, într'o casă de mare lux, în care lipsesc şi astăzi, cu desăvârşire, două lucruri esenţiale pentru adevărata civilizaţie: instrumente muzicale şi... ventilator.

Alexis Nour.

ARTA ROMÂNIEI MARI

I. Arta monumentală.

Inainte de a analiza arta ţăranului [1]), se impune o lămurire, oricât de sumară, a conspectului general al artei româneşti.

Numai astfel vom putea să localizăm arta ţărănească, care bineînţeles nu este decât o parte, foarte însemnată însă, din arta generală a poporului românesc. Cu atât mai mult este necesară această scurtă introducere, cu cât, mai ales după fericita întregire a neamului şi revenirea la graniţele sale naturale, arta românească a căpătat o importanţă cu totul alta decât o avea înainte de răsboi. Prin zestrea artistică pe care diferitele provincii au adus-o, s'a sporit aşa de tare patrimoniul nostru artistic, înçât, fără exagerare, putem spune că Ţara Românească prezintă astăzi, din punct de vedere al artei, una din imaginile cele mai complete.

Se cuprind în graniţele ţării noastre monumente însemnate, uneori chiar unice în felul lor, din toate domeniile artei europene şi din timpurile cele mai vechi până astăzi. Dar România nu este numai depozitară de monumente de artă, căci atunci importanţa ei ar fi redusă; ci s'a dovedit de învăţaţi streini, şi prin urmare nu fac decât să repet afirmările lor, că părţile dintre Carpaţi şi Dunăre au fost, din timpurile cele mai vechi, un centru de radiare artistică. Astfel fiind, se transformă cu totul vechea şi frumoasa imagină a

---

[1]) Din conferinţa, cu proecţiuni, ţinută la Institutul Social Român, Duminică 23 Ian. 1927, cu specială privire la arta ţărănească.

ui Odobescu, care pretindea că România a figurat ca un fel de pâlnie, prin care s'au strecurat toate popoarele venite dela răsărit şi dela apus, cele mai multe din ele lăsând aci câte ceva din arta lor. Pâlnia de odinioară se transformă astăzi într'o eprubetă de artă.

Prin noua constatare se răstoarnă cu totul una din teoriile cele mai răspândite, şi anume: că cultura veche a venit dela Sud spre Nord. Mirajul Orientului era o axiomă. Săpăturile aşa de strălucite ale lui Schliemann la Troia, la Mykene lăsau să se presupună că dela Răsărit, din Grecia, a plecat întregul curent artistic, care pe urmă a influenţat întreaga Europă. Această teorie fundamentală este astăzi cu totul răsturnată în favoarea noastră.

Pe baza săpăturilor începând din regiunea Kievului şi prelungindu-se la noi pela Petreni şi Bălţi, în Basarabia, pe la Şipeniţi, pe Prut în Bucovina, pe la Cucuteni, lângă Iaşi, pe la Ariuşd, la cotitura Oltului la Răsărit de Braşov, pe întreaga vale a Mureşului, în Banat, în Oltenia până la Dunăre şi dincolo de Dunăre, în Serbia, — pe rezultatele acestor săpături se întemeiază noua teorie. Dealungul acestei linii ideale, care ar merge de la Kiev până la Belgrad, s'au descoperit o serie de olării, hârburi în aparenţă fără importanţă, dar foarte interesante prin desene cu totul caracteristice, fie plastice, fie pictate numai. S'a constatat, în urma săpăturilor făcute de Germani, cu autorizarea lui Spiru Haret, la Cucuteni, în 1909—1910, şi cam în acelaş timp la Ariuşd, lângă Braşov, şi în Basarabia, că hârburile cari ieşeau la iveală în regiunile noastre erau superioare celor găsite în regiunea Kievului.

După locul unde întâi s'au găsit asemenea rămăşiţe, anume Tripoly, întreaga cultură poartă acest nume. Ea e caractizată prin desene simple, schiţate pe vase; la noi ele sânt pictate în câte trei sau patru culori, implicând o desvoltare extraordinară, cu forme mult mai variate şi de o bogăţie nemaipomenită.

Că nu erau numai obiecte care să servească uzului zilnic, ci că între ele se aflau şi obiecte de lux, ne-o dovedesc acele vase, numite binoculare, a căror întrebuinţare a rămas o enigmă până astăzi.

Pe baza acestor hârburi, de o atât de mare importanţă, savanţii străini au ajuns la concluziunea, firească de altfel, că aici, în regiunea largă dintre Nistru şi Tisa, dintre Carpaţi şi Dunăre şi trecând uneori şi dincolo de Dunăre, prin urmare între Carpaţi şi Balcani, s'a desvoltat o cultură mult mai importantă decât în regiunile mai nordice; şi de aici, din părţile noastre, această cultură s'a coborît spre sud, a ajuns în Grecia şi pe urmă, mult mai târziu, a revenit în Europa, dupăce primordial de la noi a pornit. Teoria pe care o expun aci este confirmată de toate autorităţile arheologice [1]). Insă ceea ce s'a petrecut atunci nu e scris nicăeri, căci vorbim de o vreme în care istoria era nescrisă; dar dovezile rămase în pământ vorbesc mult mai direct şi mai convingător decât cele scrise.

Cum ştim însă că obiectele de la noi sânt mai vechi decât cele din Grecia?

Printr'un raţionament foarte simplu: la noi, peste tot, aceste vase cu aceleaşi ornamente în diferite culori se găsesc la un loc cu obiecte de uz zilnic, din epoca de piatră. Alături de vase găsim unelte de piatră şlefuită, prin urmare din neolitic, pe când aceleaşi vase, în Grecia, sânt contimporane cu unelte de metal, prin urmare dintr'o epocă cu mult mai târzie decât neoliticul nostru.

Rezultă prin urmare o enormă transformare în întreaga concepţie a evoluţiei artistice a Europei: de unde noi credeam că sântem moştenitorii Greciei, astăzi, din contra, ne convingem că noi am trimis curenţi de civilizaţie spre sud. Bine înţeles că în urmă, pe când în regiunile noastre locuitorii de atunci, paşnici sedentari, au rămas plugari, cum sânt încă şi astăzi, inventivii Greci s'au folosit de curentul venit de la nord, arta lor atingând o desvoltare extraordinară, unică în felul ei.

In epoca depărtată a neoliticului însă, regiunea Dunărei avea rolul precumpănitor, staţiunea dela Cucuteni servind la caracterizare a întregii acestei culturi.

Insă nu numai din epoca aceasta, dar şi din aceia care urmează, din epoca bronzului, avem obiecte de artă superi-

---

[1]) Hubert Schmidt: Vorgeschichte Europas 1924 şi Schuchardt: Alteuropa, 1926.

oară. Din această epocă știm încă puțin la noi în țară, descoperirile fiind cam rare, din fericire, putem spune; căci dacă cercetările nu se întreprind științificește, e mai bine să nu se facă de loc, pământul fiind un bun conservator până la ivirea cercetătorilor pricepuți.

In timpul ocupațiunei țării însă, iscoditorii Nemți au întrebuințat pe arheologii lor la săpaturi în diferite regiuni de la noi și, între altele, și la Monteoru. In această stațiune care era descoperită mai de mult, Nemții, cu metodă, au scos la iveală o serie întreagă de urne de o mare frumusețe, serii de vase și obiecte de bronz, cari s'au dovedit așa de importante, încât astăzi această epocă a bronzului poartă oficial, în tratatele de arheologie preistorică, numele de „Monteoru-Kultur". Majoritatea obiectelor săpate de Germani le-am recuperat, iar dubletele sânt expuse în „Sala Românească" din Muzeul preistoric de la Berlin, alături de rezultatele săpăturilor de la Cucuteni.

Iată rezultate noui, precise cari sânt admise astăzi de lumea întreagă și prin care se pune în evidență rolul important al României în arta preistorică europeană.

Din epoca istorică avem dealungul mărei Negre o serie întreagă de cetăți grecești, unde s'au făcut săpături cu atâta succes. Influența lor s'a întins până prin județul Ialomiței de azi. Din vremea Romanilor, fericită pentru noi din punct de vedere politic și administrativ, iar nu și din punct de vedere artistic, nu ne-au rămas comori, pentrucă artă proprie Romanii singuri n'aveau. Ei au banalizat arta grecească. Erau mari constructori și au făcut șosele și au clădit castre, din care puțin s'a păstrat. Avem un singur monument caracteristic al lor, unic în felul lui, monumentul de la Adam Klisi, care poate sta alături de Columna lui Traian din Roma.

Ambele sânt importante nu prin arta lor, ci pentrucă dau înfățișarea caracteristică a Romanului: sunt monumente practice, vorbitoare. Columna este suportul pe care Traian a scris în piatră istoria răsboaielor lui. Arta nu l'a preocupat. Căci ce poate fi artistic în coloana pe care reliefurile de abea se văd la bază, pe când pe cele din spre vârf nu le distinge nimeni? Tot așa monumentul dela Adam Klisi:

din punct de vedere estetic nu are mare importanţă, dar prezintă o foarte mare însemnătate istorică, metopele monumentului redând populaţiunile barbare ale vremii, în luptă cu Romanii.

Dela Scyţi, cari năvălesc în ţară după Romani, avem splendidul tezaur de argint aurit din secolul al VII a. H., pe care Germanii l-au cumpărat la Craiova în 1918 şi pe care l-am readus în 1925. Din epoca migraţiunilor avem monumente extraordinare, sau mai bine zis le-am avea. La unele avem dreptul, pe altele le-am posedat şi le-am pierdut, cum este Tezaurul gotic dela Pietroasa, pe care, în cuminţenia noastră extraordinară, l-am trimis la Bolşevici, rămânând cu speranţa că ar mai fi astăzi la Moscova. Dar mai revendicăm şi altele. Faima muzeului arheologic din Viena o face tezaurul de la Şimlăul Silvaniei, care este catalogat încă sub numele cel vechiu, deşi am protestat oficial. Acest tezaur, nepreţuit ca valoare artistică, a fost găsit în Transilvania noastră. Prin urmare, dacă adevărată este axioma că obiectele aparţin locului, el ne-ar reveni, fiind pus pe lista lungă a revendicărilor noastre. In acelaş caz este şi tezaurul dela Sân-Miclăuşul Mare şi cel din Apahida, din care o bucată se găseşte la Cluj, iar restul la Viena şi Pesta. Toate aceste tezaure pe care le revendicăm, ori unde ar fi expuse, sporesc importanţa artistică a ţărei româneşti, care era depozitara lor.

Dar chiar în urma invaziei Tătarilor ne-au rămas monumente, deşi ţara a fost năpăstuită de trecerea lor. Un călugăr, trimis de papă aici, arată vorbind de ţara noastră, că din loc în loc se vedeau ruine de temple şi de mănăstiri admirabile, create de occidentalii veniţi până aci.

La Alba-Iulia, lângă monumentul încoronărei noastre, aşa de slab clădit încât începe să se nărue, stă mândră, din secolul al XI-a, splendida catedrală cu rămăşiţe din stilul romanic de cea mai frumoasă calitate, peste care se suprapun urme gotice. Căci însuşi Villard de Honnecourt a venit din Franţa spre a restaura biserica romanică dela Alba Julia, transformând-o în templu gotic.

Pe când în vechiul regat aveam numai influenţe de artă bizantină, avem, astăzi în Ardeal, pe lângă toate cele

ce am înşirat, admirabile rămăşiţi romanice, avem frumoase temple gotice şi biserici în stilul baroc; din epoca Renaşterei ne-au rămas cel puţin splendidele chenare de uşi, care se găsesc în muzeul Clujului. Astfel se întregeşte admirabil tezaurul nostru de artă, făcând dovadă că cuvântul, spus la început, nu era o simplă frază de circumstanţă şi că într'adevăr România posedă monumente din toate epocele principale ale istoriei artei universale.

II. **Arta ţărănească.**

In afară de aceste dovezi ale artei trecutului, noi ne mândrim şi cu o altă moştenire mai puţin palpabilă, dar mult mai preţioasă, căci e vie.

Este simţul artistic al poporului român, care nu poate să fie moştenit decât în linie directă dela cei dintâi făuritori artistici din meleagurile acestea, la care s'au adăogat influenţe succesive. Acest sentiment artistic moştenit dela autochtoni se manifestă astăzi în producerea artistică a ţăranului român.

Elucidând origina artei ţărăneşti, se pune, în mod natural, chestiunea vârstei acestei arte.

Arta noastră ţărănească este de o bătrâneţe extraordinară, căci dacă pornim, cum se cuvine, dela primele manifestări artistice pe pământul astăzi locuit de Români, trebuie să ne ducem cu gândul cu cel puţin 3000 de ani înainte de Hristos; la care adăogându-se aproape 2000 de ani după Hristos, înseamnă că arta noastră ar avea vechime de circa 5000 de ani.

Desigur cifra aceasta îngrozeşte la primul moment; dacă reflectăm mai de aproape, se va vedea cât de mult ea se reduce. Ne îngrozim, pentrucă luăm ca unitate de măsură anii; şi 5000 de ani, pentru omul care trăeşte în medie 50 de ani, este o cifră enormă. Dar 5000 de ani nu reprezintă decât 50 de secole. Dacă am avea o viaţă de 100 de ani, ar fi deci la o depărtare de 50 de generaţii numai. Dar omul nu trăeşte în medie aşa de mult; în genere se socotesc într'un secol 3 generaţii. Prin urmare în 50 de secole s'ar succede 150 de generaţii

Dar nici aceste socoteli nu-s definitive, căci un secol nu cuprinde neapărat numai 3 generaţii. Care din noi n'a primit direct dela bunicul său vreun obiect; care din noi n'a învăţat chiar dela bunica o legendă? Iată cum într'un secol se face legătura între generaţii ce nu se ţin direct, sărind peste una sau chiar două generaţii intermediare. Cele 150 de generaţii, din decursul a 50 de veacuri, se reduc la mult mai puţin, la jumătate aproape. Prin urmare nu sântem despărţiţi de primii oameni, care au făurit cele dintâi lucrări de artă. decât numai prin 50—60 de inşi interpuşi. Aşa încât, dacă socotim global, pe generaţii de transmisiune, iar nu pe ani, filiaţiunea nu ne mai pare din timpuri aşa de tare depărtate. Graţie acestei tradiţii directe, transmise şi desvoltate în decursul a vreo 60 de generaţii, obiectele ţărăneşti au ajuns la acea perfecţiune extraordinară şi la acea unitate stilistică uimitoare.

Odată ce i-am fixat vârsta, să vedem care este domeniul special al artei ţărăneşti.

Arta generală a României se împarte în două mari categorii: arta dominantă, arta boerilor, a voivozilor, cari singuri au clădit mănăstiri, biserici, palate; alături de ea a coexistat arta populară. Intre aceste două legătura este foarte strânsă, arta ţărănească păstrând superioritatea continuităţii faţă de arta clasei dominante. Aceasta este foarte sporadică: se manifestă atunci când e susţinută de dominanţi, iar în lipsa lor, îndură epoci întregi de stagnare.

O altă inferioritate a ei constă în variarea ei după acei care o comandă. In regatul vechiu avem la început monumente de înrâurire bizantină, create de domnitorii în legătură cu Bizanţul; pe urmă avem arta de influenţă orientală şi gotică, pe când arta ţărănească a rămas vecinic aceeaşi. O paralelă interesantă ne procură limba română: şi ea a fost diferită la clasele dominante şi la poporul de jos. Pe când în biserică şi la curţile domneşti s'a scris şi s'a vorbit la început slavoneşte, pe urmă greceşte şi apoi a urmat o epocă de franţuzism, limba poporului caşi arta lui au rămas veşnic aceleaşi. Iar atunci când, în secolul trecut, am vrut să reîmprospătăm limba românească, la straturile de jos, la limba ţăranului ne-am adresat. Cum dealt-

minteri, când vom fi destul de cuminți ca să ne hotărâm a încerca o reîmprospătărire a artei românești, tot la arta țărănească va trebui să apelăm, căci acolo găsim sorgințele adevărate, neînfluențate din afară.

Fiind bine lămurit raportul dintre arta dominantă, cu importanța ei, și substratul popular cu tradiția lui neîntreruptă, să vedem ce înțelegem prin artă la țară, prin arta poporului? Desigur că nu tot ce a făurit țăranul este obiect de artă.— Care este atunci criteriul după care un obiect să fie considerat produs de artă și altul nu?

In genere, nu tot produsul mânei omenești este obiect de artă, ori cât de bine ar fi desăvârșit în formele lui. Căci altfel, mai ales astăzi când mijloacele mecanice sânt așa de perfecționate, am avea numai obiecte de artă.

Care este atunci Ștampila obiectului de artă?

De îndată ce făuritorul unui obiect oarecare, al unei bâte, oale, furci, împletește în gândul care-l călăuzește, în afară de scopul practic și un imbold abstract (noi am zice astă-zi — o concepțiune), și reușește să ne dea imaginea concepțiunei lui, adică să reflecteze și pentru alții, nu numai pentru el, dorul de frumos care l-a condus la făurirea acelui obiect; când izbutește ca năzuința lui să fie vizibilă și pentru alții, atunci produsul muncii se poate considera drept obiect de artă.

Mai trebuie să distingem o notă cu totul personală. Nu e destul să imiți, pentru ca să faci un obiect de artă. De ce un tablou după Grigorescu, or cât de bine ar fi redat, n'are nici o valoare? Pentru-că cel care a copiat, chiar de și-a dat multă silință să imite fiecare trăsătură de pensulă, fiecare particularitate din tabloul maestrului, a depus o muncă materială, fără ca dela el personal să fi adaos ceva. Dacă era artist, aducea o notă a sa proprie; atunci pictura nu mai era a lui Grigorescu. Iată că nu e destul ca să fii copist, pentru ca să faci operă de artă, ci trebue să ai focul sacru și să reușești a fixà un gând în obiectul pe care-l făurești. Acest criteriu se aplică, firește, și în discernerea artei populare, a produselor așa de numeroase de care țăranul are nevoie în gospodăria lui.

Dar cărui imbold se supune țăranul în crearea operei de artă ?

Desigur că la început, când păstorul şi-a croit o bâtă, nevoia de a o deosebi de a altui păstor, cu care locuia împreună, l-a îndemnat să-i dea o crestătură alta decât aceia a bâtei vecinului, inventând un motiv nou, fără altă pretenţie.

In momentul în care, însă, un baciu oarecare, în clipa de recreare, din crestăturile primitive a început să făurească izvoade noui, cu care a îmbrăcat bâta lui de sus până jos, din acel moment bâta a devenit obiect de artă.

Tot aşa şi olarul care a reuşit să facă o oală, de care se putea servi tot aşa de bine, şi fără a fi pictată pe din afară. Din momentul însă când, cedând unei nevoi sufleteşti, olarul a început să ornamenteze vasele lui cu diferite modèle şi a reuşit să ne dea acele spirale caracteristice, imitând vrejele tărtăcuţei şi ale dovlecilor, pe care natura le-a dat ca model de vase şi cari şi astăzi se mai întrebuinţează ca atari, din momentul acela olarul a creat operă de artă.

La aceste motive se adaugă imboldul erotic, care pare a fi fost foarte puternic în creaţiunea operei de artă. Intr'adevăr, ce o îndeamnă pe fecioara din sat să-şi piardă lungile nopţi de iarnă, la lumina imperfectă a găzoaei, ca să-şi înfrumuseţeze cămaşa cu râuri şi şabace, născocind modele, care au intenţia să întreacă pe cele văzute la alte fete? E desigur dorinţa de a plăcea mai mult flăcăilor, cari vor veni la horă şi de a le atrage atenţia asupra vestmântului şi asupra celei care-l poartă. Iată cum motivul erotic are rostul lui în domeniul artei populare. Deasemeni păstorul, stând luni de zile izolat cu oile între bolta cerească şi verdele pajiştelor, ocupându-şi vremea ca dintr'o bucată de brad să făurească o furcă, cu totul alta decât cele ce a văzut în sat şi pe care să fie mândru să o ofere logodnicei lui desigur că şi la el acelaş imbold erotic joacă rolul de inspirator de artă.

In afară de aceste motive, producerea artistică se mai explică prin nevoia, pe care o simţim cu toţii, de a eşi din banalitatea de toate zilele. Este setea de poezie, înnăscută la anume popoare şi care lipseşte, din nefericire, altora.

Arta populară deşi este răspândită la toţi românii, nu se poate spune că este un produs propriu al nostru, izolat de toate celelalte. Ea este un produs al concepţiei generale

a omenirei, şi s'a împărtăşit din bunul comun al tuturor neamurilor, condusă fiind de acelaş gând fundamental care se regăseşte peste tot. După cum toţi oamenii, fie din Noua Zelanda sau de aici, au acelaş sistem circulator, tot aşa au şi acelaş sistem de gândire; dar după cum în compunerea globulelor roşii sânt diferenţe chiar între noi şi vecinii Sârbi, Unguri şi alţii, tot asemenea sânt deosebiri şi în felul de a gândi şi mai ales în acel de a concepe. Oamenii cari au trăit în regiunile noastre largi, pe pământul aşa de mănos, cu peisagii aşa de plăcute, bucurându-se de o mentalitate deosebită decât a altor popoare, au avut ocaziunea să desvolte în felul lor această năzuinţă naturală a omului de a se ridica deasupra nivelului de toate zilele şi de a crea ceva util, în primul rând, dar şi frumos în acelaş timp.

Poporul român, prin cuvântul „frumos", nu înţelege numai ceea ce numim astfel, pentrucă ne place. El zice „frumos" şi când noi nu ne-am gândi să aplicăm acest epitet; de pildă, când vrea să spună de un om că-i vorbeşte cu bunătate, zice: „ce frumos grăeşte"; când asistă la o slujbă, care îi impune prin religiozitatea ei, exclamă: „ce slujbă frumoasă". Frumos e la el egal cu evlavie, bunătate, şi este, bine înţeles, fără a-şi da seamă, şi ceeace înţelegem noi prin acest calificativ.

Poporul nostru este setos de frumuseţe, pe care, în mod natural, o creiază; fără să-şi dea seama şi fără a fi presumpţios de asemenea însuşiri.

Arta ţărănească se deosebeşte de a claselor dominante prin anonimatul ei. Ţăranul nu e mândru de ceeace a făcut. Pecând în clasele dominante se iscăleşte orice pânză, orice desen publicat într'un ziar, orice caricatură, ţăranul nu iscăleşte nici odată; iar când întâlnim pe un obiect de artă o semnătură, aceasta nu însemnează numele făuritorului, ci al posesorului obiectului. De multeori, fireşte, făuritorul este şi posesorul obiectului; dar nu-şi pune iscălitura ca să arate că el a făcut obiectul, ci doar că-i aparţine.

Deşi obiectele de artă ţărănească sunt făcute din materiale peritoare, căci ţăranul nu lucrează decât rar în piatră sau în metal, ci numai în lemn ori în pământ, totuşi, din

aceste materiale inferioare, el produce opere care, din punct de vedere al concepţiunii artistice, sânt tot aşa de însemna ca şi operile superioare ale artiştilor mari, cioplite dintr'un bloc de marmoră sau turnate în bronz.

* * *

Vederi de sate, biserici de lemn, cruci, case cu sculpturile lor, laviţe, furci, costume şi ceramică ţărănească, redate prin proecţiuni, au servit la ilustrarea principiilor enunţate.

Toate aceste documente pun în lumina cuvenită sobrietatea şi frumuseţea produselor ţăranului român, care prin arta sa dovedeşte într'un mod aşa de strălucit superioritatea sa etnică faţă de vecinii săi.

Cu tristeţă trebuie să constatăm că această artă atât de frumoasă şi plină de viaţă, astăzi piere din ce în ce mai mult, rămânând ca o dovadă mândră a trecutului. Şi nu vedem mijlocul de a o înviora. Cu ce drept târgoveţii pot cere sătencelor să-şi facă singure îmbrăcămintea, să-şi toarcă singure lâna, să o ţeasă, să-şi coasă râuri la cămăşi? — când ele astăzi nu mai au oile lor care să dea lâna, nu mai au vreme să o toarcă, şi nu mai cunosc mijlocul de a produce acele colori trainice şi frumoase din plante. Fetele de la ţară sânt tentate ca, în schimbul câtorva ouă, să obţină prafurile de anilină, căci cu un pacheţel de acest praf ele fac coloare cât le trebuie, fiind scutite ca zile întregi să adune buruienile şi frunzele necesare colorilor vegetale. Azi nu mai au vreme să ţese şi să brodeze: lucrează la câmp sau în fabrică.

Cu ce drept putem să le cerem să poarte costumul sobru şi elegant ce necesită luni grele de muncă? — când ele pot să-şi procure dela oraşe stămburile colorate, care s'au introdus peste tot în locul frumoaselor dar migăloaselor ţesături de odinioară.

Societăţi de binefacere, conduse de doamne cu intenţiile cele mai patriotice, caută să mai întreţie aceste frumoase industrii casnice. Se comandă la ţară ii sau velinţe ce se vând în bazarele de aci sau din străinătate. Ţăranca primeşte modelul din oraş, mereu acelaş model, şi e încântată de repeţirea lui, pentru că îl face tot mai în grabă; copiază şi nu mai creează. Cu cât mercantilizarea creşte, cu

atât descreşte partea artistică. Erau artistice înainte iele, căci ţăranca le făcea pentru ea, le înflorea pentru ca să placă şi de aceea punea toată inima la lucrul ei. Acum nu mai e nici o legătură între ţăranca care lucrează iia şi streina care o poartă; iia nu mai e decât un mijloc de câştig. Astfel se distruge arta, fără chiar a se îmbogăţi ţăranca!

O ultimă îndatorire faţă de arta pământeană constă în păstrarea izvoadelor celor mai alese. Pentru ca astfel să putem vreodată, când vom fi mai puţin preocupaţi de altele, să purcedem la acea renaştere a artei româneşti, care va trebui să pornească dela aceste dovezi ale tradiţiei pământene. Datoria noastră este deci ca exemplarele de artă ţărănească curată, pe cari le mai avem, să le adunăm ca dovezi ale frumuseţei artei româneşti.

In vederea alcătuirii mult doritului Muzeu al Neamului Românesc să-mi fie îngăduit să încheiu rugând pe toţi aceia care ar poseda obiecte vechi de curată artă românească, să ofere acele obiecte muzeului, unde numele lor caşi obiectele, ce vor aduce, vor fi pe veci cinstite.

Un muzeu, în care să se oglindească splendidele însuşiri artistice ale poporului nostru este o datorie naţională, la care orice român este ţinut să contribue.

Al. Tzigara-Samurcaş.

CÂNTEC

Cine-a cântat în noi, deodată, matinal,
Tamburinând ca răsăritul pe vitralii,
De s'a pornit, sunând, al amintirii val,
Surâs de-argint în sbor pe vaste funeralii?

Trecutul mort cu trandafiri şi cu bacante
Nu-l tulbura nici paznicul cu paşii rari...
Cine-a svârlit în noi pietriş de diamante,
De-am răsunat ca zorile printre gheţari?..

Victor Eftimiu.

ORIENTĂRI IN POLITICA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

II [1]

LA VATRA NOASTRĂ NAȚIONALĂ

SITUAȚIA ROMÂNIEI

După această excursie în largul vieții mondiale, ne putem întoarce la vatra noastră românească. Cunoștințele culese în drumul de cercetări ne vor ajuta să aprofundăm rostul ideologiei naționale și să ne dăm mai bine seama de valoarea devizei „prin noi înșine“, care — după cum am văzut — nu e specific românească, nu e nici nouă și nici concepută de partidul nostru liberal.

România a intrat în faza de realizare a idealului național, prin rotunjirea teritoriului și prin încadrarea înlăuntrul frontierelor politice a „rassei românești“, abia după răsboiul mondial. Deci mult în urma națiunilor din Apus.

Pe când Occidentul Europoi, cu ajutorul mașinismului, a realizat interdependența economică mondială, pe când Statele Unite ale Americii și Japonia Extremului Orient asiatic au reușit să intre, ca forțe industriale noui, în ritmul mondial creat de Occidentul european, Răsăritul Europei abia începuse să intre în faza naționalismului. Aspirațiunile naționale ale popoarelor Europei răsăritene au fost consacrate numai după răsboi, prin tratatele de pace din 1919. In întreaga Asie și în o parte a Africei, zorile trezirii conștiinței naționale a popoarelor abia acum au început să mijească [2]).

In cursul veacului al XIX-lea și începutul veacului nostru asistăm, așadar, simultan, la un proces de integrare și la un proces de desagregare, cel dintâi determinat de statele ajunse la civilizația mașinismului, iar cel de-al doilea întreținut, prin imitație, de

---

[1]) Vezi partea I, în *Conv. Lit.*, Noemvrie 1926.

[2]) Cf. Hans Kohn, *Geschichte der nationalen Bewegung im Orient*, Verl. K. Vowincel, Berlin, 1928.

aspiraţiunile naţionale ale popoarelor rămase în urmă, în faza civilizaţiei agrare, în categoria cărora intră şi România.

In prefacerea societăţilor umane din epoca maşinismului a avut o înrâurire hotărîtoare şi conducătoare capitalismul. După cum am spus în partea I-a a acestei lucrări, „întreaga construcţie a civilizaţiei mecanice se reazimă pe această forţă creatoare". Capitalismul e substratul economic al burgheziilor din diferitele state şi din diferitele epoci. Evoluţia capitalismului, după Werner Sombart şi R. Hilferding [1]) a străbătut şi străbate trei faze principale: 1) faza capitalului comercial care creează epoca *mercantilistă* a burgheziei şi care se caracterizează prin înflorirea comerţului protejat de stat, prin întemeierea şi unificarea statelor naţionale. Epoca mercantilistă înseamnă începutul burgheziilor şi a statelor naţionale independente. In Europa se desvoltă de prin veacul al XVI—XIX-lea; 2) faza capitalului industrial, care creează *liberalismul* burghez. Caracteristica acestei epoci e individualismul, umanitarismul şi cosmopolitismul. Liberalismul se ridică împotriva deosebirilor naţionale şi împotriva puterii de stat. Libertatea individului e totul. „Orice fiinţă umană este un scop în ea însăş". Liberalismul dă naştere democraţiei moderne; 3) faza capitalului financiar e caracterizată prin predominarea capitalului bancar, care finanţează atât industria cât şi comerţul, devenind dictatorul producţiei şi circulaţiei. El creează *imperialismul* burgheziilor naţionale. Statul iar dobândeşte o importanţă şi individul se preface într'o celulă a funcţiunilor sociale. Capitalul financiar, organizează producţia din interior şi o sporeşte. Astfel e silit să caute debuşee în afară de graniţe şi zone de influenţe. Naţionalismul ia calea cuceririlor imperialiste, căutând să organizeze şi să „civilizeze" întreaga lume.

Aceste faze ale capitalismului şi ale burgheziei — cari sunt simple clasificări — ajută să se înţeleagă şi mai bine o serie de fenomene sociale pe cari le-am analizat în partea I-a a lucrării noastre.

Marea finanţă din zilele noastre organizează Liga Naţiunilor şi mişcările pancontinentale despre cari am vorbit şi cari tind spre organizarea unităţii materiale şi spirituale a globului pământesc.

Se naşte o nouă aristocraţie cu noui idealuri umanitare, care, prin formulele naţionale, năzueşte să creeze o civilizaţie a omenirii întregi. Principiile acestor elite sociale şi economice sunt: *creaţiunea* şi *organizarea* ştiinţifică. Valorile individuale devin funcţiuni sociale, supuse unei discipline constructive. Limitele pământului odată descoperite, infinitul spre care aleargă omenirea dela Renaştere, infinit exprimat, în lumea materială, prin acumulări

---

[1]) R. Hilferding, *Das Finanzkapital*, Wien, 1910; Werner Sombart, *Der moderne Kapitalismus*. ed. IV. München u. Leipzig, 1921. Vo I—II.

capitaliste, se limitează. Puterile omeneşti se opresc din avântul lor, din expansiunea spre suprafeţele spaţiale şi se îndreaptă spre expansiunea conştiinţei cu adâncimile ei etice. Capitalismul nu mai e un scop, ci devine un mijloc pentru organizarea omenirii.

Această tendinţă, care în evoluţia social-politică ia denumirea de *neoliberalism*, se observă în toate părţile globului pământesc, unde societăţile umane au străbătut fazele civilizaţiei capitaliste despre cari am vorbit.

Cea mai mare parte a omenirii e, însă, înapoiată şi de aceea evoluţia ei nu va urma o linie dreaptă, fără ondulaţii, fără tulburări şi fără ciocniri. In zilele noastre putem urmări, cum pământul e împărţit în două mari tabere: lumea civilizaţiei mecanice, de origină europeană, şi lumea civilizaţiei agrare patriarhale ce trăeşte mai ales în Asia.

Evoluţia societăţii româneşti e descrisă amănunţit de d-l St. Zeletin, care arată, cum noi dela faza mercantilistă am trecut aproape deadreptul la faza imperialistă, dela capitalul comercial la capitalul financiar. D. Zeletin explică criticismul nostru intelectual şi dă o pildă generaţiilor tinere, cum se poate îndruma spiritul culturii române spre o activitate pozitivă, de creaţie [1]).

La acest loc trebuie să stăruim mai cu dinadinsul asupra *naţionalismului,* ca expunerea noastră să nu fie greşit înţeleasă.

Am arătat, că naţionalismul e de origină agrară. Legătura dintre om şi pământ e temelia naţionalismului. In forma lui inconştientă, instinctivă şi ţărmurită la regiuni restrânse, acest naţionalism îl întâlnim aproape la toate popoarele agrare. La noi e vechiu, din vremea Dacilor, cari se credeau nedespărţiţi de pământul ce-l locuiau şi pe care, se ştie, cu ce vitejie şi îndărătnicie l-au apărat împotriva imperiului roman. Patriotismul nostru regional din vremurile apuse mai trăieşte şi astăzi în denumirile *ţara* (terra): Ţara Oltului, Ţara Moţilor, Ţara Oaşului, Ţara Haţegului, etc.

Am mai pomenit, că naţionalismul agrar s'a întregit cu un patriotism intelectual, politic şi economic. Naţionalismul devine conştient şi energetic abia în veacul trecut. Naţiunea începe să aibă un suflet, o conştiinţă şi idealuri. Acest suflet cu aspiraţiunile lui, cu însuşirile lui, cu atitudinile lui şi cu realizările lui e marea *taină*, în faţa căreia înţelegerea noastră rămâne nedumerită. Desigur încercăm să o ghicim cu ajutorul inimei. După cum fiecare dintre noi suntem tot atâtea vlastare înmugurite, la

---

[1]) St. Zeletin, *Burghezia română, Origina şi rolul ei istoric*, Cultura Naţională, Bucureşti, 1925.

— *Naţionalizarea şcoalei*, Ed. Fund. Cult. Principele Carol, Bucureşti (1926).

— *Neoliberalismul,* Studii asupra istoriei şi politicei burgheziei române Buc. 1927.

lumina vieţii, din tulpina strămoşilor cufundaţi în negura nepătrunsă a eternităţii, vlăstare în care se reproduce personalitatea înaintaşilor, cari trăesc, gândesc şi făptuiesc prin noi, tot aşa *simţim*, că un fluid vital, nevăzut şi de nepriceput, ne leagă de neamul, de naţiunea şi de patria în sânul căreia ne-am născut şi în care au vieţuit străbunii noştri. Acest spirit de solidaritate dintre fiii aceleiaşi seminţii, această iubire a patriei noastre, iubire ale cărui rădăcini se pierd în marea taină a subconştientului, felul de a judeca, de a simţii şi de a acţiona în faţa fenomenelor naturii şi ale vieţii constitue esenţa naţionalismului.

Tradiţionalismul conservator e una din temeliile naţionalismului modern. Deaceea Lamartine spunea cu drept cuvânt: „C'est la cendre des morts, qui creà la patrie".

Nu vom da o definiţie a *naţiunii*, fiindcă cei ce au încercat să o cuprindă în cătuşele cuvintelor, făurite în atelierele raţiunii ştiinţifice, recunosc, că sunt meşteri slabi. Fenomenele vieţii sentimentale sunt greu de strâns în brâul sintetic al formulelor ţesute din tortul sărac al cunoştinţelor omeneşti.

Naţiunea — cum spune Auerbach [1]) — e o realitate imaterială de neînţeles, cum e şi electricitatea; e un fel de religiune, de credinţă, care derivă din domeniul incontrolabil al sentimentului.

De altfel nu ne-ar fi de nici un folos practic, dacă am reuşi să explicăm şi să înţelegem în toate amănuntele fenomenul social pe care-l numim naţiune. E suficient să constatăm, că e o *realitate* pe care nu o trage nimeni la îndoială. In evoluţia socială a omenirii *naţiunea* constitue o *fază* pe care un destin suprem, un determinism cauzal complex al naturii ne-a impus-o să o trăim. Şi se pare, că o lege a naturii porunceşte tuturor fenomenelor să se îndrepte spre un ţel. Dela mişcarea atomilor ce se grupează în minunatele forme ale cristalelor şi până la mişcarea planetelor ce se închiagă în sisteme solare, toate par a avea un scop. Tot aşa o raţiune supremă cârmueşte omenirea, prin viaţa naţiunilor, spre un scop: propagarea vieţii perfecţionate şi intensive în spaţiu şi în timp. Naţiunile sunt unităţile cu ajutorul cărora *Marele Necunoscut* ţinteşte să ajungă la o nouă organizare mai desăvârşită a umanităţii.

*
* *

La ciclul celor două tendinţe antagoniste de integrare şi desagregare se mai adaugă şi altele, dintre cari lupta organizaţiei

---

[1]) Bertrand Auerbach, *Les ruces et les nationalités en Autriche-Hongrie*, Ed. II Alcan. Paris, 1917, p. 339. Lucrarea aceasta e una dintre cele mai bune din câte s'au scris asupra problemei naţionalităţii. — Studii amănunţite în lucrarea *Nation und Nationalität*, Verl. G. Braun. Karlsruhe, 1927, în colecţia Iahrbuch für Soziologie, herausgegeben von Prof. Gottfried Solomon. Lucrarea e o contribuţie preţioasă la problema *naţiunii*.

capitaliste cu organizaţia muncii e cea mai formidabilă. Organizaţia muncii a încercat să dărâme diviziunea verticală a grupurilor sociale în naţiuni şi să o înlocuiască cu internaţionala socialistă, împărţind societăţile umane orizontal, în clase, în bogaţi şi săraci, în capitalişti şi salariaţi. Concepţiunea dualistă a lui Marx s'a dovedit, că pleacă dintr'o analiză socială imperfectă şi simplistă. Interdependenţa economică a naţiunilor, realizată prin capitalism, nu se poate înlocui nici prin distrugerea clasei capitaliste, nici prin expropierea generală a capitalului şi nici printr'o internaţională întemeiată pe lupta de clasă, ci ar putea fi perfecţionată cu o forţă reală, cea a asociaţiunilor profesionale răzimate pe categoriile de producţie.

România, fiind o ţară agrară, ideologia socialistă încearcă a organiza lupta de clasă pe teren ţărănist, fără să aibă, însă, în această formă, nici un substrat real şi nici o perspectivă de isbândă.

* * *

România mai face parte şi din grupul ţărilor aşezate între Orient şi Occident, între cari în vremea din urmă e un antagonism tot mai pronunţat, deşi aşa de greu de determinat atât din punct de vedere geografic, cât şi politic, moral şi intelectual. Un scriitor rus, Ciadaev, încerca să stabilească următoarele deosebiri: „Lumea a fost întotdeauna împărţită în două: în Orient şi Occident. Aceasta nu e numai o împărţire geografică... ci sunt două principii cari răspund la două forţe dinamice ale naturii, două idei cari îmbrăţişează întreaga economie a geniului uman. Concentrându-se, retrăgându-se, întărindu-se în el însuş, spiritul uman se forma în Orient; revărsându-se, strălucind în toate direcţiile, luptând împotriva tuturor obstacolelor, el se desvolta în Occident. Societatea se constituia pe aceste baze primitive. In Orient, gândirea retrasă în sine. refugiată în repaos, ascunsă în pustietate, lăsa ca puterea socială să devină stăpână a tuturor bunurilor pe pământ; în Occident, ideea, proiectându-se pretutindeni, îmbrăţişând toate fericirile, crea puterea pe principiul dreptului. Orientul veni cel dintâi şi revărsă pe pământ valuri de lumină, din sânul meditaţiunilor sale solitare“...

Rudyard Kipling susţine simplist şi categoric că „Orientul e Orient şi Occidentul e Occident şi amândouă nu se vor întâlni niciodată.

Maeterlinck crede, că în creerul uman e un lob oriental şi un lob occidental, care îşi paralizează mutual eforturile.

Antagonismul între Asia şi Europa nu e, însă, aşa de simplu. Cercetările din urmă dovedesc tot mai clar că între civilizaţiile acestor două continente, există o interpenetraţiune reciprocă din cele mai vechi timpuri [1]).

---

[1]) Dintre numeroasele lucrări ce s'au scris asupra Orientului şi Occidentului, cităm câteva mai recente: René Guénon, *Orient et Occident*, Payot, Paris,

Asia a dat omenirii marile religiuni cosmologice: iudaismul, mazdeismul; apoi marile religiuni morale şi sociale desvoltate pe temeliile celor dintâi: budismul, creştinismul, islamismul. Chiar şi spiritul raţional, care e temelia ştiinţei occidentale, e de origină asiatică. Europa, prin ştiinţă, a ajuns la idolatria forţei şi a banului, la ştiinţa fără conştiinţă, pe care unii asiatici o socotesc o stare de barbarie. Un Hindustan crede că ştiinţa occidentală este o ştiinţă ignorantă. Idealul unora dintre asiaticii înaintaţi e adâncirea vieţii interioare a individului, e atingerea perfecţiunii lui morale. Această perfecţiune morală presupune noţiunea de libertate individuală şi concepţiunea domniei dreptului, cari sunt rodite pe pământul Europei, stropit de sângele marei revoluţii dela în-

---

1924, — o bună analiză filosofică a problemei. — *Les Appels de l'Orient*, în „Les Cahiers du Mois" 9/1, Paris, 1925, — cuprinde o vastă şi extrem de instructivă anchetă asupra chestiunii. Guglielmo Ferrero, *l'Orient et l'Occident*, în volumul *Entre le passé et l'avenir*, Paris, 1922. — P. Masson-Oursel, *La philosophie comparée*, Alcan, Paris şi *l'Orient et l'Occident* în „*La Nouvelle Revue Française*", articol reprodus în parte, în „*Ideea Europeană*". — Apoi lucrările temeinice ale lui René Grousset, *Histoire de l'Asie*, (3 volume) *Histoire de la philosophie orientale*, (cea dintâi încercare în acest gen) şi *Le Reveil de l'Asie*, l'Imperialisme britanique et la révolte des peuples. — M-is De la Mazelière, *Le Japon*, lucrare neterminată încă. Cele 8 volume se ocupă cu istoria Japoniei din cele mai vechi timpuri, în legătură cu istoria umanităţii. E o lucrare migăloasă şi indispensabilă. Să se consulte în special vol. VII: La civilisation au debut du XX-e siècle. — Hans Rohde, *Der Kampf um Asien*, vol. I *Der Kampf um Orient und Islam*, 1924; vol. II *Der Kampf um Ostasien und den Stillen Ocean*, 1925. — Asupra penetraţiunii capitaliste, informaţiuni preţioase în Ernst Reinhard, *Die imperialistische Politik im fernen Osten*, Bern u. Leipzig, 1926. Asupra Indiei sunt foarte utile de citit lucrările scriitorului indian Ananda Coomaraswamy, *La Danse de Civa*, (F. Rieder et C-nie, Paris) şi noua lucrare: *Pour comprendre l'art hindou* (Bossard, Paris, 1926), ambele lămuresc raporturile dintre filosofia şi estetica indiană. — Lupta intelectuală şi politică dintre Occident şi Orient continuă tot mai dârză. Francezul Henry Massis, care a contribuit la provocarea anchetei apărută în *Les Cahier du Moi* 9/1 din 1925 (citat mai sus) publică o nouă lucrare *Défense de l'Occident*, Plon, Paris, 1927, în care încearcă un atac împotriva tuturor influenţelor orientale. Şi fiindcă Massis crede că „Le Christ seul, placé au centre de tout, peu réconcilier l'Orient et l'Occident; *Ut sint unum*, şi anume prin catolicismul pur, vom mai pomeni de o discuţie interesantă. F. Ossendowski, în *Bêtes, Hommes et Dieux*, Plon. Paris, 1924, dă informaţii despre „Regele lumii" din tradiţia asiatică, de o concepţie spiritualistă surprinzătoare, René Guénon analizează această informaţie într'un volum *Le Roi du Monde*, Ch. Bosse, Paris, 1927, în care aduce o serie de explicaţii extrem de interesante asupra legăturilor spirituale dintre Asia şi Europa. „Regele lumii" în realitate e *Manu*, legislatorul primordial şi universal, al cărui nume sub diverse forme îl întâlnim la o mulţime de popoare vechi (*Menes* la Egipteni, *Minos* la Greci). Nu stăruim asupra problemelor speciale, tălmăcite de Guénon, dar trebuie să pomenim de unele asemănări dintre „Regele lumii" şi Zamolxis al Geţilor descris de V. Pârvan în *Getica* (p. 151 sq. şi în special nota 8 de pe aceeaş pagină). — In lucrarea lui Guénon se dă o explicaţie ingenioasă şi *svasticei*. R. Guénon într'o lucrare nouă: *La Crise du monde moderne* (Paris, Bossard, 1927) răspunde d-lui H. Massis şi analizează conflictul dintre Orient şi Occident. Şi el stărue pentru uniunea forţelor spirituale dintre Răsărit şi Apus, prin mijlocirea bisericii catolice.

ceputul veacului al XIX-lea. Principiile fundamentale ale organizației de Stat și ale diferențierilor sociale, ca concepții politice, sunt de origină asiatică. Etatismul centralizator al monarhismului absolutist caracterizează imperiile: assirian, egiptean, persan, bizantin, arab și rusesc. Politica colonială e și ea aplicarea principiilor orientale de dominațiune. Chiar și lupta de clasă a socialismului european e o atitudine împrumutată din Orient, unde între castele din India, de pildă, sunt prăpastii. Europa, cu principiile ei de libertate de domnie a dreptului popoarelor de a se guverna singure, caută formule noui, corespunzătoare aspirațiilor sale [1]).

Legăturile dintre Orient și Occident sunt vechi. Lăsând la o parte vremurile preistorice și pe cele protoistorice, învăluite în bună parte, în negura conjecturilor [2]), ne vom opri numai la epoca mărturiilor scrise.

Trebuie să amintim, însă, că Europa intră pentru întâia oară în istoria universală, când Elinii atacă Troia și o cuceresc (veacul XI a. Cr.). Aceasta e cea dintâi biruință a europenilor asupra asiaticilor, eternizată de epopea homerică. De atunci și până la luptele de astăzi din China, răsboaiele dintre Europa și Asia n'au încetat.

Legăturile dintre Orient și Occident se intensifică în epoca elină. Intreaga civilizație elină, reprezentanta Occidentului din antichitate și temelia civilizației occidentale de astăzi, se clădește pe relațiile de schimb dintre Elada și Orient: schimbul de idei și de mărfuri. E stabilit precis, că Grecia a primit din Orient o bună parte din materialul ei intelectual: mituri religioase, cunoștințe practice și procedee tehnice. Grecia a *creat*, însă, pe *homo sapiens*, adică înzestrat cu rațiune, cu spirit științific, cu setea de a *ști* și de a înțelege ordinea veșnică a lucrurilor și de a le tălmăci logic [3]). Pe lângă acest schimb spiritual, important a fost și cel material, care sfârșește tot cu triumful Greciei asupra Orientului. Comerțul elin cucerește întreg Orientul și aduce la înflorire cetățile patriei mame și ale coloniilor grecești. Imperiul economic al Elinilor din basenul Mediteranei orientale și al Pontului Euxin mai târziu se

---

[1]) A. Van Gennep, *op. cit.*, p. 41-46.

[2]) Se pot urmări în: O. Montelius, *Der Orient und Europa*, Stockholm, 1900. — Sophus Müller *Urgeschichte Europas*, Strassburg, 1905. — C. Schuchard, *Alteuropa* in seiner Kultur-und Stilentwicklung, Ed. II-a, 1927. Jaques Morgan, *L'humanité préhistorique*, Paris, 1921. — G. Glotz, *La civilisation égéenne*, Paris, 1923; Dr. G. Contenau, *La civilisation phénicienne*, Payot, Paris, 1926. A. Moret et G. Davy, *Des clans aux empires*, Paris, 1923. — A. Moret, *Le Nil et la civilisation égiptienne*, Paris, 1926. Apoi în recenta lucrare a lui V. Pârvan, *Getica*, o protoistorie a Daciei, Cult. Naț. București, 1926.

[3]) Cf. Leon Robin, *La pensée grecque et les origines de l'esprit scientifique*, Paris, 1923, p. XI, p. 37 și urm. — G. Milhaud, *Les Philosophes géomètres de la Grèce, Platon et ses prédécesseurs*, Paris, 1900.

consolidează într'un imperiu politic [1]). Prin Alexandru cel Mare Occidentul elin triumfă asupra Orientului şi realizează una dintre cele mai măreţe opere de cucerire politică. Alexandru macedoneanul sădeşte cel dintâi ideea imperiului pe pământul Occidentului, idee care mai târziu s'a întrupat durabil în imperiul roman. Alexandru cel mare visa la o fuziune a raselor într'un imperiu universal, la o nuntă a Europei cu Asia. El credea, că supremaţia culturii eline poate perpetua şi dominaţiunea politică grecească asupra lumii cucerite de visurile lui îndrăzneţe. Isocrate numea greci pe toţi cei ce participau la cultura elină, indiferent de origina lor. Expansiunea civilizaţiei eline a şi fost una dintre cele mai puternice. In epoca alixandrină ea pătrunsese până în India şi chiar în regiunile scitice. Căile de comerţ erau toate grecizate, iar limba elină deveni o limbă comercială internaţională, impusă şi răspândită şi de către administraţie. Forţa de unificare a civilizaţiei eline a aşezat primele temelii ale politicei mondiale de mai târziu şi a avut o influenţă extraordinară asupra desvoltării umanităţii din veacurile următoare [2]).

Legăturile dintre Orient şi Occident s'au menţinut tot aşa de intensive şi sub dominaţia Romei. Orientul, prin Fenicieni, cuceriseră încă din epoca elină o parte a Mediteranei. Roma distruge Cartaginea, centrul acestei expansiuni şi mai târziu ispitită de mirajul Orientului îl cucereşte. Structura economică a societăţii umane sub *Pax romana* n'a evoluat însă în sens grecesc [3]).

Imperiile Asiei minore (bizantin, arab, ottoman) au dat o nouă strălucire Orientului, care a avut triumfuri trecătoare asupra Europei. In epoca Cruciadelor relaţiile de schimb dintre Orient

---

[1]) A. Jardé, *La formation du peuple grec*, Paris, 1923. p. 221—229.

[2]) P. Jouguet, *L'impérialisme macédonien et l'hellénisation de l'Orient* Paris, 1926. — N. Iorga, *op. cit.*, vol. I. Capitolele X—XIX.

[3]) In lumea antică formele capitaliste s'au mărginit la capitalismul comercial, adică s'a oprit în faşe. Omenirea n'a ieşit nicăiri, până la sfârşitul veacului al XVIII-lea, din faza economiei casnice, a econmiei agrare sau a capitalismului de comerţ. Capitalismul industrial, capitalismul creator, e opera Europei, în cursul veacului al XIX-lea. Unele analogii între economia antică şi cea modernă desigur că se pot stabili, dar numai până la începutul civilizaţiei maşinismului (1830) cf. Ed. Mayer, *Geschichte des Altertums*, (vol. II şi III) Werner Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, Ed. IV. München u. Leipzig, 1921, Vol. II, concluzii; Salvioli, *Le capitalisme dans le monde antique*, trad. fr. A. Bonnet, Paris 1926. — E. Cavaignac, *Population et capital dans le monde méditerranéen antique*, Paris, 1923. — I. Toutain, *L'economie antique*, în colecţia „L'évolution de l'humanité", Paris, 1927. In această lucrare se arată evoluţia economică din epoca preistorică până la prăbuşirea imperiului roman. Mi se pare cea mai limpede expunere a problemei. Apoi St. Zeletin, *Inceputurile Individualismului:* contribuţie la psihologia socială a culturii elene din a doua jumătate a veacului V a. Cr. — Arh. p. şt. şi reforma socială, An. V, Nr. 3-4; — D. I. Suchianu, *Posibilităţile de capitalism în Grecia veche*, Indep. Econom. An. IX Nr. 3-4. — Lujo Brentano în *Die Anfänge des Modernen Kapitalismus* (München, 1916) susţine că şi înaintea Grecilor şi Romanilor a existat un capitalism comercial.

şi Occident au reînviat, iar prin descoperirea drumurilor pe apă spre India, Europa ia un nou avânt. Bogăţiile aduse din Orient şi din America, comerţul intensiv cu aceste teritorii noui, aşează temeliile vieţii economice înfloritoare a Occidentului şi-l ajută să treacă la faza industrialismului [1]).

Din aceste câteva exemple se poate vedea ce grea e despărţirea Orientului de Occident. Dacă observăm atent ţara noastră, vedem, că la noi amestecul principiilor şi atitudinilor asiatice şi europene trăiesc în fiecare dintre noi şi în toate instituţiile noastre. In biserica ortodoxă orientală, organizată pe baza ideii de autonomie şi de descentralizare, fără să vrea şi să ştie e întrupat un principiu european, iar absolutismul centralizator al Romei catolice reprezintă tradiţia principiilor orientale. La noi sunt reprezentate amândouă.

Cel ce se apropie mai mult de adevăr, în această luptă dintre Orient şi Occident, se pare a fi istoricul italian Guglielmo Ferrero, care constată, că şi sufletul european tinde spre perfecţiunea morală, idealul întregii umanităţi. Noi trăim într'un imens provizorat. Cadavrele vechilor civilizaţii pe cari le desgropăm cu atâta ardoare şi le păstrăm cu atâta sfinţenie în biblioteci şi în muzee ascund scânteia din care se va aprinde torţa civilizaţiei viitorului, când opera de cucerire a pământului va fi complect terminată. Pentru această civilizaţie a viitorului muncim cu toţii, fără să ne dăm seama, atât cu lobul oriental cât şi cu lobul occidental al creerului nostru [2]).

Intreaga lume e dominată astăzi de *Pax britannica*. Această pace se reazimă pe superioritatea spirituală, tehnică şi economică a civilizaţiei occidentale. Ea vrea să menţină pacea lumii pentru a o stăpâni şi exploata. *Liga Naţiunilor* e instrumentul politic internaţional pentru controlul britanic al lumii. In sfera de influenţă a acestei politici anglo-saxone e întreaga Europă, America, Africa şi Australia. Impotriva acestei dominaţiuni anglo-saxone se ridică Rusia şi întreaga Asie. Pe partea anglo-saxonilor e forţa, pe partea Ruşilor e numărul. Lupta dintre aceste două puteri a împărţit lumea în două mari tabere pentru dominaţiunea mondială. Anglo-saxonii sunt deţinătorii acestei dominaţiuni. Ruşii luptă pentru a le-o smulge din mână. Politica internaţională a anglo-saxonilor e conservatoare — politica internaţională a Rusiei e revoluţionară. Rusia e în fruntea sclavilor revoltaţi, a „tinerilor barbari" cari vor o altă împărţire a puterii, a proprietăţii şi a justiţiei. Instrumentul politic al Rusiei e Internaţionala a III-a. Lupta dintre Rusia şi Britania e o luptă dintre două concepţii asupra lumii şi a organizaţiei sociale [3]).

---

[1]) Asupra influenţelor dintre Orient şi Occident în evul mediu, cf. N. Iorga, Relations entre L'Orient et L'Occident au moyen âge, Gamber, Paris, 1923.

[2]) Articolul citat din *Entre le passé et l'avenir*.

[3]) Cf. R. N. Coudenhove-Calergi, *Weltherrschaft*, în revista *Paneuropa*,

Intre aceste două lumi încăerate se găseşte România, pe care soarta a aşezat-o, împreună cu Polonia şi cu statele ţărilor baltice, la hotarul apusean al Rusiei. România, alături de întreaga Europă continentală, poate fi o punte de apropiere între aceste două mari puteri — Britania şi Rusia — ce-şi dispută egemonia lumii. Politica României trebuie să ţină seamă de ciocnirea dintre aceste două mari forţe şi nici o clipă să nu-i scape din vedere cele mai mici amănunte în desfăşurarea luptei formidabile dintre continentele ce stau la spatele acestor organizaţiuni mondiale.

Profesorul S. Mehedinţi într'o lucrare recentă [1]), stăruie asupra rolului pe care îl are România, ca inel de legătură, între Europa occidentală şi lumea asiatică. D-l Mehedinţi înşiră următoarele fapte geo-economice:

România e aşezată pe diagonala aglomeraţiilor de populaţie deasă din lumea veche, adecă pe diagonala Văii Rhinului, Dunării, Eufratului, Indusului şi Gangelui. Această diagonală mai târziu s'a prelungit spre Nord-Est până în insulele britanice şi spre Sud-Est până în Iava. România e chemată să aibă un rol de intermediar între schimbul de mărfuri ce-l fac aceste populaţii.

România e situată şi dealungul diagonalei de circulaţie dintre Apus şi Răsărit. Navigaţia pe Rhin-Dunăre, legate prin „canalul Ludwig" — la care se va adăuga şi legătura Dunării cu Elba, Oderul şi Vistula, în proiect — scurtează drumul dintre Europa apuseană şi Orient cu 4000—6000 de km. Această reţea de râuri navigabile s'a numit cu drept cuvânt „marea a opta". România e aşezată şi pe diagonala de căi ferate internaţionale şi pe linia aeriană ce leagă apusul Europei de Asia minoră, Mesopotamia şi India.

Rusia visează de secole dominaţiunea asupra Bizanţului ortodox, care este un nod cardinal pe această diagonală de circulaţie. Rusia nu în zadar vede în România pe cea mai mare duşmană a visurilor ei imperialiste, căci ţărişoara noastră este una din

---

An. III, Nr 2. Amănunţita lucrare a lui G. Gautherot, *Le monde communiste*, Ed. Spes, Paris, 1 27. — Trotsky atacă în două volume lumea anglo-saxonă: *Europe et Amérique*, Libr. de l'Humanité, Paris, 1926 şi *Où va l'Angleterre?* Libr. de l'Humanité, Paris, 1927.

[1]) S. Mehedinţi, *Les pays et le peuple roumain*, Cart. rom. Bucureşti 1927.

Spre marea mea surprindere găsesc şi în harta anexată acestei lucrări, scrisă de cel mai mare geograf al României, denumirea *Munţii Gherghiului*. Dela harta Teodorescu se repetă mereu această denumire greşită. — Basenul dela izvoarele Mureşului ungureşte se numeşte *Gyergyó*, cu centrul urban *Gyergyó-Szent-Miklos*. Românii din partea locului — de unde e originar şi subsemnatul — numesc această regiune *Giurgeu*, iar oraşul: *Târg*. — După Unire, administraţia pripită a făcut din *Gyergyó-Szt-Miklos* — *Gheorgheni*, când mai nimerit i-ar fi putut zice: *Târgu-Giurgeului*. Catena de munţi dintre Valea Bistricioarei şi Valea Mureşului trebuie să se numească *Munţii Giurgeului*. Denumirea de *Gherghiu* n'are nici un sens, cum n'are nici o îndreptăţire denumirea *Gheorgheni*.

cheile pe care se reazimă dominaţiunea anglo-saxonă în Răsăritul Europei şi egemonia britanică în Asia[1]).

O apropiere a Asiei de Europa, prin intermediul României, presupune o evoluţie a Asiei în spirit european, adecă o renunţare a Asiei la formulele rigide ale tradiţiei religioase şi o adaptare sufletească la independenţa gândirii şi a cercetării. Fără să dăm o importanţă exagrată ţărişoarei noastre, ea poate avea, în scurtă vreme, un rol important, dacă conducătorii ei vor şti să-l pregătească.

N'am intrat în analiza spiritului occidental şi a celui oriental, fiindcă ea ne-ar fi dus prea departe. Ne-am oprit numai la câteva indicaţiuni, cari pot arunca o lumină asupra laturei politice şi economice a problemei. Orientul şi Occidentul e o *stare de spirit*, care nu poate fi desluşită în câteva pagini.

Astăzi aproape întreg pământul gânditor e sub puternica influenţă a spiritului occidental, care nu va înlătura, însă, spiritualalismul mistic al Occidentului. Aceste două antiteze se vor contopi într'o sinteză care nu se poate întrevedea.

România noastră e şi la răscrucea drumurilor spirituale dintre Orient şi Occident. Sufletul românesc poate va reuşi să contribue la găsirea punţii de unire dintre Europa şi Asia.

*
* *

România, intrând în plină fază naţională, e firesc să urmeze calea tuturor ţărilor din Apus; după integrarea teritorială să se străduiască a realiza integrarea sufletească şi după neatârnarea politică, pe cea economică.

Concepţia neatârnării economice sileşte România să nu rămână numai o ţară agrară, ci să devie şi o ţară industrială. Pe substratul agrar al trecutului să clădească sistemul economiei capitaliste burgheze, care culminează în industrialism. Industrialismul e chemat să o smulgă din categoria ţărilor orientale şi să o atragă în ritmul civilizaţiei occidentale. Dela 1880 vechiul regat a început să intre în faza industralismului, iar pe la 1900 trece deadreptul

[1]) Când recitesc aceste rânduri, ziarele aduc următoarea ştire: „d-l Gabriel Alphand publică în *Comoedia* un articol în care se ocupă de acţiunea germano-sovietică în Orient, îndreptată împotriva Franţei. Articolul arată că solidaritatea germano-sovietică a dus la o formidabilă desvoltare a industriilor militare în valea Donului. Aci funcţionează 60 uzine, întrebuinţând 800 mii lucrători, pentru fabricarea de puşti, mitraliere şi obuze. In cursul anului trecut, 45 din aceste uzine au produs 1.500.000 puşti, 55 mii mitraliere, şi 300 tunuri cu tir rapid. Astăzi se află în Rusia două milioane de germani, lucrând exact ca într'o colonie. Fabricaţiunea de gaze asfixiante a luat o mare desvoltare. Şcoala de piloţi de aviaţie Egorievsk posedă 18 centre secundare, iar cei mai buni piloţi fac apoi un stagiu de perfecţionare la institutul germano-rus din Koenigsberg".

Trebuie să spunem că aliaţii, şi în special Anglia, au dat prea puţin sprijin României după războiu. Ea s'a sbătut un deceniu întreg, din cauza lipsei de capitaluri, într'o continuă criză economică.

la faza imperialismului financiar, adică la stăpânirea întregii economii naţionale de către marea finanţă.

In plin avânt de realizare viguroasă, România primeşte, la timp, un avertisment, pe care nu-l poate nesocoti. Ţările occidentale au ajuns la o criză acută a industrialismului. In ţara cea mai industrială, în Anglia, un om de stat de greutatea lui Lloyd George preconizează, ca program politic, întoarcerea la pământ, la agricultură. Back to the land — înapoi la ţară! Concepţiile lui Lloyd George ni se par stranii. Trebue ştiut, însă, că Lloyd George încă în 1909 pornise „cruciada agrară“ cu scopul de a împărţi pământul poporului şi de a desfiinţa Camera Lorzilor. In Anglia alături de regimul capitalist, trecut prin toate fazele lui, adică prin mercantilism, liberalism şi imperialism, s'a menţinut şi regimul marei proprietăţi latifundiare. In 1926, Lloyd George a ridicat din nou problema, cerând exproprierea moşiilor lorzilor şi împărţirea lor muncitorilor fără lucru, a voit deci să lichideze proprietatea feudală. Acesta e sensul noului strigăt a lui Lloyd George. Muncitorii fără lucru, pe cari îi întreţine statul ca pe nişte trântori, e o dovadă, că economia capitalistă a nesocotit latura socială a evoluţiei capitaliste. Organizarea societăţii umane cu ajutorul marilor concentrări de capitaluri şi prin intervenţionismul statului e noul ideal spre care tinde umanitatea din faza civilizaţiei mecanice. Greva din anii trecuţi a lucrătorilor britanici organizaţi, ce ameninţa să ia proporţii catastrofale, a dovedit şi ea că structura capitalistă industrială nu reprezintă o organizare socială şi economică ideală, că colectivităţile producătoare tind spre o exploatare proprie a muncii lor, spre o nouă organizare a structurii sociale şi economice.

Ministrul preşedinte al Franţei, Raymond Poincaré, fost preşedinte al Republicii, unul dintre cei mai de seamă bărbaţi de stat ai vremurilor noastre, care a salvat finanţele ţării sale, îndeamnă şi el poporul francez să se întoarcă la agricultură. Problema e cam aceeaş şi în Franţa, deşi vechiul regim a fost lichidat de revoluţia franceză.

Vom arăta mai la vale calea ce credem că trebuie să o urmeze România pentru a se feri de crizele economice şi sociale prin cari au trecut ţările industriale, precum şi posibilităţile şi necesităţile de desvoltare ale industrialismului în România.

*
* *

In legătură cu problema industrialismului în România trebuie să examinăm însăşi baza ştiinţei economice.

Economia, ca ştiinţă, s'a născut în Occident, unde societatea umană a trecut prin fazele capitalismului pe cari le-am arătat. Evoluţia cercetării economice a făcut un drum destul de lung până a ajuns să aibă la temelie principii ştiinţifice, adecă prin-

cipii cari sunt adevărate în toate vremurile, în toate locurile şi pentru toate împrejurările[1]). Economia „naţională" sau „politică", până de curând s'a mărginit să examineze categoriile economice prin prisma mentalităţii capitaliste moderne, întemeiată pe profit şi salariu, fără să observe că cea mai mare parte a umanităţii de pe globul pământesc nu e călăuzită în organizarea ei economică de concepţia profitului în sens capitalist şi că nu cunoaşte salariaţii. Din totalitatea locuitorilor pământului, de circa 1.800.000.000, jumătate (900 milioane) trăesc în Asia şi cunosc numai economia familiară. Abia câteva puncte de pe litoralul oceanelor şi a marilor fluvii, ajunse sub influenţa capitalismului european, constitue excepţiuni neînsemnate. In Rusia majoritatea populaţiei sunt ţăranii, iar în regiunea Europei răsăritene, de mijloc şi balcanice forma economiei familiare e predominantă. Chiar şi în ţările apusene se mai găseşte încă tipul economiei ţărăneşti familiare. Cum vedem majoritatea omenirii n'a intrat încă în faza economiei capitaliste.

Din această cauză disciplina economică a şi început să-şi revizuiască temeliile pe cari s'au clădit teoriile ei de până acum. O recentă lucrare a profesorului dela universitatea din Berlin Heinrich Cunow[2]) îşi propune să studieze economia popoarelor actuale înapoiate (sălbatice), cu ajutorul cărei speră să reconstitue evoluţia economiei umane şi să stabilească principiile pe cari se reazimă.

Ştiinţa economică e pe cale de a se întemeia. Faptele vor fi din nou cercetate, coordonate şi sistemizate, din cari se vor trage concluziile sintetice şi se va clădi noua teorie economică. Cercetările vor îmbrăţişa teritorii vaste, suprafaţa întregului glob pământesc, vieaţa economică a tuturor grupurilor geografice şi sociale din vremurile cele mai îndepărtate. Se vor studia sistemele economice ale popoarelor, ale naţiunilor şi ale continentelor, stabilindu-se legătura dintre ele, închegându-le în sisteme tipice, cari vor sta la baza economiei mondiale.

La noi, în România, prin lichidarea marei proprietăţi, economia ţărănească a intrat într'o nouă fază. In economia rurală

---

[1]) A se consulta G.-H. Bousquet, *Essai sur l'évolution de la pensée économique*, în „Bibliothèque internationale d'économie politique", Girard, Paris, 1927. Elevul lui V. Pareto supune unui studiu riguros ştiinţific doctrinele economice. Pătrunde până în însuşi miezul problemei *ştiinţă*, când constată: „Ştiinţa nu vrea să cunoască decât fapte, dar ea însăşi nu e un fapt" (p. 290). Subiectivismul şi sentimentul raţionalităţii — în sens pragmatist — e farmecul acestei cărţi.

[2]) *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte*, Eine Übersicht über die Wirtschaftsentwicklung von der primitiven Sammelwirtschaft bis zum Hochkapitalismus. Erster Band: *Die Wirtschaft der Natur-und Halb-Kulturvölker*, Dietz Nachfolger, Berlin, 1926. Zweiter Band: *Wirtschaftsformen der indischen Arier, der Italiker, Kelten und Germanen, 1927.*

predomină forma familiară şi semifamiliară. Numai o neînsemnată parte a satelor a intrat în sistemul exploatărilor semicapitaliste.

Un economist rus [1]) încearcă să facă şi să clădească şi o teorie a economiei ţărăneşti. Cercetările lui în această direcţie ar trebui activate şi la noi.

Pentru ţări agrare, omul politic practic e chemat să asigure massei principale a populaţiei un nivel de vieaţă cât mai înalt posibil şi o bună stare cât mai mare, — spune învăţatul economist rus. Vom încerca să arătăm, cum credem că se poate ajunge la această ţintă ideală.

Aceste consideraţiuni generale asupra situaţiei României erau necesare înainte de a intra în analiza faptelor speciale şi înainte de a încerca să fixăm directivele practice pentru activitatea ei economică.

Oct. C. Tăslăuanu

---

1) Alexander Tschajanow, *Die Lehre von der bäuerlichen Wirtschaft. Versuch einer Theorie der Familienwirtschaft im Landbau*, Verlag Paul Parey, Berlin, 1923. — Intr'o lucrare nouă: *Die Landwirtschaft des Sowjetbundes*, aceeaş editură, Berlin, 1926, cercetează economia rurală sub regimul sovietic.

VATRA DE SELIŞTE

Unde-a fost selişte veche — astăzi plugul harnic ară,
Desgropând din brazda neagră fier şi cioburi frânte'n două,
Iar de sus, din slavă, ploaă stropi de cer în primăvară,
Ca să crească din ruine muguri verzi de vieaţă nouă...
Dar când tragi mănoasa brazdă pe ogorul tău, române,
Cată bine înainte şi din urma-ţi ce rămâne!..

Uite, şovăind în brazdă plugul scormoni o piatră
Şi un ciob de oală veche, purtând tainice inscripţii:
Poate aici, în locu-acesta, a zorit o caldă vatră
Pe vremi când descălecară răstrăbunii Daci sau Sciţii...
Şi-un bătrân, cu barba albă şi cu pletele cărunte,
La nepoţii lui din juru-i băsmuea în graiu de munte,
Despre vre-un Păstor de neamuri, minunata lui poveste,
Pe când, aspru'n toiul iernei, gemea viforul pe creste...

Uite-o aşchie de cruce peste gălbejite cranii:
Poate chiar în locu-acesta a sălăşluit altarul
Vechei strămoşeşti credinţe, iară din mijlocul stranii
Inălţau spre ceruri slavă, că şi-au apărat hotarul
Voevozi cu cârje sfinte — ctitorii acestor hramuri:
Purtători de biruinţe şi ocrotitori de neamuri!

Sau, aici, în brazda grasă, unde grâu-secară-ţi sameni,
Poate a fost altarul negru unei capişte păgâne,
Unde zeii cruzi în jertfă cereau vieţe vii de oameni,
Unde îşi jertfeau vieaţa, făr'un murmur să îngâne,
Cei mai vrednici din oştirea vre-unu-i Rege dus departe:
Ca să-l însoţească'n lumea morţilor fără de moarte!..

Uite-un fier de armă veche — vremea și rugina-l roade:
Poate-că aici să fie cimitirul celor mulți,
Ce-au pierit în lupta sfântă, apărându-și vatra țării?
Sau acelor făr' de număr — spuza bietelor noroade —
Cari au fost târâți în lanțuri — robi în zdrențe și desculți
De învingătorii vremii, ce roieau sub largul zării:
Din țărâna lor v'or crește holde cu belșug de roade!..

Cine-ar cuteză din taine — taina morții s'o deslege?
Cercetând aceste vase ce-or fi pulbere cu anii:
Cine-au fost ostași de gloată, cine — cap de oști și Rege?
Unde-și dorm deapururi somnul, ***înfrățiți*** *într'un mormânt,*
Dacul neînvins de moarte, și biruitori — Romanii?..
Vizigoții lui Alarih, crânceni Hunii lui Atila?..
Peste toți — cu mic cu mare — deopotrivă stă argila:
Și ce-a fost odată vieață — azi e bulgăr de pământ!..

O, Stăpâne, toate'n lume-Ți sânt perfecte și frumoase!..
Dar privind argila grasă crescând oștile de spice,
Ce v'or fremătà la soare, cum au fremătat pe-aice,
Volburând sub largul zării — hoardele de oști sub flamuri —
Doamne, cum umilul suflet, vreai să nu mi se revolte?..
Când pe suflet de ruine și mormane vii de oase,
Unde-a fremătat vieața, — mâni-v'ei secerà recolte
Deopotrivă: și de grâne și de seminții de oameni!..

Ion Buzdugan

INSTITUŢIA MONARHIEI LA ENGLEZI

Nici o instituţie nu s'a preservat mai bine în societatea engleză ca monarhia. Cu toate transformările inerente oricărui aşezământ social, coroana păstrează şi azi în Anglia vechile principii pe cari se răzima înainte de Cucerirea normandă. Nici chiar Parlamentul şi Biserica nu se pot mândri cu o asemenea stabilitate în principii. Parlamentul „model" din 1295 se deosibea de Parlamentul din timpul revoluţiei (1688), după cum acesta se deosibea de Parlamentul din secolul al XVIII-lea, al XIX-lea şi de cel de azi (după reforma din 1911). Tot aşa Biserica după Reformaţie (sec. XVI-lea) trecea printr'o serie de transformări, mai ales în ceea ce priveşte dogma. Singura modificare pe care o suferea monarhia în decursul secolelor era trecerea atribuţiilor sale efective la alte organe, cari însă urmau să le exercite tot în numele regelui. Modificare destul de radicală, dar care nu atingea cu nimic sfera de autoritate a instituţii. Astfel, dacă în practică regele nu mai intervenea direct în treburile Statului, în teorie el continua să-şi exercite autoritatea în mod nelimitat ca în timpurile vechi.

Pentru ce instituţia monarhiei în Anglia continuă să se menţină în vechile ei principii, este o chestiune la care vom încerca să răspundem. Inainte însă trebuie să expunem principiile cari o susţin şi o fac să apară în faţa poporului englez ca singura formă vrednică să reprezinte unitatea Statului şi a naţiunii.

„Regele nu guvernează, ci domneşte", este o propoziţiune care pentru englezi reflectă situaţia de fapt a monarhiei. Regele este „autoritatea supremă a puterii executive". El exercită aceiaşi autoritate şi asupra puterei legislative; de unde formula „Regele în Parlament" *(The King in Parliament)*. Tot regele este autoritatea supremă în justiţie, pentru care motiv poporul îl consideră ca „fântâna justiţiei" *(the fountain of justice)*. Biserica însă-şi recunoaşte dela Reformaţie pe rege ca şeful ei legitim [1]). Deşi

---

[1]) Vezi W. E. Gladstone, *Gleanings of the Past* (London, 1879), vol. V., pp. 183—184. Cf. A. Todd, *On Parliamentary Government in England* (2nd ed., London, 1887), vol. I, p. 502 şi Macaulay, *The History of England* (London, 1858) Vol. I, pp. 54—55.

nu tocmai un *Dominus natus*, ca împăratul roman, regele Angliei posedă supremaţia religioasă prin constituirea Bisericei de Stat. Ca instituţie de Stat, Biserica intră în mod automatic sub jurisdicţia regelui. Dar chiar originea divină a regalităţei, atât de accentuată în monarhiile antice, era concepută în Anglia mai mult din punctul de vedere practic-moral, decât din punctul vedere mistic, cum era cazul în alte ţări din vestul Europei. Prin limitarea timpurie a puterei regale de către baroni (sec. XIII-lea) şi mai târziu de către Comuni (sec. XVII-lea), monarhia era răpită de orice atribuţii supraomeneşti. Adevărul este că origina divină a regalităţii era considerată mai mult ca un argument pentru a inculca simţul răspunderii asupra regilor [1]).

Mai departe, regele numeşte pe miniştri, face tratate, declară răsboiu şi încheie pace, convoacă şi dizolvă Parlamentul. Toate aceste funcţiuni sunt însă exercitate fără nici o consecinţă de răspundere directă. Constituţia engleză nu prevede decât într'un singur caz o asemenea răspundere. Printr'un statut special din timpul Revoluţiei din 1688 se precizează că suveranul care se va supune jurisdicţiei Papei trebuie să părăsească tronul [2]). Cu alte cuvinte, regele Angliei nu poate fi catolic.

Evident că multiplele funcţiuni ale coroanei ar fi imposibil astăzi să le mai exercite în mod efectiv o singură persoană. Englezii au găsit însă că e suficient ca ele să fie reprezintate în teorie pentru a le asigura supravieţuirea. Odată cu cedarea atribuţiilor efective, coroana devenea instrumentul formal în exercitarea celor trei puteri în Stat. Tot aşa în Biserică, regele îşi exercită puterea în mod formal. Ii lua loc Papei, dar cu deosibirea că nu înţelegea să intervină direct în treburile eclesiastice. In asemenea condiţii regele putea să-şi exercite multiplele funcţiuni în Stat. De fapt, cu cât regele ceda din atribuţiile sale efective cu atât mai mult creştea autoritatea monarhiei în societatea engleză.

Trecerea de la practică la teorie, de la persoană la simbol a avut însă loc în mod treptat. Aici poate întrevedem unul din secretele stabilităţii de care se bucură monarhia în Anglia.

La început, înainte şi ceva după Cucerirea normandă, regele întrunea efectiv cele trei puteri în Stat. El guverna, el legifera, el judeca. Ca în toate societăţile înapoiate, regele participa direct la toate actele Statului cu a sa voinţă. Persoana sa reprezinta o realitate, iar nu un simbol. Aşa numită „*Curia Regis*" era un organ personal care întrunea la un loc puterile executive, legislative şi judiciare. Adevărul este că monarhia se identifica cu persoana monarhului, iar aceasta cu Statul. Monarhia nu era încă o instituţie.

---

1) W. Stubbs, *The Constitutional History of England* (Oxford, 1880) vol. I, p. 619.

2) W. E. Gladstone, *Op. cit.*, vol. I, p. 227.

Un lucru nu trebuie însă uitat când se consideră procesul evolutiv al monarhiei engleze. Trecerea dela persoană la instituție era pătrunsă de ideia relației pe care o reprezinta monarhia încă din cele mai îndepărtate timpuri. Era relația regelui față de supușii săi, o relație care se întâlnea în însăși natura medievală a regalității. „Pacea, cum se numea alianța primitivă pentru purtarea bună mutuală, pentru executarea și observarea drepturilor și datoriilor, restrângerea voluntară a societății libere în forma ei cea mai veche, era dela începutul monarhiei sub protecția regelui. [1]". Insăși acordarea Marei Charte în secolul al XIII-lea, prin care puterile efective ale regelui erau limitate pentru întâia oară, însemna tot o convențiune între monarh și supușii săi. Regele acorda drepturi supușilor săi cu înțelegerea că el se va bucura mai departe de fidelitatea națiunei [2].

Evoluția monarhiei era determinată însă de două motive practice: 1) de creșterea continuă a treburilor în Stat și 2) de creșterea din ce în ce mai mare a cheltuelilor Statului. La început regele putea guverna personal, putea lua parte directă la treburile Statului numai cu ajutorul unui consiliu restrâns de sfetnici. Tot așa, cât timp resursele financiare ale monarhiei se identificau cu tezaurul Statului, nu era nevoe să se facă apel direct la popor pentru obținerea subsidiilor. Odată cu desvoltarea afacerilor publice, regele era însă silit să cedeze din atribuțiile sale executive — mai multor miniștri, și pe cele legislative — Parlamentului. Iar necesitățile financiare ale Statului ne mai fiind acoperite de finanțele monarhului, cereau un apel la națiune prin Parlament, care astfel devenea și din acest motiv mai independent de voința regelui.

Chestiunea subsidiilor era mai decisivă decât aceea a delegației ministeriale. De ea atârna atâtea posibilități de realizare în exercitarea unei voinți absolute. Când Parlamentul devenea factorul hotărâtor în procurarea fondurilor, regele înceta, cu toate prerogativele sale, să mai exercite voința sa în mod efectiv. Căci oricât de nelimitate rămâneau în teorie prerogativele coroanei, faptul că cel mai esențial mijloc de realizare în treburile Statului sta în mâna poporului, așeza pe rege în continuă dependență de Parlament. Un autor englez dela sfârșitul secolului al XVIII-lea rezuma în modul următor situația de fapt a coroanei în această privință: „Regele Angliei are prerogativa de a comanda armate și de a equipa flote; dar fără concursul parlamentului său el nu poate să le mențină. El poate dărui situații și funcții; dar fără parlamentul său el nu poate să plătească salariile. El poate să declare răsboiu; dar fără parlamentul său îi e imposibil să-l conducă. Intr'un cuvânt, prerogativa regală, lipsită cum este de puterea

[1]) W. Stubbs, *op. cit.*, vol. I, p. 208.
[2]) *Ibid.*, pp. 595—596.

de a impune taxe, e ca un lucru mare, care nu poate să-şi săvârşească însuşi mişcările sale; sau, dacă voiţi, este ca un vapor complect echipat, dar dela care parlamentul poate după plăcere să-i retragă apa şi să-l lase înămolit, şi iar să-l pună în circulaţie, acordându-i subsidiile [1])".

Transferarea atribuţiilor nu se încetăţenea decât la sfârşitul secolului al XVII-lea. Monarhia înlăturată pe timpul lui *Cromwell*, restaurată după moartea acestuia şi înlocuită după revoluţia din 1688, intra în faza ei modernă de instituţie formală, adică în înţelesul de monarhie constituţională, abia în urma declaraţiei Drepturilor. E caracteristic faptul că şi acest document, ca şi Marea Chartă, stabilea relaţiile între monarhie şi supuşi tot pe o bază convenţională. Era tot un fel de contract, în care ambele părţi îşi luau anumite angajamente. După recapitularea fără de legilor săvârşite de ultimul rege Stuart, Declaraţia ne spune că Principele de Orange, dăruit de Dumnezeu să libereze naţiunea de tiranie, a invitat pe reprezentanţii Regatului să se sfătuiască asupra siguranţei legei şi a libertăţii. Lorzii şi Comunii decideau astfel, după exemplul strămoşilor lor, să respecte vechile drepturi şi libertăţi ale Angliei, afirmând solemn dreptul supuşilor la petiţie, dreptul electorilor să aleagă în mod liber pe reprezentaţii lor şi dreptul Parlamentului de a încuviinţa când să se ţină o armată permanentă în timp de pace [2]).

Cu toată această transferare de atribuţii, autoritatea regelui rămânea intactă, ba încă creştea prin faptul că era pusă la adăpost de contactul direct cu poporul. In faza ei nouă însă coroana părea că distruge, prin delegaţia puterilor ei mai multor organe, unitatea constituţiei. „Coroana în Parlament" şi „Coroana în Consiliu" (*The Crown in Council*) formau acum un dualism în constituţia engleză. Unitatea se menţinea, totuşi, în persoana monarhului prin instituţia Cabinetului. *Bagehot* nega cu drept cuvânt dualismul, considerând existenţa Cabinetului ca o legătură permanentă între puterea executivă şi puterea legislativă [3]).

După revoluţie, dar mai ales sub primii regi ai casei de Hanovra, monarhul se ascundea din ce în ce mai mult sub forma simbolului, lăsând miniştrilor săi grija afacerilor de Stat. Aşa, germanul rege George I, nestăpânind limba engleză, nu prea ţinea să ia parte la consiliile de miniştri. Acestui incident se datorea în bună parte creşterea responsabilităţii miniştrilor în conducerea

---

[1]) J. L. De Lolme, *The Constitution of England* (1781, A new edition, London, 1817), p. 73.

[2]) Macaulay, *History of England*, vol. II, pp. 658—659. Cf. Gladstone *op. cit.*, vol. I, pp. 227—228. Tot în sensul acesta se accentua legătura între rege şi supuşii săi în decretul pe care-l publica Universitatea din Oxford în, 1684 în contra cărţilor şi doctrinelor periculoase. Cf. H. Hallam, *The Constitutional History of England* (seventh ed. London, 1854) vol. II, p. 463.

[3]) *The English Constitution* (new ed. London, 1872), pp. 10—11.

treburilor politice [1]). Rolul preponderant al Primului Ministru datează tot de atunci. Astfel că ceea ce se înţelege astăzi în Anglia prin „răspundere ministerială", datează din timpul când regele consimţea de voe bună să lase pe miniştrii săi să se ocupe de politica ţării.

Insuşi dreptul de a concedia guvernul, monarhul nu înţelegea să-l exercite fără prealabilă cercetare a opiniei publice, reflectată în atmosfera Camerei Comunelor. Dacă asemenea drept s'a exercitat cu oarecare uşurinţă sub primii regi ai casei de Hanovra, supuşi influenţei Lorzilor, el nu se mai afirma de la George al III-lea decât într'un singur caz. Astfel în 1834 William IV-lea concedia Guvernul Lordului *Melbourne*, care se bucura de o majoritate în Camera Comunelor. Dar responsabilitatea regală era, cum observă *Gladstone*, luată asupra de către Sir Robert *Peel* în momentul când acesta consimţea la cererea regelui să înlocuiască guvernul concediat [2]). In acest caz se vede cum constituţia engleză acoperă pe suveran chiar în acţiunea sa cea mai arbitrară.

Un singur drept îi mai rămânea, totuşi, regelui în mod efectiv, dreptul de a disolva Parlamentul ori când voeşte [3]). Dar după revoluţie nici un rege în Anglia nu a înţeles să se folosească prea mult de un asemenea drept din proprie voinţă. Odată cu apariţia responsabilităţii ministeriale, regele nu disolva Parlamentul decât după sfatul miniştrilor săi. Astfel şi cel mai eficace drept al monarhiei trecea în mâna factorilor răspunzători.

Ce mai rămânea atunci din drepturile monarhiei în Anglia? *Bagehot* rezuma drepturile monarhului sub regimul constituţional la trei: dreptul de a fi consultat, dreptul de a încuraja şi dreptul de a aviza. Şi adăoga foarte judicios că nici un rege înţelept nu ar dori să aibe alte drepturi [4]). De fapt, prerogativele monarhiei în manifestarea lor formală, reprezinta supravieţuirea drepturilor efective de altă dată. Cu cât aceste drepturi deveneau mai fictive cu atât monarhia se stabiliza şi devenea un simbol necesar al unităţii Statului. Iar odată cu desvoltarea imperialismului englez, instituţia devenea legătura comună între Marea Britanie, Dominurile, dependinţele şi Coloniile cari alcătuesc Imperiul Britanic.

In toată această evoluţie a monarhiei se observă, pe lângă desfăşurarea ei treptată, încă două lucruri: 1) necesitatea instituţiei în mecanismul Statului şi 2) creşterea sentimentului monarhie în societatea engleză.

Modificările suferite de instituţia monarhiei în Anglia aveau loc în timp de peste patru sute de ani, dela acordarea Marei

---

[1]) W. R. Anson, *The Law and Custom of the Constitution* (5th ed. Oxford, 1922), vol. I, pp. 9—10.

[2]) *Op. cit.*, vol. I, p. 231.

[3]) F. W. Maitland, *The Constitutional History of England* (Cambridge, 1909), p 374.

[4]) *Op. cit.*, p. 75.

Charte (1215) până la Declarația Drepturilor (1688). In acest răstimp, cum am văzut, drepturile monarhului se transformau în prerogativele monarhiei sau persoana suveranului se disolva în simbolul instituții. Ce însemna această evoluție se poate vedea clar din faptul că nici în cazul unor schimbări profunde, ca acelea produse de răsboiul civil și de revoluția din 1688, monarhia nu a putut fi desființată în societatea engleză. Inlăturarea monarhiei pe timpul răsboiului civil nu însemna desființarea instituții, ci rezultatul condițiilor unui asemenea răsboiu care, odată terminat, ducea în mod necesar la restaurarea ei [1]).

Astfel monarhia, devenită instituție socială în cel mai larg înțeles al cuvântului, apărea în acelaș timp ca un factor indispensabil în funcționarea Statului. Dacă odinioară persoana monarhului se confundase cu Statul, pe care-l cuprindea cu desăvârșire, acum instituția monarhiei făcea parte din mecanismul Statului. Sau, ceea ce fusese altădată însuși Statul, era acum una din multiplele forme sub care Statul își manifesta activitatea din ce în ce mai intensă în societate. Monarhia devenise veriga care unea în mod teoretic toate puterile în Stat. Era simbolul unității desăvârșite, care imprima Statului unitatea necesară în coordonarea atribuțiilor sale de instituție fundamentală a societății. Monarhia constituțională făcea astfel parte integrantă din însăși constituția Statului. E drept că alături de evoluția monarhiei se moderniza și cealaltă instituție fundamentală, Parlamentul, așezându-se în mod organic în cuprinsul Statului și întregindu-și funcțiunea sa prin stabilirea raporturilor față de coroană. Căci doctrina suveranității parlamentare era strâns legată de evoluția monarhiei. Dar faptul de reținut este că monarhia, în faza ei constituțională, desăvârșea organizarea Statului modern englez. Fără limitarea puterilor ei, Statul englez nu ar fi putut să se organizeze pentru a corespunde cât mai adequat cerinților societății. In sensul acesta observa *Tocqueville*, că „Anglia secolului al XVII-lea era deja o națiune cu totul modernă [2])".

In sfârșit, creșterea sentimentului monarhic în societatea engleză avea loc odată cu evoluția instituției de la forma ei primitivă de putere absolută la forma modernă, constituțională de putere limitată. Regele, cum am văzut, apărea în fața poporului numai ca simbolul puterilor în Stat. Era forța morală, care coordona curentele și opiniile, forța care atenua opozițiile societății. Când izbucnea răsboiul civil, sentimentul monarhic era atât de adânc înrădăcinat încât nu numai că împărțea națiunea engleză în două, dar nu o liniștea până ce nu restaura pe Stuarți. Insăși culpabilitatea regelui sacrificat era o chestiune controversată, iar posteritatea judeca aspru decapitarea lui, sancționată de altfel de

[1]) Cf. Hallam, *Op. cit.*, p. 217.
[2]) *L'Ancien Régime et la Révolution*, Chap. IV, p. 27.

Parlament [1]). Sentimentul monarhic prinsese rădăcini adânci în massa poporului mai ales sub regii Tudor cari, cu tot autocratismul lor, ştiuseră să se facă iubiţi. Desăvârşirea politică a ţării sub Tudori contribuia în bună măsură la asociaţia monarhiei cu prosperitatea naţiunii. Când izbucnea conflictul între popor şi rege, chestiunea nu era dacă monarhia mai trebuia menţinută, ci să se stabilească definitiv atribuţiile coroanei de o parte şi drepturile poporului de altă parte. E drept că din acest conflict ieşea învingător poporul prin proclamarea suveranităţii Parlamentului în locul suveranităţii Regelui. Dar prin aceasta coroana nu pierdea nimic din demnitatea şi autoritatea ei în Stat. Din contra, după revoluţie, monarhia devenea mai necesară şi mai majestoasă decât fusese în epoca ei de putere absolută.

Vedem, prin urmare, că atât evoluţia monarhiei cât şi necesitatea ei în mecanismul Statului contribuiau la adâncirea sentimentului monarhic în societatea engleză. Ambele fapte ne desvălue stabilitatea instituţiei. Poporul câştiga în mod treptat drepturile sale dela Rege, iar acesta le ceda pe ale sale tot în mod treptat. Era un fel de pregătire şi de o parte şi de cealaltă la noua situaţie. Reforma lua astfel rolul revoluţiei, un proces caracteristic societăţii engleze. In mod brusc inovaţia nu s'ar fi încetăţenit. De altfel la începutul secolului al XV-lea, între 1404 şi 1437, sub domnia regilor Lancaster, se încercase subordonarea puterei executive puterei legislative, prin dependinţa Consiliului Regelui *(King's Council)* de Parlament, care-l numia de fapt. Dar rezultatul nu se dovedise eficace din cauză că poporul nu era destul de înaintat pentru o asemenea reformă [2]). Abia peste două secole poporul ajungea să simtă necesitatea unei schimbări. Revoluţia din 1688, cea mai paşnică din câte s'a văzut, nu făcea decât să desăvârşească ceea ce se pregătise în mod treptat în sânul societăţii. In asemenea condiţii monarhia nu mai putea fi desrădăcinată.

Făcând parte din însăşi elementele cari contribuiau la readaptarea şi reorganizarea societăţii, monarhia se socializa, cum am zice astăzi. Legătura instituţii cu societatea se consolidase definitiv dela stabilirea raporturilor între rege şi popor după revoluţie. Caracterul fictiv al atribuţiilor, care punea pe rege la adăpost de orice atac, dar mai ales caracterul social pe care-l asuma din ce în ce mai mult monarhia prin rolul ei normativ în viaţa colectivă a naţiunii, asigurau acestei instituţii stabilitatea. Regele fiind în afară şi deasupra vicisitudinilor politice, el devenea de fapt singurul factor permanent în realitatea naţiunei. Şi cu cât

[1]) Astăzi se vede în cea mai mare piaţă a Londrei statuia equestră a lui Carol I, aşezată sub restaurare şi tolerată şi după alungarea lui Iacob II-lea Stuart.

[2]) J. R. Marriott, *English Political Institutions*, Third ed. (Oxford, 1925), p. 51.

activitatea poporului englez se intensifica şi cuprindea teritorii noi, cu atât simbolul unităţii şi al permanenţei apărea mai plin de rost şi însemnătate.

Procesul evolutiv al monarhiei inculca asupra poporului necesitatea instituţiei, devenită şi mai evidentă pe timpul suspendării ei. Pentru un popor cu simţul practic atât de desvoltat, argumentul utilităţii era decisiv. Restaurarea Stuarţilor însemna de fapt triumful ideii monarhice, dar motivul care o determinase era de ordin practic. Regele devenise o necesitate. Acesta era adevărul de care se convingea poporul pe măsură ce se organiza şi pe măsură ce îşi lărgea expansiunea sa în lume. Simbolul unităţii naţionale devenea cu timpul şi simbolul unităţii imperiale. Astăzi, mai ales după războiul mondial, orice englez conştient de destinele naţiunii sale, recunoaşte că abolirea monarhiei ar însemna disoluţia Imperiului. Numai unele elemente de stânga, ca extremiştii din Partidul Laburist şi Comuniştii, organizaţi după războiu în partid, susţin desfiinţarea monarhiei [1]).

Sentimentul monarhic este pentru poporul englez nu numai rezultatul unei tradiţii îndepărtate de asociaţie, ci şi al unei reflecţii intime, sufleteşti. In faţa atâtor schimbări inerente oricărei societăţi şi oricărei naţiuni în continuă desvoltare, necesitatea unui punct de reazem fictiv, dar permanent, se face simţită. Ea corespunde condiţiilor evolutive ale realităţii, dar şi tendinţei naturale de a găsi un refugiu suprem de orientare şi linişte. Această necesitate sufletească în viaţa naţiunii engleze susţine tot atât de temeinic sentimentul monarhic ca şi socoteala practică de a vedea în instituţie supapa de siguranţă la schimbările politice şi sociale.

Mai este încă o consideraţie, tot de ordin psihologic. Monarhia este, cu tot caracterul ei fictiv, o formă concretă de guvernământ. Poporul vede în ea toate puterile Statului şi naţiunii. Sau, cum spunea *Bagehot*; „cea mai bună raţiune pentru ce monarhia este un guvernământ tare este că ea este un guvernământ inteligibil. Massa omenirei o înţelege şi abia înţelege alta [2])".

Vedem, prin urmare, că instituţia monarhiei s'a stabilizat şi s'a menţinut în vechile ei principii mulţumită caracterului evolutiv al transformărilor suferite şi a necesităţii practice şi psihologice căreia îi corespundea în societate. Poporul englez, cu societatea în continuă readaptare, îşi readapta şi monarhia la condiţiile societăţii. Pe măsură ce se desvolta, se organiza şi îşi desfăşura energiile peste hotarele ţării, necesitatea unei instituţii permanente, care reprezinta trecutul şi unifica prezentul, se afirma

---

[1]) Printre alte argumente s'a invocat şi costul instituţiei, la care s'a răspuns cu statistice că forma republicană nu este mai puţin costisitoare prin alegerile de preşedinte la un interval mic de ani, cum este cazul în Statele-Unite.

[2]) *Op. cit.*, p. 33.

din ce în ce mai mult. Utilitatea instituţii era evidentă în momentul când ea îndeplinea o funcţiune bine definită în cuprinsul Statului. Era, apoi, necesitatea psihologică pe care orice grup de oameni o simte în organizarea vieţii politice şi sociale. Dela grupul cel mai primitiv până la Statul cel mai bine organizat, necesitatea de a personifica unitatea şi puterile asociaţiei se întâlneşte deopotrivă. Şeful unui trib din Australia centrală nu se deosibeşte în ceea ce priveşte necesitatea psihologică pe care o serveşte, de şeful unui Stat civilizat.

Menţinerea monarhiei în vechile ei principii ducea în mod firesc la întărirea sentimentului monarhic în popor. Ceea ce crescuse şi se readaptase odată cu societatea, făcea parte din însăşi viaţa colectivă a poporului. Dar un motiv decisiv în această adâncire a sentimentului monarhic îl formează caracterul reformist al instituţiilor engleze în general. Procesul de desvoltare şi desăvârşire al societăţii engleze se desemna dela început pe calea reformei treptate, în care legătura cu trecutul nu era niciodată ruptă. Chiar atunci când izbucnea un conflict între Coroană şi Parlament pe chestiunea subsidiilor, poporul nu înţelegea, cum am văzut, decât să readapteze monarhia la noile condiţii. Dacă „puterea pungei" *(the power of the purse)* rămânea de acum înainte în mâna poporului, autoritatea supremă în Stat continua să fie exercitată tot de monarh. „Revoluţia" din 1688 era paşnică tocmai pentrucă nu făcea altceva decât să înregistreze în mod definitiv procesul în societate [1]).

Câteva reflecţiuni se impun asupra situaţiei excepţionale în care se găseşte instituţia monarhiei în Anglia. Evident că toate atribuţiile formale cari aparţin azi acestei monarhii se întâlnesc şi la alte monarhii constituţionale. Poate cele mai multe din elementele pe cari le-am enumărat mai sus sunt astăzi puncte comune tuturor monarhiilor existente din Europa. Chiar cele mai tinere monarhii şi-au însuşit formele instituţii engleze. Faptul acesta probează însă influenţa pe care a exercitat-o instituţia engleză asupra celorlalte monarhii. Cu toate acestea, este o deosebire de relevat. Monarhia în Anglia se razimă pe societate mai mult, decât în oricare altă ţară. Deşi puterile ei efective, au fost limitate, ba cele mai multe au devenit fictive, ea continuă totuşi să se bucure de aceiaşi autoritate supremă ca pe timpul când era putere absolută. Ceva mai mult. Pe când în alte ţări cu monarhii constituţionale regalitatea este privită cu oarecare rezervă în ceea ce priveşte utilitatea ei, în Anglia monarhia este văzută de massa poporului ca o

[1]) De altfel prin *„revolution"* englezul nu înţelege întotdeauna ceea ce se cuprinde sub acest termen la popoarele de pe continent. O reformă radicală, introdusă pe căi legale înseamnă pentru el tot revoluţie. Reforma noastră agrară după răsboiu era o „revoluţie" în sensul că transforma în mod radical proprietatea rurală.

necesitate. Adevărul este că monarhia în Anglia stă adânc înrădăcinată în însăşi structura societăţii.

Dacă în alte State instituţia monarhiei nu s'a putut menţine, sau dacă în unele State cari trăesc sub forma monarhică de guvernământ instituţia nu pare să fie atât de înrădăcinată în conştiinţa socială a poporului, aceasta se datoreşte desigur şi lipsei unei funcţiuni distincte care să o îndreptăţească şi care să o facă indispensabilă pentru societate. Răsboiul mondial a desfiinţat patru monarhii seculare fără să li se simtă lipsa în Statele respective. In Anglia însă, oricare să fi fost rezultatul răsboiului, monarhia şi sentimentul monarhic ar fi rămas neclintite. Pentrucă acolo monarhia mai mult decât oriunde şi oricând corespunde unei funcţiuni distincte în constituţia Statului şi în composiţia societăţii.

Deosebirea apare şi mai evidentă dacă ţinem seamă de rolul pe care-l are azi monarhia în cuprinsul Imperiului Britanic. Simbolul unităţii naţionale devenind şi simbolul unităţii imperiale, monarhia apare cu atât mai indispensabilă în ochii poporului englez. Mentalitatea „imperialistă“ se regăseşte în instituţie, după cum aceasta se justifică prin existenţa unui imperiu întins şi complicat.

E suficient a ne gândi ce înseamnă astăzi organizarea Imperiului Britanic pentru a ne da seama de rolul distinct al monarhiei într'un asemenea corp politic. Legătura între diferitele părţi din lume pe cari le cuprinde acest Imperiu sau „*Commonwealth*“ nu se menţine decât prin rege. El unifică politiceşte nu numai rassele şi naţiunile cele mai diverse, dar şi acele părţi locuite de englezi, organizate şi administrate independent, cari îşi afirmă din ce în ce mai mult autonomia faţă de Anglia. Astfel Canada, Australia, Africa de Sud şi Noua Zelanda, după ce au arătat ce pot pe timpul răsboiului prin contribuţia lor efectivă la apărarea Imperiului, au început să ceară tot mai multă autonomie. Dreptul de a fi consultate în chestiuni cari ating direct siguranţa Imperiului le-a fost recunoscut de Guvernul din Londra. De asemenea representarea lor prin delegaţi proprii în adunarea Ligei Naţiunilor, constitue un drept care le pune pe picior de egalitate cu toate Statele independente. In sfârşit, Canada a obţinut dreptul să aibă un ministru plenipotenţiar la Washington alături de ambasadorul britanic, pe care-l suplineşte pe timpul când este absent. Dar ceea ce este mai caracteristic în toate aceste afirmări de autonomie este faptul că nici una din cele patru dominiuri nu a ridicat vreodată chestiunea suveranităţei regelui Angliei Conştiente de prosperitatea lor economică, dar şi de relativa lor putere politică, ele recunosc cel puţin pentru prezent, necesitatea de a rămâne unite cu Anglia. In asemenea condiţii regalitatea se dovedeşte singura instituţie care poate lega diferitele părţi ale Imperiului, coordonându-le interesele şi atenuându-le aspiraţiile de autonomie politică. Regele apare de asupra tuturor deosebirilor,

el este simbolul unității fără de care Imperiul nu poate dăinui. A-l recunoaşte ca atare înseamnă a fi un bun cetățean britanic, conştient de puterea complicată a celei mai mari organizări politice pe care a văzut-o lumea dela Imperiul Roman. In direcția aceasta se lucrează în administrație, în armată, dar mai ales în şcoală. Voința de a crea tipul de cetățean britanic, loial regelui Angliei, este unul din punctele esențiale pe care le urmăreşte azi sistemul de educație al englezilor.

Situația excepțională a monarhiei engleze. prin funcțiunea distinctă pe care o serveşte, ar exclude orice comparație cu alte monarhii. Evident că nici o altă monarhie nu reprezintă atâtea atribuții şi nu corespunde funcțiunei de a forma legătura permanentă a unui vast Imperiu. Dar lăsând la o parte această funcțiune specifică, celelalte atribuții se întâlnesc şi în alte țări cu monarhii constituționale. Deosebirea este numai că ele nu sunt reprezentate cu aceiaşi stăruință şi statornicie ca în Anglia, neavând aceiaşi evoluție în trecutul lor. Această situație inferioară se întâlneşte mai ales în țările cu monarhii tinere, cari datează numai de vreo câteva decenii. In asemenea cazuri monarhia este mai mult o instituție importată decât o instituție crescută din însăşi necesitățile organice ale societății, cari să-o înrădăcineze adânc în conştiința poporului. Massa poporului o tolerează, dar nu prea îi înțelege rostul, nici utilitatea, fiindcă sentimentul monarhic este în acest caz cât se poate de superficial.

Dacă privim lucrurile la noi, constatăm că monarhia, deşi constituțională şi identică cu monarhia engleză în ceea ce priveşte cele mai multe din atribuții, nu apare suficient de clară în fața poporului. Intr'un răstimp de peste şasezeci de ani monarhia nu a întâlnit condițiile necesare pentru a se transforma dintr'o instituție importată într'o instituție națională, adică adânc aşezată în structura societății şi în conştiința poporului. „Lipsa oricărui simțimânt dinastic în poporul român", de care ne vorbea *Maiorescu* [1]), era o realitate la începutul domniei regelui Carol. Forma primitivă a domniilor elective sub care trăisem până atunci nu putea da naştere unui asemenea simțimânt. Dar nici sub noul regim ideia monarhică nu pătrundea prea adânc în conştiința poporului. Cauza trebuie căutată, bine înțeles, în însăşi condițiile societății noastre şi în purtarea conducătorilor noştri politici. Deşi recunoscută de aceştia ca utilă şi necesară pentru bunul mers al trebu-rilor publice, monarhia nu a fost înfățişată ca atare poporului. Din contra, în luptele efemere ale politicei de partid conducătorii noştri nu odată uitau să respecte instituția de a cărei necesitate ei se declarau a fi deplin convinşi. Iar dacă după lunga domnie a primului rege monarhia apărea consolidată, ideia instituției nu

---

1) *Istoria Contemporană a României* (Bucureşti, 1925), p. 14.

câştigase, totuşi, în adâncime. Şi nici după domnia plină de sacrificii şi realizări a Regelui Ferdinand nu se poate vorbi de o pătrundere adâncă a ideii monarhice în conştiinţa poporului. Aici constatăm contrazicerea. De o parte convingerea tuturor oamenilor de Stat şi conducători despre necesitatea instituţiei şi de altă parte lipsa unei purtări corespunzătoare acestei convingeri. Poporul rămânea şi mai departe pasiv. Indiferenţa lui se întemeia tocmai pe conduita lipsită de consequenţă a conducătorilor.

Cazul nu este de altfel specific monarhiei. Şi faţă de alte instituţii importate, dar ne adaptate, se constata aceiaşi inconsequenţă. Dacă o instituţie nu merge bine, se spune imediat că nu este necesară sau că nu este bună, în loc să se recunoască adevărul elementar că prima condiţie a funcţionărei normale a unei instituţii, ca şi a unei legi sau măsuri administrative, este respectarea ei de către toţi cetăţenii.

In cazul monarhiei răul de care suferă societatea noastră este cu atât mai grav cu cât această instituţie, care ar fi trebuit să fie pusă la adăpostul oricărui atac din partea conducătorilor, a fost atacată şi ameninţată, după împrejurări şi după interese meschine, de oamenii politici ai zilei. In această privinţă s'a mers până acolo încât să se pună în cauză persoana suveranului de câteori vreo nenorocire cădea asupra ţării. In 1907, pe timpul răscoalelor ţărăneşti, un scriitor cunoscut şi salariat al Statului, nu se sfia să atace pe Regele Carol, făcându-se astfel exponentul mentalităţei unei categorii de oameni, cari la noi privesc monarhia prin prisma împrejurărilor vremelnice. Tot aşa în timpul ocupaţiei duşmane, când un grup de inconştienţi se declara gata să răstoarne pe Regele Ferdinand pentru „a salva ţara". Uşurinţa aceasta arată clar cât de puţin se înţelege la noi rolul monarhiei în constituţia Statului. Pornirea puerilă de a învinui pe suveran în orice împrejurare, trădează nu numai lipsa de înţelegere pentru adevărata cauză a relelor de cari suferă societatea, ci şi o lipsă totală de înţelegere pentru concepţia constituţională a monarhiei. Cu drept cuvânt se întreba *Maiorescu*, indignat de atâta inconştienţă, „de unde până unde pretenţia ca tocmai Capul Statului în asemenea împrejurări să schimbe moravurile politice ale celor ce conduc şi frământă partidele noastre? Pentru aceasta a fost adus Principele de Hohenzollern în România?"[1]).

Dacă nu poate fi comparaţie între instituţia monarhiei la englezi şi la noi în ceeace priveşte aşezarea ei în conştiinţa poporului, putem, totuşi, să facem o apropiere în ceeace priveşte principiile cari călăuzesc o asemenea instituţie în societatea modernă a popoarelor civilizate. Astăzi nu mai poate dăinui, necum să se justifice forma monarhică de guvernământ decât în limitele principiilor la cari a ajuns, după o lungă evoluţie, monarhia în Anglia.

---

[1]) *Op. cit.*, p. 451.

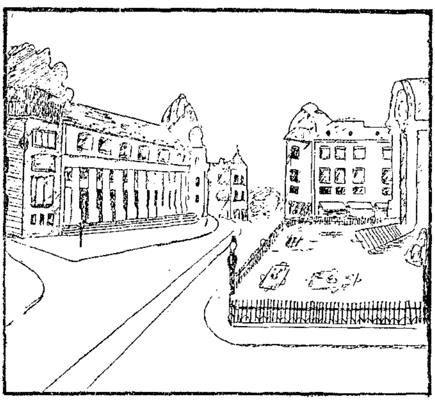
Ceeace se desprinde din această formă de guvernământ este rolul de regulator pe care-l joacă monarhia în viaţa politică a Statului. Rolul acesta devine şi mai clar în anumite condiţii de alcătuire a populaţiei. Cu cât Statul e mai eterogen în composiţia lui etnică cu atât mai mult instituţia monarhiei apare mai necesară. In Anglia rolul practic şi funcţiunea distinctă pe care o are astăzi monarhia s'au desvoltat, cum am văzut, tocmai din asemenea condiţii. La noi întâlnim *în mic* aceleaşi condiţii. După întregirea Statului avem o populaţie streină nu numai ca limbă şi rassă, dar şi în ceeace priveşte cultura. Statul o unifică prin definiţie, dar nu este de ajuns. Unificarea, pentru a fi reală, cere ceva concret. Poporul voeşte să vadă aevea ceeace i se expune ca un principiu. Numai persoana monarhului poate concretiza unificarea şi numai instituţia monarhiei poate reprezinta simbolul unităţii pentru popor. Este o funcţiune distinctă pe care monarhia o serveşte spre binele Statului şi în interesul naţiunii.

Conducătorii noştri ar trebui nu numai să recunoască teoreticeşte această funcţiune a monarhiei, ci să o şi susţină prin fapte. Să fie unanimi în această privinţă: să desvolte simţimântul monarhic în popor, arătându-i necesitatea şi substratul psihologic pe care se bazează monarhia. Căci numai când o instituţie corespunde unei necesităţi reale şi unei conştiinţe în societate poate trăi. Acesta este adevărul care se desprinde din studierea instituţii monarhiei la englezi.

Nicolae Petrescu

VINERI, 13 IUNIE 1932

Obosit, trudit de munca intensă de peste zi, cum scăpai de masa şi registrele mele, respectiv ale băncii, mă cuprinse o poftă grozavă de mâncare. La primul restaurant ce-l întâlnii, convins de foamea ce făcea să-mi chiorăe stomacul, comandai o salată de beuf, câţiva mititei şi un muşchi de vacă plin de grăsime. Un pahar de vin vechi şi o cafea turcească, mare şi dulce, încunună visul ce mintea mea îl înfiripase cu o oră, două, înainte.

Plătii şi plecai, urmat de mulţumirile ţalului şi ale picolului. Luna mare, albă, luminoasă, mă conduse până acasă. Ajuns în odaia mea, primul meu gând fu acela de a mă arunca subit pe patul încă nedesfăcut.

* * *

Dimineaţa, cu dureri în cap, şi cu greţuri inerente mâncărurilor grase, mă îmbrăcai şi eşii din casă. Soarele lucitor şi mândru, cum ar scrie oricare dintre tinerii şcolari, cărora li s'ar publica o nuvelă, de mult «ajunsese la mijlocul zenitului».

Curios, ca orice om, privii împrejurul meu. Dar, Dumnezeule, ce-mi văzură ochii! Adică, ce nu-mi văzură ochii! Om, animal sau pasăre, nimic din tot ce poate fi numit vietate;

absolut nici o mostră, repet, nici unul sau una, nu se afla pe toată întinderea ce ochii mei puteau să cuprindă.

Mă uit în stânga, în dreapta, înainte. Nimic! Dar ce înseamnă asta? E glumă de hipnotizator, privesc într'un cinematograf american, sunt nebun? Ah! uite sunt eu. Trăesc, mi-am muşcat limba şi am simţit durerea. Şi cu acul acesta îmi ating mâna şi reacţionez. Deci, sunt treaz. Mă frec la ochi, sunt treaz. Imi calc bătătura, sunt treaz.

Ce poate fi asta? Vreau, cer o explicaţie.

Intru într'o prăvălie. Uşa se deschide la apăsarea ce o impun clanţei. Intru. Nici vânzător, nici patron. Mărfurile sunt puse la locul lor. Praful lipseşte. Dovada că n'a trecut mult timp de când oamenii de serviciu au curăţat rafturile.

Iau o bucată de şifon şi o arunc pe jos. Sgomotul se produce, sgomot surd şi înfiorător. A doua, a treia, un vas de flori: nimeni nu vine să mă întrerupă din neînţeleasa isterie ce m'a apucat. Plec intrigat din această prăvălie fără stăpâni.

Afară aceeaşi tăcere mormântală şi aceeaşi căldură sufocantă. Soarele râde în hohote. Nu se poate. N'am văzut bine? Ce Dumnezeu, n'am nici orbul găinilor şi nu's nici egiptean să cred în puterea vrăjitorească a soarelui. Studiasem destul astronomia ca să nu fiu indus în eroare de acest astru.

Şi totuş, imaginea râzândă a soarelui, rămase în minte-mi şi persistă.

In Calea Victoriei, la Capşa, la Riegler, la Select, eram sigur că o să văd o faţă cunoscută. Strada e pustie, goală şi curată. Calendarele din magazine arătau desluşit şi fără să se contrazică, ziua de Vineri, Iunie, 13.

Trebuia să cred, fără împotrivire, că nu e zi de sărbătoare. Chiar aşa să fi fost, încă nu era destul de puternic motivul ca pe străzi şi în magazine să nu fie nimeni. O ideel

Prima bicicletă ce o văzui, potrivită la marginea trotuarului, mă duse ca o vijelie până la un prieten ce-l ştiam bolnav. Era imposibil să lipsească din patul lui de suferinţe, căci cu o zi înainte l-am vizitat.

Dacă şi aici voi fi întâmpinat de acelaşi secret ce mintea mea refuză să-l creadă încă, ce am să mă fac? Singur pe

lume?.... Bine, admit. Cum rămâne însă cu misterul dispariţiei contimporanilor mei?

Inţeleg, a fost un cutremur, o boală molipsitoare care omoară individul într'o clipită; bine, dar ar rămânea urme. Un cadavru, o uşă încuiată, lucrurile deranjate dela locul lor...

Casa prietenului meu e goală. Şi nici un semn că acolo au locuit vreodată oameni, că a fost creată de mână de om.

Mă reîntorc pe Victoriei, singur cuc, pe bicicleta ce merge ca vântul pe asfaltul de astădată complect. Ajung la Luvru; când să traversez bulevardul Elisabeta, un tramvai,—matahală de fierărie, lemne şi geamuri,—îmi opreşte avântul şi mă bagă în sperieţi. Strânsei frâna cu toată puterea, un picior pe frauleif şi altul pe roata dinainte. Toate aceste trei opriri instantanee mă fac să cad jos de pe bicicletă. O cruce grăbită, şi măsor cu privirea distanţa între mine şi linia tramvaiului: Un metru. Deabia acum simt cum îmi palpită inima. Bătăi groaznice, sacadate, îmi micşorează doza de judecată. Capul pare că vrea să plesnească, şi o răceală grea se lasă în jos, în stomac.

Uraganul, uriaşa, enorma maşină, mă iritase. Trec peste frigurile ce mă cuprinseseră, ridic bicicleta şi cu toată puterea picioarelor mele, învârt pedalele... Şi iată-mă lângă tramvai.

Cum sunt un ciclist de forţă (să mi se ierte vanitatea de a-mi etala calităţile mele sportive), prind un fier al grilajului scărei din dos al tramvaiului, dau drum liber ghidonului şi merg „fără mâini". La un moment bine chibzuit, mă ridic în pedale, apuc bine grilajul şi cu forţa muşchilor mei mă trag spre scară. Bicicleta, ropăind, se duce singură şi nevinovată sub roţile tramvaiului. Un sgomot de stricăciune şi restul normal. Salonul monstrului, gol. Fotoliile aranjate cu rost. Nici un taxator. Inaintez. Cu emoţie şi frică. Watmanul lipsă.

Ce ar fi dacă aş încerca să opresc motorul?

Nimic.

Cine ar putea să-mi interzică gustul meu?

Fiindcă nu există nici un om, singurul stăpân al lumei aş fi eu.

Vreau să-mi satisfac plăcerea, de mult timp înfrânată, de a conduce un tramvai.

Mai atent și mai stăpân pe mine, încerc să manipulez ghidoanele. Dar, dacă, în loc să meargă spre oprire, lent și plăcut, tramvaiul stopează brusc? Geamurile se vor sparge, vagonul poate ieși de pe linie, poate să se răstoarne, să intre în vreo casă; și atunci, eu, biet atom, voi fi strivit, omorît din propria-mi neglijență, acum când eu sunt Dumnezeu, stăpân atotputernic peste lucruri ce nu se pot valorifica.

Nu.

Plăcerea mi-e oprită.

Dar dacă voiu ajunge alt vagon și se vor ciocni, rezultatul nu e același?

Această simplă judecată mă readuse la realitate. Greșeala ce puteam comite cu un minut înainte, nu era complect înlăturată. Dumnezeule mare, ah!... ce-mi văd ochii. Un tramvai hidos ce vine pe aceeaș linie, din sens contrariu. In spaima morței apropiate, săr direct, peste grilajul de fier, fără să-l mai ridic. Ridicându-mă de jos, cu piciorul drept scrântit, zării colosurile, strângându-se'n brațe, încălecându-se, și un pârâit, un sumzet de sticlă spartă îmi atinse timpanele urechilor. Ca doi monștrii, zăceau răsturnați, fumegând, cei doi frați de-o fabrică.

Dumnezeule mare! și îmi făcui șapte cruci. Din ce sfârșit banal m'ai scăpat! Fii veșnic lăudat...

Ce ironie! Numai când scapi dintr'o grea încercare, numai atunci te gândești la Dumnezeu!!...

De spaimă și iritație simții că mi se face rău. Spre norocul meu, la douăzeci de metri depărtare, firmele unei farmacii arătau locul de alinare și balsam. Intrai; dar pentru numele lui Dumnezeu, cum pot eu umbla aici? E suficient să-mi iau din greșeală un element otrăvitor și să mor în spasmurile cele mai îngrozitoare. Nu doresc decât un simplu calmant pentru nervi.

Atât!

Ce prostie! Cum o să pun mâna pe doctorii? S'au văzut cazuri când însăși farmaciștii au greșit la alcătuirea unei doctorii, greșeli cari au fost întotdeauna fatale. Plecai cu destulă părere de rău și cu durerea în cap care nu vroia cu nici un preț să-și micșoreze puterea-i de distrugere.

O cârciumă. Acum e acum. O halbă cu bere şi cred că voi fi întremat. Deschid uşa, intru, şi deodată aud o pocnitură grozavă. Inspăimântat, ameţit, iritat, obosit, de frică, alunecai pe podeaua lustruită. Tocmai într'un târziu, îmi dădui seama ce se'ntâmplase.

Un dop, dela un butoi cu bere, căutând eşirea prohibită, exploadă, făcând sgomotul ce mă îngrozise.

O sticlă de vin vechi de Drăgăşani. Cu etichetă dinainte de răsboi. Türbuşonul instalat la locul lui, o sforţare din partea-mi, gâlgâitul lichidului care curge în pahar şi pregătindu-mă să-l beau, remarc, cu groază.... spirt de calitatea cea mai tare. Infuriat peste măsură, îngrozit de eventualitatea unor chinuri apropiate prin consumarea acelui spirt afurisit, asvârlii paharul cu toată puterea peste tejgheaua de tinichea.

Insfârşit, găsii o sticlă cu vin adevărat şi băui cât îmi ceru setea.

Afară, la aer, mă transform, subit, într'un altul.

La aer, creerul brutalizat de întâmplările într'adevăr fantastice, încet, încet, îşi recapătă luciditatea.

Iar veni momentul să-mi pun întrebarea: Ce mă fac? Răspunsul nu-l găsesc, nu mi-l pot da, şi nici nu îndrăsnesc să-l caut.

Incep să filozofez... Dacă ar mai exista încă un supravieţuitor a acestei misterioase dispariţii a vietăţilor pământeşti, cred că prin transmisiunea undelor telepatiei, vom găsi un mijloc de avizare. Şi atunci, sigur, fatal, ne vom atrage unul pe altul până la complecta apropiere. „Viaţa" se va scurge mai uşor pentru amândoi.

Ce o fi, o fi!... şi-ar fi spus oricare altul care ar fi disperat. Dar eu nu înţelegeam să cedez atât de uşor soartei.

Dacă ea m'a ales pe mine şi m'a pus într'o astfel de situaţie, voi fi tare şi voi răspunde. Am vrut să văd dacă „cineva" pe care-l simţeam aproape de mine, va reacţiona.

E suficient un litru de gaz şi un singur chibrit ca să distrug o casă, o stradă, un oraş. Soarta îşi va urma drumul fără oprire sau schimbare de program. Acum când nu mai am nimic de pierdut, voi lupta contra ei.

Un singur ins din toată istoria omenirei a încercat să opuie rezistenţă soartei şi acel om... sunt eu.

Supravieţuitorul evenimentului anului 1932 după Hristos, secolul XX.

Cred că nu e puţin lucru.

Istoria va pomeni numele meu; dacă va mai exista istorie.

* * *

Ce miros acru de foc e împrăştiat prin aer? Şi ce sunt flăcările de zeci de metri, cari se formează spontan pe clădirile acestei străzi a „Victoriei", a capşiştilor, a îmbogăţiţilor, a limuzinelor? Halal de aşa întrebare.

Singur eu am stropit cu benzină faţadele imobilelor singur eu m'am distrat aprinzând chibritul regiei monopolurilor statului şi tot singur mă întreb!

Nu e aşa că o astfel de întrebare merită premiu? Sau cămaşă de forţă?.....

Lăsai la discreţia vântului, urmările acestei glume, macabre dacă vreţi.

Şi la urma urmei ce vă priveşte? Am făcut ce am crezut de cuviinţă, ce am vrut să fac.

Impiedicaţi-mă.

Ha, ha!.. Voi, oricine aţi fi, sunteţi pigmei, molecule ale hazardului; pe când eu, Stăpânul.

Da, da, stăpânul.

O la la, pentru că am fost scăpat dela moarte, adineaori, m'am gândit la Dumnezeu. Acum îmi dau seama de micimea lui, de nepoliteţea lui. Să mă facă pe mine să sufăr din pricina indispoziţiei sufleteşti de a nu avea un tovarăş? A! păi dacă, el, Dumnezeu, ăl din cer, doreşte răsboi, să mi-o spue deschis, pe faţă. Stau la dispoziţia lui. Intre noi orice apropiere de ordin eclesiastic este exclusă.

Ii vreau lupta. Cu orice fel de arme.

Dacă însă nu e decis, îi arunc eu mânuşa.

Ha, ha! Nu răspunde, dovedeşte inexistenţa.

Prin urmare, să precizăm: domnitorul a-tot-puternic, fără concurent, sunt şi rămân eu, dealungul secolelor, în vecii vecilor. Voi, lucruri cereşti şi toate celelalte, închinaţi-vă mie, mie, Dumnezeul vostru.

Nutrisem de mult timp dorinţa să dojenesc pe Dumnezeu şi cum finis coronat opus, găsii cu cale să-i fac împotrivă.

Cu o ţinută glacială, în mers, în priviri, perforai acel deism al copilăriei, trimiţând blesteme la adresa Celui de sus.

Odată lupta deschisă, mă văzui silit să deviu intransigent.

Şi notaţi bine cuvântul, intransigent prin încăpăţânare.

Ştiam deci ce atitudine să iau faţă de această închipuită personalitate vulnerabilă, Dumnezeirea, spre a o face să-şi dovedească inexistenţa-i.

De atâtea mii de ani, lumea îi dă crezare, o îndoapă cu jertfe şi nopţi albe. Nu s'a găsit nimeni să se sue pe tribună, şi, de acolo, să strige în gura mare, fără frică, fără emoţie, că nu există Dumnezeire şi că toate cele improvizate de adepţii ei sunt numai în favoarea lor. Că simple coincidenţe au întărit întru câtva încrederea celor ce nu ştiau nici măcar să citească. Vulgul s'a mulţumit cu bizarerii formaliste, a crezut oratoriile cu intenţii vădite, şi şi-a format singur o amuletă invizibilă.

Şi ce mă face să persist în a spulbera această credinţă în Dumnezeire, este că această fiinţă, triplă după Evanghelie, n'a recompensat până acum pe nimeni. Fiecare şi-a format singur destinul, i-a dat singur o linie de conduită pe care o credea nimerită, punându-se în gardă când prevedea ceva ce nu-i convenea.

Azi, liber de orice influenţă străină, îmi convine să filozofez şi să aştern pe hârtie gândurile şi teoriile mele.

Acei cari vor citi acestea, viitorii oameni, prin cine ştie ce proces de naştere vor reexista, vor admite dacă nu toată, dar cel puţin o parte a vederii mele asupra acestei inadmisibile puteri.

*
* *

Să urmez aventura mea de unde o lăsasem, căci filozofia nu ajută la nimic decât atunci când sunt alţi indivizi cari o ascultă şi-ţi plătesc să-i încânţi cu vorbe deşarte.

După ce am dat foc frumoasei străzi a Victoriei şi văzui valuri de fum şi flăcări ridicându-se spre cer (în înţelesul astronomic), cuprins de o sadică plăcere de distrugere, am stricat cele mai exorbitante şi interesante vitrine.

Explozibile, luate dela locul lor de păstrare, le-am pus sub cele trei-patru impunătoare clădiri, ale oraşului, aruncându-le în aer. M'am simţit mai bine, mai uşurat de o povară.

Căci ce poate fi mai de neînţeles ca instinctul animalic ce domneşte în noi, în porniri de depravare şi distrugere. Creând precedente sufletul se obişnueşte cu lucruri rele; mai târziu când le repeţi, nu te mai sperie.

Toate aceste filozofii le scriu pentru viitor. Căci cred, ca şi pasărea Fenix, lumea nu va rămâne veşnic lipsă din concertul planetelor.

Plebiscitul viitorului va fi pentru detronarea acestei inutile credinţe, biserica.

Profetizarea mea va ajunge să se'nfăptuiască şi ingratitudinea oamenilor, căutând apogeul, nu-şi va reaminti de mine, acela care şi-a chinuit gândul să vadă limpede înainte şi să dea îndrumarea.

Energic cum sunt, după fiecare oprire la acelaşi periodic sfert de oră, să însemn peripeţiile şi gândurile, fugii cu o bicicletă — simpatic vehicul de locomoţiune — spre gară.

Acolo, în mirosul acela de păcură şi cărbuni, în mijlocul zecilor şi sutelor de vagoane ale C. F. R.-eului, pe vremuri, după ziarele de atunci, indolent până la maximum faţă de necesităţile revendicate de robii lor, şi rece la toate nenorocirile ce s'au întâmplat prin şi din cauza lor, acolo, spun, fui grozav de contrariat. Parcă o umbră, neagră şi elastică, se ascundea privirilor mele, în dosul vagoanelor.

Mi-ar fi părut enorm de bine să existe o fiinţă să-mi ţie companie. Dar felul în care această fantomă mi se prezintă, misterioasă şi ascunsă, mă indispuse. Căci se puteà foarte bine să fie un animal sălbatec; de pildă un lup, sau, poate, chiar un orangutan, setos de sânge şi fioros.

Dacă el mă pândeşte de mai mult timp şi mă urmăreşte spre a mă omorî ?.

Ce pot face eu faţă de puterea muşchilor contractaţi de nebunie subită sau foame nepotolită?

Cine ştie ce ostil priveşte această jigănie existenţa mea?

Nu e animal. Nu e animal! Nu e nici o îndoială că acelaş mister îl învălue şi pe el, şi că înebunînd caută să mă

suprime, spre a dispare piedica ce ființa mea produce. Vrea să rămâie singur, căci îi e frică de mine.

Și doar nu i-am făcut nimic...

Trebuie, cu ori ce preț, să găsesc formula de a-l face inofensiv.

— Allo, cine e acolo, ascuns după vagoane? să iasă de acolo căci vream să-i comunic ceva important.

Liniște...—Allo,—reîncepui cu un presentiment de groază: răspunde, domnule!..

Mintea nu mai lucra. Auziam tictacul sângelui ce intra în auriculă.

Simții o răceală cuprinzându-mă. Cămașa lipită de corp de sudoarea înghețată mă înfioră din tălpi până în creștet.

Un sgomot de tablă lovită, exact în dosul vagonului cu nebunul ce voia viața mea, mai mult mă îngrozi! Cred, după toate probabilitățile, că timp de zece minute stătui locului, înțepenit, neclipind și nerăsuflând, de frică.

Văzând că adversarul nu răspunde, îmi făcui curaj,—acum spun curaj, după 24 de ore; și cu băgare de seamă înconjurai vagonul.

Nimic!... Răsuflând ușurat, îmi dădui seama ce înseamnă fantezia condamnatului la moarte și până la ce punct ridicat poate ajunge.

Eram fericit că scăpai numai cu atâta. O spaimă grozavă ce-i drept, dar fără celelalte urmări, în speță, loviri și răniri, uneori mortale, alteori norocoase, nemortale.

Mă străduiesc să dau o formă literară peripețiilor mele spre a puteà fi agreabil la citit.

Acele persoane cărora aventura mea, regală—pot s'o calific, nu le place,—n'au decât să arunce hârtia.

Scăpat ieftin din palpitanta emoție ce am avut de suportat, lăsai la o parte intenția de a pleca în alt oraș.

In definitiv, îmi ziceam, toate celelalte orașe o să prezinte același aspect. Lipsa totală de locuitori.

Pentru moment văzui destul de clar situația. Singur pe lume (înțeleg scoarța pământească, căci lume nu mai există), fără nici un tovarăș. Faptul că sunt singurul stăpân al planetei Terra mă bucură, îmi măgulește vanitatea și prin aceasta simt binefacerea bogățiilor de mult dorite de mine.

E drept, mă voi obişnui, încetul cu încetul, la gândul că pot să fac ce vreau, că nu depind de nimeni, că pot lua orice obiect din ori ce casă, fără să mi se ceară cont, fără să mai mă gândesc la datorii, la muncă sau la bani.

Mă întreb: cum voi putea suporta viaţa asta uniformă: mâncare, băutură, odihnă şi d'a capo? Veşnic conserve, căci altă mâncare nu ştiu să gătesc, voi ajunge la un moment dat să mă întoxic sau să mor din cauza vreunei boli.

Trebuie deci, să mă bucur mai puţin şi să regret toate cele întâmplate până acum.

Dar cu asta nu ajung la nici un rezultat.

Apropo, am uitat să notez că, aseară, pe când umblam să găsesc o casă mai luxoasă să-mi odihnesc oscioarele mele săracele şi creerul brutalizat, trecând prin faţa unei oglinzi a unui magazin şi uitându-mă în ea, nu m'am mai recunoscut.

Barba crescuse cu doi centimetri şi părul meu, des şi negru, pe alocuri, se albise. Avea câteva stufuri complect albe. Sprincenele şi genele semănau la coloare cu puful păpădiei. Faţa prinsese fizionomia aceea caracteristică bătrânilor sau a celor plini de griji.

Scump mă costă plăcerea de a mă privi în oglindă!...

Dar face, complectez azi.

Noaptea dormii împărăteşte, cu toată ploaia şi furtuna grozavă ce să deslănţuii. Picături grele tropăiau pe geamul dormitorului meu cel nou.

Fulgerile luminau odaia o clipă şi pe urmă se pierdeau în neant. Gândurile mele ajungeau departe...

Mă vedeam transformat într'o putere care nu sunt capabil s'o descriu. Parcă se făceau nişte cercuri care se învârteau mărindu-se, din ce în ce, şi învârtiturei cu atât îi creştea puterea de rotaţie cu cât cercurile se măreau. Clipa în care primul cerc se măria într'atât că ochiul meu nu-l mai putea cuprinde, provoca în mine o panică neînţeleasă şi în acelaş timp plăcută. Atunci roata sau cercul se spărgea, explodând, în sgomote de sticlă groasă spartă. Liniştite, cercurile reveneau infantile ca să imite situaţia precedentă.

Pot spune că un deliciu s'au numit cele şase ore de odihnă cu cercurile lor respective.

Nimeni nu o să înţeleagă vreodată senzaţia atât de complectă, atât de fină ce am simţit-o, astfel că trec peste această chestiune delicată.

Azi de dimineaţă care credeţi că mi-a fost dejunul?

O felie de brânză, şi icre la dispoziţie. N'am găsit nici pâine, nici lapte. Sunt expus deci să mor.

La masa de prânz a trebuit să citesc o carte ca să pot uita foamea această dârză şi stupidă. Recunosc că nu prea m'am săturat, dar, totuş, a fost un calmant pentru că uitam un moment de foame.

Acum sunt nouă ore seara. Nu ştiu ce să fac!? Să rămân în oraşul ăsta arhi-cunoscut, sau să schimb aerul ducându-mă, de pildă în Moldova, spre Nord.

Mă voi gândi mâine. Pentru astăzi m'am decis să scriu în acest jurnal toate impresiile mele, şi când voi simţi că o să mor, voi lega jurnalul de corpul meu, ca să se ştie mai târziu ale cui sunt rămăşiţile ce se vor găsi. Presimt eu că o să se'ntâmple ceva nou.

Am scris destul. La revedere oameni buni, mă duc să mă culc...

Cristian Pancescu

CAMERELE GOALE

Camerele-s goale, cu pereții goi...
Şi'n amurg cu suflet sinucis e casa...
Pasc tăceri aici cu umblet de strigoi;
Liniştea — păianjen — își brodează plasa.

In odăi tăcute, stranii și obscure,
Noaptea când întinde aripe domoale, —
Ca o ploae tristă de mărgele sure,
Plânge amintirea'n camerele goale...

Alexandru Bilciurescu.

O ANCHETĂ ŞCOLARA

Ancheta pe care am întreprins-o de câţiva ani asupra condiţiunilor în care trăesc elevii liceelor noastre din Capitală şi îndeosebi aceia ai liceului Gh. Şincai, — asupra cărora am avut putinţa de a obţine toate datele necesare — reprezintă o slabă contribuţiune la însemnata problemă socială care se pune astăzi mai hotărît ca oricând pentru şcoala noastră secundară.

Comunicate unui cerc mai larg de auditori[1]) şi publicate în parte[2]), ele au avut darul de a atrage atenţia binevoitorilor asupra unui mare număr de copii cari poartă în ei germenii personalităţii şi a căror viaţă este cu toate acestea depreciată şi înjosită în gruparea socială din care fac parte.

Lupta aprigă pe care o poartă, ca să treacă, prin cultură, peste barierile sociale care-i îngrădesc, a eliminat pe cei incapabili, dela aspiraţii nepotrivite cu puterile lor, iar cei rămaşi statornici în năzuinţa de a se înpărtăşi din binefacerile luminii, daú dovadă nu numai de pricepere şi agerime dar şi de energie şi credinţă neînfrântă, care-ţi vădesc, fără pic de îndoială, forţa latenta înrădăcinată într'înşii.

Din convingerea că atari anchete contribuesc la o înaltă operă de solidaritate socială şi naţională totdeodată, am continuat cercetările. Cele ce urmează sunt rezultatul constatărilor făcute, în cartierele mărginaşe ale Capitalei, la locuin-

---

[1]) Cu prilejul câtorva serbări şcolare.

[2]) Vezi „Convorbiri Literare“ pe Mai—August 1927, pag. 101; şi pe Sept.—Noemvrie 1927, pag. 314.

ţele a 147 de elevi ai liceului Gh. Şincai, pe cari i-am vizitat iarna anului 1927—1928.

Un mare număr din aceşti copii locuesc în uliţele strâmte şi mocirloase ale fostei comune Griviţa, alipită de curând Capitalei. Părinţii lor sunt în cea mai mare parte funcţionari inferiori, meseriaşi şi lucrători la atelierele căilor ferate din apropiere, stând unii cu chirie, alţii în căsuţele lor proprii, lucrate cele mai multe de ei înşuşi, din şipci ori gard de nuele lipite cu lut. In căsuţele acestea insalubre, triste vara şi de o mie de ori mai triste iarna, când pereţi reci încep să se ude de aburii fierturii pregătite la plită, locuesc familii compuse din câte 5, 6 până la 9 şi 10 suflete.

Să intrăm în str. Dreptăţii No. 20, chiar alături de postul de telegrafie fără fir, unde locueşte o familie compusă din opt persoane. O căsuţă veche şi dărăpănată care-ţi face impresia că e gata să cadă. E făcută din gard bulgărit şi umezeala care a cuprins-o de toate părţile se urcă acuma pe pereţi, pentrucă uliţa s'a tot ridicat de molozul şi pământul adus de vecini, iar omul nostru ameninţat de inundare a fost silit să-şi ridice şi el curtea, aşa încât casuţa a rămas îngropată în pământ. In cămăruţa minusculă în care stau, lipită pe jos cu lut, pe lângă plita la care se găteşte sunt două paturi relativ mici, din scânduri acoperite de ţoale sărace şi uzate, în care te miri cum pot încăpea şi cum se pot odihni părinţii şi cei şase copii, între cari şi elevul nostru din cl. I. Acoperişul găurit şi el de vechime lasă să picure în odăiţă apa de ploaie sau de zăpadă topită. Tatăl, om de serviciu la telegrafia fără fir, luptă din greu, fără să poată aduce în casă tot ce trebuie pentru cele opt guri care cer pâine. Ca să poată face faţa cheltuelilor, mama a intrat şi ea în serviciul aceleiaşi instituţii. La ora 6 dimineaţa, toţi ai casei sunt plecaţi: părinţii la slujbă, copiii la şcoală, numai fetiţa cea mai mică de 5 ani rămâne la o vecină. La întoarcere copiii rămân singuri, pentrucă părinţii nu vin dela slujbă decât seara. La prânz, toţi mănâncă pe apucate, câte o bucată de pâine; seara doar dacă mai pot avea vreo mâncare caldă.

Cu aceiaşi spăimântătoare monotonie de tristeţe şi de sărăcie. mi se perindă prin faţă toate căşcioarele care adă-

postesc pe copiii noştri din cartierul Griviţei. Aceste cocioabe strâmte şi dărăpănate, cu semnele mizeriei şi ale boalei pe ele, aceste ruine supraîncărcate de nefericite fiinţe omeneşti, îşi înşirau fără sfârşit siluetele triste, în negura rece a zilelor lui Ianuarie, când le-am vizitat.

Când intri în ele, ţi se pare că te-ai cufundat într'un abis şi trăeşti aevea vieaţa întunecată dusă de aceşti copii, cari, din mediul lor lamentabil, tânjesc de dorul luminii.

Ajungem la marginea oraşului. Peste linia ferată o căsuţă cu pereţii ondulaţi şi cu un acoperiş făcut dintr'o îngramădire de tinichele vechi, de pietre şi de diferite crâmpee, adăposteşte familia a doi fraţi, elevi ai liceului Şincai unul în cl. I B, iar celălalt în cl. V M. Intru deadreptul din afară în cămăruţa în care locueşte familia şi în care mama copiilor spală rufele. Aburii care se ridică din albie, formează broboane de apă pe tavanul şi pe pereţii reci, într'o atmosferă înnăbuşitoare, în timp ce cei doi copii îşi pregătesc lecţiile. Umezeala de sus se uneşte astfel cu igrasia care a pornit-o de jos. Mama îmi povesteşte în colori atât de întunecate, vieaţa grea pe care o duc din cauza neîndestulării, cu cuvinte atât de simple şi totuş atât de pornite dintr'o mare durere, încât am impresia că trăesc un coşmar oribil un haos de mizerie ce pare a nu mai avea sfârşit.

Trec iar linia ferată şi intru în cartierul gropilor lui Ouatu. Priveliştea mizeriei în care trăesc este aceeaşi, murdăria însă întrece tot ce-am văzut aiurea. Ea este aici, ca să zic aşa, în elementul ei şi ia proporţii neaşteptate. Nu mai e vorba numai de murdăria de pe uliţe, din curţi ori din case, ci de un întreg centru de murdărie pe care-l formează întinsele gropi ale lui Ouatu, lângă care este aşezat cartierul. Aceste gropi, destul de adânci şi de întinse, săpate odinioară pentru scoaterea lutului, în vederea fabricării cărămizilor, au început, mulţumită dispoziţiunilor luate de autorităţile municipale, să fie umplute cu gunoaele oraşului. Zeci de cotigi descarcă aici murdăriile capitalei. Incă de departe simţi duhoarea ce se exală din materiile organice intrate în putrefacţie, care, cu tot frigul iernii, te trăsnesc. Cu cât te apropii, cu atât ai impresia că ai intrat într'o mare murdară şi scârboasă. Deasupra gunoaelor proaspăt aduse

o întreagă gloată de ţigani, de femei sărace din mahala, de copii în sdrenţe, amestecaţi cu un număr mare de câini — am numărat vreo 35 — scormonesc murdăriile de abia descărcate, întărind şi mai mult duhoarea de hoit ce se exală dintr'însele. Oamenii adună fiare vechi, tinichele ruginite, cutii de conserve aruncate, oase şi sticle, grupându-le pe categorii, iar câinii mahalalei îşi astâmpără foamea cu resturi organice de tot felul. Oameni şi animale răscolesc aceste infecţii scârboase cu o aviditate extraordinară, — ameninţându-se reciproc pentru câte un ciolan, unii mârâind, ceilalţi aruncând cu ce le cade sub mână. Când şi când, această altercaţie se produce între câini şi atunci ea trece repede la o încăerare sângeroasă, cu hârâituri turbate şi cu schelălăituri de durere, care lasă impasibilă întunecata mulţime a oamenilor ce scotocesc cu mâinile această imundă îngrămădire de resturi. Cu toată scârba ce-o simt, nu-mi pot lua ochii dela priveliştea acestor fiinţe omeneşti, pe care o sărăcie abjectă îi degradează până într'atâta.

In casele în care intru, peste tot o sărăcie care mă îngrozeşte: ici copii stau în picioarele goale, cu hăinuţele puse deadreptul pe piele, deoarece mama lor le spală singurul rând de rufe pe care-l au: dincolo mama bolnavă, în timp ce elevul nostru din cl. II aţâţă focul; aiurea găsesc căsuţa goală, pentrucă copiii, în aşteptarea întoarcerii părinţilor dela lucru, s'au dus să se încălzească în groapa cea mare, unde s'a dat foc gunoaelor.

O înserare timpurie, umedă şi rece, care te pătrunde până la oase înfrigurându-te, se lasă plină de tristeţe peste mahalaua această săracă, într'o atmosferă de apăsătoare desnădejde. Mă hotărăsc să dau drumul copilului care mă conduce, un elev din cl. I, pe care-l văd sgribulindu-se în paltonaşul ros, şi să merg singur peste podul de fier al căii ferate ca să mai văd cel puţin pe câţiva elevi din cartierul Crângaşilor. „Măi Marine“ îi zic eu, „tu să te duci acum acasă — el stă în comuna Griviţa — că şi aşa te-am întârziat, aducându-te atât de departe“. Răspunsul lui simplu mă mişcă: „Nu e nimic, D-le Director, că şi D-v. aţi venit, pentru noi, aşa de departe“. Il hotărăsc totuş să plece şi despărţindu-mă de el, port multă vreme în minte, imaginea acestui

copil bun și blând, de o inteligență vioae, întovărășită de o desăvârşită modestie, pe care mizeria vieţei părinteşti l-a închis parcă în el însuş și l-a deprins să privească lipsurile cu o indiferenţă din care nimic în lume nu l-ar putea scoate.

Peste podul de fier, îmi dau imediat seama de greutatea pe care o întâmpin, fără conducător, în găsirea copiilor, cu toate adresele exacte pe care le am. Sunt așa de încurcate uliţele acestea de mahala... și apoi, aproape la fiecare număr, este o întreagă stradă de maghernițe, care se înşiră de amândouă părţile, până în fundul ogrăzii, cu o puzderie de copii şi de oameni maturi, care adesea nu se cunosc între dânșii.

Pe şoseaua Giuleştilor, la No. 57, intru în prăvălioara din faţă, ca să întreb de elevul pe care-l caut. Stăpâna care este şi propietăreasa șirului trist de cocioabe din curte, se oferă să mă conducă până la locuința copilului, spre care ne îndreptăm printr'o murdărie cu adevărat porcească. Pe drum, ea îmi vorbeşte de mizeria neagră a mamei elevului, o văduvă care munceşte cu ziua. Apoi adaugă cu tristeţe: „Și de, Domnule, copilul ăsta care stă în frig, care n'are adesea ce mânca (vai de steaua lui cum trăeşte!), copilul ăsta învață de rupe cartea; a eșit premiant; și al meu care are tot ce-i trebuie, pentru care cheltuesc tot ce câștig, nu vrea să învețe și pace!"... Ne oprim în faţa unei uşi prin care întraiu deadreptul în odăița văduvei cu cei doi copii: unul în cl. II, iar celălalt în cl. I a liceului nostru. In fund, ocupând toată lăţimea cămăruței, este patul; de peretele din dreapta, înaintând până'n uşe, stă lipită plita veche de tablă, iar în stânga o măsuţă în faţa unicei ferestruici care luminează încăperea. Şi cu acestea s'a umplut întreg spaţiul, nemaiavând decât o strimtă şi scurtă trecere dela uşe la pat. Pe jos lut, care s'a adâncit în dreptul pragului. Și aici spectacolul nelipsit al umezelii care se ridică până sus pe pereţi. Atât ușa cât şi cercevelele ferestruicii sunt putrede și lasă vântul să sufle aproape în voie. „Trage rău de tot" îmi spuse mama copilului, „aşa că poate n'ar fi mai cald dacă am face focul", adaogă ea apoi, cu o sinistră indiferenţă. Chiria de 600 de lei pe lună îi înghite cea mai mare parte din

agonisită. A stat până acum câtva timp la bariera Griviţei, unde plătea, pe temeiul unui vechi contract, numai 2000 de lei pe an. La Sf. Gheorghe trecut n'a putut face însă îndată rost de chiria pe 6 luni, iar când a parvenit să-şi adune mia, termenul trecuse. In zadar a depus-o cum au sfătuit-o unii. A doua zi de Sf. Constantin şi Elena a fost aruncată în uliţă cu copii. Neavând unde se duce a stat două săptămâni întregi în stradă, unde a dormit cu copiii în patul întins pe trotuar, până a găsit magazia în care se adăposteşte acum.

Nu mai bine trăesc copiii din cartierele dela extremitatea căii Rahovei, unde populaţia şcolară a liceului Şincai este reprezentată de un mare număr de elevi. Incepând dela Hanul galben, de peste linia ferată, până departe dincolo de raza oraşului Bucureşti, sunt împrăştiaţi aproape în fiecare stradă elevi de ai noştri. Aici am vizitat în anul acesta 43 de locuinţe.

Incep cu postul cel mai înaintat. E vorba de un elev din cl. I B care stă afară de raza oraşului, la un kilometru şi ceva dincolo de bariera Rahovei. Stă pe „Drumul serii", la No. 34, într'o căsuţă aşezată aproape în mijlocul câmpului şi făcând parte din comuna Bragadiru-Lupeasca. Ca să ajungem acolo, o luăm dela barieră prin aşa numitul parc al Rahovei, — o mahala cu casele rare, pe unde îndată după înserare nu mai întâlneşti ţipenie de om pe uliţă, — şi suntem la ţintă, după vreo jumătate de oră de mers pe drumuri de ţară. Aceasta bineînţeles datorită faptului că, deşi a început a ploua, drumurile sunt încă îngheţate. Când se desfundă, ţi se duce piciorul în noroi până la gleznă. E o căsuţă în felul celor dela sate având o odăiţă şi o tindă cu prispa în afară. In amândouă încăperile se vede ici şi colo câte un vas menit să culeagă picăturile de ploaie, care, pătrunzând prin acoperişul de carton găurit, se preling de pe tavan. Copilul e dela ţară şi stă aici în gazdă. Doarme în tindă, într'un pat cu un om de serviciu dela o bancă, plăteşte lunar 400 de lei şi „cinci duble de mălai". Când vremea nu e rea, face o oră şi jumătate până la şcoală.

In str. Jarcaleţi, la No. 1, un alt elev al nostru, din cl. I A, tot dela ţară, stă într'o foarte mică încăpere de scânduri,

lipite cu lut, un adevărat bordei îngropat în pământ, cu tavanul aproape prăbuşit şi în care de abia dacă încap cele două paturi de o murdărie fără pereche. Şi în această odăiţă, a cărei uşe nu se mai poate deschide nici măcar pe jumătate, din cauza înclinării pereţilor, locueşte copilul nostru laolaltă cu cele cinci persoane ce întocmesc familia gazdei. Cele două ochiuri de geam ale singurei ferestruici ce luminează odăiţa de abia se mai ţin în cercevelele lor roase de umezeală, clănţănind la fiecare bufuitură a vântului. Şi tocmai în dreptul lor e patul în care doarme copilul nostru cu alţi doi membrii ai familiei gazdei. Vorba Românului: Să legi un câine şi n'ar sta. Copilul se mai desmorţeşte la focul potcovarului din baraca din faţă, unde l-am găsit dogorindu-şi mâinile la para flacării.

In capătul Căii Rahovei, la No. 434, un alt copil al nostru, tot din cl. I A, stă cu mama lui, în tinda unei case în ruină, cu ferestrele plecate, gata să cadă. Umezeala a îmbrăcat pereţii ca într'un tapet întunecat. Un pat, comun, de scânduri cu ţoale zdrenţuite şi murdare. Peste tot o atmosferă de mucegai, de fum şi de exalaţiuni respingătoare, care te înneacă. Mama e văduvă de răsboiu. E din comuna Bragadiru, de unde a plecat după moartea soţului ei. Iarna serveşte familiei unui bătrân chiabur, ţesând noaptea femeilor din mahala, iar vara iese la munca câmpului: la sapă, la semănatul porumbului, la prăşit. O muncă de rob numai ca să-şi ţie copiii. Pe cel mai mare, de 15 ani l-a dat la stăpân; de cel mic i-a fost milă însă, mai întâi pentrucă se trăgea mult la carte şi pe urmă pentrucă este mai slăbuţ, urmează ea, mângâind blând faţa copilului, elevul nostru, a cărui figură poartă la gât, ca într'o salbă, urmele scrofurilor cicatrizate.

In Str. Dincă Ştefan, la No. 3, stă cu chirie familia unui funcţionar cu 7 copii. In încăperea pe care o ocupă, umezeala s'a ridicat până deasupra uşilor şi a ferestrelor. Şi ce jale în casa lor! Imbătrânita lor mamă cu ochii plânşi îmi spune că soţul ei, tatăl celor şapte copii, are să fie supus, la spital, unei grele operaţii şi, apropiindu-se de mine ca să n'o audă copiii, îmi şopteşte cu glasul înnecat în plâns: „Are cancer la gât. Doctorii nu mai au nici o nădejde"

Capetele plecate ale copiilor arată însă lămurit cât de bine simt ei primejdia care-i amenință, şi pe figurile lor speriate citesc toată desnădejdea bătrânei lor mame.

In fundătura Ursului, o ulicioară strâmtă şi plină de toate scârnăviile, la No. 1, am dat de o privelişte cu adevărat groaznică. De cum intri pe poartă, începe în stânga un şir lung de maghernițe. Câte o uşă de şopron între două ferestruici cu câte un singur ochi foarte mic şi câte un burlan de tablă ieşit când pe acoperiş când pe deasupra uşii, indică pentru cel ce priveşte din afară, fiecare încăpere. Sunt făcute numai din scânduri, cu crăpăturile umplute cu cârpe şi lipite cu lut. Acoperişul înclinat, fără nici un fel de pod, este făcut întocmai ca la o şură din blăni acoperite cu carton, peste ale cărui spărturi sunt aşezate tinichele vechi cu câte o piatră deasupra ca să nu le ia vântul. Rămâi aiurit în fața tabloului pe care ți-l desfăşoară această îngrămădire a mizeriei umane. E o atmosferă de neputință, de desnădejde, de părăsire şi de murdărie care culminează în mocirla de gunoae din mijlocul curții. Mă apropii de ferestruica primei odăițe, ca să întreb de copilul pe care-l caut. Inăuntru, întuneric beznă. Aud doar un țipăt ascuțit. Deschid uşa şi văd un copilaş ca de 3—4 ani într'un pat zdrențăros. In fiecare din aceste încăperi, adevărate grajduri, cu uşile dând deadreptul în afară, locueşte câte o familie. O bătrână care iese din a doua magherniță, mă îndreaptă spre un alt şir de cocioabe din fața acestora. Simți bine că şi aci geme o mizerie nesfârşită. Dintr'un coridor de scânduri, trec într'o tindă atât de adâncită, încât, neprevenit, risc să cad. Tatăl elevului căutat îmi iese întru întâmpinare. E un om înalt şi uscățiv, cu fața adânc brăzdată de cute. Are şase copii dintre care cel mai mare de 17 ani. Cu capul plecat, în atitudinea omului care a închinat steagul, el îmi spune povestea lui cea tristă. A fost şi el odată om cu rostul lui, meseriaş cu situație într'un oraş de provincie; răsboiul însă l-a lăsat sărac şi, la întoarcerea de pe front, n'a mai găsit nimic. Ruşii, în retragerea lor, i-au distrus toată averea şi atunci, de inimă rea şi de ruşine s'o înceapă iar dela început în oraşul lui, a venit în Bucureşti, unde o vieață de luptă fără preget şi fără spor, îl deprima tot mai mult sufleteşte şi

trupeşte. In odăiţa în care intrăm, umezeala s'a ridicat ca şi în tindă până sus pe pereţi. Şi aici dorm copiii.

Tot astfel de privelişti de sfâşietoare lipsă, îmi oferă toate ulicioarele din dreapta căii Rahovei, în care locuesc de-ai noştri, cufundaţi în mocirla sărăciei. In străzile Dinu State, Popa Balinţ, Rădiţei, Ghiţă Anghel, Ţane, Niţă Popa Ion, până în Broscăriei din dosul cimitirului mahometan, peste tot pe unde am intrat, am avut senzaţia suferinţei tăcute ce suspina în încăperi care mai de care mai îmbâcsite şi mai umede. Aici, în str. Broscăriei la No. 39, un părinte deabia ridicat din pat, după boală, îmi arată privaţiunile groaznice la care a trebuit să se supună întreaga familie, în timpul cât n'a mai putut lucrà. Singura-i mulţumire e că şi-a făcut căscioara în care stă, compusă dintr'o odăiţă şi o tindă, deşi a avut de muncit zi şi noapte ca s'o vadă ridicată. Şi încă după aceea, s'a trezit într'o seară inundat de apa care izvora fără încetare şi în cantitate destul de însemnată din chiar pardoseala de pământ a casei. Terenul mocirlos al aşa zisei Broscării filtrase apa până sub casa pe care deabià şi-o făcuse. Ce muncă pe toţi ai lui ca să dea afară cu găleţile apa din locuinţă, ce muncă iar după aceea, să care pământ şi să ridice de o palmă pardoseala de lut a încăperei!...

Să trecem acum la cartierele de sud ale oraşului.

Departe, pe şoseaua Giurgiului, după ce ai lăsat mult în urmă cimitirele dela extremitatea de miazăzi a Capitalei, dai de o aşezare ce pare răsărită acum din pământ, pentru cel ce-o vede întâia dată. Dealungul şoselei, pe dreapta şi pe stânga pornesc uliţe laterale care n'au cunoscut încă vreo urmă de pavaj sau de lumină, uliţe dintre care unele n'au fost încă botezate, iar altele deşi au primit un nume au rămas în schimb fără numere. In această aşezare, se adăpostesc un număr total de 42 de elevi ai liceului nostru.

S'o luăm la dreapta pe str. Iancovescu, o uliţă lungă de parcă nu se mai isprăveşte şi să cotim din ea spre stânga, pe str. Catinca Grecească întâia. Cam la a 20-a curte din capătul uliţei, stau cinci elevi ai noştri, toţi dela ţară. Odăiţa pe care o ocupă e făcută din şipci de brad lipite cu lut.

Este chiar alături de o latrină primitivă ce deserveşte întreaga curte de căsuţe scunde şi umede locuite de familii de lucrători. Te trăsneşte duhoarea ei acum în miezul iernei. Ce trebuie să fie vara! E o odăiţă joasă cu două paturi mici, foarte sărace, în care dorm cei cinci copii, toţi din comuna Copăcenii Mogoşeşti, jud. Ilfov. Fiecare din ei plăteşte câte 250 de lei pe lună, bine înţeles numai pentru locuinţă, pentrucă hrana şi-o pregătesc din alimentele pe care le primesc de acasă: mălai, cartofi, fasole şi ceapă.

La un moment dat se deschide uşa şi intră în odăiţă gazda copiilor. E turnător la o fabrică şi pare foarte turmentat. El începe să-mi ţie un adevărat discurs, amestecând cuvinte, crâmpee şi expresii luate din gazete, ca să-mi dovedească sacrificiul pe care-l face ţinând în gazdă pe aceşti copii, ai căror părinţi nu înţeleg greutăţile cu care el are de luptat.

Ieşim de aici şi mergem mai departe. Căsuţele în care locuesc copiii noştri sunt unele mai neigienice decât altele. După o cale destul de lungă prin ulicioare întortochiate, apucăm la stânga, pe Florica. Iată însă că uliţa e pur şi simplu barată de două camioane alăturate. Am impresia că ne-am înfundat într'o curte. Greşeală. Ulicioara continuă. Sunt doar camioanele a doi camionari, cari şi le lasă în stradă, deoarece curtea le este prea strâmtă, ca să încapă într'însa. Ne strecurăm cu greu printre ele şi mergem mai departe. Case mici şi gârbovite, unele adevărate cocioabe, se înşiră monoton etalându-şi mizeria care pe alocurea e grozavă. La câteva ferestre văd fâlfâind spărturile hârtiilor lipite ca să înlocuiască sticla. Dela o vreme, strada se continuă numai pe o parte, pe cea stângă, deoarece în dreapta se întinde câmpul neted, pe care zăpada îl face să pară, nesfârşit, până departe la orizontul, unde a scăpătat soarele. Suntem chiar la marginea de miazăzi a mahalalelor Capitalei. Ajungem la No. 39. Intr'o odăiţă mică, lipită pe jos cu lut, două fetiţe în picioarele goale, una de vreo 11 ani iar alta de vreo 10 ani, aţâţă focul la o plită pe care e o oală cu ciorbă pentru cină. Sunt singure acasă. Fratele lor, elevul nostru din cl. IV B, un copil înalt şi palid de tot, e dus să aducă apă dela fântână. Căsuţa în care locuesc e în-

velită cu carton. Oridecâteori bate vântul, — şi acolo, la margine, el năpădeşte fără nici o piedică, — toţi ai casei stau cu frica'n sân. Intr'o noapte din Decemvrie, anul trecut, o vifornită le-a luat tot acoperişul de carton, aşa încât au rămas în puterea nopţii cu casa desvelită, bătuţi de ploaia şi zăpada care cădea asupra lor, în odăiţă. Câteva zile în şir au trebuit apoi să lucreze cu toţii, şi să pună la loc acoperişul luat. La sărăcia lucie se mai adaogă aici o altă durere: tragedia copiilor cu mamă vitregă, cari sau sunt lăsaţi în voia sorţii, ca aceştia, sau sunt pricini de nesfârşite certuri penibile.

S'a înserat deabinelea. Apucăm la stânga şi intrăm iarăş din câmpul întins în mahala. Străbatem acum uliţe pustii, orbăcăind prin umbra tot mai deasă a acestei înserări reci printre căsuţe sărace, la ferestrele cărora nu licăreşte mici măcar un pic de lumină, ceeace-ţi pune şi în suflet senzaţia apăsătoare a pustiului.

Trecem printr'o încurcătură de case, un adevărat labirint de ulicioare. Copilul care mă însoţeşte mi le spune pe nume: Str. Niculescu I, Str. Stoian Militaru, Str. Nae Ionescu... Din când în când, ca să scurtăm drumul, lăsăm uliţe şi trecem prin câte un lot neclădit, ori prin terenuri virane încărcate cu gunoae şi mortăciuni. In sfârşit iată-ne la noua noastră ţintă propusă. Suntem în Str. Fraţii Făgărăşanu.

Aici un caz foarte caracteristic. Doi copii dela ţară unul în cl. III A, iar celălalt în cl. III B a liceului Gh. Şincai, stau singuri, singurei, făcându-şi ei însăşi întreaga gospodărie. Căsuţa în care locuesc se compune dintr'o singură încăpere făcută din gard de nuele lipite şi este a unui om din satul lor, Copăcenii-Mogoşeşti, care şi-a clădit-o, ca lucrător la Fabrica de chibrituri şi care, făcându-şi acum stagiul militar în Basarabia, a dat-o celor doi copii ai noştri, s'o locuiască şi să-i poarte de grije. Pe jos e lut şi umezeala s'a ridicat până sus pe pereţi. Intrarea e bine'nţeles deadreptul din afară, iar patul de scânduri acoperit cu o scoarţă, veche, stă chiar între uşă şi cele două ferestruici. Copiii se ţin din ce primesc de acasă.

La plita ţărănească de zid, din colţul cămăruţei, ei îşi pregătesc singuri mămăliga şi, din când în când, şi câte o mâncare. Intr'o veche cratiţă neagră, cu coada ciuntită,

pot să văd mâncarea de cartofi pe care şi-au gătit-o în răgazul acestei zile de Duminecă şi din care au mâncat la prânz o parte, păstrându-şi restul pentru seara. In zilele de lucru, trebuie să se mulţumească adesea cu o bucată de mămăligă cu câte o ceapă. Dela distanţa la care stau, ei pleacă de dimineaţă de tot, ca să fie la timp la şcoală şi cum nu au ceasornic, o pornesc cu noaptea 'n cap. In dimineaţa zilei de Miercuri 11 Ianuarie, îmi povesteşte unul din ei, înşelaţi de o noapte senină de iarnă şi cu grija să nu întârzie, au pornit-o, ca de obiceiu, de cu noaptea la liceu, unde au constatat cu surprindere că ajunseseră la ora 3 dimineaţa.

Din bogatul material pe care l-am adunat în cartierele Crivinenilor, al Vitanului, al Foişorului, din faţa M-rii Văcăreşti şi al Abatorului, voiu cita numai două cazuri, amândouă foarte caracteristice.

Unul este aproape de închisoarea Văcăreşti. La No. 274, pe strada cu acelaş nume, am văzut cea mai neagră mizerie din câte am cunoscut vreodată. Intr'o cămăruţă joasă, cu totul dărăpănată, de abia susţinându-se, cu pereţi măcinaţi de umezeala care a cotropit-o cu desăvârşire, stă o familie de şase suflete: părinţi, bunica şi trei copilaşi, dintre care cel mai mare de 12 ani, elev în cl. I a liceului nostru, unde se distinge ca un element muncitor şi bine dotat. E o strâmtoare în care deabia te poţi învârti, cu toată micimea unicului pat din odăiţă, care, lipit de peretele ud şi mucegăit, cuprinde jumătate din încăpere. — Amândoi părinţii sunt lucrători. El e strungar în metal în uzinele Lemaître, dar de două săptămâni nu mai lucrează, pentrucă uzina a concediat o bună parte din lucrători din lipsă de lucru. Mama lucrează la o fabrică de tricotaj. Dar ce să le ajungă cât câştigă ea? E un ger cumplit şi ei cumpără lemne cu suta de kilograme, iar băcanul vecin dela care au luat până acum câte ceva pe datorie le refuză orice alt credit. Am ieşit cu inima strânsă de durere din iadul în care trăesc aceşti copii, din gropniţa umedă în care se sbat şi nu pot să uit ochii sticloşi cu care mă priveau şi nici figurile lor devastate de o sistematică lipsă de alimentare.

Al doilea caz este acela al unui copil erou. E numai de 12 ani. Micuţ, cu ochii ca două mărgele, sclipind de inteli-

gență și de naivitate copilărească. Un copil foarte bun din cl. I A a liceului nostru. O adevărată plăcere sufletească să-i auzi răspunsurile. Și iată-l pe acest copil, lovit deodată de o nenorocire. Tatăl lui, distribuitor la o fabrică de pâine, cade în ziua de 12 Decemvrie de pe cariola pe care o conducea și de atunci nu se mai poate ridicà din pat. A stat 15 zile în spital, a ieșt de acolo și mai prăpădit, iar acum zace acasă. Odată cu căderea la pat a tatălui, familia compusă din șase suflete, împovărată acum și cu greutatea boalei, este amenințată să piară. Atunci, elevul nostru de 12 ani, cel mai mare din copii, ia locul tatălui și câștigă pâinea părinților și a celorlalți trei frați ai lui, unul de 10 ani, al doilea de 6 și al treilea de 4 ani. Dela ora 3 dimineață, el pleacă cu cariola, desface pâinea pela toți mușteriii și se întoarce acasă la 3 după amiază. După 12 ore de muncă continuă, e mort de oboseală. Pentru el nu există dumineci, nu există sărbători. El trebuie să fie întotdeauna pe cariola și întotdeauna activ, pentrucă remiza pe care o primește este în funcție de numărul pâinilor desfăcute. Se întoarce acasă cu câte 150—200 de lei, din care trebuesc ținute cele șase guri și din care trebuesc procurate medicamentele tatălui bolnav. Când am fost pela ei, în calea Piscului, la No. 70, tocmai sub dealul Văcăreștilor, unde stau într'o casă insalubră, cu lut pe jos, cu pereții înclinați și cu nelipsita igrasie, — printre lacrămi îmi spunea copilul că, după ce se întoarce dela lucru cu toată oboseala de care e cuprins, el citește, pentrucă vrea să'nvețe. Cu ce credință nestrămutată îmi spunea el că tatăl lui se va însănătoși, pentru ca el să se poată întoarce din nou la școală; în timp ce mama lui, bătută de gânduri negre, îl priviă cu inima rănită. O nestăpânită desnădejde te cuprinde în fața neputinții de a veni în ajutorul acestui copil, peste umerii cruzi ai căruia a căzut o povară sdrobitoare. El e stâlpul casei, un stâlp subțire ce e drept, o mlădiță care se'ncovoaie sub apăsare, dar nu cedează. Cum să-l ajuți? Ia-l dela locul lui și casa s'a prăbușit, îngropând sub dărâmături întreaga familie dimpreună cu tatăl bolnav.

Prof. Gh. Nedioglu
Directorul liceului Gh. Șincai

VARIAȚIUNI DUPĂ PSALMII LUI DAVID

— 42 —

Precum pășește cerbul către isvorul lin,
Astfel spre Tine, Doamne, și sufletul meu cată;
De Dumnezeul veșnic mi-e inima 'nsetată: —
Când voi zări, Părinte, eu Chipul Tău Divin?

Cu lacrămile mele eu mă adăp în zori
Și mă hrănesc de-asemeni cu ele zi și noapte,
Căci zilnic eu întâmpin răutăcioase șoapte:
„Arată-mi Dumnezeul pe care tu'L adori!"...

In clipele acelea adânc mă înfior
Și-aș vrea să merg cu gloata spre casa Ta, Părinte,
Prinos de mulțumire, de dragoste ferbinte
S'aduc — și, cu mulțimea, și eu să te implor...

De ce mi-te întuneci, o suflete al meu?
Dece mereu te sbuciumi? Te 'ncrede 'n bunul Tată,
Căci Fața Sa Divină o vom vedea odată
Și-atunci Ii mulțumi-vom, plecați, și tu și eu!

Mi-e sufletul, o Doamne, plin de-al mâhnirii svon,
De-aceea 'și află gându-mi la Tine doar limanul —
Atât pe țărmul pașnic ce 'nconjură Iordanul,
Cât și pe 'naltul munte, pe verdele Hermon...

Căci ale Tale ape tot curg neîncetat
Și geme o genune și alta îi răspunde;
Talazurile Tale și ale Tale unde
Trec toate peste mine, asupra mea s'abat....

In timpul zilei, Doamne, Tu bun mi te-arătaşi —
Iar eu Te cânt în noapte, isvor al vieţii mele!
De ce însă, Părinte, mă uiţi în ceasuri grele
Şi laşi să-mi port tristeţea printre ai mei vrăjmaşi ?

Imi simt prin oase moartea cu recii ei fiori —
De câte ori duşmanii cu guri înveninate,
Bătându-şi joc de mine, îmi spun cu răutate:
„Ci unde-i Dumnezeul pe care tu'L adori?".

Şi tu mi-te întuneci, o suflete al meu?
Ci lasă sbuciumarea! Te'ncrede 'n bunul Tată,
Căci Faţa Sa Divină o vom vedea odată
Şi-atunci Ii mulţumi-vom, plecaţi, şi tu şi eu!

— 43 —

O, judecă-mă Doamne, şi'ndreaptă ai mei paşi!
Mă apără de gloata de cugete deşarte!
In Tine mi-e puterea, de ce îmi stai departe
Şi laşi să-mi port mâhnirea printre ai mei vrăjmaşi?!

Trimete-a Ta lumină şi adevăru-Ţi sfânt,
Ca ele să mă'ndrepte spre casa Ta din munte,
Să-mi sprijin pe altarul Tău sfânt trudita-mi frunte
Şi-un imn de prea mărire pe harfa mea să-Ţi cânt.

De ce mi-te întuneci, o suflete al meu?
De ce mereu te sbuciumi? Te 'ncrede 'n bunul Tată,
Căci Faţa Sa Divină o vom vedea odată
Şi-atunci Ii mulţumi-vom, plecaţi, şi tu şi eu!

Al. Soare.

IZVOARELE LUI G. ASAKI

Temelia anticităţii clasice

Istoricii noştri literari sînt de acord în a afirmà că începuturile poeziei noastre culte n'au cunoscut o influenţă conştientă a anticităţii clasice. Cînd cuvîntul «clasic» apare sub pana lor, el pluteşte în vag, nu este precizat de un complex de fapte. Făcînd abstracţie de unele răsleţe răsunete ale clasicismului francez sau italian, am fi făcut deci deodată saltul de la sarbăda anacreontică orientală sau de la «poezia uşoară» a sec. XVIII-lea, la preromantică, pentru a ne lăsà duşi, fără împotrivire, de valul romantic.

Să vedem ce ne spun izvoarele lui Asaki despre această întrebare, care, vom conveni, nu este lipsită de însemnătate. Ca în orice problemă de istorie literară, avem şi aici un aspect de viaţă literară: e vorba de a fixà un început de tradiţie pentru destinele firavului nostru clasicism.

De la Asaki, ne-a rămas un preţios manuscris, care ne îngădue să aruncăm o privire în lecturile şi preocupările lui literare: *Studj e Memorie di Giorgio Asaky Moldavo.* Început la Roma în 1809 şi continuat apoi la Viena şi la Iaşi până la 1867, el vădeşte un larg contact cu anticitatea clasică. Amintesc momentele principale, pentru a învederà orizontul lui Asaki.

Din Homer, întîlnești versuri izolate, intercalate în diferite notițe. Un sonet italian de Matteo Berardi cuprinde, bine reliefate, principalele momente din Iliada:

> In questo a eternità sacro volume
> Sculto il furor vedrai del Gran Pelide...[1])

Sonetul nu este un unicum al vremii. El trebue așezat în cadrul altor manifestări asemănătoare, bunăoară cele două sonete ale lui Alfieri în legătură cu episoade din Iliada [2]).

De astfel de sonete și de unele momente și-a adus aminte Asaki, cînd, la 1838, a alcătuit sonetul său ***Palladiul Moldovenilor*** „pentru ziua aniversală a inaugurării Academiei din Iași". E un moment de legendă antică împletit cu actualitatea. Dacă Troia ar fi păstrat Palladiul dăruit de Zefs, domnia lui Priamos ar fi rămas teafără. Nici Ahile, nici vasele Grecilor, nici Ulise n'ar fi putut nimici Ilionul. Un astfel de Palladiu are Moldova în Academia ei [3])...

Din Homer n'avem însă în sonetul acesta decît unele reminiscențe. Motivul central: Paladiul — nu vine din Iliada [4]).

Și din tragicii greci găsim dovezi de interes la Asaki. Și este remarcabil că mai multă întindere au notele și fragmentele din Eshil, într'o vreme cînd marele tragic, reabilitat mai tîrziu de romantici, erà puțin prețuit. Fragmentele aparțin trilogiei *Orestia* și sînt bine alese ca să dea o impresie totală: salutul adresat zeilor și cetății de Agamemnon, la înapoierea victorioasă de la Troia; simpatia corului Argienelor pentru urmașii lui Agamemnon și ura contra uci-

---

[1]) Manuscrisul Academiei Nr. 3075, f. 20. Bucata poartă titlul *Alla saggia e vezzosa Urania, la Signora Tesesa Benincani*, căreia i se oferise în dar „l'Iliade d'Homero magistralmente tradota dal Sig. Conte Verri".

[2]) *Rime di Vittorio Alfieri* scelte-e comentate de R. Guastalba, Sansoni, 1912, p. 168, 176.

[3]) Asaki a cunoscut, de sigur, legenda aceasta din *Eneida* lui Virgiliu, II, v. 162 urm. și din *Metamorfozele* lui Ovidiu, XIII, v. 99 urm. În literatura clasică elină, puteà să întîlnească legenda Palladiului Troiei numai în Euripide; în *Ecuba* v. 239 urm.; și în *Rhesos*, v. 501 urm.

[4]) *Culegere de poezii* a lui G. Asaki, Iași 1854, p. 76.

gașilor regelui; bucuria Klitemnestrei de a-și fi ucis soțul; corul Eumenidelor însetate de răsbunare, totul este ales ca să dea, foarte pe scurt, o idee de amploarea singurei trilogii păstrate.

Pasagiile alese de Asaki arată că pătrunsese miezul tragediei antice: consecințele morale ale unei greșeli tragice. Atît fragmentele din *Orestia* cît și cele din *Oedip la Colona* de Sofocle (pasagiul cînd, subt cerul frămîntat de tunetele prevestitoare, Oedip, în ajunul morții, chiamă pe regele Teseu), sînt stăpînite de smerenia cugetului în fața atotputerniciei divine. Și aceasta arată la Asaki o pronunțată coloratură pietistă, care va fi confirmată și prin alte aspecte ale scrisului său.

Dacă la acestea adăogăm unele pasagii din Plutarh[1]), și incidentala amintire a lui Plato, încheem mărturiile în legătură cu vechia literatură elină.

Cum erà de așteptat, contactul cu literatura latină a lăsat mai multe urme, atît în ce privește părerile, cît și fragmentele.

Lăsînd laoparte unele notițe în limba germană cu privire la metrică și poetică[3]), apoi fragmente din Cicero și din Pliniu, de care-l va fi apropiat faptul că este autorul panegiricului lui Traian, remarcăm pasagii critice în limba engleză, care amintesc incidental de Horațiu. Ele sânt în legătură cu părerile criticului și poetului A. Pope. Reținem că Pope se întemeiază pe Boileau și, dintre cei vechi, îndeosebi pe autoritatea lui Horațiu. (Manuscrisul citate fila 67 b. și urm.)

* * *

Ca texte, în limba latină, sau în traducere franceză și mai ales germană, avem un număr de fragmente din Catul[3]) Tibul[4]), Properțiu[5]), care arată că Asaki a căutat la acești

---

[1]) Manuscrisul 3075, f. 3 urm. și urm.

[2]) Manuscrisul Academiei Nr. 3075, f. 64—66.

[3]) Același manuscris, f. 103 b, vestita bucată *Ille mihi par cesse deo videtur*, urmată de traducerea lui Despreaux.

[4]) Același manuscris, f. 73 b, *Elegia VI, cartea a III-a, Candide Liber, ades; Elegia a VII*, cartea a treia (f. 74); apoi f. 105 b.

[5]) Acelaș manuscris, f. 100 b, 101, 102.

lirici îndrumări pentru lirica de iubire și pentru anacreontica lui.

Dacă pe baza preferințelor indicate de aceste fragmente întreprindem cercetarea izvoarelor, constatăm că sîntem pe o cale greșită, căci nu putem, de pildă, socotì ca un izvor faptul că în cutare anacreontică, scrisă la Roma, el amintește pe Lesbia lui Catul și pe Cyntia lui Properțiu [1].

Spre deosebire de ceea ce vom vedeà la izvoarele lui italiene, fragmentele din clasicii greci și latini, dacă vădesc un viu contact cu anticitatea clasică, nu ne servesc la identificarea izvoarelor. Cu atât mai mult se cuvine să cercetăm deaproape însăși opera lui Asaki.

Lăsînd la o parte fabulele, care și ele vor fi chemate să dea o contribuție în direcția aceasta, ediția primă a poeziilor lui Asaki cuprinde 32 de bucăți lirice, care, dacă nu ne desvălue tot orizontul lui poetic, ne arată clar ce concepții îl însuflețeau și ce motive credeà el că pot prinde în atmosfera literară de la 1836.

Pentru că Asaki erà un scriitor conștient de drumul pe care-l urmà, cea dintîiu întrebare este aceea cu privire la concepția lui despre poezie și chemarea ei. Ca pe un program o arată, în *Către patrie*, prolog pus și în fruntea edițiilor următoare. Aici apare pentru prima dată răspicat afirmată conștiința că el aduceà poezie nouă, în limbajul lui *musă nouă*. Înainte de el, numai Budai-Deleanu pronunțase programatic cuvintele *poezie nouă*, dar scrisul lui n'a circulat. Asaki rămâne cel dintâiu scriitor care, programatic, a voit să dea o poesie nouă, în sens larg european.

Să-i vedem deci crezul poetic.

După ce mărturisește că, din tinerețe, a avut dorul viu să încerce vers romînesc, care nu poate fi strein lui Apollo, „fiind gemine cu rostul ce-i urzit din cel latin“, face următoarea mărturisire de credință cu privire la chemarea poeziei:

> Armonia a strîns pe oameni în plăcuta societate,
> Adunînd pe ei din codruri în statornica cetate;

---

[1]) *Culegere de poezii* de G. Asaki, ed. 1854, partea a III-a, p. 32

De cîntarea lui Orfeos munţii Traciei s'umpleau,
Şi de sunetul cel dulce crude feare se 'mblînzeau.
Însăşi ruga de evlavie unei inimi credincioase,
Către Domnul se înalţă pe aripi armonioase,
Ş'o simţire legănată prin al Muselor organ,
Mîngăeată cursul trece pe al vieţei Ocean;
Spre virtute versu'nbie, despre rele face ură,
Fermecîndu-ne, adapă d'o înalt' învăţătură.

Cum vedem, pentru Asaki, menirea poeziei este cuprinsă în următoarele puncte: este o putere culturală de coeziune socială; îmblînzeşte pînă şi inima fiarelor; ne înalţă rugăciunile spre cer şi ne mîngîe de sbuciumul vieţii; îndeamnă spre virtute şi stîrneşte ura împotriva relelor; în sfîrşit, ne farmecă şi ne dă tot odată o înaltă învăţătură.

Aşezînd crezul acesta în cadrul părerilor despre chemarea poeziei, te izbeşte o pronunţată apropiere de părerile formulate mai întîiu de Horaţiu şi care apoi au intrat în doctrina clasică a artei. Iată pasagiul din *Ars poetica* a clasicului latin, pe care comentatorii îl numesc *De officio poetae*: „Orfeu, sfîntul tălmaciu al voinţei zeilor, a abătut pe oamenii sălbateci dela omoruri şi de la hidosul lor traiu; deaceea, se spune că îmblînzià chiar tigrii şi leii sălbatici. Şi Amfion, urzitorul cetăţii din Teba, mişcà, cum se povesteşte, prin glasul lirei sale, stîncile din loc în loc şi le duceà, prin blînde rugăciuni, unde voià. Da, a fost pe vremuri aceà blîndă înrîurire a cîntecului, care... întemeie oraşe şi întipărì legi... În versuri, se dau oracolele şi se arată calea cea bună a vieţii"[1]).

Nu în aceeaşi ordine, dar cu aceleaşi elemente ca la Horaţiu, scriitorul moldovean pune în lumină crezul său clasic. Horaţiu vorbise de oamenii sălbatici abătuţi prin artă dela hidosul lor traiu şi aduşi să întemeeze, prin blînda influenţă a cîntecului, oraşe şi legi; Asaki vorbeşte de armonia, care a adunat pe oameni din codru în statornica cetate. Horaţiu amintise de Orfeu, care îmblânzeà tigrii şi leii; Asaki vorbeşte de Orfeu, care, prin sunetul dulce, îm-

[1]) Horatius: *Ad Pisones, de arte poetica*, v. 390 şi următoarele; D. Marmeliuc: *Scrisoarea către Pisoni despre arta poetică*, traducere. Bucureşti 1916, pg. 31—32.

blînzeà fiarele. Horaţiu spusese că prin versuri se arată calea cea bună a vieţii; Asaki accentuează că versul îmbie spre virtute. Şi după cum poetul latin dădeà formula îmbinării utilului cu plăcutul, tot astfel Asaki în final.

Încadrat în crezul acesta horaţian, numai un distih are un accent nou: acela care vorbeşte cu căldură de poezia religioasă. Se vede aici, la Asaki, mijind o influenţă preromantică, prielnică poeziei religioase.

Compararea textelor ne-a învederat aproape o identitate de atitudine faţă de problema chemării artei la clasicul latin şi la Asaki. Dar dacă în formularea acestui crez despre menirea poeziei nu se poate tăgădui o directă influenţă a chiar textului din *Epistola către Pisoni*, am greşì, dacă am vedeà aici numai o influenţă şcolărească şi dacă am desface această influenţă clasică de pulsul vieţii literare la unii scriitori mai aproape în timp de Asaki. Puntea între Horaţiu şi Asaki erà făcută de toţi teoreticianii Renaşterii şi ai poeziei clasicizante. De la Petrarca, pînă la Scaliger şi la Boileau, şi de la acesta pînă în pragul romanticei, Horaţiu a rămas o influenţă mondială [1]). În Italia, concepţiile lui au dăinuit pînă la 1816, cînd se încinge lupta romantică [2]). Când Asaki se formează în Italia, moderaţiunea, măsura şi calmul horaţian erau puncte cardinale ale conştiinţei critice. Cînd scriitorul nostru părăseà, în 1812, Italia, el nu putuse fi deci atins de valul romantic [3]).

De altă parte, influenţele din anii de studii la Viena nu putuse pune fermentul mişcărilor principial duşmane clasicismului, Austria artei lui Mozart, în mijlocul căreia a trăit Asaki, n'a cunoscut frămîntarea revoluţionară „Sturm

---

[1]) Pentru Franţa, influenţa aceasta poate fi urmărită în R. Bray: *La formation de la doctrine classique en France*, Paris, 1927, cap. *L'influence des théoriciens italiens* pg. 34—48. Pentru întreg Apusul şi îndeosebi pentru literaturile germanice cea mai bună călăuză este K. Borinski: *Die Antike in Poetik und Kunsttheorie*, Leipzig 1924, v. II., capitolul VII, VIII, *Antike Restauration der Literaturen* şi *Antike Restauration der Poetik* (pg. 102—195).

[2]) Vezi G. A. Borgese: *Storia della critica romantica in Italia*. Milano, Treves, 1920, cap. V, pg. 103—132.

[3]) Pentru influenţa lui Horaţiu în Italia, pînă în pragul romanticei, vezi G. A. Borgese, op cit., pg. 29—60.

und Drang". În Austria faza clasicizantă a dăinuit mai mult ca în celelalte mari centre germane [1]).

Împrejurările acestea ale anilor lui de formație explică profunda cută clasică la Asaki.

În strînsă legătură cu crezul lui clasic este și convingerea despre rolul utilitar, de îndreptar moral, al poeziei. În fragmentul mai sus citat din *Către Patrie*, apare, bine echilibrat, versul acesta:

Spre virtute versu 'nbie, despre rele face ură.

Să fie aici o întîmplătoare afirmare sau o concepție adînc rădăcinată în sufletul scriitorului romîn?

În practica poetică a lui Horațiu, poetul utilitar al liniei de mijloc, nu odată îndemnul moral apare, în *Ode*, în *Satire*. Primele șase ode din Cartea a III-a sînt dovadă atît de evidentă, încît unii comentatori au crezut că alcătuesc un corp de doctrină morală Chiar și aspecte ale anacreonticei horațiene sînt împletite cu îndemnuri morale, predominante în *Epistole*.

Paralel cu aceasta, dar mult mai stăruitor ca la Horațiu, subt pana lui Asaki apare necontenit cuvîntul «virtute», căruia el vrea să-i dea o dinamică deosebită.

Pentru că avem aici una din signaturile scriitorului nostru, se cuvine să documentez acest aspect. Firește, numai prin câteva exemple, căci rari sînt poeziile, în care el nu ese la iveală. În oda *Cătră Italia* [2]) scrisă în anul plecării, 1812, eroii trecutului sînt vii „prin exemple de virtute", iar

---

[1]) Vezi articolul *Antikisierende Dichtung* în *Reallexicon der deutschen Literaturgeschichte*, herausgegeben von P. Merker und W. Stammler, vol I. Berlin 1925/26. p. 73.

[2]) Ediția întâia **Poezii a lui Aga G. Asaki**, din 1836., dă anul 1812; ediția a doua și a treia dau anul 1809. pe care-l are bucata și în manuscrisul 3075 f. 131. Dar data aceasta a manuscrisului nu este concludentă: redactarea în fățișează o formă mijlocie între cea din ediția primă și cea din 1854, pentru că unele ashäisme ale primei ediții sînt modernizate.

Sentimentul din care a crescut oda este, desigur, al tînărului de curînd sosit la Roma. Forma însă dovedește o stăpînire a versificării, pe care e greu să o admitem la un tînăr de douăzeci și unu de ani, care nu trecuse încă temeinic prin școala versificării italiene. Astfel se împacă contrazicerea de datare între ediția primă și cele următoare: bucata a fost definitiv rotunjită în 1812.

tînărul vlăstar al Daciei vine la străbuni nu numai să sărute țărina lor, dar să capete un bun mai presus de toate: „să învețe a lor virtute“. În oda *La împăratul Alexandru I*, sub sceptrul lui „domnesc legea și virtutea“. În *Către Moldoveni*, la restatornicirea Domnilor pămînteni, la 1822, accentuează că „prin virtute“ Moldova a fost mare în trecut; și urarea de viitor este: „fii, Moldovo, neînvinsă, puind patimile 'n jug“. În *Către onorata epitropie a învățăturilor publice*, în care Asaki arată părerile lui despre educație, miezul este tocmai problema virtuții. Hoțul, care prădează pe călători, „de aveà îndemn, mijloace, ca virtutea să învețe“, ar fi putut fi un erou, după cum femeia pierdută „de puteà virtuți să 'nvețe“ ar fi putut deveni soția unui Colatinus; iar cei ce lucrează pentru cultura morală se aseamănă unui înger, care duce tinerimea „pe a vieței cale dreaptă“.

Chiar și în poezii care n'au nimic comun cu morala utilitară, în *Anacreontice*, se strecoară, direct sau indirect, elogiul virtuții. Cu atît mai mult ne va întâmpinà aspectul acesta în *Elegii*. În *La moartea tatălui meu*, din 1825, lauda dominantă este că demnul prelat stăruià „întru fapte lăudate și virtuțile mărite“. Iar cînd alege să traducă din preromantici, bunăoară *Elegia scrisă pe țintirimul unui sat*, după Gray, bucata este reprezentativă și pentru lauda virtuții.

Exemplele acestea înfățișază numai cîteva din prima, ediție. Credința aceasta în menirea morală a poeziei, alcătuind una din trăsăturile cele mai marcante ale personalității lui Asaki, dăinuește in tot cursul carierii sale literare. Cînd încep să apară, la el, motivele romantice, de care ne vom ocupà, ele au trebuit să se mlădieze cerinței ca virtutea să fie lăudată și scăderile morale înfierate. De aici modificări caracteristice sau încheeri menite să satisfacă imperativul moral. Citeodată datele fundamentale ale unui motiv sînt siluite, pentru a face loc factorului moral. Astfel în *Turnul lui Butu*, în care Asaki urmează de aproape, cum vom vedeà, pe poetul polon Mickiewicz, eroul n'are pace în mormînt, nu pentru că e turburat de lacrămile logodnicei, ci pentru că n'a fost credincios în iubire:

Cine calcă-al său cuvînt
N'are pace în mormînt...

Vom vedeà mai jos cum chiar motive direct împrumutate dela Horațiu, cevà mai mult: chiar unele traduceri din poetul latin, bunăoară *Asupra Licei, cochetă bătrînă*, sînt modificate, în spiritul și în forma lor, pentru a fi puse în concordanță cu atotputernica tendență a lui Asaki către întărirea resorturilor morale.

Horațiu îi arătase lui Asaki primul model, în teorie și în practica poetică, al unei poezii lirice inspirate de utilitarismul moral [1]. Dar concepția despre înalta funcțiune a poeziei, n'ar fi căpătat la Asaki amploarea arătată, dacă n'ar fi fost hrănită de o întreagă atmosferă literară, în care s'a format scriitorul nostru. Spre deosebire de caracterul estetic predomnitor al Renașterii, mișcarea „Risorgimento", care îndeosebi i-a vorbit lui Asaki, a avut un pronunțat caracter etic. Faptul că el s'a mîndrit cu titlul de „mădulariu" al Academiilor italiene și două—trei bucăți cu caracter pastoral au dus pe unii cercetători ai noștri să exagereze influența „Arcadiei" italiene. De fapt temelia lui Asaki este în mentalitatea virilă a reacțiunei împotriva „Arcadiei", reprezentată prin Parini, Alfieri și Vincenzo Monti [2]. În mica dar suculenta și fina lui istorie a literaturii italiene, K. Vossler spune despre epoca acestor scriitori că, pentru străini, trebue să fie tratată mai pe scurt. Da, dacă te mărginești la criteriul estetic, hotărîtor pentru Vossler. Dar pentru noi fapt este că acel etos, care caracterizează epoca, a determinat calea lui Asaki, concepția lui moral patriotică, după cum a influențat și pe alți contemporani [3].

---

[1] Despre acest aspect al lui Horațiu, vezi René Pichon, *Histoire de la littérature latine*, îndeosebi capitolul despre *Ode* și *Satire*, pg. 367—379.

[2] Despre literatura morală și națională a Italiei în pragul romanticei, vezi H. Hauvette: *Littérature italienne*, capitolele *La littérature morale et nationale*, și *L'Italie napoléonienne*. Iar în legătură cu recentele probleme de stil, așà cum le pune direcția lui O. Walzel, vezi *Die Romanischen Literaturen von der Renaissance bis zur Französischen Revolution, Italien*, von V. Klemperer pg. 132—144.

[3] Cu privire la căile prin care influența lui Alfieri a putut pătrunde la Asaki, vezi R. Ortiz, *Per la storia dela cultura italiana in Rumania*, p. 338. Manuscrisul 3075 confirmă părerile d-lui Ortiz. Filele 132 și următoarele, asupra cărora vom reveni în capitolul influențelor

Cercetările recente de literatură comparată par să dea Italiei întîietatea în direcţia aceasta. Citez aici părerile lui Paul Van Tieghem: „C'est peut-être en Italie que se fait pour d'abord et dans le plus grand nombre d'ésprits l'idée de l'importance morale et sociale de la poésie. Vers 1760 surtout on exprime avec netteté ce qu'une longue préparation avait ébauché. On veut de plus en plus que la poésie enseigne à l'homme et au citoyen ses devoirs, et qu'elle cesse d'être l'amusement stérile de sigisbées ou d'abbés de salon, déguisés en bergers d'Arcadie. Non seulement la poésie italienne devra être morale, mais elle devra être civile: elle sera le guide qui, après avoir éveillé les consciences, les dirigera dans la voie de la liberté. On sent, après une longue décadence, le besoin d'une poésie sérieuse." [1]).

Avem aici un fenomen general-european. Stăruesc asupra lui, pentru că el a întărit fundamentul clasic al concepţiei lui Asaki. Dacă însă concepţia despre utilitatea morală a poeziei apare puternic în Italia sec. al XVIII-lea, ea este mai veche decît această epocă.

Subt influenţa imperialismului roman al lui Horaţiu, susţinut de doctrina teoreticianului italian Scaliger, se alcătuise crezul clasic francez al lui Boileau: poezia are un rost utilitar [2]). Cînd Asaki scrisese despre poezie:

Fermecîndu-ne, adapă d'o înaltă 'nvăţătură [3]),

el erà în concordanţă cu al doilea vers al lui Horaţiu din:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando pariterque monendo [4]),

---

italiene, cuprind sonete, epigrame şi *Teleutodia* de Alfieri, toate avînd caracter anti-francez. Şi Asaki mărturiseşte că întreaga culegere „mi fu dato a copiar da Leuca" — Bianca Milesi. (Ms. citat fila 131).

[1]) Paul Van Tieghem, *Le préromantisme* Etudes d'histoire littéraire européenne, F. Rieder, 1924, Paris, capitolul *La notion de la vraie poésie dans préromantisme*, pag. 66.

[2]) Despre această temelie a doctrinei clasice în Franţa, vezi amintita lucrare a lui R. Bray: *La formation de la doctrine classique en France*. Paris 1927, capitolul *Les fins de la poésie: art et morale*, p, 63–84.

[3]) *Prolog la patrie*, versul 14.

[4]) *De arte poetica*, v. 344.

şi cu formularea lui Boileau:

Qu'en savantes leçons votre muse fertile,
Partout joigne au plaisant le solide et l'utile [1]).

Din acest curent de idei, sprijinit pe autoritatea lui Horaţiu şi de mişcarea modernă arătată, se explică atitudinea constantă a lui Asaki: virtutea preamărită şi viciul pedepsit. Şi tot de aici se lămureşte şi utilizarea alegoriei ca mijloc de ilustrare a concepţiilor, bunăoară în *Învăţătorul şi urmaşii săi* sau în *Spicuitorii*, ambele din ediţia de la 1854.

Dar nu numai din literaturile romanice, ci şi din cele germanice Asaki îşi hrăneşte crezul acesta. A. Pope, la criticismul căruia se referă notele copiate de Asaki în limba engleză (manuscrisul 3075, f. 67 *b* urm.), erà reprezentantul concepţiilor clasice ale lui Horaţiu în literatura engleză. Şi pentru că orice problemă de izvoare este dublată cu una de influenţe literare, amintesc aici alte aspecte din constelaţia literară subt care s'a desvoltat Asaki, toate deosebit de prielnice influenţei lui Horaţiu.

Din Franţa şi Anglia, mişcarea filosofică-enciclopedistă trecuse în Germania. În perioada pe care Germanii o numesc „Aufklärung", codul poetic raţionalist al lui Boileau dăinueşte. Poezia e pusă hotărît în slujba educaţiei [2]), ca şi în Italia, unde Giuseppe Parini dăduse un întreg program de educaţie, în oda lui *L'Educazione*. Poezia mai sus amintită a lui Asaki *Cătră onorata epitropie a învăţăturilor publice* [3]), purtînd subtitlul *Educaţie*, este o mărturisire de credinţă în spiritul şi în stilul „Aufklärung", însufleţită de credinţa în puterea educaţiei, care poate schimbà faţa lumei prin cunoaşterea binelui şi a răului. E o concepţie răspicat intelectualistă. Oamenii devin răi nu pentru că au instincte rele ci pentru că n'au avut parte să fie conduşi prin lumină pe calea cea dreaptă. Răul izvorăşte din neştiinţă. Convingerea aceasta hrăneşte poezia didactică a lui Asaki.

---

[1]) *L'Art poétique*, cap. IV, versurile 87—88.

[2]) Cf. Dr. Iulius Wiegand, *Geschichte der deutschen Dichtung nach Gedancken, Stoffen und Formen*, 1922, pag. 79 şi urm.

[3]) *Poezii*, ediţia 1836 pg. 14 — 16.

Aspectele umanitare ale poeziei lui Asaki sînt în strînsă legătură cu idealul de om virtuos, simţitor la durerile aproapelui. Cînd Asaki, în 1831, scrie poezia *Holera în Moldova*, cu accentele:

> Azi e timpul care cere filantropul ca să sboare
> De durere şi de bocet unde aerul răsună,
> La uitatul miser orfan, la bătrînul în lîngoare
> Lacrima de mîngâere şi pîne a-i prosfora [1])

fireşte, astfel de îndemnuri sînt departe de Horaţiu. Dar tot atît am greşì dacă am vedeà aici un loc comun creştin. Bucata aparţine unui tip de poezie frecventă în anii de formaţiune ai lui Asaki. Omul nobil sufleteşte vizitează bolnavi, este o providenţă pentru cei nenorociţi. Tipul filantropului, de care vorbeşte Asaki, intrà în cadrul acestui fel de poezie, caracteristică şì ea pentru epoca de „Aufklärung" [2]). Asaki recepţionează acest fel de poezie nu pentru că erà în atmosfera vremii (erau şì altele, pe care nu le-a recepţionat), ci pentru că erà în concordanţă cu crezul clasic al artei în slujba virtuţii. Astfel la tot pasul, avem prilejul să observăm aspectele larg-europene, pe temelie clasică, ale scrisului lui Asaki; şi ne încredinţăm că recepţionà tot ce nu veneà în conflict, nu zic cu gustul, dar cu mentalitatea lui clasică [3]).

Scriitorul moldovean erà dintre acei care, atunci cînd primesc o influenţă, întipărirea rămîne vie pentru totdeauna, chiar cìnd nouă influenţe vin să se adaoge mai tîrziu.

La cele arătate pînă acum, s'ar puteà aduce o obiecţie. Tocmai pentru că influenţa lui Horaţiu a dăinuit în Italia şi în Germania pînă în pragul romanticei, se poate ca la Asaki această influenţă să nu fi purces direct de la scrii-

---

[1]) Deşi datată din 1831, bucata apare întîiu de abià în ediţia din 1854, pg. 64–66.

[2]) Vezi Iulius Wiegand, op. cit., p. 153.

[3]) La lumina acestor influenţe şi nu ca la un loc comun de morală trebue să înţelegem şi deviza: *salus in virtute et decus*, pe care Asaki, la Roma o pune pe copeta manuscrisului *Studj et Memorie*, după care mai tîrziu, el însuşi a adăogat, în paranteză: *devisa mia*.

torul latin, ci de la imitatori clasicizanţi ai lui. Mai ales cînd este vorba de menirea poeziei, ideile lui Horaţiu erau curente. Cu toată apropierea textelor, un intermediar nu este exclus. A indicà însă un izvor însemnează a stabili o legătură directă. Cînd, în cazuri ca acesta, îndoeli se pot ivì, o îndoită probă se impune. Mai întîiu, tehnica atitudinei unui scriitor faţă de izvoarele lui poate să fie un îndreptar. În cazul nostru însă, tehnica aceasta la Asaki rămîne să fie stabilită de abià după ce vom fi străbătut un număr suficient de exemple. Rămîne cea de-a doua probă: dintr'un mănuchiu de izvoare identificate, pornind toate de la acelaşi scriitor, poţi scoate dovezi pentru a stabilì filiera directă a unui alt izvor. Iar cînd izvoarele astfel indentificate aparţin unor faze depărtate ale activităţii scriitorului, dovada trăiniciei şi amploarei unei influenţe fiind făcută, avem un sprijin mai mult pentru a indentificà un izvor îndoelnic.

Iată mai întîiu un fapt sugestiv, menit să arate îndelungata dăinuire a influenţei lui Horaţiu la Asaki.

După cum primul volum, din 1836, se deschideà printr'o mărturisire de credinţă, care urmăreà deaproape gîndirea şi textul lui Horaţiu, tot astfel ultima ediţie, din 1863, se închee cu un *Epilog*, ales parcă anume, cu un conştient simţ de simetrie, să facă un „pendant“ la prologul horaţian introductiv.

Iată *Epilogul* lui Asaki:

Înălţat-am Monumentul încă 'n junea Românie,
De cît bronzul, fierul, peatra mult mai trainic am durat.
Pre el timpului furtune în turbata lor mînie
N'or puteà ca să-l oboare pe cursul îndelungat.
Nu, de tot nu mor, că partea nobilă-a fiinţei mele
La cel care a cret-o va întinde al ei sbor,
Acolo ea limpezită d'omeneşti pătimiri grele,
A ei voce va adaoge către-a îngerilor cor,
Spre a lăuda Fiinţa care între lumele senine,
Fără început domnează şi domni-va fără fine!

Bucata apare de abià în ediţia de la 1863 [1]). E concepută deci ca un adevărat epilog al întregii opere.

---

[1]) *Culegere de poezii*, partea II, ediţia a treia adăugită, p. 104.

Apropiind versurile acestea de Oda XXX-a din cartea a treia a lui Horaţiu:

Exegi monumentum aere perennius,
Regalique situ pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis

Annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam; usque ego postera
Crescam laude recens... [1])

vedem cum, în partea întîia a *Epilogului* său, scriitorul romîn urmează deaproape modelul latin.

După cum Horaţiu se mîndreşte că a înălţat un monument mai trainic decît bronzul, pe care nu-l vor puteà nimici nici ploaia, nici vîntul, nici anii, şi afirmă credinţa că nu va murì de tot, tot astfel şi scriitorul român, urmînd deaproape modelul.

Deosebirea este în partea a doua. Horaţiu afirmă că, întinerit prin laudă, va creşte, pentru posteritate, atît timp cât Pontiful va păşì, urcîndu-se pe Capitoliu cu Vestala tăcută. Fireşte, Asaki nu puteà păstrà partea aceasta. El întroduce, în final, un acord religios creştin, diferit de accentul de mîndrie al lui Horaţiu, care se laudà că viitorimea îi va recunoaşte meritul că el, cel de origine umilă, a împămîntenit cîntecul eolian în Italia....

Oda acasta a lui Horaţiu a fost un izvor de inspiraţie pentru mulţi poeţi ai Apusului, de la cei mărunţi, de la un Opitz, care, ca şi Asaki, o dă la sfîrşitul operii lui, pînă la Ronsard, Shakespeare, Schiller, Din materialul de literatură comparată grupat de un cercetător german în jurul fiecărei ode a lui Horaţiu [2]), putem definì atitudinea lui Asaki faţă de modelul său. El înlătură nu numai partea de amănunte antice, dar alunecă asupra unui titlu de glorie, pe care ar fi putut să-l invoace. După cum Horaţiu se mîndreşte că el, cel din-

[1]) Horaţiu,

[2]) E. Stemplinger, *Das Fortleben der horazischen Lyrik seit der Renaissance*, Teubner, Leipzig, 1906, p. 369—375.

tîiu, a căutat să întroducă forme nouă în poezia latină, tot astfel și alți imitatori ai lui, bunăoară A. W. Schlegel, Platen și alții. Asaki ar fi putut, cu drept cuvînt, să se mîndrească, accentuînd că el cel dintîiu a întrodus forme nouă în poezia noastră. Dar momentul se află împletit în finalul părții a doua a odei lui Horațiu. Pentrucă nu-i conveneau amănuntele ei păgîne, Asaki a înlăturat în întregime partea aceasta. A simțit însă că lauda întîietății trebuià folosită. O strecoară în primul vers:

Înălțat-am Monumentul *încă 'n junea Românie,*

care însă nu poate spune decît stîngaciu meritul întîietății.

Originalitatea lui Asaki față de modelul său este acel final de înălțare religioasă, pe care nu-l puteau da scriitorii Renașterii și nu-l întîlnim nici la alți imitatori recenți ai lui Horațiu. Constatăm astfel un paralelism între *Prolog și Epilog*. După cum acolo partea deosebită de modelul latin erau versurile, care aminteau sentimentul religios, tot astfel și aici, în *Epilog*. Constatarea aceasta își are rostul ei, cînd e vorba să pătrundem tehnica imitației la Asaki. Ea întărește convingerea că izvorul *Prologului* este Horațiu și nu un intermediar.

Încadrată astfel între un *Prolog* și un *Epilog* horațian, opera lui Asaki conține și alte influențe pornite de la clasicul latin, mai numeroase decît s'ar păreà la prima vedere.

Mai întîiu este însăși concepția de poet oficial de ocazie, al curții, concepție care înfățișează punctul statornic în multele aparente schimbări ale atitudinei lui Asaki. Din punct de vedere istoric, nu poți fi drept față de o bună parte din scrisul lui Asaki, dacă nu-ți dai seamă și de acest aspect al scrisului său: el este singurul poet de curte, pe care l-a avut literatura noastră. Mai tărziu, odată cu așezarea Regalității, V. Alecsandri a înfățișat cevà din rolul acesta. Dar ironiile unui Hasdeu, bunăoară, arată că vremea acestui fel de poezie trecuse. Asaki a înțeles să fie un poet al curții în toate accepțiunile cuvîntului. Așà cum avusese prilej să vadă în Apus, a fost chiar și un fel de maestru de ceremonii.

Deosebitele serbări organizate de el stau dovadă. Dar un maestru de ceremonii, care creeà un început de public şi împămînteneà forme de artă.

Funcţiunea aceasta de poet ocazional ne apare azi străină şi antipatică. Asaki însă trăise la Viena în vremea tradiţiei lăsate de Metastasio, ca poet de curte. În Italia, văzuse şi admirase pe Vincenzo Monti, care şì el înţelegeà să se adapteze, ca poet oficial, feluritelor împrejurări ale vremii. Dacă în tendenţa lui îndreptăţită de a adaptà poezia noastră începătoare la împrejurările neprielnice ale vremii, Asaki a utilizat genul poeziilor ocazionale de laudă, trebue să recunoaştem că a căutat totdeauna să armonizeze marile interese permanente cu cerinţele de poet curtean. Lăudà, însă în acelaşi timp îndemnà şi, discret, călăuzeà. În privinţa aceasta, cea mai bună paralelă ar fi aceea cu poetul italian Monti, care şì el, ca şì Asaki, a evoluat: a fost pe rînd poetul papilor, republican, rapsod al lui Napoleon şi apoi s'a raliat la Austria, după cum Asachi a preamărit pe Alexandru I al Rusiei, pe Ioniţă Sturdza, pe Mihaiu Sturdza, pe Grigore Ghica, Unirea, în sfîrşit pe Carol I... Nici poetul italian nici Asaki n'au avut, ca poeţi de curte, norocul statorniciei unui August. Ambii au fost învinuiţi. Dar, după cum lui Monti i se recunoaşte, dincolo de schimbările lui, un punct statornic: „a travers ces palinodies, il resta patriote" [1]), tot astfel trebue să recunoaştem la scriitorul moldovean un fond statornic de credinţe, la care n'a renunţat niciodată

O diferenţă însă există între el şi reprezentanţii de seamă ai celei de-a doua generaţii de poeţi moldoveni. Cînd Asaki începe să scrie, menirea larg-socială, de profet şi îndrumător al mulţimilor oropsite, proclamată de Victor Hugo şi Lamartine, după 1830, nu se închegase. [2]) Nu-putem deci învinuì pe Asaki că n'a reprezentat un tip de poezie, care de-abià mai tîrziu s'a afirmat.

---

[1]) P. Van Tieghem: *Précis d'histoire littéraire de l'Europe depuis la Renaissance*, Paris, 1925, p. 133.

[2]). Vezi H. A. Needham, *Le développement de l' ésthetique socioogique en France et en Angletere au XIX-e siècle*. Paris, 1926, p. 31-58.

Dar dacă Asaki nu este şi nu puteà fi poetul militant, profet şi călăuză a mulţimilor, este în schimb, pe baza idealului de virtute arătat mai sus, poetul civilizator, gata totdeauna să preamărească, în cadrul poeziilor ocazionale, tot ceea ce crede că este valoare trainică a vieţii. Aceasta este ceea ce-l deosibeşte de avîntul revoluţionar romantic şi de rău famaţii poeţi mărunţi de curte. Iar această notă deosebitoare face din poetul curtean un colaborator al curţii către ţelurile înalte, ceea ce-l apropie de tipul reprezentat de Horaţiu.

În legătură cu preocupările vieţii de stat, sînt la Asaki unele momente şi imagini, care vin deadreptul de la Horaţiu. După cum laudă cea mai mare pe care, în deosebite ode, o aduce Horaţiu lui August este binefacerea păcii, tot astfel Asaki din această binefacere face miezul preamăririi lui Alexandru I. Tot în această odă *La Împăratul Alexandru I*, din 1817, apare o caracteristică imagine horaţiană. Voind să dea o icoană a suferinţilor noastre trecute, o închiagă într'o strofă, comparînd soarta neamului cu o luntre, care

Sbuciumată între stânci de către unde,
A perit, luptînd cu vîntul, pân' s'ajungă în liman.
Dar atunci cînd de furtună s'a sfărmat în noaptea oarbă,
A putut abia să scape al ei nume ş'a sa vorbă.

S'ar păreà că această comparaţie este un moment întîmplător. Dar de cele mai multe ori, cînd Asaki se gîndeşte la primejdiile statului, subt pana lui apare imaginea vasului bîntuit de furtunile mării. În oda *Către Moldoveni*, de la 1822, la statornicirea domniilor pămîntene, Asaki, pentru a concretizà soarta Moldovei în secolul trecut, recurge la figura vasului lovit de valuri „cînd în noaptea 'ntunecoasă nici o stea nu se vede"; în *Imnul Moldovenilor*, apare iarăşi imaginea vasului; în idila *Piatra Teiului*, finalul cuprinde o rugăciune, ca domnul pămîntean să călăuzească „vasul patriei" la limanul dorit; şi imaginea apare adesea şi în poeziile ediţiilor următoare, bunăoară în bucata cu remarcabile elemente ossianice *Privigherea osta-*

şului moldovean, din 1837, imnul final se închee cu rugăciunea:

> Vasul patriei plutitor
> Din turbatul ocean
> Să-l conduci cu-al tău favor.

Nu prin originalitate, dar prin frecvenţa ei, din care n'am amintit decît cîteva momente, imaginea aceasta este caracteristică pentru Asaki. Izvorul ei de difuziune în literatura universală este tot Horaţiu, care a ridicat alegoria lui Platon „corabia statului", la valoare de simbol în oda lui *Republicii* [1]. Pe cînd însă, în această odă, cu o măestrie aproape modernă, Horaţiu dă un simbol şi grupează întreaga lui îngrijorare de soarta statului în jurul acestei unice imagini: vasul părăginit, lipsit de catarg şi de lopeţi, Asaki se mărgineşte la aspectul discursiv al imaginii menite să-i tălmăcească concepţia. Pentru istoria mijloacelor de expresie ale poeziei, este interesantă observaţia că oda lui Horaţiu, ca imagine totală, ca simbol, este dintre acelea care au fost mai puţin imitate [2]. Nu este deci de mirare că Asaki, la fel ca şi alţi scriitori influenţaţi de Horaţiu, a folosit numai moneta măruntă a metonimiei nu şi icoana totală. Simbolul acestei imagini, cu larga lui putere evocatoare, de abià în poezia modernă a ultimilor decenii a dobîndit o nouă viaţă, fie ca simbol al soartei obşteşti, fie mai ales ca icoană a avînturilor sau a înfrîngerilor personale, devenind unul din mijloacele cele mai caracteristice ale simbolismului.

De Horaţiu şi-a mai adus aminte Asaki şi mai tîrziu, cînd, ca poet al curţii, voind să salute, la 1849, sosirea lui Gr. Ghica de la Constantinopol, scrie poesia ocasională *Vasul Moldovei*. După cum în trecut, tot altfel şi azi vasul să fie călăuzit de zei „preste-a apelor noian". Dar cu aceasta intrăm în sfera altui motiv al lui Horaţiu. Asaki, care, în prima ediţie, tradusese din clasicul latin *La Vasul lui Virgil*, îşi aduce aminte, la 1849, de acest model. Şi după cum

---

[1]) Horaţiu, *Carmina* I, XII.
[2]) Stemplinger, op. cit. p. 157.

Horaţiu se roagă de zei să conducă la ţărm, teafăr, pe prietenul său Virgiliu, tot astfel Asakì, în prima strofă, se adresează zeilor să conducă vasul princiar la limanul patriei. Vedem cum Horaţiu, care a fost şi în Apus modelul poeţilor de curte, stă ca model şi lui Asaki în poezii ocazionale [1]).

Şi pentrucă traducerea bucăţii *La Vasul lui Virgiliu* îşi are însemnătatea ei pentru a precizà cronologic începuturile influenţei lui Horaţiu, ne vom oprì la ea [2]).

Alegerea unei bucăţi de tradus este şi ea o mărturisire despre viaţa lăuntrică a scriitorului. Ce l-a îndemnat pe Asaki să traducă *La Vasul lui Virgiliu*, care apare printre primele poezii lirice ale ediţiei de la 1836?

Oda este alcătuită din două părţi: în primele două strofe, Horaţiu roagă pe zeii vînturilor să ducă pe prietenul său teafăr la ţărmurile Atenei; restul strofelor arată un sentiment de uimită nemulţumire faţă de semeţia omului, care se încumete, pe o şubredă barcă, să înfrunte marea cu stîncile duşmane şi valurile întărîtate. Astfel, Asaki traduce versuri ca acestea:

Ca să cerce 'n lume toate, neastîmpărata minte
Pe om către cele-oprite îl împinge înainte...

şi, ca o dojană a îndrăsnelilor nesăbuite de a cucerì văzduhul, Asaki traduce mai departe:

Se încrede 'n aer Dedal, printr'o nouă-a lui urzire
De aripi ce nu sînt date pentru-a oamenilor fire.

Să fie oare accentele acestea de smerenie a cugetului faţă de cuceririle minţii în concordanţă cu simţirea adeptului filozofiei „luminilor", a lui Asaki, care, în oda *Către împăratul Alexandru I* se plângeà că pe plaiurile Moldovei n'a lucit încă „a ştiinţelor făclie"?

Cînd are să-şi arate simţirea lui faţă de navigaţie şi faţă de cucerirea aerului, Asaki o face în chip cu totul deo-

---

[1]) Despre legăturile dintre Horaţiu şi poeţii ocazionali de curte, vezi articolele *Hoffpoeten* şi *Gelegenheitsgedichte* în *Reallexicon der deutschen Literaturgeschichte*, vol. I, Berlin 1925/26.

[2]) Ediţia din 1836, g. 17—19 şi *Carmina* I, III.

sebit de Horațiu. Oda *În ocazia sborului aerostatic,* scrisă în 1811, la Roma, este o caldă mărturisire de credință în rațiunea umană cuceritoare, menită să înalțe pe om la Dumnezeu. Sîntem departe de smerenia din *Vasul lui Virgiliu.*

Iar cînd, mai tîrziu, Asaki scrie o altă poezie ocazională: *Vaporul pe Dunărea, cînd întîia dată a sosit la Galați,* nu găsim nici o urmă de rezervă față de noul mijloc de comunicație; din potrivă, o sinceră bucurie și nestrămutată încredere în menirea de prosperitate:

> De cîndu-i Dunărea,
> In Daciei țară
> Nu fu asemenea
> Măreață fiară.
>
> Insă nu temere
> Nice peire
> Fiara adusu-ne-au
> Ci mîntuire.

Evident, prin toată concepția lui despre noile născociri ale minții, Asaki erà străin de spiritul odei lui Horațiu *La Vasul lui Virgiliu.* Dacă deci nu din această parte centrală i-a putut venì îndemnul de a traduce oda, rămîne o altă trăsătură de unire între ea și Asaki: calda urare de bună călătorie către poetul care, părăsind Roma se îndreptà spre țărmurile Răsăritului.

Gîndindu-se la despărțirea de Bianca Milesi, Asaki scrisese, la Roma, bucata *Profeția,* unde apare imaginea vasului, pe care va străbate depărtările, spre Răsărit. De asemenea, tot la Roma, scrisese *La Planeta mea,* unde finalul are această imagine:

> De la țărmul fatal vasul purcede
> Și-amu plutind pe marea de peire
> A ta rază la port mă va conduce.

Faptele acestea ne așează în singura atmosferă sufletească în care se puteà face o trăsătură de unire între *La Vasul lui Virgiliu* și sufletul scriitorului nostru: de bună seamă, la Roma, el va fi recitit împreună cu Bianca Milesi, oda

lui Horaţiu cu înduioşătoarea ei urare de călătorie fericită. Părerea aceasta este confirmată de momente asemănătoare din literatura comparată. De la Properţiu şi pînă la modernul J. M. de Hérédia, în bucata *Pour le vaisseau de Virgile* din *Les Trophées*, numeroşi poeţi au imitat oda lui Horaţiu, adaptînd-o situaţiilor asemănătoare. Ocazia plecării unui poet în ţări depărtate erà prilej binevenit pentru a o imità. Un fapt sugestiv, între altele: la 1751, cînd Klopstock întreprinde o călătorie în Danemarca, doi poeţi, Gleim şi Zachariä, independent unul de altul, utilizează oda lui Horaţiu, pentru a urà călătorie bună prietenului lor [1]). Într'o situaţie asemănătoare, erà firesc ca, în ajunul înapoerii lui în ţară, subt sugestia Bianchii Milesi, Asaki să fi citit cu deosebită luare aminte oda lui Horaţiu. Erà singura situaţie din care se puteà naşte îndemnul de a traduce această bucată, într'alte privinţe atît de străină de sufletul lui Asaki. Vedem astfel cum contactul lui Asaki cu Horaţiu erà viu încă din timpul anilor săi de ucenicie, la Roma.

Un alt aspect al influenţei clasicului latin, şi nu cel mai puţin interesant, este în legătură cu poezia anotimpurilor la Asaki. El ne-a dat trei bucăţi *Primăvara* [2]) şi „pendantul" lor *Earna* [3]). Primele două bucăţi *Primăvara* fac parte, în ediţia din 1836, din grupul „Imne şi cîntece"; una dintre ele are subtitlul „anacreontică".

În ediţiile din 1854 şi 1863, atît ambele bucăţi *Primăvara* cît şi *Earna* sînt trecute în grupul „Anacreontice", iar a treia bucata *Primăvara* are şi ea subtitlul „anacreontică".

Grupările acestea ar părea că exclud pe Horaţiu ca izvor.

Cu privire la influenţele subt care s'a născut la noi poezia anotimpurilor, avem foarte puţine date. D-l G. Bogdan-Duică [4]) vede o influenţă a poetului englez James Thomson

[1]) E. Stemplinger, op. cit. pg. 77—92.

[2]) Două din ele au apărut în ediţia din 1836, pg. 74 şi 75, cea de a treia în ediţia 1854, partea a II-a p. 26.

[3]) Ediţia din 1854, p. 123.

[4]) G. B. Duică, *Salomon Gessner în literatura română* în „Convorbiri Literare" 1901, p. 173.

asupra poeziilor *Toamna* de M. Ciuhureanu [1]) şi *Timpurile anului* de basarabeanul Ioan Sîrbul [2]). Notez că Asaki a cunoscut pe Thomson, pe care-l aminteşte în manuscrisul nr. 3075, f. 72. Nu văd însă urme de influenţa lui în opera scriitorului vostru.

Dar înainte de influenţa preromanticei, se cuvine să stabilim că am avut în literatura noastră o poezie a anotimpurilor subt influenţa clasică a lui Horaţiu. Rubricarea poeziilor amintite subt „anacreontice" nu trebue să acopere această filieră. Numeroase fire se ţesuse în secolul al XVIII-lea, între Horaţiu şi anacreontică. Valul anacreontic a însemnat o ultimă creştere a imitaţiei lui Horaţiu [3]). Înţelepciunea horaţiană a vieţii fiind asociată astfel motivelor anacreontice, Asaki puteà să aşeze în aceeaşi categorie poezii de izvor diferit.

În ce priveşte poezia primăverii, o greutate se iveşte în identificarea izvoarelor din Horaţiu. Poetul latin are trei ode de primăvară: *Lui Torquatus*, *Lui Virgiliu* şi *Lui Sestius*. Şi Asaki are trei bucăţi *Primăvara*. Dar imitînd, a procedat eclectic: n'a urmat numai unul din cele trei modele ci, cîteodată, a împletit, într'o singură bucată, motive de provenienţă deosebită. Pentru a învederà procedeul şi a identificà izvoarele, avem deci nevoie de o analiză amănunţită. Faptele se lămuresc reciproc.

Prima bucată *Primăvara* surprinde la început pe cercetătorul, care vrea să stabilească izvoarele: este un mozaic de motive horaţiene mascat de aspecte de peisaj moldovenesc [4]).

După o întroducere cam astmatică, o strofă de loc comun: primăvara ne-a adus timp fericit, urmează o a doua strofă:

De-a lui Febus calde raze
Răce-omătul săgetat
Între rîpi spumînd şerpează
Către rîul desgheţat.

---

1) Apărută în *Albina*, 1840, 11 Ianuarie.

2) Din *Alcătuirile*, Chişinău, 1852, pg. 79—80.

3) Pentru legăturile dintre lirica lui Horaţiu şi anacreontică, vezi F. Ausfeld: *Die deutsche Anakreontische Dichtung des XVIII Jahrhunderts, ihre Beziehungen zur Französischen und zur antiken Lyrik*, *Strassburg* Trübner, 1907, cap. *Die ankreontische Lebensanfassung im Besondern*, pg. 104—111.

4) Ediţia din 1836, p. 74.

În oda *Lui Torquatus*[1]), după acel „diffugere nives", dispariția zăpezii, urmează:

> ...et descrescentia ripas
> Flumina praetereunt.

Verbul final arată aici că apele curg nu revărsate, ca iarna, ci strînse între acele *ripae*, pe care le păstrează și Asaki: „între rîpi spumînd șerpează".

Cercetînd tehnica utilizării izvoarelor, vom mai aveà prilej să vedem cum Asaki schimbă ordinea elementelor alcătuitoare ale modelului. Strofa a treia din *Primăvara* ne evoacă peisajul Carpaților:

> Măgurile fortunoase,
> A Carpaților minuni,
> A lor coame rămuroase
> De 'nverzite 'ncing cununi.

Imaginea aceasta *coame rămuroase* este aici sugerată de versul al doilea din prima strofă a odei lui Horațiu: cu primăvara, se întorc nu numai ierburile pe câmp, dar și frunzișul pe arbori: *arboribus comae.* Asaki a simțit mai bine decît un traducător recent al lui Horațiu, care dă: frunzele „înverzesc pe ramuri", valoarea evocativă de «frunziș» a cuvîntului *coma*, l-a păstrat și l-a potrivit intenției lui.

Tot ce urmează în restul poeziei lui Asaki poartă întipărirea horațiană a poeziei primăverii:

> De la țările străine
> Păsărele vin ca nori,
> Iar zefirul cu albine—
> Le se gioacă între flori.
>
> A lui Pandion tristă fica
> De la Nilul arinos,
> Se întoarnă rîndunica
> Către cuibul ei duios.

Remarc, în treacăt, inovația îndrăsneață de versificare de a obține la *străine* rima *albine*, făcînd să treacă arti-

---

[1]) Horațiu, *Carmina*, IV, VII.

colul la începutul versului următor. O îndrăsneală asemănătoare o întîlnim şi la unii poeţi moderni[1]).

Cît priveşte evocarea legendei etiologice a rîdunichii, ea intră în sfera horaţiană: o întîlnim într'o altă odă de primăvară din aceeaşi carte ca şi precedenta: în oda *Lui Virgiliu*[2]). După ce arată cum se desprimăvărează, aminteşte astfel reîntoarcerea rîndunichii: «Pasărea nefericită, veşnica ruşine a casei lui Cecrops, ea, care a răsbunat crunt pofta barbară a regelui, îşi face cuibul, plîngând jalnic pe Itys». De sigur, astfel de amănunte mitologice nu se puteau asocià, în chip spontan, cu evocarea unui peisagiu moldovenesc de primăvară. Ele vădesc dintru început o origine cărturărească. Dar cum se explică deosebirile dintre textul citat al lui Asaki şi acest pasaj al lui Horaţiu?

Avem şi aici prilejul să observăm la Asaki un procedeu constant: de câte ori modelul conţine cevà care ar contrazice idealul de virtute caracterizat mai sus, de atâtea ori el modifică sau înlătură cu totul partea aceasta. De aceea, în poeziile lui de primăvară inspirate de Horaţiu, el înlătură constant preamărirea vinului sau îndemnurile de dragoste uşoară, note frecvente la poetul latin.

În pasajul citat, Horaţiu, amintind legenda metamorfozei rîndunichii, dădeà amănunte despre nefericirea Procnei; ca să se răsbune împotriva soţului ei Tereu, care amăgise pe sora ei şi o luase în căsătorie, Procne îşi ucisese propriul copil, pe Itys, şi-l dăduse regelui să-l mănînce. Cînd regele a voit s'o lovească, ea s'a prefăcut în rîndunică. Asaki a păstrat aici legenda modelului. Dar nu i s'a părut morală povestea şi a înlăturat tot ce era în legătură cu:

Aeternum opprobrium quod male barbaras
Regum est ulta libidines

Astfel Asaki a concentrat leġenda mitologică a rîndunichii numai în versul:

A lui Pandion tristă fică

---

[1]) La St. Mallarmé de pildă, cum arată unul din studiile recente, care privesc mai deaproape creaţiunea literară ca artă a cuvîntului: A Thibaudet, *La poésie de St. Mallarmé.*

[2]) Horaţiu, *Carmina*, IV. XII.

dînd astfel, după comentatorii lui Horaţiu, în loc de „infelix avis" o metonimie, pe care o tălmăceşte apoi, numind deadreptul rîndunica, în versul al treilea al strofei. Faptul că Asaki păstrează, într'o poezie a primăverii, legenda aceasta, care contrazicea crezul lui moral, este o dovadă că ea vine nu dintr'o asociaţie spontană, ci din modelul Horaţiu.

Dovadă că într'adevăr Asaki, cînd a alcătuit *Primăvara* aceasta, a avut subt ochi pe Horaţiu avem în şirul de idei din strofa următoare. La Horaţiu, în amintita odă *Lui Virgiliu*, imediat după evocarea povestii rîndunichii, se vorbeşte de păstori culcaţi pe iarbă tînără, care, cîntînd din fluere, încîntă pe zeul Pan, „căruia-i plac turmele şi colinele negre ale Arcadiei".

Tot astfel Asaki, imediat după legenda rîndunichii, aminteşte de oi şi de păstori cîntînd din fluer. Urmînd şirul modelului, el caută însă şi aici să-i dea un caracter local:

Sbierătoare oi din stîne
Dimineaţa la câmp es,
Ear păstorii pentru zîne
Cununele mîndre ţes.

Şi-a lor doine umelite
Călăuzi sunt pentru oi,
Cînd în timpuri învechite
Pe Români ducea 'n răsboiu.

Cu măsură, Horaţiu amintise de cîntecele păstoreşti plăcute lui Pan.

cui pecus et nigri
Colles Arcadiae placent.

Cuvîntul Arcadia însă a deşteptat în Asaki reminiscenţe ale poeziei arcadiene şi, această asociaţie l-a dus la versurile convenţionale, cu păstori, care împletesc cunune pentru zîne... Modificările acestea sînt astfel un răsunet dulceag al behăitului Arcadiei italiene pe plaiurile moldovene.

Mai interesantă este împletirea celuilalt element în cadrul acestei influenţe horaţiene: ciobanii cîntă *doine umelite*, care, în trecut, conduceau pe Români în războiu.

N'aş puteà spune dacă Asaki sau un altul a întrodus mai întîiu cuvîntul acesta „doină" în poezia noastră. Lu-

crul ar merità să fie stabilit. Ciudata idee însă de a face din doină un cîntec războinic nu este a lui Asaki. Ea apare întîiu la D. Cantemir.[1]) De aici a luat Asaki şi după el alţii[2]), ideea caracterului războinic al doinei, dar nu ca o simplă repetare a părerii lui Cantemir, ci pentru că se potrivea cu o părere, pe care a exprimat-o cu deosebite prilejuri: concepţia ossianică a bardului, cîntăreţ şi răsboinic[3]).

Am relevat toate aceste elemente din *Primăvara* analizată, pentru a învederà cum înrîuriri felurite vin să se contopească în cadrul influenţei fundamentale, unificatoare, a lui Horaţiu.

Dovada definitivă că Asaki a avut, în *Primăvara* acesta, nu un model anacreontic, ci pe clasicul latin, o vedem în finalul bucăţii:

> **Moartea însă ne vînează,**
> **Ea 'n bordeiul umelit,**
> **De-o potrivă secerează**
> **Ca 'n palatul aurit!**

Evident, în finalul unei anacreontice, ideea nu este la locul ei. Dar nici în finalul unei poesii a primăverii, ca poesie a naturei, ea nu poate fi o încheere organică. Dar într'una din odele de primăvară ale lui Horaţiu, aceea *Către Sestius*[4]), ideea apare formulată la fel:

> Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
> Regumque turres.

---

[1]) D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de G. Pascu, Bucureşti, 1923, p. 170: „Doina se pare că a fost numele usitat la Daci al lui Mars sau Bellona, căci se pune înainte la toate cîntecele, care povestesc fapte de răsboiu şi servesc de text la preludiile, pe care neamul moldovenesc obişnueşte să le moduleze înaintea cîntecului".

[2]) De la Asaki părerea aceasta a trecut la C. Negruzzi şi la căminarului Iordachi Mălinescu. Negruzzi scrisese, în 1838, o doină *Ostaşul păstor*, care apare deabià în 1842, cu o scrisoare introductivă a lui Iord. Mălinescu, în care e vorba de caracterul războinic al doinei. Vezi *Foaie pentru minte inimă şi literatură*, 1842, nr. 13, pg. 97—101.

[3]) Vezi P. V. Tieghem, *Préromantisme, pg.* 199—200 şi părerile lui Asaki din *Prefaţa* la ediţia din 1854: „Omul de oaste, ca bardul Scoţiei, cîntà a sale şi a strămoşilor fapte".

[4]) Horaţiu, *Carmina* I, IV.

Expresia lui Horaţiu *aequo pede pulsat* nu putea fi păstrată, pentru că ea corespundeà felului deosebit cum se băteà la Roma la uşe, nu cu mîna, ci cu piciorul. Asaki, care evită expresiile familiare, o înlocuieşte prin „secerează". Cît priveşte redarea cuvîntului *tabernas* prin *bordeie*, şi pentru noi aceasta este cea mai potrivită traducere.

Iar proba că, într'adevăr, Asaki a preţuit îndeosebi oda *Către Sestius* o avem în faptul că, mai tîrziu, revine la ea şi tot subt titlul *Primăvara* însă cu subtitlul «anacreontică», o urmează deaproape şi o traduce şi în italieneşte [1]), semn că o priveà ca o sinteză a încercărilor de poezie a primăverii. O voiu privì amănunţit, ca să observ technica imitaţiei şi să învederez ce modificări face, cînd urmează strîns modelul.

Prima strofă este o variantă a primei strofe din *Primăvara* analizată. Acolo erà:

Eaca primăvara lină
Dorul nostru a plinit,
Şi din sfera cea senină
Ne-a adus timp fericit.

În ultima bucată, depărtîndu-se de original, Asaki redă primul vers a lui Horaţiu:

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni,

pe care Léconte de Lisle îl traduce: «l'âpre hiver est dissous par l'heureux retour du printemps et du Favonius [2]), printr'o întreagă strofă, cu vădite elemente din prima poezie:

Eacă amu cu zefirii
Din sferele senine,
De nouri albi purtîndu-se
Ear primăvara vine.

Limba nestăpînită a lui Asaki nu puteà urmà aici concentrarea versului horaţian. Că el însă i-a stat ca model nu încape îndoială, pentru că poezia are ca moto însuşi înce-

---

[1]) Ediţia din 1854, partea a II-a, p. 26 urm.

[2]) Léconte de Lisle, *Oeuvres de Horace*, Paris, Lemerre I, p. 9. O recentă traducere română în *Orpheus*, 1928, p. 107 dă: «apriga iarnă s'a stins şi adie pe cîmp zefirul».

putul versului lui Horaţiu: „solvitur acris hiems". Astfel asemănarea acestei prime strofe cu aceea a bucăţii *Primăvara*, mai sus analizată, este încă o dovadă că şi aceea a crescut din atmosfera poeziei lui Horaţiu.

Strofa a doua şi a treia amplifică ideea conţinută într'un singur vers al lui Horaţiu care arătà pe corăbieri trăgînd vasele de pe uscat pe mare:

Trahuntque siccas machinae carinas.

Aici interveneà pentru Asaki nu atît o greutate de concentrare a expresiei cît nevoia de a potrivì momentul cu psihologia publicului nostru, lipsit de orizontul marin. Pentru publicul lui Horaţiu, familiar cu experienţa mării, erà deajuns un vers. Asaki însă trebuià să precizeze acest aspect, să-l potrivească situaţiei din Moldova. De aceea, amplifică pe Horaţiu în două strofe:

Earna căruntă, lîngedă,
Preface omătu 'n unde
Ce însetat Oceanul
În sînul său ascunde.

Şi de abià după ce a evocat astfel legătura cu marea depărtată, vine la versul lui Horaţiu, pe care-l redă astfel:

Din mal amu se lunecă
Pe rîu vasele-uscate,
Ce luptînd cu furtunele
Ear marea vor străbate.

Nu deadreptul pe mare, ci mai întîiu pe rîu, ca pe Dunăre, sînt scoase vasele.

Un nou vers masiv al lui Horaţiu, al treilea, care arată cum nici turma în staul, nici plugarul la vatră, nu se mai simt bine, dă prilej lui Asaki de o nouă strofă:

Păstorii nice turmele
În staul nu au pace
Aratorul în linişte
De acuma nu mai zace

Cum vedem, Asaki are nevoe de patru strofe, ca să spue ceea ce Horaţiu concentrase lapidar în trei versuri. Şi cu toate că, unde poate, scriitorul român păstrează bucuros termenul latin, bunăoară *arator* al originalului, totuşi el rămîne departe de intenţia lui Horaţiu şi dă acel precis *nec gaudet arator igni* prin versul *aratorul în linişte deacuma nu mai zace.*

După această laborioasă introducere, apare, în trei strofe, un neaşteptat decor mitologic, care surprinde într'o poezie a naturei:

La raza lunei, Vinerea
Din Pafos, încîntată,
Duce de zîne, graţii,
Săltîndă, giună ceată,

Ce-n sunetul armoniei,
Cu pasuri uşurele,
Pămînt ating, ce 'nveste-si
Cu nouă floricele,

Pe cînd ciclopii faurii,
Suflînd cu a lor foae,
Sub lovituri gem ealeile
Ce-ascut săgeţi lui Gioae[1]).

Să te opreşti, într'o poezie a primăverii, trei strofe pentru acest inutil decor mitologic, cevà mai mult: să introduci aici nota ciudată: pe Joe, căruia Ciclopii îi făuresc arme, — iată tot atîtea cuvinte, care arată că poezia nu e răsărită din propria experienţă a scriitorului. Era deajuns atîta, ca să întrevedem un model străin.

De fapt, în oda *Către Sestius*, după strofa întâia, Horaţiu are o strofă, care dă nu numai un decor mitologic, dar şi prinde un aspect al pământului Italiei. «Venus Cytherea conduce, subt lumina lunei, corurile; gingaşele graţii, prinse 'n joc cu nimfele, bat pământul în tact, pe când Vulcan face să strălucească de lumina focului cuptoarele Ciclopilor».

[1]) Ce înţelege Asaki prin *ealeile*, pe care Tiktiu nu-l înregistrează, se vede din traducerea italiană «incude ferrea», nicovală. Ediţia din 1854, partea a II-a, p. 29.

Ca şi în pasajul, unde erà vorba de aspectele marine ale vieţii Italiei, Asaki a simţit aici că modelul lui conţineà amănunte, care nu se potriveau cu o poezie a primăverii în Moldova. Greutatea nu erà în decorul mitologic propriu zis, ci într'un aspect caracteristic al pământului Italiei. În pasajul

> dum graves Cyclopem
> Vulcanus ardens urit officinas,

intenţia lui Horaţiu erà să deştepte în fantesie peisajul italian cu lumina vulcanilor, mai activi primăvara. În loc să înlăture amănuntul cu Ciclopii, Asaki îi dă o altă coloratură: ideea nefericită de a-i înfăţişà lucrînd săgeţi pentru... Gioae.

În intenţia lui Horaţiu, toată partea de pînă aici erà o pregătire pentru miezul poeziei: îndemnul de a ne bucurà de viaţă E timpul prielnic să ne încununăm capul cu mirt verde sau cu flori fragede. Asaki, urmînd modelului, adresează fecioarelor acest îndemn:

> Acuma faţa netedă
> Vă parfumaţi giunele,
> Şi 'ncingeţi negre comele
> Cu nouă floricele.

Dar ajuns aici, scriitorul care, pentru a potrivì poezia cu cadrul de la noi, înlăturase amănuntele de peisaj italian ale modelului, caută acum să-i dea primăverii şi cevà romînesc. Şi pentru că Horaţiu dăduse îndemnul: «acum, în dubrăvile pline de umbră, se cuvine să jertfim faunului o oaie sau un ied», Asaki, apropiind momentul acesta de datinele zilei de întîiu Maiu, asociază pe Faunul păgîn de ziua lui — Eremia:

> Acum, în zi d'Armindeni,
> Pe a Faunului altare,
> Un miel sau ied cuvine-se
> A'njunghie drept sfară.

Urmînd deaproape pe Horaţiu, care, după îndemnul acesta, amintise de «pallida mors», care bate cu piciorul deo-

potrivă la bordeiu şi la palat, Asaki dă o nouă formă strofei cu care încheiase întîia sa *Primăvară*:

Dar aleu! moartea repede
Aspră, fără 'ncetare,
Palaturi şi colibele
Calcă cu ne'ndurare.

(În treacât observ că acel nefericit *aleu!*, care strică adesea chiar şi momente de exprimare fericită, s'a generalizat la Asaki subt influenţa modelelor clasice: i s'a părut că moldoveanul „aleu" sună mai aproape de latinul eheu!, pe care-l întâlnià în lirica latină).

Ajuns aici, ca şi în întîia *Primăvară*, Asaki nu mai poate să urmeze pe Horaţiu, care tocmai din gîndul morţii scoteà îndemnul de a ne bucurà de viaţă: «O, fericitule Sestius, scurtimea vieţii nu ne îngădue speranţele depărtate!» Şi gîndindu-se la datina Romanilor de a trage la sorţ pe regele ospăţului, Horaţiu îndeamnă la petrecere, amintind că ospeţe nu sînt în împărăţia sumbră a lui Platon...

Dar rostul virtuţii şi al educaţiei resorturilor morale nu puteà să rămîie la acest îndemn anacreontic, deaceea finalul conţine un acord cu totul deosebit de al lui Horaţiu:

Ferice acel pe carile
O favorită soarte,
L-îndeamnă ca prin faptele
Să 'nvingă cruda moarte.

Dar dînd această încheere, poezia îşi pierdeà rostul ei organic. Nu erà nici anacreontică, aşa cum spune subtitlul, nici poezie a naturii, aşà cum de fapt, intenţionà scriitorul.

Aceste elemente contradictorii în stilul bucăţii sînt efectul luptelor date în sufletul scriitorului între direcţii felurite. O poezie a primăverii nu se puteà însă naşte decît prin adîncirea contemplativă sau prin atmosfera muzicală vrăjită în jurul unui colţ al naturii. Ambele aceste căi erau închise pentru Asaki. El rămîne un Horaţian care cãutà să înlăture din modelul său o bună parte din ceea ce-i face farmecul: îndemnul cumpănit de a ne bucurà de clipă.

Sufletul scriitorului nostru ne apare astfel ca o răspîntie în care influența primordială a clasicismului horațian erà în luptă cu elemente eterogene, pe care nu le puteà stăpînì și nici armonizà într'un tot. De aici lipsa de stil. Dar tot de aici și valoarea lui deosebită ca mărturie culturală a vremii.

★

Asaki a mai încercat o *Primăvară*, tot cu subtitlul «anacreontică» [1]) Ea confirmă întru totul ceea ce am stabilit pînă acum. Începutul vădește clar modelul: oda *Către Torquatus* [2]).

Când citești strofa întîia:

Neaua 'n pământ ascunsu-s'au
Și ceriu-i fără nori,
Se 'nvălesc din nou iar arborii
De frunze și de flori —

ai zice că scriitorul a avut înaintea ochilor un tablou aevea. El însă a plecat tot de la izvodul lui Horațiu, care-i slujise să scrie și versurile analisate mai sus din prima bucată *Primăvara*. Deosebirea este că, de data aceasta, renunțînd să mai deà un colorit românesc, urmează mai deaproape, la început, modelul latin.

În primele două versuri Horațiu zisese:

Diffugere nives, redeunt jam gramina campis
Arboribusque comae,

pe care Asaki le redă în prima strofă, mai sus citată.

A doua strofă cuprinde desvoltarea versurilor trei și patru din oda către Torquatus. Apele nu se mai revarsă în văi, inundând cîmpiile, ca iarna, ci curg în albiile lor, zisese Horațiu. Urmând aceeași idee, Asaki scrie:

De-acum nu cade turbure
Apa din stînci în văi,
Rîul cu line murmure
Curge pe-a sale căi...

---

1) Ediția din 1836, p. 76.
2) Horațiu, *Carmina* IV, VII.

Această a doua strofă este de fapt o variantă a celei de a doua strofe din prima bucată *Primăvara*, mai sus analizată. Acolo, ca și aici, izvorul este acelaşi.

Ajunşi aici, elementul descriptiv dispare. În schimb, apar cugetările asupra trecerii repezi a vieții, atît de frecvente la Horațiu. S'ar păreà că aici Asaki nu mai aveà nevoe să urmeze un singur izvor. El puteà intrà în domeniul locurilor comune ale lui Horațiu. În loc de un izvor, am aveà acum cevà mai larg, o influență a acestor locuri comune. Parcele amintite de Horațiu în epoda a XIII, bunăoară, închinată prietenilor, sînt amintite și aici:

Ori cine dintre oameni
Ursita a întors:
Ca să nu tae Lachesis,
Ce Atropo a tors?

Dar în cadrul acestei influențe difuze, putem totuşi urmări liniile izvorului. După ce isprăveşte cu descrierea primăverii, oda către Torquatus trece imediat la ideea lunilor repezi, care își repară pierderile, se reîntorc. Asaki o urmează liber:

Că-s toate aice trainice
Anul ne arată chiar,
Stelile apuindu-se
Din nou în cer răsar.

Imediat după această notă, Horațiu îi opune prin contrast, ideea că noi, cind cădem, rămînem duşi. Și aminteşte de cucernicul Enea, de bogatul Tullus şi de Ancus. Lui Asaki aceste nume proprii i s'au părut de prisos. Ideea însă în genealitatea ei, a păstrat-o. În aceeaşi ordine ca Horațiu, imediat după strofa de mai sus şi cu aceeaşi intenție de contrast ca poetul latin, scriitorul nostru dă strofa:

Și în căzuta epohă
Se 'noesc toate ear
Dar cei ce 'nghite Tartanul
Mai mult nu mai răsar.

Cum vedem, Asaki urmează nu numai ideile dar şi şirul lor din oda lui Torquatus, clădită pe antiteza: ano-

timpurile revin; noi, cînd plecăm, rămînem în regiunea umbrelor.

Oda lui Horaţiu, prin accentuarea acestei concepţii, lasă o întipărire de melancolie. Din ea lipseşte îndemnul bucuriei de viaţă. Dar atmosfera aceasta de melancolie nu-i conveneà lui Asaki care pretutindeni cată prilej de înălţare morală. De aici nevoia de a dà un final deosebit. Tranziţia i-a oferit-o, în chip firesc, o gîndire discret strecurată în partea întîia a odei. Horaţiu nu iubeà gruparea masivă, geometrică, a ideilor strict separate. În partea întîi a odei lui Torquatus, printre strofele care descriu ivirea primăverii, se strecoară, ca o anunţare a părţii a doua, acest memento:

Immortalia ne speres monet annus et almum
Quae rapit hora diem.

Două idei erau conţinute aici: să nu nădăjdueşti a fi nemuritor; clipele trec vertiginos. Asaki desvoltă stîngaciu pe fiecare din ele în cîte o strofă, strecurînd uşor ideea creştină a deşertăciunii fericirilor:

O, nebunii fantastice!
Dorirea a-şi ţintì
În cugete nesigure,
Având toţi a murì.

Deşarte-s măgulirile
Ce trec peste pământ,
Ca o săgeată repede
Pe aripe de vânt!

În felul acesta, caută să ajungă scriitorul nostru la un final cu totul deosebit de melancolia odei lui Horaţiu: dacă toate-s vremelnice şi moartea este irevocabilă, cerul să ne fie supremul ţel:

Deci, la ceresc repaosul
Ţintească' al nostru dor
Precum al dulcea patrie
Gîndeşte-un călător

Strofa aceasta creştină este singura alcătuită din elemente străine de Horaţiu.

Cum vedem, şi aici o atitudine în concordanţă cu celelalte bucăţi. De trei ori a vrut Asaki să încerce poezia primăverii! Modelul i-a fost mereu Horaţiu. Modificările cele mai însemnate sînt în final: scriitorul nostru sau a înlăturat îndemnurile horaţiene la bucuria de a trăi, ca în prima bucată analizată, sau a încheiat cu un îndemn la fapte bune, ca în *Primăvara* care urmează deaproape oda către Sestius, sau, în sfîrşit, a încheiat cu un acord creştin, ca în ultima bucată cercetată.

Materialul de literatură comparată europeană grupată pînă acum în jurul odelor lui Horaţiu ne arată că avem aici o trăsătură proprie a lui Gh. Asaki, ceea ce-i defineşte şi mai clar atitudinea [1]). Cînd ne vom ocupà de *Asupra Licei, cochetă bătrînă*, pe care Asaki însuşi ne-o dă ca alcătuită după Horaţiu, vom vedeà că procedează la fel ca faţă de izvoarele cercetate pînă acum. Aceasta înlătură orice urmă de îndoială cu privire la cele stabilite aici despre atitudinea lui Asaki faţă de modelul său. Pretutindeni scriitorul nostru modifică izvorul, potrivit concepţiei lui despre menirea artei ca factor de întărire morală.

Dar influenţa lui Horaţiu mai are şi alte aspecte.

Pe lîngă cele trei poezii *Primăvara*, Asaki mai are una întitulată *Earna* [2]). Dintre toate poeziile de anotimpuri, grupate subt titlul de „anacrontice", aceasta este aceea care conţine mai puţine discordanţe, se apropie mai mult de intenţia anacreontică. Horaţiu are două bucăţi în legătură cu iarna: oda *Taliarchului* [3]) şi epoda *Prietenilor* [4]). Dintre acestea, numai a doua a servit de model anacreonticilor [5]).

În oda *Taliarchului*, Horaţiu începe cu o minunată descriere a muntelui Soracte, albit de zăpadă. Dar în poezia peisajului, anacreonticii nu iubesc aspectele măreţe, sau sumbre. De munţi nu vorbesc, sau numai pentru a înfăţişà

[1]) Vezi E. Stemlinger, *Das Fortleben der horazischen Lyrik seit der Renaissance*, pg. 94—107; 398—401; 413—416.

[2]) Ediţia din 1854 p. 123.

[3]) Horatius, *Carmina*. I, IX.

[4]) Horatius, *Epodi*, XIII.

[5]) F. Ausfeld: *Die deutsche Anakreontische Dichtung des XVIII Jahrhunderts*, capitolul *Die poetische Verwendung der Natur*, p. 74.

cum la poalele lor pastorițe culeg flori [1]. Nu este deci de mirare că, în genere, imitatorii anacreontici ai lui Horațiu lasă laoparte descrierea Soractelui și clădesc poeziile lor pe contrastul dintre rigorile iernei și liniștea căminului, prielnică plăcerilor vinului și ale iubirii [2]. Aceeași structură o observăm și în *Earna* lui Asaki.

Începutul vrea să fie șăgalnic:

Pictori plini de semeție
Ce-arătați pe-a ernei zînă
Sub figura d'o bătrînă
Tremurați de-a ei mînie!

Ideea de a amenință pe cinevà, de a-i zice să tremure în fața puterilor unui anotimp, nu este o invenție a lui Asaki. O întîlnim la d-na A. Deshoulières (1638—1694), una din reprezentantele genului „la poésie légère", gen care din saloanele franceze ale sec. XVII s'a răspîndit apoi în toate literaturile europene. Într'una din poeziile ei se adresà tinerilor, spunîndu-le să tremure în fața primăverii [3]:

Tremblez, tremblez jeunes coeurs,
L'aimable printemps fait naître
Autant d'amours que de fleurs!

Accentele acestea „prețioase" au plăcut, au circulat, trecînd în poezia altor anotimpuri; și un ecou al lor avem în strofa introductivă a lui Asaki în *Earna.*

În două strofe următoare, vedem zugrăvită puterea iernei. Horațiu o înfățișase oprind rîurile prin înghețul ascuțit:

Flumina constiterint acuto, gelumque

ceea ce-i dă prilej lui Asaki, care pornise de la tăria iernei, să scrie:

De 'nsuși Ercules mai tare,
Prin ea rîul zace 'n fiară...

---

[1] F. Ausfeld, op. cit., p. 75.
[2] E. Stemplinger, op. cit., p. 94—100.
[3] Cf. F. Ausfeld, op. cit., p. 74.

Am văzut că Asaki ţine la simetria riguroasă. Şi pentru că Horaţiu dăduse numai o strofă pentru zugrăvirea iernei şi a gerului, iar restul erà sfatul de a cere zilei de azi toată bucuria, spiritul geometric al scriitorului moldovean a căutat să stabilească un echilibru între părţi, desvoltînd în două strofe, ceea ce Horaţiu spusese în două versuri.

După sobra zugrăvire a efectelor iernei, Horaţiu, subt forma îndemnului către Taliarh de a se apropià de cămin, face tranziţia la partea a doua a poeziei. Şi Asaki are o transiţie, dar pentru că el nu puteà da caracter personal bucăţii, se mărgineşte la generalităţi prozaice, lipsite de orice amănunt care ar fi putut să le dea vieaţă. Deşi puternică, iarna e anotimpul liniştei:

Insă dac'a ei putere
Ne aduce atîta frică
Ea prin liniştea ce-i fiică
Ne revarsă mîngîere.

Menţinîndu-se la locuri comune şi la generalităţi mitologice, acolo unde Horaţiu dă amănunte vii şi îndemnuri calde, în restul bucăţii anacreonticul didactic Asaki urmează în linii largi modelul, luîndu-i tot ce-i dădeà vieaţă şi atmosferă. Horaţiu vorbise de vinul de patru ani, de amfora sabină, de jocurile din Cîmpul lui Marte, apoi, în final, de şoaptele dulci ale ceasurilor de noapte, de rîsul sglobiu al fetei ascunse în ungher şi de zălogul brăţării şi al inelului, smuls fără împotrivire... Tot ce am văzut pînă acum din Asaki arată că el nu puteà primì aceste amănunte. De aceea, le învălue în searbede alegorii mitologice:

Ea din Olimp ni-adună
Pe-amor, Bahus, şi pre gioc,
Şi cînd viforile sună
Ei ne aprind în inimi foc.

Cu toată această înseilare de generalităţi „ad usum delphini", nimic din ceea ce este esenţial în oda lui Horaţiu nu lipseşte din *Earna*. Aici tendenţa didactică a lui Asaki nu s'a mai afirmat prin întroducerea unor îndemnuri re-

ligioase sau moralizatoare, ci numai prin atenuarea îndemnurilor de a gustà fericirea. De aceea, cu toate scăderile ei, bucata se prezentă mai unitar ca celelalte în legătură cu anotimpurile.

Privind acum, în liniile generale şi independent de conţinut, cele patru poezii ale anotimpurilor aici analizate, vedem că arhitectonica lor înfăţişează exact pe aceea a poeziei anotimpurilor la Horaţiu. Acestea sînt clădite pe două momente: de o parte, farmecul și grația primăverii sau asprimea iernei, de alta îndemnurile practice care decurg, pentru poet, din fugerea vremii și din spectacolul anotimpurilor. Este exact arhitectura bucăţilor lui Asaki pe tema celor două anotimpuri.

Nimic n'ar puteà definì mai bine poezia anotimpurilor la Asaki şi drumul străbătut de a doua generaţie a poeţilor moldoveni decît o apropiere a celor patru bucăţi cercetate aici de *Pastelurile* lui Alecsandri, care şi el a zugrăvit primăvara şi iarna cu contrastul dintre ger şi cămin. Nu este aici locul de o comparaţie. Dar pe baza celor arătate o deosebire se impune. Unul scrià convenţional, cu ochii la izvod, la Horaţiu, celalt creà, avînd sufletul plin de impresiile intens trăite. Unul, căutînd să împace, la fiecare pas, elemente eterogene, lipseà bucăţile de viaţă și de unitate, celalt dădeà amănunte aevea şi răsunetul voios al propriului suflet. Unitatea la Asaki erà făcută prin intenţia didactică de a moralizà, la Alecsandri prin puterea unificatoare a iubirii, armonie între icoană și simţire. De aceea cuvîntul unuia e slovă, al celuilalt rămîne viu, comunicativ, e poezie.

D. Caracostea.

(Va urma)

FRAGMENT

Incinge-voi fruntea-mi cu anticul pin
Şi-alături de-al viţii harac
Mări-voi vlăstarul de sânge latin
Podoaba pământului Dac!

Mări-voi norodul de aprigi ciobani,
Semeţi la făptură şi chip,
Oştire de cuşme, pe ochi de vultani,
Cât iarbă sub cer şi nisip!

Pe corzi oţelite de-al slăvii prinos
Cânta-voi întregul trecut;
Cuvintele-mi sune, zbucnind furtunos,
Ca lănci, repezite pe-un scut!

Din bruma de secoli, neam falnic, te chem!
Zvâcnească-mi azi pieptul, sălbatic.
Şi cântul de slavă să depene'n ghem,
Făşii din azurul Carpatic !

CÂNTECE

I

Stele, când cobor,
Mândro! ce pândești,
Prin cele ferești,
Cu ochi'n pridvor?

Luna vrei s'o prinzi,
Pe'ntinsu-ți gherghef,
Luna de sidef,
Ce joacă pe grinzi?

Crezi, că vei putea,
Ca s'o 'nțepi pe dat,
Cum mi-ai înțepat
Și inima mea?

II

Din geana ta c'un fir
Ași țese o pânzătură,
Furându-ți de pe gură
Aprinsul trandafir!

Din visu-ți cel mai drag,
Ași face-o păsărică,
Ce, pururi fără frică,
Să-ți ciripească'n prag!

Din ochii tăi c'un strop
Râu dalb cu mii de fețe,
Nebune tinerețe,
Sub ele să-mi îngropi!

Artur Enășescu

SPIRITUL POPULAR AL CRUCIATEI I

Scopul. — Materialul. — Anul 1000. — Arabii şi întinderea lor. Primele *cruciate* în Spania.— Francezii în Spania.— Sciziunea bisericii.— Imperiul de Răsărit. — Influenţa papală în Apus. — Papa Grigorie VII şi Henric. — Conciliile. — Lipsa de plan a cruciatei.— *Spontaneitatea populară.*— Justificarea ulterioară a cronicarilor. — Spre Orientul lui *Alexios*. — In peninsula Balcanică spre Constantinopol. — Alexios. — Musulmanii şi vieaţa lor. — Luptele musulmane şi cruciatele.—Caracterul cruciatei creştine.—Plângerea musulmană.— Năruirea Răsăritului.

Formulând astfel subiectul — într'un domeniu atât de cercetat de savanţii cari şi-au închinat toată vieaţa lor studiului cruciatelor, ca Hagenmeyer şi Röhricht — nu m'am gândit să ies în afară de cercetările lor. Am socotit totuş necesar a fixa un singur lucru, pe care mulţi l-au observat dar nu l-au reliefat în deajuns. E vorba de frământarea poporului, de fenomenele masselor [1]) care au făcut să se turbure din nou, câteva secole, pacea lumii abia liniştită după cele din urmă năvăliri, *barbare*, întrebuinţând termenul aşa cum ni s'a dat. Vreau să arăt aceasta deoarece cruciatele nu mi se par numai rezultatul absolut al propagandei, ci, mai ales, al spiritului vremii.

Pentru aceasta voi utiliza şi mă voi baza numai pe material contemporan, sau, în cazul cel mai rău, imediat posterior. Pe acesta îl consider potrivit subiectului întru cât în el se oglindeşte însăşi credinţa generală a masselor, mai mult sau mai puţin stilizată, după cum şi scriitorul era bun sau mai puţin bun cunoscător al literaturii greco-latine. In al doilea rând, necesare însă, vin lucrările moderne, dar numai acelea cari ating şi această lature a chestiunii iar nu cruciatele în general.

In istoria medievală e cunoscută starea spirituală a anului 1000, dată la care se credea că se va sfârşi cu lumea şi toţi trebuiau să se grăbească spre mântuire. Vechile reminiscenţe ale credinţei păgâne şi noua tentativă de abdicare dela orice bucurie

[1]) N. Iorga, *Essai de Synthèse de l'histoire de l'humanité,* Paris, vol II, 1927, p. 275.

a vieții, făceau ca poporul să se desintereseze complet de ceeace valorează el însuși. In afară de Iisus Christos, pentru el nu mai exista nimic.

In felul acesta se poate explica expanziunea unui nou popor, cu o nouă credință, bazată pe forță și tărie, în care lupta pentru menținerea ei e o datorie [1]). Acest popor care trebuia să pue în scenă nouile acțiuni ale luptelor, fanatic și energic, locuia în Arabia, locul profetului posterior lui Christos; unit apoi cu fanatismul Turcilor din Asia-Mică, au făcut două forțe cari, prin arme și credință, și-au întins puterile lor pe vechi drumuri cunoscute antichității semite.

Pornind pe țărmul sudic al Mediteranei, atrăgând la islamism popoarele locale, ei trec de Suez pe urmele Fenicienilor și ajung până în Spania nordică. Catalania va fi terenul de luptă aprigă între două neamuri total deosebite, al Spaniolilor creștini și al Mauro-Arabilor musulmani. Dar cu toate că forțele plecaseră în această parte, totuș imperiul de Răsărit, care dăinuia încă, nu era lăsat în pace. Turcii tindeau spre Nord și hărțuiau dibaci imperiul în toate întinderile sale din Asia-Mică.

Astfel prezentându-se situația, creștinii din amândouă părțile Europei s'au simțit datori să pornească mai întâi o luptă de rezistență, care, apoi, să treacă în tendință de dominațiune. In răsărit luptele se înlănțuiau dela început, așa că nu poate fi vorba de o luptă specială contra infidelilor. Aci împărații bizantini mereu numai prin lupte [2]) și-au ținut granițile, pe câtă vreme lupta de cruciată, cea dintâiu, începe altundeva.

Spania e terenul primelor cruciate. Luptele dintre Iusuf și regalitatea spaniolă, înfrângerea dela Zallaca (1086) și moartea lui Sancho la Huesca (1094), cași Cid Campeador, *sunt rezultatele acestor cruciate necatalogate* [3]). Aci poporul de baștină și-a dat mâna cu cel francez, participând amândouă popoarele „la una din cele mai mari opere ale civilizației medievale [4])“. Niciodată colaborarea fraților n'a fost așa de intimă și așa de tare ca în aceste lupte contra musulmanilor [5]). Ba încă la victoria dela Aleoraz (18 Noembrie 1096) Gasconii au jucat rolul decisiv [6]).

---

[1]) *Coranul*, cap. XLVII „Si vous rencontrez les infidèles, combattez-les jusqu'à ce que vous en ayez fait un grand carnage; chargez des chaines les captifs“ (verset 4). Edit. Savary, în editura Garnier Frères.

[2]) Impăratul Heraclius din Bizanț duce o aprigă luptă de apărare a creștinității între 622—629, în acelaș timp cu nașterea islamismului, ceeace face să se creadă și aci forma unei cruciate; cf. L. Halphen, *Les barbares des grandes invasions au conquètes turques du XI-e siècle* în col. „Peuples et civilisations“ vol. V, Paris 1926, p. 116.

[3]) N. Iorga, *Essai*, II, 273.

[4]) P. Boissonnade, *Du nouveau sur la chanson de Roland*, Paris 1923, p. 4.

[5]) Id. *ib.* p. 35.

[6]) Id. *ib.* p. 37.

Dar la lupta contra infidelilor nu era deajuns poporul Franţei — în care feudalitatea era aspră, ca şi cea normandă, Malaterra numind-o: interesată şi ambiţioasă [1]) — unit cu al Spaniei, legătură al cărei rol nu se poate cunoaşte bine fără de cercetări serioase în arhivele spaniole neexplorate. Trebuiau adăogate noui elemente.

Prilejul exista încă mai demult. Intre cele două biserici — cari nu erau două atunci — exista o luptă dogmatică. După două sute de ani ruptura dintre papalitate şi patriarhat se produsese (1054), când *Cevularius* din Constantinopol, patriarh prea ambiţios, nu a căutat să îndulcească raporturile cu papalitatea din ce în ce mai mândră. Lucrul a fost ajutat şi de faptul că în Răsărit au fost împăraţi declaraţi ca eretici. Totuşi, înlăturând lupta religioasă, împărăţia bizantină, prin organizaţia ei internă, nu slăbise prea mult. Rând pe rând purtase lupte cu năvălitorii din Nord şi cu cei din Sud. Moştenind tactica romană, făcuse din fiecare venetic un apărător al împărăţiei. Şi tocmai în timpul acestei prime cruciate, la Bizanţ era un împărat capabil, dintr'o nouă familie, Alexios Comnenul, care, caşi înaintaşul său Nicephor Botaniates (1078—1081), s'a arătat ostil reuniunii celor două biserici [2]).

Dar după cum se purtau lupte pentru imperiu la Bizanţ, între generali harnici şi între vechi familii cu pretenţii şi pretendenţi, tot astfel şi în Apus exista o luptă între împărat şi papă [3]). Exemplu cel mai plastic îl avem în faptul că Henric IV al Germaniei, afurisit de papă, a venit la Canossa (1077) în costumul penitenţilor — poate o simplă formă — în mijlocul iernii [4]), ca toată lumea să vadă cât de atotputernic este papa. Prin Hildebrand, ca papă Grigorie VII, papalitatea se pregătea pentru dominaţiune. Ea fusese destul de puternică pentruca din domeniul luptei pentru împărăţie să treacă şi în forma de cucerire a pământului pentru biserică. Acestea toate determină Apusul să pornească spre Răsărit.

După acesta urmează papii ambiţioşi. Urban II ţine două concilii în care nu se iau alte măsuri decât de întărire a bisericii. Cel dintâi, dela Plaisance (1095), a fost străin de orice gând de cruciată. Deşi Urban II urmărea lupta contra infidelilor, totuş aici nu a pus chestiunea aceasta [5]). In al doilea, la Clermont, dela care se crede pornirea cruciatei — a cărui convocare însă nu arată

---

[1]) „Quaestuosa et dominationis avida", apud Boissonnade, *ibidem* p. 17.

[2]) Bréhier L. *L'Église et l'Orient au moyen âge. Les croisades*, Paris 1911, p. 53.

[3]) N. Iorga, *Istoria universală sau istoria lumii după căderea imperiului roman de Apus*, Bucureşti 1919, p. 65 sq.

[4]) Id. *Ib.* p. 68.

[5]) F. Chalandon, *Histoire de la première croisade*, Paris 1925, p. 18.

deloc scopul acesta cu totul nou, ci abea după terminarea afacerilor la ordinea zilei, papa se adresează asistenților cu o cuvântare [1]) — e îndoială dacă s'a pus chestiunea așa cum se știe sau nu [2]). Chalandon atribue cruciata pe deaîntregul papei Urban II [3]), nesocotind complet două isvoare: G. de Malmesbury și Cafaro [4]). Rolul lui Urban socot că e mai mic decât i se atribue, deoarece primele chestiuni pe care le propune conciliului sunt așa de neînsemnate încât te gândești cum de i-a urmat un atât de mare entuziasm. Concilul dela Plaisance s'a ocupat de situația casnică a regelui Filip I și Bertrande, cea de a doua soție a sa, dându-i termen de despărțire până la 13 Mai; în caz contrar vor fi excomunicați el și credincioșii lui ceeace se împlini la Clermont [5]). Dar din cauza luptei dintre papă și antipapă clericii invitați [6]), în special Germanii, nu au luat parte la conciliu trimițându-și numai reprezentanții [7]). Chalandon citează însă și faptul că episcopul de Cahors *a silit* pe Urban II să pornească cruciata în care Raimond de Saint Gilles, conte de Toulouse, ar trebui *să-și ispășească păcatele tinereții* (apud Malmesbury [8]). In sfârșit constată că din cauza numărului cruciaților nu prea mare, Gautier Sans-Avoir și Petru Ermitul, „au hotărît să-și continue apostolatul și în țările Renane... spre a-și recruta noui aderenți [9])". Roehricht deasemenea îl numește „apărătorul crucii [10])". Bréhier admite „apelul lui Urban II", care însă nu s'a întins prea departe, apărând în Nordul Franței și în Germania, dar pe care nici Italienii, nici Englezii nu l-au cunoscut [11]), căci dorea ca bisericile orientale să fie scăpate de pericolul musulman, iar Ierusalimul să devie o țară sfântă [12]).

Isvoarele contemporane văd concilul altfel. Trebuie observat însă faptul că toate sunt scrise după cruciată imediat, iar nu după concil, de martori oculari iar unii pseudo-oculari (cf.

---

[1]) N. Iorga, *Brève histoire des croisades*, Paris 1924, p. 40. H. Hagenmeyer, *Chronologie de la première croisade*, Paris 1902, p. 9.

[2]) N. Iorga, *Essai* II, p. 275 zice: „acolo fu să se audă vocea Papii chemând toată creștinătatea la opera cruciatelor", îndoindu-se totuș de autenticitatea discursului papal.

[3]) F. Chalandon, *Essai sur le règne d'Alexios I-er Comnène*, Paris 1900: „jamais les Byzantins n'ont compris le grand mouvement, qui, à la voix d'Urbain II, poussa l'Occident ver l'Orient" p. 161.

[4]) Id. *Histoire*, p. 32.

[5]) Id. *ib.* p. 35.

[6]) N. Iorga, *Istoria universală*, zice că au luat parte „foarte mulți oameni săraci — mai toți, firește, Francezi" p. 107.

[7]) F. Chalandon, *o. c.* p. 24.

[8]) Id. *ib.* p. 31.

[9]) Id. *ib.* pp. 59—60.

[10]) R. Roehricht, *Beiträge zur Geschichte der Kreuzzüge* Berlin I (1874) II (1878), în II, p. 20.

[11]) Bréhier, *L'Église*, pp. 59—60.

[12]) Id. *ib.* p. 87.

Tudebodus [1]) prin care se face şi ecoul reuşitei cruciatei. Astfel Baldric zice că Urban II a venit în Gallia şi pretutindeni era semănătorul cuvântului lui Dumnezeu [2]), iar aiurea zice că în Ierusalim, Antiochia şi celelalte cetăţi, creştinii „fratres nostri, membra Christi, flagellantur, opprimuntur, injuriantur“ şi „effunditur sanguis Christianus, Christi sanguine redemptus [3])“, iar sfârşitul discursului lui Urban II sună astfel: „Vos, fratres et coepiscopi, vos cosacerdotes et cohaeredes Cristi, per ecclesias vobis commissas id ipsum anuntiate, et viam in Ierusalem toto ore viviliter praedicate. Confessis peccatorum suorum ignominiam securi de Christo celerem paciscimini veniam. Vos autem qui ituri estis, habetis not pro vobis oratores; nos habeamus vos pro populo sei pugnatores. *Nostrum est orare, vestrum sit contra Amalechitas pugnare.* Nos extendemus cum Moyse manus indefessas, orantes in coelum; vos exerite et vibrate intrepidi praeliatores in Amalech gladium [4])“. Foarte frumos dar poate negrăit!

Abatele Guibert pe lângă că socoate adunarea a foarte multor reprezentanţi din toată Franţa „appendicium comitatuum litteratura confluxit [5])“ şi că la cuvântul de îmbărbătare toţi „humiliter in bellis fideliter clamabunt: Deus id vult!“ adaogă „ad haec cordis excitatus a fundo, Deo inspirante compungitur [6])“. Putem astfel întrevedea spiritul popular de mai târziu.

In schimb Fucher de Chartres redă foarte şters figura lui Petru [7]), dar relatează discursul papei ţinut în faţa adunării [8]). De aci înainte e prea puţin menţionat. Robert Monachul arată că o adevărată minune s'a săvârşit la Clermont [9]).

Astfel văzut Conciliul perde din rostul său de iniţiator al cruciatelor; pe ele le vom vedea că sunt în curs, existând de mai

---

[1]) Insă partea dela început abea o lămureşte; de fapt adevărata cronică a lui povesteşte faptele dela Constantinopol înainte. Cf. *Recueil des historiens des croisades;* Historiens Occidentaux, t. III, p. 3.

[2]) Baldric, *Historia Ierosalimitana,* în *Recueil,* Hist. Occ. tom. IV, „Verbum Dei passim seminabat“ l. 3. p. 12.

[3]) Id. *ib.* cart. I. cap. 4, pp. 12—13.

[4]) Baldric, *ib.* p. 15.

[5]) Guibert, *Gesta dei per Francoz* în *Recueil,* Hist. Occ. t. IV, c. II. c. 2, p. 137.

[6]) Id. *ib.* III. 1, p. 151.

[7]) Abea când înşiră oştirile cruciaţilor pomeneşte şi de „Petrus Heremitor quidam, multibus sibi adjunitis peditribus, sed paucis militibus, per Hungariam primitus perrexit“ *Recueil,* Hist. Occ. III. 327—328. Aceleaşi impresii şi în Tudebodus, cap. I; în Tudebodus abreviatus şi imitatus, *ibidem* p. 121, 169—170. Aceiaş relaţiune o arată şi *Gesta Francorum Iherusalem expugnantium, ibid.* p. 491. Se foloseşte însă de Fucher, după cum mărturiseşte, căci acela a fost martor ocular „ut oculis vidit“ *Ibidem,* p. 492.

[8]) Fucher de Chartre, *ibid.* p. 322.

[9]) Robert Le Moine, *Historia Hierosolymitana* în *Recueil,* Hist. Occ. III spune că „in Clari Montis interfui“ p. 721; dar el nu arată pe Petru decât ca îndreptându-se „per Hungariam“ *ib.* p. 731.

nainte și dăinuind mai departe; însă Urban II, urmaș lui Grigorie VII, remarcându-se prin lupta împotriva imperiului, face ca posteritatea să-i transforme figura din apărător al papalității în cuceritor și protector al locurilor sfinte.

Entuziasmul pentru pământul pătimirii este posterior cruciatei I și însuși Chalandon observă că „entuziasmul unanim pentru cruciată, *obicinuit a-l presupune, n'a existat de fapt înainte*, el fiind numai rezultatul succesului primei cruciate [1])". Aceasta însă fusese începută de câțiva interesați. Ea nu a atras la sine armate organizate cu căpeteniile lor sau cu cei ce erau în stare să le plătească, ci numai oamenii simpli, neluptători, entuziasmați de câțiva reprezentanți ai claselor conducătoare. In ceeace privește figurile ca Boemund ori Robert, trebue să se observe la baza operațiunilor lor interesul. O serie întreagă de răsboae leagă regalitatea normandă din Sicilia și Italia de Sud cu Imperiul Byzantin. Primele cinci cărți din Alexiada Annei Comnena ni le arată deslușit. Era foarte ușor acum aceleaș regalități să treacă chiar peste acest imperiu.

Dovadă că aparține claselor de jos, masselor ușor entusiaste, e și faptul că prima cruciată pleacă complet neorganizată [2]). Mai întâi ea se compune din două serii de cete: a poporului de rând și a cavalerilor. Cea dintâi, a lui Petru Ermitul și Gautier Sans-Avoir, fără nici un rezultat, abia ajunge în Asia-Mică spre a fi complet distrusă, iar a doua cucerește Ierusalimul dupăce sufere câțiva ani în drumul său.

In schimb spontaneitatea poporului e explicabilă. Motivul acesta îi va întoarce la o veche figură eroică — Carol cel Mare — și-o vor, cânta cu subiectul nou împrumutat [3]) mai ales că pelerinagiile [4]) se urmau des înainte de aceasta, fără a avea voie însă călătorii să fie înarmați [5]). Dacă nu se ține seamă de acestea în trecut, *e imposibil să se explice altfel origina cruciatelor* [6]). Apoi se împrăștiase svonul că papa declarase martiri pe cei morți în răsboiul sfânt și că sângele vărsat spală păcatele participanților [7]),

---

[1]) Chalandon, *Histoire*, p. 110.

[2]) R. Roehricht, *Beiträge*, II, p. 26, unde sunt descrise și toate riscurile călătoriei, pp. 26—30.

[3]) G. Paris, *La chanson du pelerinage de Charlemagne*, în *Romania* IX (1880), Paris. Călătoria lui Carol cel Mare era așa de populară încât Petru Ermitul credea că pe Dunăre merge pe vechiul drum și că însuși împăratul a înviat spre a lua parte la cruciată, p. 16.

[4]) Bréhier, *L'Eglise*, p. 54.

[5]) Roehricht, *Beiträge* II, p. 3—4; se arată totuși că în 1064 au plecat câțiva din Germania înarmați, *ib.* II, p. 3. V. și G. Paris, *Romania* IX, p. 18 și nota: „un mic număr dintre ei, căci oricum ei nu se conformau deloc obiceiului pelerinilor".

[6]) Bréhier, *o. c.* p. 54.

[7]) Chalandon, *Histoire*, p. 10.

teorie total deosebită de cea bizantină care refuzase aceasta celor morţi în luptă cu Sarasinii [1]). Ba încă lipsa nobililor putea uşor îngădui preoţilor să înflăcăreze poporul [2]). Totuş existau şi îngrădiri: toţi cruciaţii trebuiau să aibă învoirea clerului; iar tinerii căsătoriţi nu-şi puteau părăsi femeile fără consimţimântul lor [3]); pe alţi îi îndemnau ambiţiile lor personale; Raimond vroia să fie şeful militar al expediţiei şi deşi i s'a refuzat totuşi în 1103, se intitulează „sef, cu ajutorul lui Dumnezeu, al cavaleriei creştine în expediţia Ierusalimului [4])". Apoi *în loc de pelerini răsleţi şi fără arme, oamenii s'au adunat în grupuri din ce în ce mai mari până la adevărate expediţii* [5]), poporul aprinzându-se la ideia de cruciată [6]).

Cea mai mare parte din opera cruciatei întâia revine deci spontaneităţii populare.

Totuşi cronicarii relatează minunile ce s'au săvârşit la Clermont când lumea asculta cuvântul Papei [7]). Toată gloria atribuită posterior bărbaţilor din Clermont se datoreşte, cred, numai faptului că, dupăce lucrul fusese îndeplinit, îi trebuia o justificare. Ea pornea scuzând pe papă de neglijenţă şi readucând în discuţie supremaţia bisericii reprezentată tocmai prin papă. In afară de aceasta nu se putea concepe aşa de puţinul interes al şefilor bisericeşti la o operă cu caracter absolut religios. In felul acesta vom vedea pe Tudebodus [8]) spunând că a participat la cruciată, fără să fie adevărat, numai ca în epica sa să poată slăvi cu mai mult crezământ pe papă. De acea vom vedea pe Albert d'Aix căutând să reconstitue cărările cruciatei din scrisori rămase dela cei ce au fost în drum.

* * *

Se pune acum o întrebare: dece au pornit totuşi gloatele spre Răsărit? S'a crezut că Alexios ar fi cerut înscris ajutor dela contele de Flandra contra Musulmanilor cari-i atacau imperiul [9]),

---

[1]) Id. *ib.* p. 11.

[2]) Id. *ib.* p. 40. cf. Clermont.

[3]) Id. *ib.* p. 55.

[4]) Id. *ib.* p. 48—49.

[5]) Brélier, *o. c.* p. 43.

[6]) N. Iorga, *Essai*, II, p. 275.

[7]) De vreme ce convocarea conciliului, nici măcar cea către episcopi, nu pomeneşte nimic despre cruciată neobservându-se predicatori pentru ea înainte de ţinerea lui, ne îndoim că poporul ar fi putut lua parte la sfat în număr aşa de mare, ca să poată forma apoi o expediţie, mai ales că tot restul programului era dogmatic şi juridic-religios care ar fi interesat foarte puţin poporul.

[8]) Tudebodus în *Recueil*, Hist. Occ. III, zice la sfârşit să fie crezut „quia în proccesione fuit et oculis carnalibus vidit" p. 106. In ceeace priveşte conciliul, având în vedere scurta relatare, ar fi imposibil să-l credem că a fost martor, cf. *ibid.* p. 9—10.

[9]) Albert d'Aix spune că şi patriarhul Ierusalimului ar fi cerut ajutor dela Petru Ermitul; cf. *Historia Hierosolimitana*, cap. III, c. 1, p. 272—273 în *Recueil*, Hist. Occ. tom. IV.

iar poporul entuziast al Apusului a şi pornit să salveze această ultimă rămăşiţă a imperiului. Că această scrisoare este falsă nu mai e nici o îndoeală [1]); şi ea nu poate fi decât opera vreunui călugăr, ca exerciţiu de retorică [2]). Ea n'are nimic a face cu cruciata [3]).

In adevăr, între imperiu şi papalitate a existat corespondenţă, sau vre-o scrisoare de mai nainte [4]), dar nu în felul acesteia în care împăratul se abzice pe sine şi cedează totul mai bine apusenilor decât Turcilor, o cancelarie de etichetă ca a Bizanţului nu putea niciodată să scrie astfel [5]). Apoi tocmai în timpul acesta spre Nord imperiul era liniştit, iar *Pincenates,* de care iarăşi vorbeşte scrisoarea, nu numai că nu-l atăcau dar formau armata de rezistenţă la graniţă împreună cu *Turcopoli.* Şi cruciaţii însăşi au avut să facă cunoştinţă cu săgeţile lor [6]) ori de câte ori se abăteau dela datoria lor de *ostaşii lui Christos,* prădând şi arzând satele. Iar în contra Polovţilor Bizanţul putea, cu forţele sale, să ţie faţă [7]).

Dacă Bizanţul înrola pe apuseni în armata sa ca simpli ostaşi [8]), aceştia nu erau direct chemaţi de el, ci veniau ei singuri după hrană şi ocupaţie. Aceasta nu înseamnă însă că imperiul nu se putea lipsi de ei, căci putea foarte bine să şi-i procure şi din alte părţi.

Apusul totuş a plecat cu totul — principi, duci, militari, cavaleri — nesiliţi de nimeni decât doar de Duhul Sfânt *qui ubi vult spirat,* care i-a însufleţit pe toţi [9]), vânzând pe nimic averea, producând un desechilibru economic şi din cauza braţelor de muncă lipsă, şi din lipsa de monetă. *Pelerinagiile îndelungate, spiritul vremii şi poezia populară,* în special franceză, întărite prin cultul lui Christos, *sunt factorii cari au determinat cruciata.* Se mai adaogă şi faptul că în cruciată putea pleca oricine, rob şi nobil, având avantajul iertării tuturor păcatelor. Fără îndoeală că pentru aceasta rolul preoţilor a fost destul de mare, de unde şi legenda lui Petru Ermitul. Dar aceasta nu în urma conciliului dela Clermont, ci din cauza unei aversiuni generale a creştinilor împotriva mahometanilor. Cu atât mai mult la preoţi.

---

[1]) Chalandon, Alexios, p. 336.

[2]) Id. *ib.* p. 334, după G. Paris, *Revue critique* II (1879).

[3]) Bréhier, *o. c.* p. 58.

[4]) Chalandon, *Alexios,* p. 155. Intr'o vreme împăratul în adevăr că cere ajutor dela ducele Lombardiei, dela Papă, dela episcopul de Capua şi dela principii din Gallia. Dar e cu totul alt stil aşa cum îl redă însăşi Anna Comnena, *Alexios* III, 19.

[5]) Bréhier, *o. c.* p. 58.

[6]) Baldric, *Hist. Ieros.* I, p. 21—22 în *Recueil,* Hist. Occ. IV.

[7]) Chalandon, *Alexios,* p. 156.

[8]) Brehier, *o. c.* pp. 61—62.

[9]) Baldric, *Historia Ierosolimitana,* I. p. 9 în *Recueil,* Hist. Occ. IV.

Cruciaţii populari pleacă însă, urmând drumul cântecilor lor, pe Dunăre. Fără ca să urmărim persoane şi locuri, întrucât sunt, cred, definitiv fixate [1]), vreau să reliefez numai faptul că începând cu intrarea în Ungaria, trecând la Malevilla, unde locuitorii fură tăiaţi cu asprime, aruncaţi depe stânci şi înecaţi în Dunăre [2]), Belgrad, Niş, şi până la Constantinopol, sunt când agresivi, când atacaţi de locuitori şi de trupe [3]).

Cruciaţii cavaleri cari formează o a doua expediţie în mai multe serii, trec prin Albania, Macedonia şi ajung la Bizanţ. Au de suferit acelaş lucru, mai ales la Vardar [4]).

Din luptele acestea din Balcani, în majoritatea cazurilor tendenţios relatate de cronicarii occidentali, putem avea ştiri despre locuitorii acestor părţi. Toţi sunt *barbari* şi *eretici*, zic cronicile; înşiră însă şi nume identificabile; şi sunt şi Vlahi [5]). Desigur cei din Macedonia, căci sunt pomeniţi la Vardar, dar e de văzut dacă nu cumva şi în Nord, la Belgrad şi Niş, nu se ascund şi sub alte nume. Aceasta se poate deduce din comparaţia isvoarelor occidentale cu cele orientale. Nu-i însă locul de a o face acum aici.

Ajunşi în Constantinopol, cei din expediţia a doua, dupăce întâia fusese distrusă, trebuesc urmăriţi şefii şi cruciaţii în raporturile lor cu împăratul. Fără îndoeală că acestuia lipsindu-i noţiunea de cruciată, căci el întotdeauna a fost în luptă cu necredincioşii, nu putea să-i privească altfel decât ca pe nişte ostaşi pe cari să-i întrebuinţeze la liberarea posesiunilor pierdute [6]). Deaceea şi-a luat angajament că-i va hrăni şi ajuta cu condiţia să-i jure credinţă. E împărat bizantin şi nu poate să fie altfel; şi el nici odată n'a socotit pe cruciaţi ca pe egalii săi [7]). Işi ia angajamentul de a însoţi pe cruciaţi în Asia Mică şi şi-l îndeplineşte, dar în Siria se opreşte. Admite să vină cruciaţi, dar la graniţă le ese în întâmpinare [8]) şi-i însoţeşte în drum cu Turcopoli şi Pecenegi ca să apere de jaf şi masacru drumurile. Nu-i atacă nici odată, în schimb îi distruge când nu ţin seama de aceasta şi de aceea e numit adesea *perfidus imperator* [9]), umblând

---

[1]) Hagenmeyer, *Chronologie de la première craisade*, Revue de l'Orient latin, vol. VI şi VII. V. şi vol. cu acelaş titlu, Paris 1902.

[2]) Albert d'Aix, *Ibidem*, p. 277, cap. VII. adăogând: „ceciderunt illic circiter quator milia Hungarorum; peregrinorum centum tantum, praeter vulneratos, ilidem accisi sunt". Aci sunt numiţi *peregini*, nu încă *cruciaţi*.

[3]) Cf. Boissonnade, *Du nouveau*, pp. 181—182.

[4]) Id. *ib*. p. 183; cf. Raimond d'Aquilevs, III.

[5]) *Bulgarii* şi *Vlahii* sunt arătaţi ca răsboinici, cruzi şi păgâni, cruciaţii având de suferit multe din partea lor: cf. Boissonnade, *o. c.* pp. 185—187.

[6]) Bréhier, *L'Eglise*, p. 74.

[7]) Chalandon, *Alexios*, p. 164.

[8]) Id. *Histoire*, p. 115 nota 2.

[9]) Guibert, *Gesta*, c. II, 11, p. 146.

cu şiretenii [1]. Şe pare că numai Fucher e imparţial între cronicari, nicăeri nevorbind de rău pe Greci, înţelegând situaţia lui Alexios şi a cruciaţilor [2]. Aşa stând lucrul, Bizanţul trebuia să se apere contra oaspeţilor nepoftiţi cerându-le supunere [3].

In schimb cum se prezintă cruciaţii? O parte din ei nu au nici şef, nici scop. Atacă orice cetate din drum [4] şi omoară [5] şi pun în ţeapă [6] oameni, creştini ca şi ei, dar care nu admiteau să le fie luat bunul lor. In fiecare oraş se folosesc de hrana şi vinul cetăţenilor ca apoi să plece adeseaori dând foc. La Constantinopol, minunaţi de atâta bogăţie, nu mai vor să plece şi atunci trebuesc îmbarcaţi cu deasila. Se duc apoi să piară în Asia. E ceva minunat în abdicarea aceasta dela viaţă; dar aici înseamnă şi lipsă de conducător. Petru Ermitul nu mai era ascultat [7] şi el e singurul, se pare, care scapă.

Apoi cavalerii cred că şi în Bizanţ se pot manifesta la fel ca în Orient. Unul se suie pe scaunul împărătesc şi cu greutate e dat jos. Altul nu depune jurământ decât după multă stăruinţă [8]; un altul fuge fără a se arăta împăratului [9]. Aceasta între şefi; ce va fi făcut poporul? El va da foc palatelor în care a fost găzduit. Sunt unii însă cari se poartă astfel. Ştefan de Blois e caracteristic — şi sincer. Scrisorile lui ne arată aşa cum era împăratul care îl primise ca pe un fiu: „un astfel de om nu se mai găseşte sub cer [10]". Scrisoarea aceasta e cea mai bună confirmare a Annei Comnena [11]. Bunătatea lui, confirmată de Ştefan de Blois [12], se dovedeşte şi din faptul că răscumpără pe cruciaţii căzuţi prizonieri la Turci. In situaţia aceasta înşişi Normanzii ar fi vroit să fie, prin şeful lor Boemund, încadraţi în imperiul Bizantin dacă s'ar atribui conducătorului lor vre-o funcţie importantă în imperiu.

Deaceea Anna Comnena nu vede în cruciată oastea lui Cristos, ci o simplă întreprindere francă.

* * *

[1] Baldric, *o. c.* I, p. 22.

[2] Chalandon, *Alexios*, p. XXXIV.

[3] Iorga, Essai, II, p. 278.

[4] Guibert, *Gesta*, II, cap. 8, p. 143 în *Recueil*, Hist. Occ. tomul IV.

[5] La Morava: „...captivantes în praesentiam Petri adductos ex praecepto illius trucidaverunt" zice Albert d'Aix, *o. c.* p. 278.

[6] Chalandon, *Histoire*, p. 92.

[7] Guibert, *Ibid*, II, cap. 9, p. 143.

[8] Saint Gilles, v. Chalandon, *Alexios*, p. 187.

[9] Tancred, V. Anna Comnena, *Alexiada*, car. XI, cap. 3. Ed. Bonn II pp. 82—83.

[10] *Recueil*, Hist. Occ. III. *Epistolae Stephani*, p. 885 „Imperator vero digne et honestissime, et quasi filium suum, me diligentissime suscepit... In veritate tibi dico, hodie talis vivens homo non est sub coelo". Scrisoare către soţia sa Adela. V. şi Hagenmeyer, *Epistolae* (Die Kreuzzugsbriefe), Innsbruck, 1901.

[11] Alexiada, în care s'ar părea că Anna părtineşte pe tatăl său.

[12] Chalandon, *Alexios*, p. 189.

Astfel se prezentau cruciaţii când au venit în contact cu o nouă lume, total deosebită în ceeace priveşte religia şi concepţia de vieaţă, lumea musulmană. Bizantinilor, mereu în cruciată neidentificată, nu li se părea ceva straniu că luptă cu infidelii. Occidentalilor însă le apărea cu totul nouă şi după cum cronicarii occidentali numeau pe *barbarii* din Balcani eretici, tot aşa socoteau şi pe Turci de păgâni[1]), atribuindu-le toate epitetele, făcându-şi o glorie din relatarea vitejiilor unora dintre cruciaţi cari omorau sute de Turci şi distrugeau armate întregi, cu toate că şi ei au cunoscut pe musulmani în luptele din Spania. Albert d'Aix pare mai potolit. Probabil că în mare parte construindu-şi opera bazat pe scrisori, a avut la îndemână isvoare sincere şi deaceea infidelii nu sunt aşa de crud trataţi. Totuş spune că Turcii tăind nasul şi urechile unor cruciaţi au fost omorîţi toţi [2]); iar pe Balduin îl arată tăind adesea câte un turc drept în două din creştetul capului în jos, sau crucificându-i, tăindu-le nasul, mâinile, picioarele [3]).

Acum trebuie să ţinem seamă de isvoarele orientale. Aci se observă o seriozitate absolută şi totală lipsă de bucurie ori de câte ori povestesc despre masacrele suferite fie de Turci, fie de Franci. Sinceritatea se remarcă dintr'odată. Iată un pasaj:

„Francii foarte mult constrânşi şi lipsindu-le hrana, ieşiră din „oraş angajând lupta cu musulmanii şi punându-i pe fugă. Un „mare număr dintre asediatori au fost omorîţi, câmpul lor de „bătaie pustiit iar armele şi aprovizionarea lor serviră Francilor „să-şi susţină puterile. După sdrobirea musulmană, Francii se în-„dreptară contra oraşului d'El Ma-arra ocupându-l. Locuitorii fură „trecuţi sub ascuţişul săbiei; mai mult ca o sută de mii de oameni „au fost omorîţi aci şi numărul captivilor a fost deasemenea foarte „mare. Francii, după ce au rămas patruzeci de zile la El Ma-arra, „s'au îndreptat spre Emessa, dar locuitorii acestui oraş se grăbiră „să închee pacea cu ei [4])".

Căderea Ierusalimului şi masacrurile de acolo îi fac să-şi arate sufletul aşa cum e el, sincer şi simplu, căci *cei ce scăpară de aci, dintre musulmani, se retraseră la Bagdad în luna Ramadan* şi locuitorii Bagdadului s'au adunat în moschee spre a cere ajutorul lui Dumnezeu şi *aşa de mult au fost îndureraţi încât plângeau să-şi rupă plămânii* [5]).

---

[1]) Fucher de Chartres relatează uman suferinţa Turcilor, deşi ne spune fără emoţie cum cruciaţii spintecau cadavrele sarracinilor să vadă dacă găsesc bani înghiţiţi; *Recueil*, Hist. Occ. IV, p. 359: „Ventres eorum (Sarracenorum) jam mortuorum findebant, ut de intestinis eorum bisantios excerperent".

[2]) *Historia Hierosolymitană* în *Recueil*, Hist. Occ. IV, p. 332. „Sicque Turcorum perfidia et iniquitas propalata est" p. 347.

[3]) Id. *ib.* p. 443.

[4]) *Résumé de l'histoire des croisades*, tirè des annales d'Abou'l-Fedâ, în *Recueil*, Hist. Orientaux, t. I, Paris 1872, p. 4.

[5]) Id. *ib.*

In altă parte, la Antiochia, cu o resemnare aproape stoică, dupăce arată şiretenia creştinilor întrebuinţată la luarea cetăţei [1]), zice: „Intrând pe poartă deteră oraşul spre pradă *omorând musulmanii pe cari-i întâlneau* [2])". Pare că era ceva obicinuit moartea în luptă pentru credinţă căci doar o cunoşteau din luptele cu Bizantinii. La cronicarii musulmani nu se observă ura înfocată contra creştinilor cum ar fi de bănuit [3]).

Apoi musulmanii nu erau un popor barbar. Pe oriunde au ajuns în afară de dreptul de jaf al soldaţilor cuceritori, legea fatală a răsboaielor, nici odată, acolo chiar în Orientul lor, ei n'au adus distrugerea vieţii colective. Indulgenţa s'a observat aşa de adesea încât, în afară de religie, nimic nu i-ar fi deosebit de un creştin oarecare şi un sarracin nu pare a fi un „perfidus sarracenus [4])".

In ceeace priveşte creaţia geniului lor, nu e locul să vorbim aici, deoarece, în afară de arta cunoscută în Spania, sub o ramificare musulmană, a riguroşilor Mauri sudici, înţelegem că Bizanţul nu ar fi ajuns la strălucirea sa artistică dacă nu ar fi fost locuitorii de peste mare. Deci influenţele se interpenetrau între creştini şi ei. Formele de vieaţă superioară nu le lipsiau; se observa colectivitatea în luptă pentru colectivitate; iar tendinţa de dominare pe care am bănuit-o în cuceririle lor, nu poate fi altceva decât spiritul vremii. Nu erau numai ei cuceritori. Inseşi statele europene, care încep să devină naţionale, au această tendinţă. Cruciata întâia e aceea care face să se observe pentru prima oară naţionalităţile între ele, dintre cruciaţi unul fiind Englez, altul German, Italian [5]), etc.

Cruciata se pornise. Musulmaniii aveau de luptat şi totuş mânia luptelor şi înfrângerilor lor nu se observă [6]). In afară de luptă în nici o parte ei nu masacrează, nu expulzează şi nu distrug. Aproape nici una din cronicile lor nu se laudă cu astfel de fapte. Unele relatări de profanări de morminte [7]) şi schingiuiri, ale cronicarilor occidentali [8]), cred, până la verificare, să fie luate sub benèficiu de inventar. Durerea pe care o simt când sunt învinşi şi masacraţi — aşa cum o simt creştinii [9]) — de *milites Christi*, o vădesc accentele sincere şi spontane ale cronicarilor,

---

[1]) Cf. Anna Comnena, Alexiada XI, 4; ed. Bonn, II, p. 88—90.

[2]) *Extrait* du Kamel-Altevarykh în *Recueil*, Hist. Orientaux I, p. 193.

[3]) Cf. Chalandon, *Alexios*, p. XL.

[4]) Muratori IX, parte IX. *Chronicon Parmense*, ed. G. Carducci, 1900, p. 5.

[5]) N. Iorga, *Essai* II, 275.

[6]) Cf. Kamel-Altevarykh, *o. c.*, *l. c.* p. 193, 198.

[7]) Cf. profanarea mormântului Sf. Nicolae al Mirelor, în Hugo de Fleury, *Liber qui mode ruorum regnu Francorum continent actus* în *Monumenta Germaniae Historia*, Scriptorum IX, p. 392.

[8]) Baldric, *Recueil*, Hist. Occ. IV, 12—13.

[9]) Cafaro, *Annales* M. G. H. Script. XVIII. Hanoverae 1873, „Eos interfecerunt et ad infernales poenas, *in societate Machometi miserunt*", p. 42.

dar tendinţa de revanşe n'o vedem [1]; pe câtă vreme la cruciaţi e cu totul altfel [2].

Cum se prezintă cruciaţii?

Adunaţi din toate părţile, uniţi sub un steag de multe ori neautoritar, încep cruciata chiar din satul lor. Aveau în sânul lor pe urmaşii celor ce au sacrificat pe Christos. La Rin s'a pornit o furie nebună în prigonirea Evreilor şi contra banilor lor [3]. Oraşe după oraşe au fost lipsite de mii de Evrei. La Mayenţa [4], avem una din dovezile cele mai aspre ale neomeniei cruciate. Au simţit-o unii cronicari; ba încă chiar păstorii eparchiilor respective s'au opus cu străşnicie dar fără efect [5]. De unde va fi pornit propaganda antiebraică nu se poate dovedi. Unii o socotesc ca pornind din ura unui conducător de trupe ascultat mai mult, silind pe Evrei să se boteze [6].

Apoi tot traseul urmat e plin cu astfel de fapte. Dacă adesea au fost provocaţi cum pare a fi cazul cu Malevilla [7] şi Vardar [8], nu-i mai puţin adevărat că în genere ei au fost agentul provocator. Ba încă imperiul care-i primia şi care-i ajuta, manifestarea lor de recunoştinţă era prădăciunea, nesupunerea la legile ţării [9] şi neloialitatea [10].

Ajunşi în Asia, pe lângă prada cuvenită soldatului cruciat, cuvenită Domnului şi cuvenită împăratului, au fost cruciaţi ce şi-au făcut şi avere din ea. Cruciata era socotită şi ca un factor de îmbogăţire din producţia altuia [11]. In ceeace priveşte spiritul lor faţă de imperiu, nu putea fi decât de critică înverşunată [12], căci oridecâteori le survenea un rău, *perfidus imperator* era de vină [13] — poate şi din cauza total deosebitelor însuşiri ale Latinilor şi Grecilor [14].

---

1) Cf. Abou-l-Fedâ, *o. c.*, *l. c.* p. 4.

2) N. Iorga, *Essai* II, 281 „Cu o furioasă pasiune a masacrului" intrară în biserica Sf. Mormânt pângărită de sângele *apărătorilor săi cari o respectase în înfrângerea lor*".

3) Albert d'Aix, *l. c.* p. 292 „Pecuniae illorum inter se dividentes".

4) Chalandon, *Histoire*, p. 103—104.

5) Id. *ib.* p. 101.

6) Id. *ib.*

7) Albert d'Aix, *o. c.* p. 277.

8) Boissonnade, *Du nouveau*, p. 183.

9) Guibert, *Gesta*, *Recueil*, Hist. Occ. III, p. 121 cf. prădarea bisericelor din Constantinopol, ceeace face pe Alexios să-şi schimbe atitudinea.

10) Chalandon, *Alexios*, p. XXXI-XXXII, însuşi se întreabă dacă nu cumva *Gesta* s'a oprit cu înfăţişarea cruciatei la Antiochia din cauza conduitei „peu loyale des croisés?"

11) V. relaţiunea lui Fucher despre Tancred la prădarea unei moschei furându-i toate bogăţiile, *Recueil*, Hist. Occ. III, 359.

12) Baldric, *ib.* IV, p. 22 „Versutias imperatoris", „Imperator malum exercitui Christi in corde mo indesinenter machinabatur". Fucher, dintre toţi cronicarii, pare a fi imparţial. Cf. Chalandon, *Alexios*, p. XXXIV.

13) Guibert, *Gesta*, *Recueil*, Hist. Occ. IV, p. 146.

14) „Il y avait naturellement peu de sympathie entre les Grecs et les Latins, réprésentants de deux civilisations différentes", Chalandon, *Alexios*, p. 161.

Lăsând la o parte faptul că nenorocirile ce se ţineau lanţ, adesea hrana miseră pe care o aveau, sau când le lipsea total, ajungând într'atâta în cât să-şi mănânce curelele dela scuturi şi cadavrele sarracinilor, care lipsă îi putea determina la orice, şi atâtea lucruri nenorocite pe cari în adevăr că le-au întâmpinat [1]), lucru care nu intră în cadrul paginilor de faţă cari vor să observe numai formele spirituale ale manifestării lor, — ţinem să arătăm că aceasta se datoreşte şi nepregătirii iniţiale [2]), dar mai ales caracterului popular al cruciatei.

In alte părţi, în cruciata cavalerilor, se mai observă un lucru nou: pe lângă personalitatea individului pe care o relatează cronicarii, mai este şi colectivitatea de aceeaş limbă. Sunt popoare care încep să se deosibească, după limbă, după port. Şi şefii acestora se supără [3]), exact ca în Iliada, la cea mai mică provocare. Unul încă nu ia parte la lupta dela Antiochia fiindcă steagul său fusese nesocotit şi aruncat în noroiu. Erau lucruri mărunte pe care nu le pot face decât massele populare.

Astfel prezentându-se cruciata, nu putem să o deducem şi din starea populară generală din care a pornit? Dacă lupta dintre monarchie şi papalitate fără îndoială îl silea pe papă la *cucerirea locurilor sfinte*, aceasta nici odată nu s'ar fi întâmplat dacă poporul însuşi nu ar fi avut în spiritul său o astfel de tendinţă, chiar dacă nu era generală (Germanii în bună parte credeau pe cruciaţi nebuni [4]).

Până aci cronicile sunt pline de amintirea pelerinagiilor, mai mult sau mai puţin împiedicate de Turci [5]). Trecutul [6]) şi poezia populară deasemenea vorbia şi cânta aceste călătorii de ispăşire [7]). Astfel socotind cruciata ca o pornire a tuturor spre Orient — şi altfel nu se poate concepe — atunci nu putem găsi sensul lor decât în întâia, căci celelalte nu sunt mişcări ale marei masse ci ale personalităţilor.

Iată însă pornirea spirituală a lor. Miracolul domină peste tot. Orice cronică nu începe decât cu aceasta. Prevestirile cereşti, molimile [8]) — fără îndoială bănuite în mare parte pe urmă — sunt factori determinanţi ai plecărilor populare mânate numai de Duhul Sfânt. Sfinţii înşişi se bat în rând cu cruciaţii [9]); se arată

---

[1]) Cf. Baldric, *Recueil*, Hist. Occ. IV, p. 9.

[2]) Roehricht, *Beitraege* II, 26.

[3]) V. N. Iorga, *Essai* II, 281-282, nemulţumirea cavalerilor de a fi ales „omul papei" conducător al Sf. Mormânt.

[4]) Chalandon, *Histoire*, p. 63.

[5]) Cf. Radulfus Glaber.

[6]) L. Bréhier, *L'Église*, p. 54.

[7]) Cf. G. Paris, *La chanson du pelerinage de Charlemagne* în *Romania* IX (1880).

[8]) Muratori, IX, 9. *Chronicon Parmense* „Magna mortalitas hominum fuit per totam Italiam".

[9]) Boissonnade, *Du nouveau*, p. 37.

în vis credincioşilor, îi determină la luptă, îi silesc chiar [1]). Stelele, ca şi în Evanghelie [2]), cad din cer în miezul nopţii şi ninge în timp neobicinuit [3]); şi tot odată mor bărbaţi pioşi [4]). Se ţine seamă de fundarea ordinilor călugăreşti [5]), ba chiar şi de vechile mitologii având în vedere cum pleacă mai târziu cruciata germană.

In afară deaceasta se pare că toată lumea trăeşte cu discursuri [6]). Inainte şi în timpul cruciatei toţi, eroi şi mai puţin eroi, ţin cuvântări. Papa prin cuvânt înflăcărează poporul făcându-l să strige „Deus id vult!" [7]); Boemunnd [8]) îşi duce ostaşii la luptă după cuvântări. In sfârşit minunile şi descoperirile sfinte se fac tot prin vorbe dela om la divinitate şi dela aceasta către om [9]), care minuni sunt uneori tratate cu indiferenţă de adversari [10]), sau socotite de minciuni [11]). Uneori se arată însuşi Christos [12]). Evident că o astfel de stare nu poate să fie într'o expediţie organizată şi educată pentru răsboiu. Lumea romană superstiţioasă îşi trăia mai departe credinţa sa şi în cronicarii aceştia. Iată ce ne face să accentuăm mai mult asupra caracterului cruciatei. Dar îndată după cucerirea Ierusalimului nu se mai obsearvă minunile [13]).

Apoi, determinant însă, e faptul că aici nu iau parte numai bărbaţii în stare să lupte şi să sufere, ci se amestecă tot felul de clase sociale — în special de toate vârstele — şi de ambe sexe [14]). Niciodată nu se pornise o lume mai inegală ca de data aceasta. Şi mai ales, Răsăritul niciodată nu văzuse o mai mare neorânduială

---

[1]) V. caracterul posterior atribuit cruciatei în următorul fapt, unde Arhanghelul Gavril se arată unuia zicându-i: „Bartholomee, surge! Et ipse: Quid es tu, domine? — Angelus Domini sum et *voluntas Domini est, ut sepulcrum eius a servitute Sarracenorum deliberetur*. Quare *accipere crucem in dextero humero*, et cum sociis tui summo mane perge ad episcopum Podiensem, et hostende sibi crucem quam tibi feci, et dic ut ipse mittat legatum suum tecum ad Urbanum papam, qui ad *hac partes:* sine mora veniat, et iter Ierosolimitanum *in remissione peccatorum populum doceat*. Ita factum est Papa enim vizione angelica audita sine mora iter accepit et ad Podium venit" Cafaro, *Annales*, M. G. H. SS. XVIII pp. 40—41.

[2]) Baldric, *Recueil*, Hist. Occ. IV, p. 16.

[3]) Muratori IX, 9, *Chronicon Parmense* p. 3.

[4]) Hugo de Fleury, M. G H. SS IX, p. 392 „Giraldus, abbatele din Silva s'a dus întru Domnul".

[5]) Muratori, IX, 9. p. 5.

[6]) Baldric, *l. c.* p. 12.

[7]) Guibert, *Gesta*, *Recueil*, Hist. Occ. IV, 151; Baldric, C, 12—13.

[8]) Baldric, *l. c.* p. 23.

[9]) Id. *ib.* recunoaşte inspiraţia divină, p. 9.

[10]) Cf. Boemund în Raimond d'Agiles, *Recueil*, Hist. Occ. III.

[11]) Kamel-Altevarykh, *Recueil,* Hist. Or. I, pp. 194—195 vorbind despre aflarea Sf. Lance.

[12]) Roehricht, *Beiträege*, II, 20; Albert d'Aix, *Recueil*, Hist. Occ. IV, p. 273.

[13]) Cafaro, *Annales*, M. G. H. SS. XVIII, p. 12.

[14]) Cf. Tudebodus, în care se vede o adâncă umanitate, femeile dând ajutor omenesc răniţilor, mângâindu-i. Dar Tudebodus n'a luat parte la expediţie măcar că el spune contrariul, *Recueil*, Hist. Occ. III, p. 106. Albert d'Aix relatează şi participarea *femeilor care aveau nevoie de ispăşirea păcatelor*.

ca acum. Am putea zice că în cruciate e revanşa pe care Apusul, pe altă cale, o rezerva Orientului trimiţător de atâţia năvălitori, tot aşa de amestecaţi dar mai apţi pentru răsboiu, care năvălitori nu se datorau însă Orientului apropiat în care mergea ei. Se mai adaogă apoi şi tendinţa de dominare a unor cruciaţi (Boemund [1]).

Acestea fiind elementele din care se compunea singura *cruciată populară în adevăratul înţeles al cuvântului*, ne putem explicà urmările ei, masacrurile îngrozitoare din Ierusalim în care caii înnotau până la piept în sânge, în afară de celelalte locuri. Ne putem explica şi durerea pe care poetul arab El-Modaffer el-Abîwerdi o mărturiseşte în chemarea sa la răsboiu atât de petrarchistă, în care se vede un întreg popor îndurerat. Iată şi oda aşa cum a înserat-o în cronica sa Abou-l-Fedâ [2]).

„Nous avous mêlé le sang à nos larmes abondantes, de sorte „qu'il n'y a plus de place pour ce qui voudraient rivaliser avec „nous (en lamentations).

„Les tristes armes pour un homme que répandre des pleurs, „lorsque les épées tranchantes ont allumé les faux de la guerre!

„Quel oeil pourrait dormir à pleines paupiéres indifférent „à des événements qui reveillent tous ceux qui dorment?

„Vos fréres, dans la Syrie, n'ont pour se reposer que les dos „de leur cheveaux ou bien les estomacs de vautours.

„Les Roums (les chrétiens de l'Europe) les couvrent d'igno„minie, et vous, vous laissez trainer votre robe dans la mollesse „comme quelqu'un qui n'aurait vien à craindre.

„Que de sang a été répandu! que de belles filles n'ayant „plus rien pour cacher leurs charmes, excepté leur mains.

„Les chefs des Arabes se résigneront-ils à une telle injure? les „guerrieres de la Perse se soummettront-ils à un tel avilissement?

„Plûs à Dieu, puis qu'ils ne se battent plus par zèle pour „la religion, qu'ils se montrent jaloux de l'honneur de femmes [3])."

Aceasta însă era o lume, lumea occidentală aşa cum se prezenta ea, iar aceastălaltă era lumea răsăriteană total deosebită şi în luptă. Intre ele se interpunea o lume de înţelegere şi de ordine, lumea bizantină, care adesea era în strânse legături cu unii mahomedani, existând şi tratate între ei [4]).

---

[1]) Anna Comnena, *Alexiada*, Boemund chiar dela început vroia să cuprinză Constantinopol şi din cauza urii prea mari împotriva împăratului din pricina luptelor, Car. X, Cap. 5, ed. Bonn, II, 32. Apoi având stăpânire în Italia, nu a întârziat să se gândească şi la domnirea în Illyricum. Id. XII, 1, ed. Bonn II, 132.

[2]) *Recueil*, Hist. Or. I, pp. 4—5.

[3]) Cf. şi Kamel Altevarykh, *Recueil*, Hist. Or. I, p. 200.

[4]) Bréhier, *L'Eglise*, p. 39 „Intre califul fatimit Abzahir şi împăratul Constantin VIII se făcu un tratat prin care numele califului era pomenit în moscheele din imperiu, iar la Constantinopol se făcu o moschee (a. 1027) cu un muezin. V. şi Chalandon, *Alexios*, p. 206.

Chiar dacă Alexios nu ar fi aflat de venirea cruciaţilor decât din svon [1]), imperiul nu ar fi putut nici să-i oprească, nici să-i lase însă de capul lor. Impăratul înţelegea că ei pot să-i fie de ajutor, de aceea vroia să-i utilizeze în apărarea imperiului [2]). Dar mai nainte de toate, spre a fi în legalitate şi etichetă, nouii veniţi trebuiau să se supună formelor de vieaţă bizantine. Din neînţelegerea şi neacceptarea acestora au rezultat conflictele dintre *cruciaţi şi bizantini* şi de aci pornirea cronicarilor occidentali contra imperiului. Dar toată cultura emana din Orient [3]) şi împăratul nu putea să abdice dela dreptul său de dominator [4]), de autocrator. Dacă au existat jurăminte reciproce între conducători şi împărat [5]), nu înseamnă că erau făcute pe picior de egalitate, ci împăratul oferind protecţia sa, obliga pe primitor la totala lui supunere, lucru ce s'a şi întâmplat în parte [6]). Dar atâta vreme cât nu s'a ţinut seamă de aceasta, evident că trebuiau să fie conflicte, în vreme ce înţelegând aceasta, oricare dintre cruciaţi s'a bucurat de protecţie şi daruri bogate, cum obicinuia Bizanţul să dea [7]).

In ceeace priveşte pe Alexios, fără îndoială că nu poate fi acuzat de necredinţă şi călcarea jurământului atâta vreme cât n'a existat o legătură între unii şi alţii; el totuşi având bunăvoinţă a-i primi şi ajuta, atunci chiar când erau stricători, mulţumindu-se să-i supravegheze pe mare şi uscat [8]).

Şi totuşi Alexios a fost învinuit aproape imediat după cruciată, încât fiica sa Anna se simte obligată să apere memoria tatălui său. Mă gândesc dacă nu cumva acestea erau necesare atunci când vâlva cruciatei se întinsese atât de mult după cucerirea Ierusalimului şi când fiecare cruciat, fiind un erou, acuza pe toţi ceilalţi, ca să se arate pe sine câte lucruri a înfruntat până când să merite aceasta; şi această victorie a lui ar fi fost mai mărită când s'ar fi ştiut că a luptat şi cu un mare împărat.

Cearta, care pornise mai nainte pe teren religios cruciaţii o transpun în luptă cu armele; scriitorii o menţin în afară de legătura involuntară pe care o fac între mişcările germano-apusene şi Răsărit, nu ajută la nimic Orientului. Pagubă aduc însă destulă, căci în deosebi de catastrofa din 1204, când o bună parte

---

[1]) Anna Comnena, Alexiada, X, 5. ed. Bonn II, p. 28: «Οὔπω δὲ μικρὸν ἑαυτὸν ἀναπαύσας λογοποιουμένην ἠκηκόει ἀπείρων Φραγγικνῶ στρατευμάτων ἐπέλευσιν». 3. Bréhier, *o. c.* p. 74.

[2]) Bréhier, *o. c.* p. 74.

[3]) Id. *ib.* cap. I.

[4]) Cf. Chalandon, *Alexios*, p. 146.

[5]) Baldric, *Recueil*, Hist. Occ. IV, p. 25.

[6]) Chalandon, *o. c.* p. 183 (Goddefroy), 186 (Boemund).

[7]) Scrisoarea lui Ştefan de Blois, *Recueil*, *l. c.* V. şi Chalandon, *o. c.* p. 189.

[8]) Chalandon, *o. c.* p. 235.

din literatura bizantină dispare, cruciatele sunt punctul de slăbire a Constantinopolului până într'atât încât îl distrug pentru totdeauna. Cruciata întâia, prin caracterul său popular şi neorganizat, a fost aceea care a introdus ura şi neînţelegerea între cele două lumi: Răsăritul şi Apusul, ca, distrugându-se formele existente, să nu le mai poată înlocui.

Aurelian Sacerdoţeanu.

ISTORIA VIEŢII MELE

(Sfârşit)

Restituirea zestrei.

Mă îndeamnă nepotul ca să-mi tocmesc un vichil, să nu mă mai supăr, că el nu poate să-mi ajută ca să-mi mai facă hârtii, că nu cunoştea această misie! Şi-mi recomandează el pe un *Tudurachi Vasiliu*, şi mi-l aduce şi mă îndeamnă să dau 400 galbeni pe an, şi care s'au nimerit cel mai crunt tâlhar! Intâi că m'au încurcat, de mi-au sfărmat testamentul, acel cu atâta putere în unire cu *Cracti*. Al doile, feluri de prădăciuni îmi făcè!

Văzând aceasta, am adunat sfat de *famèlie* să consultez, ce să fac? că nu am chip să ocârmuesc, că sânt înconjurată de tălhari! şi sânt prigonită de copiii mei! Că-mi vinè să las totul şi să mă duc în toată lumea!

Imi zice sfatul famèliei, să dau în posesie măcar moşiia Brăeştii, să fiu mai uşurată! Şi să èu sânepitropi cu mine pe *Verghi*, care este moş copiilor; şi atunci a fi mai bine! Că n'ar avè cuvânt la prada averii!

Ce socoate cineva că nu mi-a făcut şi *Verghi?* De şi îi dam şi lui 200 galbeni, dară tot s'au unit cu vichilul *Vasiliu* şi de la vânzare vitelor şi alte producte, ce le-am dat prin mezat să se vândă: ei s'au folosit şi mie mi-au adus 1500 lei, scoţându-mi alte socoteli că au dat, din care pricină m'am îmbolnăvit, să mor de năcaz, că nu avèm pe nimene să mă ajute!

Văzând aceste toate ca să mă mai uşurez, m'am hotărît să dau moşia Brăeştii în posesie prin judecătorie, ca să nu mai am împotriviri, căci dobânzile sporè; şi am dat-o, de unde îmi asigurasem 2200 galbeni pe an!

Nu era chip nici aşa să trăesc! silindu-mă *Cracti* să dau zestre şi creditorii să le plătesc. In aşa luptă am fost 2 ani de zile, până ce nu am avut chip să mă lupt! Am consfătuit să se vândă moşiia Brăeşti, să se poată plăti toate datoriile, şi să poată să mai rămâe ceva, fiindcă de mai ţinè încă un an, mai se ducè totul! Şi am *declerat* să găsesc muşterei, însă pe toţi i-au răspins, Cracti, cu a lui intriji şi se făcè şi muştereu, care el era care da mai mult, până la 22 mii galbeni.

Atunci văzând şi această prigonire, m'am muncit prin *ruşfeturi* să pot găsi un muştereu mai bun; pe care am găsit de au dat treizeci mii galbeni şi ruşfet am dat 300 galbeni! Şi de abiè am scăpat, puind toţi banii în divan, ca toţi de acolo să-i primiească, şi mai ales *Cracti* să dei siguranţie, când i-a priimi, precum aşa s'au dat! Şi au mai rămas în divan doăsprezece mii galbeni şi moşiia Huşii şi casa din Fălticeni şi un loc i via de la Cotnari; şi Cracti iarăşi mă apucă să dau *lejurile* zestrei, 300 galbeni rămaşi şi un şal turcesc, 100 pe o pereche cercei, 100 pe o toaletă de damă, şi o mie galbeni. Au zis că bărbatu-meu au făcut rău socoteala, care mi-o însemnă că am să dau fiică-me şi să pue toată soma, cât i-am dat lui aceştiia:

6660	galbeni din divan,
660	i-am dat dobânda aceasta pe un an
300	lipsurile din izvodul de zestre
1000	galbeni ce au zis că au socotit rău bărbatu-meu
6200	preţărul de la Şărban Cananău, fostul bărbat a fiică-me
1000	luaţi de la Nicul meu, spuind că n'are de unde să împlinească soma de la Cananău
15820 [1]	galbeni fac peste tot.

Şi cu aceste tot n'am fost mântuită! Spre mai mare bajocură îmi pune *eczecuţie* prin isprăvnicie *Cracti* să dau izvodul de zestre a fiică-me, care isvod era *declerat* în divanul de întărituri şi la vichilul ei *Burada* care se judeca cu *Cananău* să-i scoată zestrea, ce avè la dânsul, şi feluri

[1]) In ms. se adună greşit 14720 galbeni!

de intrije îmi pune amândoi, cu copii mei Nicu şi Matei, spuindu-le că am ascuns bani şi prăd avere casii. Intâi că la ce întăi venire a lui Matei în ţară, pentru care eram hotărâtă a nu-l mai trimete, temându-mă a nu se strica, ca un copil, care nu are tată; dădusem lui Cracti nişte documente a Brăeştilor să se 'nfăţişeze la un *proţes* ce-l avèm cu *Prigorenii* fiică-me, unită cu frate-său Matei. Imi arată documentele, că le dă pe foc, dacă n'oi lăsa pe frate-său în dărăpt la Pariz. Silită de această obraznică faptă, m'am hotărît şi l-am lăsat! Atunci mi-au dat documentele!

Căsătoria fiului Nicu.

După aceste valuri îmi vine o altă nenorocire! Ispravnicul de Suceava, *Toderiţa Buzdugan* îmi vesteşte cu *ştafeta* că fiul meu Nicu se cunună în cutare zi, fără să am vre-o idee de aceasta. Mi-au venit ca un trăznet! Şi alerg la Mitropolit, la ocârmuire să-mi dea ajutor să-l împotrivesc, fiindcă era un copil de noăsprezece ani, la vrâsta ce mai nebunească! Mitropolitul declară cătră toate ţinuturile ţării să nu-l cunune nici un preot, să-l surgunească la o mănăstire pe vre-o câteva luni!

Eu mai digrabă trimet pe nepotul meu *Grigorie Docan* şi pe vichilul meu *Tudorachi Vasiliu* la ţinutul Cotnariului să-l împrotrivesc şi să-l aduc la Ieşi pe fiiul meu; care n'au fost chip să-l èi, făgăduind că vine el a dăoa zi, precum au venit, în companie cu socru-său, soacră-sa şi cu tânăra, care ei au tras la gazdă la femeia *Pavli,* cu care se'nrudè; şi fiiul meu vine la mine.

Eu de odată îl apuc cu binişoru, rugându-l pentru dragoste me să nu facă acest pas, că nu este vreme lui; mai ales că e o persoană fără avere, când noi ne găsim aşa de încurcaţi cu datorii! Ii plânjèm cu amar şi mă punèm în jenunchi înainte lui; iară el îmi răspundè, că mai bine se ucide decât să-l împotrivesc de la această vroinţă a lui!

Ii zicèm cu răul că am să-l surgunesc! Au ţinut aceasta între noi până a dăoa sară. Eu mă sbuciumam ca o nebună! El sara in ziua de lăsatul secului de postu mare îmi cere

voe să se ducă la *bal masché*. Eu fără grije îl las! El cu sora-sa se duc la Mitropolitul şi stăruesc cu familia Pavli şi-l cunună în acè sară.

Eu acum nu ştièm ce s'au făcut! şi eram hotărâtă a dăoa zi a mă duce la ministrul să hotărască ceasul surguniii lui; când mă pogoram de pe scara trăsurii primesc un răvaş de la fiiul meu, în care îmi scrie că şi-au împlinit dorinţa lui, că s'au cununat şi acum îmi cere blagosloveniea! Eu când am luat această ştire am picat ca o moartă pe scări! Ficiorul meu aleargă în casă la nepotul meu şi-i spune. El vine spăriet şi găseşte răvaşul lângă mine! Se sileşte de mă trezeşte, şi-i spun că s'au cununat *Nicu!*

El, sărmanul! neştiind ce să mi facă îmi zice să mă duc la ministru, că m'a fi aşteptând! Să las aceasta! şi mă pune în trăsură în cele mai amari lacrimi: şi când am intrat în casă la Ministrul şi mă vede, se spărie văzându-mă în aşa stare şi-mi zice: «ce aţi păţit?». — Eu îi răspund că s'au cununat fiul meu! — El îmi zice că nu se poate! — Ii arât răvaşul!. — Imi zice să mă duc la Mitropolitul să-l întreb ce jucărie au făcut cu mine!

De la dânsul mă duc şi intru la Mitropolitul, unde era încă trei arhierei! *Şi mă recomandresc că eu sânt postelniceasa Elena Hartulari!* Am venit să vă mulţumesc de ajutorul, ce mi-aţi dat pentru orfanul meu Nicu, de v'aţi luat toate drepturile şi l'aţi cununat fără a me învoire! blăstămându-l în faţă, că pentru orice nenorocire a lui are să dei samă către straşnicul judeţ! Şi es din odaia lui, blestemându-l şi plângând în cât el au rămas *ecstadiat!* Şi Vlădica *Istrate*, care se găsè acolo, iese cu mine mângăindu-mă; mă ducè de braţ, până m'au pus în trăsură! Şi m'am dus la gazda me ca o nebună de scârbă! Am trecut şi prin aceasta!

Impărţirea averei părinteşti.

După aceasta priimesc ştiinţă că şi cèlalant fiu al meu, *Matei*, se găseşte *agajat* cu o persoană la Pariz, perzându-şi vreme învăţăturii; şi hotărît şi el să se 'nsoare! Am întrebuinţat toate chipurile şi l'am adus în ţară; şi l'am

împotrivit la vroința lui și nu l'am lăsat a se mai duce la Pariz!

El îndemnat de soru-sa și cumnata lui își tocmește vechil și dă doă mii galbeni să se judece cu mine! a-i mărturisi avere... ce am pridat dela casă! Eu lăsând deoparte această furie copilărească nu caut că primesc asemene hărtii de la *vechilul* lui și am alergat a-l desface de vechil, ca să nu-și piardă banii zădarnic! Și stăruesc și-l scăp de vechil, apucând a-i da numai o mie galbeni; și zic fiiului meu că le-oi da avere foarte curând! Și dacă or dovedi că eu am ascuns ceva să rămăi pe uliță, neputându-mi lupta mai mult!

Eu văzându-mă într'o atâta luptă și în prigonire copiilor mei, care pentru dânșii am suferit și sufăr toate, neputându-mă lupta mai mult, am hotărît să le împart averea ce mai rămăsese și eu să scap cu sufletul! Atâta de pătrunsă eram de nerecunoștința lor, ce avè pentru mine! Și am adunat sfat de *famèlie:* băieții mei amândoi, moșul lor *Verghi* și nepotul meu *Grigore Docan* și prietenii: vornicu *Iorgu Vârnav,* vornicu *Alecu Forăscu,* aga *Sevastian Cananău;* dându-le eu voe să facă ei, cum or ști, să-i împartă; încât să fie mulțămiți... amândoi.

Și au stătut ei de s'au împărțit copii între dânșii, de au luat loturi și zestre me de 2000 galbeni, au întrat, lăsându-mi numai casa din Fălticeni, așa precum se găsè, să șed până la sfârșitul meu, și pe urmă să treacă la Nicu, și să-mi dei copii un venit de 400 galbeni pe an regulat în doă câștiuri. Eu m'am lăsat așa în a lor încredere, mai întâi să scap de atâte intrigi, și al doile c'or avè milă și nu m'or obijdui nici m'or mai supăra, că sânt ai mei și le dau avere rămasă a mè!

Acum sânt șepte ani de atunce. Am luat un an regulat; căci de șese ani, eu numai câte ceva dintr'o zi în alta! La 56 fiiul meu Matei îmi propune să viu să șed cu el la Bacău. Am socotit ca să le fac ușurință la dare câștiului meu, să fim amândoi, să ținem o casă ca să ne fie mai ușor! M'am hotărît și mi-am lăsat casa, ca să-i fie și a lui mulțămire și m'am așezat cu dânsul, mai ales că eram

singură şi mă găseam tot bolnavă; dorèm să fiu cu apropiere de copii mei! când şi Nicul meu era venit cu totul la moşiia *Luncani*, adus de *Cracti*, cu alcătuire de tovarăş drept pe 5 ani, însă fără înscrisuri, numai cu cuvântul de cinste, scriindu-i în mai multe rânduri, şi merje tovărăşia peste un an.

Cracti se desparte de fiică-me şi începe o altă *schevorie*, arătându-se desperat că l'au lăsat fiică-me, zicând c'o vinde totul ce are şi să duce din ţară! Ca să poată întâi scăpa de tovărăşiia fiiului meu Nicu, nemustrându-se de cujet că l'au strămutat pe 5 ani, că l'au îndemnat şi l'au silit să-şi vândă moşioara, ce o avè dela părinţi — *Huşii*, — pentru o mie galbeni, ce avè a lua dela fiul meu din rămăşiţa de la Cananău.

Se face a vinde moşiile ce le avè în posesie Luncanii, Pustiiani şi în Mirişte o parte de 50 fălci, ca să poată încurca şi pe istălant, pe fiul meu Matei, ce avè a-i da 5000 galbeni. Şi stă de el şi-l încurcă, făcându-i socoteala că are să câştige mii de galbeni, şi întră în tocmală aşa precum au vrut el, Cracti; şi-l încurcă aşa de binişor încât în 2 ani pierde mai tot!

Văzând Matei în urmă că este înşelat, i-au propus a se desface, că vede mare pagubă! Cracti îl purtà cu vorba de azi pe mâne, că l'a desface, şi să nu socotească că l'a lăsa obijduit! Il prelungeşte trei ani, şi-şi lasă toate făgăduinţele şi-l desface aşa de bine, că-l lasă numai cu 1500 galbeni, şi aceştia să-i dei Cracti peste doi ani, fără dobândă. Pe urmă l'au tras iarăşi la tovărăşie şi ne-au adus d-l Cracti pe toţi de-arândul în ce mai mare nenorocire! Ne-au înfundat pe toţi în Luncani şi fiicà-me nu-i dă zestre, năcăjind'o şi pe e, până ce-i dă dobânda, e este silită a face împrumuturi, şi el îşi cumpărà sinetele! Şi ne-au adus în ce mai mare *dezordră* de nenorocire! Şi încă nu sântem mântuiţi de el! Şi peste toate aceste eu rămân şi pătimaşă de maiuri şi de splină, că de mai multe ori am fost aproape de moarte!

De acum începe o altă viiaţă mai dureroasă! Mă trag să şed cu copii mei, întâi de spaima boalei, ce suferèm;

şi al doile de a nu-i sili pe dânşii, a-mi da numai decât la termen venitul, privind intâi feluri de nenorociri, pe fiul meu Nicu, negăsind mijlocul de vieţuire, împovorat cu copii, şi adus la ce mai dureroasă poziţie de *Cracti*, care prin îndemnul lui ş'au vândut moşiia, în care eram asigurată eu, pentru a lui interes ca să înşele pe istălant fiu al meu Matei, ca să-i ei banii în mâna lui să-i speculeze; şi-l trage tovarăş pe moşia Luncani, şi-n doi ani şade degeaba, spuindu-i că e pagubă! Il şi trage la acè pagubă. Matei se retrage la Bacău. In urmă înşală pe Nicu meu şi-l strămută din casa me, părăduindu-şi mobile şi alte lucruri cu strămutare şi-l aduce pe o făgăduinţă minciunoasă pe cuvânt de cinste!

Eu acum şidèm învăluită între ale lor suferinţi de nenorociri, pierzându-li-se avere dată de mine din zi în zi prin încurcăturile lui Cracti. Şi numai o zare de mângâere, care mă mai hrănè, că toate necazurile m'or fi depărtat, dacă se însura fiul meu Matei, să găsască o fetiţă bună, blândă, să-l iubească din inimă, să aibă milă de dânsul! Că în dragoste lui sigură şi eu oi fi iubită, oi fi cinstită! Şi să aibă şi ceva zestre şi să fie de buni părinţi!

Iată şi aceste din contra la aşteptare me, că au venit şi mai rău! Că însurare i-au fost mai de dărmare, în cât şi mie mi-au lipsit *moianul de vieţuire, la vrâsta de 53 an* găsindu-să el mai împovărat!

La dorinţa me îi fac îndemn şi se hotărăşte a se 'nsura! Şi la propunere ce mi s'au făcut, mă duc să fac alejere, socotind că a găsi nişte părinţi adevăraţi. Mă înşală cu a lor purtare, de vine la hotărâre să facă voinţa mè. Şi el se supune ca un fiu adevărat la voinţa mè. Şi merjem şi-i place şi lui! Şi-l înşală şi pe el cu o zestre de nimică, schimbând aceia ce mi-au spus mie. Şi se însoară cu toate înşelătoriile lor!

După însurare s'au început feluri de *sene* a lor. Intâi socrii a-l amârî şi a-l năcăji, că nici dobânda nu-i da fără *siguraţie!* de au fost silit să cheltuiască, să facă drumuri, ca să-i poată da dobânda; că au nevoe că-i dăduse fata goală, fără lenjuri şi fără strae, care era să-i dee, unde a fost silit să o îmbrace, şi să-l costaseră până astăzi însurare până la 400 galbeni! Şi pentru a noastră recunoştinţă să o

videm şi pe tânăra cu feluri de pretenţii şi nemulţămiri şi cu o natură îndărăpnică şi nesupusă bărbatului ei şi mie, ca mamă, care socotèm şi mă măgulèm că avem un înjer în casă, cu care are să se spele tot trecutul meu!

Silită fiind stau şi-i privesc toate nenorocirile lor cu amară durere! Şi după toate în dispreţul nurorii mele Marì dela care nu m'am aşteptat; mărturisind pe mormântul acelui ce l'am iubit, că minunte de linişte, nu am, privindu-mi bieţii copii foarte nenorociţi!

După un noian de suferinţe, să judece cineva, poate fi o fiinţă mai tare să se lupte în aşa viaţă amărâtă şi plină de dureri, numai la mila celui puternic a se milostivi să curme această viaţă tristă!

Elena Hartulari
născută Plitos.
Tălmăcit după Cirilice de
Gh Ghibănescu.

S F Â R Ş I T

OPERA D-LUI A. PHILIPPIDE

Originea Românilor

Ilustrul filolog de la Universitatea ieşană trece în revistă în voi luminoasa operă *„Originea Românilor“* cercetările osebiţilor istorici şi filologi, cari s'au ocupat cu acest subiect, ademenitor pentru o sumedenie de învăţaţi, consacrând şi douor lucrări ale subsemnatului un de 6 pagini [1].

Renumele d-lui profesor dela Iaşi, care a laborat timp îndelungat la opera sa, precum şi criticele în covârşitoare majoritate nefavorabile cu care s'au ales ceilalţi cărturari, lasă a presupune la prima vedere, că d-sa e învăţatul indicat a spune ultimul cuvânt în greaua problemă, a începuturilor neamului românesc.

Cum a procedat d-sa la judecarea altor lucrări referitoare, n'am studiat mai amănunţit; dar diferitele aprecieri aflate incidental în cartea d-sale, precum şi felul deosebit de superficial, cu care m'a onorat şi „onerat“ d-sa în spicuirea unor anumite pasagii din lucrările mele, mi-au dat măsura de a aprecia, că ceeace se relevă în cartea d-sale e — pe lângă un material cuprinzător, deşi nici pe departe suficient, a literaturei chestiunei — o desconsiderare generală a părţilor pozitive. Caracteristica generală a criticei d-sale e — denaturarea.

Astfel reproduce d-l Philippide ca părere a mea următoarele:

1. Românii au emigrat dela nord spre sud, *niciodată dela sud spre nord* [2].

Cuvintele subliniate nu le-am afirmat nicăeri în lucrarea mea, nici întocmai, nici ca înţeles.

Adevăr însă, că nu cunosc şi nu cunoaşte nimeni contrariul: o imigrare de la Miază-zi.

Ştie d-l Philippide ceva despre aceasta, să ne-o spuie cât mai neîntârziat: dar ştiri pozitive, nu posibilităţi diafane.

2. „Izvorul, pe care mai ales se bazează *Onciul*, pentru a proba că au venit Români în Dacia şi din dreapta Dunării, ... este *neîndestulător*“.

Cu totul altfel m'am exprimat eu la pag. 23! Am arătat acolo, că încercarea, de a sprijini părerea unei imigrări spre nordul Dunării printr'o mărturie istorică, este *caducă* („gescheitert“).

3. D-l Philippide îmi atribue în continuare înţelesul: „In acea povestire este vorba mai degrabă despre liberarea Bulgarilor de sub stăpînirea Avarilor, şi Cuber nu e altul decît Cuvrat“.

Aici iarăşi — denaturare!

Au numai din cauza pomenirei lui Kuber combătut-am pe Onciul? *Unul* din argumentele cele mai de căpetenie contra teoriei desvoltate de acesta şi-l apropie însuşi d-l recenzent, reproducându-mi-l (p. 760

---

[1]) *A. Philippide*, Originea Românilor, Iaşi 1925, I, p. 824—830.

[2]) *Philippide*, op. cit., p. 824.

sus): *„Dar, că aceşti captivi au fost aduşi de-a stînga Dunării şi că aŭ înmulţit aici numărul Romînilor băştinaşi din Dacia..... acestea sînt scăpări din vedere ale autorului“.*

Compară cele spuse de noi (Urheimat p. 15) cu 15 ani înainte de Philippide.

4. Al *doilea* argument deciziv al nostru ni-a fost elasticitatea termenului medieval Ῥωμαῖοι, carele din etnic devenise un termen constituţional şi nu însemna numai decât un popor romanic [1]), cum îi plăcea a crede ilustrului istoric Onciul. Iar controversa cu Kuber e numai o chestiune secundară şi indiferentă pe lângă celelalte; căci în orice caz, fire-ar-fi fost Român, Grec, sau Bulgar — el s'a întors în *Macedonia;* şi afară de întrepunerea lui Onciul nu avem nici o mărturie, care să ne spue, câţi din ciracii lui Kuber au preferat să rămâie în Sirmiu.

La pag. 60 *nu* afirm şi *nu* sprijin, că *„emigrarea dela nord spre sud a avut loc după secolul IX“* [2]).

Adevăr numai, că mă ridic contra păreŗii lui Onciul, că reimigrarea Românilor s'ar fi petrecut între 679-885, din consideraţiile ce urmează.

5. In zadar caută apoi d-l Philippide să mă puie în contradicţie cu *Gröber*, Grundriss d. rom. Philologie, *„unde ar fi vorba despre timpul, când apar în scris limbile romanice“*, pe care le-aş confunda cu acela, când ele s'au *constituit.*

Apoi citează d-sa părerea acestui învăţat din Wölfflin's Archiv, unde *„a stabilit timpul, cînd cele de pe urmă rămăşiţi ale domniei* (sic!) *romane au dispărut ca linie despărţitoare între dialectele latine şi limbile neolatine... în Italia pe la mijlocul* sec. VII“.

Ei bine, limba română formând în evoluţia ei o grupă cu italiana, nu am nimic de retractat, căci ce zic eu? Până la acel timp (679-885) („bis zu dieser Zeit“), adică înainte de sec. VII româna nu se consolidase!

6. In continuare d-l Ph. mai măreşte în comptul meu *terminus a quo* zicând: *„Mai întâiŭ este cu putinţă să-şi închipuiască cineva Romînii fără contact cu Slavii până în secolul X?“*

Luând ca punct de mânecare al constituirei limbei române în limitele ei generale sec. VII, apoi desigur contactul intim de încuscrire, nu cel geografic sau istoric, nu-l putem admite între Românii *creştini* şi Slavii *păgâni* înainte de sfârşitul sec. IX, căci ştiut e de istorici, şi poate şi de unii filologi, că amestecul între Romani şi popoarele barbare (germane) nu s'a început decât după creştinare; aşa sub Chlodvig în Franţa, Reccared în Spania şi Papa Grigorie I în Italia (sec. VI).

Abia după consolidarea temeinică a limbei române deci a început acel contact linguistic slav, covârşitor în partea sa lexicală, nemaiputând înrăuri limba în structura ei *internă.*

Toată molitfa, ce mi-o dedică apoi ilustrul filolog pe o pagină întreagă (825-826) despre fiziologia limbei, e deci cu totul inutilă.

Insuşi d-sa răsgândindu-se mai târziu zice (p. 827): *„se poate spune că până în sec. VII limba romînă n-a fost prea mult influenţată de limbile slave“.* Atunci?

7. D-l Ph. crede apoi a-mi fi dovedit şi o interpretare greşită la filozoful şi istoricul *M. Psellos*, întrucât *Mysii* nu ar fi fost Români cum credea subs., ci *Pecenegi* (p. 827).

Vom vedea îndată, că nici aci venerabilul profesor n'a nimerit-o.

De unde a luat d-sa ştirea, că *Mysii* la Psellos ar fi fost Pecenegii?

Nu se poate ceva mai nejustificat. Filologul Ph. nu vrea să ştie, că Byzantinii nu onorau în genere popoare barbare cu nume antice

---

[1]) *Gherghel*, Zur Frage der Urheimat der Romänen, Wien 1910, p. 9.

[2]) *Philippide*, pag. 825.

clasice. — Afirmaţiunea d-sale apodictică că *Mysii* năvălitori de dincoace de Dunăre ar fi fost *Pecenegi* o are probabil dintr'o istorie generală şi nu dintr'o fântână istorică; şi noi am fi doritori s'o aflăm dela d-sa, căci *Niketas Akominatos,* care trăeşte 100 de ani în urmă, când aceşti *Mysi* devin mai cunoscuţi, ne spune apriat, *că ei se numesc acuma* (vuvi) *„Vlachi"*.

Asta nu e deajuns de lămurit? Certe-se deci d-l Ph. cu acest cronicar, pe care l-a avut sub ochi în lucrarea mea (p. 47 n. 2), şi nu cu mine.

După cele destrămate până acuma la îndemâna textelor pe seama d-lui Ph. nu ne va surprinde, că d-sa mai oferă şi alte neexactităţi.

Astfel mă învinueşte, că vrând să atac pe Roesler, cad însumi în erori grave. *Dar d. Ph. citează însuşi greşit, căci Roesler nu pune două puncte, nici după c. 240, nici după 1206-1246, cum face lămurit d. Ph.* (p. 828); astfel că, întâmpinând adesea la Roesler neexactităţi ca: p. 21, n. 2; p. 27, n. 1 în Urheimat, sau Zur Gesch, Siebenbürgens p. 41 şi unele arătate de alţii — am putut uşor fi indus în eroare.

Vine apoi incriminarea cu *Magna Blach a.* Tot alăturea nimereşte Ph. şi cu acest citat. După ce d-l Ph. recunoaşte (p. 829): „(nu 1342, aici într'adevăr a greşit Roesler)", se citează pasagiul despre Blachia. Dar şi aci recunoaşte, că *Magna* Blachia, asupra căreia inzist, şi despre care vorbeşte Roesler în textul principal, *nu se găseşte la Kantacuzenos decât în indice,* iar despre Blachia se vorbeşte la tomul al II-lea nu la al 3-lea.

Atunci de ce atâta vorbărie?

Trecem acum la observaţiile filologice ale lui A. Ph., unde d-sa e mai la largul său.

El respinge etimologia mea a numelui Basarab din elementele comane bas + arab pe următoarele motive: *bas* nu e comanic, căci „scriitorul, care a scris cuvintele cumane şi persiene cu litere latine, întrebuinţează şi pentru *s* şi pentru š acelaş caracter *s*, de nevoie, pentru că adecă n'avea în alfabetul latin un caracter pentru *š*.

Tot astfel sânt între comana şi turca deosebiri dialectale: aşa lui *d* turc corespund în comana *t*, sau întors, d. p.: turc. tengiz: com. deñiz (marea); turc. „Deli-orman": peneg-coman „Tele-orman".

Mai invederat se vede deosebirea dialectală din comparaţia „Tatăl-nostrului" coman, cunoscut de la *Pray* şi reprodus de Roesler (p. 355-356) — cu traducerea turcească corespondentă.

Cât priveşte însă deosebirea între s şi ş, d-l *Philippide* ne va permite a invoca autoritatea orientalistului *Blau,* care s'a ocupat cu dialectul *coman.*

Acesta ne spune anume, că în graiul locuitorilor din *Mariupol,* originari din *Crâm,* transcris cu litere greceşti, *ş* e redat printr'o literă asemănătoare cu cirilica „ш"; tot astfel a transcris şi glosarul *„toxag"* şi *„yaxil"* prin *„x"*, deoarece n'a putut reda *ş* exact prin *s!* [1]). De unde rezultă că pentru *s* s'a păstrat în „Codex Comunicus" *s.*

Cuvântul controversat *bas* se găseşte cu aceiaşi pronunţare şi în *Kirghizica* şi în dialectul *caraimic* din Luzk [2]). Aceiaşi valoare de *s* are şi în cuvântul *sultan* (din arabica), în osmanica şi comana [3]). Tot

---

[1]) *Blau,* Über Volksthum und Sprache der Kumanen, in Zeitschrift der deutschen morgenl. Gesellschaft Leipzig 1875, XXIX, p. 569. E vorba de dicţionarul *comanic.*

[2]) *Dr. W. Radloff,* Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte, St.-Petersburg, 1911, IV, p. 1524; *Blau,* op. cit., p. 569: dialektisch *s* für *sch......*, wie im *Kirgisischen.*

[3]) *Radloff,* op. cit., p. 777.

astfel mai sunt: „*saka*“, stigleţ, în dial. „kazanic“ şi în cel „*kanan*“[1]) apoi: „*sakal*“, barbă, identic în şease dialecte turce felurite [2]), precum şi „*astlan*“, „*aslan*“ leu, în osmana, în dial. din Azerbeigean şi Crâm:— deci „bas“, şi nu „baş!“

Apoi zice d. Ph. „*în limba turcească atributul precedează totdeauna substantivul său: un bas arab în turceşte este imposibil*“.

Ne-am permite să întrebăm pe ilustrul filolog Ieşean: *başi-bozuk* e sau nu turcesc? Dacă e formaţiune turcă, am avea aci o abatere dela regula enunţată de D-sa; de nu, iacă atunci că se pot forma cuvinte şi de cei străini de limbă. Cum ar fi altfel posibil de explicat cuvântul francez, la origină german, „vasistas“, ferestruică, din germ. was ist das?, de nu s'ar fi amestecat în gramatică şi nechemaţi? Desigur nu e de vină filologul nici în creiarea cuvântului fr. „autobus“, o plăzmuire, ce pălmueşte gramatica şi logica. Dar ce efect umoristic ar stârni afirmarea, că familiarul „*tucana glava*“ nu poate fi de origină bulgară, întru cât în bulg. însemnează „aci în cap“, pe când în rom. însemnează pur şi simplu „cap prost“. Cele ce ar dovedi, că nu toate creaţiunile de cuvinte ale poporului caută şi aprobarea filologilor.

Dr. Ilie Gherghel.

---

1) *Ibidem*, p. 242 (cf. *Kuun*. Codex Cumanicus, Budápesta 1880, p. 130)
2) *Ibidem*, p. 546 (cf. *Kuun*, op. cit., p. 127).

Dela Intemeietorii Revistei

DOUĂ SCRISORI

ale lui

TEODOR G. ROSSETTI către A. NAUM

Vineri 27 Iulie 1912.

Scumpe și iubite poet,

Iți mulțumesc pentru frumoasele versuri ce mi-ai trimes; pornite din inimă, ele redeşteaptă în inimi reamintiri și simțiminte care au făcut fala generațiunii noastre, să sperăm că cu toată degradarea prezentului, aceste simțiri generoase vor fi semânțe fecunde menite a ne da în un viitor mai depărtat roadele intelectuale și morale, fără de care toată desvoltarea materială a prezentului nu are decât o valoare îndoelnică.

Retras pe malul stâng al Bistriței, privesc deocamdată cu nepăsarea melancolică a bătrânului înțelepțit prin o lungă viață, zbuciumările sterile ale prezentului și zic ca bătrânul și neputinciosul Solomon: vanitas vanitatum omnia vanitas.

Nevasta îți mulțumește dimpreună cu mine pentru amintirile duioase din frumoasele versuri și amândoi te rugăm să prezinți din parte-ne Doamnei Naum salutările noastre afectuoase. Iți mulțumesc pentru știrea îmbucurătoare ce-mi dai despre amicul Buiuc, de la care eram fără știri recente:

T. G. Rossetti.

22. I. 1913.

Scumpe D-le Naum,

Moartea lui Gheorghiaş Racoviţa m'a întristat şi pe mine adânc; noi trăisem la Paris un an şi jumătate ca doi fraţi locuind în aceleaşi camere, mâncând împreună zilnic la Restaurant du père Frédéric, rue d'Enfer, dacă nu mă înşel, împărţind toate în bine şi rău. — Dacă mai în urmă necisităţile vieţii ne-au dus pe căi diferite, totuş legătura încheiată în tinereţe a rămas neştirbită. Păcat că oamenii noştri politici nu au înţeles interesul cultural pe care l-am fi avut a păstra pe un tânăr aşà de distins, precum este fiul lui Gherghièş *), în ţară, înlesnindu-i prin crearea unui institut de studii al vietăţilor marine, continuarea cercetărilor sale ştiinţifice. Această ideie junimistă a rămas moartă ca atâtea altele, precum şi întregul junimism nu a fost decât un vis frumos de tinereţe. Tot e bine că am avut acest vis, care, furând pe ascuns înainte în viaţa tainică a gândirii, va mai puteà bate încă odată la poarta vieţii. Până atunci, nouă, care l-am visat cei dintăi, nu ne rămâne decât mângâierea că el ne-a insufleţit odată, şi că alţii în urma noastră vor fi, poate, chemaţi a-l realizà.

Mă întrebi ce se mai face prin senat şi cameră? Nimic. Lumea politică pe aici se împarte în războinici şi pacifici; eu sânt din aceşti din urmă, deci toate manifestaţiunile patriotice mă lasă rece, căci nu le cred menite ca să pună în mişcare acest aparat fără proporţie cu scopul urmărit. Celà ne choque personne, dar cred că, cum se va sfârşi cu bulgarii, celà gagnera.

Respectuoase complimente, Doamnei.

T. G. Rossetti.

[1]) Actualul profesor Emil G. Racoviţă, dela Cluj şi Preşedintele Academie Române.

V. ALECSANDRI către SCARLAT D. FĂLCOIANU

(Scrisoare adresată de Vasile Alecsandri lui Scarlat D. Fălcoianu, fost Ministru și Prim-Președinte al Inaltei Curți de Casațiune. — Originalul în franțuzește în Arhiva lui Al. Al. Fălcoianu, mapa 18).

Iași, 11 Octomvrie 1869.

Iubite Fălcoianu,

„Am regretat foarte mult că împrejurările te-au împiedicat de a veni la Mircești, unde ți se ridicase mai „multe arcuri de triumf ornate de coșulețe cu *piersici.*

„Să sperăm că aceste preparative vor servi pentru „primăvara viitoare, căci mă leagăn tot în această dulce „iluzie, că într'o bună zi te voi avea la mine în tovărășia „scumpului D-tale și spiritualului ștrengar Bălăceanu.

„Până atunci dă-mi voie a-ți recomanda pe D-l Tornborg, un tată de familie necăjit din cauza unui proces de „care atârnă viitoru copiilor săi.

„D-l Tornborg pretinde a aveà dreptate, îmi place să „cred, însă cum nu mă pricep, întru nimica, în complicațiunea proceselor, mă voi abține de a explicà pe acel al „recomandatului meu. Ii las lui această sarcină, rezervând „ca parte a mea numai plăcerea de a-ți strânge mâna cu „toată dragostea unei adevărate amiciții".

V. Alecsandri.

„Te rog a prezentà cele mai bune ale mele amiciții „plăcutei mele inamice, Doamna Fălcoianu.

* * *

(Scrisoare adresată de Vasile Alecsandri, Doamnei Maria Sc. Fălcoianu, născută Văcărescu, cu ocaziunea morții soțului său. — Originalul în franțuzește în Arhiva lui Al. Al. Fălcoianu, mapa 18).

Mirceşti, 2 Noemvrie 1876.

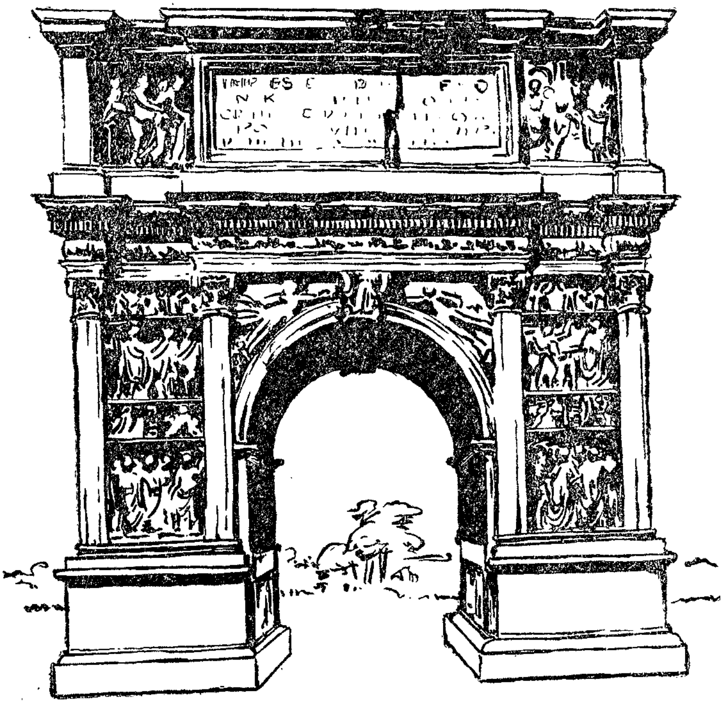
Scumpă prietină,

„Sunt cu inima pătrunsă de cea mai profundă întris-„tare, când vă scriu aceste rânduri, căci prin moartea lui „Scarlat pierdem: D-ta un soţ iubit, eu un prieten loial şi „sincer, iar ţara pe unul din cei mai nobili fii ai săi. Nu „viu, dar, a vă aduce cuvinte de consolaţie, nu găsesc pentru „o durere aşa de mare; viu să-mi unesc lăcrimele mele cu „ale D-tale, şi vă rog a mă considera, ca şi în trecut, amicul „D-tale cel mai devotat".

V. Alecsandri.

CRONICI

Cronica Artistică

Estetica Capitalei. *Arcul de triumf. Palatul Comunal.* — Nădejdea stabilizării leului și, ca consecință, perspectiva așa de ademenitoare a împrumutului au redeșteptat unele dorinți, de mult înăbușite prin penuria ultimilor ani.

Fără a prejudeca dacă dezamăgirea recoltei și a așa zisei amânări a împrumutului, venite în urmă, vor influența realizarea intențiunilor de înfrumusețare a Capitalei, vom cerceta totuși, din punct de vedere teoretic numai, propunerile scoase la iveală de perspectiva belșugului de toți așteptat. In speranța că actuala amânare silită să folosească, cel puțin, la o mai matură chibzuială a unor planuri, ce au mai făcut obiectul discuțiilor publice și de care, nici în trecut, revista noastră n'a rămas streină. (Cf. Conv. Lit. 1912, pg. 926-34).

*
* *

Arcul de triumf de la Şosea a fost oficial desígnat ca primul beneficiar — avant la lettre — al plănuitului mare împrumut de stabilizare. Cinste indiscutabil cuvenită monumentului menit să statornicească pe veci triumful victoriei, ce ne-a adus fericita întregire a neamului românesc.

Voi profita de acest prilej pentru a deschide discuţiunea, poate pentru unii încă inoportună, dacă, după exemplul altor naţiuni, nu mai puţin victorioase în ultimul răsboi, nu ne-am fi putut mulţumi şi noi cu mormântul eroului necunoscut şi cu operile de glorificare şi de imperioasă refacere a centrelor de vitejie cunoscute, renunţând fără înconjur la înfăptuirea arcului de triumf de la Şosea.

Desaprobând ideia arcului, ne vom permite deci a discuta reclădirea lui, contra căreia am prezintat obiecţiuni îndată ce am avut ocazia, nu uşoară, de a vedea planurile aşa de bine tăinuite, nu fără motive binecuvântate, ale architectului P. Antonescu.

Prin numeroase articole în presă, prin scrisori deschise, adresate celor mai înalţi factori răspunzători, am căutat să arăt, de la început [1]) enorma greşală ce se comitea aprobându-se planurile misterioase ale d-lui Antonescu, care era executorul şi controlorul propriilor sale elaborate.

Cu toată stăruinţa depusă, n'am izbutit decât să împing arcul cu 2 kilometri dincolo de Piaţa Victoriei, unde, tot prin surpriză, se şi începuseră lucrările fundaţiunei, depozitându-se materiale într'un mare pătrat mascat printr'un zaplaz înalt.

Am reuşit să împiedec această „crimă contra esteticei", conştient fiind însă că „prin mutarea arcului nu se atenuase monstruozitatea lui, cruţându-se cel puţin piaţa Victoriei, destul de neestetică şi fără acest adaos" (Dacia, 6 Iulie 1921).

Numirea mea în comisia încoronării, deşi în urma unor Inalte insistenţe, venind după ce hotărârile definitive fuseseră luate, iar activitatea în comisie fiindu-mi limitată prin chiar decizia numirei, am preferat să nu mă fac părtaş al unui program pe care-l desaprobam şi contra căruia începusem lupta prin presă.

Ce a urmat ştim cu toţii! In potriva prevederilor ce formulasem, cerând să se accelereze chiar serbările încoronării (propunând ziua de Sf. Maria Mare, aniversarea proclamării răsboiului şi onomastica Aceleia care a contribuit atâta la reuşita lui) stăruiam să se amâne înfăptuirea, pretinsă definitivă, a monumentelor menite să eternizeze serbarea. Cu prilejul ei propuneam să se puie numai piatra fundamentală a viitoarelor monumente, înlocuite pentru încoronare printr'un baldachin în aer liber la Alba-Iulia şi o poartă triumfală ocazională la Şosea.

---

[1]) A se vedea ziarele: *Steagul*, *Ora*, *Dacia*, *Le Progrès*, precum şi comentariile lor în presa din lunile Iunie şi Iulie 1921.

In locul provizoriului propus şi singur realizabil în timpul disponibil, ne-am ales cu pretinsa definitivă Catedrală în beton armat de la Alba-Iulia, care îndată a început să se ruineze. Iar în capitală ne-am pomenit cu acel „monstru inform ce seamănă mai mult cu un monument funerar decât triumfal, cu acel colos anodin şi anonim, nud şi mut", după cum îl prevedeam în scrisoarea adresată prin „Steagul" Preşedintelui consiliului de Miniştrii în 21 Iunie 1921, deci înainte de începerea lucrărilor pe terenul unde se află azi arcul.

De îndată ce entusiasmul inerent marilor zile de sărbătoare s'a risipit, cei mai mulţi au început să se convingă de greşala comisă, aderând la teza ce susţinusem.

Ca dovadă a revirimentului produs în opinia publică, voi reproduce câteva din glasurile ce s'au ridicat împotriva lucrărilor, a căror realizare căutasem să o împedec, şi în deosebi contra arcului de triumf, care acum ne interesează în special.

Veşnic consecvent cu sine, adică veşnic contrazicându-se, drumul la Canossa îl deschide însuşi Marele Apostol, care, în calitate de membru atotputernic în comisia încoronării, despreţuise propunerile „diletanţilor estetismului", cărora, după scurgere de doi ani numai, le dă cea mai complectă satisfacţie, confirmând în totul, deşi „post festum" prevederile lor!

Intr'un prim articol din Iunie 1925 cu titlul sonor de „Necuviinţă faţă de Coroană", sub iscălitura N. Iorga, aflăm că „de atâta vreme (?) s'a atras atenţia asupra derăpănării Arcului. Acum putem spune că tot aşa se petrece şi cu lăcaşul încoronării. ...Coperişul e spart. Tencuelile cad. Zidul de beton armat crapă... De ce oare această barbară negligenţă ?"

Neamul Românesc (anul XX, nr. 140).

Nepermiţând vreunui „diletant estet" să turbure seninătatea judecăţii de apoi a pocăitului sincer vrăjmaş al esteticei, vom lăsa cuvântul inimosului Pamfil Şeicaru, care, complectând titlul de mai sus, consideră menţionatele clădiri nunumai ca o necuviinţă faţă de coroană dar „şi faţă de naţie cel mai formidabil ultragiu; cea mai neasămuită batjocură, care pe bietul contribuabil îl costă mai bine de patru sute de milioane".

Cuvântul, 28 Iunie 1925.

Cu alt prilej, acelaş brav decorat cu Mihai Viteazul (e vorba de Pamfil Şeicaru) consideră arcul aşa zis de triumf drept „o insultă în beton armat svârlită biruinţei unui neam întreg".

Cuvântul, 13 Martie 1927.

Părerea sa despre arc, Cezar Petrescu o sintetizase încă de mult: „un falnic monument de prost gust"

România, 19 Oct. 1923.

Mai în urmă, subt titlul „Arcul lui Arvinte", acelaş scriitor îl asemănă cu „un meschin dulap de noapte cumpărat într'un bazar de vechituri din Stambul şi mărit de un architect care suferе de elefantiazis în optică. Arcul e un perpetuu rânjet sarcastic la intrarea Bucureştilor... o matahală ruinată precoce".

Cuvântul, II, 148.

Toată presa este de aceiaşi părere: „Arcul de triumf nu merită să fie reparat. El trebuie dărâmat şi refăcut. Aşa cer onoarea şi jertfele făcute de acest popor".

Politica, 25 Iunie 1927.

Arcul este „o monstruozitate, o complectă batjocură... mai mult decât un scandal, o impietate".

Dreptatea, 10 Martie 1927.

Insuşi „Viitorul", oficiosul ziar al guvernului, după trei ani dela zidirea arcului, îl consideră ca „o pacoste, o notă discordantă în estetica generală a Şoselei", cerând dărâmarea lui. Iar sub semnătura finului „Petronius", aflăm că arcul „jigneşte şi estetica şi demnitatea noastră naţională".

Viitorul, 21 August 1928.

De aceiaşi părere este şi criticul oficial al liberalilor, altfel atât de îngăduitorul şi prea puţin severul d. Tafrali. „Cutreerând Bucureştii" îndată după încoronare, deci când arcul era încă în toată fala lui, luat de curentul general, nu se poate opri de a ne mărturisi, prin subsolul „Viitorului", că: „Arcul din Bucureşti păcătueşte, în adevăr, din mai multe puncte de vedere. Mai întâiu, n'are proporţii. E prea înalt şi prea puţin lat. Iţi face impresia unei porţi colosale, din care îi (sic) lipsesc aripile. Apoi, statuele, oh! statuele: grosolane, hidoase, nearmonice, nu la locul lor. Arcul de triumf dela Şosea produce un efect dezastruos. E ca şi când ai îmbrăca pe cineva în frac şi în cilindru şi i-ai pune pantaloni creţi şi opinci. Arcul nu-i o podoabă demnă de Bucureşti şi nu va putea rămânea pentru viitorime".

După o aşa plastică comparaţie a oficialului arheolog din Iaşi, sânt scutit a mai repeta aci argumentele arhitectonice, pe baza cărora căutam să conving pe cei în drept să nu îngădue realizarea planurilor arhitectului P. Antonescu.

Nu numai fruntaşii publicisticei noastre, criticii oficiali de artă dar şi specialiştii din alte domenii sânt scandalizaţi de „ruşinea naţională dela Şosea". Profesorul G. Ionescu-Siseşti, directorul şcoalei de agricultură dela Ferestrău, nevoit să treacă zilnic pe lângă „jalnicul şi şubredul colos" ajunge, cu drept cuvânt, la concluzia că trebuie dărâmat, căci „streinii fac din arc simbolul desechilibrului dintre pretenţiile şi mijloacele noastre".

Argus, 13 August 1925.

Inchei şirul citaţiunilor, care dovedesc că nu există monument mai hulit decât „şandramaua“ dela Şosea, a cărei edificare am căutat să o împiedic, judecând după planuri rezultatul azi de toţi criticat.

Dărâmarea monstrului dela Şosea se impune cât mai neîntârziat, ca să nu avem şi alte victime de înregistrat. Umflat de furtună, hidosul schelet, învăluit în giulgiul sdrenţuit de urgia vremii şi a contimporanilor, se va prăbuşi pe neaşteptate dând, în fine, satisfacţia cuvenită opiniei publice, atata vreme ultragiată.

Fundamentul refăcut în piatră să se împrejmuiască cu un zaplaz, pe care, după modelul frescii dela Ateneu, se poate scrie: Loc rezervat...

Inainte de a hotărî ce anume să se pue în loc, acum că frigurile serbărilor încoronării au trecut, problema trebuie discutată în toată amploarea ei, după ce a rămas bine stabilit că planul arhitectului Petre Antonescu este definitiv exclus.

Acum s'ar cuveni să chibzuim dacă nu ne-ar şedea mai bine, faţă de aliaţi mai ales, să renunţăm la refacerea arcului, după ce ne-am satisfăcut, în parte cel puţin, vanitatea de a fi fost singurii dintre toţi părtaşii la răsboi care ne-am fălit cu un arc, deşi numai efemer, al unui triumf ce nu a fost numai al nostru ci, mai ales, al victoriei cuvenite cauzelor drepte.

Iar dacă, în ciuda raţiunii, ideea arcului ar triumfa totuşi, atunci să nu ne mai lăsăm orbiţi de pretinsele soluţiuni româneşti pentru o formă de artă esenţialmente romană. Să nu răpim strămoşilor romani, cu care atât ne fălim, meritul, rar în domeniul artei lor, de a fi născocitorii monumentelor triumfale, necunoscute de subtilii lor dascăli elini.

Şi după exemplul Francezilor, pe cari deasemeni ne place să-i onorăm ca maeştrii noştri, să nu ne îndepărtăm de tipicul clasic roman. Luând drept model direct arcurile de triumf ale lui Traian sau ale celorlalţi împăraţi, să ridicăm o poartă triumfală de marmoră, iar nu de cărămidă, în proporţiile şi în stilul prototipurilor clasice. Reliefuri reprezentând principalele episoade ale întregirii neamului şi inscripţiile corespunzătoare ar eterniza vitejia românească sădită pe tradiţionala trufie romană.

Victoria latinităţii la gurile Dunării ar fi simbolizată printr'un monument de adevărată artă, demn de noi şi de trecutul nostru.

Oricât de ademenitoare, această soluţie ar fi aplicabilă numai în cazul când oficialitatea hotărîtoare n'ar renunţa la ideia triumfală a arcului, iar opinia publică nu ar protesta. Cu riscul de a rămânea singur, ca în 1921, voi emite o altă propunere, care va înlătura, cred, orice scrupul contra renunţării la reclădirea arcului, care din nefericire gâdelă încă grandomania atâtora.

In locul sfinţit prin intrarea triumfală în Capitala României Mari să se ridice monumentul Regelui Ferdinand, simbolul întregirii neamului românesc.

Propunerea n'are nevoie de a mai fi susţinută.

Voi aminti numai că piaţa din faţa Palatului regal fiind rezervată monumentului Independenţii şi al Infăptuitorului ei, iar piaţa Victoriei neoferind cadrul prielnic unui monument, nu rămâne decât locul de la Şosea să eternizeze recunoştinţa poporului faţă de cel mai mare al său rege.

Deoarece, spre a noastră ruşine, monumentul Independenţii şi al Regelui Carol nu s'a înfăptuit, deşi fondurile au fost chiar de două ori votate de Parlament, propun ca, fără a mai aştepta sprijinul oficial, poporul însuşi să îndeplinească această sfântă datorie.

Ce zic conducătorii opiniei publice?

Dintre cavalerii ordinului Mihai Viteazul, cine ia iniţiativa subscrierii pentru monumentul Regelui Ferdinand şi al întregirii neamului?

*
* *

Primăria Capitalei, imitând pilda statului şi în speranţa mai veche a realizării unui împrumut, care să-i procure, în fine, mijloacele pentru a-şi clădi Palatul Comunal, de atâtea decenii aşteptat, a reluat şi ea examinarea planurilor, sporind numărul legal al Consilierilor cu „specialişti în afară de Consiliu". In loc însă ca această Comisie să examineze rezultatele ultimelor planuri prezintate, s'a împiedecat de pretenţiile perimate ale aceluiaşi architect, d. P. Antonescu, care pretinde să i se recunoască dreptul exclusiv al clădirii Primării, după nişte schiţe învechite ale sale.

Cu toată expunerea imparţială şi documentată a doctorului Costinescu, susţinută de autoritatea jurisconsulţilor Anibal Teodorescu, fost primar, şi M. Berceanu, exponentul cultural al actualului consiliu, dovedind neîntemeierea pretenţiilor d-lui Antonescu, acesta nu a înţeles că trebuie să capituleze. O relatare istorică a chestiunei va întări însă nedreptatea cauzei sale.

Incă din 1912 d-l Antonescu, profitând de unele circumstanţe politice ce-i erau favorabile, a reuşit să înlăture angajamentul existent între Comună şi maestrul Mincu şi să-şi însuşească, fără concurs, bine înţeles, concesiunea Palatului Comunal. Deşi, precum singur mărturisise printr'un interview, „lucrările planului erau abia la schiţele prime", totuşi reuşi să dărâme în pripă vechea clădire a primării şi să procedeze la executarea unui plan inexistent.

Bazându-mă pe însăşi mărturisirea architectului, am adresat Primarului Capitalei o scrisoare deschisă, protestând contra ilegalităţii procedeelor întrebuinţate şi punând în evidenţă lipsa valoarei artistice a „schiţelor prime", ce singure se prezintaseră şi după care nu se putea începe lucrarea.

La alarma dată prin „Epoca" lui Nicolae Filipescu, la 16 Iulie 1912, s'a asociat întreaga presă, iar indignarea opiniei

publice a fost atât de puternică, încât orice lucrare a fost oprită, architectul respins mulţumindu-se a încasa frumoasa sumă de 150.000 lei — antebelici — pentru a sa schiţă, dovedită inestetică şi neutilizabilă.

Ce motive noui ar putea deci îngădui să reluăm, azi, în discuţie pretenţiile d-lui Antonescu, definitiv lichidate acum 16 ani? Mai ales că situaţia generală fiind, după răsboiu, cu totul schimbată, „schiţa" din 1912, chiar de nu ar fi fost respinsă, nu se mai potriveşte pentru Capitala României de azi.

Iar personalitatea artistică a architectului antebelic nu ni s'ar putea impune decât dacă, de atunci încoace, s'ar fi relevat prin lucrări într'adevăr impunătoare. In locul acestora însă, n'am putea aminti decât oribilele clădiri ale Cazinoului şi hotelului din Sinaia, ale căror defecte au fost pe larg semnalate în această revistă. (Nr. din August 1912). Iar isprava sa cu Arcul de triumf am văzut-o în capitolul precedent.

Şi mai semnificativ este insuccesul înregistrat de acelaş architect faţă de critica autorizată a streinătăţii, ce nu poate fi suspectată de parţialitate, ce aşa de uşor, deşi fără temeiu, însinuează contra compatrioţilor săi cel învinuit de nepricepere în architectură şi de lipsă de colegialitate în procedeele de a-şi însuşi lucrările.

Planurile prezintate de d-l Antonescu pentru Şcoala românească dela Roma au fost respinse, nefiind îngăduite decât după modificări radicale şi insistente intervenţii diplomatice, pentru a nu se pierde terenul dăruit.

Pentru expoziţia dela Philadelphia, la care era să participăm în 1926, acelaş architect, prin aceleaşi metode lăturalnice, adică fără concurs, a acaparat lucrarea şi a încasat o jumătate milion de lei pentru un pretins plan, ce s'a dovedit atât de insuficient, încât s'a mai cheltuit încă odată atât în America pentru complectarea schiţelor în vederea posibilităţii unei executări, ce nu s'a realizat.

Iată o parte numai din isprăvile ultime ale celui care, cu atâta tenacitate, stărue nu pentru înfăptuirea concepţiei sale artistice, pe care n'a concretizat-o dealtfel în vreun plan, ci pentru despăgubirea bănească a pretinsului său contract, azi caduc.

Generozitatea Primarului, dispus a mai sacrifica o sumă de bani pentru a scăpa de lamentările arhitectului şi a evita un eventual proces, nu o împărtăşim, deoarece credem că a fost destul plătită schiţa din 1912.

Azi d-l. P. Antonescu, în calitate de consilier comunal, nu mai poate ridica pretenţii contra autorităţii pe care e ţinut să o apere şi nici concurent şi judecător în acelaş timp nu poate fi. In urma acestor consideraţiuni, cred că e definitiv lămurită situaţia celui care, de atâta vreme ameţeşte opinia publică cu nesăbuitele sale pretenţii. E vremea să scăpăm de pacostea pre-

tinsei arhitecturi româneşti a d-lui Antonescu, care, monopolizând ciubucăria monăstirilor, a trivializat-o aplicând-o la clădiri de ministere, de prefecturi şi de institute bancare.

Interesant ar fi ca şi Societatea arhitecţilor diplomaţi — par'că ar putea fi şi alţii! — să se pronunţe, arătând motivele pentru care acum susţine „planurile“ d-lui Antonescu, pe care însuşi d. Smărândescu, delegatul de azi al Societăţii la Consiliu, le desaproba alături de mine şi de atâţia alţii, în 1912.

Situaţia fiind astfel clarificată, credem că mijloacele, ce se impun pentru realizarea palatului Comunal, ar fi următoarele:

1. Să se înlăture idea unui nou concurs, deoarece dela ultimul, în 1926, neivindu-se alte elemente, care să se fi impus în domeniul arhitecturei, concurenţii ar fi, fatal, aceiaşi. Un nou concurs ar cere timp şi ar încărca bugetul Primăriei cu nouile premii ce ar trebui decernate.

2. Din planurile premiate în 1926, trecute în proprietatea Primăriei, să se aleagă, de o comisie restrânsă de specialişti, acelea care convin mai bine şi, cu ajutorul lor, unul sau mai mulţi arhitecţi să alcătuiască planul definitiv, adaptându-l programului de distribuţie ce s'a şi hotărît, în ultima şedinţă, să se fixeze de diferitele servicii.

Numai astfel se va rezolva chestiunea Palatului Comunal, ce de atâtea decenii dăinueşte.

Nu vom avea opera unui singur artist; ne vom mulţumi însă cu rezolvarea cea mai practică a problemei, la a cărei soluţie vor fi contribuit atâtea bune intenţiuni.

Artiştii geniali nu se inventă; iar în regretabila lor lipsă nu se poate amâna realizarea unor clădiri imperios reclamate.

Palatul Comunal astfel înfăptuit va purta, în locul semnăturii unui geniu, ştampila mentalităţii colective a epocei noastre şi a arhitecturii româneşti a zilelor de azi.

Răspunderea tuturor fiind astfel angajată faţă de viitorime, sântem datori să nu ne desinteresăm de cele ce se plănuiesc în privinţa lucrărilor aci semnalate.

Să fim deci cu toţii atenţi.

Al. Tzigara-Samurcaş

P. S. Articolul de faţă era cules, când ziarele ne-au anunţat că Ministerul Artelor, în urma autorizării Consiliului de Miniştri, a numit o comisiune, de nu mai puţin de 4 specialişti, care să se pronunţe asupra reparaţiunilor ce s'au dovedit necesare la clădirile încoronării dela Alba-Iulia.

O nouă confirmare, de astă dată *oficială*, a dreptăţii ce aveam protestând din răsputeri, în 1921, să nu se clădească în grabă monumentele destinate să eternizeze marele eveniment al încoronării primului rege al României întregite.

Cele confirmate azi oficial au fost prevăzute. Protestul meu, sub titlul: *Sacrilegiul comis cu prilejul încoronării*, din *Steagul*, dela 24 Iunie 1921, se termina cu următoarele prevederi, azi îndeplinite: "... *se vor săvârşi ororile începute la Alba-Iulia, se va înălţa în Capitală aşa zisul arc de triumf, fără ca nimeni să împiedece asemenea nelegiuiri. Iar în faţa realităţii, ruşinaţi ne vom boci în urmă ca nişte neputincioşi, regretând ulterior indulgenţa culpabilă de care ne vom fi făcut vinovaţi azi.*

Atunci însă va fi prea târziu! Nici dispreţul contimporanilor nici mila înjositoare a urmaşilor nu vor şterge păcatele noastre. Iar în decursul veacurilor, generaţia încoronării primului rege al României întregite va rămânea vinovată, că nu a ştiut să se arate la înălţimea evenimentelor ce avea de comemorat.

Proaspeţii cetăţeni ai României-Mari se vor fi arătat prea mici faţă de măreţia vremii lor!

Pocăinţa şi ruşinea de apoi nu ne va izbăvi de păcatele de acum" încheiam protestul meu din 1921. După 7 ani numai, chiar oficialitatea îmi dă dreptate.

După ştirea primei Comisii oficiale pentru Alba-Iulia, ziarele de azi, 4 Sept., publică alcătuirea altei Comisiuni, în care mă văd trecut şi eu, pentru a *„se examina modalitatea de refacere şi terminarea arcului de triumf"*. Incă o confirmare oficială a prevederilor mele din 1921.

Extrasul articolului de faţă fiind împărţit reprezentanţilor autorităţilor şi presei, încă din 1 Sept., când nu se ştia de alcătuirea Comisiunii, ţin să precizez mai deaproape propunerea făcută în această privinţă.

Monumentul, ce ar înlocui „şandramaua" dela Şosea, ar trebui să reprezinte pe regele Ferdinand în momentul intrării sale triumfale în Capitala României întregite, adică înconjurat de întreaga suită ce a avut-o în acea zi unică.

In frunte: Regele, călare, între M. S. Regina şi Generalul Berthelot, simbolul participării aliaţilor la victoria noastră. Cele două flancuri le-ar alcătui suita de prinţi şi generali călări, cari formau acel impunător şi mândru alaiu.

Platforma suportând această măreaţă cavalcadă s'ar ridica pe fundaţia de piatră ce s'a făcut, dacă se va dovedi că este destul de rezistent construită. Deschiderea, redusă însă, a arcului s'ar putea păstra ca trecere pentru pietoni, vehiculele trebuind să înconjoare monumentul.

Susţinut de stâlpi şi pilaştri în stil românesc, arcul de trecere ar trebui să fie cât de scund pentru ca, întocmai ca la intrările joase din altare, trecătorul să aibă simţământul că se cuvine să se aplece, păşind pe aci.

Reliefuri pe suprafeţele soclului ar completa tălmăcirea scenei, care n'ar avea nevoie de nesfârşitele inscripţii ce se văd azi pe arc. Monumentul ar vorbi singur, vestind, prin măestria artei

sale, pe înţelesul tuturor, măreţia momentului eternizat în bronzul sfidător al vremurilor.

O amenajare inteligentă a pieţii, prin balustrade şi bănci de piatră cu faruri luminând centrul în mijlocul perdelei de verdeaţă naturală, la încrucişarea şoselelor, ar da momentului cadrul cuvenit.

Aceasta este singura soluţie ce se impune pentru memoria Celui sărbătorit şi pentru demnitatea noastră naţională.

Cronica Socială.

Cele două proletariate. — Marele stat major internaţional al Revoluţiei mondiale, adunat fiind la Moscova în formă de congres al „Com-internului" („Internaţionala Comunistă"), transformă acest congres într'o mare paradă — revistă de propagandă, şi anunţă spre cunoştinţa generală ceiace crede posibil şi util pentru comunism — de a fi divulgat. Interesul acestui stat major e, bineînţeles, — să-şi ascundă intenţiile faţă de duşmani; însă, pe de altă parte, pentru el e de mare importanţă — să-şi publice unele aspiraţiuni şi năzuinţe — în scop de a „prinde" minţile şi de a conduce voinţele.

Intre aceste două exigenţe opuse şovăie congresul Internaţionalei Comuniste dela Moscova; şi tocmai graţie acestei opuneri-opoziţiuni datorim faptul că oricum — aflăm câte ceva din blocul planurilor „com-internului". In parte, intenţiunile internaţionale revoluţionare, proclamate de Buharin, caşi munca „subminării internaţionale" a bazelor societăţii moderne capitaliste, ar trebui bineînţeles să fie ascunse de ochii adversarilor, dacă n'ar fi nevoie să fie ispitiţi şi seduşi — tot cu acele „intenţiuni" şi cu acea „muncă" — prietinii comunismului...

Dar în afară de aceste probleme acute şi de nevoie imediată, mai apar în desbaterile congresului unele chestiuni care aruncă lumina asupra esenţialelor trăsături ale mişcării comuniste, deşi nu privesc ziua ei de astăzi. Astfel, reprezentantul comunismului francez, cunoscutul Torrès, cere să fie sporită „munca noastră din Franţa, în mediul lucrătorilor străini, lucrătorilor necalificaţi, tineretului, lucrătoarelor etc."... Şi pentru a înlătura orice îndoială sau confuzie, el mai subliniază că „succesele social-democraţiei menşevice trebuesc puse în contul lucrătorilor calificaţi şi al slujbaşilor". De aci scoate Torrès, în relief, o radicală adversitate între partidele — comunist şi social-democrat.

Deci — muncitorii necalificaţi sunt aruncaţi contra celor calificaţi. Ideia şi constatarea lui Torrès nu sunt, bineînţeles, nicidecum ceva nou. Comuniştii afirmă deobicei că social-democraţia europeană „deserveşte numai vârfurile" clasei muncitoare; iar social-democraţii constată demult că proletarii care urmează comunismul-bolşevist sunt *lumpen-proletari*, declasaţi sau nepătrunşi încă de conştienţa de clasă.

Torrès n'a făcut altceva decât să mai exprime din nou o situaţie de fapt cunoscută de demult. Dar nu noutatea ci adevărul, se prezintă aci esenţial. Şi doar în această opunere a muncitorilor calificaţi — celor necalificaţi, în faptul luptei între dânşii şi al contrazicerii între interesele lor vitale, — aci se cuprinde cel mai însemnat dintre adevărurile moderne politico-sociale.

Inainte de toate, acest adevăr, deşi derivat din adâncul marxismului, aruncă în aer ideologia marxistă. Adică nu există un singur proletariat ci două proletariate? Nu e loc pentru o singură, una şi aceiaşi, clasă, ci sunt, în tot cazul, două clase?...

Dar şi formulat astfel, fiecare din ele, luat ca un ce politic, nu e o clasă, şi iată de ce:

1) împreună cu „vârful muncitoresc" stau şi slujbaşii şi profesiunile libere, adică grupările cu caracter burghez şi meseriaş-mahalagist,... 2) iar împreună cu muncitorii necalificaţi merg toţi declasaţii orideunde ar fi, tot din mediul semiintelectual-semimahalagist, din gloatele vulgului urban plus nemulţumiţii şi înrăiţii de toate nuanţele...

Şi aci şi acolo — vedem câte o adunătură, un amestec: dar elementele care le adună şi le cimentează, sunt profund diferite:

In torentul întâi, iau parte oamenii traiului semi-burghez, asiguraţi mai mult sau mai puţin cu lucru — mulţumită faptului că sunt calificaţi, că sunt capabili de a munci; aceştia toţi sunt chiar impregnaţi de oarecare psihologie de rentieri (regulat salariaţi) — graţie mai ales variatelor organizaţiuni de asigurare capitalistă sau cooperativă, mutuală etc. Şi mai este ceva: ei au un loc bine definit în economia fiecărei ţări, deci le e scumpă şi economia şi ţara.

In torentul al doilea se varsă nemulţumiţii şi — din cauza necalificacităţii lor — privaţii de speranţe precise; aceştia nu acceptă nimic, fiindcă nu încap nicăeri şi nu ţin la nimic.

Cei dintâi — după îmbrăcăminte, cinema, teatru, gusturi, trai — sunt mahalagii sau burghezi sau intelectuali, care lucrează mai mult prin uzine: ei au ce pierde. Ceilalţi cred, în schimb, că n'au ce pierde — doar numai „lanţurile" lor: în acest sens ei, ntr'adevăr, stau mai aproape de concepţia clasică a „proletariatului" din „Manifestul Comunist" al lui Marx-Engels...

Noi ştim astăzi definitiv că ei se înşeală, că ei repetă numai greşeala iniţială a lui Marx cuprinsă în împărţirea politico-socială a omenirii pe clase economice purtătoare de ură mutuală. „Lanţurile" sunt pentru dânşii singurul lucru pe care ei nu-l pot nicidecum pierde: scuturându-şi-le în mod „necalificat", ei şi-le transformă în fiare. Moscova a dovedit-o. Moscovia a generalizat-o, fiindcă acolo fostul „proletariat" a devenit biurocrăţie, şi nu mai munceşte, ci consumă şi guvernează actualul proletariat care munceşte pentru satrapiile sovietelor, în condiţiunile mai înspăimântătoare decât cele dela munca silnică pe viaţă.

Cele câteva zeci de fabrici sau uzine din Rusia, unde se muncește „exemplar", în curățenie și „voie bună" — sunt creațiuni pur „potemchiniste", cu care regimul dela Cremlin aruncă praf în ochii restului lumii, ahtiate după comunismul viitoarei fericiri a omenirii.

Dar această ordine de idei nu e acceptabilă pentru „proletarii cei veritabili". De aceia și sunt ei „necalificați" — ca să nu înțeleagă nimic din cea mai mare înșelăciune și decepție în care aruncase marxismul — toată omenirea. In orice caz, „necalificaților" acestora nu li e scumpă societatea: deci ei ar vrea s'o stârpească. Ei „nu încap" în rama economiei naționale; și deaceia apar ca cei mai înfocați dușmani ai acelora care au „încăput".

Muncitorul calificat se luptă cu capitalistul, cu scopul de a-și însuși o cât mai mare parte din venitul întreprinderii. Dar împotriva distrugătorilor din afară, ei amândoi trebuie să se apere împreună, apărând de fapt însuși izvorul venitului. Deci, într'adevăr, cele două proletariate sunt fatal și etern dușmane unul altuia; ceiace înseamnă că dușmane trebuie să fie și partidele care le reprezintă în politica socială.

In realitate, nu toți social-democrații din Europa recunosc că ei sunt direcți părtași ai societății capitaliste. Și încă mai puțin recunosc ei, că muncitorul cel calificat nu e negreșit chemat să fie component al socialismului — după cum el nici măcar nu simpatizează socialismul, în America.

Pe de altă parte, rar care comunist recunoaște că își pune misa pe a-cultură, pe a-muncă, pe neacomodare, pe disperare, pe nereușita — a declasaților, degradaților și degeneraților sau răilor și criminalilor — huligani de azi...

In realitate totuși lucrurile stau tocmai astfel. Iar de aci (cu toată originea comună de idei și cu toate problemele identice și comune puse verbal) mereu izbucnește dușmănia între social-democrația europeană și comuniștii. In tot cazul de aci purcede lupta inevitabilă și crudă în viitorul cel mai apropiat, între cele două proletariate: cel calificat și cel necalificat; între omul muncitor, încăput în economia și cultura, și acela care nu poate sau nu vrea să încapă în ele...

Apropo, de muncitorul american care respinge nu numai comunismul ci și socialismul:

140.000 de muncitori dela uzinele lui Ford din Detroit, formând un uriaș oraș de „cottages" — vile proprii, au fost concediați de acest capitalist în Aprilie 1927. Acestor 140.000 de muncitori li s'a spus de însuși Ford, că uzinele vor rămânea închise un timp nedeterminat — până când patronul, împreună cu technicienii lui, va elabora un nou tip de automobil eftin și perfect, „păduchele drumurilor americane" (vechiul tip al mașinei „Ford") ne mai satisfăcând piața de desfacere automobilistă, concurată de atâtea mărci nouă.

Niciun murmur nu s'a auzit în răspuns la această declaraţie. Uzinele s'au închis. Muncitorii s'au retras acasă. Aci, fiecare are câteva odăi bine clădite şi mobilate. Face baie zilnică caşi orice lord englez. Respiră aer curat. Are o maşină proprie. Petrece sărbătorile la ţară.

Averea şi capitalurile bancare şi cooperative ale muncitorilor lui Ford trec peste *trei miliarde dolari.* Impreună cu familiile lor, aceşti muncitori formează o populaţie de peste 500.000 de suflete..

8 luni de zile au durat lucrările lui Ford dela laboratoarele uzinelor sale; şi muncitorimea „fordistă" trăia pe economiile ei, plină de încredere în geniul patronului. Apoi, în Decembrie 1927, el a chemat primii 8000 de muncitori pentru a fabrica primele automobile de tip nou. De atunci, lună după lună, au fost treptat reprimiţi toţi cei 140.000 de muncitori şi fabricarea nouilor automobile „Ford" urmează astăzi cu toată viteza înainte.

Dar Ford nu numai a calculat un nou tip de maşină: el a şi întrodus în uzinele lui *munca de numai cinci zile pe săptămână!*

Fie binecuvântată munca creatoare, raţională şi măreaţă de acest fel, a unui „exploatator-capitalist, faţă de care tot Marx, tot socialismul, tot comunismul cu bojocii lui, cu cele două proletariate înrăite şi duşmane — par aburi şi fum ale urii hărăsite omenirii de Satan al epocii troglodiţilor şi a canibalismului, reînviate prin ridicarea „ştiinţifică" în slava cerului a otrepelor umane, a sălbaticilor culturii moderne: proletarilor „necalificaţi", acestor produse declasate, stricate, degenerate şi criminale, abia reţinute de botniţa statului actual poliţist — atât încă de imperfect şi nepăsător unde se cere energia, şi atât de abuziv acolo unde se cere tactica constructivă, prudentă, umanitară şi altruistă...

După cum, prin lupta lui, proletariatul „necalificat" comunist vrea să-şi scuture „lanţurile" pentru a le înlocui cu fiarele reale ale regimului oligarhic al satrapiilor comuniste bolşevice, — tot astfel şi statul poliţist, întrebuinţând astăzi tembelismul crud şi venalitatea agenţilor lui pentru a guverna masele, — de fapt pregăteşte revărsarea lor insutită în viitor, la fel cu Rusia.

Vorbim nu de toate statele, nu de America, ci de mai multe state înapoiate din bătrâna Europă.

A.

Cronica ştiinţifică.

Cancerul. — Trebuie să recunoaştem că particularităţile vieţii comuniste sovetice pot contribui în anumite cazuri la cercetări ştiinţifice. Ele dau impulsuri gândirii, îndreptând-o spre anumite căi pe care se obţin constatări foarte rezultative. Un astfel de exemplu avem acuma în medicină, în legătură cu cercetarea... cancerului şi a sarcomului.

Aceste boli stranii, — spune profesorul german Zondeck, — apar până astăzi „labirinte misterioase de enigme şi de probleme". Care cauze provoacă cancerul — această boală necruţătoare şi enigmatică? De ce într'un anumit loc se începe deodată creşterea şi „înmulţirea turbată" a celulelor ţesăturii epiteliale? De ce această umflătură produce nişte (care?) otrăvuri active, pe care organismul nu poate combate şi învinge? De ce se începe „cahexia" istovitoare şi de ce se dezorganizează funcţiunile esenţiale ale corpului, care îi aduc, în 3-4 ani — moartea sigură?

Astfel sunt enigmele la care nu s'a putut încă da un răspuns satisfăcător, deşi gândirea medicală e ajutată aci de sute de cercetători, de milioane donate de filantropi, cu care s'au şi ridicat mai multe institute pentru studiarea cancerului...

Profesorul A. Suhov salută în presa sovietică o nouă teorie a d-rului N. Vladîchin care a abordat examinarea cancerului dintr'o lature cu totul nouă. Ideile acestui Dr. se reduc la o concepţie asupra „Nevrozei a-polibiotice care e cauza ivirii formaţiunilor canceroase", — dacă am ierta savanţilor terminologia lor barbară atât de puţin accesibilă pentru noi, profanii.

Iată cum stă chestia în interpretarea lui Suhov-Vladîchin.

— Fiecare organism e un stat compus dintr'o imensă mulţime de celule — unităţi vii individuale, separate. Toată aceasta masă de celule e unită într'un acord pe temeiul distribuţiei muncii şi al servirii mutuale, formând o complicată colectivitate, adică organismul. Celulele acelea vii sunt capabile să treacă dela o viaţă primitivă şi independentă — la o conlocuire completă şi concordantă, la „polibioza".

— Legătura care le uneşte într'o astfel de construcţie grandioasă, e sistemul nervos. Această legătură nervoasă „polibiozantă" între toate celulele ale organismului — ne explică cum activitatea, viaţa fiecărei celule individuale, se supune, într'un mod combinat şi sănătos, binelui comun al colectivităţii, adică organismului întreg.

— Organismul e sănătos când au loc aceste raporturi normale între celule şi sistemul nervos care le uneşte. Abia însă această legătură sănătoasă se întrerupe sau e împiedicată într'un oarecare punct al organismului, — şi s'a şi creiat un teren pur local pentru formarea unui focar, pentru o umflătură „rea şi frauduloasă". Se iveşte aci o „nevroză locală a-polibiotică" care duce la desfacerea integrităţii colectivului organic atins. Atunci, înnăuntrul „federaţiunii celulelor", într'un anumit sector, intră în vigoare legea biologică a desvoltării primitive şi a creşterii unei celuli (sau a unui grup separat, de celule) pentru a deveni o umflătură. Apoi aceasta din urmă poate începe o răutăcioasă şi distrugătoare luptă cu organismul propriu; şi intensitatea acestei lupte depinde de forţa, de virulenţa şi de penetraţiunea nevrozei.

Astfel explică d-rul Vladîchin esenţa şi cauzele cancerului şi ale sarcomului. Şi această ipoteză a savantului din Petersburg-Leningrad se confirmă de numeroasele observaţiuni făcute de medici asupra rolului ce au sguduirile nervoase, nevrozele şi în genere — stările bolnăvicioase ale sistemului psiho-nervos, care duc la istovire organismul.

Dar şi celebrul chimist-biolog german, profesorul Abderhalden a arătat demult că şi celulele nervoase produc nişte „hormoane“ care au, conform concepţiilor moderne, o influenţă atât de mare asupra vieţii organismului. Desorganizarea acestei „acţiuni hormonice“ atrage după sine otrăvirea şi extenuarea organismului când îi se desvoltă umflătura canceroasă...

*
* *

Astfel este teoria unui savant sovetic.

Marxiştii s'au lăudat demult — şi nu fără temei — că ei au arătat cei dintâi, că viaţa lui Darwin în mijlocul societăţii burgheze caşi cunoştinţele lui în ale teoriei lui Maltus, au influenţat serios construcţia celebrei concepţii darviniste asupra luptei pentru existenţă ca factor al transformării speciilor.

Acuma ar fi greu pentru marxişii să nege faptul că şi teoria d-rului Vladîchin s'a născut în urma vieţii acestui savant în mijloeul societăţii comunisto-sovetice. Deocamdată, şi Suhov, şi Vladîchin, şi publicaţiile sovetice în care apăruseră concluziile amânduror savanţi, au a face numai cu organisme biologice şi nu politice. Cuvântul: „a-polibiotică nevroză“ — n'are nimic comun cu politică. „Poli“ e un cuvânt grec şi înseamnă „mult“. „Biotic“ înseamnă vital. „Polibiotic“ indică o viaţă comună, armonioasă a multor celule vii. In fine „a“ — înseamnă în greceşte o negare, un „nu“ sau „ne“...

Organismul e guvernat de sistemul nervos. E un adevăr pe care nu-l vor nega nici comuniştii. Dar când o parte din sistemul nervos se îmbolnăveşte de „abiotică nevroză“, atunci viaţa sănătoasă şi în comun a miliardelor de celule felurite, se desorganizează. Nişte celule (sau grupuri de celule, separate), oricum s'ar numi ele, încep să crească „nebuneşte“, întronându-şi dictatura, suprimând toate celelalte grupuri de celule, şi urmărind numai mărirea proprie. Ca rezultat vine *cancerul*, vine o înspăimântătoare boală, pricinuită de o creştere egoistă a unui grup separat de celule epiteliale, nelegat de binele organismului întreg.

Nu e de vină nici d-rul Vladîchin şi nici profesorul Suhov, că în mintea unui observator al vieţii ruseşti guvernate de puterea comunistă, se germinează fără voie — apropierea cauzelor care provoacă cancerul de ceeace a produs în Rusia „lupta de clasă“ — această nevroză, scăpată din lanţul ei de câine turbat, lovind o parte din sistemul rus nervo-cerebral. S'a produs o cre-

ştere excesivă, egoistă, a unui grup social — a „proletariatului“ — pe socoteala restului întreg al organismului, — creştere urmată de slăbirea, extenuarea şi descompunerea acestuia din urmă lipsit de influenţa bine-făcătoare a „hormonelor nervoase“...

Organismul Rusiei e atins de cancer. E greu să scapi de această ideie, când urmăreşti teoria bolii de cancer, născută de d-rul Vladîchin. Trebuie să credem că până şi la „G. P. U.“, fost „Ceka“ (Siguranţa-Inchiziţia dela Moscova), nu se vor putea găsi artişti care să însceneze un nou proces „contra-revoluţionar“ şi ar băga pe insula Solovet sau acolo unde sunt Troţchi, Racovschi etc., — pe aceşti savanţi care, studiind extenuarea canceroasă a organismului şi căutându-i pricinile, au descris involuntar structura comunistă sovetică, caşi boala grea, incurabilă poate, cauzată de ea — Rusiei...

A. N.

Cronica Externă.

Aspecte Americane. — I. *Alegeri cu „ananase“*. — La 20 Mai a. c. partidul republican din Chicago îşi alegea candidaţii desemnaţi să concureze pe candidaţii altor partide la viitoarele alegeri parlamentare şi la o lungă serie de alte alegeri: de guvernator al statului Illinois, de procuror, etc. peste două sute de posturi. In acea zi Chicago — al doilea oraş al Statelor-Unite — reprezinta o tabără militară: automobilele blindate cu tunuri rotative pe străzi, poliţiştii cu granate de gaze, mitralierele postate la localurile de votare... 5000 poliţişti şi 20000 voluntari n'au putut totuşi să asigure ordinea în oraş, nici n'au impiedecat câteva ciocniri cu focuri de arme. Au rezultat de aci buletine false în mai multe centre de votare, vre-o zece răniţi şi un asasinat, ceeace conform moravurilor din Chicago nu reprezintă vre-o dezordine, cu atât mai mult cu cât persoana ucisă a fost un avocat — negru. Aceste alegeri care n'au avut de obiect nici Camera („Congresul“ Statelor-Unite) şi nici Senatul, sau măcar muncipiul au provocat totuşi în lumea anglo-saxonă un interes incomparabil mai mare decât au stârnit alegerile parlamentare din Franţa, atât de esenţiale pentru destinele Europei. Atunci, poate că aci se decidea ceva excepţional de important? Nu, alegerile (de partid!) din Chicago, bazate pe mobilizarea tuturor forţelor armate locale, au avut însemnătate numai pe atâta pe cât bunii „chicagoeni“ au trântit pe primarul lor, pe „Marele Bill“ sau Mister William Thompson. Atunci, de ce atâta deslănţuire de patimi?

Graţie legei antialcoolice şi datorită primarului Thompson, Chicago a şi devenit cel mai criminal oraş din lume. Principala ocupaţie aci este contrabanda alcoolicelor aduse din Canada pe marile lacuri dominate de Chicago. Oraşul se află sub stăpânirea

numeroaselor bande de contrabandişti perfect organizate; aceşti „oameni ai armei“ au împărţit oraşul şi dispun de viaţa şi de averea tuturor concetăţenilor. Viaţa omenească e preţuită aci foarte eftin: cu o sută-două de dolari puteţi uşor să tocmiţi un bandit care va suprima viaţa adversarului dv., oricare personalitate ar fi acesta din urmă. Bandele observă cu sfinţenie fruntariile zonelor de influenţă odată stabilite printr'o înţelegere, — le observă ca „gentleman“-i. Dacă înţelegerea e încălcată, părţile adverse se luptă între ele numai cu ajutorul „ananaselor“: bombe mici de mână. „Ananasele“ sunt întrebuinţate cu scopul de a intimida: la 20 Mai au fost aruncate 67 bucăţi în casele acelor politicieni care au îndrăznit să-l combată pe amicul contrabandiştilor Thompson. Nicăeri în lume nu sunt atâtea posturi elective ca în Statele-Unite: deputaţi, senatori, primari, consilieri, guvernatori ai Statelor (componenţii Uniunii Americane), procurori, judecători, prefecţi, poliţişti şi nenumăraţi funcţionari până la directori ai hingheriilor. Europeanul democrat crede că o astfel de organizare politică ar fi ideală; americanii însă o declară absurdă. Alegătorul de rând e neputincios să se orienteze în masa candidaţilor de tot felul. Chicago de pildă, e plin de imigranţi ai căror copii chiar, vorbesc prost englezeşte. Aceşti imigranţi nu reprezintă decât „carnea alegătoare“ în mânile unor maşine de partid, — carnea care votează, supusă şi absurdă, după indicaţiile nenumăraţilor agenţi electorali profesionişti...

Astfel stau lucrurile mai ales la Chicago unde o clică de demnitari de tot felul îl înconjoară pe Thompson, legată fiind de persoana lui prin cele mai reale interese intime şi băneşti. Cât plătesc acestei clici organizaţiile contrabandiştilor, nu se ştie: în tot cazul *câteva zeci de milioane de dolari* anual. In schimb, până acum contrabandiştii erau protejaţi de primăria, de parchetul, de guvernatorul şi de toate forţele armate ale oraşului Chicago şi Statului Illinois. Când, de curând, Poliţia Federală a Statelor Unite, a început să urmărească cu succes pe „contrabandiştii de alcool“ din Chicago, Thompson a văzut în această intervenţie un „atentat la libertatea oraşului independent Chicago“; a adunat poliţia lui municipală şi a arestat pe agenţii federalişti. S'au dat şi lupte, au fost ucişi şi răniţi; iar Thompson a triumfat.. La întrunirile politice Thompson apare cu tradiţionala-i pălărie: un enorm „sombrero“ — acest simbol al „bunului bătrânului Apus“ (adică libertatea şi vastul de odinioară ale stepelor Americei); partizanii lui intonează imnul: „Marele nostru Bill constructor“. Acum trei ani acest constructor fusese destituit pentru o delapidare în sumă de un milion de dolari — din fondul şcolar [1]). Dar în 1927

---

[1]) Aci trebuie spus că mânuirea fondurilor în Statele-Unite nu înregistrează abuzuri şi fraude decât ca o rară excepţie. Controlul Statului e foarte sever şi pedepsele pentru lipsurile casei se efectuiază automat. Numai unii prea

fusese reales cu ajutorul „ananaselor“. Amicul lui Thompson, guvernatorul Small e proslăvit şi el ca un „constructor de drumuri“. Dar până şi tribunalul suprem al Statului Illionis fusese nevoit să-i ceară lui Small restituirea sumei de 800.000 dolari furate pe vremea când a fost casier al Statului. Guvernatorul s'a tocmit câtva timp şi a reuşit să nu restituie decât 520.000.

Azi, steaua „Marelui Bill“ începe să apună. Senatul Federal a casat alegerea senatorului Smith sprijinit de Thompson. Iar la 20 Mai a. c. desemnarea candidaţilor a dat victoria unui grup republican condus de un oarecare Devin, duşman al „Marelui Bill“ care a căzut şi el. Totuş, Thompson mai are trei ani până la expirarea stagiunei lui, ca primar.

II. *Alegerile prezidenţiale din Statele-Unite.* — Masa cetăţenilor Americani se interesează foarte puţin de politică în timpul normal. Străinii vizitând Statele-Unite observă cu mirare că presa trece cu tăcere, timp de luni de zile, tot ce se petrece la „congres“ şi prin parlamentele statelor — membri ai Uniunii. Numai odată în patru ani interesul politic se manifestă cu putere: izbucneşte şi repede ajunge la paroxism când se apropie termenul alegerilor prezidenţiale.

Mandatul preşedintelui Coolidge expiră la 4 Martie 1929, însă succesorul său trebuie ales cu patru luni înainte. Deci, campania electorală s'a şi început să se desfăşoare cu încordare crescândă. Conţinutul acestei campanii reprezintă mai întâi lupta leaderilor în sânul fiecăruia dintre cele două mari partide existente: partidul „republican“ şi cel „democrat“ (mai toţi cetăţenii Statelor-Unite se împart între aceste două partide). Apoi vine faza a doua a campaniei: lupta între cei doi rivali-leaderi aleşi de partide.

Prima zi „mare“ a campaniei a fost în Iunie când „conventul“ partidului democrat şi-a ales un leader — candidat. In Iulie a avut loc conventul partidului republican cu acelaş scop. Fiecare convent e organizat în mod diferit şi original, însă amândouă reprezintă nişte congrese extrem de populate deoarece delegaţii tuturor statelor sunt aleşi într'un număr dublu faţă de numărul senatorilor şi deputaţilor. Luna Mai a fost ocupată de alegerea acestor delegaţi de către adunările de partid.

Conventul democrat şi-a ales candidatul la preşedinţie cu majoritate de două treimi de voturi; pe când conventul republican a aplicat aci numai majoritate simplă, absolută.

Pe măsura adunărilor şi alegerilor prealabile, s'a tot clarificat chestiunea: cine vor fi cei doi candidaţi. Problema aceasta

---

puternici şi prea criminali scapă judecăţii şi oprobiului public. Dealtfel, nu fondurile directe, nu averea publică serveşte pentru îmbogăţiri, ci afacerile inerente demnităţilor sau arbitrare uneori, cum este contrabanda de alcool dela Chicago. Acest oraş e stăpânit de bandiţi după cum a fost acum 10 ani „Tamanny-Hall“ — primăria veroasă şi criminală din New-York — un fel de Maffie italiană..

a emoţionat puternic toată lumea în America. Statele componente ale Uniunii au diferite numere de delegaţi; deci Statele mai mari influenţează rezultatele campaniei din statele mai mici. Expunerea unei candidaturi populare republicane se resfrânge dureros asupra candidaturilor locale democrate, şi vice-versa.

Democraţii s'au grupat mai mult în jurul lui Allen Smith, iar republicanii au susţinut pe Hoover, — amândoi nişte personalităţi puternice şi interesante.

Allen Smith e catolic, pro-alcoolic sau „ud", candidat tipic al New-York-ului polietnic, sgomotos şi politician; om ireproşabil, orator popular, ridicat din straturile sociale de jos prin energia şi ascedenţa lui fermecătoare personală.

Hoover e un tip în mai multe privinţi contrar lui Smith: e „succesor logic" al lui Coolidge — după cum place să-i zică politicianilor republicani; fiindcă e om puternic de pura tradiţie republicană, e protestant, anti-alcoolic sau „sec"; a trăit mult în afară de America, conducând întreprinderi şi organizaţiuni uriaşe cu caracter internaţional. A combătut în 1922-23, cu mare succes, foamea în Rusia. Dar nu e orator şi n'are talentul influenţei asupra maselor prin contact personal.

Alegerea lui Smith ca candidat democrat era considerată de mult ca sigură. Rivalii lui din sânul partidului n'au avut succes. Statele de Sud-Est, care odinioară s'au luptat împotriva Nordului republican şi rămân credincioase democraţilor, au votat şi ele pentru Smith.

In cele din urmă şansele lui Hoover s'au clătinat parcă din cauză că Statul Indian a votat contra lui. Deşi rivalii oficiali ai lui Hoover n'au fost de temut, atitudinea actualului Preşedinte rămânea şi ea parcă neclarificată şi candidatura lui nu era retrasă definitiv până în ultimul moment.

Coolidge „cel mai tăcut om din America", despre care se spune că evită să vorbească astăzi fiindcă se teme că-i vor lipsi cuvintele şi ideile pentru mâine, a declarat de mult că îşi retrage oficial candidatura; totuş adversarii republicani ai lui Hoover au visat că vor reuşi să convingă pe Coolidge să-şi pună candidatura în ultimul moment hotărîtor.

Deocamdată, în urmă alegerilor de partid, toată lupta electorală din Statele-Unite continuă să fie mai mult o rivalitate violentă a celor doi candidaţi la preşedinţie. Principiile şi programele parcă lipsesc. E însă în afară de orice îndoială că fiecare dintre cei doi candidaţi reprezintă înainte de toate — câte o şcoală politică, şi câte o metodă socială, diferite cu totul în esenţa lor.

III. *Combaterea Religiei în Mexic.* — Corespondentul „Daily Express" a intervievat pe Episcopul din San-Louis-Potosi (Mexic), care desminte afirmaţiunea Guvernului Mexican cum că preoţii catolici ar sta în fruntea tuturor revoltelor partidelor antiguver-

namentale. Numai „Liga Apărării Catolicismului“ din Mexic, prin leaderii ei laici, a cerut Sfatului Episcopal să explice dacă clericii persecutaţi de Guvernul ateu Mexican, pot apăra religiunea cu ajutorul armelor. La care i-s'a răspuns numai că fiind cetăţeni ai unui Stat, ca atare, ei au dreptul să se împotrivească într'un mod sau altul, măsurilor şi actelor Guvernului, după cum admit constituţiile tuturor ţărilor cât de puţin civilizate. Prin trupele rebele apar uneori şi preoţii catolici, însă nu în calitate de combatanţi ci ca duhovnici ai oştaşilor. Trupele guvernamentale au împuşcat până acum peste 50 de preoţi capturaţi în luptele împotriva trupelor rebele. Inainte de împuşcare, unii preoţi au fost oribil torturaţi. Părintele Saba Reghes a fost tocat cu baionetele; picioarele i-au fost arse cu cărbuni aprinşi; şi numai după trei zile de chinuri, a fost ucis. Jose Maria Roblez strangulat. Pedros Esquedada s'a ales înainte de împuşcare, cu picioarele şi mâinile rupte şi degetele — sdrobite. 23 episcopi zac prin închisori; 7 dintre ei chiar în închisoarea centrală din Mexic-City. Papa dela Roma a ordonat clerului mexican să nu mai ia parte la viaţa politică a patriei. Clerul s'a supus acestui ordin. Mai mulţi dintre clericii catolici sunt într'adevăr adversari ai regimului actual, dar biserica, ca atare, nu ia parte la luptele politice. Actualul guvern mexican ne persecută fiindcă el e duşman declarat al creştinismului chiar, — adăugă Episcopul. — Preşedintele Calles e un înverşunat inamic al creştinătăţii. El a declarat în mod public de repetate ori: — „*Sunt duşman personal al lui Christ*“...

In cursul verii a. c. s'a observat parcă oarecare destindere în raporturile dintre biserică şi Guvernul din Mexic. Dar asasinarea noului preşedinte al Republicei, generalul Obregon, atribuită cercurilor catolice, a făcut din nou să înteţească lupta...

S. R.

RECENZII

Istoria literaturii românești, de N. Iorga

Sunt aproape treizeci de ani, de când n'auzim din partea multor intelectuali de cât repetate strigăte de alarmă. Din toate colțurile câmpului, ce înconjoară Facultățile de litere și la fiecare apariție a vreunei lucrări, datorite d-lui Iorga, se ridică protestări sugestive. Unele chiar din aceste manifestări iau drumul tiparului și se transformă în izbucniri, cari iese mult din cadrul cultural.

In Istorie, tipărirea inscripțiilor din biserici, l-au obligat să facă intervenții regretabile pentru a împiedica un student (Stoica Nicolaescu) de pe timpuri să continuie cu publicarea comediilor publicate de d-sa. Cursul d-sale unde, între altele, trata pe Mihai Viteazul de condotier, a dat naștere la retractări depe aceiași catedră și mai puțin demne pentru un profesor de Universitate. Faimoasa Istorie a lui Ștefan cel Mare, care a uimit lumea pe atunci, l-a făcut și pe editorul Sp. Haret să regrete banii cheltuiți. Articolele dela Sămănătorul au desvăluit capacitatea stilistică a d-lui Iorga. In ultimul timp, dacă n'ar fi să socotim decât ieșirea altui student (Mircea Eliad) în contra încercărilor d-sale de a face Filosofie în Istorie, ieșire care a înmărmurit lumea; dacă n'ar fi de cât să socotim punerea, la locul său, de către Filologii congresului de Bizantologie și cea cuprinsă în această revistă în domeniul Artelor, — am complecta până la un punct exemplificarea celor ce înaintăm. Dar mai sunt și faimoasele Conferințe europene, rivale uneori activității d-nei Smara; mai sunt Broșurele și Revistele de ocazie, distracția elevilor de licee și cari mai au și darul să canalizeze multiple fonduri culturale și naționale spre... neant... (Intre altele „Cuget clar“ tipărit de Casa Școalelor).

Și mai este (și nu cea de pe urmă) și faimoasa *Istorie a Literaturei Românești*, de care ne vom ocupa în aceste rânduri, și căreia până azi nimeni nu i-a făcut darea de seamă, ce o merită. Motivul, se înțelege. Criticii din acest domeniu, recunoscând meritul d-lui Iorga de a alia mahalagismele cu Filosofia, evită să vorbească de *opera* d-sale.

Dar de oarece această operă le întrece pe toate, iar existența ei este aproape o *rușine națională*, ne-am luat noi sarcina de a o pune în adevărata ei lumină.

De la început și fără înconjor să o spunem. Spiritul, în care este executată această operă, este acel spirit menit *bagatelizării* oricărei activități românești; acel spirit, care prezidase până acum discret la creațiunile d-lui Iorga, dar care acum a luat forma îndrăznelii desăvârșite. Nu știm, dacă influența originei sale bizantine, acea a caracterului său de ratat literar, ori acea de fost nihilist și indirect unealtă rusească de demoralizare și anarhizare a acestui popor, sau dacă toate

trele la un loc, i-au dictat opera, de care ne ocupăm. Tot ce se constată însă şi de un începător, este tendinţa fermă, de care pomenim.

Intr'un cuvânt opera aceasta se ocupă de toate ramurile activităţii scrisului românesc, afară de cea literară. Ca şi când la noi literatura n'ar exista, d-sa expune pe larg, cu lux de amănunte istoriografice ori istorice, exacte ori inexacte, activitatea religioasă şi istorică a acestui popor. Abia, dacă în câteva pagini de conferinţă, destinată cartierelor excentrice, d-sa se ocupă şi de *Literatura Populară.* Bine înţeles şi aici face folkloristică şi nu literatură. Restul, cum am spus, este un curs de Bibliografie şi de Istoriografie, o înşeilare de fişe, fără metodă de expunere, şi lipsită de orice însuşire stilistică. Cum însă aceste două însuşiri fac parte din şcoala impresionistă, al cărei elev este d-sa, nu-l vom şicana, admiţând, că cu sistemă d-sa face Istorie fără sistemă.

Dar D. Iorga nu se mulţumeşte numai să ignoreze partea literară într'o Istorie a Literaturei Româneşti; D. Iorga caută să scoboare şi pe cea ştiinţifică la nivelul inexistenţei voite a celeilalte. Nu ştim dacă aversiunea d-sale pentru ştiinţă, adică acest lapsus intelectual, caracteristic dezechilibraţilor, l'a împins la acest act, sau dacă tot spiritul bagatelizării este autorul lui; ceiace vom arăta, va proba însă, ceiace nu-ţi vine nici să bănuieşti.

Spătarul Milescu n'a fost literat şi nici cărturar de limbă românească. Geograf eminent, ca toţi oamenii de ştiinţă, el a scris în diferite limbi clasice ale timpului. Aceasta nu-l împiedică să fie o personalitate în ştiinţa mondială, graţie primei lui descrieri a Siberiei orientale; personalitate scoasă cu elogii în relief şi de savanţii englezi. Ce poate căuta deci acest geograf într'o carte de literatură românească? Şi mai ales, să nu-l pui nici în valoarea lui, ca om de ştiinţă? Ci, ca unui aventurier oarecare, să-i acorzi câteva pagini de biografie desobligată şi de expunere banală? Ce ar zice lumea dacă în Istoria literaturei franceze, Descartes, acea personalitate filosofică mondială a acelui timp, ar fi tratat la fel? Ar mai trăi autorul unei asemenea insanităţi în acea ţară?

D. Cantemir la rândul lui este un enciclopedist european al timpului său. Are o operă întreagă de Filosofie, parte publicată, parte în manuscris. Am scris suficient despre dânsa în această revistă. Fără nici un rost în o Istorie literară, d. Iorga tratează „Divanul", de „compilaţie ilegibilă"; „Logica", ca „fără folos, cu o prefaţă fără sens şi dând normele logice ale vremii"; „Prefaţa la V. Helmont" de „cuvinte îngrămădite şi desordonate"; iar toată filosofia lui: „îşi poate oricine închipui dacă putea pe acest teren face descoperiri un tânăr prinţ moldovean din sec. XVIII". „Metafizica" este citată în notă, după d. P. P. Panaitescu, care o tratează de „opuscul".

Cantemir însă mai are şi o operă literară românească, care îl pune într'o lumină absolut măreaţă. Am scris şi despre ea în această revistă.

Despre „Divanul" în versuri, am văzut ce spune istoricul. Mai adaogă, că sintaxa ei este „inversivă şi subversivă", că e „greoaie compilaţia şi scrisă fără scop" şi că „e greu să te rătăceşti în cuprinsul ei". Un poem gnomic, tipărit pentru educarea poporului, la 1698!!

Cât despre „Istoria Ieroglifică", acel monument al Literaturei Româneşti: critica se reduce la o simplă istorisire a intrigilor boereşti de pe timpuri, pentru a putea controla pe d. Cantemir!! D. Iorga controlând pe d. Cantemir asupra intrigilor, în cari acesta a fost unul din capi?!?! Restul nimic! Ba să avem iertare, vre-o trei rânduri din descrierea „Cetăţii Epitimi", care ţine trei pagini în text şi vre-o opt versuri din „Nunta Helgii", care iarăşi are trei pagini. Incolo, basta! Despre romanul acesta enciclopedic, cu care Cantemir a vrut să arate, că limba românească poate exprima totul, toate genurile literare şi oratorice,

filosofie și știință, altceva nimic! Poemele în versuri din el, poveștile, discursurile meșteșugite, descrierile minunate, toată satira, nimic, nimic, într'o Istorie a literaturei românești!!

In schimb, bine înțeles, o largă expunere a „Istoriei Imperiului otoman", scrisă latinește de autor.

Iar acest Cantemir întreg, aruncat în mijlocul unui capitol, intitulat „Compilații de Cronici"!!

Mai mare bătaie de joc se poate?

Mai mare bătaie de joc se poate, apoi, ca într'o Istorie a literaturei Românești să nici nu pomenești de *versificația* specific românească a sec. XVII și XVIII, și de *operile* scrise într'însa? Doar *N. I. Apostolescu* (1909) a trecut o teză de doctorat la Hautes-Etudes, la Paris, cu această chestiune! In cazul acesta nici operă de fișar nu mai face d. Iorga?

Mai departe, cum am scris, din punct de vedere literar, nimic decât câteva rânduri despre „Cronografe". Absolut nimic despre multele „poeme bizantine". Cele dintâi, traduse într'o limbă lipsită de grecisme, într'un stil uimitor de concis; cele din urmă, în mii de versuri; toate circulând intens, în manuscris, de la 1600 la 1840. Limbă literară deci, și literatură în versuri, cu care a trăit acest popor!... Nimic! Nimic!

Nimic, bine înțeles și despre „Ceasornicul Domnilor" lui N. Costin, cu „Țăranul de la Dunăre" în versuri!

Nu mai vorbim de mișcarea politico-religioasă, căci aceasta nu avea ce căuta, alături de cea *religioasă* într'o Istorie a Literaturei Românești?!.

Nimic deci despre operile ortodoxe, contra Catolicilor, Protestanților, Libercugetătorilor, Mozaicilor!!

Noroc însă, că mai este un volum, căci mai au de unde lipsi și alte „bagateluri" ca acestea.

E. G.

Mihail Popescu: *Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din 1821.* Extras din Revista Arhivelor pe 1927.

In această publicațiune de documente d-l M. Popescu, caută să ne desvălue persoana lui Tudor Vladimirescu, așa cum l-au văzut corespondenții gazetelor streine: „Wiener Allgemeine Zeitung" și „Augsburger Allgemeine Zeitung", trimiși în Principatele române la 1821 pentru ca să cerceteze „de visu" și să relateze pentru cititorii acestor gazete, cu renume mondial, atât mișcarea grecească a lui Ipsilanti cât și a lui Tudor Vladimirescu. Important este că d-l Popescu a reușit să găsească isvoarele de care s'au folosit scriitorii apuseni în relatarea evenimentelor petrecute în 1821 în orientul Europei.

Lucrarea se prezintă în condițiuni tehnice foarte bune, are și un indice alfabetic precum și un tablou al tuturor refugiaților craioveni la Sibiu ca: Otetteleșanu, Băluță, Radovici, Murgășanu etc. precum și pentru prima oară pe un Goga, care pare a fi strămoș al poetului cu acelaș nume de astăzi?

Textul este în l. germană; ar fi fost poate mai bine dacă d. Popescu și-ar fi însoțit lucrarea sa și de traducere. D-sa a uitat că nu toată lumea știe nemțește la noi și că pe lângă specialiști, lucrurile publicate interesează și pe profani.

N.

Cărvunarii, poveste istorică 1823—1827, de *D. V. Barnoschi*. Un volum 40 lei.

Critica acestei cărţi, unanim favorabilă, are, în parte, un accent de mirare şi chiar de ironie, binevoitoare de altfel, faţă de autor, cu privire la ceeace un recenzent a numit „obsesiunea" d-sale: Obsesiunea problemei Cărvunarilor. S'ar părea dar, că a fi preocupat de o problemă aşa grea, până la obsesiune, ar fi o greşeală sau cel puţin o exagerare. A susţine aceasta ar fi absurd; însă, recunoaştem, că, la noi în general, asemenea obsesiuni sunt anormale. Românul este vioi, pricepe repede, rezolvă repede şi se ocupă de toate. In afară de rari excepţii, numai lupta politicei de partid pune pe Român stăpânire până la obsesiune.

Să fii zece ani obsedat de o chestiune de istorie socială!... Dar în zece ani, unui om isteţ, tot universul îi trece printre degete şi poate ajunge chiar ministru!...

Şi fiindcă s'a atras atenţia asupra acestui lucru, gândindu-ne bine, recunoaştem şi noi că d. Barnoschi este de zece ani obsedat de Cărvunari. O recunoaştem însă cu adâncă stimă pentru atât de mare pasiune ştiinţifică şi pentru rezultatele la care a ajuns. Aceste rezultate sunt două şi de cea mai mare importanţă. Mai întâi, am auzit şi noi despre Cărvunari. Căci, să fim cinstiţi: cine cunoştea acest original cuvânt înainte de „obsesiunea" d-lui Barnoschi? Nimeni alţii din toată suflarea românească, decât acei cari citiseră Istoria partidelor politice a lui Xenopol, sau prefaţa unuia din volumele Hurmusaki a d-lui Iorga, unde se pomeneşte în treacăt despre mişcarea cărvunărească. Se va admite că aceştia sunt foarte puţini şi se ştie că dintre ei nici unul n'a găsit chestiunea demnă de-a fi dusă pe vreo catedră, în vreo carte de şcoală sau în vreo revistă. Astăzi însă, măcar cuvântul Cărvunarii, dacă nu şi istoria lor, face parte din bagajul cultural chiar al celor mai superficiali. Şi este un temeinic şi rodnic folos îmbogăţirea marelui public cu o noţiune istorică mai mult.

Ori, psihologia ne învaţă, că împotriva indiferenţei şi a inerţiei nu este decât un leac: repetirea şi obsesiunea.

Acum zece ani d. Barnoschi a început prin articole de revistă şi foiletoane de ziare. A publicat apoi un masiv volum ştiinţific sub titlul *Originele Democraţiei române: Cărvunarii*, carte împrejurul căreia a susţinut variate şi îndelungate polemici. Această lucrare, prin aceia că d. Iorga a citat-o de câteva ori în cursul unei conferinţe la Academie şi prin aceia că a determinat cooptarea d-lui Barnoschi în învăţământul universitar, a consacrat problema Cărvunarilor ca problemă importantă ce merită o cât de largă atenţiune.

Dar d. Barnoschi este un „obsedat"! Şi obsesiunea îşi produce efecte: D. Barnoschi scoate o revistă pe care o intitulează... Cărvunarii. Şi nu ştim — poate nici d-sa nu ştie — dacă vrând să scoată o revistă nu i-a găsit alt nume, sau dacă a scos o revistă numai ca să-i dea acest nume!

Obsesiunea se intensifică, devine halucinantă, se transformă în viziune poetică, cum se preface durerea în lacrămi, entuziasmul în vers şi cântec... şi literatura se îmbogăţeşte cu o puternică dramă istorică: Cărvunarii.

Iată cel de al doilea rezultat al obsesiunii d-lui Barnoschi: o creaţiune literară.

Această „poveste istorică" este un roman, într'o formă puţin obişnuită, fiind alcătuit dintr'o succesiune de scene şi tablouri. Inchipuiţi-vă „Renaşterea" lui Gobineau în care scenele istorice ar fi legate între ele, s'ar urma în strânsă ascensiune dramatică şi ar culmina într'un desnodământ unic.

Iată cele şase tablouri: Voevodul-Cărvunar, Mrejele unei dragoste veninoase, Ţiganii, Plumb în aripă..., Domniţă şi Ţigancă, Prăbuşiri năprasnice...

Primul tablou este, mai mult decât orice altă formă artistică, ţesătura de istorie şi poezie. Chiar cel mai serios specialist trebuie să fie, desigur, până într'atâta prins de farmecul expunerii şi de dramatismul situaţiei, încât abia la a doua citire ar putea să-şi dea seamă că i s'au servit citaţii şi mai ales silogisme pentru dovedirea unor ipoteze istorice noui şi originale. Voevodul-Cărvunar trăeşte aşa cum a fost, sau aşa cum nu se poate să nu fi fost, atât este de viu prezentat. Acest Ioniţă-Vodă intră în galeria dramatică atât de minunat începută cu Vlaicu-Vodă.

Despre celelalte tablouri nu se mai poate vorbi separat: personagiile principale se încheagă numai dealungul întregei acţiuni.

Domniţa Ana Craiovescu este o desăvârşită creaţiune artistică, fiind o femee, totodată şi profund omenesc adevărată, dar şi de o rară originalitate. Este Lilita biblică, este Meluzina, este nimfa pentru care sfinţii şi-au vândut sufletul, iar cetitorul „povestei" este sfâşiat între fiorul dorinţei de-a o întâlni în viaţă şi groaza că o va întâlni.

Ana Craiovescu este de altfel un tip bine studiat de d. Barnoschi. Două schiţe ale acestui portret ne-a dat în două nuvele publicate în „Adevărul Literar", anul trecut şi acum aproape doi ani, adică în epoca de gestaţiune a operei d-sale. Creaţiunea fiind atât de reuşită, o vom întâlni, desigur, în romanul „Coţofana" ce se zice că-l pregăteşte.

Ionică Tăutu este sufletul mişcărei cărvunare, este unul din acei oameni aleşi cari creează, ei, împrejurările, schimbând cursul lucrurilor şi fixând epoci istorice. El este victima Domniţei Ana. Felul însă cum este „victimă", dovedeşte rare calităţi de psiholog şi de artist la d. Barnoschi. Comisul Ionică nu era om care să nu-şi dea seamă că a căzut în „mreje veninoase", dar era un om excepţional, care, până la urmă, s'ar fi putut smulge vrăjii nefasfe. Insă în drum, spre triumful lui moral, l-a doborît, nu Ana, (şi aici este arta), ci urmările otrăvei perfide care-i sdruncinase coardele sufletului. Ca un nenorocit pe care viaţa l-a chinuit, care nu-şi pierde echilibrul nervos, care nu înnebuneşte, dar pe care îl ucide înainte de vreme o ulceraţie în stomac pricinuită de digestii mereu tulburate de nervi supra-excitaţi. Ionică Tăutu ca să poată lupta cu Ana şi cu veşnica lui patimă, are nevoie de o diversiune, pe care o găseşte în primejdie şi farmecul unor intrigi de harem turc sc... unde însă găseşte şi moartea. Acolo se îngroapă şi posibilitatea de mai grabnică regenerare a Românilor prin Cărvunari; acolo piere şi începutul unei luminate protecţii a Porţii în vederea consolidării Moldovei... „Prăbuşiri năpraznice"!

Victimă directă a Craioveascăi este ţiganca Maria, rivala: cea dintâi dragoste a comisarului. „Mi-a fost drag (povesteşte Maria) de când eram amândoi copii şi ne giucam laolaltă. In zăvoi, îl feream de crengi să nu-l sgârie... Când treceam prin sat mă lăsam muşcată de câini, ca să scape el... Luam asupra mea toate poznele lui, ca să nu afle măsa... Am învăţat carte ca să fiu mai aproape de dânsul... Apoi, când a început să-i miroase a catrinţă, i-am aţinut mereu calea, deşi încă nici nu desluşeam bine ce-i dragostea, şi m'am dat lui ca mirelui din poveste, toată, cu tot sufletul şi pentru veşnicie. (Oftează, apoi potolită şi cu amărăciune) După puţină vreme mi l'au furat când una, când alta, cucoane, jupâniţe... Dară (Mai însufleţită) eu i-am rămas dragă chiar şi după ce l'au logodit... până într'o zi, până când Domniţa Ana s'a întors din străinătăţi... De cum a văzut-o, s'a isprăvit! L'a fermecat... Ca un câne se ţinea după dânsa şi ea pusese stăpânire pe el ca pe un rob..."

Povestirea Mariei se urmează captivantă, într'o limbă cu multă culoare locală, întreruptă de convorbitorul ei în chip meşteşugit, până culminează într'un proiect de asasinat:

„...Il răzbun şi pe Ionică şi pe mine; scăp şi lumea de un balaur... Aiasta de-a mai trăi, ar putea să aibă plozi, spre nenorocirea Moldovei... Cu un înger să se împreuneze şi n'ar ieşi din pântecele ei de cât un cuib de năpârci... A!, de ce n'o pot ucide de o mie de ori... Dacă aşi închide-o în peşteră s'o schingiuesc zilnic?... S'o puiu în lanţ ca pe o căţea ce ieste şi cu biciu s'o fac să uite a mai cuvânta... Am s'o învăţ să nu-şi mai ceară mămăliga şi apa de cât lătrând... (Infiorată de voluptate crudă). N'are să mai umble decât în patru labe şi are să-mi lingă picioarele când oi trece pe lângă culcuşul ei".

Aceste două suflete tari şi pătimaşe se întâlnesc în actul: Domniţă şi Ţigancă.

Evoluţia conflictului este dusă cu măestrie epică: scurt, simplu, scânteetor... Cade acea care logic psihologiceşte trebuia să cadă. Aceia care era mai slabă, aceia al cărui suflet nu-şi avea toată libertatea, fiind stăvilit de grija iubitului şi a iubirei.

Moartea Mariei mângâiate de Comis, este de un mare efect scenic. Dialogul sclipeşte:

— Comisul (înduioşat): Eşti mărinimoasă, Mario. Ai sufletul Domniţelor din poveşti...

— Maria (printre dinţi şi sălbatec): Şi domniţele au câteodată suflet de ţigancă...

Printre personagiile secundare este foarte reuşit Yane Acritti, grec dela Ianina cu pretenţii de cuţovlah, fricos, laş, ridicul de fudulie, rău şi meschin, dar şi evlavios. Datorită proverbialei bunătăţi a Românilor scapă de primejdie şi va veni în Bărăgan să-şi cumpere moşie şi să ajungă boer a lui Vodă-Ghica. Autorul ne face să vedem „lipitorile satelor", încă în ţara lor înainte d-a ajunge... lipitori.

Sarti-Paşa este turcul crud şi care în acelaş timp ar putea fi bun, cinic şi libidinos, dar fără vulgaritate. Rolul acestui pesonaj, împreună cu bizantinismul Vizirului (care nu apare) contribue şi la un mare efect secundar, dar foarte reuşit. Se vede mai bine decât într'un volum de istorie critică, suverana desconsiderare a „Adumbritoarei Porţi" pentru „ticăloasele raiale". Ca trecătorul care întâlnind o colonie de furnici ar vrea să nu le calce, face un pas, doi, cu fereală, dar plictisit de zăbavă, le zdrobeşte sub talpă şi trece înainte...

Acest ultim act — căci pentru noi „povestea" d-lui Barnoschi este o piesă de teatru ce ar putea fi jucată aşa cum este, fără nici o adaptare — este de un dramatism şi de o sobrietate clasică. Repeziciunea şi în acelaş timp logica implacabilă cu care se succed conflictele mereu neprevăzute, fac din acest act unul din cele mai bune ce s'au scris în teatrul românesc...

Ceiace se întâmplă Domniţei Olga, devine cu totul verosimil şi cu atât mai impresionant, prin abila reamintire a unei nenorociri analoage (autentic istorică) întâmplată Doamnei Maria Movilă.

As. Nr.

G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri. Povestea unei vieţi.* Bucureşti 1926, 63 pagini (cu figuri în text).

Ministerul Cultelor şi Artelor publică acum cu cheltuiala sa — cu prilejul inaugurării mausoleului dela Mirceşti, în anul 1926 — o interesantă monografie asupra vieţii şi operei lui *Vasile Alecsandri*.

Această lucrare preţioasă, menită să răspândească cât mai larg în conştiinţa publicului, ştiri despre *V. Alecsandri*, este scrisă pe *Capitole*

(versete), fiecare capitol tratând un *tot unitar* din viața poetului sau din opera lui.

Viața lui se leagă de viața politică a Statului. Opera lui este „împletită cu evoluția culturală și literară a neamului".

Se găsesc în lucrarea harnicului nostru istoric-literar aprețieri *multe și nouă*, care pun în lumini noui personalitatea poetului.

Sunt și probleme noui sugerate în studiu. Așa: *Alecsandri* se formează folklorist în Franța (1834—1839), *Russo* și umblarea prin munți fiind numai complectări fericite. *H. Desprez*, francez, încă din Ianuarie 1848 ne vorbește de A. ca folklorist. Inainte de 1847 A. plănuise o *Traianidă*, deci poezia lui patriotică-istorică (Legendele) nu este efectul influenței lui *V. Hugo, Legendes des siècles*, ci numai tovarășul acestora. A avut avers une pentru politică, deaceea demisionează în 1868 din Camera deputaților. Un lung capitol tratează despre A. și *Unire* (36), iar altele (52 și 54) arată pornirile și ideile lui A. de *înfrățire* națională.

Caracterizări concise și juste, contribuțiuni culese din cercetarea unor manuscrise necunoscute, interpretări din corespondență publicată, dar neluată în seamă, preciziune și vioiciune — toate subliniază evoluția personalității omenești și artistice a lui *V. Alecsandri*.

N. Cartojan. *Fiore di virtù în literatura românească. An. Acad. Rom.* Mem. Secț. lit., Buc. 1928, 107 pagini, 7 planșe.

Printr'o serie de monografii serioase, autorul vrea să adâncească elementele literare ale Occidentului romanic, pătrunse în literatura veche românească (*Alexandria, Legendele Troadei*). Noua monografie, consacrată cărții *Fiore di virtù* a lui *Tommaso Cozzadini* (sec. XIII), arată, că din această operă medievală italiană derivă la noi cartea numită *Albinușa* sau *Floarea darurilor*, cunoscută la noi în mai multe versiuni: 1. ms. *Codex Neagoeanus* ce cuprinde o *copie* scrisă în 1620 de popa *Ion Românul* în Sâmpetru din Țara Hațegului (Jud. Hunedoarei), de pe un prototip tradus în altă regiune dialectală, în sec. XVI, în Nordul Ardealului. 2. *ms. Acad.* 1436 o copie făcută de *Costea Dascălul* din Biserica Șcheai (Brașov) în anul 1693 August 17, sub titlul „*Stâa Darovanie. Carte aleasă din toate cărțile, dulce învățătură omului*". Ambele aceste versiuni sunt traduceri *din slavonește*. 3. Tipăritura brâncoveană, *Floarea darurilor* (1700) traducere din *l. greacă* a lui *Filothei Sfântagorețul*, având la bază vechea versiune tipărită la Veneția în 1537.

După ce autorul, cu multă competență în domeniul literaturilor comparate, arată planul cărții — compusă din patru părți distincte; definițiile, virtuților, sau vițiilor, *simbolizarea* lor prin exemple luate din lumea animalelor (*Fiziolog*), *maxime* culese din isvoare disparate și *istorioare morale* (Legenda Casiei, Ingerul și sihastrul, Fiul împăratului Teodosie) — printr'o crudită lucrare de comparație a versiunilor ajunge la următoarele concluziuni: *toate* versiunile române au la bază originalul italian al lui Fiore di virtù, însă *Cod. Neag.* și *ms.; 1436* prin intermediar slav, *tipăritura* din 1700 prin intermediar greci; *Ms. 1436* nu e copie după *Cod. Neag.*, ci o copie *mai completă* a prototipului pierdut, decât copia lui Popa Ion Românul. In lit. greacă *Fiore di virtù* a circulat în două versiuni: una grecească, veche, fidelă textului italian, alta italo-grecească, având cuprinsul modificat și mai nouă.

Autorul a consultat bibliotecile a 3 centre culturale europene deosebite: *în București* a avut mssele Acad. Rom., în bibl. marciană din *Veneția* a găsit versiunea veche grecească din 1603 și vechile iucunabule italiene, iar în *Paris* a consultat noua versiune italo-greacă din 1764.

Cu deosebire important este studiul limbii din Cod. Neag. cu ajutorul căruia ajunge la localizare și datare. Găsește 2 straturi de

limbă: al traducătorului, al copistului. Relevează forme lexicale *necunoscute*, care justifică etimologii propuse de filologi: curtenie (fr. courtoisie), famenul (castitate), împăsona (a însărcina, a îngreuna), leoscorea armenica (hermina) etc.

Lucrarea d-lui Cartojan aduce contribuţiuni noui şi interesante şi pentru *alte cărţi* din literatura noastră veche. Astfel aflăm (pag. 16—17) un *gromovnic*, versiune *din greceşte;* relevează un text al *Savilei;* ne arată cea mai veche redacţiune a *Siradipei filosoful,* corectând în multe locuri pe Gaster.

O nouă problemă pune autorul în capitolul: *O traducere rusească după versiunea românească.* La anul 1592 se traduce în l. rusă de *Veniamin Ieromonahul Rusin* Cartea Floarea Darurilor, din limba română. In titlul traducerii se afirmă, că textul român este tradus *din limba italiană direct,* de către Gherman Vlahul. Deci: o nouă versiune românească derivată direct din isvor italian?!

Intr'o *Anexă* autorul publică, cu aparat critic pentru toate versiunile, capitolele privitoare la prevedere, nebunie şi netocmeală.

Şi această lucrare a d-lui Cartojan este un model de lucrare serioasă şi-l pune pe autor între fruntaşii istoriei noastre literare.

D. Popovici şi G. Vişoiu, profesori. *Elemente de istoria limbei şi literaturei române.* Slatina 1928, 128 pagini.

Este o bună *lucrare de sinteză,* alcătuită în conformitate cu cerinţele programei oficiale pentru examenul de bacalaureat. Remarcăm mai ales clarele cunoştinţi asupra formării limbei române (1-13). Scurte caracterizări — dar bune — asupra scriitorilor din literatura veche (13—42).

In această parte manualul *completează programa,* arătând despre începuturile tiparului pe pământul ţării: activitatea lui Macarie şi Luibavici. Nimic însă despre Antim Ivireanul?!

Partea cea mai preţioasă o formează *caracterizarea literaturii moderne:* în câteva cuvinte, în chipul *cel mai obiectiv şi critic,* apreţierile *estetice* completează informaţiile *istorice* (42—115) Scurte definiţii din domeniul chestiunilor generale de literatură încheie volumul.

Planul lucrării, preciziunea informaţiilor şi expunerea frumoasă a lor, o fac superioară multor lucrări similare,

* * *

N. Georgescu-Tistu, *Organizarea bibliografiei filologice* (Extras din „Revista filologică" Anul I (1927), Cernăuţi 1928, 15 pagini.

In această lucrare — raport citit la al III-lea congres al filologilor români în ziua de 21 Maiu 1927 — autorul arată că, şi în ţara noastră, preocupările unei munci mai bine organizate, ar trebui întemeiate în primul rând pe *bibliografie.*

„Necesitatea listelor bibliografice e şi mai evidentă pentru filologie, în care amănuntul cel mai mărunt, un cuvânt sau numai o formă rară a unui cuvânt e de cea mai mare însemnătate pentru deslegarea unei probleme".

In prima parte (1—7), o expunere de *principii* în legătură cu bibliografia, arătând că, la noi, singurele lucrări în domeniul acesta au fost „Bibliografia veche românească" a d-lui I. Bianu şi N. Hodoş şi fascicolele d-lui Adamescu. Urmează apoi arătarea *practică* a principiilor de organizare bibliografică, judecând activitatea „Muzeului limbei române" şi a „Dacoromaniei" sub direcţiunea d-lui Sextil Puşcariu.

Intr'adevăr, cititorii „Dacoromaniei" uşor pot vedea folosul mare al *bibliografiei critice* asupra periodicelor româneşti.

Facultatea de litere din București, cred, că a făcut o bună achiziție aducând pe d. Georgescu-Tistu conducător și organizator a bibliotecii centrale din Facultate.

* * *

N. Georgescu-Tistu, Folklor din județul Buzău. Din viața poporului român, XXXIV. Academia Română 1928, 92 pag.

Deși s'au tipărit atâtea publicațiuni de folklor, totuș se mai poatmult lucra în domeniul acesta și pentru motivul că multe din publicațiunile avute nu se pot consulta ușor, din cauza nepublicării lor științifice.

Materialul d-lui G. T. este științific publicat. A rupt cu tradiția (inițiatorul a fost însă d-l *Ovid Densușianu* în *Graiul Nostru)* publicând alaturi de obișnuitele producțiuni *lirice* — subliniem *Cântecul Kirigiului* și *Voinea Ciobanu,* o variantă a *Mioriței* culeasă din com. *Chiojdumic* — simple convorbiri particulare cu țăranii, importante atât ca limbă, dar mai ales din p. d. v. al reconstituirii mentalității și psihologiei poporului. Remarcăm astfel bucățile: 224, despre școală și examene în trecut; 208, despre răsboiul din 1877 și Cuza; 195 tot Cuza etc.

Conținutul materialului este variat și se poate ușor consulta din indicele de nume și lucruri dela sfârșitul volumului. Bucățile lirice sunt mai numeroase; interesante forme de descântece; bucăți cu elemente din hagiografia populară: 197 Sf. Antonie, 71 Sf. Haralambie.

Regiune din care culege materialul fiind la întretăierea a trei țări românești" (!), el se prezintă cu însemnate particularități limbistice. Interesante din p. d. v. semantic remarcăm: *Ciudat* (= îngrozitor) 71 pag.; *comanac* (= căciulă) 22, 222; *răstumel* (= șarpe) 9; *topsicat* (= înveninat) 8 (într'un descântec din *Șezătoarea* XX (1924) „Despre șerpi," vezi forma *dosicat*). Forme rare lexicale: *blagodiri, fetă, antale, agalioane rogode, gjuvrea,* etc., al căror sens explicat în „Glosar"-ul dela sfârșit.

Simonescu Dan
Asistent Universitar

Pe Urmele Basarabiei. Note și impresii din revoluția rusească de *Romulus Cioflec* „Cult. Rom". Buc. 1928.

Martor ocular al luptelor de stradă în cari s'a prăbușit Rusia Țarilor la Petrograd; martor și actor, apoi, al evenimentelor prin cari, sub influența revoluției rusești, Basarabia se regăsea pe sine, d-l Romulus Cioflec ne dă o lucrare de interes literar, politic și istoric remarcabil.

Icoane și momente din tragedia noastră în compania neleală a Rușilor, deschid cartea (în munți și pe drumurile de îngheț, de foame și de molime ale Moldovei) pentru a ne conduce apoi prin stepa rusească la capitala Romanovilor. Ultima săptămână din domnia lui Nicolae II trăim momentele unei atmosfere de tensiune în Petrograd, de șarje căzăcești apoi împotriva mulțimii cerând pâine, pace și libertate; și însfârșit, deslănțuirea dela 27 Februarie 1917, pe care autorul o aștepta e salvatoare pentru Românism. După ce alături de cei mulți, în stradă, a întâmpinat eliberarea Rusiei si a popoarelor ei de vechiul regim, autorul ne zugrăvește frigurile și beția revoluționară a mulțimilor descătușate, ne desvălue și mai adânc sufletul rusesc cu nebănuite cuprinsuri, și ne readuce în Basarabia.

Dela începutul primăverii lui 1917 și până la începutul toamnei, momentele însemnate din prima parte — cea mai puțin cunoscută a dibui

rilor și frământărilor sufletului moldovenesc căzut neașteptat în arena revoluției, sunt redate, în formă literară cu oamenii lor — cu toți oamenii pe cari curentul revoluției îi putea apropia de Chișinău — cu farmecul vechiului graiu moldovenesc curat la unii, sărăcit ori învrâstat cu rusisme la alții.

Figurile mai luminoase ori mai umbrite ale luptătorilor pe teren politic ori cultural, încleștarea sufletului moldovean trezit în luptă cu trecutul care mai dăinuiește și sub flamura revoluției, trec, se desfășoară înaintea cetitorului.

Autorul stărue cu simpatie caldă asupra sufletului țărănesc adus de ostașii ori plugarii revoluționari cu parfumul vechiului graiu de cronici, cu farmecul gândirii și mentalității țărănești în revoluție. Acestea răsbat până și în stilul autorului când îi descrie. Tot atâtea documente ale sufletului și graiului moldovenesc de acum 11 ani și de acum 110 ani, prețioase pentru alte generații...

Cartea are la sfârșit capitolul mai lung *Din carnet* în care sunt însemnate zi cu zi evenimente mai mari și mai mărunte ce caracterizează momentul, documente de simțire și nebănuită vrednicie și între cei mulți și între cei răsăriți, ca și unele șovăiri — așa cum și le însemnase autorul.

Scena are și câteva apariții din Moldova refugiului — între ele pare mai curioasă a d-lui Oct. Goga.

Lucrarea se închee la 20 August (2 Sept.) 1917 cu sguduitoarea dramă dela via lui Andrei Hodorogea unde sunt măcelăriți doi dintre cei mai buni fii ai Basarabiei.

Lucrarea cuprinde numeroase ilustrații sugestive.

Nr. . . .

FAPTE

Expoziţia de artă franceză în Bucureşti. — La 28 Sept. a. c. s'a deschis la Bucureşti, în Palatul Expoziţiei dela Şoseaua Kisseleff, prima expoziţie de artă aplicată franceză, la care participă cele mai renumite case din Paris, alături de Manufactura din Sèvres şi alte firme cunoscute.

Comitetul, sub Inaltul patronaj al M. S. Reginei Maria, este compus din d-nii Lapedatu, Ministrul Cultelor şi Artelor, Puaux Ministrul Franţei la noi, Paul Léon, directorul artelor din Paris şi Tzigara-Samurcaş, Directorul Muzeului de artă naţională din Bucureşti.

Iniţiativa a fost luată de cunoscutul nostru ceramist d. Baras, care a reuşit să determine pe cei mai de seamă artişti şi fabricanţi să trimită lucrările lor la această primă expoziţie de acest fel.

Revista pariziană „*Mobilier et decoration*" pe luna August, reproduce principalele obiecte ce vor fi expuse. Redăm aci în traducere articolul prim din acest interesant număr al revistei franceze:

Relaţii de artă Franco-Române. — Expoziţia de artă franceză, care pentru prima dată se organizează la Bucureşti, nu înseamnează că această artă nu a mai fost reprezintată până aci la noi.

Nu se găseşte gospodăria românească, în care să nu întâlnim mobile sau obiecte şi opere de artă franceză, aduse din acel Paris, pe care orice bun român trebuie să-l fi vizitat.

Expansiunea artei franceze, pe această cale particulară, ar fi fost cu toate acestea destul de restrânsă, dacă mari case din Franţa, încă dela mijlocul veacului din urmă, n'ar fi stabilit relaţiuni pentru a lupta împotriva concurenţei vieneze, care, singură odinioară, domina piaţa românească, mulţumită mai ales apropierei, prin Dunăre, între cele două ţări

Sub Napoleon al III-lea, nobilul protector al poporului român, influenţa binefăcătoare a geniului francez a fost resimţită în toate domeniile vieţei noui a principatelor danubiene. Politica, literatura, arta, până şi moda, totul se inspira din Paris. Acolo tineretul nostru se ducea să-şi termine studiile şi de acolo ne veneau „Bonjuriştii", care schimbară aspectul societăţii noastre: limba grecească, încă în favoare, fu înlocuită prin cea franceză şi în acelaş timp dispăru şi costumul oriental al bunicilor noştri.

Industria franceză singură n'a profitat destul de această atmosferă favorabilă Franţei pentru a se menţine pe piaţa românească, care, sub domnia prosperă a Regelui Carol, se îndreptă spre Germania.

In domeniul artei însă, Parisul singur a dominat veşnic. Pictorul *Aman*, fondatorul şcoalei noastre de Arte Frumoase, a fost elevul lui Drolling şi al lui Picot şi în *La revue des notabilités contemporaines* din

1855 apar primele știri asupra nouei picturi românești, care înlocuiește definitiv iconografia orientală a bisericelor noastre.

Impăratul Napoleon, reținând într'o expoziție din 1866 două pânze de *Grigorescu*, atrase atenția asupra tânărului talent care, după ce părăsi școala de arte frumoase, se alipi la grupul din Barbizon, devenind una din gloriile sale, recunoscută nu numai în România, dar și în străinătate.

Din școala franceză au mai ieșit și *I. Mincu*, reformatorul arhitecturei românești, pictorul *George Mirea*, actualul director al școalei noastre frumoase. De atunci încoace artiștii români cari lucrează în atelierele din Paris sunt prea numeroși pentru a putea fi citați aci; câțiva dintre ei s'au stabilit în Franța, iar alții au reușit chiar să fie primiți în secțiunea rezervată străinilor la Muzeul Jeu de Paume.

Inaugurând astăzi o expoziție de artă aplicată, sperăm să putem prezinta într'un cadru mai complect operile de artă franceză, până aci prea abandonate inițiativei particulare. Frumoasele modele, pe care cei mai mari artiști ai Franței ni le trimit, vor servi s· fixeze atențiunea compatrioților noștri și să complecteze cunoștințele lor asupra artei franceze contimporane.

Momentul pentru o propagandă artistică în România este cel mai bine ales, căci și noi suferim, ca și restul lumei dealtminteri, de acea zăpăceală provocată de numeroasele curente artistice nu încă clarificate. Modèlele alese din expoziție ne vor da o vedere generală a evoluției actuale a artei franceze care, în toate timpurile, a știut să-și mențină locul său de onoare.

In momentul în care și noi ne silim să fixăm nota specifică a artei românești, inspirându-ne din a noastră admirabilă artă țărănească. din nefericire condamnată la peire, nu vom putea decât să profităm de învățămintele ce se desprind din această expoziție.

Inspirându-ne de marile principii, cărora arta franceză le datorește superioritatea ei necontestată, vom aduce cel mai frumos omagiu organizatorilor acestei expoziții din țara noastră.

După expoziția de artă românească la muzeul *Jeu de Paume*, în 1925, și după participarea noastră la expoziția internațională de covoare la *Pavillon de Marsan*, în anul trecut, actuala manifestare franceză în România va strânge încă și mai tare relațiunile între aceste două țări, cari nu sânt la primele lor dovezi de simpatie reciprocă.

Al. T.-S.

Rusologie

CUM TRĂESC SCRIITORII „VECHI“ IN RUSIA SOVIETICĂ

Vladimir Azov, ultimul, cronologiceşte, scriitor autentic rus, scăpat din Rusia Sovietică şi stabilit la Paris, fiind intervievat, a comunicat următoarele:

— Cum stau, cum o duc în S. S. S. R. „bătrânii“ scriitori şi jurnalişti?

— Fel-de-fel. Unii prosperă şi înfloresc, alţii vegetează şi alţii cântă la strană.

— La strană?

— Da. Vă aduceţi aminte de Vladimir A. Bondi — directorul popularului „Focuşor“ (rev. ilustr.) şi al „Bursei de Seară“, nu mai puţin populare, din Petersburg? — S'a făcut diacon şi, deci, cântă la strană...

— Şi cine înfloreşte?

— A. N. Tolstoi şi P. E. Şcegolev. O piesă dramatică confecţionată de aceştia „Complotul Impărătesei“ — de fapt o porcărie calomnioasă — le-a adus peste 100.000 ruble aur.

— Cum au adunat ei această sumă dela teatre? Cu greu?

— O, nu cunoaşteţi autorităţile sovietice! Guvernul Sovietic e o mamă bună pentru scriitorii care îl servesc „conştiincios“. Şcegolev îşi primeşte onorariile prin aconturi, dela Banca Statului, direct.

— Banca Statului se ocupă oare cu astfel de operaţii?

— Tinere, — cu un ton doctoral urmă Vl. A. Azov, — Banca Statului din S. S. S. R. nu e o bancă oarecare burgheză. Ea finanţează nu numai industria ci şi creaţiunile poetice.

— Atunci Ana Ahmatova o duce bine? E doar o poetă mare!..

— E copleşită de mizerie. Cărţile ei sunt scoase din librării şi din biblioteci... Dar, de pildă, muza lui Maiacovschi intră uşor în Banca Statului, iar Demian Bednîi nu cântă din harpă decât pe bani ghiaţă...

— Ce face A. Hornfeld?

— Traduce.

— Dar E. Letcova-Sultanova?

— Traduce.

— Şi R. Ivanov-Razumnic?

— Traduce.

— K. Svannerberg?

— Traduce.

— N. Lerner?

— Traduce.

— P. Huber?

— Traduce.

— M. Cuzmin?

— Traduce.

— O. Mandelştam?

— Traduce.

— Şi dumneata, ce făceai acolo?

— Traduceam.

— Explicaţi-mi vă rog: de ce în Rusia Sovietică se traduce atâta?

— Fiindcă autoritatea sovietică, — răspunse sentenţios V. Azov, — asigură cetăţenilor nu numai serviciile de pompieri, de justiţie şi de poliţie, ci şi traducerea romanelor străine, ziarele, cinemalele şi avorturile după un preţ convenabil şi accesibil. E cea mai caritabilă autoritate din lume.

— Care ziar e cel mai citit la Petersburg?

— La Leningrad, oamenii de teapa mea sau nu citesc ziarele deloc, sau citesc „Gazeta Roşie de seară", pe care o conduce cu succes cunoscutul jurnalist I. P. Kugel.

— Unde s'a pitulat dar această gazetă?

— S'a pitulat? Redacţia „Roşiei de Seară" ocupă un palat cu cinci rânduri, fost al Direcţiunii Generale a caselor

de Economie ale Imperiului Rus, dela cheiul canalului Fontanca. Sunt acolo vre-o 200 săli şi odăi...

— Cui trebuie atâta loc?

— Nimănui. Tot aşa după cum nu e nici-o nevoe ca „Editura de Stat“ să ocupe palatul colosal fost al firmei Singer (maşini de cusut) plus tot Pasagiul Şeremetev, plus patru tipografii imense şi enormele depozite, „foste“ pentru mărfuri.

— Să vă mai pun o întrebare proastă: cum credeţi, când se va isprăvi cu puterea Sovietelor?

— Cred, că un eveniment va trebui să precede căderea regimului acesta în Rusia: într'o zi, ţăranoiul Akim cel Prost din Caluga va trebui să iasă din casa lui; să se oprească pe pragul uşei, să-şi mijească ochii la soare, şi să declare nevestei lui, Matrona:

— „Nu mai pot, Matrona, să trăesc nici o zi mai mult fără libertatea conştiinţei, fără libertatea adunărilor şi fără libertatea presei. Oricum ai fi tu de părere, dar eu nu mai pot!“...

— Şi se va produce acest fenomen? Incurând?

— In tot cazul mai curând decât credeţi Dv.

BIBLIOGRAFIE

Bacovia G.: Bucăţi de noapte, poeme în proză, tip. „Lupta“, Buc., lei 15.

Bacovia G.: Scântei Galbene, poezii, tip. „Minerva“, Bacău, 1926. lei 30.

Barnoschi V. D.: Cărvunarii, poveste istorică 1823—1827, tip. „Cartea Medicală“, 1928, lei 40.

Begnescu-Florin Petre: Lăcrămioare, poezii, tip. „Jorică“, Galaţi, 1928.

Botez Octav: Alexandru Xenopol teoretician şi filosof, ed. „Casa Şc.“, 1928, lei 45.

Calendarul pentru popor al „Astrei“, Sibiu, 1929, lei 10.

Cioflec Romulus: Pe urmele Basarabiei, note şi impresii din Revoluţia Rusească, ed. „Cultura Rom.“, Buc., 1928, lei 60.

Davidescu N.: Cântecul Omului, Poezii, Ed. „Ramuri.“' Craiova, 1927.

Diaconescu Pantelimon: Conferinţe populare, ed. „Cart. Rom.“, 1928, lei 60.

Eftimiu Victor: „Povestea Minunată“: Vestitorii, Ionică Prostul, Omul şi Dracul, Băiatul cel pierdut, Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte, 1928, Buc., a câte 20 lei fiecare.

Eulenberg H.: Ultime Siluete, studii literare şi artistice, trad. de C. Săteanu, tip. „Albina“, Iaşi, lei 50.

Gabrielescu Alice: Necunoscuta, nuvele, tip. „Fund. Princ. Carol“, Buc., 1928, lei 60.

Gherghinescu-Vania: Drum lung, poezii, Craiova„ Scr. Rom.“, 1928, pr. 90 lei.

Gogol Nicolae: La şezătoare în Ucraina, Bib. „Minerva“, 168, ed. „Cart. Rom.“, lei 6.

Hodoş Constanţa: Martirii, roman, tip. „Copuzeanu“, Buc., 1928, lei 60.

Ionescu-Sachelaric D.: Spre o nouă Şcoală Normală şi un nou nvăţător, Sibiu, tip. „Dacia Traiană“, 1928, preţul 25 lei.

Iorgaî N.: Cleopatra, piesă în 5 acte, ed. „Cart. Rom.“, 1928. lei 75.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ.

Redactor ALEXIS NOUR

ANUL al 61-lea

Septembrie-Decembrie

1 9 2 8

BUCUREŞTI

Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

DINTR'O CORESPONDENȚĂ LITERARĂ

Iubite Domnule Bassarabescu,

Imi fac o deosebită plăcere din a-ți trimete ultima mea carte, apărută zilele acestea (încă nici n'a fost trimeasă librăriilor). — Cele mai multe bucăți sunt amintirile mele dela Paris, scrise acum 10—12 ani și publicate prin 1915. Desigur că nu te vei întreba ce mă face să-ți trimit această carte, căci nu e nimic mai firesc decât această prietenie dintre visători, născută la mine din marea admirație pentru acei cari mi-au luminat sufletul cu scrisul lor limpede, pe băncile claselor întunecoase dela Sf. Sava.

Și totuși, domnule Bassarabescu, îți mărturisesc eu, că există în sosirea acestei scrisori un punct de întrebare pe care desigur dumneata nu ai de unde să-l bănuești. Obiceiul meu, foarte comun dealtfel, de a deschide în fiecare seară o carte, m'a făcut aseară să cetesc Antologia d-tale, publicată la Casa Școalelor. Erau bucăți cunoscute, cetite și răscetite de mine și care mi-au adus acelaș farmec al cuvântului și al imaginei precise.

O carte care se lipește de suflet, te pune pe drumul gândurilor și te face să visezi tu însuți zile pline de lumină sufletească. Unde crezi că mi-au ajuns gândurile după ce am închis cartea, cu mulțumirea omului care a trăit o zi din plin? Un gând m'a făcut să tresar. Ce-ar fi dacă mâine de dimineață ași lua condeiul în mână și ași scrie lui Bassarabescu gândul acesta fugar, venit din necunoscut, prin întunericul odăei? Ce-ar fi dacă i-ași spune, așa, limpede: Iată scumpe desmierdător al lucrurilor mărunte din odae, al

sufletelor mărunte, pe care le învii cu umorul bun al unui părinte, gândul acesta: Ce-ar fi dacă te-aş provoca la o corespondenţă literară, în care gândurile noastre s'ar întâlni, s'ar spovedi, şi-ar răspunde, uneori cu micile nimicuri ale zilei, alteori cu mărturisiri, alteori cu fâşii de trecut, alteori cu gânduri bune pentru toţi acei cari şi-au legat viaţa de scrisul românesc? Poate că odată pe săptămână, scrisorile acestea, ce ne-ar veni ar ajunge să ne facă impresia unor prieteni cari sunt aşteptaţi şi pentru care ne pregătim sufletul cu o fărâmă de senin... Eu cred că într'un an ar fi gata o carte întreagă, care ar avea mai mult de cât orice: „noutatea".

Scriitorii de azi, vorbesc de cei din generaţia mea, au pierdut cu totul contactul sufletesc, acel contact care odinioară lega pe Alecsandri de Ion Ghica şi mai în urmă pe Delavrancea de Vlahuţă. Şi ce minunate lucruri, ce vibrări sufleteşti nu pot tremura în gluma unei scrisori?

Ce zici?

Iţi aştept cu nerăbdare răspunsul.

Al D-tale

Alfred Moşoiu

1 Februarie 1924.

Iubite Prietene,

M'ai cucerit pe toată linia. Dintre toţi prietenii noui dela turneul literar din Ardeal de astă primăvară, D-ta şi Rebreanu mi-aţi rămas cei mai aproape de suflet şi vă am de atunci mereu în gând: Rebreanu, un voinic căruia talentul îi stă bine ca o podoabă pusă la locul nimerit de un meşter priceput. D-ta, prieten admirabil, comoară de poezie şi suavitate; bun şi sincer născut — nu făcut — îmi evoci pe acel odinioară scump, de care mi se face cu atât mai dor, cu cât îl simt, în izolarea tot mai mare de aici, că se depărtează de mine mai cu grabă.

Am vrut de atâtea ori să-ţi scriu eu mai întâi. Ţi-ar fi fost uşor să preţueşti atunci curăţenia mărturisirilor mele de acuma. Nu mă tem însă nici aşa: Am credinţa bine întărită că ne-am cunoscut şi înţeles pe deplin. Altfel nu

mi-ai fi scris cuvintele atât de calde și frățești, la care răspund fără întârziere și fără ocoluri, ca să vezi cât m'au entusiasmat.

Am tăiat îndată foile volumului D-tale, am spicuit în fugă părți din fiecare bucată și mi-am rechemat sentimentul plăcut din anii tineri, când cumpăram cărți bune — mai dese pe vremea aceea — și mi se părea un veac până acasă, până când, în liniștea odăiei mele, la lumina prietenoasă a lămpii, să pot sorbi mai iute și mai lacom noutatea și să simt fericirea fiorului artistic.

Iți sunt recunoscător.

Priimesc din toată inima schimbul de scrisori mai ales cu D-ta. Suntem — firește — de vârstă deosebită; dar avântul d-tale tânăr va scormoni cenușa pe care anii au așternut-o pe sufletul meu. Rog Cerul să fie îndurător cu mine și să-mi lase — în învălmășagul de treburi mărunte și nesfârșite ale meseriei mele de profesor cu... valută — atâta răgaz cât să pot face față la timp unicei mulțumiri literare ce mi-a mai rămas în vitregia zilelor de acum și la care ai meritul de a te fi gândit d-ta cel dintâi.

Imi trebue câteva zile ca să gust volumul d-tale în tihnă, așa cum fac cu toate scrierile, care mă prind în mreaja lor încă dela început. Azi am citit bucata dintâi: „Marieta". Ești un pictor minunat. Știi să furi raze din soare și să dai lumină adevărată atât peizajului cât și sufletului. Până și melancolia profundă a sfârșitului se înseninează sub nimbul artei d-tale.

Ei, dar mi-ai răscolit tot sufletul. O să avem încă mult de vorbă.

Cu sinceră prietenie,
I. A. Bassarabescu

Iubite prieten,

Sunt două zile de când ți-am primit răspunsul, pe care dacă-l bănuiam, din clipa când ți-am scris eu, nu 'mi l'aș fi închipuit totuși, așa de cald și atât de măgulitor. Ce mulțumire mai mare pentru mine decât siguranța unei prie-

tenii, în care sufletul omului bun se amestecă atât de hotărît cu strălucirea unui mare talent.

Imi vorbeşti de vitregia zilelor de acum. Doamne! Când ai apucat vremuri mai bune şi când ai simţit că scrisul tău nu poate fi înnecat în mecanismul „artei noui", desigur că asta era o răscumpărare a tuturor neajunsurilor zilnice. Războiul a dat „iama" şi prin grădina asta cu flori mărunte şi plăpânde şi s'au găsit grădinari care cu înfrigurare şi cu bunăvoinţă au căutat să refacă şi să împodobească grădina.

Suntem dar în epoca refacerii!

Grădina, ca să pară din nou grădină înflorită, avea nevoe de flori... Şi ca să nu i se mai întâmple vreo pustiire — Doamne fereşte! — nouii grădinari şi-au adus aminte că florile artificiale sunt mai trainice decât cele care simt urcându-se în ele, seva pământului românesc.

Nu e nici o mirare deci, dacă grădina în care dumneata ţi-ai adus de atâteaori paşii încet, încetişor, cu sufletul uşor, liber de griji, îmbătat de parfumul ideilor generoase ce-ţi înfloreau în cale, astăzi pare o vitrină de magazin de mode.

Dumneata ai cel puţin mângâerea de a fi apucat mai multă vreme vechea grădină în care cel dintâiu poet român, Enăchiţă Văcărescu, zărise o floare lângă o tulpină...

Era cea dintâi floare a grădinei.

In toată această vitregie a zilelor de azi, scumpe prieten, lipsa de control literar apare ca o adevărată primejdie. Publicul nu mai ştie să aleagă...

Ei, dar nici melancolia asta nu e o doctorie bună pentru boala pe care ne-a lăsat-o războiul.

Am să-ţi povestesc o întâmplare din săptămâna asta, din care vei vedea că scriitorul va fi mâine din nou marele învingător.

Când am eşit Luni la amiază dela Casa Şcoalelor, m'am întâlnit în poartă cu unul de-ai noştri: Il văd des pe acolo. Il cunoşti desigur. E Dragoslav.

Dragoslav duce după el, aceeaş servietă învechită, în care manuscrisele se amestecă cu volumele lui tipărite, cu graiul lui moldovenesc, şi în ziua aceia ca şi altădată îşi fulgera revolta. Urcase pentru a nu ştiu câtea oară scările

Ministerului pentru ca să încaseze o sumă de bani de pe urma unei cărți vândute...

— Ce-i, Dragoslav?

— Ce să fie? Iar m'au amânat. Zice că nu sânt bani. Apoi eu am să-mi iau cartea înapoi... Iaca...

Tocmai în ziua aceia zărisem cererile unor ziariști, aprobate cu 2—3 mii de lei pentru „servicii"...

Ce vrei? Presa! Ce ministru a avut curajul să înfrunte presa, care te poate compromite în ochii lui Ghiță propietar și cârciumar la bariera orașului.

De ocările bietului Dragoslav nu va cădea nici un guvern. Despre asta Dragoslav nu s'a întrebat niciodată.

Și dacă ai sta să-ți explice un politician, toată neplăcerea ce o are de a nu putea ajuta literatura și toată amărăciunea ce o simte când e silit să „aibă presă", ai începe să-l crezi.

Intâmplarea lui Dragoslav nu m'a emoționat de loc. Ba îmi închipui că seninătatea cu care i-am primit revolta lui dreaptă, l'a făcut să creadă că sunt un om cu parale, care nu știe ce-i lipsa...

In seara aceleiași zile mergeam cu trăsura la teatru Regina Maria, unde se juca pentru întâia oară piesa prietenului Ion Minulescu: „Omul care trebue să moară". Când a cotit trăsura încet, pe strada îngustă ce duce la teatru, drept în fața băcăniei „Mercur", aud un glas:

— Birjar, te întorci? Te aștept aici.

Birjarul mormăi ceva neînțeles.

Intorsei capul să văd cine putea să creadă că azi, în București, un birjar poate face hatârul unui biet pieton... Și ce hatâr? Să se întoarcă într'un colț de stradă pentru un client necunoscut...

Era Brătescu-Voinești. Cine putea să creadă într'o minune de asta decât un visător...

Când am ajuns la teatru, coborând, spusei birjarului.

— Măi, auzi? Să te întorci să iei pe domnul acela din colț, că e om din cei aleși...

Birjarul mă privi și răspunse repede:

— D-ăi de fac politică de s'a scumpit viața și te dă afară din casă! Nu mă duc... Lasă-l să meargă pe jos...

— Ba nu. E din cei care scriu cărţi frumoase. Poveşti şi întâmplări...

— Care scriu cărţi! — Făcu birjarul. — Bine... E om de treabă... Nu se bate la Cameră, hai?

Intoarse încet trăsura. Deschisei ochii mari... Trăsura porni încet şi se pierdu în ceaţa nopţei şi o bănuii oprindu-se în colţ.

Dragoslav biruise.

Al dumneatale
Alfred Moşoiu

9 Februarie 1924.

Ploeşti, 17 Februarie 1924

Scumpul meu prieten,

Ai tot dreptul să crezi că am şi început să speculez învoiala mea ca să-mi ierţi răspunsurile întârziate din pricina vieţei de hamal intelectual pe care o duc. E foarte adevărat că unicele ceasuri de reculegere ce-mi rămân pentru literatură, linişte, gândire, sunt între zece şi două noaptea. Restul e şcoală, îndatoriri sociale, griji de tot felul şi mai ales *importunii* — uf, importunii — de care nu poţi găsi mijlocul să scapi în provincie niciodată. Ei sunt mulţi, de toate vârstele, de toate gradele. Mă întreb cu ce trăesc oamenii ăştia, care au atâta vreme de pierdut.

Dar, de rândul acesta, nu din pricina lor am lăsat să treacă atâtea zile: Vinovatul principal sunt eu însu-mi. Am un păcat: când dau de o carte bună, mi-e drag s'o urmăresc pe îndelete, cu opriri, cu repetiri de pagini care-mi plac — ştii — întocmai cum citeşte un gardist *Alexandria*.

Abia astă-seară întorc cea din urmă foaie a volumului d-tale. Fără îndoială, eşti un minunat poet, chiar când scrii proză. Stilul d-tale m'a furat cum furase râsul *„perlat“* al lui Gaby pe sărmanul Niţă. *„Gogoaşe“* e un poem de mâna întâia. Numai talentul d-tale a găsit arta de a înnălţa până-la eroism sufletul unui biet vânzător de gazete. Extrem de atrăgătoare *Amintirile din Paris.*

Cu mare greutate lăsam cartea din mână.

Pentru mine sunt toate noui. *Violetele lui Déchanel* m'au făcut să trăesc în inima Parisului, în mijlocul francezilor adevăraţi, câteva clipe fericite.

Dar cei doi rătăciţi fără noroc: Niţă și Goldenberg?

A, cum aş vrea să stăm de vorbă mai mult asupra tuturor acestora ca de niște lucruri din lumea mea, din lumea noastră, pe care mulţi din cei cu *„arta nouă“*, cum atât de bine zici d-ta, par a nu le mai cunoaște.

Să recitim împreună pagini şi să-ţi arăt tot ce m'a emoţionat şi entusiasmat...

Mai nainte de a închide scrisoarea, ţiu să-ţi mărturisesc că am și eu în inimă optimismul d-tale pentru viitor faţă de vitregia vremurilor de acum și simt perfect tot interesul scenei cu birjarul care s'a reîntors să ia pe d-l Brătescu-Voinești, după ce i-ai spus că e „un domn care scrie cărţi frumoase“.

Nu mi-e frică de ce au să devie paiele pe care furtuna răsboiului le-a ridicat în văzduh și nu s'au aşternut încă înapoi, în praful şoselei, unde fuseseră atât dela locul lor, atât de potolite şi de nimeni bănuite... ci mă tem de furtună însă-și, de ceeace stârneşte ea *acum* şi de slaba noastră pregătire, de a o înfrunta numai cu propriile noastre puteri, muncind peste marginile îngăduite.

Cunosc dictonul „Birui-va gândul!“, dar mă întreb cu îngrijorare: când?... Și caut un colț de senin, undeva, în orizontul plin de nori.

Cu prietenească şi neclintită iubire,
I. A. Bassarabescu

Scumpe prieten,

Eşti mult prea bun cu cartea mea, dar tocmai această bunătate e caracteristica oamenilor aleşi și artiştilor adevăraţi.

Intotdeauna neîncrezător în ceea ce scriu, chinuit de gândul de a nu mă pierde în marea mediocritate, când am sfârșit de scris o poezie, o nuvelă, sau o piesă de teatru,

am adăogat cu fiecare, un val de tristeţe infinită în sufletul meu, gata să lupte pentru alţii, întotdeauna laş pentru mine. Tristeţea şi teama ce se iveşte în jurul creaţiei tale, nu e desigur numai a mea. O bănuesc în cei mai mulţi dintre noi. Ea e mai pronunţată şi mai covârşitoare la acei cu o sensibilitate bolnavă şi cu firi din caleafară de timide. Mihail Sadoveanu scria în 1918, la apariţia volumului meu „Toader Nebunul“ că „sunt prieteneşte“ ridicaţi în picioare, oameni ce-şi trăesc viaţa lor obscură, iar altădată scria, tot despre aceeaş carte: „Lumea din care domniasa îşi ia subiectele e de obicei mică şi umilită şi eroii săi sunt învinşi şi inadaptabili“.

Talentul de a da viaţă oamenilor tăi îţi pune la îndemână „elementele omeneşti“ care constitue mecanismul vieţei, dar sufletul tău e amestecat acolo, ca un control că „omul tău“ e viabil şi ca o dovadă că tu ai crezut cel dintâi în el.

Sărmanii mei învinşi, au moştenit dela mine, tot sufletul acesta ce le aduce pe paginile cărţilor mele, atâtea neajunsuri şi atâtea bănueli....

Decâteori îmi aduc aminte de ei, şi-i văd trecând pe dinaintea ochilor, aşi vrea parcă să le cer ertare. O frică fără seamăn mă cuprinde când deseori gândesc la cei doi băeţi ai mei, care au putut să moştenească sufletul acesta covârşit de îndoeli, lipsit de marea încredere în sine, sortit să rămâe în umbră. Şi mi-e teamă. Radu are timidităţi şi susceptibilităţi care-mi răscolesc anii copilăriei mele....

Doamne! Zilele trecute l'am auzit din odaia de alături, şoptind pentru el, cuvinte legate fără logică, dar care cădeau în ritmul adevărat şi viu al versului.... Câte o dată vorba lui se lumina cu o rimă....

La masă l'am întrebat: Radule, ce vorbeai tu adineaori?

S'a înroşit până în vârful urechilor... L'am sărutat şi nu l'am întrebat mai mult. Aşa eram şi eu. Când Duminicile, mătuşile mele plecau de acasă şi tată-meu rămânea să scrie vreun cuplet sau la vreo revistă, mă furişam cu petecul de hârtie şi cu creionul şi nebănuit de nimeni înşiram cuvinte fără rost care săltau în ritmul versului...

Chiar alaltăeri, intrând în berăria din str. Câmpineanu, lângă Teatru, am găsit la o masă, alături, pe părintele

Avramescu, preot inteligent şi vioiu, care mi-a fost profesor în cl. IV primară.

Eram gata să-l arăt prietenilor cu care mă aşezasem la masă, când el se întoarce şi mă vede.

— Imi pare bine, oridecâteori te văd, Alfred! — îmi spuse, cu surâsul lui bun. Şi întorcându-se către bătrânul cu care stătea la masă începu să vorbească.

Prietenul meu îi auzea vorba.

— Vorbeşte de tine, — îmi şopti el.

Părintele spunea, aceia ce-ţi voiu povestii eu.

Eram în clasa IV primară, nu ştiu dacă acum mai sunt caetele acelea de teme, care erau pe vremea aceia.

In acelaş caet erau pagini pentru matematică, pentru compoziţie, pentru caligrafie... Pe caetul acela ne-a dat în pragul Crăciunului, părintele Avramescu, să scrim acasă o compoziţie „despre copii săraci".

Ei, nu era glumă! O compoziţie ca asta! Vacanţa Crăciunului se întuneca în mintea noastră de copii. In fiecare dimineaţă alergam la ghiosdan, scoteam caetul care începuse să mă înspăimânte, şi-l vâram încetişor înapoi cu teamă.

Zilele treceau, trecuse şi Anul Nou şi nu îndrăsnisem încă să pun mâna pe toc. Teama crescuse cu fiecare zi şi găseam în mine acum, mai multă putere de a-mi duce caetul gol, decât să scriu. Cei ai casei, văzându-mă prăpădit şi tăcut, bănuiau că mă pândeşte vre-o boală. Cum să le spun eu că mi-era frică să-mi fac tema la compoziţie? Şi mai ales cum era să le-o spun, când eu însumi, nu desluşeam în mine, ce era această frică, de unde venise, ce vroia cu sufletul meu de copil?

Scrisesem tema la aritmetică din prima zi, cu o răceală şi siguranţă pe care ţi-o dau lucrurile ce-ţi sunt indiferente, dar compoziţia mă intimidase ca şueratul prelung al sergentului de noapte.

Aşa a venit ziua de Sf. Ioan, când am fugit dela masa cea mare unde se închina pentru tată-meu Ion, şi m'am furişat în odaia de culcare, hotărît să scriu cu orice preţ.

Mi-am aşezat caetul pe canapea, am îngenuchiat în faţa acestui birou improvizat, ca să-mi vie bine la scris, şi am

început. Nu-mi mai aduc aminte ce anume mintea mea de copil a ştiut să dibuiască pe hârtia caetului acela, dar îmi amintesc şi azi, atât de viu şi atât de limpede de par'că a fost eri, toată emoţia fiecărui cuvânt, muncit de mâna stângace din anii aceia....

După ce am isprăvit cele două pagini şi le-am recitit, sufletul era atât de strâns legat de cuvintele scrise şi de imaginea lor, încât am plâns peste ele şi mi-am pătat caetul de sus până jos....

Acolo a fost cel dintâi fior al scrisului meu, amestecat cu teama, cu plăcerea şi cu simţirea.

După ce am dus caetul la şcoală, părintele Avramescu a venit acasă la noi. Ii aud şi acuma glasul: — Aicea locueşte D-l Avocat Moşoiu?

Venise să afle al cui eram, şi să întrebe dacă nu cumva îmi scrisese cineva compoziţia.

Cu drag, al D-tale
Alfred Moşoiu.

22 Februarie 1924.

Ploeşti, 26 Februarie, 1924

Scumpul meu prieten,

Văd din ce în ce mai lămurit, că suntem fraţi în dreptate. Sfiiciunile de care d-ta te plângi cu atâta îngrijorare, ţin şi de moştenirea mea de la strămoşi. Aşa era tată-meu. Aşa constat că e şi copilul meu.

Şi-mi bat capul cum aş face să-l îndiumez mai bine spre târgul vesel şi bogat al îndrăsnelilor, spre care numai grelele încercări ştiu să te mâne.

A, doar d-ta ai avut răbdarea să te studiezi singur şi să te cunoşti bine şi de aproape: Reese din farmecul şi duioşia cu care-mi povesteşti începuturile d-tale literare. Eu parcă m'am ferit — nu ştiu de ce — să mă cercetez. Mă înveţi şi mă îndemni la un lucru nou.

In scrisorile următoare am să-ţi fac şi eu destăinuiri din copilăria mea, care abia mai licăreşte în ceaţa depărtării. Tot aveam de gând să pui amintirile mele într'o serie de schiţe, pe seama altora. Acum văd că e mai bine deadreptul: paginile cu părintele Avramescu m'au interesat în cel mai înalt grad.

Cu frăţească dragoste,

I. A. Bassarabescu

METAMORFOZA

Pentru L. G.

Din primul fulger am căzut: Scântee.
Şi-am tremurat în roză Aurora,
Şi'n noaptea 'ntâi am fost Calea Lactee.

In urm'o baltă verde şi sonoră
Ce a ţâşnit din glodul gras în Floare...
Şi-am fost întâiul zâmbet cast de soră.

M'am risipit în puste vuitoare...
Şi ruginit în arşiţa de vară
M'am strecurat în mări clocotitoare.

Când m'a trezit a undelor fanfară,
Eram un creştet calm în mări de ghiaţă,
Introenit de pulberea stelară,

Topaz lichid, prin cer de dimineaţă,
Curgeam, când Cleopatra printre gene
Privea Egiptul alb, arzând în ceaţă.

Fui obelisc în văi răsăritene...
Un ibis roz în deltele Nilene,
Şi oază'n blonde zări Sahariene.

In dimineţi când susurau bananii,
Jucam prin luminişuri cu crotalii,
Pândind, prin lanuri de orez, brahmanii.

Fui idol grav într'o pagodă . . .dalii —
Ce ascundeau chineze mici, adese,
In nopți cu lună — când urlau Șacalii : . . .

Pe fruntea exilatelor prințese
Am fost Zefir; . . . și'n văile persane
Am legănat, prerii de roze dese.

Ci, rătăcind în ritm de caravane,
Am fost Durerea ce o plâng cocorii
Prin scocul jghiaburilor aeriane.

Și m'au purtat în cuget Visătorii . . .
Și m'a 'ntrupat în stâlpul dur de sare,
Blestemul Sìdomei și al Gomorii.

. . . Iar azi, când după goane milenare
M'adăpostesc sub grațiile tale
Și'n ochi-mi ningi odihnele polare—
Gorilele' n cohorte, râd, brutale.

Ion Ojog

CE AM VĂZUT IN OLANDA

1927

Tovarăşei mele de drum

După o călătorie lungă de-a curmezişul Europei, pe un drum cunoscut de mai toată lumea care a călătorit prin apus, trecând peste hotarele mai multor ţări, aproape că nu ţi-ai da seama când ai trecut şi peste hotarul dintre Germania şi Olanda, dacă, în gară la Zevenaar, nu ţi s'ar cere paşaportul şi n'ai vedea decorul schimbat al uniformei jandarmilor şi slujbaşilor olandezi.

In adevăr, privind pe fereastra vagonului, solul Germaniei sterp şi nisipos, plantat cu pini, se prelungeşte încă o bucată de vreme, înainte de a fi înlocuit de peisajul pur olandez. Numai casele, izolate, ici-colo pe câmp, se deosebesc prin acoperişurile lor înalte, ţuguiate şi prin bogăţia de flori, de care sunt înconjurate. Cea mai mică aşezare omenească, până şi modestul canton de cale ferată, răsare veselă şi prietenoasă din mijlocul florilor, gătită par'că în haină de sărbătoare, gata să primească oricând pe însaşi M. S. Regina Olandei. Flori şi iar flori, peste tot. Olandezul iubeşte florile cu patimă şi le cultivă cu sfinţenie, după cum am văzut mai târziu în toate părţile pe unde am umblat. Raza de soare mângâe foarte rar pe olandez, de acea el a înlocuit-o prin flori.

Sfârşindu-se plantaţiile de pini, câmpia olandeză se deschide înaintea ochilor, fără a-şi schimba înfăţişarea până la capătul ţării, până la mare. Pământ, apă, mori de vânt şi sus pe cer, nori cenuşii, atât se vede de aci înainte între un oraş şi altul, între un sat şi altul.

Semănături deloc: pe ici pe colo grădini de zarzavat şi încolo numai iarbă, mare şi grasă, ce umflă ugerile vacilor

tărcate negru cu alb. Pământul e brăzdat de canale în lung și în lat, distanța e pe alocuri abia de o sută de metri, de ai crede că e parcelat într'adins, în loturi mai mari sau mai mici.

In compartimentul vagonului nostru, un tovarăș de drum olandez, auzind o limbă pe care n'o cunoștea, chinuit de gândul să afle cine suntem, de unde venim și unde ne ducem, intrând în vorbă cu noi, ne-a luat întâi drept ruși. Pentru a nu-i satisface curiozitatea dintr'o dată, l'am lăsat să ghicească. După ce ne-a plimbat prin toate țările din prejurul nostru, a fost foarte surprins să afle că suntem Români și că venim din așa depărtare în țara morilor de vânt.

Tovarășul de drum, devenit prieten de o clipă, a fost foarte bucuros să-mi ofere îndată o țigară de foi olandeză, a cărei renume nu-mi era străin, și să mă inițieze în cunoștințele generale asupra țării lui. Dela el am aflat că am intrat într'o țară, unde plouă mereu iar soarele se vede foarte rar, lucru neplăcut pentru orice călător, dar mai ales pentru băștinașii lipsiți de pâinea care nu crește din pământul lor. Țăranul nu poate fi decât fermier și trebue să se mulțumească cu creșterea vacilor și a oilor, cărora în adevăr le priește aici mai bine ca ori unde. Natura a dat Olandei numai apă, dar cu atâta dărnicie încât Olandezii sunt sătui de ea; pe lângă că o au pe jos îi mai blagoslovește Dumnezeu și cu câte o ploaie în fiecare zi. In schimb nu le-a dat bieților oameni niciun strop de vin, pe care trebue să-l aducă din alte părți plătindu-l scump de tot, căci în lipsă de deal și soare, vița de vie nu crește pe la ei. Cea mai mare înălțime din toată țara nu trece de trei sute de metri, cât turnul Eiffel din Paris.

Ai crede că țara asta năpăstuită de natură, trebue să se zbată în mizeria cea mai neagră. Totuși aceiași natură a știut să înzestreze pe locuitorii ei cu priceperea și puterea de muncă trebuitoare pentru a înlătura potrivniciile ei. Orice olandez cu care ai sta de vorbă, îți va spune: „Dumnezeu a făcut lumea, dar Olanda e făcută de Olandezi". Mult adevăr, căci ei au făcut-o într'adevăr; cu multă trudă, dar au făcut-o bine!

Dacă olandezii n'ar fi luptat cu apa mării pentru a-i opri năvala în țara lor joasă, sub nivelul mării, ridicând zăgazuri în cale, Olanda n'ar fi existat. Dacă olandezul n'ar continua să scoată apa din țară, cu ajutorul pompelor purtate de

morile de vânt, şi a o scurge pe canale; dacă mâine, poimâine şi în fiecare zi n'ar face acelaş lucru, n'ar mai avea pământ. Zgârcenia naturii a găsit compensaţia tocmai în priceperea şi hărnicia, cu care Olandezul a învins nu numai apa dar şi sărăcia. Inzestrat cu aceste calităţi, poporul a ştiut să se îmbogăţească prin negoţul şi cărăuşia pe mare, din şi spre coloniile îndepărtate, în care a ştiut să se înfigă la timp şi de unde îşi reînoeşte bogăţiile necontenit; aşa că azi în Olanda, nimeni nu cunoaşte sărăcia.

II

La Haga

Haga nu este ceace se numeşte o „mare capitală a Occidentului". Aici nu se zbuciumă nervul unei ţări întregi ca în alte capitale; din potrivă, reprezintă oraşul liniştii prin excelenţă, vis al pensionarilor şi al negustorilor retraşi din afaceri, pentru a-şi isprăvi zilele în tihnă şi belşug. Haga e numai capitala oficială a ţării, datorita faptului că e reşedinţa regală, a guvernului, a parlamentului şi a aristocraţiei.

Se spune că ar fi oraşul cel mai puţin olandez ca înfăţişare, deoarece a suferit mai mult influenţa franceză. Nu ştiu dacă e tocmai adevărat, dar foarte sigur e că în monotonie şi uniformitate se aseamănă mult cu oraşele germane de provincie. Casele, mai toate la fel, nu depăşesc în general două etaje, sub acoperişurile lor foarte ascuţite spre cer, sau joase de tot, în chip de terasă. Impresionantă e curăţenia lor. Te întrebi la fiecare pas dacă nu cumva au fost isprăvite eri; dar pe măsură ce înaintezi pe străzi până în mahalalele cele mai depărtate, constaţi că toate sunt la fel de curate şi că mahala, în sensul cunoscut de noi, nu se află. Misterul acestei curăţenii l'am aflat curând: în Olanda se spală toate casele odată pe săptămână cu apă şi săpun, de către nişte spălători, cari se îndeletnicesc numai cu această meserie. Mi se pare că cineva a spus undeva, că un popor e mai civilizat cu cât întrebuinţează mai mult săpun. Iată deci, o confirmare a acestei observaţii.

Dar străzile? Cele mai multe sunt pavate cu lemn gudronat, sunt spălate în fiecare zi, aşa că nu numai că nu se vede nici o murdărie, dar oricât ai umbla pe jos, prin oraş, n'ai nevoe să-ţi mai ştergi ghetele de praf când ai venit acasă.

Mişcarea pe străzi nu e cum suntem obişnuiţi s'o vedem pe Calea Victoriei sau pe Bulevardele Parisului. Automobilele, relativ puţine, trăsuri cu cai şi mai puţine; numai pe ici pe colo, foarte rar, câte o mârţoagă înhămată la o trăsură prea mare pentru ea. In schimb nu vezi nicăeri atâţia biciclişti ca în Olanda, problema circulaţiei aproape că nu există decât pentru ei.

Bicicleta este vehiculul popular la îndemâna oricui. Cred că dacă olandezul nu se naşte proprietar de bicicletă, în tot cazul sigur că se naşte cel puţin cu idealul de a avea una. Intrebuinţarea ei pe o scară atât de întinsă, are şi ea explicaţia ei într'o ţară în care nu ai de urcat niciodată.

Bicicletele sunt înlocuite cu patinele în timpul iernii, când îngheaţă canalele, putându-se comunica în lungul canalelor, cu orice localitate din ţară.

Cu tot furnicarul de biciclişti, nu se întâmplă nici un accident de circulaţie, pentrucă la fiecare colţ de stradă veghează un agent de poliţie, care fără a scoate o vorbă conduce batalioanele de ciclişti, cu gesturi de şef de orchestră, întărite de autoritatea uniformii şi a mănuşilor albe. Iţi impune şi te face să te opreşti numai de dragul lui şi să vezi cum la un semn, batalioanele se opresc pentru a face loc altora să treacă, iar la alt semn ele pleacă, pentruca altele să se oprească. Pentru un privitor neobicinuit cu acest fel de mişcare pe străzi, surpriza e mare, căci publicul care circulă astfel, călare pe bicicletă, este tot ce se poate închipui mai pestriţ: bărbaţi şi femei, tineri şi bătrâni, groşi şi subţiri, popi, ofiţeri, călugări şi călugăriţe, toate meseriile şi toate clasele sociale, dau din picioare pentru a scurta timpul şi distanţa.

Privirea ţi-o izbesc mai mult femeile bicicliste. Moda rochiilor scurte este urmată în Olanda, poate mai mult ca ori unde, şi poate tocmai pentrucă este de mare ajutor biciclistelor. Totuşi are şi partea ei de ridicol, prin aceea că rochiile şi aşa foarte scurte, se ridică în timpul pedalării până la înălţimi

imposibile, lăsând să se vadă mai mult de cât se vede în celelalte ţări, din expunerea goliciunii femeieşti.

Foarte intrigat, m'am întrebat cum se împacă aceasta cu simţul de pudoare publică, pe care incontestabil că-l au Olandezii. Răspunsul mi l'a dat tot un olandez, înainte de a'l găsi eu şi iată ce mi-a spus:

— Asta o vezi D-ta, fiindcă eşti străin şi nu eşti deprins cu felul nostru de a privi lucrurile. Noi, Olandezii, nu băgăm nici odată de seamă, noi nu vedem....

Ce dovadă mai bună a simţului de pudoare, de cât acest răspuns?

Aceiaşi biciclişti şi bicicliste urcă iarna bicicletele în pod, pentru a-şi scoate de acolo patinele, pe cari zboară apoi încoace şi încolo în lungul canalelor îngheţate. Iarna zboară pe patine, vara pe biciclete; poate că de acolo li se trage şi numele de „olandezul zburător“.? ... Serios!

Au un talent deosebit pentru patinat. N'am văzut, căci n'am fost iarna în Olanda, dar mi s'a spus că e foarte impresionant să vezi bunicile, care tot anul au umblat în cârji — cum şi le leapădă, pentru a le înlocui cu patine şi pentru a învăţa astfel pe nepoţei să se ţie întâi pe picioare şi apoi să se mişte cu patinele pe ghiaţă.

S'ar crede că un popor care vara umblă pe bicicletă şi iarna pe patine, într'o ţară cu întindere mică, nu mai are nevoie de alte mijloace de comunicaţie. Totuşi Olanda e ţara care are poate cea mai întinsă reţea de comunicaţii pe care am văzut-o. Aburul începe să fie înlocuit cu electricitatea, autobuzele şi tramvaele complectează celelalte mijloace; astfel că dacă te hotărăşti în orice punct al ţării să pleci spre oricare altul, nu-ţi rămâne decât să alegi între ele. Niciodată nu depinzi de ora plecării trenului: dacă a plecat cel cu aburi, îl ai pe cel electric, dacă a plecat şi acesta, iei tramvaiul şi dacă nu l-ai mai prins, vine autobuzul şi te duce tot acolo.

* * *

In prima seară a şederii mele la Haga, după o masă olandeză foarte sumară, obosit de drum, am vrut să mă culc îndată după căderea nopţii. Aşteptam să se întunece, dar spre surprinderea mea, am aşteptat cam mult, noaptea nu voia de

loc să vie. Ceasornicul înainta, în timp ce ziua sta pe loc. Se făcuse ora zece; afară era tot ziua mare. Am crezut întâi că ceasornicul nu-mî merge bine sau că am uitat să'l potrivesc după al ţării. M'am dat jos din cameră să caut undeva un ceasornic pentru a vedea dacă nu mă înşel cumva; pretutindeni aceiaşi oră. Convins că nu e nici o greşeală am aşteptat să vie noaptea; aşteptare care a ţinut până la unsprezece fără douăzeci, când în sfârşit a început să se întunece.

Uitasem că în Olanda sunt cu atât mai la Nord-Vest de cât la Bucureşti şi că deosebirea orarului dintre noi şi ea este de un ceas şi douăzeci de minute. Soarele aici are capriciile lui, pe cari trebue să le cunoşti, dacă vrei să nu te înşele. Şi capriciile lui fac pe olandez să-i ducă dorul, căci de acolo, de după perdeaua lui cea groasă de nori, nu-şi scoate capul decât foarte rar, pentru scurt timp, după care norii iarăşi îi acoperă faţa. Cei care ar voi să măsoare timpul după mersul soarelui, n'ar reuşi nici odată în Olanda. Dar omul găseşte compensaţii pentru toate. După cum Olandezii au înlocuit raza mângâetoare a soarelui, prin surâsul florilor, tot aşa au ştiut să pue în fiecare piaţă un ceasornic mare pentruca toată lumea să se poată conduce după el.

Pe cât de greu vine noaptea, în timpul verii, pe atât de uşor vine ziua. In schimb, iarna mersul lor se întoarce pe dos. Nici una nici alta nu schimbă nimic din ritmul vieţii olandeze în toate anotimpurile. Inainte de nouă dimineaţa, în zadar ai bate la vreo uşă, ai încerca să-ţi vezi de vreo treabă pe undeva, sau să cumperi ceva; nici măcar serviciul în cazărmi nu începe mai de vreme. Furnicarul de biciclişti de pe străzi începe înaintea ceasului nouă, când toţi se duc la slujbele lor, şi nu mai conteneşte până seara la şase. E timpul în care toată lumea îşi vede de treabă; treabă intensivă şi cu spor. Rezultatele se văd peste tot; toate dovedesc hărnicie şi muncă grea, adăugată peste muncă grea. Totuşi nimeni nu se grăbeşte niciodată. Te întrebi de multe ori, de ce mai umblă pe bicicletă dacă nu se grăbesc? Punctualitatea se verifică însă cu orice prilej; poate că nu sunt grăbiţi tocmai pentrucă sunt punctuali şi viceversa: sunt punctuali pentrucă nu sunt grăbiţi, E fireşte ceva ce aparţine rasei şi educaţiei poporului, calităţi înrudite cu cele ale anglo-saxonilor.

III

Palalul Păcii.

Oricine se duce la Haga, chiar dacă n'a venit să urmeze cursurile Academiei de Drept Internaţional, este atras în primul rând de faima palatului păcii, către care îşi îndreaptă primii paşi.

In faţa palatului, o piaţă largă îşi deschide perspectiva şi-ţi îngădue să-i admiri proporţiile-i mari şi totuşi armonioase, ce-i dau un aer de solemnitate. Lângă poartă, pe jumătate înăuntru, pe jumătate afară de parcul palatului, o vilă cochetă, cu un etaj, înconjurată cu flori şi îmbrăcată cu verdeaţă până sus, îţi cheamă şi ea privirea: e locuinţa „domnului" portar. Te gândeşti fără să vrei la locuinţele multor funcţionari de la noi şi oftezi fără să vrei în numele lor; câţi din ei n'ar fi fericiţi să fie „domnul" portar la palatul păcii din Haga!

D-l portar, un olandez rotund şi roşu ca o brânză de Olanda, cu multă bunăvoinţă îţi dă toate lămuririle necesare pentru a pătrunde în templul păcii.

Palatul păcii a fost ridicat acolo în mijlocului unuia din cele mai frumoase parcuri din lume, ce se întinde pe o suprafaţă de şapte hectare, — dăruite de statul olandez, — cu cheltuiala darnicului bogătaş american Andrew Carnegie, pe care această fantesie l'a costat rotunda sumă de un milion şi jumătate de dolari; iar toate ţările lumii s'au întrecut unele pe altele, trimiţând cele mai alese şi mai scumpe daruri, pentru împodobirea lui pe din afară şi pe din năuntru, cu opere de artă de valoare. Guvernul olandez, căruia filantropul american i-a pus banii la dispoziţie, l'a clădit după planurile arhitectului francez L. M. Cordonnier din Lille şi a olandezului profesor J. A. G. van den Steuer, în stil flamand din granit roşu şi albastru-cenuşiu. Două turnuri, cel din dreapta de 50 metri, iar cel din stânga de 80, lăcaş al orologiului, flanchează şi domină clădirea de departe cu un far ce ar voi să spue tuturor că aici domneşte „pacea".

Parcul din jurul palatului este o mândrie a horticulturii olandeze, pus acolo par'că anume pentru a crea o atmosferă de rai pe pământ. Variatele lui specii de trandafiri de toate

culorile şi toate nuanţele ce răsfaţă în lungul aleelor ce şerpuesc în jurul lacului presărat cu nuferi albi şi roşii. In mijlocul florilor un monument de bronz, înfăţişând un lucrător cu faţa plină de vigoare, cu cămaşa desfăcută la piept şi mânicile suflecate, având în mâna dreaptă un ciocan mare sprijinit pe soclu, aduce un omagiu muncii.

Abia dacă vrei să nu-ţi scape nici un colţ din parc neumblat, descoperi în dosul palatului, în fundul unei alei, în care nu poţi pătrunde din cauza erbii crescute pe ea şi pe care e oprit a umbla, un alt monument abia văzut din cauza verdeţii ce'l învălue de jur împrejur neîmpedecată de nimeni. Acesta e „Războiul", opera unui sculptor din Chili, dăruită de ţara lui. Administraţia palatului lasă anume verdeaţa să crească din toate părţile, până va fi acoperit de tot, pentruca cu timpul oroarea şi cruzimea pe cari le reprezintă, să dispară odată cu războiul însuşi. Atunci se va putea spune vizitatorului: „Au fost odată războaie, dar uite cum au dispărut...?

Palatul păcii a fost menit la început să adăpostească Curtea permanentă de arbitraj, înfiinţată în urma primii conferinţe internaţionale a păcii de la 1899, care până la clădirea palatului a luat fiinţă în 1901 şi a trăit înghesuită într'un hotel particular de pe malurile unui canal liniştit, timp de doisprezece ani; astfel că, diferendul dintre Anglia şi Statele Unite ale Americei, cu privire la dreptul de pescuit în apele teritoriale ale insulei Terra Nova, nu s'a putut judeca în strâmtoarea acestui hotel[1]). Guvernul olandez a fost nevoit să pue la dispoziţia curţii, vechea sală a cavalerilor din Binnenhof; aceiaşi sală în care la 1907, s'a întrunit a doua conferinţă a păcii şi care azi serveşte ca sală a tronului şi ca locaş de întrunire a celor două camere.[2]

Andrew Carnegie a înţeles că această înaltă instituţie pentru prestigiul ei, nu poate şi nu trebue să mai rătăcească dintr'un loc într'altul şi s'a gândit să-i ridice un palat demn de menirea ei. La 30 Iulie 1907 i-a pus piatra fundamentală, iar şase ani după acea, la 28 August 1913, a avut satisfacţia să asiste la inagurarea oficială şi solemnă a operei sale.

---

[1]) N. Politis: La Justice Internationale, Hachette.
[2]) Ibid.

Dacă palatul păcii te impresionează la vederea lui pe din afară, impresiile culese pe din năuntru sunt şi mai puternice. De la intrare, la mijlocul scării de onoare te întâmpină Christ, cel mai mare pacifist, binecuvântând pe toţi cei ce urcă scările de marmură aleasă de Carara, dăruită anume de Italia. De aici înainte, toate sălile prin cari treci, adăpostesc câte o operă de artă, mândrie a ţării care a dăruit-o: lemn de palisandru, abanos şi altele la fel, din ţările cele mai exotice, îmbracă pereţii până la jumătate, pentru a lăsa apoi loc broderiilor pe mătase ale Japoniei. China cu două vase de email „cloisonné", cât un stat de om, ocupă singură două rotonde de sub bolţile sălii paşilor perduţi. De asemenea un vas de jasp cu ornamentaţii grele de aur masiv, tot atât de mare, dat de ţarul Nicolae al II-lea al Rusiei. Justiţiei concepută de americani în chipul unei femei cioplite în marmoră albă, i s'a ales un colţ înconjurat cu „vitreaux"-uri prin care lumina pătrunde prin cuvintele: „Justitia victrix" şi „pax in terris". Lampadele de bronz, la tot pasul, luminează calea păcii, ce calcă pe covoare persane şi turceşti, din cele mai rare specii. Sălile de justiţie, cea mare şi cea mică, unde se împarte dreptate între ţări şi neamuri, sunt împodobite cu tablouri de maeştri francezi, zugrăvind pacea pe pământ şi binefacerile ei.

Toate darurile tuturor ţărilor se armonizează şi se complectează unele cu altele, cântând acelaş imn al păcii, într'un singur ritm al înfăţişării tuturor popoarelor.

Nerăbdător să aflu prin ce e reprezentată România, am întrebat şi mi s'au arătat patru covoare româneşti, aşternute câte două, în câte o sală de aşteptare. Idea de a reprezenta ţara noastră acolo, prin covoare, este fără îndoială din cele mai bune, dar ce păcat că nu s'a perdut şi de data aceasta ocazia de a rămâne mai pre jos ca celelalte. Covoarele sunt departe de a se putea măsura cu bogăţiile mai mult de cât regeşti din prejurul lor; iar prin coloritul şi desemnul lor nu reprezintă caracteristicile specifice artei populare româneşti.

Aripa din fund este afectată bibliotecii, făcând parte tot din dotaţia Carnegie. Ea posedă un număr de 60.000 volume de drept internaţional public şi privat, drept intern, istorie a diplomaţiei şi a mişcării pacifiste, pe lângă cea mai importantă colecţie a operelor lui Hugo Grotius, precursorul internaţionalist

olandez, colecţie care numără peste cinci sute de lucrări publicate în mai multe ediţii şi mai multe limbi [1]). Biblioteca e complectată şi ţinută la curent cu tot felul de enciclopedii, dicţionare, anuare, culegeri de tratate, coduri, precum şi publicaţiile Curţii Permanente de Arbitraj şi a celei de Justiţie Internaţională. Ea se îmbogăţeşte mereu în cărţi şi documente pe cari guvernele şi autorii le trimit, pentru a fi la îndemâna judecătorilor, a agenţilor guvernelor, pledanţi în faţa înaltelor curţi internaţionale, a profesorilor şi auditorilor Academiei de Drept Internaţional.

Palatul închee laturile unui patrat cu o curte interioară între ele, în mijlocul căreia se află, printre multe flori, o fântână ţâşnitoare, pe care se odihnesc patru urşi albi, toată de faianţă de Kopenhaga, dăruită de Danemarca.

Opera lui Carnegie a făcut pe sceptici să surâdă; şi până la un moment dat, s'ar fi părut că cu dreptate, căci într' adevăr nu trecu nici un an întreg dela inagurare şi războiul cel mare s'a deslănţuit cu mai mare înverşunare de cât toate războaele pe cari le-a cunoscut istoria până atunci, prinzând aproape toată omenirea în vârtejul lui. Nu este mai puţin adevărat însă că şi acest război, de altfel ca şi cele din trecut, a fost şi este încă puterea dinamică, creatoare a dreptului internaţional, căruia i-a adus o nouă contribuţie prin tratatele de pace, aşezându'l pe noi temelii, creând şi un organism nou cu prestigiu incontestabil, care este Societatea Naţiunilor.

Acest organism nou care se impune din ce în ce mai mult, de la an la an în noua orânduire a omenirii, în dorul unui „spre mai bine“, posedă o serie întreagă de organe articulate între ele, necunoscute până la războiul cel mare.

Dintre aceste organizme, unul din cele mai de seamă şi în ultimă analiză cu aceiaşi menire ca şi însăşi Societatea Naţiunilor, este Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională. S'ar fi putut găsi oare un loc mai nemerit pentru ea de cât în palatul păcii din Haga, care din prima zi i-a deschis larg porţile, pentru a o primi cu toate onorurile ce i se cuvin şi pentru a-i da pentru totdeauna adăpost la sânul lui? Dar care altă localitate din lumea întreagă ar fi fost mai indicată să

---

[1]) Buletin de l'A A. A.

se mândrească cu palatul păcii însuşi, dacă nu Haga, capitala cea mai liniştită a ţării celei mai paşnice, şi care reprezintă maximum de tradiţie în materie de drept internaţional, prin cele două conferinţe istorice de la 1899 şi 1907, pentru care Societatea Naţiunilor este o urmaşă demnă?

(Va urma) **Eduard J. Konya**

MUZEU

Sânt trist ca un munte de pietate...
Sufletu-mi e plin de mucigai.
Prieteni morți, iubiri de rând le adunai
Deavalma, cu jobene-amanetate
Umbrele vechi, ceasornice cu cuc
Și mandarini sculptați în lemn de nuc.

Toate-amintirile mi s'au strivit si s'au decolorat.
Cine-o fi scos lumina la mezat?

Craniu pleșuv, obraz de pergament,
Dinți ce-au rămas îngălbeniră lent.
Doctor Caligari sau nou Copelius, ce-aștept
De stau la pândă printre-atâtea moaște?
De ce n'adorm în somnul viermilor, cel bun și drept,
Ce-mi trebuie atâtea chei și-atâtea broaște?!

Albume vechi cu poleială prăfuită, molii
Recalcitrante ce mănâncă toată naftalina—
Asta mi-e decorul (eu, ce visasem Capitolii!)...
Cine mi-a scos la licitație lumina?

Cunoști după fotografie cine-a murit—
Și cine mai trăiește, ați băgat de seamă?
Eu par, în ultimul portret, mai îmblânzit;
Prietenii romantici de la Dumnezeu, mă chiamă...

Am să pornesc, am să pornesc în pròximul transport.
Omul din fotografie dacă-i mort
Are'n ochi ceva mai bun și se cunoaște...
De ce mai stau la pândă printre moaște?.!..

Victor Eftimiu

TURNEUL CANDIDATULUI

Târgul nostru moldovenesc se odihneşte, de câteva veacuri, în şesul dintre două ape, neturburat de oameni şi ocrotit de Dumnezeu. El n'are împrejur păduri în care domneşte misterul, — afară de o limbă deasă de mesteacăn şi cer, la doi chilometri de drum către asfinţit, — nici munţi falnici cu freamătul tulburător al codrului şi cu piscuri veşnic ninse.

Dela marginea lui, se desfăşoară liniştit în juru-i, peste pânza luminoasă şi domoală a apei, până în depărtări nemăsurate, câmpia holdelor. In zilele senine de vară, când sus, în nemărginirea azurie, nu pluteşte fir de nour, în zările necunoscute se desluşeşte, ca o umbră fantastică, lanţul Tarcăului, învăluit într'o uşoară pâclă străvezie. Atât!

Toamnele, ce-i dreptul, sunt lungi pe la noi, întunecoase şi mohorîte ca zilele bătrâneţelor târzii, şi odată, cu ceaţa greoae a lui Brumar, o tăcere de pustiu învălue târgul, o linişte neţărmurită s'aşează peste suflarea amorţită, iar pe la ferestre vântul bate suspinând, geamurile susură trist, parcă plâng. Aceasta-i vremea potrivită taclalelor!

Dar vântul viforos al iernii nu suflă cu duşmănie împotrivă-i, căci nu se află în izbeliştea lui, ca alte târguri; iar la timpul său, în amurguri fumurii, când soarele coboară în întunecime, când umbra cucereşte lumina şi creşte tăcerea, când svonul vieţii tace şi din cer coboară o linişte adâncă, ce se întinde ca o apă peste toată firea, — atunci zefirul se porneşte lin pe undele înserării, ş'aduce dinspre baltă mireasma nufărului.

Larma civilizaţiei şi născocirile moderne, cu greu îşi croesc drum prin făgaşul obiceiurilor strămoşeşti. Localnicii

sunt aprigi conservatori. Deaceea, un singur automobil răscoleşte pulberea drumului nepietruit: al prefecturii. Şi, cu siguranţă, tot pentru aceiaş dragoste către trecut, nu se schimbă nici gardul părăduit al grădinii publice.

In asemenea climat şi'n asemenea locuri, viaţa târgului se petrece şi moare fără sbucniri, fără patimi şi fără vrăşmăsii, ca o poveste depe alte tărâmuri, în vecinătatea apelor liniştite, ce călătoresc leneş spre vale.

Numai când s'apropie sorocul alegerilor, numai atunci, în preajma lor, spiritele se agită o leacă, sufletele se frământă, potolit, taberile pornesc *lupta de idei* şi de cucerirea sufragiilor mai ales. Cu aceste ocazii se nasc, fireşte, larme şi zarve, căci vorba aprinde sângele; şi pentru triumful ideii, nu ştii când s'a 'ncleştat pumnul.

Apoi, după ce poporul şi-a spus cuvântul, după ce aşteptările au fost împlinite sau înşelate de urnele fermecate, fierberea stă; peste duşmăniile de-o clipă s'aşterne colbul vremii, împăcarea şi zâmbetul, – pacea se coboară uşor în suflete şi în tabere, ca liniştea pe valurile înspumate după furtună, şi viaţa capătă iar firul monoton şi domol. Până la sorocul viitor!

Anul acesta însă, prevăd zile negre şi sbuciumate târgului nostru şi chiar judeţului căruia slujeşte drept reşedinţă. Mai sunt câteva zile până la alegeri şi opoziţia nu poate lua contact cu *păturile largi* ale ţării, ale poporului. Cum îşi anunţă o întrunire, cum cearcă vreun candidat al ei să s'apropie de sat, jandarmii îl întâmpină supuşi la jitărie, rugându-l să-şi facă, de bunăvoie, calea întoarsă. Dacă se pune împotrivă îl trimite *la urmă*, cu ajutorul forţei publice. Apoi, au pătruns svonuri că sătenii partizani ai opoziţiei sunt topiţi în bătăi, pentru convertire la crezul sănătos, adică al guvernului. Din această pricină, *e fierbere mare,* anunţă îngrijoraţi cercetătorii.

.... Văzând primejdia şi presimţind furtuna ce sta să se deslănţue, cc. Jorj a adunat la club, într'o Duminecă senină, la o consfătuire solemnă, cadrele şi candidaţii. Cc. Jorj, *Georges Hirnoagă*, este fost primar, fost prefect şi actual şef al opoziţiei. Intre două vârste, om cumpătat la vorbă şi dârz în hotărîre, care „prin muncă şi chibzuială“ şi-a clădit

în inima târgului o căscioară, *un palat* zic vrăşmaşii săi, pe lângă o bucată de moşioară, tot prin muncă şi chibzuială, cum susţin bârfitorii, pe cari, dealtfel, domnia-sa îi dispreţueşte.

Şedinţa a fost scurtă. Depe jilţul său, cc. Jorj a ascultat ca un venerat prezident ce este, în sala înnecată în fum alburiu de ţigări, toate blestemăţiile guvernului, uimindu-se de ticăloşiile lui fără pereche.

— Afară de acestea, — a încheiat ultimul, — ştiţi ce le spune sătenilor? Aveţi să vă minunaţi, nu altceva!

Şi a lăsat o pauză necesară, pentru ca clipa de răgaz să mărească nerăbdarea.

— Le spune, cc. Jorj, că noi nu călcăm prin sate de teamă şi de ruşine. Auzi!?..

Prezidentul s'a ridicat deodată, cu fulgere de mânie în ochii săi mari şi focoşi, cercuiţi cu sprincene dese, de-l asemuiai cu Jupiter tunătorul.

— Ei bine, nu! —a strigat domnia-sa, apăsând ferm pe negaţie,—asta nu se va întâmpla!.. Chiar eu voiu spulbera infamia, şi chiar după amiază voiu începe.

Ş'ameninţă cu pumnul peste drum, către prefectură.

— A! veneticul vrea răsboiu?.. Ei bine nu! Adică da poftim răsboiu, venetice!

Şedinţa s'a ridicat în această atmosferă răsboinică.

.... Aşadar, oştile stau faţă'n faţă: de o parte guvernul, sau mai bine zis prefectul, venetic — pentrucă nu e de baştină — — sălbatec, hun, care sfidează ideile de libertate ale secolului în care ne aflăm, — şi de cealaltă parte *poporul*, adecă opoziţia, care vrea să rupă jugul tiraniei.

Cu siguranţă, s'anunţă zile negre şi triste târgului nostru!

*
* *

In după amiaza aceia, plutea deasupra pământului şi'n văzduhul înalt, o zăpuşeală greoae şi un zăduf năbuşitor, care topea şi sufletul. Nici un fir de nour nu se zărea sus, colindând în nemărginirea albastră, nici o suflare de vânt nu adia prin aerul înfierbântat. Peste toată firea, pâcla s'aşternuse ca un val de aburi calzi.

Pe acea zăpuşeală de foc, a înhămat cc. Jorj doi cai mari, muscăleşti, negri şi iuţi, la o trăsurică uşoară, cu cauciucuri

late şi arcuri moi, numai cu două locuri şi fără poclit, — s'a ieşit din târg pe partea despre asfinţit, pe drumul Plopenilor. E îmbrăcat în haine de dril alb şi pe cap poartă pălărie de pai de orez, cu marginea lată, ca să-l ferească de arşiţă.

Dela castelul de apă, vreo două sute paşi de târg, pe delăturile drumului încins de căldură încep câmpiile netede, nefrământate, ca întinsul apelor. Ici-colo, stoluri de vrăbii trec ca vârtejul, vâjiind peste miriştile goale din stânga şoselii, strejuită de parii uscaţi ai telegrafului.

Din loc în loc, cumpene de fântâni se ridicau spre cer, parcă s'ar fi rugat a ploae. In lungul drumului şi'n largul câmpiilor nu se zărea făptură de om. Cc. Jorj călătorea ca 'ntr'o ţară a singurătăţii ş'a tăcerii.

Dela o vreme caii au început a fornăi des, întinzând capetele spre pământ şi bătând din potcoave Stăpânul a cercetat împrejurimile, apoi a scurtat hăţurile, domolind mersul la pas. Călcaseră în trap grăbit peste şapte chilometri. Pe negrul sticlos al grumajilor, răsăriseră în flori de spumă semnele oboselii. Apoi în pasul lin, călătorul şi-a aţintit ochii pe partea dreaptă, căci începea moşia lui. Intâiu, câmpia-i goală pe bună distanţă. Aici a fost locul grâului, orzului şi ovăzului. Cirezile de pae se ridică mai încolo, ca martori nemincinoşi. Apoi vin lanurile de păpuşoiu, ce-şi rumenesc mătasea la soare. Frunzele ascuţite nu şoptesc între ele, căci aburirea vântului nu le mângâe feţele aprinse. Mai adânc, în fund, luceşte ceva ca o oglindă. E heleşteul. Razele de foc îi bat unda nemişcată. Mai departe, şi mai adânc, până la graniţele vederii, tot „moşioara“ lui se desfăşoară. Stăpânul şi-o îmbrăţişează cu privire prietenoasă, şi zâmbeşte fericit miriştilor goale şi lanurilor de păpuşoi, pe când soarele se lasă spre asfinţit şi trăsurica lunecă uşor prin pulberea şoşelii, stârnind în urmă pânză de colb. Şi dincolo, deasupra zării, parcă se lămuresc, ca o părere, munţii, acoperiţi de vălul depărtării.

— Hai băeţi! — şi-a îndemnat acum cc. Jorj corbii, strângând câmpurile hamurilor.

Curând, după o cotitură, s'au ivit şi Plopenii, cu sunete de tălăngi şi mugete prelungi de vite, cu suhatul din margine, cu casele sărăcăcioase acoperite cu stuf, cu grădinile, cu

livezile şi cu plopii lor bătrâni cu frunza veşnic frământată, străjuind la jitărie. Pe deasupra tuturor, se ridica semeaţă, turla bisericii, ca un cap de uriaş. Un zvon de vânt, ca o desmierdare, se simţea în aer, şi pe undele nevăzute veneau dulci glasuri de viori.

Cc. Jorj a oprit trăsura în faţa crâşmei, drept lângă podeţ. Pe tăpşanul din faţă, flăcăi şi fete învârteau hora. Nevestele tăifăsuiau mai la o parte. Prin iarba din şanţul drumului, sbârnâiau copii. Gospodarii, mulţime, stăteau la mese, în ceardacul crâşmei şi'n faţa ei, fiecare cu ţoiul dinainte. In mijlocul mesei, garafa. Vorbeau, şi la răstimpuri, apropiau gâturile ţoiurilor, ciocnindu-le în urări de sănătate şi belşug.

— Bună vremea, oameni buni.

— Să trăiţi cc. Ghiţă, — i-au răspuns ei descoperindu-şi pe rând capetele şi sculându-se pe îndelete.

— După cât văd, o duceţi bine, — zâmbì cc. Jorj.

— Cu sărbătoarea, cc. Ghiţă.

— Şi cu rachiul, — glumì altul mai din fund.

— Bun şi rachiul, oameni buni, că te întăreşte; dar cu măsură.

— Apoi cu măsură îl bem şi noi, cc. Ghiţă, da-i cam mică.

Cc. Jorj privì spre garafă.

— Nu te uita mata la garafă, cc. Ghiţă, că-i goală, — râse tot cela, ieşind în faţă.

— Tu erai, măi şolticule? — îşi recunoscu cc. Jorj finul.

— Eu, cc. Ghiţă, să trăiţi.

— Ia, face şi domnul notar haz de necaz, cum se zice pe la noi, — glăsuì un altul mai în vârstă.

— Dar ce s'a petrecut Ilieş? — coborî cc. Jorj din trăsură odată cu întrebarea.

Peste faţa lui Ilieş a suflat deodată vântul tristeţii, dimpreună cu oftatul respectiv.

— Ce să se petreacă cc. Ghiţă?... m'a dat afară din slujbă şi a pus altu, un venetic din alte locuri.

Cc. Jorj a pus îndată o vorbă bună pentru prefect.

— Apoi, veneticul cu venetic s'adună, nu ştiţi d-v., oameni buni?

Crâşmarul se ivise în prispă, rumen la obraz, corb la păr şi rotund ca un boloboc la trup.

— Să trăiţi, cc. Ghiţă.

— Bună vremea, Ştefane; adă două chile de rachiu la oameni.

Iar către fin:

— Şi de ce te-o dat afară, măi Ilieş?... ai făcut ceva rău, ceva afară din lege?

— Dar ce să fac, cc. Ghiţă, păcatele mele.. ce să fac?.. Zice că-s omu' matale, că d'aia ţi-s fin... Mi-o luat bucăţica de pâne din gura copchiilor.

Copiii erau slăbiciunea lui cc. Jorj, tocmai pentrucă Cel de Sus şi nevasta d-sale nu-l învredniciseră cu asemenea bogăţii. Şi când îl atingeai pe d-sa la copiii, se chema că-l atingeai la slăbiciune.

— A, blăstămatul, blăstămatul! — se tânguia el, minunându-se de nemilostenia veneticului — auzi, să lase copii muritori de foame!?

Apoi îndoiala se înfiripă în cugetul său.

— Măi Ilieş, n'ai făcut altceva, măi?

— Ce să fac, păcatele mele, cc. Ghiţă, ce să fac?

Intre acestea, hora depe tăpşan stătuse şi adunarea trecuse drumul s'audă ce spunea cc. Jorj.

— Vedeţi oameni buni? vedeţi cine conduce judeţul nostru? Iată cine vă cere voturile. El, care ne lasă copiii muritori de foame.

Intre copiii pe cari veneticul îi lăsase muritori de foame cc. Jorj îi prenumăra şi pe-ai dumisale. Glasul i-a tremurat de mânie, dintru început:

— A, blăstămatul, blăstămatul!

Apoi a vibrat de îmbărbătare către cel asuprit:

— N'avea grije, Ilieş! Cum s'a isprăvi alegerile, mă duc la ministru. Ai să-ţi capeţi slujba. Şi voi toţi, oameni buni, cari aveţi vreo asuprire, veniţi acasă şi spuneţi-mi, nu tăceţi... nu v'am apărat totdeauna? nu mă cunoaşteţi că-s omul dreptăţii?.. De ce nu veniţi, de ce tăceţi, oameni buni?

— Da cine răsbeşte până la mata, cc. Ghiţă, că nu putem ieşi din sat... zice că sântem opoziţie.

Cc. Jorj s'a plesnit cu palma 'n obraz:

— Tii! dar' ce înseamnă asta, oameni buni!.. da cum răbdaţi aşa ceva, oameni buni?

— Ce să facem, cc. Ghiţă, că ne-o stâlcit în bătăi.. Iaca acu să te vadă jandarmii, mă tem că şi pe mata te-a aresta.

— Pe mine? — s'a'nfuriat cc. Jorj: — pe mine? — s'a întrebat el cu învrăjbire crescândă.

Apoi a rotit privirea asupra mulţimii ş'a svârlit pumnul cu ameninţare, ca un tribun antic, înspre târg, unde sălăşluia tiranul poporului, veneticul.

— Ei bine, nu! — a răcnit d-sa formidabil, scoţându-şi pălăria depe cap, ca la un jurământ solemn. — Da' unde ne găsim aci, oameni buni, în vlăsie?

Şi purta pumnul prin aer, ca un buzdugan, şi răspundea tot d-sa în locul mulţimii.

— Nu ne găsim în vlăsie!... ne găsim în codru, oameni buni?

Şi cu pumnul întărea negaţia:

— Nu!... ne găsim în... A!

Aci cc. Jorj s'a oprit deodată, parcă o putere nevăzută i-a curmat firul vorbii. Şi braţul care ameninţa pe venetic, i-a căzut moale pe lângă corp. Dinspre jitărie, creşteau venind, călăii cuvântării sale, sub chipul a trei jandarmi.

— Iacă şi jandarmii, cc. Ghiţă, — zise Ilieş: — ar fi mai bine dac'ai pleca mata, că cine ştie...

— Eu, să plec? — s'a oţărît naşul către fin... Dar ce-are să-mi facă?... le fărâm capul de pun mâna pe mine.

— Poate nu te-a bate, cc. Ghiţă, — zise un altul cu îndoială, da' te'ntoarnă din drum.

Argumentul l-a convins. Valul cald al revoltei s'a potolit.

— Aşa este, oameni buni... Am treabă la Sagna tot azi iaca alegerile bat la ùşe, şi veneticul nu ne lasă să pătrundem la voi.

Apoi a plătit crâşmarului ş'a dat şi lui Ilieş două hârtii de câte o sută.

— Ţine măi, pentru copchii... şi n'avea grije... te pun ia în slujbă.

Jandarmii veneau liniştiţi pe şosea. Când au văzut trăsura, au iuţit pasul. Cc. Jorj a urcat repede.

— Rămâneţi sănătoşi, oameni buni... şi nu uitaţi semnul nostru, al apărătorilor voştri.

— Mergeţi sănătoşi, cc. Ghiţă, — i-a urat mulţimea în cor.

Jandarmii s'apropiau în fugă, cu carabinele în cumpănire, ca la atac, pe când trăsurica ţâşnea din loc, spre partea opusă, către Sagna, ţesând în urmă păinjeniş de colb.

.,. Dela jitărie încolo, drumul Sagnei e umbrit pe amândouă laturile de castani sălbatici, până la podul de peste Moldova, cale de şapte-opt chilometri. Acolo-i şi Sagna. De mult, când alte aşezări ocârmuiau ţinuturile acestea, descălecase pe-aici un neguţător arman. Cu înţelepciunea lui şi cu prostia moldovenilor, a adunat galbăn lângă galbăn, ş'a cumpărat pământ. După pilda sa, urmaşii au supt mai departe pe nevoeşi, ş'au mărit moştenirea, cuprinzând sate împrejur. La târzie vreme, un scoborîtor al armanului neguţător, a ajuns ispravnic în aceste locuri. Din porunca lui şi sub puterea lui s'au sădit castanii pe drumul Sagnei, care-i brăzda moşia. Azi neamul lor s'a stins, dar castanii au rămas.

... Caii mergeau acum în trap domol pe drumul de ţărnă şi cc. Jorj cerceta cu interes împrejurimile. La suflarea vântului de seară, păpuşoii foşneau frunza în câmpia largă, într'un freamăt uşor, necontenit.

Şi deodată lumina soarelui păli, asfinţitul fu cucerit de un nour vânăt. Umbra se desfăşura peste lanuri, ca un fum străveziu, acoperindu-le cu vălul înserării.

... Apoi întinderile dispărură, într'o ceaţă viorie, apoi lumina zilei se stinse cu totul, când trăsurica pătrunse pe pod. Apa Moldovei, nepăsătoare şi lină, îşi torcea firul limpede, pe matcă la vale. Pe maluri, bătrâne sălcii pletoase îşi înclinau podoaba, sărutându-i unda. Câteva căndeluţe cercau, sfioase, să străpungă cu picuri de lumină tremurată, adâncul boltei albastre.

... Postul de jandarmi ş'a arătat, de cum a intrat cc. Jorj în sat, pe partea despre miazăzi, tabla vopsită cu tricolorul naţional, înfiptă într'o prăjină. Pe domnia sa, pe semne că-l indispune acest indicator de reşedinţă, deoarece îndată ce l-a zărit, a mărit trapul corbilor săi. Şeful postului, însă, pare că nutreşte un sentiment contrar în această privinţă. El ş'a aşezat făptura măruntă, dar dolofană, în uşa reşedinţei. Şi după cum asculta tropotul cailor, se vede bine că sentimentul ce nutreşte acestei apropieri, este cu totul potrivnic indiferenţei. Ca urmare

firească acestei porniri lăuntrice, când trăsurica s'a ivit de după colţul uliţii, şeful s'a şi înfipt în mijlocul şoselii, opintindu-şi corpul înainte, cu carabina în poziţie de atac.

— Stăi! — s'a răstit el cu glas duşman, dela distanţă potrivită, întinzând arma.

— Stau, că doară n'am să dau peste tine, — s'a oţărît şi cc. Jorj, oprind caii în pieptul atacatorului.

— Poftiţi până la post.

Cc. Jorj a coborît fără să cârtească, dar faţa sa spunea că o furtună sta să izbucnească din pieptu-i. *Şeful* îl urma tăcut înapoi.

In cancelarie, un subaltern sta la masa de lucru a superiorului, cu capul rezemat într'un cot, în vecinătatea simbolului legii, un crucifix cam afumat, — şi privea visător afară în noapte, printr'un ochi de geam spart. Din cauza acestei stări psihice, n'a luat în seamă intrarea şefului ş'a conului Jorj.

— Da de ce n'aprinzi lampa, măi? — l'a trezit la realitate superiorul.

— Ai?!

Atât făcu interpelatul cam nedumerit, schiţând totodată, cu braţele în lături, o figură de gimnastică suedeză, în tempo domol, pe când cu corpul dela mijloc în sus, cerca rezistenţa spetezii scaunului.

— Faci economie la gaz?

— Ah!.. s'trăiţi dom p'toner... iaca o aprind îndată.

Când s'a făcut lumină, jandarmul-şef a luat arma pentru onor, ş'a strigat solemn, ţinând cu ochii crucifixul.

— Cc. Ghiţă, în numele legii eşti arestat!

— Taaci! — se minună prevenitul.

Subalternul pufnì în râs.

— Ce râzi, mă dobitocule, — l'a dojenit superiorul, apoi a repetat formula, către cc. Jorj: — cc. Ghiţă, în numele legii eşti arestat!

— Măi Trofine, se vede că te-ai prostit, ori nu mă mai cunoşti?

— Ba te cunosc, cc. Ghiţă, da' dacă-i ordin, ce să fac?.. Eşti acuzat de aţâţare la rebeliune .. Aşa-i ordinul.

Cc. Jorj a izbucnit:

— Unde-i ordinul?.. arată-l... a, veneticul!?..

— Este, cc. Ghiţă.

— Arată-l... unde-i?.. să-l văd, — tuna de mânie cc. Jorj.

— Este, cc. Ghiţă, este... l'am primit la telefon... zice că să te ţin aci până mâine de dimineaţă, când o trece domnu prefect spre Dagâţa, la întrunire. Altfel aşi îndrăsnì eu, cc. Ghiţă?.. parcă n'ai să mai vii mata prefect?

— Cum, măi, să dorm eu aci noaptea asta?

— Aci, cc. Ghiţă, aci... parcă eu îs bucuros?

Cc. Jorj a înţeles că perspectiva era sumbră. L-a cuprins pe dată mâhnirea şi s'a lăsat sfârşit pe-un scaun de pae.

— Vasăzică, asta-i răsplata muncii noastre!.. ne-am luptat de-amar de ani ca să dăm poporului drepturi şi pământ, ş'acum ne arestează.

Domnul şef îi împărtăşa durerea şi-l mângâia.

— Aşa-i, cc. Ghiţă, cum zici mata, rău s'a făcut. Că vezi mata, cc. Ghiţă, drepturile astea sunt ca doctoriile făcute cu otrăvuri: dacă nu ia seama spiţerul şi greşeşte reţeta, în loc să lecuiască pe bolnav, îl ucide.

Aici şeful a răsuflat, şi a lăsat arma „la picior", rezemându-se în ea.

— O dat pământ la oameni, i-o scăpat de sărăcie, le-ajungea... da' ce le-o trebuit vot la tăţi, cc. Ghiţă?.. au vrut ei, au cerut ei?.. i-o zăpăcit de cap... Că ştii mata, cc. Ghiţă, când fructul s'a copt, cade singur depe ram... nu sosise timpul, cc. Ghiţă, aşa socot eu depe câte văd şi depe mintea mea, da' spune şi mata cc. Ghiţă dacă nu-i drept?

Cc. Jorj zâmbi în mustaţă.

— Măi Trofine, tu nu eşti prost de loc, măi.

Şeful râse mulţumit.

— Vezi, cc. Ghiţă, c'am dreptate?

— Ai şi n'ai, — făcu cc. Jorj sibilic.

— Cum vine asta, am şi n'am, cc. Ghiţă? iaca, la vorbe d'astea mă'ncurcă pe mine boierii.

— Ascultă, măi Trofine: n'ai dreptate pentrucă poporul trebuie să ia parte la trebile Statului... şi fructul e copt, dar culegătorii sunt răi, înţelegi tu? Şi ai dreptate, căci decât aşa vot cu bătăi, cu schingiuiri, mai bine lipsă... nu vezi, măi, că veneticul a 'nebunit. Poruncă să nu iasă oamenii din sat, bătăi peste bătăi: astea-s alegeri?

Aici Trofin, n'a fost de părerea lui conu Jorj, căci s'a scărpinat în cap şi l-a întrerupt, restabilind un adevăr istoric.

— Irrăa! cc. Ghiţă, de bătae să nu mai vorbim... Iaca vezi mata, mi-o albit părul bătând la opoziţie.

Şi-şi arăta părul albit.

— Până mai an am stâlcit pe-ai guvernului de azi; nu m'ai scăpat mata de judecată?.. acu stâlcesc pe-ai matale.

Şi şeful ofta şi se căina.

— C'aşa-i politica şi soarta noastră, cc. Ghiţă: batem opoziţia: da' încaltea înainte băteam mai puţini, da' acu batem mulţi tare, cc. Ghiţă, că votează tăţi şi-i tare opoziţia...

Cc. Jorj n'a mai răspuns. Parcă nici n'ascultase. Privea afară în noapte şi urmărea tremurul razelor de lună printre frunzişul de salcâm.

— Cc. Ghiţă, eu am să mă duc, — a prins şeful iar vorba — că s'a făcut noapte... Dacă ai mata trebuinţă trimiţi soldatul să cumpere ceva de-ale mâncării... Acu să trăiţi cc. Ghiţă... şi nu te supăra mata, că nici eu nu-s bucuros...

Cc. Jorj a cercetat ceasul, apoi a scos banii şi i-a dat jandarmului.

— Găseşti ceva de mâncare?

— Găsim, cum nu!

Ş'au eşit amândoi.

In urma lor, cc. Jorj a purces să înconjoare odaia cu paşi rari, cu mâinile în buzunarele vestei şi cu capul în jos; domnia-sa se preumbla într'o atitudine meditativă. Intâiu şi-a ocolit captivitatea de vreo şase ori, dela dreapta spre stânga, — şi s'a oprit în faţa ferestrei dinspre uliţă, cercetând-o îndelung. Dar sfârşitul n'a fost laborios, pesemne, căci a pornit iarăş la drum, însă de data aceasta, dela stânga spre dreapta. La al şaselea tur, s'a oprit în faţa altei ferestre, ce răzbea într'o livadă, căreia cc. Jorj i-a acordat o atenţiune mai deosebită şi mai îndelungă, cercând să-i pătrundă întunerecul. Misterul nopţii şi mireasma livezii îl atrăgeau. Deaceea, văzând că fereastra era prinsă pe dinafară, a făcut trei paşi la stânga, ş'a împins binişor o uşe, prin care îndată a năvălit aer răcoros şi parfum de meri. Faţa exploratorului s'a luminat de bucurie. A închis uşa binişor şi s'a aşezat la masă, sprijinindu-şi capul între mâini. Câteva minute a stat în această poziţie favorabilă

sobrelor meditații, apoi s'a îndreptat către ușa dinspre livadă, tocmai când pe cealaltă intra soldatul, aducând vesel o pâine neagră și o bucată de cârnat, pe care le puse pe masă. Apoi, dintr'un buzunar ieși la iveală o sticlă cu vin și o căniță de tinichea.

— Nu v'am spus eu că găsesc? — zâmbi el încântat de reușită.

Cc. Jorj s'așeză din nou la masă, fără să învrednicească măcar c'o privire merindele care i se'nfățișau. In mintea sa plămădia un plan grandios, și autorul își strângea tot mai tare fruntea între mâini, pentru ca gândul să nu se depărteze de obiectivul principal.

— Da' nu te mai frământa așa, cucoane, — îl îmbărbătă soldatul; — iaca, ai mata niște mezeluri ș'o leacă de vin în *steclă*.

Prevenitul surâse cu amărăciune.

— Ce știi tu, băete!

— Apăi, așa-i cucoane; parcă m'aș mai mira eu, dac'aș ști ce gând frămânți mata.

Cc. Jorj îl privi țintă în ochi, cu bănuială.

Soldatul își plimba capela printre mâini.

— Eu mă duc, cucoane, că s'a făcut noapte.

— Du-te sănătos, băete... dar n'ai vrea să chemi aici pe Dincă primarul?

— L'aș chema eu, cucoane, dar nu mai este primar, — râse soldatul.

— L-a scos și pe el?

— Scos! da' pot să-l chem, că stă aci, peste gard.

Cc. Jorj făcu ochii mari.

— Undee?

— Aici, cucoane, cum treci livada, pe ușa ceia.

— Bine, băete, nu-l mai chema... credeam că-i tot primar.

— Atunci să trăiți și noapte bună.

— Noapte bună.

Cum ieși soldatul, cc. Jorj prinse a ocoli iarăș captivitatea, gânditor și cu pași rari. Noapte adâncă se lăsase peste liniștea satului; nu s'auzea nici glas de om, nici cântec de pasăre. In tăcerea odăii, numai umbletul prizonierului suna surd și greoiu. O mulțime de gânduri felurite îi treceau prin minte, dar nici unul nu era statornic, nu-i aducea hotărîre.

Cale de câţiva chilometri a călătorit cc. Jorj gânditor, cu paşi rari şi mânile la spate, până a pus rânduială în gândurile-i fugare, ş'a isprăvit planul acţiunii de a doua zi. Atunci a contenit călătoria de studii, aşezându-se la masă, căci stomacul îi amintea des, o datorie întârziată. Indată mâna-i catifelată şi degetele cu unghii lustruite, au prins să facă slujba furculiţelor, şi martirul dreptelor revendicări democratice rupse cu apetit din cârnaţii cu usturoi şi pânea neagră, iar sticla rustică şi căniţa de tablă au inlocuit cu mare cinste garafele de cristal şi cupele scumpe.

Apoi cc. Jorj îşi luă pălăria, făcu lampa mică şi ieşi în livadă. Era întuneric mare, noaptea era adâncă, dar frig nu se simţea. Un câine bătu mânios câtva într'o livadă vecină, apoi tăcu şi se întinse iar linişte peste toată suflarea. Cc. Jorj păşea încet, nesimţit. Il cerca neliniştea. In fiinţa lui parcă se strecura, din adâncul nepătruns, ceva din negura tăcerii, ceva din fiorul vântului fără odihnă. Ajunse la gard. O boare răcoroasă adia prin aer, mângâindu-i fruntea înfierbântată. Sări dincolo. Câinele curţii prinse a bate ca turbat.

— Cine-i acolo? — răcni un glas depe prispă.

— Eu, cumetre, — făcu fugarul, — Ghiţă Hirnoagă; da nu mai răcnì aşa, că scoli satul.

— Mata eşti, cc. Ghiţă?

— Eu.

— Da' ce cauţi în puterea nopţii prin livezile oamenilor, cc. Ghiţă?

— Ţi-oiu spune eu acu, — şi păşi pe prispă.

Apoi, şi-a lămurit cumătrul, în vorbe puţine.

— Ş'acum, pune degrab caii la căruţă, ca să pornim la Dagâţa, până nu prind jandarmii de veste.

— Apăi, om merge, cc. Ghiţă, da' nu te supăra mata de o părere... aş zice să schimbi straele matale cu unele de-ale noastre... te culci în căruţă şi te faci că dormi până ieşim din sat...

— Ia lasă şaga, omule... mai bine dă zor şi 'nhamă.

— Iaca'ndată, cc. Ghiţă, da nu te supăra mata... da eu mă tem de jandarmi, că dacă ne-o prinde, îmi trage o sfântă de bătaie!

Au străbătut în trap grăbit ulița satului ce ducea spre jitărie. Cc. Jorj sfredelea cu ochi mari întunericul, inima îi bătea grăbit la foşnetul de frunze, la adieri de vânt. La ieşirea din sat, a trâmbițat ascuțit un cocoş.

— Mână-i, cumetre, că ne-a prins miezul nopții.

— Hi, băeți!

... După două ceasuri, în marginea stufăriilor Dagâței, vizitiul a oprit caii la pas. Noaptea era adâncă şi caldă. Vântul trecea foşnind prin desişul de papură şi murea pe marginea codrului de stuf. Printre trestii, tremurau lin undele apei. Căruța înainta liniştit, fără uruit şi fără zguduiri, pe cărarea mustită, sub cerul nemărginit, când un fulger se frânse deasupra lor, ca o amenințare.

— Se schimbă vremea, cumetre.

Vizitiul ridică ochii şi înconjură bolta cu privirea.

— Nu-i semn, cc. Ghiță. Aşa face cerul la sfârşitul verii; amenință toamna, da' nu-i semn de vreme rea.

Trestiile, purtate de adieri uşoare, foiau în şoapte, s'aplecau una spre alta, s'atingeau, parcă se'mbrățişau în pacea nopții. Când şi când, un fâlfâit de aripi nevăzute înfiora câtva aerul, ş'apoi parcă bătea unda. Mai apoi, câteva gene sângeroase plutiră într'o ceață viorie, şi îndată razele zorilor fulgerară negurile răsăritului. Vizitiul strânse hăţurile.

— Hi, băeți!

*
* *

Partea bărbătească din patru sate, megieşe în câteşi patru colțuri, se întâlnise de nevoia lor şi prin voia prefectului, la Dagâța, care avea să se ridice, în dimineața aceia, la rang de târg, spre bucuria obştească, după orânduirea înaltului guvern.

Pentru asemenea întâmplare ş'atâta sumedenie bărbătească, tăpşanul vechiu, unde se ține iarmaroc la Probaje, a fost cu greu încăpător. In mijlocul lui, o tribună îmbrăcată cu brad pălit, ferea de arşită pe şeful județului şi restul luminatelor fețe dregătoare.

După ce s'a dat ascultare legiuitului decret, domnul prefect a urat viață lungă şi grabnică propăşire noului târg, neuitând să se'nchine cu recunoştiință către înfăptuitori.

— După cum vedeţi, oameni buni, străduinţele noastre se fac cu scopul înnălţării voastre; din fiecare sat voiu face un târg; totul pentru voi, nimicul pentru noi, acesta ne e gândul, pe câtă vreme al lui Chirnoagă este cel pe care şi domniile voastre bine îl ştiţi. A fost odată primar, ş'a turnat palat în inima târgului, iar căsuţa mea e datoare la Credit; a fost apoi prefect şi s'o ales cu moşie, — şi eu n'am pe ce semăna un sac de grâu, pe unde a fost ş'a vârît mânile. Se cade o fără de lege ca asta, oameni buni?

— Nu se cade! — a răspuns ca un cor barbar, obşteasca adunare.

Domnul prefect s'a roşit ş'a asudat de vorbă şi arşiţă, plângând deodată, parcă, belşugul înaintaşului şi lipsa dumisale, mai ales.

— Ei, iaca, la el se cade, oameni buni, ş'acuma se teme şi-i e ruşine să se'nfăţişeze şi să vorbească domniilor voastre Venit'a el aci să vă vorbească?

— N'o vinit, — grăi glasul obştei.

— Nici n'a veni, s'o ştiţi dela mine.

Atunci, cam la zece paşi în stânga, s'a ridicat un om în codirla şarabalii, ş'a strigat asupra vorbitorului cu pumnul repezit către el.

— Mişelule! mişelule! — după care faptă s'a lăsat binişor în şaraba, istovit de indignare.

Era cc. Jorj.

Prefectul a pălit întâiu şi gura i-a stat încleştată, dar mai apoi ş'a găsit firea pierdută.

— Ai să-ţi muşti limba, pentru spurcata vorbă ce ţi se cuvine'ntoarsă!

Atât a fost răspunsul — ca dintr'o cronică bătrână — însoţit de-un zâmbet mânzesc ş'o poruncă scurtă şefului de post, — cu care delegatul stăpânirii a învrednicit pe cc. Jorj. De altă vorbă domnia sa n'a avut răgaz, pasă-mi-te, căci pe dată l'au luat pe sus din şaraba, patru jandarmi.

— Il duceţi spre urma sa — porunci prefectul — şi la Trifeşti primiţi alt ordin.

*

Toată după amiaza l'a dogorit pe cc. Jorj arşiţa păgână şi l'au hurducat şarabale, pentru întoarcerea la *urma lui*, după voia tiranului său, veneticul.

Acuma soarele coborîse de mult în lăcaşu-i de noapte, umbrele înserării tainice soseau domol şi învăluiau firea în zabranicul întunecat al nopţii. Şarabaua uruia monoton pe marginea iazului dinspre Trifeşti. Lumini jucăuşe vesteau apropierea satului.

— Ia, acu sosim, — vorbi jandarmul mai mult pentru sine, strunind caii.

Cc. Jorj nu răspunse. Sta chircit în spatele jandarmului, sfredelind cu ochii întunecimea şi'nţelegând, poate, pentru întâiaş dată, că bucuriile vieţii sunt ca tristele păsări călătoare. Noaptea îşi deschidea tot mai larg vestmântul. Pe cer s'aprindeau una câte una cădeluţele nestâmpărate, încrustând în marea de safir închis, aci palida cale a robilor lui Traian, mai încolo Cloşca cu pui, dincolo luminosul Heresteu.

La capul iazului, unde Şoseaua se frânge în două, cc. Jorj era aşteptat de şeful postului din Trifeşti cu un jandarm nalt şi vânjos.

— Aţi mânat molcom, da' tot îi mai bine noaptea, — zise şeful, şi către jandarmi: — ia-l în primire... ştii consemnul!

— Da... pân' la pădure... Hai coboară, camarade, — îl pofti cazon, apoi, pe cc. Jorj: — mergem o leacă şi pe jos.

Cc. Jorj avu ca o străfulgerare prin gând.

— Nu cobor!

— Haide, nu te juca cu mine, că nu-i chip, — se răstî vlăjganul smucindu-l. — Acu fă 'nainte.

... Mai mult aiurit, ca'ntru'n vis fantastic, porni apoi în noapte, urmat de jandarm cu puşca în cumpănire, ca după hoţi, gata pentru orice. Căta să se desmeticească, cerca să'nţeleagă ce se petrece cu el, încotro merge aşa buimac, pentru ce l'au aşteptat jandarmii la frântura drumului, în spatele pădurii... misterul consemnului... şi deodată bănuiala dintâiu i-a străfulgerat iar mintea, ş'a ridicat ochii către cerul luminat.

Printr'o limbă de nouri cenuşii, deasupra pădurii Trifeştilor, luna sălta peste copaci.

... Când a păşit pe frunze uscate, cc. Jorj a dus mâna la frunte. Broboane fierbinţi îl ardeau. Se simţea bicisnic şi

păcătos în mijlocul firii întunecate. Şi cu cât intra în adânc, cu atât besna creştea şi fiorii spaimei îl cutremurau. Privea ades 'napoi la jandarmul ce-l urma tăcut, cercetând întunericul, ca un purtător de taină. Ridica ochii, căutând iarăş cerul luminat.

Picioarele i se muiară, paşii se împleticeau. Era întunerec de iad.

Se'ntoarse scurt.

Vlăjganul rânji:

— Ţi-i spaimă, boerule? Las'că ţi-a trece acu! Hai, du-te!

Hirnoagă s'a simţit rece. Gândul care-i străfulgera mintea se'nplinea. S'a lăsat fără vlagă în jos şi lacrămile l'au năpădit.

— Măi băete, măi omule, nu-ţi fă păcat... te-a blestema copilaşii.

Vlăjganul rânji iar, fără înţeles.

— Ce păcat, boerule?... Hai, du-te, nu mă'ntăr'ta... că trebue să te văd plecând.

Năuc şi dârdâind, Hirnoagă a pornit să meargă îndărăt, sub ochii jandarmului, până ce l'a înghiţit negrul pădurii, apoi s'a lasat în stânga, spre cărare, unde să răresc copacii şi răzbate lumina. Aci a tras în piept aerul nopţii şi s'a aşternut îndată drumului, ca năluca, înspre târg.

... Luna scăpăta din zaua norilor, trimetea fuior de raze argintii, limpezind calea fugarului. Licuricii scânteiau în iarba rourată, dar el nu-i vedea; purtaţi de adieri, copacii îşi frământau podoaba în fâşiit prelung, dar el nu-i auzea, ci în goana-i nebună, doar ochii îi mărea, cercând s'apropie luminile târgului, cari se desluşau sporindu-se.

O putere fără chip îi cobora, parcă, tărie în trup şi-i oţelea picioarele vlăguite, până aci.

... Când a dat în şoseaua naţională, ş'a tăiat calea ferată intrând în târg pe după grădina publică, l'a ajuns sfârşala. A făcut întreită cruce, ş'a stat jos istovit, sub felinarul din colţ, unde un golan lipea afişe mari pe gard, scrise cu roşu gros.

Cc. Jorj citi: *„pentru prima dată ţara se bucură de alegeri libere“*.

Şi capul îi căzu în piept, într'un zâmbet amar, pe când în altă uliţă, glas de cocoş turbura liniştea nopţii.

C. C. Petrovici

POVESTE

Sunt ani de-atunci dar mi se pare c'a fost ieri :
Din negurile vremii, ca valuri năvălesc
In suflet amintiri
Şi clocotesc nebune, uitarea-o răscolesc
Şi rana-apare caldă încă. Deodată
Imi revăd trecutul. Departe'n fund, grădină
Şi flori, poteci umbrite, o fermecată
Mierlă cântă, apoi cu mersul de regină
Răsare — spectru de lumină — frumoasă,
Visătoare : ea. Tăcuţi, în urmă ne-am pierdut
Pe căi boltite şi'n umbra răcoroasă,
Atunci din minte universul ne-a dispărut
Şi'ntr'o clipită trăit-am veşnicie.

In urmă şi 'nnainte-i palidă tăcere,
Acum grădina-i paragină pustie,
Suntem ţesuţi din gânduri pline de durere.
Nimic, nimic n'a mai rămas din toate-aceste,
Sunt ani de-atunci şi mi se pare c'a fost ieri,
In lumea noastră toate nu-s decât păreri,
A fost un vis şi totul nu-i decât poveste.

Al. T. Stamatiad

PACTUL BRIAND—KELLOG ŞI ORGANIZAREA PACII

Marea problemă care s'a pus Europei, epuizata economiceşte şi sdruncinată moraliceşte, odată tratatele din 1919—1920 semnate, a fost *organizarea pe baze juridice a păcii.* Această problemă e de caracter mondial, — notă caracteristică a aprope tuturor problemelor inernaţionale postbelice. — Preocuparea primordială pentru marea majoritate a Statelor, convinse ca răsboiul a încetat de a fi o buna afacere, ca ordinară, şi că el echivalează cu o sinucidere, chiar pentru învingători, e să ajungă la soluţionarea acestei probleme, şi la restabilirea unui echilibru, ca să înlesnească progresul civilizaţiei. Doctrina, diplomaţia şi formaţiunile înternaţionale — urmăresc astăzi modalităţile de înlocuire a răsboiului, printr'un alt instrument, care să dea sastifacţia intereselor adeseori contradictorii ale popoarelor, şi care să adapteze, în definitiv, noţiunea de drept, necesară şi succeptibila de evololuţie şi reînnoire, la viaţa internaţională, în continua ei transformare.

Pentru coordonarea operei care să ducă la acest suprem ideal al umanităţii — *organizarea păcii,* — autorii tratatelor din 1919—1920 au hotărît crearea Societăţii Naţiunilor, al cărei Pact alcătueşte frontispiciul seriei întregi a ultimelor tratate de pace. Menită de a organiza activitatea internaţională, care se manifestă sub variate aspecte, rolul principal al Instituţiei dela Geneva rămâne tocmai *consolidarea unei păci durabile.* De aci şi continuile sforţări de a se complecta lacunele vizibile ale Pactului, de a se desvoltă sistemul sancţiunilor prevăzute (art. 16 şi 17 din Pact), de a se închide, deci, cercul păcii.

In mersul către organizarea păcii, prima chestiune fundamentală care s'a pus, a fost *renunţarea la răsboiu ca instrument al politicii naţionale.* Acceptată de semnatarii Pactului, această concepţie trebuia pe deoparte precizată prin progresarea limitării armamentelor, prin desvoltarea securităţii, consolidarea sancţiunilor, determinarea agresorului etc., — iar pe de altă parte trebuia găsit

instrumentul, care în modul cel mai potrivit să soluţioneze, prin eliminarea războiului, interesele contradictorii ale naţiunilor.— Ceea ce, după majoritatea autorilor, înseamnă desvoltarea obligativităţii Justiţiei internaţionale, iar după unii (ex. G. Salle, B. Lavergne, etc.) imaginarea unui organ legislativ internaţional, care să creeze noi regule pentru reglementarea vieţei internaţionale, în evoluţie, şi care ar putea fi Adunarea Soc. Naţ. într'o altă alcătuire.

Şi cercetătorul obiectiv se poate convinge, că unele progrese nu de neglijat au fost realizate, în această direcţie. Ele se numesc Cannes, Genua, Protocolul de Geneva — *cea mai vie operă a Soc. Naţ.* (de Broukère), deşi neadoptată de state — Locarno etc. Dar după fiecare etapă trecută, o aceiaşi întrebare se pune chinuitor autorilor sforţărilor pacifiste — şi ea, în bună parte, a determinat o oarecare neîncredere în însăşi opera Soc. Naţ. Ce se va întâmpla dacă în caz de blocus proclamat de către Soc. Naţ. conform art. 16 din Pact, Statele Unite (de unde odinioară a venit ideea Soc. Naţ., dar care din motive politice şi dintr'o prea strictă interpretare a art. 10 din Pact, au refuzat ratificarea trat. de Versailles şi implicit a Pactului) ar insista asupra volorificării dreptului neutrilor de a face comerţ cu Statul blocat?

Răspunsul nu putea fi decât pesimist, dat fiind locul preponderent ce-l ocupă în viaţa internaţională, nu numai prin populaţia lor, ci mai ales prin puterea resurselor economice, prezente şi viitoare, ca şi prin rezervele financiare excepţionale, Statele Unite.

Una dintre marile probleme diplomatice — de a cărei soluţionare depindea însăşi punerea problemei de organizare a păcii, — era deci: cum să se construiască o punte de trecere între Geneva şi Washington?

*
* *

Propunerea lui Briand din 6 Aprilie 1927, cu ocazia aniversării intrării în răsboiu a Statelor Unite, reprezenta o seducătoare încercare în acest scop. Profitând de faptul că numeroşi sunt aceia care, în Statele Unite, recunosc astăzi că o mare greşeală s'a făcut odinioară, prin dezavuarea Preşedintelui Wilson şi prin refuzarea ratificării tratatului din Versailles; ţinând seamă apoi de puternicul curent, care a pornit peste Ocean, în ultimii ani, pentru *punerea în afară de lege a răsboiului*, şi, ca consecinţă, pentru modificarea conceptului de neutralitate, Ministerul Afacerilor Streine al Franţei, se adresa opiniei Americane (prin „Associated Press"), spre o angaja să ceară elaborarea *unui angajament Internaţional mutual (între Franţa şi Statele Unite)*, care după formula americană, *să pună răsboiul afară de lege.* : — *„La France serait prête,* spunea Ministrul francez, — *a souscrire publiquement avec les Etats-Unis, tout engagement mutuel tendant a mettre entre ces pays, selon l'expression américaine, la guerre hors la loi. La renociat'on à la guerre comme instrument de la politique nationale este une*

conception dejà familière aux signrtaires du Pacte ge la Société des Nations et des traités de Lacarno. Tout engagement souscrit dans le même esprit. par les Etats-Unis, envers une autre nation comme la France contribuerait grandement, aux yeux du monde, a élargir et a fortifier la base sur laquelle s'édifie une politique internationale de la paix [1]).

Se vede deci că Prin acest apel Ministrul francez nu cerea Statelor Unite de a accepta Pactul Soc. Naţ., nici de a subscrie protocolul referitor la stabilirea Curţii Permanente de Justiţie Internaţională. Cerea numai ca poporul Statelor Unite să declare, pur şi simplu, că nu va recurge niciodată la răsboiu, pentru rezolvarea unei dificultăţi politice cu Franţa. Şi ca notă originală, această declaraţie era adresată nu Guvernului din Washington, ci poporului american, ceeace însemna într'o democraţie reală ca cea americană — *apelulul la forţele morale. (N. M. Butler).*

Cari au fost consecinţele apelului — propunere din 6 Aprilie 1927? Deşi răspundea stării de spirit a majorităţii opiniei publice americane, a rămas mult timp fără a avea răsunet în cercurile oficiale şi poate nu ar fi dus la realizarea aşteptărilor iniţiatorului, dacă nu s'ar fi găsit câţiva Universitari, cari să considere că lor le revenea obligaţia morală de a răspunde. Astfel la 26 Aprilie Dr. Nicholas Murray Butler, reputat internaţionalist, Preşedintele Universităţii Columbia. publică un călduros apel către compatrioţii săi, conjurându-i de a răspunde Ministrului francez. El insistă asupra curajului d-lui Briand, *întrucât niciun Ministru francez nu a vorbit vreodată în astfel de termeni, înainte de a se fi asigurat de sprijinul fără rezervă a cabinetului al cărui membru era.*

Iar la 31 Maiu, doi specialişti renumiţi în noile probleme ale dreptului internaţional, James Th. Shotwell — care nu de mult a vorbit şi la Bucureşti, în cadrul Institutului Social Român — şi J. P. Chamberlain dela Universitatea Columbia, precizau, din dublu punct de vedere, juridic şi internaţional, propunerea Briand, devenită ulterior pluri-laterală.

In fine tocmai după nouă luni, când polemica navală anglo-americană ajunsese la un punct periculos, şi cu ocazia reînoirii tratatului de amiciţie şi arbitraj dintre Statele-Unite şi Franţa, care trebuia să aibă loc în anul 1928, Kellog [2]), Secretarul de Stat

---

[1]) Textele în limba franceză, în L'Esprit International, Julliet 1928, La Grande Revue, Août 1928., etc.

[2]) Născut în 1856, a intrat în viaţa publică numai în 1916, ca Senator de Minnesota. Inainte a fost Avocat în Rochester, apoi în St. Paul unde în 1912, era preşedintele Ordinului Avocaţilor. A fost apoi coloboratorul lui Lodge în redactarea faimoasei *rezerve*, care a pus în discuţia art. 10 din Pactul Soc. Naţ. In 1922, când a fost învins în alegerile de democraţi, Harding, amicul lui personal şi politic, a zis: *Voiu avea grijă de Kellog.*

Dar murind pe neaşteptate, succesorul său Coolidge îi îndeplini dorinţa. Astfel Kellog a fost numit Ambasador la Londra, apoi în Ianuarie 1925 Secretar de Stat al Afacerilor Streine.

al afacerilor Streine, se gândi să răspundă Ministrului francez. Era ziua de 27 Decembrie 1927, data când începe *oficial* conversaţia franco-americană.

*
* *

Ea se urmează paralel cu polemica navală. Preşedintele Coolidge era iritat de ruperea, fără rezultat, a Conferinţei Navale de trei dela Geneva, pentru care fapt găsea responsabilă Marea-Britanie, cu proectele diverse ale Amiralităţilor rivale, cu discursurile provocatoare ale oamenilor politici, a celor două mari popoare în conflict pe chestiunile maritime.

Incă dela început Secretarul de Stat pentru Afacerile Streine, Kellog, şi-a dat seama ce avantaje politice poate să rezulte din propunerea franceză, pusă într'un cadru mai larg. Ca şi întreg poporul american, el dorea ca rivalitatea dintre Anglo-Saxoni, periculoasă moraliceşte şi politiceşte, să înceteze; cu atât mai mult că ea contravenea unui tradiţional principiu din politica celor două State. Voia apoi ca întrecerea în înarmări şi construcţii navale, — cauză provocatoare de răsboaie, — să ia sfârşit. Totul era soluţionat dacă în agajamentul *de a pune răsboiul în afară de lege*, putea fi atrasă şi Marea-Britanie..

De aceea în nota-răspuns trimisă Ambasadorului francez la Washington, spune: *Il m'est aparu que les deux gouvernements, au lieu de se contenter d'une déclaration billaterale, de la nature de celle qui est suggérée par M. Briand, pourraient apporter á la paix mondiale une contribution beaucoup plus éclatante, en s'unnissant dans un effort pour obtenir l'adhésion de toutes les principales puissances du monde à une déclaration, par laquelle ces puissances renon ceraient a la guerre en tant qu'instrument de politique nationale* [1]). Natural, tratatul ar fi deschis adeziunii ulterioare a tuturor naţiunilor, ar putea deveni deci universal. Dar, la origine, Secretarul de Stat american ţinea să fie încheiat cu *Principalele Puteri ale lumii.* Astfel el adresează un apel, răspunzând propunerii franceze, *aristocraţiei Naţiunilor*, urmărind un scop practic: gruparea popoarelor celor mai puternice, mai inteligente, mai succeptibile de a se înţelege între dânsele. Când ele se vor fi pus de acord, pentru eliminarea războiului, restul naţiunilor va adera progresiv. Nu doreşte însă un universalism dela origine pentru că el crede nu numai că nu este absolut necesar, dar că ar putea fi chiar un isvor de inconvenienţe [2]) (opinie împărtăşită mai târziu şi de Sir Austen Chamberlain).

---

[1]) Nota din 27 Decembrie 1927.

[2]) Se gândeşte la Rusia şi China: „Il existe certains États dont les gouvernements n'ont pas encore été universellement reconnus, et certains autres sont à peine en mesure d'assurer le bon ordre et la sécurité à l'interieur de leurs frontières".

Astfel, dacă concepţia sa se realizează, nici Statele Unite, nici Marea-Britanie, nici Germania, nici Italia, nici Japonia, nici Franţa, nu mai recurg la arme spre a se combate. Astfel, odată cu răsboiul terestru poate fi abolit şi cel naval, întrucât aceste *şase* sunt şi marile puteri navale. Şi cum problema navală este marea preocupare a Statelor Unite, când în corespondenţa sa cu Ministrul Afacerilor Streine al Franţei, Kellog vorbeşte de principalele mari puteri, *el se ocupă şi se preocupă de puterile succeptibile de a face răsboiul pe mare* (Alb. Milhaud), aceste fiind Puterile Mondiale, spre deosebire de celelalte, menite să trăiască într'un quasi provincialism continental.

Dar pentru a se ajunge la încheerea tratatului astfel conceput, trebuia precizat dacă el nu ar prezenta unele incompatibilităţi între obligaţiile ce ar impune semnatarilor şi acele anterior contractate de ei faţă de Pactul Soc. Naţ.

Această ipoteză determină pe Kellog în penultima notă adresată Franţei, la 27 Febr. 1928, care rezumă întreaga controversă anterioară [1]), şi încearcă să dea o formă acceptabilă şi practică formulei destul de vagi din prima propunere, să spună: „*J'ai peine à croire que les clauses du Pacte de la Société des Nations constituent vraiment un obstacle à la cooperation des Etats-Unis et des Membres de la Société des Nations, dans un effort commun pour abolir l'institutions de la guerre. A ce sujet, il n'est pas sans intérêt de rappeler la recente adoption par la sixième conférence internationale des Etats américains, d'une résolution exprimant, au nom des republiques americaines, la condamnation sans réserve de la guerre comme instrument de la politique nationale, dans leurs relations mutuelles. Il est significatif de noter que sur 21 Etats reprezentés à la Conférence, 17 sont Membres de la Société des Nations*".

Scopul acestei note este de a pune de acord toate Marile Puteri spre a se ajunge la *pactizarea* mult dorită. Ea ar însemna pentru Statele Unite o victorie externă, pentru Preşedintele Coolidge, o victorie internă, pentru Kellog un loc frumos în istoria mondială, iar pentru viaţa internaţională o *garanţie practică contra unui al doilea răsboiu mondial.*

Nota americană din 27 Febr. 1928, a fost cu pasiune comentată atât în America cât şi în Europa. Cea mai ştiinţifică discuţie a ei a fost prezentată de către Profesorul James T. Shotwelt într'o serie de articole apărute în Martie 1928, *New-York Tribune*, *The New Republic* şi într'un articol din *Forreign Office.*

---

[1]) Concretizată prin notele: din 27 Dec. 1927 (nota americană), 6 Ian. 1928 (răspunsul francez), 11 Ian. 1928 (a doua notă americană), 21 Ian. 1928 (al doilea răspuns francez), 27 Febr. 1928 (a treia notă americană), urmate apoi de propunerea americană către marile Puteri (13 Apr. 1928), de al treilea răspuns francez din 20 Apr. 1928, de răspunsul german din 1 Maiu 1928, de cel italian din 4 Maiu 1928, de cel Britanic din 19 Maiu 1928 şi de cel japonez din 26 Maiu 1928.

Pentru Prof. Shotwell, cele două puncte obscure cari se pretează la discuţii, şi cari trebuesc precizate, sunt interpretarea celor două formule: *răsboiul ca instrument de politică* şi *dreptul de legitimă apărare*. Intr'adevăr, după concepţia ministrului american, trebuie făcută o sforţare comună pentru a aboli instituţia răsboiului, ceeace înseamnă a *ori cărui răsboiu, deci şi a aceluia de legitimă apărare*.

Dar ar putea consimţi la aceasta semnatarii legaţi prin Pactul Soc. Naţ., care în unele ipoteze admite *răsboaiele legitime*, şi care s'ar putea vedea expuşi la un atac din partea naţiunilor neaderente, ceeace ar aduce la o anarhie internaţionlă? Pe de altă parte dacă nu se părăseşte acest *drept de apărare*, este evident că nu se renunţă la orice răsboiu, decât dacă se admite formula, mai mult academică, a Senatorului Borah, că *răsboiul de apărare nu este un răsboiu.*

Şi în acest caz se revine la vechea formulă a lui Briand *„renoncer à la guerre en tant qu'instrument de politique nationale"*; sau trebue stabilit un acord comun asupra definiţiei termenului *défense*. *„Este indispensabil*,—declară Prof. Shotwell,—*să fie dată o definiţie clară a apărării, care ar fi în acelaş timp o definiţie a agresiunii, agresiunea constituind cealaltă speţă a răsboiului. Fără aceasta, propunerea nu conţine absolut nimic"*. Care . ar fi această definiţie? *„Noi propunem*—spune mai departe profesorul american,—*de a se considera un răsboiu defensiv ca legitim, când ţara care se apără, declară imediat, că este dispusă să aducă cazul înaintea unui organism stabilit şi recunoscut, de reglementare pacifică. Definind astfel legitima apărare, am definit în acelaş timp atacul ilegitim, întrucât pentru aceasta condiţiile sunt răsturnate"*.

In concluzie, prof. Shotwell consideră că propunerea făcută de Ministrul american a unui tratat între *puterile de înaltă civilizaţie* în scopul de a renunţa la răsboiu, ca instrument politic, este o măsură cu deosebire eficace pentru organizarea noului edificiu al păcii mondiale; istoria Europei post-locarniană o dovedeşte. Dar nu trebuie uitat, ca redactarea să fie clară şi acordul asupra termenilor esenţiali, în prealabil stabilit.

Conform punctului de vedere exprimat în anterioarele note, Secretarul de Stat Kellog se adresă la 13 Aprilie 1928, Marilor Puteri,—lărgindu-se astfel însuşi cadrul discuţiei,—invitându-le de a adera la Pactul prin care *„Les Hautes Parties Contractantes déclarent solemnellement, au nom de leurs peuples respectifs, qu'elles condamnent le recours à la guerre pour le règlement des controverses internationales et y renoncent en tant qu'instrument de politique nationale dans leurs relations mutuelles"* [1]).

---

[1]) Art. 1 din Proectul american de Pact internaţional din 13 Aprilie 1928.

Este deci o condamnare categorică a răsboiului, fără rezerve, orice diferende sau conflicte între semnatari, de orice natură sau origine ar fi, urmând a fi soluționate, numai prin mijloace pacifice [1]), fără a se lua în considerație dificultățile create, pentru celelalte Puteri, prin lucrările Soc. Naț. în acelaș scop de pacificare mondială și prin angajamentele deja contractate de către ele, ca membri ai Soc. Naț.

Nota din 13 Aprilie 1928 (urmată de proectul de Pact), reprezintă un moment culminant în desvoltarea discuțiilor ânterioare franco-americane. Adresată Marilor Puteri, de răspunsurile primite va depinde semnarea sau refuzarea Pactului de *punere în afară de lege a răsboiului.* Opinia publică mondială este pasionată, nerăbdătoare și se divide pentru sau contra Proectului de Pact.

Era natural ca primul răspuns să vină din Franța, — de unde pornise și prima propunere, — pusă, în urma notei americane, în situația *de a face parte din numărul invitaților, pe cari era vorba de a-i reuni la un banchet, ale cărui detalii erau aranjate numai de Statele-Unite* [2]). Acest răspuns din 20 Aprilie 1928, clar, precis, fără compromisuri pentru Franța, — redactat de Ministrul francez al Afacerilor Streine, cu luarea în considerație a obligațiilor Franței față de Soc. Naț. și Mica Antantă, — pune anumite condițiuni sub formă de *rezerve,* pentru adeziunea la obiectul Pactului. Era o repetare a situației pe care în 1920 o aveau Statele-Unite, când din cauza obligațiilor ce le impunea doctrina lui Monroe, au ezitat de a-și însuși noile angajamente ale tratatului de Versailles. *Rezervele franceze* au apărut la început ca anulante față de stipulațiile americane; o analiză serioasă și o oarecare bună voință au contribuit la concilierea lor ulterioară. Ele sunt fixate în special în următoarea formulă: *„Les Hautes Parties Contractantes, sans entendre porter atteinte à l'exercice de leur droit de légitime défense dans le cadre des traités existants notamment, lorsque ceux-ci assimilent la violation de certains de leur dispositions à un acte hostile, déclarent selennellement condamner le recours à la guerre et y renoncer comme instrument de politique nationale, c'est à dire comme instrument d'une action politique personnelle, spontanée et indépendante, dont elles prendraient l'initiative, et non d'une action dans laquelle elles se trouveraient entraînées par l'application d'un traité tel que le Pacte de la Société des Nations ou tout autre traité enregistrée a la Société des Nations. Elles s'engagent dans ces termes à ne se livrer l'une contre l'autre à aucune attaque ou invasion* [3]).

Răspunsul francez, o contra-propunere în realitate — a fost supus unui atent examen de către Departamentul de Stat Ame-

---

[1]) Art. 2.

[2]) „Times" din 13 Aprilie 1928.

[3]) Art. 1 din proectul francez de Pact Internațional din 20 Aprilie 1928.

rican, şi concluziile au fost comunicate de către Secretarul de Stat Kellog, în discursul pronunţat la 28 Aprilie, la serbarea festivă a Societăţii Americane de Drept Internaţional. Cele şase puncte litigioase ale propunerii franceze ar fi : 1. Tratatul să nu infirme dreptul de ligitimă apărare ; 2. El nu trebuie să contravină Pactului Soc. Naţ. ; 3. Nu trebuie să contravină tratatelor dela Locarno; 4. Nu trebuie să calce anumite tratate nespecificate, care garantează neutralitatea; 5. Nu trebuie să lege Părţile faţă de un Stat, care ar viola eventual tratatul; 6. Nu va trebui să devină operant decât când va fi acceptat de către toate Puterile din lume sau de aproape toate aceste Puteri. Această ultimă dispoziţie concretizată în art. 5 al Proectului francez, este caracteristică. Ea arată cum angajamentul mutual, proectat la origină ar fi bilateral, extins apoi, prin propunerea americană la Marile Puteri, primea acum un aspect universal.

Din analiza juridică a fiecăruia dintre aceste puncte în litigiu, deducea—în amintitul discurs, — Ministrul american, că nici unul nu se opunea în mod ireductibil, propunerilor americane. Ceeace însemna că o mare bunăvoinţă pentru aranjarea afacerilor mondiale şi mai ales pentru apropierea marilor naţiuni, însufleţea pe autorul propunerii americane; ceeace înseamnă încă că pesimismul — propagat de o parte de presa modială — nu era întemeiat, pentrucă ruptura nu se produsese. Şi într'adevăr, când concepţiile contradictorii se vor pune de acord, se apropiau.

*
* *

Ce atitudine au luat celelalte Mari Puteri ? In aceiaşi zi când Kellog pronunţa discursul său la Societatea Americană de Drept Internaţional, Sir Austen Chamberlain expunea punctul de vedere englez la banchetul oferit de Birmingham Anglo-French Society, rezervându-şi dreptul de a răspunde oficial ceva mai târziu. Iar Departamentul de Stat primea răspunsul german, trimis de către Dr. Stressemann.

Guvernul German dădea adeziunea sa principială şi fără rezerve; — fără nici-o amintire de angajamentele germane, faţă de Soc. Naţ. sau faţă de tratatele dela Locarno, — dar amâna răspunsul definitiv după alegerile generale din 20 Maiu, care avea să determine formarea unui nou cabinet.

Răspunsul german dispunea opinia publică americană, în special pentru că era primul şi venea din partea unui Guvern, bănuit că pregăteşte răsboiul, pe care anumite grupări politice îl doresc. In acelaş timp Dr. Stressemann făcea să apară în presa pariziană explicaţia atitudinii Germaniei şi raţiunile pentru care ea a adoptat teza lui Kellog şi nu pe cea a lui Briand, explicaţie ce oferă o înţelegere a celor două teze:

„La différence entre les deux propositions française et américaine, réside moins dans les reserves detaillé du Quai D'Orsay que dans le point de vue de principe exprimé par Paris touchant l'entrée en vigueur du Pacte. Ce que propose le gouvernement américain, c'est un traité qui doit devenir obligatoire aussitôt après sa signature par les six grandes puissances et qui abolit entre elles toutes les guerres. Dans l'article V de son projet, au contraire, le gouvernement français stipule, que le Pacte ne jouera qu'après avoir recueilli l'adhésion sinon de tous les Etats, du moins d'un grand nombre d'entre eux. Il en ressort que, si une entente des six grandes puissances venait a s'établir, leur signature et même leur ratification ne représenteraient un engagement valable en droit, mais n'auraient d'abord qu'une signification théorique. La mise en vigueur pratique du traité dépendrait de l'adhésion plus ou moins problematique des autres puissances, c'est-à-dire aussi bien des petits États que de la Russie sovietique. Il pouvait donc suffire de la protestation d'un des signataires pour empêcher cette entrée en vigueur aussi longtemps que toutes des puissances n'auraient pas acceptè l'obligation de renoncer à la guerre. Un autre point sur lequel le projet Briand est moins decisif que le projet Kellog est celui que vise l'article premier du texte français. Non seulement la France y exclut de la renonciation à la guerre le droit de legitime défense, mais elle precise qu'elle ne répudie que la guerre offensive c'est-à-dire ce qu'elle apelle, une action personnelle, spontanée et indépendante. Le recours aux armes rèsultant du Pacte de la S. D. N. et des traitès anterieurs se trouve par suite echapper à la renonciation a la guerre. Ce qu'on cherche ainsi à sauvegarder, c'est d'une pars, le jeu de l'article 16 du Covenant qui prèvoit, pour les Membres de la S. D. N., le droit d'agir contre un Etat rècalcitrant, celui d'intervenir en cas de violation des frontières fixées par le traité de Versailles et aussi le jeu des traités d'alliance conclus par une grande puissance européenne!“.

Se vede deci, că prin răspunsul şi explicaţia sa, Guvernul German a urmărit de o parte, să-şi atragă simpatiile americane — oferind adesiunea sa spontană şi fără rezerve, — iar pe de altă parte, să calmeze susceptibilităţile franceze, prin explicarea punctului său de vedere în presa pariziană.

După scurt timp, la 11 Maiu, urmă răspunsul Italian la propunerile Americane, publicat simultan la Roma şi la Washington. Acest răspuns constitue o complectare a notei italiene din 23 Aprilie. Ca şi cel german, răspunsul italian afirma via simpatie a Guvernului şi poporului Italiei, faţă de iniţiativa americană şi asigura colaborarea acestui Guvern pentru reuşita unui acord general.

Dar adăuga: *„Ainsi que Votre Excellence ne l'ingnore pas, on a suggéré au préalable la réunion d'un comité international de juristesré présentant les puissances qui sont directement intéres-*

ses au pacte. Le gouvernement royal a adhéré à cette procédure, mais il a eu soin de faire valoir que, à son avis, de tels entretiens ne peuvent être efficaces qu'avec la participation d'un juriste délégué par le gouvernement américain".

Deşi acest adaus a produs o oarecare surpriză la Departamentul de Stat American, întrucât Kellog nu era dispus să se desesizeze de afacere pentru a o lăsa în mâinile experţilor, satisfacţia adeziunei Italiei a fost mare. Aceasta cu atât mai mult, cu cât cercurile politice americane, în curent cu unele principii ale doctrinei fasciste, formulate în momentele de criză de către Prim Ministrul Italian, se întrebaseră, cu îndoială, dacă Italia va adera; adică dacă Guvernul Italian va putea concilia proectul de a pune în afară de lege răsboiul, cu principiile doctrinei fasciste. Şi nu a lipsit de a se vedea în redactarea acestui răspuns, influenţa abilă şi binefăcătoare a unor bărbaţi de Stat ca Scialoja şi Pilotti.

Dar răspunsul aşteptat cu nerăbdare era acela al Marei Britanii. Şi este explicabil, întrucât am văzut că la baza însăşi a primei propuneri americane care lărgeşte angajamentul — propus de Franţa de a fi bilateral — la Marile Puteri, este tocmai dorinţa reluării conversaţiei între Statele-Unite şi Marea Britanie, întrerupte dela neisbutita conferinţă navală dela Geneva. Nici acest răspuns nu întârzie mult. Pregătit prin cele două discursuri ale lui Sir Austen Chamberlain — primul la banchetul din Birmingham, al doilea la 11 Maiu la Washington şi la Londra, răspunsul englez a fost primit cu entuziasm la Paris şi cu satisfacţie la Washington. Intr'adevăr Guvernul Englez, trebuind să ţină seamă, pe de o parte, de opinia Engleză şi de majoritatea presei, care de la primirea notei americane, se declarase cu entuziasm pentru adeziunea fără rezerve, cât şi de faptul că într'adevăr imense avantagii ar rezulta pentru Europa din asocierea Statelor Unite la opera de reconstrucţie şi de pace a Soc. Naţ. pe de altă parte; în fine, trebuind să aprecieze legitimitatea rezervelor Franţei şi a cererei sale de a se preciza asupra punctelor esenţiale ale proiectului de Pact,— a căutat să concilieze nu numai propunerile americane şi franceze, ci încă atâtea opinii şi interese particulare şi naţionale, cari la început păreau categoric contradictorii. Care este economia acestui răspuns, care — prin spiritul său constructiv şi într'adevăr internaţional—a *contribuit, în mod deosebit, după părerea tuturor, la uşurarea negocierilor şi la grăbirea succesului final* (G. Lechartier)?..

Conform punctului de vedere american, Anglia se arăta decisă să îndepărteze răsboiul ca mijloc de politică naţională [1]). Dar de acord cu cel francez, ea vrea să fie precizate şi salvgardate — de preferinţă printr'o clauză specială încorporată în textul

---

[1]) Punctul al doilea al răspunsului britanic (19 Maiu 1928).

tratatului, — toate obligaţiile derivate din tratatele anterior încheiate [1]). Ea precizează apoi — ca o contra parte a doctrinei lui Monroe — dorinţa de a-şi păstra libertatea de acţiune: „*Dans certaines régions du monde dont le bien être et l'integrité constituent un intérêt spécial et vital pour notre paix et notre sécurité* [2])".

Insistă de asemenea ca preciziunile cerute de Franţa în anteproectul său, — de exemplu stingerea angajamentului tuturor Părţilor în cazul călcării de către una dintre ele a acestui angajament, să figureze în tratat, să fie stipulate: „*De telle façon qu'elle aient une valeur égale aux termes du traité lui même* [3])". Sub aceste rezerve — *rezervele britanice* — şi sub acea caracteristică structurei Imperiului Britanic, de adeziune a Dominiounurilor, Anglia acceptă Pactul de punere în afară de lege a răsboiului.

* * *

Cu o săptămână mai târziu la 26 Maiu, ajungea la Washington şi ultimul răspuns, cel japonez. Foarte concis, de o perfectă cordialitate, el accepta în principiu, ca şi celelalte Puteri, propunerea Kellog, dar, ca şi răspunsurile francez şi englez, el făcea rezerve în ceeace priveşte dreptul de legitimă apărare şi în ceea ce priveşte „*les obligations résultant des traités destinés à garantir la paix publique comme le Covenant et les accords de Locarno*". In general, acest răspuns era inspirat din ideile călăuzitoare ale notei engleze, ceeace dădea acesteia o mai mare autoritate şi clarifica, în acelaş timp, situaţia.

* * *

Odată depuse răspunsurile Puterilor sesizate prin nota americană din 13 Aprilie, începe ultima fază din desvoltarea negocierilor cari au dus la încheerea şi semnarea Pactului dela Paris. Conformându-se notei conciliatorii Imperiului Britanic — şi aceasta este o vizibilă manifestare de apropiere din partea Guvernului din Washington, — mergând apoi la şcoala dela Locarno, cum îl sfătuise Prof. Shotwell, Secretarul de Stat Kellog reia discuţiile sale anterioare cu Franţa. Dar de această dată în răspunsul său din 23 Iunie 1928, Guvernul Statelor-Unite — dorind concilierea şi succesul, care va fi al umanităţii — vorbeşte cu multă înţelegere de legitimă apărare, de Pactul Soc. Naţ., de acordul dela Locarno, de tratatele de neutralitate, de relaţiunile cu un Stat violator al tratatului, de universalitate, adică de toate punctele litigioase din contra proectul francez din 20 Aprilie. Era manifestarea convingerii că dacă se poate refuza Franţei un angajament

[1]) Punctele VI—IX.
[2]) Punctul al 10-lea.
[3]) Punctul VI al răspunsului britanic.

bilateral, nu se poate încheia fără Franţa un angajament plurilateral pentru abolirea răsboiului.

De reţinut din nota trimisă la 23 Iunie: *„En ce qui concerne les accords de Locarno, le sentiment de mon gouvernement a été, dès l'origine, que la participation au traité contre la guerre des puissances qui ont signé les accords de Locarno, par une signature donnée immédiatement ou plus tard, répondrait a toutes les nécessités pratiques de la situation, puisque, dans ce cas, aucun Etat ne pourrait recourir à la guerre en violation des accords de Locarno, sans violer simultanement le traité contre la guerre, rendant ainsi leur liberté aux autres parties Contractantes vis-a-vis de l'Etat en rupture de traité"*.

Astfel Guvernul Statelor Unite primea în mod favorabil ideia conţinută în răspunsul francez din 20 Aprilie — ca toate Părţile acordurilor dela Locarno, să poată fi în numărul primilor semnatari ai tratatului propus pentru renunţarea la răsboiu. Era o satisfacţie dată propunerii franceze, prin părăsirea unui principiu din prima propunere americană.

In consecinţă, Regele Belgiei, Preşedintele Republicei Ceho-Slovace, Preşedintele Republicei Polone, se găseau înscrişi printre Şefii de Stat, cari au decis de a încheea tratatul de renunţare comună la răsboi, ca instrument al politicei lor naţionale. In acelaş timp se propunea de asemeni să se înscrie printre primii semnatari, Dominionurile Britanice şi India.

Fapt semnificativ, pentru că — cum afirmă nota americană — prin această procedură *„on rapprochera, plus qu'à aucun autre moment de l'histoire du monde, l'heure où les aspirations seculaires du genre humain à la paix universelle trouveront enfin leur réalisation sur le terrain pratique"*.

Satisfacţiile astfel acordate politicei franceze, — salutate de mare parte de presa americano-engleză, care vedea în nota Kellog, dorinţa de a împiedeca războiul între naţiunile civilizate, de a proteja rasa albă contra propriei auto-distrugeri, de a salva viitorul elitei popoarelor, (Daily Telegraph, Observer, Times, etc.) permiseră de a se localiza ulterior şi ultimile dificultăţi.

După noi discuţii se ajunse într'adevăr — luându-se act de rezervele franceze şi de cele britanice, — la actul final, semnarea Pactului dela Paris — localitatea a fost propusă de Kellog, — la 27 August 1928. Textul definitiv propus spre semnarea reprezentanţilor Marilor Puteri, celor Locarniene şi Dominionurilor şi Indiei, este următorul: „(Texte du Traité multilatéral de renonciation a la guerre): Art. 1. *Les Hautes Parties Contractantes déclarent solennellement au nom de leurs peuples respectifs qu'elles condamnent le recours à la guerre pour le réglement des différends internationaux et y renoncent en tant qu'instrument de politique nationale dans leurs relations mutuelles.* Art. II. *Les Hautes Parties Contractantes reconnaissent que le réglement ou la solution de tous*

les différénds ou conflits de quelque nature ou de quelque origine qu'ils puissent être, qui pourront surgir entre elles, ne devra jamais être recherché que par des moyens pacifiques. Art. III. *Le présent traité sera ratifié par les Hautes Parties Contractantes désignées dans le préambule, conformément aux exigences de leurs constitutions respectives et il prendra effet entre elles des que tous les instruments de ratification auront été déposés à Washington.*

Le présent traité, lorsqu'il aura été mis en viguer ainsi qu'il est prévu au paragraphe précédent, restera ouvert aussi longtemps qu'il sera necessaire pour l'adhésion de toutes les autres Puissances du monde. Chaque instrument établissant l'adhésion d'une Puissance, sera deposé a Washington et le traité, immédiatement après ce dépôt, entrera en viguer entre la Puissance donnant ainsi son adhésion et les autres Puissances contractantes.

Il appartiendra au gouvernement des Etats Unis de fournir à chaque gouvernement désigné dans le Préambule, et à tout gouvernement qui adhérera ultérieurement au présent traité, une copie certifiée conforme du dit traité et de chacun des instruments de ratification ou d'adhésion. Il appartiendra également au gouvernement des Etats Unis de notifier télégraphiquement aux dits gouvernements chaque instrument de ratification ou d'adhésion, immédiatement après dépot.

En foi de quoi, les plénipotentiaires respectifs ont signé le présent traité établi en langue française et en langue anglaise, les deux textes ayant force égale, et y ont apposé leur cachets".

*
* *

Care sunt principiile fundamentale, caracterele esenţiale şi interdependenţa dintre acest Pact de abolire a răsboiului de agresiune şi organizarea păcii? Această problemă se pune acum, când cunoaştem fazele şi momentele importante din opera de elaborare.

Din analiza Pactului Briand-Kellog, reese că două sunt principiile sale de bază:

1. Răsboiul este un act categoric rău, culpabil moraliceşte, ruinător din punct de vedere practic; ca consecinţă implicită — într'o comunitate internaţională organizată, cum se tinde dela 1919 — el atrage responsabilitatea pentru provocator.

2. In starea actuală a civilizaţiei, nu mai există răsboaie naţionale. Orice răsboiu atrage consecinţe internaţionale, cauzând daune nu numai beligeranţilor, ci şi terţilor.

Este natural ca terţii — şi printre aceştia se găsesc, în primul rând, Statele-Unite — să fie direct interesaţi ca răsboiul să nu izbucnească şi să-şi ia asigurări în acest scop.

Acest principiu l'a afirmat recent — în discursul ţinut în 4 Iulie 1928 la Gettysberg, — Preşedintele Coolidge. Declaraţia lui că interesele Statelor Unite, se întind actualmente în toate părţile

lumii şi că orice conflict armat i-ar aduce atingere, fixează şi o nouă interpretare a tradiţionalei doctrine a lui Monroe. Se poate astfel spune, că sentimentul pacific şi interesul material concordă spre a angaja poporul american la o acţiune preventivă sau represivă contra agresiunii. Şi acelaş lucru se poate spune şi despre ceilalţi semnatari.

Cât priveşte caracterele sale esenţiale, ele sunt următoarele: 1) Conceput la origine ca un angajament franco-american, în forma definitivă, acest Pact al păcii se prezintă deschis adeziunii tuturor Statelor, are deci un caracter Universal, ca şi Societatea Naţiunilor, căreia departe de a-i aduce o diminuare, îi oferă un nou instrument pentru atingerea scopului final. In aceasta constă—chiar scepticii o recunosc – însemnătatea Pactului, considerat ca *un mare eveniment moral.* 2) Reprezintă o consolidare a Pactului Soc. Naţ. şi acordurilor dela Locarno, dat fiindcă semnatarii acestor acorduri sunt şi primii semnatari ai săi, şi că este deschis adeziunii Statelor Membri ai Soc. Naţ. cât şi celor ce nu sunt membri şi cari prin acest mijloc se vor putea apropia de Instituţia dela Geneva. 3) Acest Pact reprezintă—fără îndoială—tocmai mult dorita punte de trecere între Europa şi America, baricadată în trecut în dosul doctrinei lui Monroe. Intr'adevăr el vine *să asigure Europa contra neînţelegerii şi indiferenţei americane, stabileşte chiar obligaţia morală pentru Statele Unite de a sprijini o acţiune comună contra agresiunii* (Paul Claudel). Reprezintă, cum s'a spus, concretizarea primei tendinţe de apropiere a Statelor Unite prin intermediul Parisului, de Geneva.

Chiar dacă textul apare cam vag, trebuie recunoscut că el merge atât de departe, cât o permite în momentul de faţă politica internă a Statelor Unite; în orice caz mai departe decât s'ar fi crezut posibil acum câţiva ani. Iar lipsa de sancţiuni—care a dat loc la critice—dovedeşte că într'adevăr obligaţiile Pactului sunt mai mult morale, dar nu trebuie uitat că tocmai acest element are mai multă importanţă în Statele Unite.

Intervenţia lor în răsboiul mondial, de partea Puterilor, cari luptau pentru triumful *dreptului*, o dovedeşte, după cum de asemeni o dovedesc principiile care prin Preşedintele Wilson au venit, către finele răsboiului mondial, din America: acel de autodeterminare a popoarelor şi de cooperare a lor—prin înlocuirea vechei formule demonetizate a echilibrului puterilor—în cadrul Soc. Naţ.

Importanţa sancţiunilor morale a fost pusă în evidenţă, cu tărie, de către Briand, în cunoscutul discurs ţinut cu ocazia ceremoniei semnării Pactului, la 27 August 1928: „*Ce Pacte n'est pas réaliste? Il y manque des sanctions? Mais est-ce bien du realisme celui qui consiste à exclure du domaine des faits les forces morales, donc celle de l'opinion publique? En fait, l'Etat qui affronterait la réprobation de tous ses co-contractants, s'exposerait au risque*

positif de voir se former, peu à peu et librement, contre lui une sorte de solidarité générale dont il ne tarderait pas à sentir les redoutables effets. Et quel est le pays signataire du Pacte, que ses dirigeants prendraient la responsabilité d'exposer à un tel danger? La loi moderne *d'interdépendence des nations impose à tout homme de Etat de prendre à son compte cette parole mémorable du Président Coolidge: „Une action de guerre, en tout lieu du monde, est une action qui porte préjudice aux intérêts de mon pays"*.

Intr'adevăr experienţa făcută în 1914, când invaziunea Belgiei, neutră şi loială, prin călcarea tratatelor, sgudui profund atâtea naţiuni şi provocă un puternic curent de opinie publică, care ajută atât de mult aliaţilor să câştige răsboiul, a dovedit că forţele morale sunt capabile de a creia cea mai sigură realitate politică, care să opună un obstacol de netrecut, răsboiului imperialist, egoist şi voluntar.

Se poate astfel spune, că acest pact reprezintă un pas important în evoluţia spre stabilizarea păcii. Dedicat *„a tous les morts de la grande guerre"*, Pactul dela Paris proclamă solemn. pentru prima dată în faţa lumei. printr'un act care angajează onoarea naţiunilor semnatare, care au îndărătul lor un lung trecut de lupte politice, că răsboiul este repudiat fără rezerve, sub forma sa de instrument de politică naţională, adică sub forma sa specifică şi cea mai de temut. Răsboiul egoist şi voluntar:

„Considerée jadis comme de droit divin et demeurée dans l'ethique internationale comme une prérogative de la souveraineté, une pareille guerre est enfin destituée juridiquement de se qui constituait son plus grave danger: la légitimité. Frappée désormais d'illégalité, elle est soumise au régime conventionnel d'une véritable mise hors la loi, qui expose le délinquant au desaveu certain, à l'inimitié probable, de tous ses contractants. C'est l'institution même de la guerre qui se trouve ainsi attaquée directement dans son essence propre. Il ne s'agit plus seulement d'organisation défensive contre le fléau, mais d'une attaque du mal a sa racine même. Ainsi la légitimité du recours à la guerre comme moyen d'action arbitraire et égoiste, cessera de faire peser sa menace latente sur la vie économique, politique et sociale des peuples et de rendre illusoire, pour les petiter nations, toute indépendance reelle dans les discutions internationales. Liberés d'une telle servitude, les peuples signataires du nouveau contrat s'accoutumeront peu à peu à ne plus associer la notion de prestige national, d'intérêt national, avec celle de la force. Et ce seul fait psychologique ne constituera pas le moindre gain dans l'évolution nécessaire à une stabilisation réelle de la paix" (Briand).

Dar din cauze multiple — ex. imperfecta organizaţie a securităţii internaţionale, lipsa de precizare şi determinare rapidă a agresorului etc., — nu se poate deduce că Pactul Briand-Kellog a

soluţionat complect şi definitiv problema organizării păcii. El are o deosebită semnificaţie, reprezintă un remarcabil progres în această direcţie, dar nu este totul. Noi etape trebuesc trecute până să se ajungă la o eficace şi durabilă asigurare a păcii, cum a declarat-o însuşi Briand, căruia îi revine onoarea de a fi luat o iniţiativă ce răspundea unei dorinţi a umanităţii întregi: „*La Paix proclamée, c'est bien, c'est beaucoup. Mais il faudra l'organiser. Aux solutions de force, il faudra substituer des solutions juridiques. C'est l'oeuvre de demain*".

Intr'adevăr, dacă răsboiul este acum în afară de lege, această lege internaţională trebuie precizată—şi activitatea de codificare a dreptului internaţional sub auspiciile Soc. Naţ., urmăreşte tocmai acest scop, întreg contenciosul internaţional trebue organizat. Lucrul este început; materialul în bună parte adunat; opera nu mai apare ca mai presus de forţele umane.

Aceasta este marea misiune care revine acum Societăţii Naţiunilor, instituţia centrală în opera de organizare a păcii. Departe de a pierde din importanţa ei — unii au susţinut această opinie, criticând unele atitudini ale organelor Soc. Naţ., dar nu au luat în consideraţie că însăşi natura ei juridică actuală nu-i permite de a lua hotărîri radicale, — Soc. Naţ. se adaptează spiritului lumii şi lumea se adaptează spiritului ei. Trebuie văzut în pactul Briand-Kellog o diminuare a importanţei Soc. Naţ.? S'a susţinut această teză de către intransigenţii cari doresc concentrarea întregii vieţi internaţionale în Instituţia dela Geneva, sau de aceia care prind orice ocazie pentru a o critica. In realitate, nu există nicio contradicţie între obligaţiile Pactului din 1928 şi între acele ale Pactului din 1919. Cel dintâi oferă, cum am spus, o consolidare celui din urmă. Dacă însă Pactul de abolire a răsboiului s'a încheiat în afară de organele Soc. Naţ., aceasta se datoreşte următoarelor cauze: 1. Statele Unite nu sunt încă în Societatea Naţiunilor şi 2. Concepţia şi metodele sale nu puteau fi aceleaşi, ca acelea adoptate pentru a se încheia un angajament internaţional atât de general şi de absolut ca noul Pact al păcii. Dar acest angajament internaţional, ca toate celelalte, va deveni operant, după ratificările respective, prin satifacerea art. 18 din Pactul Soc. Naţ., adică prin înregistrarea la Secretariatul din Geneva.

Printre problemele de soluţionat, în cadrul Soc. Naţ., spre a se ajunge la organizarea reală a Păcii, este mult desbătuta problemă a *dezarmării* sau mai conform spiritului art. 8 din Pact — a *limitării armamentelor* până la minimum compatibil cu securitatea naţională. S'a văzut încă de câţiva ani în urmă, strânsa interdepedenţă ce există între această problemă şi între alte două: *securitatea* şi *arbitrajiul*. Şi Protocolul dela Geneva din 1924 a concretizat şi armonizat aceste probleme. Este astfel un punct câştigat că problema securităţii efective trebuie în prealabil soluţionată. Altfel nu s'ar putea cere şi niciun Stat nu ar admite

să-şi limiteze armamentele, oricât ar apăsa ele asupra bugetelor Statelor şi oricât prin simpla lor existenţă, ar constitui un prejudiciu pentru ideea de pace, o provocare pentru răsboiu.

Este şi cazul Statului Român, devotat ideii de pace, dar a cărui situaţie geografică nu-i inspiră securitatea, nici relativă.

Cea de a treia adunare a Soc. Naţ. la 1922 în cunoscuta a XIV-a Rezoluţie, a recunoscut acest adevăr: „— *Dans l'état actuel du monde, un grand nombre de gouvernements ne pourraient assumer la responsabilité d'une sérieuse réduction des armements, à la moins de recevoir en échange une garantie satisfaisante pour la sécurité de leur pays*".

Pornind dela interdependenţa ce există între limitarea armamentelor şi securitate, ne putem explica încetineala soluţionării acestei probleme, dat fiindcă securitatea este pentru anumite regiuni din lume cel puţin, imperfectă. Totuş nu trebuiesc depreciate sforţările şi activitatea depusă în această direcţie, pentrucă „*Jamais dans l'histoire humaine le désarmement n'a été serré d'aussi près*" (*Paul Boncour*).

Şi trebuie apoi recunoscut că progresele parţiale ale securităţii au determinat oarecare progrese şi în direcţia limitării armamentelor. De ex., Pactul dela Locarno — parafat la 16 Octombrie 1925 şi care nu aduce garanţie decât pentru zona renană, interesând de fapt trei Puteri: Belgia, Franţa şi Germania pentru o fracţiune fără îndoială importantă, dar restrânsă, a frontierelor lor, nu a fost inutil nici pentru problema noastră. Astfel Franţa, adoptând serviciul militar de un an, care redusese efectivele sale cu 30% faţă de 1913—14, după Locarno le reduce cu încă 18% faţă de anul 1925; serviciul militar, redus deja la jumătate faţă de 1913—14 suferă după Locarno o nouă reducere la şase luni. Cât priveşte totalul cheltuelilor de apărare naţională, care reprezentau înainte de anul 1925, 30% din bugetul general al Statului din 1913, au fost reduse la 19% în 1927 (C-nel E. Réquin). Iată reduceri considerabile, *spontane*, efectuate în virtutea angajamentului luat de Franţa şi de toţi Membrii Societăţii Naţiunilor, prin primul alineat din art. 8 din Pact, dar uşurate, fără îndoială, prin politica de destindere care a urmat după Locarno. Şi aceiaşi politică a dus şi la recentul acord naval franco-englez, care deasemeni reprezintă un progres în drumul spre limitarea înarmărilor şi oferă ca atare, noui elemente acestei probleme.

Recentul Pact de abolire a răsboiului reprezintă, în ultima analiză, o consolidare a securităţii în lume. Astfel fiind şi ţinând seamă de inconstestabila interdependenţă a securităţii şi limitării înarmărilor, noui progrese sunt susceptibile de a fi realizate.

Cum pot fi ele concepute? Nu ar putea încă fi vorba de o reducere importantă, generală şi imediată a armamentelor. Trebuie delimitat domeniul lucrurilor posibile, de al acelora de dorit. Dar ni se pare mai posibil ca oricând —şi aceasta o dovedesc şi lucrările

recente ale Soc. Naţ.,—oprirea întrecerii în înarmări—fenomen caracteristic *păcii armate*, care a precedat anului 1914—printr'o reducere raţională a înarmărilor, dar generală, pe cale de contract internaţional. Mai târziu, prin experimentarea procedurii de reglementare pacifică a diferendelor şi prin desvoltarea tratatelor de garanţie fondate pe asistenţa mutuală, o nouă etapă ar putea fi concepută şi apoi trecută. Edificiul care se va construi astfel *„sera moins classique que le protocole, mais il s'en rapprochera beaucoup"*. (*Paul Boncour*).

Aceste consideraţiuni asupra complexei probleme a limitării armamentelor ne evidenţiază însemnata contribuţie pe care Pactul Briand-Kellog poate s'o aducă soluţionării ei. Astfel acest Pact ar determina o promovare a organizări păcii, nu numai prin semnificaţia sa morală, ci şi prin consecinţele sale practice şi imediate.

Repercusiunea pe care el poate s'o aibă în domeniul desvoltării angajamentelor internaţionale de conciliaţiune şi arbitraj—dat fiind că prin abolirea răsboiului, procedura pacifică este menită să soluţioneze conflictele şi diferendele internaţionale, — ca şi în domeniul justiţiei internaţionale obligatorii, ar fi o altă considerabilă contribuţie la problema organizării păcii, pe care ar aduce-o.

Sunt suficiente aceste observaţiuni pentru a încheia că Pactul Briand-Kellog nu este totul; că noui etape trebuiesc trecute în drumul spre organizarea juridică a păcii. Dar iarăşi nu s'ar putea deduce că laborioasa lui edificare este zadarnică, inoperantă, pentrucă în marea familie internaţională, se găsesc câteva State, care propovăduind pacea — pregătesc răsboiul.

Pactul dovedeşte, prin numeroasele adeziuni, că spiritul pacific este în creştere. El reprezintă un remarcabil progres în opera constructivă a ultimelor zece ani, care se desvoltă încet, dar cu continuitate, graţie tenacităţii *oamenilor păcii*, cari urmăresc într'o concepţie mai realistă opera Preşedintelui Wilson. Incercări regresive se pot încă produce datorită parţialei supravieţuiri ale vechilor concepţii şi greutăţii de adaptare pentru unele naţiuni, la noua stare internaţională, conservată de ultimele tratate de pace, şi care corespunde incomparabil mai mult ca înainte de 1914, sentimentului de dreptate istorică, de echitate şi de justiţie. Dar ele nu pot fi decât momentane. Pentrucă — invocând precedente istorice — chiar aceia ce poate părea astăzi utopie, va fi realitatea de mâine. Ele nu vor putea distruge voinţa de înţelegere mutuală, răbdarea care rămâne şi încrederea care creşte.

George Sofronie
Conf. Univ.

SPITAL

Vâslește calm tăcerea ca o boare
In zarea uniformă de ciment;
Bolnavii au ieșit sfios la soare
Cu galbene figuri de pergament...
Pe-'ntinderea enormă de opal
Se joacă vesel norii albi ca vata...
Și-o fată, în halatu'-i de spital
Tușește ofticos ca-'n „Traviata“....

Alexandru Bilciurescu

IZVOARELE LUI GH. ASAKI

(Sfârşit).

După cele arătate pînă aici cu privire la atitudinea lui Asaki, atunci cînd pleacă de la izvoarele lui Horaţiu, dacă mai e nevoie de o confirmare, o găsim cu prisosinţă într'una din traducerile făcute din clasicul latin. În afară de odă *Vasul lui Virgilius*, Asaki a mai tradus din Horaţiu încă o bucată: *Asupra Licei, cochetă bătrână*[1]), pe care singur o dă „dupre Oraţius".

Pentrucă în traducerile castrate care circulă azi această bucată nu este dată, să-mi fie îngăduit s'o traduc aici în întregime, ca să-i prindem intenţia artistică şi să vedem ce a făcut din ea Asaki.

„Auzit-au, Lyce, zeii ruga mea; Zeii auzit-au, Lyce. Te faci babă şi totuşi vrei să mai pari frumoasă, joci şi bei, fără ruşine; şi într'un cîntec tremurător, beată, cerşeşti pe Cupidonul zăbavnic. Dar el se odihneşte pe obrajii fragezi ai tinerii Chia, meşteră să cînte din liră. Amorul despreţuitor este o pasăre, care nu se aşează pe stejarii sbîrciţi şi fuge de tine, pentru că dinţii tăi galbeni şi cutele feţei şi zăpada capului te dau de gol. Nici purpura din Cos, nici pietrele luminoase nu-ţi vor redà anii pecetluiţi odată pentru totdeauna în cartea naşterilor. Unde a sburat Venus, vai! unde e coloarea, unde sînt mişcările mlădioase? Ce ţi-a rămas din cea care odinioară radià iubire şi mă făceà să uit de mine, fericită că este, după Cinara, vestită prin farmecul ei? Dar soarta n'a dăruit decît puţini ani Cinarei şi a dat vieaţă Lycei cît cioarei bătrîne, ca ti-

[1]) Horatius, Carmina IV, XIII.

nerii plini de vieață să întîmpine rîzînd o zadă prefăcută în cenușe".

Este clar: Horațiu dă expresie satisfacției de a vedeà îmbătrînită, o torță arsă, pe frumoasa, care odinioară îl desprețuise. Bucata nu este dintr'acelea care au circulat mai mult. În edițiile școlare lipsià adesea, sau erà atenuată. Nu i se poate însă tăgăduì puterea expresiei și sinceritatea sentimentului.

Ce face Asaki din această bucată?

În prima strofă, Horațiu arătase că baba Lyce vrea nu numai să pară frumoasă, dar joacă și bea fără rușine. Asaki înlătură aceste amănunte. În schimb, caută să deà relief invectivei. În loc de cuvîntul simplu babă, dă *hîdă și țîfnoasă*, ceea ce, pentru Asaki, este o îndrăsneală a expresiei:

Auzit-au a mea rugă
Ceriul dar a auzit-o!
Lice, anii te subjugă
Și'a ta viață a'mbătrînit-o!
Dar tu hîdă și țîfnoasă
Vrei să pari încă frumoasă?

Partea de mustrare îi convine lui Asaki și, unde poate, o subliniază.

Am văzut că Asaki schimbă une-ori ordinea modelului, chiar cînd îl urmează deaproape. La fel aici. Strofa a doua a lui Horațiu înfățișà pe Lyce îmbătată, cerșind plăcerea. Iubitorului de simetrie didactică Asaki i s'a părut că e nepotrivit să treacă la aceste note, înainte de a fi încheiat portretul bătrînei. Dar cum Horațiu dăduse unele note despre dinții galbeni, sbîrciturile și părul alb în strofa a treia, Asaki le trece în strofa a doua, așà cum cer manualele de compoziție, ca ideile asemănătoare să fie grupate laolaltă. Astfel ajungem la strofa:

Cele coame tot cărunte
Le încingi cu cununèle
Ca s'acopere pe frunte
Bătrîneților sbîrcele,
Și cu haruri cumpărate
Îți dregi fețile vărgate.

Singurul amănunt din Horaţiu, şi încă şi acela modificat, este părul alb. Felul de înfăţişare este însă cu totul deosebit. Iar ironia *haruri cumpărate* este una din cele mai fericite expresii ale lui Asaki, care, şi în alte bucăţi, are remarcabile frumuseţi de amănunt.

De abià acum se întoarce Asaki la cele două versuri ale lui Horaţiu unde erà vorba de bătrâna, care, beată, cheamă pe Cupido. El are însă nevoie de o întreagă strofă, deşi înlătură ceea ce i se păreà lui prea strigător.

Imaginea lui Horaţiu: amorul fuge de stejarul sbîrcit şi de dinţii îngălbeniţi, nu ştie s'o folosească. Stejarul bătrîn devine „frunzele trecute", iar gălbeneala dinţilor e înlocuită cu frunzele îngălbenite, pe care nu se aşează Amor:

El în cursul său cel iute
Se fereşte să s'aşeze
Intre frunzele trecute
Cînd încep să 'ngălbineze,
Precum place la albine
Mai mult rosa decît spine.

Înlocuirea imaginei stejarului îmbătrânit cu elementele minore, frunze trecute, roza şi spinii, face parte din sistemul lui Asaki de a pune un bemol, acolo unde are o imagine îndrăsneaţă. După aceste modificări, ar fi fost de mirare ca întreaga bucată să nu capete un caracter de predică morală. Şi ea apare în finalul penultimei strofe:

Deci tu numai prin virtute
Să dregi graţiile perdute.

Şi pentru că un îndemn moral nu trebue să aibă numai caracterul „ad personam", ci trebue să fie o pildă pentru un cerc mai larg, nu lipseşte un ultim adaos, care modifică întru totul, concepţia lui Horaţiu. De la Lyce să înveţe altele asemenea ei primejdiile unei căi rătăcite:

După ce, sărmano Lice,
Ai trecut prin mii furtune,
La femei, ce venetice
După tine urmează, spune
De monstruri şi stînci fatale
Ce-ai găsit în a ta cale!

Sîntem departe de Horațiu. Acolo bucuria și batjocura crudă a celui jicnit odinioară în mîndria lui, aici îndemn spre virtute și pildă pentru alte rătăcite.

În concordanță cu tot ce am arătat pînă aici, analiza bucății stabilește definitiv tehnica imitației: ea este identică la toate bucățile izvorîte din Horațiu.

Din cîte influențe a primit Asaki, aceea a lui Horațiu a fost, de sigur, cea mai veche. În Polonia, clasicul latin fusese de timpuriu un izvor pentru poezia în limba latină[1]) și a rămas deosebit de prețuit[2]). E de neconceput ca un doctor în filozofie al Universității din Lemberg să nu fi avut pe Horațiu, cel mai puțin școlăresc dintre clasici, in „sucum et sanguinem".

Această influență a început să devie izvor literar în anii de formațiune în Italia. Vorbind de traducerea *Vasul lui Virgiliu*, am arătat că, în partea ei esențială, oda aveà un conținut străin de mentalitatea lui Asaki. Singura situație din care ne putem explicà îndemnul de a traduce anume această bucată este starea lui sufletească înainte de a părăsì Roma. Putem deci să datăm schimbarea influenței în factor literar odată cu începuturile lui literare la Roma.

De altă parte, deosebitele bucăți analizate sînt o dovadă de persistența acestei influențe literare. În privința aceasta, *Epilogul*, care am arătat că urmează deaproape pe Horațiu, este sugestiv. Rămîne să dăm un exemplu concludent, care să învedereze dăinuirea acestei influențe.

Din punctul acesta de vedere, un moment mai însemnat decît *Epilogul* este stabilirea izvorului unei bucăți, pe care el a prețuit-o mult, de vreme ce a tradus-o; este poezia menită să preamărească Unirea: *Oda* către Dumne-

---

1) E. Stemplinger, op. cit. p. 7.

2) De aici, în poema *Vieața lumii* a lui Miron Costin, cel format subt influența umanismului polon, certe reminiscențe din Horațiu, relevate de d-l P. P. Panaitescu: *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Gr. Ureche* și *M. Costin*. București, 1925, p. 128.

zeu „pentru fericirea patriei române“, cum precizează traducerea germană, care o însoţeşte[1].

Am văzut că Asaki s'a simţit totdeauna poet oficial. Prin definiţie, poetul ocazional nu luptă ca un profet să pregătească şi să conducă evenimentele. Dar cînd marile fapte sînt săvîrşite, el se simte dator să le consfinţească sărbătoreşte. Asaki nu fusese în lagărul luptătorilor pentru Unire. Cînd ea însă este desăvîrşită, bătrînul literat scrie această *Odă*, care vrea să fie o preamărire a izbînzilor trecute, o rugăciune şi o urare de viitor. Scrisul lui nu puteà să aibă acel accent comunicativ al marilor luptători ai vremii. În schimb, bătrînul Asaki îşi acordă lira să sărbătorească, în chip clasic, marele eveniment. Din cîte poezii au cîntat Unirea, aceasta este singura inspirată de un model clasic. Un cuvînt mai mult s'o privim deaproape.

De la început, te surprinde nu numai tonul solemn dar şi amintirea Imperiului Roman:

Urzitoriule a lumei! tu ce Imperiului Roman
Ai dat glorie, virtute şi putere, de cît care
Soarele în a lui cale, de cînd născù din noean,
N'a văzut nimic mai mare . . .

După invocaţia aceasta, te-ai aşteptà să urmeze o rugăciune. Dar înainte de a ajunge aici, Asaki evocă mai întîiu, într'o strofă, măreţia originilor romane:

Tu ce-a sale legioane pînă 'n Dacia ai condus,
Unde, după 'naltul triumf, ai fondat o Romă giune,
Ca să fie despre barbari viu troean pentru Apus,
Şi luceafăr ce n'apune

şi după această sărbătorească evocare a strămoşilor care, reţinem: vin de departe să fundeze o Romă nouă, înainte de a începe rugăciunea, mai dă o strofă menită să amintească salvarea limbii, patriei şi a numelui din furtunile veacuri-

[1]) Ca şi *Epilogul*, *Oda* apare în ediţia din 1863. Pentru că din toate bucăţile imitate după Horaţiu, numai aceasta poartă titlul de „Odă“ notez că în *Vocabularul* de la sfîrşitul ediţiei din 1836, la cuvîntul *odă*, Asaki aminteşte pe marii maeştri ai odei: „prorocul David la Evrei, Pindar la Elini şi Oraţiu la latini au compus cele mai frumoase ode“.

lor. Numai după această amplă introducere, urmează rugăciunea.

Atmosfera solemnă a acestei ode-rugăciune, „pentru fericirea patriei" aminteşte o altă odă-rugăciune cu intenţie asemănătoare: străvechiul *Carmen saeculare* al lui Horaţiu. Urmărind deaproape comparaţia, ne încredinţăm că acesta a fost izvorul lui Asaki, care a căutat să potrivească situaţia de la noi cu concepţia şi elementele modelului clasic.

Ca poet oficial, Horaţiu primise îndemnul lui August să scrie, cu prilejul restauratelor «jocuri seculare», un cîntec menit să preamărească binefacerile zeilor, rugîndu-i să dăruiască şi în viitor cetăţii belşug şi fericire. Potrivit sărbătorii, cîntecul se legà de întemeierea Romii. Erà un prilej înălţător de a face bilanţul izbînzilor trecute şi de a da glas nădejdilor de viitor.

Atît ca intenţie cît şi ca amănunte, *Oda* lui Asaki urmează liniile acestui *Carmen saeculare*, adaptîndu-l împrejurărilor deosebite şi înlăturînd tot ce erà nepotrivit în credinţe şi datine.

Fireşte, primele două strofe, în care Horaţiu se adresà lui Febus şi Dianei, nu puteau să rămîe aici. În schimb, ajungînd la a treia strofă a modelului, Asaki a dat de materialul de imagini din care şi-a alcătuit invocaţia lui: «Soare slăvit, tu care, din carul tău strălucitor, ne desvălui şi ne acoperi lumea, tu care te naşti mereu acelaşi şi schimbat, fă să nu poţi vedeà nimic mai măreţ ca Roma» zisese Horaţiu. Strofa introductivă a lui Asaki este de fapt aceeaşi imagine. Dar pentrucă el nu puteà să facă o urare la fel ţărişoarii lui şi pentru că nu se mai puteà adresà direct soarelui, modifică strofa lui Horaţiu: se adresează «urzitorului» [1]) lumii, care a dăruit Imperiului atîta glorie şi putere, încît «soarele în'a lui cale n'a văzut nimic mai mare».

Chiar şi tăetura strofei alese de Asaki vrea să dea cevà ca o icoană a modelului. Iar în ultimul vers al acestei strofe:

N'a văzut nimic mai mare,

---

[1]) Interpretarea aceasta o dau şi unii traducători moderni ai lui Horaţiu, bunăoară Leconte de Lisle, op. cit., I, 225, care traduce *alme sol* prin *soleil générateur*.

Oricine recunoaşte uşor ultimele versuri ale strofei latine corespunzătoare:

possis nihil urbe Roma
Visere majus!

Prin natura lui, un Carmen saeculare trebuià să amintească punctul de plecare al mărirei romane: originea cetăţii. Horaţiu care, cu toată disciplina lui romană, cunoşteà farmecul unei mişcări libere a ideilor, de abià în strofele 10 şi 11, în mijlocul rugăciunei, vorbeşte de originea troiană a lui Enea, venit din ţinuturi îndepărtate, ca să întemeieze o nouă patrie. Asaki, care compune didactic, strîngînd laolaltă ideile înrudite, vorbeşte şi el de originele noastre, dar imediat după invocaţie, în strofa a doua. Şi după cum Horaţiu amintise cu mîndrie de Enea, venit de departe să întemeieze Roma, Asaki vorbeşte de legiunile îndepărtate, venite să facă la noi o aşezare veşnică. Iar în strofa a treia, care nu puteà celebrà triumfuri ca ale lui August, aminteşte triumful bunurilor supreme: limba, patria şi neamul.

Cum vedem, toată această parte, pînă unde începe rugăciunea, e o adaptare a situaţiei date în cadrul modelului latin.

După cum Asaki, în partea întîia a odei, a strîns laolaltă amintirea glorioasă a trecutului şi bucuria de situaţia prezentului, tot astfel, în partea a doua, face un bloc din toate accentele de rugăciune din Carmen saeculare, potrivindu-le, unde nevoia o cere, caracterului naţional al odei lui.

În strofa a opta, Horaţiu cere de la zei belşugul cîmpurilor. «Pămîntul rodnic de grîne şi de turme să încunune cu spice pe Ceres, şi apele şi vînturile binefăcătoare ale lui Joe să hrănească vite şi roade». Poetul latin numià deadreptul: «apele şi vînturile binefăcătoare ale lui Joe». Asaki întrebuinţează expresia «darul sfînt», în loc de ploae şi dă versurile:

Peste cîmpurile noastre, vars, o Doamne, darul sfînt,
Fie pururea mănoase grîne, turme şi albine.

Iar dacă, după aceasta, exprimă şi dorinţa ca, în schimbul bogăţiilor noastre, să căpătăm, din ţări străine‘ aur şi lumină, adaosul n'are nimic care să surprindă: ca

şì în celelalte părţi, Asaki acomodează şì aici modelul împrejurărilor de la noi.

În *Carmen saeculare*, urmînd îndemnurilor lui August, care doreà o reformă a vieţii de familie şi înmulţirea populaţiei, Horaţiu se adresează şi zeităţilor, care ocroteau naşterile, cerîndu-le odrasle numeroase, sprijin pentru legile în folosul căsătoriilor, menite să deà Statului noui cetăţeni. Fireşte, subt forma aceasta, pasajul nu puteà fi primit în *Oda* scriitorului nostru. El păstrează gîndul de a se rugà pentru femei şi pentru familie, dar, potrivit crezului lui moral, cere modele de virtute:

Dă la tînăra Română, lîngă harul cel plăcut,
Cuget 'nalt, inimă blîndă, ca şì ea la noi să fie
Cum Cornelia antică, ce pe Eroi au născut,
Fie, mamă şi soţie!

În sfîrşit, Carmen saeculare cereà neapărat şì urarea unei dăinuiri fericite a statului. Horaţiu rugase pe Febus să dăruiască şì în viitor Imperiului un secol şì mai fericit. Precis însă el nu puteà cere mai mult decît apogeul secolului lui August. Urarea de fericire a Statului pluteşte în vag. La noi, este un semn al vremii că bătrînul Asaki urează consolidare veşnică Principatelor Unite, ca prima Unire să devie temelia Unirei celei mari:

Strînge Ţările Române printr'un nod nemuritor,
Cum origine au una, fie şì-a lor fericire;
Toţi Românii să închege de fraţi numai un popor
Că puterea stă 'n Unire!

Astfel, prin tonul sărbătoresc şi prin motivele alcătuitoare, se vădeşte la tot pasul că Asaki, scriind *Oda* lui de preamărire a Unirii a avut ca model *Carmen saeculare* al lui Horaţiu. Nimic din ceea ce puteà fi adaptat, ca să intre în *Oda* scriitorului român, n'a fost lăsat laoparte. Iar ceeace a fost înlăturat din modelul latin e alcătuit de credinţele religioase şi de amănuntele politice, cu totul deosebite.

I-a fost dat bătrînului Asaki, care nu părăsise concepţia lui de poet oficial de zile mari, să scrie singura poezie a Unirii inspirată de un model clasic, făcînd astfel, pe vechia temelie horaţiană, evoluţia de la tipul de poet ocazional a

curţii la tipul nou de poet al neamului. Conţinutul se schimbă, modelul clasic rămîne.

Ne-am încredinţat astfel, încă odată, de lunga durată a influenţei lui Horaţiu. Vădită în anii de ucenicie la Roma, ea l-a călăuzit de-alungul vieţii. A fost atît de adînc rădăcinată în conştiinţa lui literară, încît, atunci cînd şi-a adunat toate puterile, ca să preamărească cel mai însemnat eveniment politic din cursul vieţii lui, n'a putut găsì, în vasta lui experienţă literară, un model mai înalt decît acela al îndrumătorului latin.

Cinevà ar puteà însă obiectà: întrucât Horaţiu a circulat mult şi *Carmen saeculare* este una din poeziile lui celebre, s'ar puteà ca Asaki să nu fi plecat direct dela acest model, ci dela un intermediar clasicizant influenţat de Horaţiu. Şi atunci n'ar mai puteà fi vorba de izvor, pentru că izvorul înseamnează filieră directă.

Dar tocmai aici avem evidenta dovadă de directul contact cu Horaţiu şi nu cu vreun intermediar: pentrucă erà închinat unei ocazii excepţionale şi cereà o rară reculegere, de înaltă sărbătoare, *Carmen saeculare* a fost, dintre toate bucăţile de seamă ale lui Horaţiu, cea mai puţin imitată în literatura universală. Un aliniat din *Les Martyrs* a lui Chateaubriand, unde Diana este invocată, ca tinerimea să aibă moravuri curate; trei versuri din *Elegiile* lui Goethe (I, 15), care se adresează soarelui, spunînd că n'a văzut nimic mai mare ca Roma şi numind direct pe „preotul Horaţiu", — iată tot ce a putut relevà un minuţios cercetător german, pînă la 1906, din literaturile franceză, italiană, germană şi engleză, ca influenţă pornită din *Carmen saeculare*[1]). Şi aceasta servindu-se de numeroase lucrări de literatură comparată din deosebitele domenii. Pe cînd alte bucăţi ale lui Horaţiu au răspîndit o largă şi felurită influenţă, la *Carmen saeculare* avem numai aceste aspecte de amănunt.

La lumina faptelor acestea, *Oda* lui Asaki, scrisă la 1862, ne apare ca cea mai largă influenţă exercitată în întregime, în spirit şi în amănunte, de *Carmen Saeculare* asupra unui scriitor modern. Avem astfel şì pe calea aceasta

---

1) E. Stemplinger, op. cit., p. 420—421.

a literaturii comparate o dovadă concludentă de influența exercitată, pînă la bătrînețe, de opera lui Horațiu asupra lui Gh. Asaki.

Paralel cu faptele arătate aici, influența clasică la scriitorul moldovean are și alte aspecte. El este cel dintîiu scriitor al nostru, care a încercat să zugrăvească durerea lui Ovidiu exilat, fiind astfel un începător de tradiție în legătura cu poezia elegiacă a *Tristelor* și a *Ponticelor*. Elegia lui *Lacul lui Ovid lîngă Cetatea Albă, pe Nistru*[1]) are un indoit izvor: deoparte unele tradiții, care voiau să localizeze exilul lui Ovidiu la „Lacul Ovidiului", de alta deosebite momente din însăși scrierile amintite ale poetului exilat.

In literatura română, Asaki, care și într'alte privinți a avut ca izvor pe D. Cantemir, a întîlnit la acest scriitor legenda exilului lui Ovidiu la lacul numit *Lacul Ovidiului*. Vorbind de lacurile Moldovei, Cantemir are și următorul alineat: „Cel din urmă și cel mai vestit este lacul lui Ovidie, zis de locuitori *Lacul Ovidiului*, aproape de Ackerman, odinioară Alba Iulia, din Basarabia, vestit mai cu seamă prin numele său, fiind că se zice că aproape de acesta a avut poruncă să trăiască în exil cunoscutul poet roman Ovidie" [2]).

Legenda aceasta a fost alcătuită, de bună seamă, de humaniștii poloni. De aici a luat-o Miron Costin, care o amintește de două ori în *De neamul Moldovenilor*[3]). O indicație că ea circulă la Poloni o avem într'o notă a lui Cantemir; el dă și un epitaf al lui Ovidiu, care ar fi fost „găsit de un Polon la tîrgul Isac".

---

[1]) Ediția 1836, pg. 86—88.

[2]) D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de G. Pascu, p. 24.

[3]) Miron Costin: *De neamul Moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor*, ediția C. Giurescu, p. 16—17. „Pre acest dascăl Ovidius l-au făcut, cum zic Turcii, surgun, de l-au gonit din Rîm tocma la Cetatea Albă pre Marea Neagră August Cesar, împăratul Rîmului, pentru niște cărți ce scrisese în stihuri de dragoste... Acela dară dascăl, Ovidius, au scris câteva cărți sezând la Cetatea Albă în urgie iar în stihuri, că și-au sfârșit acolea și viața; și pre numele lui este balta Vidovul, la Cetatea Albă". Al doilea pasaj al lui Miron Costin, loc. cit. p. 44 este numai o variantă a celui citat aici.

Dovadă că Asaki a plecat de la D. Cantemir [1]), este că și-a încadrat elegia între două elemente date de cronicar: a început, legenda lacului; la sfîrșit, un epitaf. Insă cultura clasică a lui Asaki îl impiedecà să folosească inscripția născocită și amintită de Cantemir. Inscripția în jurul căreia el clădește această elegie cu elemente de legendă este următoarea:

Al amorului cel tînăr cîntător aice zace;
Geniul, care-l mărise, pe dînsul l-a și repus,
Tu ce treci, de a-i iubit, spune: răposeze Ovidiu 'n pace!

Versurile acestea reproduc un fragment din înduioșătoarea elegie a treia din cartea a treia a *Tristelor*. Bolnav, poetul scrie soției lui, arătîndu-i ultima lui dorință. E apăsat de gîndul că ar puteà fi înmormîntat în țară barbară. Cere ca cenușa lui să fie transportată, într'o urnă modestă, la Roma, ca să nu rămîie exilat și după moarte... Și formulează astfel inscripția, pe care ar dorì să o aibă săpată pe mormîntul lui:

Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii, Naso poeta, meo.
At tibi qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.

Dar aceste versuri nu sînt tot ce împrumută Asaki elegiilor lui Ovidiu. Și pentru că e necesar să avem subt ochi materialul clasic, pentru ca să vedem în ce spirit l-a modelat scriitorul nostru, voiu amintì părțile, în care el pleacă de la izvorul latin.

Între primele două strofe și ultima strofă, menite să deà legenda lacului, Asaki intercalează patru strofe, cu intenția de a evocà momente din biografia exilatului. Strofa a treia se mărginește la generalități introductive:

Chiar pe marginea a Daciei, între barbarul popor,
Depărtat de dulce Patrie și molatica vieață,
Dep' acesta plaiu adese cerînd grație-ajutor,
Către cer și către Cesar el tindeà a sale brață,
Dese-ori aprins de doru-i cercetà în fantazie:
Capitolul, pe-a sa fie, pe duioasa lui soție!

---

[1]) D. Cantemir și în harta lui însemnează: *Ovidy lacus*. Cf. G. Vîlsan: *Lacul Ovidiului și Români la Marea Neagră* în *Graiul românescu* din Iulie 1928 p. 116.

Versurile acestea rezumă numeroase pasagii din *Triste* şi din *Pontice*. Tînguirea de a fi exilat la capătul lumii, între barbari, este un motiv constant la Ovidiu. Începînd cu cartea a doua a *Tristelor*, amănuntele revin mereu [1]). Rugăciunile de îndurare adresate prin prieteni și soție lui August nu mai contenesc. Iar versurile adresate soției lui sînt dintre cele mai înduioșătoare. Amintesc numai celebrele:

Te loquor absentem, te vox mea nominat unam;
Nulla venit sine te nox mihi, nulla dies [2]).

Tot din izvorul direct al *Tristelor* vine și strofa următoare:

Dese ori din sînul mării, ce de Patrie-l depărtà,
Raza dulce-a mîngîerii se părea cum că-i răsare,
Şi 'n noian ţinîndu-şi ochii, dorul său îi arătà:
Cu vîntrele 'naripate venind vasul de ertare.
Dar acel semn fiind nour, umpleà cerul de furtune,
Ochii săi d'un rîu de lacrămi, inima de-amărăciune.

Asaki știe să utilizeze aici un pasagiu din cartea a treia a *Tristelor*, unde Ovidiu arată nerăbdarea cu care aşteptà să se ivească vase venind dinspre țărmurile îndepărtate ale patriei [3]).

În suferințele exilatului, o singură consolare îi erà îngăduită, aceea pe care i-o mai puteà aduce poezia:

După ce apoi cu ziua şi speranţa i-a perit,
In locaşul singuratic, se 'nturnà întru durere;
Acì Musele 'ndurate poetului favorit
Aduceau din Elecona balsame de mîngîere,
Şi atunci-a sale versuri răsunau atît duioase,
Incît a lor armonie fermecà inimi fioroase.

Izvorul strofei stă într'un pasagiu al lui Ovidiu, în care mărturisește că, dacă trăește şi mai poate îndurà suferințele, o datorește Muzei, singurul repaos, singura mîngîere. În elegia a X-a din cartea a patra a *Tristelor*, după ce-și face

---

[1]) *Tristia*, II. 195; III, II; X, XIV; IV, IV, etc., etc.
[2]) *Tristia* III. III, 17—18.
[3]) *Tristia* III. XII, 30 urm.

autobiografia, către final arată că află în poezie o alinare a durerilor şi un leac împotriva izolării: „Dacă trăesc şi rezist chinurilor, dacă desgustul nu copleşeşte vieaţa aceasta turburată, ţie ţi-o datorez, Musă, tu mă mîngîi, alini desnădejdea şi durerea. Eşti călăuză şi tovarăşa credincioasă, care mă smulge de pe ţărmurile Istrului şi-mi dă un loc în inima Heliconului“ [1]).

De aici a luat Asaki ideea puterei consolatoare a poeziei; de aici imaginea Heliconului. Şi a ştiut să împletească dibaciu suferinţa zădarnicii aşteptări a „vasului de iertare“, din strofa anterioară, cu conţinutul strofei următoare, menită să ilustreze, în sens horaţian, puterea poeziei de a îmblînzì chiar şi sufletele barbarilor:

A lui lacrimi, trista boace, ce-a supune n'a putut
A. Cesarului urgie, pe 'nsuşi Sciţii îmblînzise.
Lîngă lac, la raza lunei, dese-ori în codrul mut,
Cînd cîntà a sale patimi în a barbarilor zise,
Sciţii, care deprinşi fură întru fapte numai crunte,
Depuneau cununi sălbatici pe-a sa întristată frunte.

S'ar păreà că momentul acesta, Sciţii încununând pe rafinatul Ovidiu, este o invenţie a scriitorului moldovean. Mai ales că nu odată poetul latin se plînge că poezia lui tînjeşte în mediul acela opac [2]). „A alcătuì versuri pe care nu le citeşti nimănui şi a dansà în întuneric este tot una“ exclamă el cu amărăciune [3]).

De fapt însă şi aici Asaki pleacă de la un text latin, modificîndu-l. In *Pontice* este o epistolă, în care Ovidiu, după ce arată încă odată groaza lui de meleagurile exilului scitic, spune că n'are nimic împotriva locuitorilor din Tomis, a căror ospitalitate prietenească este „o mărturie de originea lor greacă“. Şi printre semnele de bunăvoinţă a locuitorilor citează şi faptul că a fost încununat ca poet: „mi-aţi încins fruntea cu o cunună sfîntă, semn de bunăvoinţă publică“ [4]).

---

[1]) *Tristia* IV. X, 115.
[2]) *Tristia* III, XIV; V, VII şi XII.
[3]) *Pontica* IV, II. v. 33—34.
[4]) *Pontica* IV, Scrisoarea XIV, v. 54—55.

Dar această încununare o primește nu de la „Sciți“, ci de la cetățenii din Tomis, de origine greacă. Și totuși modificarea făcută de Asaki: Sciții încunună pe Ovidiu — are un ușor punct de sprijin în alte pasaje din *Pontice,* în care poetul latin arată încercările lui de a-și alcătuì un public printre „Geți“. Astfel avem nu numai o scrisoare către regele trac Cotys[1]), dar șì mărturisirea că a compus în limba getică o poemă asupra morții lui August. „Vai, roșesc, am scris un poem în limba getică; am potrivit măsurile noastre unor cuvinte barbare“ [2]).

a toniDte aceste elemente: încununarea de către cetățenii din Tomis și sforțările lui Ovidiu de a-și alcătuì un public local, a închegat Asaki strofa mai sus citată. Vedem cum pretutindeni el utilizează, ca izvoare, date luate din opera scriitorului latin.

Dar această stabilire a izvoarelor ar fi o lucrare deșartă, dacă s'ar mărginì la simpla înșirare de paralele, fără ca prin ele să putem definì mai precis pe un scriitor. In istoria literară, factorul modelator este mai important decît elementele recepționate. Privită în plăsmuirile ei literare, anticitatea clasică rămîne identică cu ea însăși. Dar sufletele în care ea se oglindește înfățișează o mare varietate. A determinà ceea ce este unic în fiecare oglindire, în cadrul unui cert stil, este tot atît de necesar ca șì a identificà izvoarele.

Materialul celei mai însemnate părți din *Lacul lui Ovid* este clasic. Dar spiritul în care este plăsmuit acest material, cărui stil aparține?

Sînt trei momente chemate să ne lămurească.

Strofa introductivă înfățișează, cu elemente clasicizante, mormîntul poetului, dominînd întinderile mării:

Pe stîncos plaiu lîngă țărmuri, în a Pontului pămînt,
Care peste luciul mării și cîmpii întins domnează,
Călătorul, de departe, vede un albit mormînt,
Ce în toată dimineața de Apolon se urează.

---

[1]) *Pontica* II, IX.
[2]) *Pontica* IV, XIII, v. 19—20;
Ah pudet! et *Getico scripsi sermone libellum*
Structaque sunt nostris barbara verba modis.

Acolo mai îmblînzite par'că gem a mării unde,
Şi Eco din depărtare cu un sunet trist răspunde

Mormîntul acesta nu este numai un moment întroductiv; finalul, cu inscripţia funerară, revine la el. Intreaga elegie este astfel încadrată între cele două aspecte ale mormîntului lui Ovidiu. Şi poezia aceasta a mormintelor este o răspicată trăsătură preromantică.

Un alt element preromantic avem în strofa a treia, unde poetul este înfăţişat lîngă lac, citind barbarilor, în codrul mut, poeziile sale. Sciţii depun cununi sălbatice pe întristata frunte a poetului. Ovidiu recitind versurile sale Sciţilor uimiţi este un motiv, care a vorbit odată unui mare artist al plasticei: în Palatul Bourbon, camera franceză de azi, pe plafon, momentul a fost fixat cu mînă de maestru de Delacroix [1]), Dar între scena celebrului colorist romantic şi Asaki este o mare deosebire. Elementele acestuia: atmosfera nocturnă, subt lună, lîngă codru; apoi Bardul cu fruntea îndurerată, încununat de barbarii uimiţi, toate acestea vădesc un bine caracterizat aspect ossianic, altoit însă pe concepţia lui Horaţiu despre puterea îmblînzitoare a poeziei.

În sfîrşit, forma de povestire a elegiei' ritmul ei şi mai ales epitaful din strofa ultimă poartă întipărirae unei alte influenţe preromantice: aceea din *Elegie scrisă pe ţintirimul unui sat* de Gray, elegie pe care Asaki o dă, în traducere, în ediţia din 1836, imediat după *Lacul lui Ovid.*

Cum vddem, material clasic şi spirit preromantic,

Bucata înfăţişează interes şi prin aceea că este prima încercare de a legà elemente clasice de o legendă locală. Din punctul acesta de vedere, ea constitue un început de tradiţie. Dacă influenţa lui Horaţiu n'a putut dăinuì la noi, figura lui Ovidiu a mai vorbit şi mai are încă mult de spus poeţilor noştri.

O influenţă, de data aceasta vagă, a clasicismului latin putem descîfrà şi din *Piatra teiului, o sfenţă dela munte,*

---

[1]) Emile Ripert, *Ovide poète de l'amour, des dieux et de l'exil*, Paris, A. Colin 1921, p. 252—253.

din 1835. Acest „idil“, scris în „genul amestecat“, proză și varsuri, frecvent în sec. XVIII-lea, n'a mai fost păstrat în edițiile din 1854 și 1866. Este o bucată ocazională, menită să preamărească binefacerile domniei lui Mihaiu Sturdza pentru săteni. Desfăcută de tot ce oste ocazional și de cadrul local, idila so reduce la următoarele ălemente: bătrînul prisăcar Gălian se coboară de la munte și se întîlnește cu nepotul său Cimbru, tînăr cioban, caruia-i arată tot ce datorește el, cu plugar, domnitorului, care i-a asigurat liniștea posesie a ogorului. Brcata se închee cu accente de recunoștință pentvu binefacerile domnitorului.

Vedem aici o îndepărtată influență a primei bucolice a lui Virgiliu. După cum bătrînul Tityrus explică lui Meliboeuș că datorește fericirea și liniștita posesie a ogorului strămoșesc binefăcătorului August, tot astfăl bătrînul Gălian își lămurește nepotul. Și după cum Tityrus arată cu emfază că va fi veșnic recunoscător monarhului, tot astfel Galian. Și după cum Virgiliu caută să dea peisagiului un aspect precis și local[1]), tot astfel Asaki se oprește să descrie aspecte particulare, Piatra Teiului.

Dar pe cînd la Virgiliu nu avem numai o bucată ocazională, ci o adevărată eglogă, idila lui Asaki rămîne o înseilare ocazională, lipsită de orice valoare. Într'o astfel de bucată, erà firesc ca Asaki să se depărteze mult de clasicul latin. Nu avem aici una din acele strînse imitări sau prelucrări îngrijite, ca cele cercetate în paginile anterioare.

Contactul lui Asaki cu izvoarele clasice mai are și alte aspecte. Astfel traduce *Epigrama* către unul ce promiteà și nu împlineà nimica, după Martial. Iar o parte simpatică a anacreonticei lui este că traduce deadreptul din Anacreon: *Amorul plagat, Amorul nemernic.* Spirituala Copilul vînător este o traducere din Bion. Cît privește bucata *Amorul fugar*, în ediția de la 1854 este dată printre anacreontice, dar nu ca traducere ci ca operă originală. De altă parte, ediția din 1863 o dă ca traducere din Anacreon. De fapt, *Amorul fugar* nu face parte din opera lui Ana-

---

[1]) A. Cartaulat, *Étude sur les bucoliques de Virgile*, p. 336-337.

creon, ci este traducerea primei idile a bucolicului elin Moschos [1]).

La aceste traduceri se mărgineşte influenţa literaturii vechi eline asupra lui Asaki.

Cînd, în *Palladiul Moldovenilor*, poezie ocazională scrisă la 1838, cu prilejul zilei aniversare a inaugurării Academiei Mihăilene, Asaki vorbeşte de Palladiul ocrotitor al Ilionului, de Priamos, de Achile şi de Ulise, ai crede că este aici o urmă de influenţă greacă. De fapt însă, filiera motivului este şi aici tot latină: pasajele despre Palladiu din Virgiliu şi Ovidiu, pe care am văzut ce bine îl cunoştea scriitorul nostru [2]).

Prezenţa acestor elemente chiar şi într'o poezie ocazională ca *Palladiul Moldovenilor* dovedeşte cum reminiscenţele şi influenţele clasice erau active în toate domeniile scrisului lui Asaki. Exemplele s'ar putea înmulţì; cum însă într'unele din ele nu poate fi vorba de izvor direct, căci sînt la hotarul dintre elementele clasice şi clasicizante, care cer un capital separat, nu este locul să le amintim aici.

Avem deci înainte un bloc de fapte, care documentează vădita influenţă clasică asupra lui Gh. Asaki, de la amintitele mărunte traducerì şi pînă la concepţia lui Horaţiu despre artă şi menirea ei.

D. Caracostea

---

[1]) Cf. Leconte de Lisle: *Hésiode, hymnes orphiques, Théocrite, Bion Moskhos*, etc... ed. Lemere, p. 305—306.

[2]) Virgiliu, *Eneida* II, 162 urm; şi Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, v. 99 şi urm.; şi 336 şi urm.

MENUET

Ca undele sub stânci la țărmul mării,
Orchestra 'ngână salbă de suspine,
Când eu, cu suflet gol, mă 'ndrept spre tine
Împovărat de gândul așteptării.

M'ai prins de mâni cu degetele fine,
Dar treci plutind în mrejele visării,
Și tot mai mult preludiul înserării
Așterne parcă umbra-i peste mine.

Ascult sfielnic murmurul de strune
Și gându-mi iar spre tine-a prins să sboare,
O clipă 'năbușit de-un trudnic glas.

Dar nu mai poate șirul să-și adune
Și cade 'nfrânt, când calci nepăsătoare
Pe chinul lui, la fiecare pas.

Al. Iacobescu

GUY DE MAUPASSANT[1])

Guy de **Maupassant** trece ca un meteor pe cerul artistic al Franței. Activitatea sa nu durează cu mult mai mult decât un deceniu: deceniul al nouălea al secolului trecut. In anul 1880 cade prima lui faptă literară, nuvela *Boule de Suif*, pe care o publică într'un volum colectiv „*Les soirées de Médan*" și prin care devine dintr'odată un om celebru. In anul 1891, ultimul înainte de ce o boală oribilă, paralizia sifilitică, i-a răpit usajul rațiunei, a publicat numai o carte, o piesă de teatru, *Musotte*. Dar cei 10 ani cari sunt cuprinși între datele acestea, sunt incredibil de plini de activitate literară: a publicat cam 300 de nuvele, 6 romane, 3 descripțiuni de călătorie, un număr foarte urcat de cronici jurnalistice și articole în ziare și reviste.

Concentrarea aceasta energică și încordată a activității literare oferă o paralelă surprinzătoare cu **Molière**. Și dealtfel se descoperă o serie de paralele interesante cu acest mare geniu, paralele care nu au fost relevate încă, cum cred, de niciun istorician al literaturii franceze: Maupassant a intrat relativ târziu în arena literară ca și Molière, Maupassant cu 30, Molière cu 33 de ani. Și perioda activității într'adevăr importantă și însemnată durează și la Molière numai 13 ani: până la momentul în care o soartă tragică îl revoacă dela scenă. Și pentru amândoi este caracteristică o unilateralitate foarte accentuată: domeniul aproape exclusiv al lui Molière este comedia, domeniul cu mult precumpănitor al lui Maupassant este narația prozaică, mai cu seamă formele scurte ale narației, nuvela. Dar în cadrul special al talentului amândurora variația cea mai mare ce se poate imagina, în materii, în forme, în tendințe. Variația formelor și sujetelor la Molière e bine cunoscută: și ce privește nuvelele lui Maupassant, avem când nuvela largă cu tehnica romanelor, când snoava scurtă pointată, când un caz criminal, când expunerea unei dispozițiuni sufletești, când un fapt primit din vieața, când o poveste vânătorească cu

---

[1]) Conferința ținută în seria cursurilor de popularizare la Universitatea din Cernăuți, în Decemvrie 1927.

nişte observări despre instinctele animalelor, când numai unele reflexiuni spirituale, inserate foarte destins într'un cadru narativ etc. Şi amândouă genurile, comedia şi nuvela, sunt acelea pentru care geniul rasei franceze are o inclinaţiune şi un talent mai semnificativ: sunt genurile literare cele mai potrivite pentru a satisface o exigenţă care mai ales în Franţa are o mare importanţă pentru oarecare producţiune artistică, cea de a petrece, de a amuza. Acesta este unul din punctele care fac ca amândoi autorii să se poată considera ca reprezentanţi tipici tocmai ai geniului francez. De a fi împlinit în modul cel mai complect exigenţa aceasta şi de a o fi împreunat cu exigenţa fiecărei arte într'adevăr însemnate, adică în exigenţă de a adânci sujetul în modul cel mai desăvârşit — de a fi împreunat, zic, cele două exigenţe, — e asemănarea esenţială, asemănarea cea mai marcantă între aceşti doi oameni, separaţi prin mai mult de două secole, aşa de deosebiţi prin caracter, prin temperament, prin genul căruia s'au dedat.

Comparaţia cu Molière ne va fi de folos pentru a pricepe mai precis poziţia lui Maupassant, în istoria literaturii franceze. In privinţa aceasta opiniunile cele mai divergente s'au exprimat. Pentru Lanson, fruntaşul savanţilor francezi în domeniul acesta, la Maupassant trebuie să căutăm expresia cea mai curată a naturalismului de după Flaubert. Caspari, un autor german, combate opinia generală care îl clasifică pe Maupassant între naturalişti ca şi pe Zola şi pe Daudet. E adevărat, spune el, că Maupassant e un elev al lui Flaubert, marele tată al naturalismului francez, dar a evitat unilateralitatea şi anumite slăbiciuni al măiestrului şi trebuie să fie înţeles ca fenomen singular, ca o clasă pentru sine; şi sprijinindu-se pe faptul că Maupassant este astăzi autorul cel mai cetit în Franţa şi în străinătate, Caspari ar vrea să-l clasifice între autorii clasici. Pentru un estet român din contra, d-l. Paul Zarifopol care a scris un articol despre sentimentalul Maupassant în „Viaţa Românească“, acesta este numai un burghez sentimental care iubea înainte de toate senzaţii groase, care ţintea mai mult la subiecte duioase ori gros-humoristice. După el. Maupassant ţine prin calitatea producţiei literare de familia Sand-Musset şi este întru câtva rudă cu Paul de Kock.

Vedeţi că în centrul chestiunii este poziţia lui Maupassant faţă de naturalism. Când în cartea „*Seratele de Médan*“ revela mai întâiu publicului personalitatea sa artistică prin nuvela „Boule de Suif“, naturalismul nu era ceva de nou: dela proclamaţia sa ca doctrină literară trecuseră chiar 15 ani. Apăruseră la 1865 Germinie Lacerteux a fraţilor Goncourt, la 1868 Therese Raquin şi Madeleine Ferat ale lui Zola şi tocmai jumătatea romanelor din seria Rougon-Macquart începând cu anul 1871. Dar doctrina aceasta rămăsese mai întâi afacerea câtorva autori izolaţi şi a unui public relativ restrâns de estetici si oameni curioşi de noutăţi. Publicul mare a luat cunoştinţă despre tendinţele acestea abia

în 1877 prin senzaţia şi furtuna descătuşate de apariţia „Ucigaşului" (*L'assomoir*), romanul al şaptelea din seria aceasta. O mulţime de critici cari nu puteau sau nu vreau să înţeleagă intenţiunile adevărate ale romancierului, îl acuzaseră de gust rău, de pornografie, chiar de lipsă de patriotism, doarece romanele lui Zola desvăluiau fără cruţare corupţiunea şi turpitudinele înrădăcinate în Franţa în epoca imperiului lui Napoleon al treilea. Zola nu se mulţumia cu enormul succes material pe care scandalul acesta îl aducea romaneler sale, voia să se curăţească de calomnieri expunând opiniunile sale şi sistemul său într'o scriere teoretică „Romanul experimental". Dar scrierile teoretice nu se citesc decât de puţini eruditi; doria să lămurească publicul asupra ideilor sale 'printr'un alt produs cât se poate de scurt şi de accesibil cetitorului de rând, fiindcă „Ucigaşul", făcând parte dintr'o serie întreagă nu putea fi înţeles bine în afară de cadrul complet pe care îl formau celelalte romane aşa de voluminoase ale seriei acesteia. Era pe de o parte o manifestaţie a vrerii sale artistice, un protest pentru a brava spiritul întârziat al burghezilor, pentru a supăra burţile-verzi. Pe de altă parte voia să demonstreze că nu era izolat cu concepţiunile sale, ci că o ceată de talente tinere, însemnând viitorul, îi făcea escortă. Aşa s'a născut volumul colectiv *Scratele de Médan*. O altă versiune despre originea volumului, foarte amuzantă, povestită de Maupassant însuşi în ziarul *Gaulois*, este o fabulă, inventată pentru a ascunde intenţiunile adevărate ale autorilor.

Zola reunia fiecare Joi în locuinţa sa pariziană, un cerc de literaţi şi artişti ce conţinea aproape pe toţi aceia care în anii aceştia câştigaseră o reputaţie sau cari erau în drumul pentru a o câştigă. Amicii mai intimi îl vizitau pe Zola şi vara în viligiatura sa dela Médan, în nord-vest de Versailles pe una dintre multele cotituri ale Seinei. La amicii aceştia aparţineau şi oamenii cari erau discipolii săi propriu zişi, cu toţii în mijlociu cu zece ani mai tineri decât el; şi anume Paul Alexis, cel mai credincios dintre partizanii lui Zola, maì târziu biograful său, autor dramatic şi romancier, Joris Karl Huysmans, fiul unui pictor olandez, membrul cel mai consecvent al şcoalei naturaliste, dar dela 1887 adversarul îndârjit al maestrului, dedându-se unui catolicism exagerat; Henri Céard, mai târziu mai ales activ ca critic; Léon Hennique, autor mai târziu de romane.

In cercul acesta a intrat tânărul normand Maupassant care după răsboiul franco-german trăia ca mic funcţionar în Paris. A fost introdus la Zola prin G. Flaubert, la care îl întâlnise pe Zola în anul 1871: accesul la cercul intim îi deschise Paul Alexis. Şi el era cu un deceniu mai tânăr decât Zola şi în vârstă ţineà aproape precis mijlocul între ceilalţi tineri numiţi. Dar el n'a fost niciodată un elev aşa de neapărat al lui Zola ca dânşii: se simţea totdeauna mai mult ca elev al lui Flaubert, care normand

ca şi el, se găsise în relaţiuni intime cu familia maicei lui Maupassant. Inainte de a primi influenţa lui Flaubert, ca tânăr de 18 ani, a admirat un alt poet normand, celebru atunci şi aparţinând şcoalei parnasiene adică lui Bouilhet. Şi acesta a avut o mare înrâurire asupra lui. Dar Bouilhet muri în curând, şi când Maupassant veni la Paris maica sa îl puse sub tutela lui Flaubert, care fusese dealtfel un prieten intim şi al lui Bouilhet. Şi Flaubert se interesa foarte mult pentru discipol al cărui talent extraordinar îl cunoscuse îndată. Il învăţa şi încercà de a-l abate dela fel de fel de devieri şi a-l de încorda la prestaţiunile cele mai înalte. Ce datoria Maupassant pe de o parte lui Bouilhet, pe de altă parte lui Flaubert, ni-l expune în *prefaţa sa celebră a romanului „Pierre et Jean"*, documentul cel mai important pentru a pricepe principiile creării ale nuvelistului.

Aşa Maupassant nu se simţia adept al lui Zola propziu zis şi ceilalţi adepţi simţiau acelaş lucru. Incă înainte de colaborarea sa la „Soirées de Médan" scrie într'o scrisoare către Flaubert: „Ce spuneţi de Zola? Eu îl găsesc absolut nebun, şi într'o alta": „De altfel ceata sa mă părăseşte negăsindu-mă destul de naturalist"[1]).

Cu toate acestea dacă cetim cele 6 nuvele conţinute în Soirées de Médan, la prima vedere nu se descoperă o mare deosebire principială între Boule de Suif şi celelalte, cea lui Zola însuşi şi adepţilor săi mai intimi. Fără îndoială că a lui Maupassant este cea mai interesantă, cea mai spirituală, cea mai perfectă din punctul de vedere curat artistic. Dar ce priveşte chestiunea natulismului, pare să împlinească toate exigenţele ce se pot pune unui aderent strict al doctrinei acesteia; în orice caz pare să întreacă cu mult nuvela lui Zola însuşi, pe când este întrecută cel mult de una sau două dintre nuvelele adepţilor lui Zola, şi aceasta numai cu puţin.

Cadrul tuturor nuvelelor este răsboiul franco-german, şi e evident că acest cadru a fost ales cu o anumită intenţiune. Intre dojenile care s au adus lui Zola era şi aceea că expunerea tuturor viţiilor şi josniciilor Franţei imperiale cum Zola a prezentat-o în volumele sale din seria „Rougon Macquart" este nepatriotică şi că strică numelui Franţei în oichii străinătăţii. Zola din contra gândeşte, că tocmai desvăluirea rănilor este un merit al naturalismului, ese chiar datoria scriitorilor, doară numai aşa pot fi vindecate; că dimpotrivă, înfrumuseţările oficiale sunt stricăcioase pentru că dau o siguranţă înşelătoare. Tocmai în răsboiul acesta, Franţa a suferit înfrângere pentru că se găsia în starea iluziunilor condamnabile asupra ţărei şi sănătăţii sale.

E adevărat că nuvela pe care Zola însuşi a pus-o în fruntea „Seratelor de Medan" „*Atacul morii*" nu-i potrivită deloc spre a

---

1) V. Gelzer, G. de Maupassant, pag. 191.

arăta şi a executa opiniunile sale. Abia romanul său „*La Débâcle*“ care apăru 12 ani mai târziu, desvăluieşte fără cruţare toate neajunsurile care aduseră sfârşitul trist al răsboiului acestuia. „Atacul morii“ dimpotrivă, ar fi putut să găsească loc în fiecare jurnal de familie. Este plină de sentiment patriotic. Francezii sunt reprezentaţi ca eroii, şi dacă nu se arată o ură injustă şi calomniatoare faţă de duşmani, cum aşa de des în descrierile poetice ale unei acţiuni militare, se vede totuş că nu-i iubeşte pe aceia. Este unica nuvelă a volumului care arată un succes mic al armelor franceze, moara pe care o ocupă mai întâiu Prusienii este cucerită la fine prin trupele franceze. Soldaţii francezi îşi fac datoria până la jertfirea de sine, un franctiror condamnat după legea răsboiului la moarte nu vrea să-şi cumpere viaţa prin trădarea unui drum: o luptă de mărinimie se ridică într'însul, care e argatul morarului, mireasa sa, fiica morarului, şi morarul însuşi, mireasa cu primejdie de moarte îi dă posibilitatea de a scăpa etc.,— toate acestea, cum se vede, elemente ordinare, mijloace comune ale romanului sentimental şi idealist. Dacă n'ar fi câteva detailuri aspre asupra răsboiului, descrierea unei nopţi de dragoste pe care o celebrează eroul cu logodnica sa, tocmai în timpul când nunta lor e împiedicată prin invaziunea duşmanilor, şi ca sfârşit execuţia grozavă a eroului,— nimeni n'ar descoperi în nuvela aceasta un produs al naturalismului.

Lucrările elevilor reprezintă cu mult mai bine tendinţa naturalismului. Aici găsim toate laturile urâte sau ridicole ale vieţii soldăţeşti, instinctele josnice, murdăria materială şi psihică a cazarmelor şi spitalelor, lipsa de ideale şi de sentiment pentru interesul general. Şi la şefi incapacitate, cinism şi egoism grozav, lipsa absolută de conştiinţă şi de scrupule. Sânt tablouri de un naturalism perfect şi îngrozitor. Şi la capitolul acesta aparţine mai ales şi începutul nuvelei lui Maupassant, care descrie retragerea desordonată şi grabnică a părţilor împrăştiate şi demoralizate ale armatelor franceze spre şi prin Rouen.

Dar observarea exactă şi redarea corectă a lucrurilor de felul acesta, de cele mai multe ori urîte, sântem îndreptăţiţi de a o numi naturalism? Ar fi mai bine de a o numi realism sau dacă vreţi verism. Ceea ce înţeleg cei mai mulţi critici şi esteticieni subt naturalism este altceva: Este liberarea acţiunilor sau materiilor expuse de sub formele artistice şi tradiţionale, este renunţarea la diversele cadre în care de obiceiu sujetele au fost redate până acuma, la naraţie de pildă; e concentrarea atenţiunii şi incordării asupra *unei* acţiuni principale care e împărţită în cele 3 faze fundamentale: expoziţia, culmea şi desnodământul. O astfel de concentrare şi expunere ingenioasă nu este naturală, pentrucă, dela sine înţeles, viaţa nu ne prezintă întâmplările aranjate aşa de dibaciu. In viaţă facte importante şi secundare, semnificative şi triviale se amestecă deavalma; şi acela care vrea să redeie viaţa în fidelitatea fotogra-

fică, în împestriţarea ei necalculată şi naturală, trebuie să renunţe la ori şi ce alegere a momentelor, la orişice stilizare.

In sensul acesta strict, numai una dintre nuvelele volumului este naturalistă, cea a lui Huysmans intituală *„Sac au dos“* (raniţa pe spate) care ne povesteşte în forma biografică întâmplările unui gardist dela mobilizarea sa până la sfârşitul vieţii sale militare care se face prin concedierea sa dela spital. E un student care îşi face serviciul fără entuziasm şi idealism. Se îmbolnăveşte în curând şi nu vede din întâmplări decât vieaţa în trenurile militare, ambulanţe şi spitale. Intâmplările acestea se urmează fără legătură fără conex intim, dar fiind observate cu o luciditate şi fidelitate extraordinară, fac o impresie de vieaţă adevărată. Evenimente relative la răsboiu propriu zis sunt relatate numai ocazional printr'un soldat rănit şi condus în spital.

E poate semnificativ că unica nuvelă în care autorul izbuteşte să se lepede de ori şi ce grijă de formă provine de la un scriitor de originea germanică. Intradevăr, concepţia aceasta a naturalismului se găseşte mai ales la autorii germani sau ruşi. La popoarele romanice trebuinţa intimă de a forma e prea înrădăcinată. Nu se desminţeşte chiar în operele mari ale naturalistului francez par excellence, în romanele celebre ale lui Zola. Forma interioară aici este chiar construită într'un fel foarte înţelept, complicat şi artificial, deşi în mod în parte divers şi cu mijloace diverse de romanele d'inaintea lui.

Aşa se explică că mulţi autori francezi nu fac o deosebire tranşantă între realism şi naturalism. Maupassant însuşi descriind progresul pe care l-a adus şcoala nouă în concepţiunile artistice, în prefaţa menţionată a romanului Pierre et Jean, se slujeşte de amândouă expresiunile cu sensul egal: „După şcoalele literare care au voit să ne deie o viziune deformată, supraumană, poetică, înduioşitoare, încântătoare sau superbă a vieţii, a venit şcoala *realistă sau naturalistă* care a pretins să ne deie adevărul, nimic de cât adevărul şi tot adevărul“.

Şi apoi descrie procedeurile romancierului naturalist. „Romancierul care pretinde să ne deie o imagină a vieţii, trebuie să evite cu grijă toată înlănţuirea întâmplărilor care ar părea excepţionale. Scopul său nu e de a ne nara o poveste, de a ne amuza sau de a ne înduioşa (cum este scopul romanului de până acuma), ci de a ne sili să gândim, să pricepem sensul adânc şi ascuns al întâmplărilor. Văzând şi meditând mult, priveşte universul, lucrurile, faptele, oamenii într'un anumit mod care îi e propriu şi care rezultă din unirea observărilor sale chibzuite. Viziunea aceasta personală a lumii încearcă să ni-o comunice reproducând-o într'o carte. Spre a ne înduioşa precum a fost el însuşi înduioşat prin spectacolul vieţii, trebuie să ni o producă înaintea ochilor noştri cu o asemănare scrupuloasă. Va trebui deci să compue operă sa într'un mod aşa de dibaciu, aşa disimulat şi cu o aparenţă aşa

de simplă, încât ar fi imposibil să descoperim şi să indicăm planul operei, să simţim intenţiunile sale".

Observaţi aici ceea ce spune Maupassant despre un plan disimulat, despre intenţiuni ascunse. La un naturalist adevărat cum l-am conceput mai înainte, astfel de expresiuni ar surprinde. Acesta ar reda îmtâmplările precum le găseşte, asta ar fi intenţiunea sa unică. Pentru Maupassant doară adevărul nu este unicul principiu. Dacă autorii vreau, crede el, să derive filozofia lor de la anumite facte constante şi curente, va trebui să corecteze adeseori evenimentele în folosul verosimilităţii şi în paguba adevărului, căci

Să poate ca o întâmplare adevărată
Să nu fie verosimilă câteodată

Nu e vorba de a ne arăta o fotografie banală a vieţii, ci de a ne da viziunea vieţii mai complectă, mai sezisantă, mai doveditoare decât realitatea însăşi. Se impune o alegere, vieaţa fiind prea încărcată de hazarduri şi nimicnicii, viaţa lăsând toate pe acelaş plan, pripind faptele sau trăgănându-le indefinit. Arta dimpotrivă constă în pregătirea tranziţiunilor iscusite şi disimulate, în punerea evenimentelor esenţiale în lumina deplină, în darea celorlalte relieful care li se cade după importanţa lor, şi aceasta exclusiv prin dibăcia compunerii, — aşa se ajunge la iluzia unui adevăr, ma adevărat chiar decât realitatea însăşi. Sistemul acesta s'ar putea numi „i l u z i o n i s m" şi este acela la care tind realiştii cu un talent adevărat.

Vedeţi deci, *alegere* şi *compunere*: fără elementele acestea nu există nici o artă, nici chiar pentru Maupassant. Şi se arată alegerea şi compunerea aceasta şi în nuvelele celorlalţi 3 adepţi ai lui Zola. E adevărat că faptele şi caracterele lor au avut multe momente neobişnuite în literatura narativă, că au fost observate cu o preciziune neîntâlnită până acuma. Avem de pildă nuvela „*La saignée*" (lăsarea de sânge) a lui Céard, unică, care tratează un eveniment militar de mare importanţă din răsboiul acela: ieşirea ultimă sângeroasă şi nefericită a garnizoanei pariziene din oraşul lor asediat. Comandantul garnizoanei are ca amantă pe madame Pahauén, figură capricioasă şi foarte originală, femeie de lume care a avut o sumedenie de relaţiuni amoroase şi îşi tratează pe toţi amanţii şi mai ales pe general cu o insolenţă perfectă. Odată când o face prea de tot, el o goneşte, — şi ea dorind să se răsbune, declară că vrea să meargă la duşmani, la asediatori. Dar aici nici un succes, ceata de adoratori îi lipseşte, desiluzionată revine la Paris, unde e primită cu braţele deschise de amantul său. Şi aici vrea să joace rolul unei mari mântuitoare a patriei şi aţâtă pe genenal la ieşirea aceea care are un sfârşit atât de rău. O satiră excelentă care flagelează insuficienţa şefilor, amestecarea femeilor în toate lucrurile cari nu le privesc, cu detailuri picante şi surprinzătoare, dar doară mai mult o satiră decât o nuvelă. Carac-

terele care nu sunt destul de desfăşurate, ne interesează numai cu privire la deplorabilul rezultat final.

Nuvela lui Hennique „*L'affaire du grand*“ are un caracter cu totul deosebit, este o problemă de psihologia masselor. Scena este o garnizoană de provincie, un soldat a fost rănit mortal de patronul unui stabiliment public. Sentimentul solidarităţii se deşteaptă în mod grozav în camarazii săi. Năvălesc asupra casei acesteia, o dărâmă şi masacrează săracele fete pe care le găsesc în ea, pe când patronul scăpase din vreme. Toate acestea în momentul în care armata duşmanilor se apropie. Atmosfera alcoolizată a cazarmelor, jargonul soldaţilor, glumele lor brutale şi grosiere, toate acestea sunt reprezentate cu atâta adevăr ca în nuvela lui Huysmans, dar în cadrul unei acţiuni închise. Lipseşte însă individualizarea tipurilor, nici o persoană nu ne poate captiva interesului.

Tocmai contrariul se poate constata în ultima nuvelă a volumului „*După bătălie*“ de Paul Alexis. O baroană readuce noaptea într'o căruţă corpul soţului care a căzut pe câmpul bătăliei. Primeşte din milă un soldat rănit la picior, un tânăr preot, care intrase ca voluntar în armată. Şi atunci, în căruţa aceasta, lângă cosciugul soţului, se desvoltă o scenă de dragoste. Pentru a face verosimil un eveniment aşa de surprinzător, autorul intercalează o expunere a vieţii sufleteşti a amânduror personagiilor principale înaintea întâlnirii lor, şi întradevăr, după ce suntem orientaţi asupra acestora, înţelegem şi găsim probabil faptul surprinzător. Totuş lipseşte legătura între starea sufletească a persoanelor şi acţiunea însăş; şi lipsa aceasta slăbeşte interesul nostru.

M'am oprit cu intenţie mai lung la celelalte poveşti ale volumului, deoarece prin comparaţia cu ele se pricepe mai uşor superioritatea lui Maupassant, calităţile artei sale însemnate şi fine, pe care le dovedeşte în nuvela sa „Boule de suif“ şi care sunt calităţile ce disting aproape toată producţia sa nuvelistică. Intruneşte toate calităţile celorlalţi: sentimentalitatea patriotică a lui Zola, observaţia exactă a trăsăturilor mici de Huysmans, tendinţa satirică a lui Céard, înţelepciunea pentru psihologia masselor a lui Hennique, interesul pentru situaţiuni picante al lui Alexis, — dar întruneşte toate motivele acestea într'un fel indissolubil şi le pune în slujba unei concepţiuni mai înalte a artei narative.

Nuvela este naraţia unei călătorii pe care o fac, într'o zi de iarnă foarte grea, 10 persoane într'o diligenţă de la Rouen ocupat de armata germană, în Dieppe, oraşul încă liber.

Câţiva cetăţeni rouenezi care stau în bune raporturi cu ofiţerii armatei germane, au isbutit de a obţineà permisiunea aceasta pentru a regula câteva afaceri comerciale sau financiare. Un loc al trăsurii e ocupat de către o fată publică, aşa de grasă că este poreclită „Boule de suif“ (bulgără de său), de altfel foarte ape-

tisantă. Ea vrea să plece din motive patriotice neputând suferì vederea duşmanilor învingători. Prin împiedecările vremii de iarnă, drumul până la staţia proximă dureează toată ziua în loc de câteva ceasuri. Burghezii din trăsură cu femeile lor sufer grozav de foame, deoarece nu pot primì nicăieri ceva de mâncat. Numai Boule de suif a fost foarte prevăzătoare, a luat cu sine un enorm coş cu merinde bune şi cu băuturi. Cu mare bunătate de inimă dă tuturor tovarăşilor de călătorie, care de foame sunt siliţi de a accepta, deşi la început au arătat dispreţul lor faţă de femeia asta galantă.

Către seară, ajung la staţia intermediară Tôtes. In hotelul lângă care se dau jos, un ofiţer prusian vizează documentele lor. Ii vine capriciul de a o poseda pe „Boule de suif". Dar ea refuză cu indignare. Atunci opreşte plecarea trăsurii şi toată societatea este silită de a rămânea în locul acesta.

Societatea burgheză care mai întâi aprobase ţinuta patriotică a fetei şi împărţise cu ea indignarea, devine din ce în ce mai supărată faţă de ea, din cauza întârzierii involuntare, şi în sfârşit burghezii îşi dau toată silinţa pentru a o îndupleca în mod indirect şi dibaciu să facă pe voia ofiţerului. Şi când la sfârşit două călugăriţe care fac parte din societatea aceasta o conving că scopul câteodată justifică mijloacele, dânsa cedează.

In dimineaţa proximă trăsura poate pleca. Astădată călătorii s'au aprovizionat foarte bine, săraca fată în ruşinea şi smerenia sa a uitat să ieie ceva cu sine. Dar nimeni nu-i dă nici o îmbucătură. Invelindu-se în onestitatea lor trufaşă, privesc cu dispreţ extrem la sărmana declasată.

Acuma, mai ales prin comparaţia cu ceilalţi autori, suntem în stare să studiăm mai exact în ce constă naturalismul lui Maupassant. Materia este un eveniment pricinuit imediat sau mijlocit prin marele răsboiu aşa de deciziv pentru soarta duor ţări, dar în sine de importanţă de tot neînsemnată: nici chiar pentru persoanele foarte vulgare cari sunt reprezentate şi cari însăşi n'au nici o calitate remarcabile, nici o trăsătură bună sau rea prin care ar putea atrage atenţia cetitorului de rând, n-au o importanţă mare. Nu e vorba de moarte sau vieaţă, de dragoste, de glorie, de chestii de existenţă materială sau morală sau de alte interese superioare. E o călătorie care împreună oameni de stări sociale deosebite, cu interese deosebite, un fel de fugă pentru personagiul principal, o călătorie de afacere pentru cele mai multe alte persoane. In privinţa aceasta nuvela lui Maupassant e foarte asemănătoare cu cea a lui Paul Alexis, care descrie deasemenea o călătorie pricinuită de războiu, împreunând două persoane foarte deosebite. Sujetul deci este cât se poate de naturalist, o întâmplare scoasă din vieaţa cotidiană, banală cu oameni de rând şi croită aşa de arbitrar, ne ţinând seamă de formele obişnuite, că e lipsită chiar de sfârşitul său firesc, ajungerea la ţinta călătoriei.

Intâmplările din călătoria aceasta sunt reprezentate în mod obiectiv, cum e exigenţa tuturor teoreticianilor naturalişti,—autorul trebuie să fie impasibil, un raportor care relatează fără de a arăta opiniunile, judecata şi sentimentele proprii. E adevărat că tocmai în punctul acesta Maupassant nu e aşa de consecvent ca Flaubert, maestrul său sau ceilalţi naturalişti: Zola şi discipolii săi. Nu reuşeşte totdeauna de a ascunde ceeace se petrece în sufletul său. Dacă de pildă Maupassant la sfârşitul nuvelei sale descrie starea sufletului sărmanei fete, precum urmează: „Se simţia înnecată în dispreţul ticăloşilor acestora cinstiţi care mai întâiu o sacrificaseră, apoi o respinseră dela sine ca pe un lucru scârnav şi inutil",— e evident că judecata aceasta: „ticăloşii cinstiţi", iese cu mult mai mult din spiritul autorului care exprimă cu aceasta aşa zisa ideia fundamentală a nuvelei sale, decât din gândurile lui „Boule de suif". Astfel de cazuri sunt deocamdată încă excepţionale, dar devin mai frecvente în operele sale de mai târziu, mai ales în romane, unde adeseori pune sentimentele sale în gura sau în cugetul personagiilor sale. Este o rămăşiţă a subiectivismului romantic, căci Maupassant ca şi ceilalţi naturalişti îşi are punctul de plecare în romantismul epocei trecute.

Deşi obiectivismul lui Maupassant nu e aşa de pur şi consecvent ca cel al altor scriitori, totuşi bate mai mult la ochi, pare să fie mai surprinzător, mai perfect. De ce? Maupassant este un maestru în observarea şi redarea unor trăsături pe care cu toţii le cunoaştem, dar pe care le-am căuta în zadar în literatura dinaintea lui. Descoperă şi descrie pentru prima dată ceeace am văzut de nenumărate ori. Este original cu ceeace se întâmplă totdeauna. Mai ales în privinţa aceasta este naturalist: se liberează de toate acele convenţiuni pe care un autor le ia dela predecesor şi le înlocueşte prin observări luate de-a dreptul din experienţă. Persoanele sale sunt înzestrate cu trăsături individuale care fac îndată impresia tipicului. Auziţi de pildă tabloul unui personagiu politic— e unul dintre călătorii noştri: — „Omul bine cunoscut era Cornudet, „democul" (anume democratul), groaza lumii respectabile. De la 20 de ani îşi muia marea barbă roşie în ţapurile tuturor cafenelelor democratice. Mâncase cu fraţii şi prietenii o avere destul de frumoasă pe care o moştenise dela tatăl său, cofetar vechiu, şi aşteptat nerăbdător republica pentru a obţinea în sfârşit locul meritat prin atâtea consumări democratice". Nu sunt numai trăsăturile personale pe care le observă în mod aşa de uimitor, sunt şi ale animalelor, ale naturii, ale lucrurilor. Intr'o nuvelă de mai târziu ne reprezintă un preot păşind printr'o plantaţie de măslini: „Era o seară de Iulie, Soarele scânteietor sta gata să atingă creasta horbotată a dealurilor depărtate, aşternea pieziş pe drumul alb, îngropat sub o pânză de praf, umbra nesfârşită a preotului al cărui tricorn uriaş arunca pe câmpul învecinat o pată întunecată, ce se juca sărind iute pe toate trunchiurile de

măslini, întâlnite în cale, apoi căzând îndată pe pământ, unde se târa printre copaci“ [1]).

Mai ales în observarea şi zugrăvirea de astfel de trăsături mici Maupassant arată că e un discipol al lui Flaubert. Acesta îl învăţase de a privi ceeace vrea să exprime atâta timp şi atât de atent încât să descopere un aspect care n'ar fi fost văzut nici spus de nimeni. Suntem obişnuiţi de a nu ne sluji de ochii noştri decât cu amintirea acea ce s-a gândit înaintea noastră, — aşa în lucrul cel mai mic există ceva neexplorat. — Pentru a descrie un foc care pâlpâie, sau un copac într'un şes, trebuie să rămânem în faţa focului sau copacului până ce nu mai seamănă pentru noi cu nici un alt copac sau cu nici un alt foc. Despre învăţările acestea Maupassant ne orientează în prefaţă de Pierre et Jean. Povesteşte cum maestrul l-a silit de a exprima în câteva fraze o fiinţă sau un obiect, aşa încât acesta devine un individ distins, încât se deosebeşte de toate celelalte fiinţe sau obiecte de aceeaşi rassă sau de acelaş soiu. „Dacă treci“, îi spunea Flaubert lui Maupassant, pe dinaintea unui băcan care şade pe pragul uşei sale, pe dinaintea unui portar care îşi bea pipa, pe dinaintea unei staţii de birje, arată-mi băcanul sau portarul, poza lor, aparenţa lor fizică conţinând şi natura lor morală, aşa că eu să nu-i mai confund cu alt băcan sau portar; şi învaţă-mă printr'un unic cuvânt, prin ce un cal de birjă nu se aseamănă cu cei 50 cari îl urmează sau precedează“.

O reţetă foarte bună pentru a dobândi originalitatea, dar de folos numai pentru un scriitor care are un dar extraordinar de a vedea şi de a reţinea ceeace a văzut. Căci dacă Flaubert îl învaţă mai departe pe elevul său: „Talentul e o răbdare lungă, — dacă ai o originalitate trebuie să o degajezi, dacă nu ai, trebuie să o dobândeşti“, cu această învăţătură na'r fi putut începe nimica fără darul acela. Şi ceilalţi naturalişti: fraţii Gancourt, Zola şi adepţii săi au înţeles necesitatea de a observa, de a se deprinde să cutreere lumea cu ochii mai deschişi decât omul de rând. Zola a umplut cu notiţe carnetele sale groase, înainte de a reprezenta câte un mediu în romanele sale. Dar dacă n'ar fi avut imaginaţia sa fertilă şi splendidă, aceasta i-ar fi folosit atât de puţin cum în nuvela „Die missbrauchten Liebesbriefe“ a lui Gottfried Keller precedeul asemănător foloseşte unui anumit poetastru, de care îşi bate autorul joc într'un fel foarte reuşit, prevăzând aşa cum se pare metoda naturaliştilor francezi. La Maupassant intuiţia poetică era aşa de puternică că nu-i trebuia nici carnete nici notiţe. Fără astfel de mijloace îi era uşor să-i întreacă pe toţi ceilalţi naturalişti, simplu prin darul de a observa şi de a reţinea întipărit în memorie ceeace a văzut odată.

---

[1]) După traducerea d-lui M. Sadoveanu.

Dar este mai cu seamă privitor la vieaţa de dragoşte şi la caracterele de femei că Maupassant aduce aceste momente originale, surprinzătoare, surprinzător de adevărate. In societatea aceea, dintre doamnele burgheze care privesc cu atâta trufie la prostituată, cea mai frumoasă este doamna Carré-Lamadon, mică şi drăguţă, cu mult mai tânără decât soţul său, mare industriaş, o femeie care fusese cum se exprimă Maupassant „consolaţia ofiţerilor de bună familie trimişi la Rouen în garnizoană". Când în timpul opririi nevoluntare, opinia burghezilor se schimbă faţă de „Boule de suif", când aceştia exprimă supărarea lor din prilejul refuzului ei, ca consecinţă naturală îşi schimbă şi opiniunea lor faţă de purtarea ofiţerului prusian, de care mai întâiu se indignaseră atâta. Găsesc că e foarte bine că a respectat femeile măritate, pe care prin soldaţii săi le-ar fi putut sili de a fi pe voia sa. Şi pe când se vorbeşte de aceasta, doamna Carré-Lamadon se înficrează, devine puţin palidă şi ochii ei scânteie. Şi aşa Maupassant caracterizează femeia, fiinţa sa, vieaţa sa ascunsă, sentimentele sale, instinctele sale prin ceea ce povesteşte şi câteodată şi prin ceeace tace. Se interesează pentru femeile din toate clasele sociale, nobilă şi burgheză, lucrătoarea mică şi ţărancă, mondenă şi demimondenă, pentru femeile de toate vârstele, dela codană până la matronă, pentru femeile de naţionalitatea cea mai diversă: franceză şi engleză, italiană şi arabă, pentru femeile de toate constituţiunile psihice, femeile blânde ca şi femeile pasionate, femeile devotate ca şi femeile egoiste, femeile extrem de crude, consumătoare de bărbaţi, şi femeile jertfitoare de sine din dragoste. Interesul acesta cuprinde dela sine înţeles şi toate sentimentele pe care le inspiră bărbatul femeii; dar şi cuprinde pe acela pe care bărbatul le are pentru femee, — Maupassant este reprezentatorul clasic şi neîntrecut al tuturor raporturilor dintre sexe, al tuturor nuanţelor aşa de variate, aşa de multiple aşa de fluctuante ale dragostei, ale indiferenţei şi ale urei—ultimele două cel mai des între oamenii căsătoriţi. — Dar ar fi o nedreptate de a crede că toată fiinţa sa este umplută numai de bucuria în sujete erotice. Adeseori sujetele acestea sunt numai pricina pentru a expune alte laturi ale psihicei umane, torţe cu care luminează în cutele cele mai ascunse ale eului, precum tocmai în nuvela pe care o analizaserăm: ceeace se petrece între *Boule de suif* şi ofiţerul prusian, este de importanţă de tot secundară, aceasta slujeşte numai a pune în evidenţă trufia stupidă şi egoistă a unor oameni impotriva unei persoane, de clasă foarte inferioară şi considerată imorală dela sine — şi a dovedi că acestea tocmai din punctul de vedere moralei şi al culturei sufleteşti sunt pe un nivel cu mult mai jos decât nivelul — de sigur nu foarte ridicat — al persoanei acesteia suspecte.

Aşa slujesc aceluiaş scop adeseori şi alte raporturi între oameni, raporturi care sunt potrivite de a desvălui interiorul lor:

raporturile între amici, între rude, între fraţi, între părinţi şi copii. Un sujet mai ales favorit al lui Maupassant sunt relaţiile între părinţi şi copii naturali. Şi ideia principală a nuvelelor şi romanelor lui Maupassant este în cele mai multe cazuri conflictul între sentimentele care nasc din astfel de legături şi instinctele egoiste ale omului, instinctul de a se îmbogăţi, de a parveni, de a ajunge la o poziţie mai respectată, sau cel de a păstra averea sau o astfel de poziţie.

Căci în general Maupassant n'are păreri bune despre aproapele său. Ca şi Molière, priveşte mai adânc în inimile oamenilor şi deaceea descopere în ele mai multe viţii, mai multe turpitudini, cel puţin mai multe banalităţi decât o poate găsi un observator de rând. Sunt şi excepţii, femei sau bărbaţi extrem de nobili, extrem de marinimoşi şi extrem de delicaţi, dar aceştia de regulă sunt şi foarte nefericiţi. Căci concepţia despre lume a lui Maupassant este foarte pesimistă ca şi a lui Flaubert. Prin aceasta se deosibeşte fundamental de Zola, a cărui concepţie este în esenţă optimistă — cum uşor am putea arăta. Ascultaţi cum se exprimă un personagiu către un altul, într'o convorbire de teatru, în admirabila sa nuvelă „Frumuseţea inutilă“ ; e adevărat că cu cuvintele următoare a vrut în primul rând să deseneze opiniunile unui tânăr om de societate, dar cine îl cunoaşte pe Maupassant mai intim, ştie că opiniunile sale nu se depărtează prea mult de cele ale personagiului său. Iată deci acestea:

„Ştii cum îl pricep eu pe Dumnezeu? Ca un monstruos organ, necunoscut de noi, care samănă prin spaţiu miliarde de lumi, cum ar face un unic peşte ouă în mare. Creează, aceasta fiind funcţiunea sa de Dumnezeu, — dar este ignorant de ceeace face, procreator în fel stupid, inconştient de combinaţiuni de tot felul, care sunt produse prin germenele împrăştiate. Cugetul uman e un mic accident fericit între hazardurile fecundaţiunilor sale, un accident local, trecător, neprevăzut, osândit să dispară cu pământul şi să reînceapă poate, aici, sau aiurea, egal sau deosebit, cu combinaţiuni nouă ale reînceputurilor veşnice. Noi îi datorim acestui accident mic al inteligenţei că suntem foarte răi în lumea aceasta care nu-i făcută pentru noi, care nu fusese pregătită pentru a primi, a hrăni şi a mulţumi fiinţe cugetătoare, şi îi datorim deasijderea că suntem obligaţi, întrucât suntem într'adevăr nişte rafinaţi şi civilizaţi, de a lupta neîntrerupt împotriva aceea ce se numeşte încă intenţiile Providenţei“.

Incearcă apoi să dovedească că cugetul uman este numai o funcţie fortuită a centrelor nervoase în creerul nostru, un produs spontaneu al oarbei zămisliri divine. „Dacă cugetul, vrut de un creator conştient, ar fi trebuit să fie ceeace a devenit, atât de deosebit de cugetul şi resignaţia animală, pretenţios, căutător, agitat, chinuit, — lumea creată pentru a primi fiinţa ce suntem astăzi, ar fi fost acest mic ocol pentru dobitoace? Acest câmp de salată,

această grădină silvestră, stâncoasă şi sferică, unde providenţa voastră a hotărît să trăim goi, în grote şi sub copaci, hrăniţi cu carnea masacrată a animalelor, fraţii noştri, sau prin legume crude crescute sub soare şi în ploaie?... Priveşte pământul acesta ca atare cum Dumnezeu l-a dat acelora care-l locuesc. Doară nu este aranjat, plantat, şi împădurit, vizibil şi unic, pentru animale? Ce este pentru noi? Nimic. Şi pentru ele? Tot: Cavernele, copacii, frunzişurile, izvoarele, culcuşul, hrana, băutura. Deaceea oamenii dificili ca şi mine, nu izbutesc niciodată să se găsească bine. Numai aceia cari sunt aproape dobitoacelor sunt mulţumiţi şi satisfăcuţi. Dar ceilalţi, poeţii, delicaţii, visătorii, cercetătorii, neliniştiţii ? Ah, săraca lume!

„Eu mănânc varza şi morcovii. Zău! ceapa, napii şi ridichile, pentru că noi am fost siliţi de a ne deprinde cu aceasta, chiar de-a prinde gust pentru aceasta, şi pentru că nu creşte alt lucru. Dar aceasta este hrana iepurilor şi caprelor, tot aşa cum iarba este hrana calului şi vacei. Când privesc spicele unui ogor copt, nu mă îndoesc că aceasta ar fi încolţit pentru ciocurile vrăbiilor şi ale ciocârliilor, dar nu pentru gura mea. Deci mestecând pâinea, fur păsărilor, aşa cum fur nevăstuicei şi vulpii mâncând găinile. Nu-s prepeliţe, porumbeii şi potârnichele prada naturală a uliului ca şi berbecul, căprioara şi boul — a marilor carnivori?....

„Animalele n'au nevoie de a face nimica pentru a trăi în lumea asta. Sunt acasă la ele, au cvartir si hrană, n'au decât de-a paşte sau de a vâna şi de a mânca unele pe altele după instinctele lor, căci Dumnezeu n'a prevăzut niciodată blândeţea şi moravurile paşnice, — n'a prevăzut decât moartea fiinţelor întărîtate de a se nimici şi de a se sfâşia".

„Ce ne priveşte pe noi, câtă muncă, silinţă, răbdare, născocire, închipuire, iscuşinţă, talent şi geniu a trebuit pentru a face puţin locuibil pământul acesta de rădăcine şi de pietre. Gândeşte doară ce am făcut în ciuda naturei, împotriva naturei pentru a ne stabili într'un fel mediocru, de abia curat, de-abia confortabil, deabia elegant, nedemn de noi.

„Şi cu cât suntem mai civilizaţi, inteligenţi, rafinaţi, cu atâta trebuie mai mult să biruim şi domesticim instinctul animal care reprezintă în noi voinţa lui Dumnezeu".

„Gândeşte că am trebuit să născocim civilizaţia, toată civilizaţia care cuprinde atâtea lucruri, atâtea!...— de toate felurile, dela ciorapi până la telefon. Spre a îndulci soarta noastră de dobitoc, am descoperit şi fabricat toate, începând cu casele, apoi mâncări fine, sosuri, bomboane, prăjituri, băuturi, lichioruri, stofe, haine, găteli, paturi, saltele, trăsuri, căi ferate, maşini nenumărate, — am inventat în afară de aceasta ştiinţele şi artele, scrierea şi versurile. Da, am creat artele, poezia, muzica, pictura. Tot idealul vine dela noi, şi deasemenea toată cochetăria plăcută din vieaţă, toaleta femeilor şi talentul bărbaţilor care au izbutit, să împodobească

pentru ochii noştri, să facă mai puţin goală, mai puţin monotonă existenţa de simpli reproductori, pentru care providenţa divină ne-a animat unic".

Eu nu voi discuta acuma chestia întrucât personagiul nuvelei care a exprimat astfel de opiniuni a redat concepţiunea proprie lui Maupassant însuşi, orişicât de interesantă ar fi problema aceasta. Totuşi putem afirma ca sigur, că aprecierea înaltă a tuturor rafinamentelor vieţii este conformă opiniunilor scriitorului şi că mai ales arta era pentru el floarea sublimă a civilizaţiei. Pricepeţi acuma că un astfel de scriitor trebuie fireşte să fie opus tuturor tendinţelor ce renunţă la procedeurile desvoltate în cursul generaţiunilor, prin care poetul devine un fel de creator sublim, tendinţelor care fac din artă o redare simplă şi fotografică a naturei precum am văzut-o din locurile citate din prefaţa romanului „Pierre et Jean". Şi pricepeţi mai departe că genul preferit, genul nuvelei; pentru un astfel de scriitor trebuie să fie o operă artistică, cu legile sale proprii cu un plan exact şi ingenios, disimulat sub forme şi haine foarte variate pe care le mânueşte cu măestrie. Una dintre legile principale ale nuvelei lui Maupassant este ca să aibă o pointă, adică o ideie specială, o notaţiune emanând din experienţa vieţii, către care tinde aşa ca spre o culme naraţia întreagă şi care se ghiceşte câteodată dela început, mai des încă vine pe neaşteptate, şi aşa, surprinzâdu-ne, produce un efect mai adânc.

Şi treptele care duc la culmea aceasta sunt cel mai mult una sau mai multe situaţiuni extraordinare, situaţiuni în care se desvăluesc mişcările cele mai intime ale inimei umane, dealtfel ascunse cu grijă. Maupassant este foarte scornaciu în născocirea de astfel de situaţiuni. Să ne reîntoarcem la „Boule de suif". Acţiunea constă din 3 situaţiuni consecutive, care stau într'un anumit raport şi într'o anumită opoziţie una faţă de alta: Călătoria la Totes, oprirea la Totes, călătoria după plecarea din Totes. Cât de bine profită autorul de fiecare dintre situaţiunile acestea pentru a ne arăta sufletul persoanelor! Cât de simplă, şi totuşi cât de artificială este construcţiunea aceasta.

In comparaţie cu aceasta cât de puţin ne orientează de pildă situaţia principală din nuvela lui Alexis, situaţia aceea picantă în care se găsesc eroii săi pe trăsură, asupra vieţii lor sufleteşti. Pentru ca să o cunoaştem, Alexis e silit de a intercala în mod pedantic şi plictisitor întreaga biografie a lor dela copilărie până în momentul actual.

Şi iată o asemănare fundamentală a artei lui Maupassant cu arta lui Molière. Se ştie că ceeace-l distinge pe Molière, ceeace constitue superioritatea sa faţă de comedia anterioară, contimporană şi ulterioară, — este tocmai situaţia, la el fireşte situaţia mereu comică, — situaţia din următorul dublu punct de vedere: dibăcia cu care aduce situaţia decisivă, dibăcia cu care profită de situaţia

aceasta pentru a ne lămuri asupra firei ascunse a sufletelor. Comedia lui Molière s'a numit comedia de curactere, dar caracterele sale sunt în general aceleaşi pe cari le găsim la predecesorii săi, şi numai în cazurile rare introduce tipuri nouă, — ceeace face nota sa distinctivă, este că analizează şi desvălueşte caracterele sale într'un fel neauzit de adânc; şi aceasta mai ales prin situaţiile introduse aşa de dibaciu.

In pregătirea aceasta a situaţiunilor decisive, constă şi meritul acţiunii la Molière. De astfel acţiunea comediilor sale nu este laturea sa tare. Se poate dovedi că punctul de plecare pentru comedia lui Molière, este foarte modest: Nu este comedia artificială de intrigi, care exista în timpul său (a cultivat-o şi pe aceasta, dar din ea nu se derivă trăsăturile distinctive şi caracteristice ale capodoperilor lui). Derivă dimpotrivă din genul de farsă, farsa contimporană franceză, cum s'a desvoltat printr'un aliaj între farsa veche franceză şi comedia improvizatoare a Italienilor, gen care înaintea lui Molière n'avea pretenţiuni mai înalte decât de a amuza publicul într'un mod foarte vesel şi răsfăţat, dar şi foarte vulgar şi banal.

Şi din aceasta rezultă o altă asemănare esenţială între Molière şi Maupassant. Şi nuvela lui Maupassant pleacă dela un gen foarte modest, un gen, care are scopul exclusiv de a amuza publicul. Este *anecdota.* Toţi cunoscuţii lui Maupassant sunt de acord cât de admirabil ştia Maupassant să povestească. Avea o provizie inepuizabilă de anecdote adeseori foarte suculente. Le povestea nu numai amicilor săi, ci şi persoanelor pe care le întâlnia din întâmplare, matrozilor pe corabie sau doamnelor cărora li era prezentat într'un salon. Această provenire din anecdote se vede clar acum în prima sa nuvelă „Boule de suif“, — rezumatul pe care l-am dat o va fi făcut asupra d-voastre cu totul impresia unei anecdote. Pare de fapt că în cazul acesta a fost la bază o anecdotă care s'a povestit despre o cocotă din Rouen, numită Adrienne Legay. Aşa cum „Boule de suif“, tocmai un număr destul de mare al nuvelelor sale, cele mai bune, se poate reduce la o anecdotă şi conţinutul lor esenţial se rezumă în puţine fraze. In „*Moştenirea*“, o femeie galantă care îmbătrâneşte, simte blestemul vieţii trecute prin singurătatea în care o pune sterilitatea sa. De aceea prin testamentul său îşi lasă averea de milioane copilului nenăscut al nepoatei sale, şi în cazul că până la un termen fixat nepoata nu va avea urmaşi, averea va reveni unor fundaţiuni religioase. Nepoata este fiica unui funcţionar subaltern şi este căsătorită cu un funcţionar foarte arivist care a luat-o speculând moştenirea asta enormă. Dar în cursul vremii se arată că în ciuda tuturor silinţelor el nu e în stare de a împlini condiţia aceea necesară. Şi termenul fatal apropiindu-se, se introduce în familia aceasta — cu învoirea tacită a soţului — un coleg care s'a declarat gata de a-l suplini pe acesta. Isbuteşte şi se naşte o copilă care e primită cu

un sentiment de mare uşurare şi care la botezul serbat foarte solemn e numită Désirée, după ce amantul, devenit superfluu, se concediază.

Sau luăm una dintre nuvelele numeroase cari se ocupă special cu dragostea extra-conjugală, *„Pasiunea“* (publicată deabia în volumul nuvelelor care apăru după moartea lui Maupassant.) Soţia unui armator bogat se îndrăgosteşte în timpul unei călătorii pe mare de un tânăr ofiţer. Il urmăreşte cu amorul său ardent şi el, cu toate că nu e făcut pentru pasiunile mari şi preferă raporturile trecătoare, este emoţionat şi o ia de amantă. Dar după 6 luni e obosit şi plictisit şi profită de o schimbare a garnizoanei pentru a rupe legăturile. Ajuns în oraşul nou, află că amanta sa, după o încercare nereuşită de sinucidere, este pe punctul de a muri de dragoste şi doreşte să vorbească o ultimă dată cu el. Induioşat vine. Impăcare. Femeia, prin aceasta restaurată, îl urmează la locul garnizoanei noi. El din cauza scandalului, este silit de a-şi da demisia şi merge cu ea la ţărmul Mediteranei, unde trăiesc împreună 3 ani în care el se satură cu totul de ea şi devine foarte nenorocit. Intr'o zi pare să vie mântuirea. Soţul apare şi doreşte de a-şi relua femeia, mai ales din cauza fiicelor. Atuncea amândoi, soţul şi amantul, se silesc de a o îndupleca la reîntoarcere. In zadar. Ea le aruncă dispreţul în faţă şi soţul ia concediu dela amant cu cuvintele: „Cât suntem de nenorociţi, domnule!“.

Sau să luăm una dintre nuvelele de asemenea foarte numeroase care se petrec în mediul ţărănesc al provincei natale a lui Maupassant şi în care motivul principal e sgârcenia încredibilă a ţăranilor: *„Bătrânul“*. Un ţăran bătrân, fiind de lung timp bolnav, este în agonie. Moartea e aşteptată în fiecare moment. Ginerele şi fiica invită la praznic, pentru că în ziua următoare, până la care cum se prevede de sigur, bătrânul va fi murit, nu vor avea timp din cauza recoltei. Dar bătrânul le face poznă că horcăieşte încă ziua întreagă şi moare deabià în dimineaţa viitoare, aşa că ei trebuie să facă un al doilea praznic. Sau o altă nuvelă din mediul de asemenea foarte favorit al marinarilor şi pescătorilor normanzi: *„Innecatul“*. Un marinar care maltratează grozav femeia sa pentru că a avut prostia de a o lua fără zestre, după o mare furtună nu se reîntoarce. Femeia sa e foarte fericită în starea sa de văduvă, îşi promite de acum o viaţă liniştită. Intr'o dimineaţă, totuşi aude vocea lui cunoscută care o afuriseşte şi insultă. De frică nebună îşi caută bărbatul, nu-l găseşte nicăieri şi descoperă că este papagalul pe care-l cumpărase cu o zi mai înainte. In mânia sa zăpăcită pisează cu mânile sale pasărea aceasta, făcând din ea o massă informă.

Sau să luăm o nuvelă care se petrece în mediul artiştilor: *„Hoţul“*. Trei pictori veseli fac un chef şi sunt într'o dispoziţie foarte sburdalnică. Totodată aud un sgomot suspect şi descoper ascuns într'un dulap un spărgător bătrân. In glume încătuşează

pe bătrânul murdar, îl condamnă solemn la moarte şi-l târăsc la poliţie. Dar aici îi cunosc bine şi le ştiu ştrengăriile; cred că toată e o pozna şi îi trimit înapoi. Atuncea ce să mai facă? Fierb un punş nou, îl descătuşează şi continuă a benchetui. Hoţul bea cât un regiment, ceilalţi beţi cu totul se împrietenesc cu dânsul. In sfârşit, în zori hoţul se ridică zice că regretă, dar trebuie să se reîntoarcă acasă. Ceilalţi se desolează, vreau să-l reţie, dar nu pot. Se despart strângându-şi mâinile.

Evenimentul acesta s'a întâmplat aşa sau asemănător în cercul lui Maupassant; unul dintre personagii este un prieten al lui. Şi o altă nuvelă „*Musca*", e luată de-a dreptul din viaţa lui Maupassant însuşi, — tratează un epizod din anii, în care Maupassant s'a dedat cu pasiune canotajului pe Seina. Dar e poate prea picantă pentru a-i schiţa aici conţinutul. Aşa, sunt prea picante multe dintre nuvelele sale mondene, tocmai cele mai reuşite ca „Semnul", „Mântuită", „Joseph" sau cele exotice ca „Chali", „Allouma".

Aţi remarcat în „Boule de Suif" o tendinţă satirică, care se îndreaptă împotriva moralei comode a burghezilor, — de altfel una dintre perechile ridicole este chiar nobilă. Prin ura sa împotriva burţilor-verzi, Maupassant continuă romantismul şi pe Flaubert, care în punctul acesta a rămas un adevărat romantic. Şi în rezumatul câtorva dintre celelalte nuvele pe care tocmai l-am dat, nota satirică este sensibilă: ţăranul avar care vrea să economisească chiar la tatăl său muribund, funcţionarul arivist care vinde puritatea căsătoriei. E adevărat că multe dintre produsele sale sunt libere de orişicare tendinţă satirică, reprezintă sufletul uman fără de a-l judeca. Dar unde se găseşte satira, este foarte ascuţită şi loveşte just şi adânc tocmai prin exactitatea şi adâncimea observării. Şi în punctul acesta Maupassant se poate compara cu Molière. E adevărat că lumea s'a schimbat dela timpurile acelea şi prin aceasta s'au schimbat şi laturile ridicole ale societăţii. Dar şi Molière răneşte aşa de bine numai prin reprezentarea exactă şi bine observată a oamenilor cum erau atuncea. De altfel în câteva cazuri chiar profesiunile şi felurile oamenilor au rămas aceleaşi: Satira medicilor aşa de frecventă la Molière, se regăseşte de pildă în romanul „*Mont-Oriol*" al lui Maupassant. Sara burghezului, care a reuşit şi este ridicol de înfumurat (la Molière mai ales în comedia „Le Bourgeois Gentilhomme") se găseşte la Maupassant, e adevărat într'o variantă cu totul diversă — în nuvela „Protectorul". Mai ales soţul, înşelat prin femeia sa, este un sujet inepuizabil pentru amândoi scriitorii.

Flaubert, când citise nuvela discipolului său „Boule de suif" era entuziasmat. I'a profeţit immortalitatea povestei acesteia scurte şi l-a somat pe elevul său: „Incearcă să faci o duzină de atari şi vei fi un om".

Maupassant, cum am mai zis, a scris aproape 300 de nuvele. Şi dacă este adevărat că numai puţine ajung la un nivel aşa de

înalt ca „Boule de Suif“, desigur un sfert cel puţin întrece tot ce s'a scris în timpul său în genul acesta. Insemnătatea lui Maupassant constă deci în nuvelele sale.

Maupassant a scris şi câteva romane foarte demne de a fi citite, foarte interesante, mai ales pentru acela care vrea să pătrundă în toate adâncimile sufletului lui aşa de rafinat şi complicat. Dar ca romane, nu le întrec pe cele mai bune ce au fost produse în epoca aceea aşa de fertilă în romancieri însemnaţi, poate cu excepţia romanului „*Bel Ami*“, istoria satirică a unui jurnalist fără scrupule şi fără mari capacităţi, care totuşi ajunge la o poziţie înaltă în societatea pariziană, mulţumită darului său de a plăcea tuturor femeilor. Dar tocmai excepţia aceasta adevereşte regula. Romanul ăsta foarte însemnat n'are nimica comun cu celelalte romane ale sale în construcţia sa, — este mai mult o nuvelă foarte amplificată.

Cu mult mai puţin însemnate sunt poeziile lirice şi dramele lui Maupassant. In tinereţe, Maupassant scrise multe versuri, din're care a reunit ceeace-i părea mai reuşit, într'un volum. Ceeace este mai bun în poeziile acestea, face impresia nuvelelor versificate. De aşijderea dramele sale sunt numai nuvele dramatizate, şi nu totdeauna foarte dibaciu. Cu mult mai interesante sunt descrierile sale de călătorii, pe cari le-a făcut în ţări străine; volumul cel mai interesant între acestea, este desigur „*Au soleil*“, şi mai ales capitolele cărţii acesteia care ne povestesc impresiile călătoriei din Algeria, unde a fost ca reporter al unui jurnal Parisian. Schiţe preţioase mai ales prin darul observării, tablouri plastice şi pline de mişcare, ce conţin, afară de aceasta, o critică nimicitoare a tuturor măsurilor sucite ale politicei coloniale franceze, care n'a ştiut să câştige sufletul populaţiei indigene.

In orice caz schiţele acestea şi polemica împotriva guvernului au mai mult o însemnătate mare pentru studiul timpului şi al patriei lui Maupassant, şi aşa romanele (cu excepţia lui „*Bel Ami*“), şi celelalte opere ale sale, menţionate tocmai. Dar cele mai bune dintre *nuvelele* sale au o valoare superioară independentă, sânt capodopere modele cari îşi au locul în istoria literară universală, aparţin la producţiunile cele mai geniale în genul lor.

Şi despre ele ar fi încă mult de spus, dacă scopul acestui studiu ar fi fost de a expune toate frumuseţele şi toate particularităţile demne de a fi menţionate. A trebuit să mă mulţumesc cu relevarea câtorva trăsături esenţiale şi caracteristice, mai ales astfel de trăsături cari permit să cunoaştem poziţia lui Maupassant în curentele generale ale desvoltării literare.

E. Herzog

Prof. Dr. E. Herzog, profesor de limbile romanice la Universitatea din Cernăuţi, s'a stins subit în ziua de 15 Decembrie fără să fi putut revedea corectura manuscrisului ce ne încredinţase.

PĂMÂNT

Pământ străbun! Ce vajnică ursită
Ne-apleacă peste matca ta cernită,
Când floarea cea mai mică şi suavă,
Cu fruntea 'n sus, ţinteşte către slavă?

Intregul câmp cu brazdele-i bogate
E negru de spinări încovoiate;
Nădejdea celor mulţi şi visul drag
Le leagănă pe-al holdelor şirag...

Şi totuşi stele nasc mereu, de jur în jur,
Şi plin e cerul cu sclipiri de-azur;
Ah, unde-i gândul sfânt să le cosească,
El, secera, pe veci dumnezească?

O! crunt pământ ce 'ncătuşaţi ne ţii,
De sângerăm pe căile-ţi pustii,
M'ademeneşti cu umbre şi cuvinte,
Şi flori aşterni pe margini de morminte!

Prin tine dragostea 'ntre fraţi fu ruptă!
Umile vieţi se năpustesc la luptă,
Şi mor viteji cu inimă păgână
Pentr'o fâşie neagră de ţărână!

Când blesteme se 'ntind peste natură,
Şi piepturi gem de patimi şi de ură,
Sub liniştea de plumb a veşnicii,—
Tu, pari un tată ce-şi sugrumă fii!

Artur Enăşescu.

ARCUL DE TRIUMF

D-l P. Antonescu l-a plagiat după un elev din Paris

Ultima noastră cronică despre arcul de triumf a dat naştere la o nouă serie de aprobări şi la unele protestări.

Inainte de a le examina pe toate, vom căuta să rezumăm situaţia de până aci.

Azi, hotărîrea definitivă în privinţa arcului de triumf dela Şosea este în funcţie de rezolvirea următoarelor două chestiuni:

I) Trebue continuată refacerea în piatră a scheletului provizoriu? şi

II) In caz de părăsire a lucrărilor actuale, ce se va pune în loc?

Ambele chestiuni au fost, în parte numai, rezolvite de Comisia instituită într'acest scop de Ministerul Agriculturii şi al Domeniilor, prin decizia din 13 August 1928. Prin hotărîrea ei din 24 Oct. 1928, aprobată şi de d-l Ministru, Comisia, din care făceam parte, a decis că ruina actuală trebue câtmaidegrabă dărâmată.

Cu acest prilej d-l Primar al Capitalei, Dr. I. Costinescu, a făcut unele destăinuiri, cari sânt de natură a întări hotărîrea comisiunii. D-sa a afirmat că însuşi Regele Ferdinand, în cinstea cărui se ridicase monumentul, a insistat, în mai multe rânduri, pentru dărâmarea arcului. Şi alţi membri ai familiei regale, a adăogat d-l Primar, au fost de aceiaşi părere, exprimată şi mai categoric.

Aceste destăinuiri dovedesc cât de neîntemeiate sânt pretenţiile acelora, cari cred că s'ar comite o impietate, dărâmându-se arcul consacrat prin intrarea triumfală a primului rege al României întregite.

Declaraţiile, cu caracter oficial, ale d-lui Primar mă desleagă de rezerva cu care, până acum, am tăinuit părerile ce augustul Suveran mi-a exprimat în 1921, când, înainte de a începe campania prin presă contra plănuitului arc de triumf şi a catedralei dela Alba-Iulia, m'am crezut dator să supun mai întâi Maiestăţilor Lor intenţiunile mele.

Cu bunătatea caracteristică nobilului şi îngăduitorului Său suflet, Regele, deşi aprobând în totul criticile mele şi campania ce intenţionam, regreta că nu poate lua o atitudine făţişă împotriva celor ce se plănuiau pentru sărbătorirea Sa, adăogând, cu humor, că programul încoronării i se prezintase gata alcătuit ca un „menu" la un praznic, la care tocmai cel sărbătorit n'are cuvânt de critică.

Maiestatea Sa a insistat totuşi să fiu numit în Comisia, cu mult înainte constituită, pentru organizarea serbărilor încoronării. Prin adresa numirii însă, limitându-mi-se atribuţiile, iar programul general fiind stabilit, am preferit să nu mă fac părtaş la cele hotărîte de Comisie, prevăzând de atunci sfârşit tragic, pe care, azi, cu toţii constatăm că-l au lucrările încredinţate cu uşurinţă unor îndrăzneţi incompetenţi.

Tot d-l Primar ne-a mai asigurat că şi defunctul primministru I. I. C. Brătianu i-a cerut dărâmarea arcului, pe care îl considera ca o încercare nenorocită.

Aceste destăinuiri întregesc părerea generală, redată prin marea majoritate a ziarelor ce sânt demult pentru dărâmare, după cum am arătat.

Prin desfiinţarea arcului problema nu este însă decât în parte rezolvită, rămânând să se arate prin ce poate fi înlocuit.

In această privinţă s'au iscat în sânul Comisiunii două păreri. Majoritatea Comisiei propune ca după dărâmare să se deschidă concurs pentru un nou proiect de arc de triumf, în stilul clasic însă, adică ţinând seamă de tradiţia romană, proprie acestui fel de monumente.

Contra acestei propuneri am invocat argumentul principial că concepţia chiar a unui arc de triumf nu cadrează cu imagina victoriei noastre. A persista să refacem în piatră aşa zisul arc de triumf ce-a servit numai ca decor

Originalul plagiat de d. P. Antonescu

serbărilor încoronării, ar fi să sfidăm pe toate celelalte popoare, care, deşi nu mai puţin victorioase, totuşi nu s'au încumetat să eternizeze printr'un aşa de trufaş monument izbânzile lor.

Această concepţie, dictată şi de buna cuviinţă faţă de aliaţi, este tot mai mult susţinută. Intr'un articol recent din „Cuvântul“, d-l architect Cegăneanu crede de asemeni că „ideia unui arc de triumf, la noi, nu poate fi decât deplasată şi dovada unei grandomanii ridicole“.

Dacă totuşi părerea refacerii arcului s'ar menţinea, trebuie să se admită forma clasică în locul proiectului actual care e lipsit de orice calitate artistică şi de orice originalitate. In zadar se strădueşte un critic anemic să ne dovedească că autorul arcului de triumf „pentru prima oară“ a găsit soluţia aşa de fericită a transformării vechei porţi romane prin acele adaosuri laterale care o „independentizează“!

Departe de a fi original, planul D-lui P. Antonescu nu este decât plagierea proiectului unui elev de la şcoala de Beaux-Arts din Paris.

Dintre prea numeroasele proiecte ale elevilor s'a plagiat anume lucrarea D-lui Labro elevul D-lui Laloux, reprodus în planşa Nr. 116 a concursului (de 12 ore) din 1918—1919, tocmai în preajma anului 1921, când d-l Antonescu s'a ivit cu pretinsa sa lucrare originală. Un profesor de la şcoala noastră se înjoseşte deci să plagieze proiectele de concurs ale unui elev din Paris! Aceasta constituie desigur recordul în materie de plagiat chiar la noi.

Nu numai proporţiile generale ale monumentului şi ale deschiderii arcului, dar şi „dificila înclinare a laturilor exterioare faţă de cele două verticale pe care se sprijină deschiderea centrală în arcadă“, pe care presumpţiosul critic le laudă ca merite proprii ale architectului român, totul este servil copiat. Până şi ornamentele şi cartuşele sânt direct împrumutate şi numai altfel aşezate. Ciubucele româneşti, ce îmbrăcau primul plan, au fost înlocuite în urmă şi ele prin cei doi genii înaripaţi, pe cari, după inspiraţia elevului Labro, profesorul nostru i-a adoptat şi el în planul arcului de triumf „în forma sa definitivă“, ce s'a publicat acum ca lucrarea proprie a d-lui P. Antonescu. Şi figurile

d-lui Antonescu se regăsesc în proectul elevului dela Paris. Profesorul nostru n'a făcut decât să suprime coronamentul școlarului francez.

„Meritele în concepția generală“ ce d-l Marin Simionescu-Râmniceanu vrea să găsească operei „gândite“ a d-lui Antonescu, se dovedesc deci a fi vorbărie fără rost, căci din comparația cu originalul elevului din Paris se vede cât de inferior este plagiatul pretinsului mare architect român, care a adaos numai câteva zorzoane naționale.

In zadar deci caută d-l P. A. prin revista sa, care apare numai la câți-va ani de distanță, să-și apere proiectul printr'un articol în care mi se face cinstea de a mă declara cel mai ignorant al chestiunilor, al căror secret d-sa singur crede că îl deține.

Deşi mi se adresează personal, autorul articolului nu are curajul să semneze. Ca burlacii tomnatici, cari cu o şuviță de păr, adusă din ceafă, cred că își acoperă chelia, tot astfel şi autorul articolului nesemnat crede că prin injuriile ce răspândeşte nu se va descoperi goliciunea plagierilor sale. Cu lașii însă, cari fug de răspundere, nu se poate sta de vorbă. Insultele lor mă onorează, dovedind că nu fac parte din tagma lor.

Acuma că dovada plagiatului este făcută, va fi şi mai uşor să se renunțe la reeditarea faimosului arc. Căci realizând planul actual, chiar cu micile noui modificări, Statul se expune la procese de daune din partea architectului francez, al cărui proiect de şcoală a fost plagiat de d-l P. Antonescu.

Rezumând considerentele primei fețe a chestiunii, se ajunge la concluzia că, I.: Din punct de vedere estetic și practic, actualul monstru trebue dărâmat, și cât mai curând, pentru a evita o catastrofă prin prăbușirea neprevăzută a schelei ce d'abia mai rezistă furtunilor, după cum am arătat-o; II.: Dărâmându-se arcul și eliminindu-se refacerea lui, rămâne să vedem prin ce poate fi înlocuit.

Hotărîtoare în această privință trebue să fie, neapărat, idea ce dorim să eternizăm, pe locul sfințit prin întoarcerea în Capitala României întregite a Regelui victorios, însoțit de familia Regală şi de generalii armatelor aliate.

Enunţarea chiar a evenimentelor, ce vrem să comemorăm, fixează tema monumentului. In locul unui arc banal se impune să vecinicim în bronz pe Regele Ferdinand, ca simbol al întregirii neamului.

In executarea acestui monument, pentru a nu se pierde lucrările ce au înghiţit atâtea milioane, s'ar putea utiliza temeliile arcului şi soclii de piatră pentru susţinerea platformei, pe care să se reprezinte măreţul alaiu al întoarcerii în Capitala României întregite a primului Rege al tuturor Românilor.

Sânt fericit că şi în această privinţă mă aflu în neînţelegere cu Asociaţia pretinsă artistică a D-lor P. Antonescu — Simionescu-Râmniceanu. Pe când primul îşi însuşeşte planul unui elev, dându-l drept al său, după ce suprimă unele accesorii, — celălalt, prin procedee tot atât de incorecte, denaturează textele citate, după cum a procedat cu ultima mea cronică.

Dar despre aceasta altă dată.

Al. Tzigara-Samurcaş

Dela Intemeietorii Revistei

I. SLAVICI: scrisori către I. NEGRUZZI

Viena, 6/18 Iuli, 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Iți scriu in grabà, incàt nici nu cutez a-mi luà timp sà-ti multiàmesc astà-datà pentru presentul, ce ai binevoit a-mi face.

Cu incetul bratiul meu se indreaptà spre bine. Cu deosebire dupà-ce a fost fixat p'in o sinà, de càte-va zile pot să me scol si sà petrec càte-va oare peste zi in gràdina spitalului. Se intielege — àmblà nu pot decàt portànd bratiul pe o perinà. Acum profesorul mi-a sfàtuit, ca dupà-ce pot suporta transportarea in distantie mai mici, sà ies numai decàt din spital, de oare-ce am lipsà de aer curat. Bài nu sunt in apropiare; astfel mi-a sfàtuit sà merg la Brül, cale de vr'o oarà d'aici unde ar avea sà fie, inpregiur, cel mai curat aer. — N'am decàt sà fac, precum imi sfàtuieste si astà cu atàt mai mult, de oarece el mi-a zis: „Es ist Grund anzunehmen, dass Ihre Lungenspitzen, zwar unbedeutęnd aber für mein Spital luft doch bodenklich infiltrirt sind“.

Vei aflà deci, cà voind a petrece la tiarà, astfel, precum sum, voi avea cheltuieli extraordinare. Va fi de lipsà sà imi iau o femea, care sà me grigeascà si nu numai sà-i plàtesc, ci sà o si sustin pe vremea, ce petrec cu d'ènsa. Am àncà un rest din paralele, ce mi-a trimis Dl. Maiorescu. Acesta inse, dimpreunà cu acea, ce mi-ai trimis Dta, nu va fi destul. Earà-si te rog dar, binevoieste a-mi trimite, pànà inclusive August, ajutoriul, ce-mi dati. Desi medicii me declarà reconvalescent, gratulandu-mi de norocul, ce am avut, au si acuma me tem, cǎ voi perde bratiul. Si acuma articulatiunea este descheiatǎ si oasele se freacà la cea mai micà miscare. Profe-

sorul zice, cà in càte-va zile si această frecare are sà incete. Poate, — dar eu nu cred, pànà-ce nu voi ajunge ca sà nu mai aud sunetul scàrnav, ce urmează din fiecare. Deasemenea optimist este profesorul in fatà cu necrosà, care crede cà va decurge de sine dupà-ce voi petrece la aer liber. Sà vèd! — Dureri nu am, decàt dacà cumva din nebàgare de seamà bratiul se scuturà. Aflà inse, cà intrega capsulà este putrezita si, am sà astept pànà-ce se va formà altà noauà, un proces, care poate sà dureze si un an. Afarà de spital nesmintit el và decurge mai iute. Totul depinde dela capacitatea de restituire a organismului meu. Betranul mi-a promis, cà in 6—8 septemàni poate sà me declare de sànètos. — Eu m'asi bucurà, dacà in Octomvre asi putea fi om intre oameni.

Din boala primordialà, si eu cred cà n'a mai remas nimic.

„Convorbirile" am primit si cetit. Mai mult intr'o scrisoare viitoare.

Primeste deocamdatà salutàrile mele!

Al Dtale
Ioan Slaviciu.

Me bucur de insànètosiarea lui Xenopol.

Slaviciu.

Hinter-Brühl, 19/31 Iulie, 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Este poate mai mult inchipuita decàt adeveratà starea de care me bucur. Omul adese-ori zugràveste stàrile cu colori mai plàcute decàt acelea, in care ni se infatisieza adevèrul. Ori càt de inchipuita ar fi inse starea mea, este intr'ensa un adevèr, care me satisface: in sfirsit earà-si sum fericit, mai fericit decàt-ce speram sà fiu, mai fericit decàt-ce ar putea sà fie alt om in starea, in care me aflu eu.

Imi aduc aminte cuvintele rostite de càtra Alecu Ruso cu ocasiunea scàpàrii sale din Clugiu. Da, nemic mai plàcut

decât o dusică de aer liber. Bucuria mea trebuieste inse să fie mai viia decât acea a lui Ruso: el a scăpat numai din temnitia; eu inse vin din spital. Bratiul stèng, precum si oboseala sufletească de care patimesc după o bolnavire de opt luni de zile, fac peste putintia, ca să iti zugràvesc impressiunile plăcute, care me transportă intr'un fel de betie vibroasă. Gandeste inse numai la acea, că vin din spital, si iti vei explică insuti această betie.

Me aflu pe culmea unui deal. Casa, in care locuiesc este isolată. Giur inpregiur paduri dese, inspre vale un pomèt umbros, earbă verde si mai jos casele respandite pe vale. De aici, de sus, privirea cuprinde intreaga vale, cea mai placută panoramă, ce am contemplat in viatia mea. Dimineaţia cele d'anteiu raze ale soarelui me trezesc din somn, fac o mică miscare p'in atmosfera recoroasă, apoi me intind in umbră, pe pagistea moale. In meazà-zi, cand jos in vale oamenii se topesc de arsitia, aici, sus, eu me desmierd in aburirea recoroasă a vènturilor.

Dar incet. Nu voiesc „a marea cu valuri". Si nu petrec singur in aceasta isolatiune. Cu mine este una dintre cele mai plăcute fiintie: sora Louisei mele, o femea tènèra, amabilă, plină de spirit si amică de copilàrie amea. Sotiul ei, stationat in Viena, ne visiteaza din cànd in cànd, portànd grigea aprovisionàrii noastre.

Pentru un om bolnav nu numai trupeste ci si sufleteste, nici o stare nu poate să fie mai potrivită decât asta.

Simtiesc că me intràm.

Transportarea am suportat-o fără dureri extraordinare, eară decànd me aflu aici, bratiul mi se indreaptă peste toată asteptarea. Progresànd in egale proportiuni, sperez că in 4—6 septemàni să pot purta bratiul liber.

Din intèmplare, omul, intr'a càrui casă locuim, are patru vaci. Astfel pot să fac cura numită „Molkenkur", de care am atàta trebuintia. In zori, la meazà-zi si sara, beau càte o jumetate de ocă de lapte proaspet. Ei! spunemi: ce imi lipseste? — Nemic — afară de parale. — Trebe să stii, că fericirea mea nu este gratuită. Numai pentru locuintiă am să plătesc 52 fior 50 kr. pe intregul seson, 2-3 luni. Trebu apoi să port grige de un vipt nutritor, de oare-ce altfel ar fi totul in zedar.

Desi portàm apoi cheltuielile in jumetate, mai ales aici, unde toate se plàtesc cu adaos, am sà socotesc cel pufin 50 fiorini pe lunà. Incep a me teme, cà voi iesi din socoteala.—Maî ales de present îmi lipsesc paralele cu desevirsire: te rog, dacà nu mi-ai trimis àncà, trimite-mi numai decàt.

Scrierile lui „C. Negruzzi“ mai ales acuma sunt o indoita binefacere pentru mine. Nu iti pot multiàmi indestul. P'in bunavointia Dtale am ajuns a gusta cea mai folositoare plàcere. Scrieri de un croiu mai mare nu pot sà cetesc, de oare-ce atentiunea imi este cuprinsà de càtrà bratul bolnav. Aceste sunt tocmai potrivite pentru un bolnav. Cetirea acestor scrisori este singura lucrare sufleteascà amea. Pentru studiul serios, lecture mai indelungate ori scriere n'am destula ràbdare. Sperez inse ca indecurênd sà pot earà-si incepe viatia mea de demult. Me tem inse, cà nici când nu voi ajunge a fi acela-si, care am fost. Par cà s'a potolit focul, ce ardea in sufletul meu. Imi par altul acuma si altul in trecut: atunci un suflet cu vietiuirea idealà, tràind intr'o lume inchipuità; acuma un om meditàtor, care pretutindenea cearcà sà steargà coloarea sarbadà, in care i se infàtisiazà adeverul. Ori càt de mult asi fi pierdut inse din firea mea de demult; ori càt de sarbêda mi-ar parea vietiuirea: stau in fatia cu o noaoà viatia si me simtiesc màngàiat de trecut privind in viitor. Scapànd de moarte si aproape de a nu mai sênti rana, ce trecutul a làsat in sufletul meu, me simtiesc ca renascut. Trecutul, in mine, nu are nemic comun cu viitorul.

Intr'astà stare port o sarcina dintre cele mai grele: adenca recunostintia, ce simtiesc càtra oamenii, p'in care am ajuns unde sum. Da, — este o sarcinà, — care me leagà cu lantiuri de fer de viatia. Fi-voi cànd-va vrednic de atàta bunavointia? oare nu voi muri inainte de a fi ajuns, ca binefàcàtorii mei sà se bucure de binefacerea lor? — si oare sum eu acea, ce me pretiuiesc d'ensii!? P'in ajutorul DVoastre, p'inm àngaierea ce mi-ati dat, mi s'a scàpat viatia: n'ar fi fost oare mai bine sà o fi làsat in stirea Domnului!? — Ori cum sà fie inse, eu me bucur de present, privesc plin de incredere in viitor si recunostintia, ce simtiesc càtrà DVoastre, n'are decàt sà ne indemne la lucrare neobositä, lucrare in care va consistà poate fericirea viitoarei mele vieti.

Sperez, cumcà in decurènd iti voi putea scrie mai putin sub impressiunea durerilor.

Te rog, scrie-mi la adresa: Hinter-Brühl bei Mödling, per Wien.

Primeste salutarile mele!

Al Dtale
Ioan Slaviciu

CRONICI

Cronica Plastică.

Voința estetică a poporului nostru, care în arta țărănească se grefează pe o serie limitată și statornică de principii decorative în arta modernă și contimporană se manifestă cu vigoare nedesmințită în problemele de sensibilitate particulară pe care se străduesc să le rezolve artiștii reprezentativi ai diferitelor curente.

Linia tradițională a artei țărănești e întreruptă brusc și frecvent în manifestările culte. Aci, bineînțeles, tradița trebue acceptată în sensul continuității. Salturile sunt primejdioase.

Peregrinările așezărilor noastre culturale, în procesul lor de fixare definitivă, au fost reeditate și în ceiace privește plastica.

Românul s'a obișnuit să accepte cu ochii închiși tot ceiace producția străină îi oferă sub eticheta artistică.

S'au adus de bună seamă din afară multe lucruri bune, dar s'a neglijat prea mult spiritul autohton. S'a uitat prea des că nu orice realitate viabilă aiurea e valabilă și pentru noi.

Importarea fără discernământ a formulelor caricaturale a introdus germenul morbid și in plastica noastră. Reacțiunea nu s'a făcut însă în sensul eliminării elementelor străine de sensibilitatea românească, ci în direcția asimilării lor.

Transformările care multiplică aparențele artei s'a dovedit încă odată că sunt consecințe ale jocului spontan al vieții.

Neinfluențați au rămas fruntașii adevărați ai artei noastre: Tonitza, Han, Dimitrescu, Șirato, Bunescu, Petrașcu și Medrea. Neinfluențați au rămas o seamă de tineri înzestrați, între care —făgăduinți frumoase s'au stîns cu Sabin Popp, Horațiu Dimitriu și mai al's cu minunatul talent al lui Aurel Băeșu.

Drumurile nouă sunt tot ale celor tineri: Papatriandafil, Soroceanu, H. H. Catargiu, Ionescu-Sin, Lucian Grigorescu, Onofrei, Kessler, Phoebus, Miracovici, Baraski, și alții.

Insă cei ce astăzi voluntar neglijează arta legată de servila imitație a naturii, nu știu să stăvilească strecurarea paraziților, care, profitând de confuzia momentului, vor să pozeze în precursori.

Fiindcă a existat un precedent cubist, fiindcă au fost găsite întemeiate cercetările canalizate în aplicaţiunile decorative, fiindcă sculptura Miliţei Pătraşcu şi arhitectura lui Marcel Iancu au găsit în sfârşit înţelegerea pe care o meritau, fiindcă ingeniozitatea lui Maxy şi-a aflat un debuşeu practic şi util, amatorul snob, incapabil să definească adevăratele limite ale artei, e astăzi complect dezorientat.

Lucrările plastice au fost în mare măsură influenţate de această dezorientare, toate inepţiile fiind disputate cu înfrigurare de către colecţionarii care deveniseră complicii unei arte ce se extenua în descoperiri cu pretenţii transcedente, dar vide de orice înţeles şi de orice valoare estetică.

Drumul, totuşi, s'a netezit.

Astăzi, nu ne mai interesează copia de pe natură sau „opera" cutărui meşter, care, sub pretextul că face artă nouă, schiţează câteva grimase picturale ori un rebus linear, — sau, închipuindu-şi că realizează pânze sensuale, le acoperă cu straturi groase de materie crudă şi azvârle în mijlocul acestei imensităţi colorate câteva pete luminoase.

Ne interesează interpretarea inedită a adevărului vieţii, mai mult decât cea mai exactă reproducere a lui; ne interesează curajul celui ce înfruntă necunoscutul cu riscul jertfelor adevărate; ne interesează sinceritatea dragostei de muncă, atât de necesară desăvârşirii unei opere; ne interesează drumul străbătut de înaintaşi şi putinţa continuării lui oneste.

Străduinţele adevăraţilor artişti trebue să ducă la contopirea trecutului cu prezentul, — contopire care va împăca elementul autohton cu rezonanţele străine ce se împământenesc, şi care singură poate demonstra că adevărata libertate de creaţie se dobândeşte treptat, prin muncă, prin disciplină şi prin talent.

Celor ce văd în actualul stadiu al artei româneşti o primejdie decadentă, le vom spune numai că surprizele mondiale care se numesc capodopere nu s'au născut, nici-una, din constrângeri şi reţete moştenite, ci din seninătatea libertăţii absolute.

Căci denigrarea haosului nu implică punerea în lanţuri.

H. Blazian.

Cronica etnologică.

Rassele colorate. — Evenimentele din China şi atâtea altele au adus la ordinea zilei problema rasselor colorate. Răsboaiele din Maroc, Turcia, China-Japonia, invazia artei Negrilor, propăşirea dansurilor şi muzicei lor, admiraţia unor europeni faţă de concepţia frumuseţii şi a artei orientale, faţă de estetica exotică, faţă de înţelepciunea şi de sensualismul mongol, etc., plus propaganda sovietică a „trezirii popoarelor colorate" din Asia, toate

acestea ne fac să privim cu ironie şi să condamnăm certurile şi luptele dintre statele europene.

Evident, Europa a îmbătrânit şi nu pricepe primejdia ce o ameninţă. Admitem că pericolul aevea e încă îndepărtat şi mai poate fi prevenit. Dar cu o singură condiţie: ca din timp popoarele Europei să-şi împace interesele şi tradiţiile contradictorii, din timp să se înţeleagă asupra colaborării sincere şi conştiente... Se poate realiza asemenea înţelegere şi unire?..

Considerentul principal asupra viitoarelor pericole, este că primejdia „galbenă“ sau „neagră“ nu trebuie neapărat să îmbrace formele romantice şi înspăimântătoare din fanteziile unor scriitori care s'au ocupat de acest subiect. Nu, pericolul e mult mai simplu, obişnuit, de toate zilele — deci şi mai real.

Doi autori cred că pericolul e totuşi mare şi că el solicită cea mai încordată atenţiune: Americanul Lotrope Studdard („Răsboiul Rasselor Colorate“) şi profesorul dela Geneva Maurice Muret („Amurgul Naţiunilor Albe“). Concluziile lor revin cu insistenţă asupra unei idei: europenii sau în genere albii se găsesc într'o situaţie din ce în ce mai dezavantajoasă faţă de rassele colorate... Să le urmărim deci argumentaţia.

Răsboiul a subminat prestigiul Europei, a slăbit-o fiziceşte şi economiceşte, răsturnându-i şi autoritatea morală. Europenii nu sunt tocmai conştienţi de aceasta. Nu bănuiesc cât sunt de urmăriţi şi de urîţi. Nu-şi dau seama că pierzând prima partidă şi câştigând pe a doua, se apropie a treia, care e decisivă. Nu se poate spune astăzi a cui va fi victoria.

In evul mediu, Turcii, Hunii, Mongolii, Arabii, au cucerit periferiile Europei asediate, pe care n'au ajutat-o nici Cruciadele. Descoperirea Americei şi a drumului maritim spre Indii a permis Europei să izoleze Asia şi să cucerească atât imensele colonii cât şi oceanele.

Ştiinţa şi tehnica răsboiului, mijloacele de comunicaţie perfecte, i-au consolidat suprematia materială. Europenii au devenit stăpâni ai lumii.

Spaniolii, Portughezii, Englezii, Olandezii şi Francezii au împins aceste cuceriri până la sfârşitul secolului al XIX-lea. Dar Europeanul are memoria scurtă. El a şi uitat acele timpuri îndepărtate când trăia sub frica invaziilor şi răsboaielor.

Se credea de nesdruncinat, până când Ruşii au fost învinşi de un popor pur galben. Astfel s'a început secolul al XX-lea.

Stăpânirea lumii de către Europa se va transforma într'o întrebare, dacă nu astăzi, mâine cu siguranţă. Intre 1914 şi 1918 toate continentele priveau lupta de extermimare ce duceau popoarele Europei între ele. Concluziile pentru Japonezi, Chinezi şi Indieni au fost clare şi simple: Stăpânii Lumii nu sunt de acord între dânşii, ei pot fi învinşi odată ce unii dintre ei înfrâng pe alţii: cultura lor, atât de superioară, nu poate stăvili ura lor mutuală.

Albii sunt uneori ridicoli sau mizerabili: deci nu sunt tocmai de temut. Popoarele colorate nu simt vre-o recunoştinţă faţă de Europa pentru binele culturii aduse de albi. Odinioară, popoarele colorate stăpâneau lumea.

Autorităţile europene chiar atunci când sunt bune, în practică pentru a guverna coloniile—sunt insuportabile şi urîte. Rasele nu pot să nu viseze răsturnarea acestor autorităţi.

Prin răsboi, Europa a sărăcit şi slăbit, iar lumea „cafenie", „neagră" şi „galbenă" s'a întărit materialmente şi a trecut printr'un mare avânt spiritual. Popoarele colorate n'au smuls încă puterea din mânile albilor; totuşi unele dintre ele încearcă s'o smulgă; iar toate au priceput că greutatea numerică e de partea lor, — ceiace are o mare însemnătate. Dacă lumea politică e albă în proporţie de 90 la sută, lumea etnică nu e albă decât 40 la sută. Albii populează 57 milioane kilom. pătraţi, iar rassele colorate — 80 milioane. Din 1.800 milioane de oameni, 550 mil. sunt albi iar 1.250 mil. coloraţi. Studdard spune următoarele:

— Important este faptul că majoritateaa rassei albe e concentrată în Europa: în 1914 circa 250 milioane, din care răsboiul a smuls vreo 10 milioane. Totuşi patru cincimi din rassa albă sunt concentrate numai pe o cincime din teritoriul ei, iar restul e împrăştiat prin toată lumea şi trebuie să apere patru cincimi din teritoriul moştenit împotriva unei presiuni din partea rasselor colorate, de 11 ori mai numeroase acolo!..

Albii se înmulţesc mai încet decât coloraţii. Numărul albilor se dublează în fiecare 80 de ani, al galbenilor şi „cafeniilor" în 60 ani, al negrilor numai în 40 ani!

Boalele, foamea şi răsboaele decimau în trecut populaţiile colorate. Insă Albii, prin oraganizarea coloniilor, au înlăturat aceste nenorociri; şi astăzi în mai multe colonii se observă un „excedent" al populaţiei colorate mereu în urcare. Incurând va fi nevoie de emigraţie. Coloraţii nu vor consimţi să se sufoce la ei acasă şi vor căuta să pătrundă în Australia, Africa, Canada, Brazilia, Siberia. Se vor ivi conflicte care vor aduce apoi catastrofe. Nimic nu va rezista valurilor umane...

Dar nu numai supremaţia numerică a coloraţilor se prevede de pe acum, ci şi o energie superioară puterii albilor. Coloraţii îşi aservesc ideologia europeană; învaţă prin universităţile europene; sunt gata să utilizeze şi doctrina „autodefiniţiunii naţiunilor" şi patosul naţionalismelor militante.

Dar Europa n'a dat Asiei şi Africei numai ideologia politică, sau numai sistemul naţiunilor politice mai mult sau mai puţin profunde şi elastice, care pot fi oricând îndreptate cu ascuţişul lor spre Europa: Europa le-a dat şi instrucţie tehnică, încurajându-le viaţa industrială. Poate că nici nu s'ar fi putut proceda altfel; însă, în tot cazul, Europa şi-a creat un concurent.

Când fabricile de produse textile vor copleşi India, ţesătorii englezi vor pierde lucrul. Muncitorul Lionez va fi bătut de munca celui chinez sau japonez. Victoriile şi înfrângerile vor îmbrăca o formă economică şi se vor publica prin bilanţuri şi dări de seamă. Duşmanii Europei nu vor fi nevoiţi să-i trimită *ultimatum-uri* sau să o atace cu armate: va fi deajuns să-i-se închidă pieţile de desfacere ale mărfurilor, pentruca Europa să fie redată rolului ei modest, conform teritoriului său mic şi populaţiei sale în scădere.

Ruperea aceasta a echilibrului economic mondial şi căderea dominaţiei europene, nu se va întâmpla chiar mâine. Africa, cu toată propaganda musulmană şi sovietică, rămâne divizată, incapabilă să procedeze la unire. America de Nord şi dominionunurile engleze se vor împotrivi cu înverşunare imigraţiunii chineze sau japoneze.

Studdard crede că în America de Sud, Mulaţii şi Metişii, mulţumită încrucişării continue, vor căpătat curând prevalarea asupra Albilor. Şi, lucrul principal, — Asia nu mai e singură, iar exemplul Chinei îi dă în vileag anarhia. Dacă 300 milioane de Indieni ar răsturna mâna de Englezi care guvernează India, avem toate argumentele să credem că haosul început între Indieni îi va face numai decât inofensivi.

Cu excepţia Japoniei, Asia îşi însuşeşte extrem de încet tehnica, mentalitatea şi procedeele culturii Occidentale. Marea e mereu în mânile Americei şi Europei Albe...

*
* *

Concluziile acestor doi autori nu sunt deconcertante, deşi temerile lor sunt serioase.

Se poate face mult pentru a deturna pericolul şi a îndrepta mersul lucrurilor într'o anumită albie. Pentru aceasta, Europa trebue să facă faţă faptelor şi nu să se ascundă de ele. Nu numai Unirea Europei, alianţa Albilor, sau politica înţeleaptă cu privire la rasele colorate, se cer în asemenea împrejurări; ci o Europă restabilită şi liberă de urmările nefaste ale războiului şi Revoluţiei, trebue să găsească mijloacele de înţelegere cu popoarele colorate, trebue să nu transforme pe aceşti rivali în duşmani de moarte, înfrânându-le şi poftele.

Studdard recomandă să lăsăm Galbenilor şi Cafeniilor toată Asia, rezervând pentru Albi toate Dominionurile plus Afriea şi America.

E cam simplist şi naiv, la urma urmei, acest Anglo-Saxon cetăţean al Statelor Unite, când ajunge să dea astfel de soluţii. Totuşi sfatul său nu e lipsit de minte.

In tot cazul Europa trebue să-şi pună problema raselor colorate şi s'o rezolve: în interesul ei, în interesul viitorului ei.

Nu se poate construi politica Europeană pe ură sau pe dispreț față de colorați, dar nici pe simpatii sentimentale pentru dânșii. Lucrul principal este ca Europa să-și *construiască* o politică în această direcție, dovedind că pricepe problema epocală răsărită cu atâta gravitate.

Europa să nu mai dea din umeri cu ușurință în fața unui fenomen și a unui scop, care sunt, poate, mai importante decât toate problemele apărute vreodată în fața Omenirii.

S. R.

RECENZII

Homer: *„Iliada“* Trad. de *George Murnu*, Edit. Cultura Națională, București.

Exploratorii pedanți ai veacurilor au contestat existența lui Homer, iar cei ce se resemnau să-i recunoască o banală și insignifiantă existență odinioară, de mult, în vremurile uitate sau năpăstuite cu vrere de istorici — acum vre-o trei mii de ani, — nu voiau cu nici-un preț să recunoască unui orb paternitatea „Iliadei“ și „Odiseii“.

Cei mai mulți istoriografi clasiciști — între aceștia și F. A. Wolf — au atribuit astfel „Iliada“ colaborării colective a diferiților aezi și rapsozi anonimi din vechime. Creațiunea aceasta anonimă ar fi suferit apoi alterări firești, scurtări și adăugiri însemnate dela transmițătorii ei dealungul vremurilor, — până ce Pisistrate a strâns și a coordonat tot materialul, izbutind să-i dea un aspect unitar, claritate și coheziune.

Oricât de îndoelnică ar fi această prezumție, ea a găsit totuși crezare, și, până la descoperirea unor izvoare mai precise, versiunea aceasta rămâne cea mai plauzibilă.

Oricare ar fi însă geneza reală a acestei opere, „Iliada“ rămâne una din cele mai strălucite realizări poetice ale literaturii universale.

Poetul izbutește să reînvie peste veacuri, în vălmășagul și violența războiului troian, o lume străveche, când zeii și oamenii erau frământați de aceleași pasiuni, cutremurați de aceleași bucurii și legați prin taina divină a destinului comun.

Dacă unele pagini poartă pecetia de artă convențională arhaică și nu mai au pentru noi interesul ce-l aveau pentru antici, o mare parte din epopeia lui Homer — fiind întemeiată pe natura externă (amploarea și frumusețea magistralelor descripții) și mai ales pe natura afectivă umană care-i neschimbătoare — rămâne veșnic proaspătă și actuală.

Zeii și oamenii trăesc intens aceleași frământări și aceleași ambiții care-i duc, și'n Olimp și pe pământ, la dușmănii de moarte, la încăerări violente, la suferințe fără mântuire.

Intr'o serie de evocări de-un realism uimitor, „Iliada“ înfățișează o plastică imagine a lumii învrăjbite, bântuite de tragismul zguduitor al urii și al dragostei.

Fondul etern omenesc al acestei epopei este prezentat într'o neîntrecută bogăție de comparații și de imagini, într'un stil simplu expresiv și firesc, a cărui plasticitate nu exclude cuvântul mai puțin uzual.

Lucrul acesta se remarcă în deosebi în frumoasa traducere a d-lui George Murnu, care egalează pe alocuri o nouă creație, mai ales prin lărgirea expresivității limbii noastre literare.

D-sa a știut să găsească adesea echivalențe sugestive, înfrângând — desigur nu tocmai cu ușurință — lipsa de mlădiere, sărăcia de nuanțe

a limbii noastre, şi izbutind să tălmăcească, în ritmul şi metrul originalului, toate frumuseţile epopeii homerice.

Invenţiunile sau nouile descoperiri lexice ale d-lui Murnu pot fi în bună parte discutabile; dar mai presus de orice obiecţiune, trebue să recunoaştem meritul deosebit al muncii d-sale cinstite şi atât de trudnice.

„Cultura Naţională" a tipărit traducerea d-lui Murnu în condiţiuni tehnice cu adevărat excepţionale, aşa cum sunt tipărite marile ediţii europene.

Volumul are aproape 500 de pagini şi e bogat şi foarte îngrijit ilustrat cu gravuri ce împrospătează subiecte mitologice adecvate.

H. Blazian

Leopold Stern: *Werther sau Iubirile lui Goethe* (Paris, la Bernard Grasset).

După studiile sale atât de personale asupra amorului contemporan şi a înfăţişărilor lui atât de variate, d. Leopold Stern a trecut la iubirile lui Goethe, care şi în privinţa sentimentelor, a fost un precursor. A. Thibaudet numise, într'o recenzie, pe d. Leopold Stern, cu privire la observaţiile şi meditaţiile lucrărilor precedente: „colonel într'o armată în care Larochefoucauld e general". Ierarhia pe care ilustrul critic o acordă tânărului scriitor francez — un loc, precum se vede, printre ofiţerii superiori — e recunoaşterea unui dar special cu care e înzestrat d. Stern: acuitatea analizei şi intensitatea sentimentului.

Astfel că subiectul ales de d. Stern nu e o temeritate, ci o atracţie. Viaţa amoroasă a lui Goethe, la care instinctele se subliniază totdeauna într'o viziune poetică universală, iar ideile au pururea un farmec de viaţă trăită, solicită tocmai însuşirile pe care autorul le are într'un grad înalt.

Se mai cerea şi o iniţiere literară complectă, pentru a putea găsi şi lumina cu preciziune punctul de aderenţă, care e şi cel de comunicaţie vitală, între anecdota amoroasă şi anecdota poetică a creaţiei literare a lui Goethe. Autorul posedă şi această iniţiere. Poate tocmai din pricină că subiectul limitat al cărţii nu i-a îngăduit d-lui Stern o analiză mai amănunţită şi o confruntare meticuloasă a operei literare cu opera amoroasă a lui Goethe, autorul s'a situat în punctul de vedere cel mai favorabil, pentru a ne da o viziune sintetică a semnificaţiei celor mai deseamă creaţii ale poetului-curtezan dela Weimar.

Intâlnim astfel, în câteva rânduri precise, caracterizarea perfectă a *wertherismului*, semnificaţia poemei celei mici, una din cele mai frumoase din câte s'au scris în vre-o literatură: *Über alle Gipfeln ist Ruh*. sau a misteriosului roman *Wahlverwandschaften*.

Goethe a fost, desigur, omul cel mai admirat al timpului. D-l Stern dovedeşte că a fost şi cel mai iubit.

„Deşteptarea Primăverei", cum numeşte Wedekind apariţia pubertăţei, găseşte pe Goethe însufleţit de poezie şi compunând versuri pentru o iubită necunoscută, pentru a-şi amuza câţiva prieteni iubitori de farse. La 16 ani, Goethe iubeşte o Gretchen, blondă şi cu doi ani mai mare decât el. Numele şi poate înfăţişarea ei, au trecut în creaţia cea mai de seamă a lui Goethe, în Faust.

Dela Francfort unde locuise cu părinţii, Goethe pleacă la Leipzig, pentru a-şi complecta studiile. Nouile moravuri şi moda în saloane. tânărul poet le învaţă dela doamna Böhm, soţia unui consilier, profesor. Doamna Böhm avusese dela început intuiţia geniului lui Goethe. Tot la Leipzig cunoaşte pe Ana Caterine Schönkopf pe care, nehotă-

rându-se s'o ia în căsătorie, o pierde după îngrozitoare scene de gelozie din partea lui. Se întoarce acasă, greu bolnav. Peste şapte ani, când o va revedea pe Käte, nu va mai resimţi nici-o emoţie.

La Strassburg, Goethe se îndrăgosteşte de fata mai mică a unui francez, la care ia lecţii de dans, dar e iubit de fata cea mare... Emilie e logodită şi Luciade nu se poate logodi. După scena penibilă între el şi cele două surori, Goethe e silit să fugă, bucuros de libertate.

Mult mai adâncă a fost iubirea lui Goethe pentru Fredericke Brion, fata pastorului din Sesenheem, şase ore depărtare de Strassburg, distanţă pe care poetul o străbătea călare. Fredericke Brion nu s'a mai măritat. Ea spunea adesea: „Cine a iubit pe Goethe, nu mai poate iubi pe altcineva"...

La Wetzlar unde se afla Curtea Supremă de justiţie din Germania, Goethe face cunoştinţa Lottei Buff, logodnica amicului său Kestner şi mai târziu pe Maximiliane logodită şi apoi căsătorită cu italianul băcan Brentanno. Din aceste două experienţe amoroase, ia naştere *Suferinţele tânărului Werther*, roman caracteristic şi pentru literatura timpului şi pentru starea de spirit a Germaniei şi pentru geniul lui Goethe.

In pagini pline de mişcare şi de adevăr d. Stern urmăreşte celelalte iubiri mai de seamă ale lui Goethe, toate lăsând urme adânci în spiritul şi opera poetului: la Francfurt Lise Schönemein, la Weimar Charlotte de Stein care a cerut ca alaiul ei funebru sa nu treacă sub ferestrele poetului, să nu-l întristeze; Cristiana Vulpius, fecioara brună ca un Bacus tânăr şi care după o iubire de 17 ani i-a devenit soţie, în prezenţa fiului lor August; Bettina, fata zvăpăiată care nu s'a sfiit să iubească pe Goethe, fostul adorator al mamei ei; la Iena, pe Minna Herzlieb care, neputând lua în căsătorie pe Goethe, moşneag de 60 de ani, se logodeşte zadarnic de câteva ori, spre a închide ochii într'un ospiciu; şi ia sfârşit patetica iubire a lui Gothe la 80 de ani pentru Ulrich de Levetzov, fetiţa de 17 ani pe care a cunoscut-o şi iubit-o trei veri la Marienbad şi pentru care, cu inima sfâşiată de durere a scris *Elegia dela Marienbad*.

Toate suferinţele lui Werther proveneau din situaţia nefirească de adorator fără obligaţii. Goethe a practicat această situaţie toată viata. Cu o minte superioară, era firesc ca poetul să suporte durerile tuturor despărţirilor, resemnat, decât să închidă amândouă porţile mari peste grădina plină de surprize a lumei. Abea la 57 de ani Goethe s'a hotărît să ia în căsătorie pe Cristiana Vulpius, după o întâmplare care putea să aibe un desnodământ tragic, fără intervenţia Cristinei. Soldaţii francezi năvăliseră în locuinţa lui Goethe. Cristina s'a pus înaintea ţevilor de armă care ar fi putut ucide pe iubitul ei.

Această atitudine de pasăre de pradă a lui Goethe şi această mentalitate de spion în marginea vieţei, au ceva mefistofelic, trebuie să recunoaştem. Dar trebuie să recunoaştem deasemenea că a fost modalitatea cea mai prielnică desvoltării şi acţiunii geniului dela Weimar.

E ceiace reese din studiul d-lui Leopold Stern. — *F. Aderca.*

Al. T. Stamatiad: *Cetatea cu porţile închise* (*parabole*).

Urmărind lucrările acestui poet, rămâi nedumirit, întrebându-te ce muză complexă îi dirige gândul, şi nu ştii dacă trebuie să-l situezi în galeria inspiraţilor satanici, în bună tovărăşie cu Baudelaire şi Oscar Wilde, ori să-l treci printre maeştri făuritori de cântece creştine, cum se revelă când porneşte pe „Drumul Damascului". Dealtfel, întreaga-i fiinţă are ceva enigmatic, ce trece parcă de realul ambiant ceva echivoc.

Volumul notat, cuprinde perle literare. „Fantoma albă" te poartă în lumea himerelor diafane şi pure — menite neființei — în care plutesc nebunele visuri. La fel „Castelul alb" şi „Fericirea" şi minunatul „Zidar". Toate smulg pe cititor actualului meschin.

Maria Pallade-Galați: „*Din umbra vieții*" (roman)
„*Din lanuri vii*" (poezii)

Subiectul îl formează — dragostea unui tînăr sătean, ajuns în diplomație, cu subreta sa. Autoarea a voit să ne arate sbuciumul sufletesc al unui desrădacinat — prin cultură — din mediul său.

A isbutit întrucâtva. Lipseşte însă analiza profundă a firei eroului, Noreanu. Iar Tinca, subreta, este nebulos descrisă şi de o inteligență nedefinită precis. Romanul are multe părți frumoase, impresionante chiar şi este menit unui apreciabil succes, mai cu osebire, în păturile celor umili.

Poeziile d-nei Maria Pallade au, în general, specificul femenin:

Când lacrimi vezi în ochii mei
Luceşte una ş'într'ai tăi
(Tu taci)
Afară-i trist şi nourat
Căci soarele eu l'am furat
Şi'n inimă l'am aşezat.

Versul este curgător, factura sigură.

Ca şi în roman, sufletul poetei vibrează profund pentru cei umili. In poezia „Țiganii" este o strofă admirabilă care închide, întreagă, firea nomazilor, cu vagul lor stoicism:

Cerul liber, câmpul verde
Stau grămadă şi îi vede
Toți câți trec, lor nu le pasă,
Când mănâncă, nu au masă.

In „Fusul" simțim nostalgia vieții ce-şi deapănă firul tot mai cu greu în pasul anilor:

Vezi, anii tăi i-ai depănat
Şi firul gros se tot subție;
Mereu se 'noadă, l'ai legat,
Pe mâni puțin o să mai fie.

Poeziile rețin pe cititor, căci aduc un fond sufletesc sănătos, o sensibilitate duioasă.

C. Ç. Petrovici

„*Curs de Drept roman*" de *Const. S. Stoicescu.*

D-l Constantin Stoicescu, profesor la facultatea de drept din Bucureşti şi-a închis tinerețele în pandecte Rezultatul străduințelor sale din tinereță, ni-l înfățişează astăzi, în chip complect, deşi cât se poate de succint, în „Cursul elementar de drept roman".

Deşi concepută într'un spirit didactic pronunțat, adresându-se în special studenților şi specialiştilor în ştiințele juridice, lucrarea D-lui

Constantin Stoicescu prezintă un interes şi pentru nespecialişti: interesul istoric.

Căci grija de căpetenie a autorului nu e să înfăţişeze numai noţiunile precise de drept şi pletora de controverse care caracterizează dreptul roman, ci să arate, în linii mari, instituţiile romane de drept în desfăşurare.

Pentru aceasta, D-l Stoicescu aplică, cu mult succes, materiei atât de aride a dreptului roman, o metodă istorică riguroasă.

Şi, ceeace trebuie accentuat, în aplicarea acestei metode, D-l Stoicescu se vădeşte a fi nu numai un perfect spirit ştiinţific ci şi un istoric talentat: D-sa posedă darul atât de rar al intuiţiei istorice.

Capitolul privitor la *Ipotecă* e cea mai bună pildă pentru cel ce vrea să se încredinţeze de aceasta.

Aceasta ne face să credem că dacă D-l Stoicescu şi-ar fi exercitat spiritul şi puterea de muncă în domeniul pur istoric, ar fi isbutit să ne dea rezultate remarcabile.

Dar deastădată spiritul didactic şi materia aridă a acestei lucrări fac ca talentul şi priceperea istorică a profesorului de drept roman să rămână înăbuşite: didacticismul îl împiedică în avântul atât de necesar omului de ştiinţă; studiind numai dreptul roman, D-l Stoicescu îşi limitează singur orizontul, se pierde într'o înfundătură.

Paul Sterian